

Com. ...

pt 26. a.

1
116

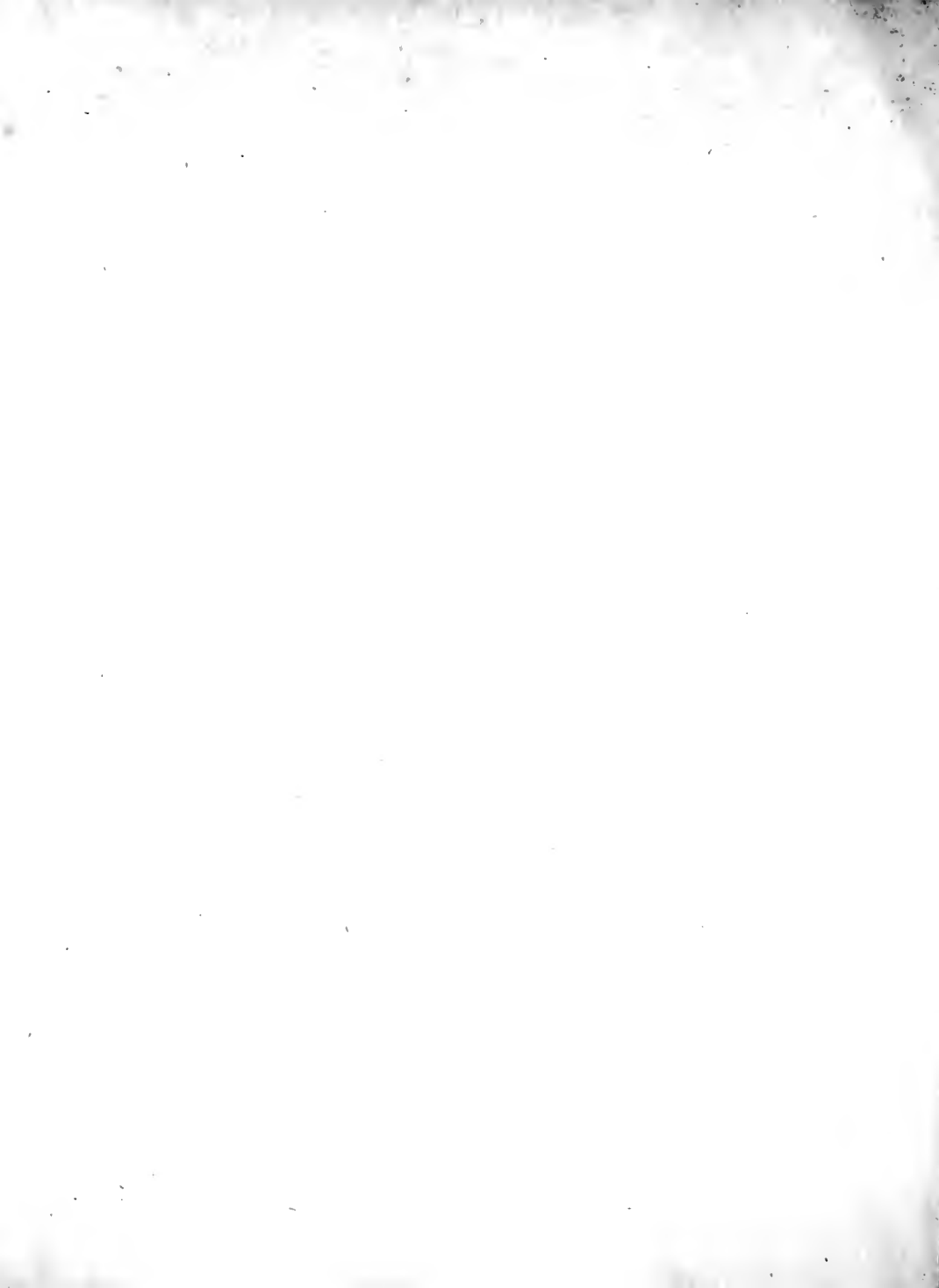

Holt

42 1965

100-21100

M 10.432

5.54

GERARDI IOANNIS VOSSII

HARMONIÆ

EVANGELICÆ

D E

PASSIONE, MORTE,

Resurrectione, ac Adscensione Iesu Christi,

Servatoris nostri,

LIBRIS,

AMSTELODAMI,

Apud Ludovicum & Danielem Elzevirios.

MDCCLVI.

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
Duke University Libraries

T. R.
1356278

Prestantissimo Consultissimoque Viro

D O M I N O

FABIANO PHILLIPS,

A R M I G E R O,

Amico suo singulari,

FRANCISCVS IVNIVS, F. F.

Votiescunq̄ue cum animo recolo illam communium curarum societatem quæ nos multis abhinc annis arctissima familiaritate in Britannia vestra conjunxit, memoriam quoque meam statim sentio excitari ad re-

cordationem eorum quæ mihi benigne semper fecisti. Immensa tua beneficia suavissime diligentissimeque in hominem peregrinum congesta pluribus hic verbis exaggerarem, si minus occurreret quid aures tuæ pati possint quam quid fidei virtutibusque tuis debeatur. Licet vero usque adeo rarum modestiæ tuæ indixeris temperamentum, ut in consiliis factisque tuis nec nimium nec parum videantur locum

habere , serioque omnem collatorum in amicos beneficiorum memoriam mentionemque averferis ; vincam tamen perneccessario mihi cultu cogitationes tuas , quandoquidem non tuo me arbitrato , sed meo , gratum esse oportet. Mitto itaque munusculum nunquam haectenus tibi expectatum , minus expetiturum ; neque depromptum ex nostris nugis , quas tu tamen aliquo in loco habere solebas , sed ex postumis scriptis G.I. Vossii , affinis quondam mihi conjunctissimi , & tibi totique adeo Britanniae vestrae in magna semper aestimatione habiti. Argumentum libri minime tibi displiciturum confido , cum eruditio tua & peculiaris quidam amor veritatis ex æquo se ad omnia doctrinae (praesertim tamen pia) genera extendat. Ingenuè quidem confiteor , uberiorem tuis in me immerentem beneficiis gratiam deberi : ac majus aliquod amicitiae nostrae pignus in grati animi testimonium lubens obtulisset , nisi à verecundia tua sola mediocritate munusculi impetrari posse judicarem , ne hanc qualemcunque testificationem tuorum in me meritorum invitus admittas.

HAGÆ COMITIS.

CIO IOCLVI.

ELEN-

ELENCHVS CAPITVM.

LIBER I.

In quo de iis agitur, quæ antecessere Passionem Dominicam, atque ad eam præpararunt: Ac PRIORI quidem hac PARTE de iis, quæ proxime contigere ante hebdomadem magnam.

- CAP. I. **D**E invidia Iudæorum erga Christum, orta ex Lazari resurrectione à morte: & primo Synedrîi decreto de tollendo Christo. Pag. 1
- II. De Christo, Ephrem egresso, mortem suam discipulis prædicente. Quæ occasione filii Zebedæi latentem animi ambitionem prodiderunt. 8
- III. De aliis, quæ evenere in itinere illo Hierosolymitano: Vt sunt conversio Zachai, narratio parabola de decem minis, visus Bar-Timeo, & alteri, restitutus: præcipueque de Christo à femina inuncto ad pollincturam suam: quod factum videtur pridie Dominicæ Palmarum. 13

LIB. I. PARS ALTERA.

De iis, quæ in hebdomade magna ante passionem Dominicam contigerunt.

- CAP. IV. De glorioso Christi ingressu in Hierusalem, & aliis, quæ contigerunt hebdomadis magnæ feria prima, quæ dicitur Dominica palmarum. 30
- V. De iis, quæ contigere Christo Hierosolymam non tam ingrediente, quam ingresso, & aliis quibusdam, quæ Euangelista Ioannes subjungit. 36
- VI. De maledictione ficus, & ejectione ementium ac vendentium è templo: quæ contigerunt hebdomadis magnæ feria secunda. 46
- VII. De variis sermonibus à Christo habitis feria tertia: ac præcipue tribus parabolis: duorum filiorum, vineæ locatæ, & nuptiis filii regii. 48
- VIII. De captiosis tribus quæstionibus à Phariseis Christo propositis. una de pensitatione census: altera de resurrectione mortuorum: ultima de mandatis legis. Deque quæstione Phariseis proposita à Christo, cuius filius foret Messias. 54
- IX. De sermone Christi in templo, postquam ab eo recesserant Pharisei. Quo partim

- partim piorum officium tradit : partim Phariseos describit : partim quoque
iis , Iudaeisque aliis , Dei iudicium denuntiat. 58
- X. De sermone Christi extra templum : quo pradicatur , tum eversio templi,
& Hierosolymorum : tum adventus filii hominis , & signa ejus. Item tres
adferuntur parabola : una de iniquo iudice : altera de decem virginibus ; ter-
tia de distributis talentis. Denique à Christo exponitur modus iudicandi in
novissimo die. 66
- XI. De Christo passionem suam iterum pradicente ; Deque consultatione Syn-
edrii contra Christum ; & pacto Iudae de tradendo Domino. Quae evenere
hebdomadis magna feria quarta , sive biduo ante Pascha. 82
- XII. Prius agitur de preparatione agni Paschalis , quae facta est feria quin-
cta , sive pridie Paschatis , tempore diurno. Vbi haec quatuor obiter conside-
rantur. I. Ut discipuli Christum consuluerint , apud quem Pascha vellet
preparari. II. Ut Christus eos signum edocuerit , unde hominem cognoscerent.
III. Ut ab eo deducti sunt in domum , ubi celebrandum Pascha. IV. Ut cu-
ratis rebus à discipulis , Christus ipse sera die advenit. His de diurno tem-
pore breviter enarratis , fuse agitur de comestione agni Paschalis , quae fuit
de nocte ejusdem feriae : sed initio feriae sextae , secundum Iudaeos , diem à
Solis occasu auspicantes. Caterum hocce capite universe attendimus ma-
ctationem agni. Ac primo actu , tum de victima , ac ejus conditionibus , tum
de sacerdote , tum de loco & tempore sacrificii. Hinc de assatione agni dis-
quirimus. Denique de comestione ejus cum panibus azymis , & herbis ama-
ris. 90
- XIII. Accessum ad propriae postremi Paschatis Dominici : videlicet ubi ,
quando , quo situ , & quibuscum illud celebravit Christus. 105
- XIV. De iis , quae dixit ac fecit Christus à caena paschali , antequam insti-
tueret Caenam Eucharisticam. Vbi partim de Christo pedes lavante discipu-
lis , partim de eo , per exhibitionem panis inuncti , monstrante proditorem
suum. 109
- XV. De institutione Eucharistiae ; item de tribus , super quibus , post Caenam in-
stitutionem , Christo cum discipulis sermo fuit. 119
- XVI. De longo sermone , quem ab institutione Caenae habuit Christus cum
discipulis , dum mensae accumberetur ; ut refertur Ioan. cap. xiv. Deque hy-
mno , quem cum Apostolis dixit , priusquam egrederetur. 127
- XVII. De alterius longi sermonis Christi , seu in caenaculo inter stantes , seu
in via inter eundem habiti , parte priori , quae refertur Iohannis cap. xv. 140
- XVIII. De sermonis ejusdem , sive in caenaculo , sive in via habiti , parte
altera , quae refertur Ioan. cap. xvi. 150

XIX. De oratione Christi ad Patrem, quæ refertur Ioannis cap. xvii. 161

XX. De precibus, quas Christus, in monte Olivarum, in summo animi mœrore, & angore, ob imminentem passionem, ad Deum fudit; deque solatio, quod per angelum accepit, priusquam se sponte sua siseret proditori. 171

L I B E R I I.

Qui est de passione, morte, ac sepultura.

- C A P. I. De apprehensione Christi, prima ejus passionis parte. 182
- II. De altera Passionis parte, quæ consistit in Christi accusatione, damnatione, illusione. Adnexum his de Petro Christum abnegante. 192
- III. De tertia Passionis parte, sive iis quæ perpeffus est Christus in concilio matutino. Cui adnexum de Iuda penitentia, & misera morte. 200
- IV. De quarta Passionis parte, sive iis, quæ perpeffus est Iesus, prius in adibus Pilati, deinde & Herodis. 220
- V. De parte Passionis quinta. Ad quam pertinent ista: quod, reductus ad Pilatum, variorum ageretur criminum reus, etiam denudaretur, caderetur flagellis, indueretur purpura, coronaretur spinis, rideretur, conspueretur, percuteretur alapis, & arundine; atque ita tractatus ostenderetur populo, & adjudicaretur morti. 227
- VI. De sexta Passionis parte: sive de iis, quæ perpeffus est Christus, cum è domo Pilati ad supplicii locum raperetur. 247
- VII. Accessum ad septimam Passionis partem. De qua hoc loco memoratur, quomodo in monte Calvaria, ubi myrrhatum poculum gustasset, vestibis sit exutus, ac cruci affixus. Vbi tum de crucifixionis tempore actum, tum de crucis forma, partibus, ac clavis: hinc expositum, quam mundi partem spectarit Christus in cruce pendens, & qui ritus Ecclesiæ inde originem traxerint: denique cur Deus maluerit filium cruci affigi, quam alio mortis genere necari. 260
- VIII. De iis, quæ Christo fecere alii, dum in cruce pendens vixit. 293
- IX. De iis, quæ dixit Christus in cruce pendens. Deque ejus morte. 308
- X. Quæ Deus, Christo in cruce pendente, fecerit ad glorificandum filium. 320
- XI. De iis agitur, quæ contigere, dum Christus in cruce mortuus pependit: nempe ab eo tempore, quo expiravit, usque illud donec fuit depositus de cruce. Inque eo tempore quatuor explanantur. Primum de quatuor prodigiis in Scriptura expositis: tum duobus aliis, quæ ab aliis videas super addi. Deinde

ELENCHVS CAPITVM.

<i>inde de consecuta hominum indignatione ob occisum Christum. Postea de postulato Iudæorum, ut Christo frangerentur crura, ac postea deponeretur de cruce. Denique de milite transigente Christi latus; unde aqua, & sanguis exierunt.</i>	323
XII. <i>De Christi sepultura, & corporis custodia.</i>	340
XIII. <i>De descensu Christi ad inferos.</i>	352
XIV. <i>De nocturno Tempore, quod Resurrectionem Christi proxime antecessit. Vbi & de Pervigilio Pasche.</i>	359

L I B E R I I I.

In quo agitur de Iesu Christi resurrectione & ascensu in Ccelos.

CAP. I. <i>De Resurrectionis tempore & modo; deque monumentorum apertione.</i>	361
II. <i>De testibus cælestibus resurrectionis.</i>	366
III. <i>De terrestribus testibus resurrectionis.</i>	370
IV. <i>De novena apparitione Christi Servatoris.</i>	380
V. <i>De nona, & ultima, apparitione Servatoris; deque ascensione in cælos, & mox consequentis.</i>	418
VI. <i>De fructibus ascensionis Dominicæ.</i>	423

F I N I S.

GERAR-

GERARDI IOANNIS VOSSII

HARMONIÆ EVANGELICÆ

D E

DOMINICA PASSIONE,
Morte, Resurrectione, ac Adscensione,

LIBER PRIMVS:

In quo de iis agitur, quæ antecessere Passionem Dominicam, atque ad eam præpararunt: Ac PRIORI quidem hac PARTE de iis, quæ proxime contingere ante hebdomadem magnam.

C A P. I.

De invidia Iudæorum erga Christum, orta ex Lazari resuscitatione à morte: & primo Synedrii decreto de tollendo Christo.

1. §.

Vm historia eorum, quæ dixit, fecit, ac passus est Christus, partim ad propheticum ejus munus, partim ad sacerdotale, partim etiam ad regium pertineat; quorum duo priora fusè ab Euangelistis explicantur, tertium magis traditur in Actis Apostolicis: seorsum quidem actum est nobis de munere Prophetico, quo retulimus, tum prædicationem Euangelii, tum confirmationem ejus per miracula. Nunc ut sanctum hoc prosequar institutum, loquar de opere sacerdotii, quo nos Christus redemit, ac reconciliauit Patri. Vbi primo

A agam

agam de iis , qua proxime antecesserunt Passionem Christi , atque eo eam præpararunt. Deinde visurus sum de ipsâ Passione , sive de Christo capto , & condemnato , & perpe-
 sionibus consecutis , usque ad mortem , & sepulturam
 ejus. Denique considerabo resurrectionem Christi , quadra-
 ginta dierum moram in terris , & adscensum in cælos.

Præparationum , de quibus hoc primo libro dicam , alia sunt
 inimicorum sese præparantium ad capiendum , tollendum-
 que Christum : alia ipsius Christi : eaque duplices : vel enim
 Christus discipulos iis præparabat adversus scandalum à
 passione Dominica : vel sese præparabat ad passionem fortiter
 ferendam. In quibus enarrandis temporis potius , quo
 quidque gestum , ordinem sequar , quàm ut digeram omnia
 secundum capita tria , ad qua revocari universa dicebam-
 us. Hoc pacto enim nexus rerum & harmonia Euangeli-
 starum melius dilucebit.

Ordiam igitur à synedrii decreto , quando audita Lazari post
 quatrduanum excessum resurrectione , cognitoque inde Ie-
 sum majore in honore esse apud populum , ex Caiaphæ senten-
 tia decretum fecit de Christo è medio tollendo.

Refert historiam Ioannes cap. xi. Vbi prius exponitur de Lazari
 resurrectione. Hinc de orta inde invidia Pontificum , ac Phariseo-
 rum , consultantium propterea de Christo necando. Tum de se-
 cessu Christi , ad periculum à Phariseis vitandum. Miraculum re-
 suscitationis , & grande erat , & certum. Non poterant præstigia
 videri , quia Lazarus in spelunca fuerat repositus , & lapis ingens
 os speluncæ occluserat. Iam quatrduum erat , quod obierat : unde
 & à sepulcro arcebat Iesum Martha , ne fætore offenderetur. Va-
 cillans ipsius Marthæ fides mortis veritatem arguebat. Ad vocem
 Christi Lazarus prorepit è sepulcro , caput sudario obtectus , ma-
 nibus pedibusque fasciis vinctus. Facta hæc populo circumstante ,
 ad vocem Christi , non quasi ea vocis esset vis , sed loquentis virtus.
 Magna autem voce usus , ut magnitudini operis responderet. Nec
 miraculum facturus orabat Deum ; sed gratias agebat , exauditionis
 certus.

certus. Voluit Deus tantum miraculum paucis contingere diebus ante mortem Christi; partim quidem, ut fidem Apostolorum, aliorumque fidelium, adversus scandalum ex futura cruce firmaret; partim etiam, ut hoc impiis occasio foret accelerandæ Iesu mortis. Et sane non simplex erat miraculum, sed miraculum in miraculo. Miraculum unum erat, quod jam olens revivisceret. Alterum quod manibus pedibusque vinctus, gratia miraculose quasi addente alas, tumulo exsiliret, inque pedibus consisteret. Sic enim verba Evangelistæ cepit Euthymius, & multo ante eum S. Basilius homil. de gratiarum act. * Ο νεκρός ἐζωοποιεῖτο, καὶ ὁ δεδεμμένος ἀελεπέτη. Θαύμα ἐν θαύμασι, κειρίαις δεδεμμένον τῶν ποδῶν, καὶ μὴ κωλύεσθαι πρὸς τὴν κίνησιν. Mortuus à morte reviviscit: ligatus quoque ambulat. Admirare miraculum in miraculo: pedes fasciis habebat vinctos; neque interim à motu prohibebatur. Sed esto, ut sese jam commovente Lazaro prius ei vincula fuerint ab aliquo adstantium soluta, quam exurgeret, utcumque de eo taceat Scriptura: nonne fat miraculi erat, dies ante quatuor mortuo, & jam olenti, vitam reddi? Inclytum id miraculum solus narrat Ioannes. Cujus rei nonnulli rationem reddere sunt conati. Mihi imprimis hæc placet conjectura illustris viri, Hugonis Grotii. Cum sua scriberent Matthæus, Marcus, Lucas, superstes etiamnum erat Lazarus: eoque periculum illi creassent, si historiam istam signassent literarum monumentis. Quippe vixit Lazarus post resurrectionem annis xxx; ut accepimus ex Epiphanio; qui sine dubio è priorum traditione istoc hauserat. De periculo, quod inde Lazaro posset creari, argumento fuerint illa ipsius Ioannis verba cap. XII. IO. II: *Consultarunt autem primarii sacerdotes, ut Lazarum etiam trucidarent: quia multi ex Iudeis propter eum abibant & credebant in Iesum.* At Ioanne scribente, Lazaro periculum erat nullum, quia is jam defunctus foret.

Subjicit vero idem Evangelista XI, 45, 46, quomodo multi eorum, qui miraculum conspexissent, crediderint in Iesum: at aliqui maligni rem istam nunciarint Pharisæis. Qui propterea, ut deinceps refertur, Synedrium convocarunt †. Pro Synedrium Thalmudistæ dicunt *Sanedrim*, voce non origine Hebræa, sed Græca, quippe ex *Συνεδεῖς* vocabulo corrupta. Cujusmodi multæ Iudæis, ex quo Græcis, puta Alexandro Magno, & Syromacedonibus, ac Ptolemæis, paruerunt. Ex Maimonide vero, & Hebræorum aliis, videmus, triplex Hierosolymis *συνεδεῖον* fuisse: primum ad

* Pag. 360.
editionis
Parisina
Somni anno
1618.

† Ioan.
II. 47.

portam montis sancti, alterum ad portam atrii, tertium in conclavi è cæso lapide, sive parte templi, quæ Gazith dicebatur. Ordo autem hic judiciorum fuit, ut quæstio quidem à judicio primo devolveretur ad secundum, à secundo item ad tertium; at non contra. Etiam iudices ex consensu primo adscribi gaudebant secundo, ut honoratori: ex secundo item tertio, quod dicebatur Synedrium magnum, & interdum per ἀντινομασίαν simpliciter Synedrium. Atque ad hunc judiciorum ordinem attendit Christus, cum Matth. v. 22. ait, teneri cum τῆ κρείσσ, qui fratri temere irascatur: sed teneri σωδελῶ, qui dixerit εὐχάται: at teneri geenna ignis, qui ei dixerit, stulte. Vbi per κρείσσ intelligitur synedrium minus: at σωδελῶ vox capienda de synedrio magno. Prima secundaque curia singulæ erant iudicum κκκκκ: sed consessus magnus fuit iudicum λxxκκ. Atque hoc Act. v. 21. dicitur γερσσία^a ἡ ὑῶν Ἰσραήλ. Lucæ autem κκκκ, 66, πρεσβύτερον^b ἃ λαῶ. Quomodo & Senatores ipsi tum πρεσβύτεροι^c vocabantur, ut Matth. κκκκκ, 12, & 41. & κκκκκκ, 12. & Marc. xv, 1. tum πρεσβύτεροι ἃ λαῶ, ut Matth. κκκκκ, 1. Ac similiter nominati tum ἀρχοντες^d, ut Luc. κκκκκ, 13, & 35: tum ἀρχοντες ἃ λαῶ^e, Act. ιν, 8. & Luc. κκκκ, 20. Flavius Iosephus πρεσβυτάς^f appellat. In hoc iudicio magno agebatur de rebus gravissimis, quæque non possent expediri ab unius civitatis synedrio, ut de rege, falso propheta, tribu, vel civitate quapiam. Hoc consilium non intelligitur à Ioanne, cum κκ, 47. ait, pontifices, & Phariseos, postquam essent certiores facti de Lazaro suscitato, atque ut multi propterea crederent Christo, coegerint concilium. Nam ut ex iis liquet, quæ proxime dicebamus, non erat σωδελον magnum, nisi cui etiam interessent seniores sive principes populi. At hoc solum dicitur congregatum à Pontificibus, & Phariseis: de senioribus populi silentium esse videmus. Estque hoc primum conciliorum, quæ convocata fuere propter Christum. Numero hæc minimum erant quatuor: quorum duo consularunt de Christo capiendo: duo de capto. Ex prioribus duobus unum est, de quo nunc agimus: atque hoc coactum fuit ante hebdomadem magnam: ac datum tum mandatum, ut si quis nosset Christum, indicium faceret, quo prehendi posset. Alterum autem coactum est hebdomadis magnæ feria quarta: quando Iudas transegit cum iudicibus de Christo pro-
dendo. Duo reliqua concilia habita ejusdem hebdomadis feria sexta: prius quidem ea nocte, qua proditus est Christus: alterum au-

^a Senatus
filiorum
Israel.

^b Senatus
populi.

^c Seniores.
d Principes.

^e Principes
populi.

^f Primates,
vel prima-
tum populi
obtincentes.

tem mane consecuto. Quæ tempora à multis videas confundi: cum ea manifeste distinxerit Matthæus, ut suo loco ostendam.

Miretur fortasse aliquis, dicere Ioannem, consilium esse convocatum à Principibus sacerdotum. Nam Græce est ἀρχιερείς. Sed ἀρχιερείς vocabantur principes xxiv. classium sacerdotalium. Nisi quod nomen hoc, præter Pontificem Max. tribui etiam soleat illis, qui aliquando Pontifices M. fuissent. Siquidem istis temporibus subinde mutari solebant Pontifices Maximi. Vnde est, quod dicatur Caiaphas ejusce anni fuisse Pontifex M.

In hocce Concilio videndum, cur convenerit, & quæ in eo concilio sint acta. De causa ex parte jam dictum. Nempe occasionem præbuit miraculum suscitati Lazari. Simul miracula alia; ut quod Christus claudis gressum, cæcis restitueret visum. Hinc metus illis, de quo innox dicam. Hinc quoque irarum causæ. At quæ hic Christi culpa, quod hominibus beneficeret? Nonne is in Vrbe erat servandus, qui tot homines servaret? Imo quantis erat honoribus afficiendus, quibus beneficiis retinendus, ut foret, ad quem in rebus adversis recurrerent! At nunc consilium ineunt de illo, qui Lazaro dederat vitam, vita privando. Quid, inquit, agemus, si homo * hic * Ioan. II 47. (ita contemptim vocabant) porro signa pergat edere? Siquidem omnes de eo opinionem concipient, esse Regem Israël promissum; quem si Iudei, Cæsare relicto, sequi volent, omnia ingens in discrimen venient, brevique Romanæ aderunt legiones, quæ & urbem, & gentem, internecone deleant. Videmus, quam stultè componant rationes suas. Si Christum recepissent, nihil illis periculi inde erat; quia Christus non affectabat regnum terrestrè: qui, ut poëta Hispanus ait, regna daret cælestia. Nunc, dum metuunt, ne, Christum nisi tollant, perdantur à Romanis, contrà eum tollendo in hanc miseriam inciderunt. Nempe, ut est Proverb. x: *Quod timet impius, veniet super eum.* Dum enim volunt conservare vitam terrenam, eam amittunt, ac pariter æternam. Ad sermonem istum, quem retuli, Caiaphas sic secundum mundi sapientiam dicere: *Satis esse, ut pereat unus,* (puta vel innocens) *quàm unitas.* Sive, ut verba potius Euangelistæ retineam: *Vos nihil scitis, nec cogitatis conducere nobis, ut unus homo moriatur pro populo,* (h. e. populi salute) *& tota gens non pereat.* Nempe publici boni prætextu tolli volebat Iesum, ut, quod dicerent, periculum fugerent. Exeimplum hoc statuunt prudentiæ illius, quæ *σοφία* vocatur. Nam qui tradunt rationem admini-

strandæ Reip., tradunt duplicia esse officia viri prudentis; alia vocant prima, alia secunda: prima pene omnes agnoscunt semper habere locum in vita privata: sed negant de publica: quia quandoque hic servendum sit τῷ κοινῷ, sive instituto Reip. cuius bono omnia oporteat metiri: eoque si quod in se honestum foret, sed noxium sit Reip., officium esse hominis politici id facere, quod utile est. Hoc vocant *officium secundum*: vel *secundum honestum*, quia in publicis consiliis, si bonum Reip. sinat, ante omnia curandum sit, ne transiliamus limites honesti: sed siquid damnosum foret Reip., officii sit nostri, agere id quod in se sit turpe; sed quia publico utile, naturam exiit priorem; cum inhonestum ulterius dici non possit, postquam id exigit salus publica: ut quæ suprema lex sit. Cicero talia vocat *officia ex tempore*: Græci, ut dixi, prudentiam *ἐπειρητικὴν*, quia consilium sit capiendum non ex eo quod in se honestum, sed quod *ἐπειρῆσις* temporis, sive necessitas, exprimit. Sic Aristides in vita privata adeo iustitiam sectabatur, ut inde Iusti retulerit cognomentum. Sed, ut Theophrastus ait, idem in Reip. negotiis non pauca agebat injusta: quia iudicabat necessitatem hoc eo tempore exposcere; eoque quod injustum alioqui foret inhonestum, fieri honestum, quia alterum perderet Remp., hoc vero ei admodum esset salutare. Similis videtur fuisset mens Caiaphæ, qui princeps erat totius Synedrii. Ille igitur non jubet considerare, sitne Iesus propheta an minus, multisne beneficiat, ac quidem miraculose: sed illud solum, quid expediat populo Iudaico. At Iesu salutem iudicabat esse interitum populi: ac contra ejus mortem populi salutem. Statuit igitur, satius esse ut pereat Iesus, quam populus. Dixeris, hæc si sint, nihil Caiapham dixisse, vel fecisse indignum principe prudenti, & salutem populi amante. Sed aliter est. Esto, ut vera sint quæ de duplici honesto, duplici item prudentia dicebamus. Non tamen hic locum habent, quia confundit Caiaphas regem spiritualem, & mundanum. A rege spirituali nihil sibi metuissent Romani: eoque nec ab eo periculum erat Iudæorum Statui. Ex quibus liquet, quid de paralogismo Caiaphæ sit statuendum. Et tamen ab hoc homine mundano magis, quam spirituali, intelligenti, præclare illud dicitur, uni Christo pro populo esse moriendum. Videlicet Deus ita Pontificis, principatum populi sustinentis, (qualem non linguæ modo, sed vel somnia, magis Deo curæ esse solent, ut non ex Scripturis modo, sed gentium etiam scriptoribus,

elucet) Deus inquam ita direxit Pontificis linguam, ut licet male sentiret, bonum tamen etsi non bene diceret: cumque crudeliter appeteret innocentis necem, redemptionis idem mysterium prædiceret. Quippe, ut Evangelista ipse interpretatur, Iesus vere mortuus est pro tota gente; nec Iudæa solum, sed nationibus toto orbe dispersis, quo omnes in se credentes in unum colligeret ovile. Atque hoc est quod ait Ambrosius in Psalm. CXVIIII, ferm. xv: *Sinistro quidem dicebat animo: verumtamen gratia Spiritus Sancti usa est ore illius ad prædicendum futurum: tametsi impollutum ejus cor non attigerit.* Verbis Caiaphæ fidem habuere *οὐ μὲν ἐλάττω*; eoque mox à Synedrion decreto fit de necando Christo. Vnde sic Evangelista: *Ab illo ergo die consultabant una, ut trucidarent eum.* Quæ ipsa ratio satis visa est idonea, cur inde potissimum Passionis historiam ordiremur, iis etiam comprehensis, quæ ad illam præpararunt.

Porro non fugiebat Iesum, quale foret, quod adversum se fancivissent. Propterea se subduxit, inque Ephraim, secessit, sive Ephrem malis: ut est apud vulgatum interpretem: nempe *αι* in *η* converso, quomodo ex Ieruschalaim etiam est Ierusalem. Et sane Syrus etiam Ephrem legit: ut apud quem sit *Ephrim*. Solet enim, pro *η* reponere: quomodo & pro *Cephas*, habet Ciphas, pro *amen*, *ammin*. Civitatem hanc Ephrem in desertis statuit B. Hieronymus de locis Hebraicis. Eo vero se recepit cum discipulis; non tam metu, quam quia sciret, necdum advenisse horam suam. Simul exemplo suo discipulos docuit: non esse peccatum furorem sceleratorum latendo potius devitare, quam, se offerendo, magis accendere: ut Augustinus Tractatu XLIX. in Ioannem. In quo non audiendus Tertullianus lib. de fuga in persecutione. Habet hic locum illud Amos v. 13: *In illo tempore prudens tacebit, quia tempus malum est.* Senatus vero Iudæorum, haut aliter ac in atroci solet facinore fieri, jussit, ut si quis sciret ubi Iesus delitesceret, eam rem ad se deferret. Atque hæc prima est præparatio inimicorum Christi, quæ mortem ejus antecesserit.

C A P. I I.

De Christo, Ephrem egresso, mortem suam discipulis prædicente. Qua occasione filii Zebedæi latentem animi ambitionem prodiderunt.

1. *S.* **A**ltera preparatio fuit, quâ Christus ex civitate Ephrem Hierosolymam tendens discipulorum animos in via adversus imminentis crucis scandalum præmunivit. Nam quod antea bis jam egerat, tertio facit, discipulis prædicendo, qua foret perpeffurus Hierosolymis.

Paullo hæc plenius diducam. Postquam Christus imminere horam vidit, qua pro mundi salute mori oporteret: è latebris Ephraimi cum discipulis rediens Hierosolymam tetendit. Id ob Paschæ celebritatem agere videbatur: sed verior erat ratio, ut se ipsum, qui paschali agno hæctenus esset significatus, ibidem offerret immolandum. Mirabantur discipuli, non magis reformidare hoc iter, qui sciret, quale decretum adversus se proceres fecissent. Nihilominus præeuntem sequebantur; quod caritatis fuit: sed secuti sunt cum timore; quod erat imperfectionis humanæ. In itinere eo Christus, cum arcana quædam vellet discipulis de morte suâ indicare, egit cum iis, non quidem præfente turba, quam satius tum erat ista ignorare, ne prædictione mortis odia Iudæorum in se magis concitaret. Sed, quod prudentiæ erat, *κατ' ἰδίαν*, h. e. discipulis seorsum adsumtis, quos testes habere voluit præscientiæ suæ. Iam antea quidem semel, iterumque, prædixerat iis passionem suam; sed tum actum generatim; nunc explicatius, perfectiusque.

2. *S.* Sic enim est *Matth.* xx. 17. 18: Et adscendens Iesus Hierosolymam adsumsit duodecim discipulos secreto, & ait illis: Ecce adscendimus Hierosolymam, & filius hominis tradetur principibus Sacerdotum, & Scribis, & condemnabunt eum morte, & tradent eum Gentibus, ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum, & tertia die resurget. De supplicio mortis, & resurrectione postea dicitur. *Nunc solum*

solum loquar de traditione. In qua videndum, tum à quibus, tum quibus tradendus. Tradendus quidem à Deo, & sese; sed ut redimeretur genus humanum: à diabolo item, sed ne redimeretur. Verum proprie hic intelligimus, tum Iudam, à quo traditus ob avaritiam, tum Iudeos, qui tradidere ob invidiam. Possis & à Pilato traditum dicere, puta ob timorem, ne non videretur Cæsaris amicus.

Traditum se iri ab uno Apostolorum, Christus hoc loco non dicit, ultimæ illud Cœnæ reservans. Aliter si egisset, rixæ potuerant oriri inter Apostolos.

3. *S. Quibus vero tradendus? A Iuda quidem principibus sacerdotum, scribis, ac senioribus: qui pietate, & doctrina, antistare aliis debebant. Ab his verò sistendus Pilato, & ministris ejus.*

Quos signat Christus cum se ait * gentibus tradendum, ab iis se * *Matth.* illud iri, & flagellandum, cruci etiam affigendum, & occidendum. Ac ne sola hæc animos eorum nimium dejicerent, postea ad *20. 19. & Marc. 10.* solandum eos subjungit, tertia se die resurrecturum. De quorum *33.* singulis postea.

4. *S. Sed discipuli hæc non perceperunt: quia terrenum fore Christi regnum alte adeo animis imbiberant.*

Capiebant quidem verba ista, ac propterea amore Christi valde dolebant: non tamen intelligere poterant, quomodo hæc satis convenirent cum gloriosa illa expectatione Messia.

5. *S. Mater igitur filiorum Zebedæi, cum audiret Christum brevi à se auferendum, ab eo liberis suis primas petiit sedes in regno Messia.*

Mater illa Salome erat: quæ ex Zebedæo pepererat Iacobum majorem sive seniore, & Ioannem Evangelistam. Fiducia vero poscendi inde erat, quod Christum perpetuo sectaretur, & cum Petro suos etiam filios magis familiares Christo videret. Sciebat, Dominum antea promississe Apostolis, ubi ipse in throno majestatis suæ consideret, sessuros & ipsos super sedes x i i. Hactenus Chri-

stium pro capite agnoverant, ut capite alio haut opus foret. Deinceps dispar iis ratio fore videbatur. Mature igitur consulere Salome voluit liberis suis.

6. *S. Quare necesse habuit Iesus, docere Salomen, ac liberos; in regno suo, non ambitioso, sed demisso animo, ad summa pertingi. Quo & illorum voluit fastum retundere, & ex facto eorum proveniente aliorum indignationem reprimere.*

Ac primo quidem respondit Christus, nescire eos, cujusmodi foret, quod peterent; hoc est, quid esset, in Christi regno proximum illi adsidere. Mundano enim hoc modo intelligebant: eoque maxime familiaribus, ac dilectis, concedi posse arbitrabantur. Illis honos videbatur, quod onus erat futurum. Nam & in Ecclesia locum habebat, quod de Rep. est apud Varronem: *Honus est honor, qui sustinet Rempublicam.*

* 1 Tim.
3. 1.

Ino magis in Ecclesiasticis muneribus, quam civilibus, verum id putandum. Nam, ut Apostolus * ait, *Siquis episcopatum desiderat, bonum desiderat opus*, hoc est, non dignitatem, sed laborem; non delicias, sed opus; per quod humilitate decrescat, non intumescat fastigio.

7. *S. Christus igitur, ut eos ab tam absurda opinione revocaret, rogavit, an possent calicem bibere, quem ipse esset bibiturus.*

Vbi calicem bibere, Hebræorum more, significat, supplicium subire, quod ipse erat perpassurus. Tralatio unde est, non usquequaque convenit. Sunt qui arbitrentur, peti eam à calice medicorum, quo sua miscent pharmaca. Hæc enim ingrata esse palato, & turbare corpus solent. Sed enim qui loca attenderit, ubi Scriptura calicis sive poculi ejusmodi meminerit, facile videbit, tralationem peti à calice inebriante, qui homines sic reddit impotes sui, ut nec caput, nec pedes officium faciant, sese ludibrio omnium exponant, læda etiam multa, & gravissimis pœnis digna designent: ut mittam vomitus, capitis dolorem, & morbos varios, quos afferre ebrietas solet. Quid enim apertius verbis Psal. Lxxv. 9? *Nam poculum in manu Domini, & vinum turbidum est, & plenum mixtione, ex quo*
sun-

fundit: verumtamen feces ejus, quas expresserunt, bibent omnes impii terræ. Similiter Ierem. xxv. 15: *Sume poculum istud vini, excandescentiam istam (vel poculum excandescentiæ) è manu mea: & bibendum dato istud omnibus gentibus, ad quas ego mitto te. Ut bibant, & concutiantur, utque insaniant propter gladium, quem ego missurus sum inter eas.* Lamentat. IV. 21: *O filia Edom, — etiam ad te transibit poculum, inebriabis te, & nudabis te.* Ezech. xxiii. 31: *In via sororis tuæ ambulas, ideo trade poculum ejus in manum tuam. Sic ait Dominus Deus: Poculum sororis tuæ bibes profundum, & latum, & capacissimum; ad risum, & subsannationem ebrietate, & marore repleberis. — Bibes illud, & exsuges.* Habacuc II. 15. 16: *Væ potum præbenti proximo suo, adhibenti utrem tuum, & etiam inebrianti, ut intuearis nuditatem eorum. Saturaris ignominia præ gloria. Bibe tu quoque, & retege præputium: & divertet ad te poculum dextere Domini, & vomitus ignominiosus ad gloriam tuam. Nec aliter capiendus est locus Apocalypsi xvi. 6. Satis hæc ostendunt, tralationem esse arcessitam à calice inebriante: non vero intelligi amarum absinthii laticem, vel pocula terra medentum: ut Lucretius loquitur lib. 1, & IV. Nec tamen existimandum, calicis, vel poculi vocabulum semper accipi in malam partem. Est enim cum sumatur in bonam. ut Psal. xv. 3. *Dominus pars hereditatis meæ, & calicis mei.* Et Psal. xxi. 5: *Et calix meus inebrians, quàm præclarus est!* Quibus locis intelligitur poculum non ebrietatis, sed hilaritatis. Ut tralatio sit à patribus familias, cuique adsignantibus, quantum bibere debeat: uti & facere solent *συμποσιαῖοι*, sive modimperatores, vel reges convivii: qui talorum jactu creabantur: unde apud Horatium lib. I od. IV, *Nec regna vini sortiere talis.* Sed raro omnino hic hilaritatis calix intelligitur in Scripturis: sæpe autem ille ebrietatis, sive afflictionis. Ut & Psal. x, sive XI, 6: *Ignis, sulfur, & spiritus procellarum, pars calicis eorum.* Ac similiter Iesa. LI. 17. Item Apocalypf. xvi. 6: *Reddite ei, sicut & ipsa reddidit vobis: & duplicate ei duplum, secundum opera ejus: in poculo, quod propinavit, propinate ei duplum.* Nec multum abit loquendi forma apud Comicum Casina act. v. sc. 11:*

Vt senex hoc eodem poculo, quo ego bibi, biberet. —

Similisque locutio Belgarum, *Ghy sult van't eygen soep hebben.* Ex quibus omnibus satis liquet, sententiam verborum Christi ad Zebedæi filios hanc esse: Tantumne virium est vobis, ut pares sitis illis perferendis, quæ patienda mihi erunt ex paterno decreto.

8. *ſ. Porro ex iisdem quaſiuit Dominus, Aut poteſtis baptiſmo, quo ego baptizor, baptizari? Vbi itidem per baptiſmum ſignat paſſionem.*

Nempe quia βαπτίζειν etiam eſt affligere, tralatione ab iis defumta, qui calamitatibus, quaſi undis, merguntur, & tanquam gurgite, ſæpe etiam abſorbentur. Sic ſumi videas Pſal. xviii. 17, & xxxi. 6.

9. *ſ. Diſcipulis illis tanta erat ambitio, ut parum penſiculantes, quantum eſſet, quod rogarentur, continuo reſponderent, Poſſumus. Chriſtus in temerario reſponſo amplexus eſt promittitudinem illam patiendi pro Chriſto. Quare noluit eos, ut mercbantur, acrioribus verbis caſtigare. Reſpondit vero duo. Vnum eſt, ſic ſane fore, ut & iſi calicem eum biberent, eodemque baptiſmate baptizarentur: hoc eſt, ut gravia ſubirent mala pro veritate caeſti: quod ex Iacobi nece docemur Act. xii: ac de Ioanne cognoscimus ex eius exilio in Patmo, & aliis adverſis, qua perpeſſus fuit.*

Imo & martyrio deceſſiſſe, ſententia fuit Chryſoſtomi; cumque, more ſuo, ſequentis Theophylaſti: ſed diſſentiunt alii veterum: præfertim Tertullianus & Origenes: qui ſua occubiſſe morte voluerunt.

10. *ſ. Altera reſponſi pars eſt in iſtis verbis, Sedere ad dextram, & ſiniſtram meam, non eſt meum dare, niſi iis, quibus paratum eſt à Patre meo.*

Vulgatus, & Eraſinus ita cepere, quaſi neget Chriſtus, ſuum eſſe id dare: ſed ἀλλὰ hic ſumitur pro ἐμῶν: quomodo & ubi Matthæus, ſive ejus interpres, xvii, 8, habet ἐμῶν, ibi Marcus ix, 8, ἀλλὰ uſurpat. Vt ſolum neget, ſuum eſſe aliis dare, quam quibus paratum à Patre. Eos potius Petrum, & Paulum, fuiſſe, non abſurde aliquis dixerit.

11. *ſ. Tanta duorum fratrum ambitio bilem concivit diſcipulorum aliis, ſimili ambitione laborantibus. Sed horum etiam ambitionem ſolita lenitate Chriſtus pertulit. Interim*

ut & illos modestie commoneret, docuit eos, viam ad primatum non esse ambitionem, sed humilitatem. Quippe negat, sicuti comparatum esse in regno terreno, similiter se habere in caelesti. In hoc eum consequi primatum, qui omnium esse minimus volet: minimo haberi loco, qui cupiat esse maximus. Atque hoc suo confirmat exemplo, quod non venisset, ut sibi ministraretur; sed, ut ministrando omnibus, omnium utilitati inserviret: imò & vitam suam λυτρῶν daret pro multis.

Vbi multos aliqui putant dici pro omnibus: quomodo ad Rom. v. dicitur, per unius inobedientiam multos esse constitutos peccatores. Sed magis verisimile est, particulam *VT* significare non affectum, sed effectum: non voluntatem antecedentem, sed consequentem: coque non omnes signari ex omnibus: nempe non è Iudæis solum, sed etiam gentibus. quomodo Ioannes XI. 52. 53. ait, fore, ut Iesus pro gente (Iudæa) moreretur: nec tantum pro ea gente; sed etiam ut filios Dei dispersos cogeret in unum. Ac similiter Esai. LIII. dicitur Christus cognitione sui justificaturus multos: ac postea de eodem ait, ipse peccatum multorum tulit. Similiterque sumitur Matth. xxvi. 28, & Hebr. ix. 28.

C A P. III.

De aliis, quæ evenere in itinere illo Hierosolymitano: Ut sunt conversio Zachæi, narratio parabolæ de decem minis, visus Bar-Timæo, & alteri, restitutus: præcipueque de Christo à femina inuncto ad pollincturam suam: quod factum videtur pridie Dominicæ Palmarum.

I. S. **E**Tiam alia nobis ab Evangelistis memorantur, quæ contigerint in itinere, quod Hierosolymam instituerat Christus cum discipulis. Ex his primum est, quod Hierickontem venit, atque ibi Zachæum, publicanum principem, convertit.

Hierichus vetus fuerat everſa à Iofua; ut eſt Iof. VI: ſed Hiel de Bethel inſtauravit; ut eſt I ſive III Reg. XVI. Ac nobilitata eſt miraculo Eliæ; de quo II, ſive IV Reg. cap. II. De hac Hierichonte nunc eſt ſermo. Verum denuo eſt everſa cum Hieroſoly- ma à Romanis obſideretur; itemque inſtaurata. De utroque teſtis Hieronymus libro de locis Hebraicis. Brocardus * ait, ſuo tempo- re ſolum octo domus habuiſſe: ut vix pagi nomen mereretur. Vi- xit autem ille circa annum C I O C C L X. Hanc urbem ingreſſus Ieſus conſpexit Zachæum, hominem Iudæum, ut vel nomen fidem fecerit, publicanorum principem opulentum, infidentem arbori, cui nomen *συνομοεζία*, vel *συνόμοπος*, aut *συνάμυνθ*, Latinis ficus Ægyptia, quæ frondibus morum, fructus ſapore ficum referret. Eam conſcenderat, quia Chriſtum averet conſpicere, ac puſillæ aded foret ſtaturæ, ut hoc in turbâ tam frequenti facere non poſſet. Chriſtus, qui corda hominum inſpicit, delectatus tanto ejus viri deſiderio; de arbore eum deſcendere juſſit, ac quidem, licet non in- vitatus, (quale nihil ab eo factum alibi legimus) prior ait, ſe velle in ejus ædibus divertere. Sciebat, optare hoc Zachæum; ſed præ pudore non eſſe auſum rogare. Ille deſcendit lætus; gnarus, non ſe beneficium conferre; ſed accipere. Verùm malevoli culpate, quòd diverteret apud peccatorem: h. e. Iudæum quidem, ſed publica- num, quales quandoque Iudæi: quippe qui & in Iudæa interdum or- dinis eſſent equeſtris; ut conſtat ex Flavii Iosephi lib. I I. de bello Iu- daico. Ab equitibus autem veſtigalia ſolere conduci, ſatis notum intelligenti mores Romanos. Sed male cum peccatoribus accenſe- bant, qui peccatorum pœnitudine duceretur. Sanè ſponte pauperi- bus addicebat dimidium bonorum, quadruplum autem iis, quos fortâſſe defraudâſſet: Quomodo locutus eſt legis Moſaicæ non igna- rus: quæ Exodi XX I I. I. jubet quadruplum ab eo reſtitui, qui pe- cudem, extra bovem, furatus foret. Quam pulchram verò gra- tiam hoſpiti ſuo rependerit Ieſus, arguant hæc ejus verba: *Hodie ſalus huic domui conſigit, eo quod & ipſe ſit filius Abrahæ*. Erat quidem antea filius Abrahæ ſecundum carnem: ſed nunc ſecundum ſpiri- tum filius factus à Chriſto, qui, uti ſequitur, venit *querere, & ſal- vum facere quod perierat*.

2. S. Alterum eſt, quod narravit parabolam de itinere ho- minis nobilis, priuſquam in terras longè diſſitas abiret, de- cem

cem servis talenta totidem largientis, ac prout rem iis fecissent, ita premium, vel pœnam, cuique destinantis: ut est Luca XIX. 11, & 16 sequentibus.

Occasionem parabolæ indicant verba ista: *Hæc illis audientibus, adiciens parabolam dixit. Antecesserat proximè, Venit filius hominis querere, & servare, quod perierat.* Ea verba (uti & prophetias de regno Christi Ies. ix. 7. & Ierem. xxiii. 5. 6. & alibi) sic capiebant discipuli, quasi jam iret Hierosolyma, ut auspicaretur regnum sibi gloriosum, populo salutare, quod terrenum fore arbitrabantur. Et quam altè hic error obsederit mentes, argumento sunt, quod etiam ab resurrectione dicerent, *Nos autem sperabamus, eum esse, qui redempturus esset Israël.* Ut igitur hanc opinionem eorum animis evelleret; parabolam refert, qua ostendat, non in vicina Hierosolyma se regnum accepturum, sed in terra longinqua: nec se à Iudæis recipiendum ut Regem; sed ab iis rejectum iri: dumque ipse in regno abest externo, non otiaudum iis, sed negotiaudum strenue; donec tandem veniat in regnum suum dominus, ac fideles ministros adsumat regni consortes, segnes verò ac rebelles puniat. Hoc spirituale Christi regnum cœpit à resurrectione ejus: ut indicant illa Luca xxiv: *Oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam.* Videlicet passione ac morte suâ debuit prius acquirere sibi regnum. Revelatur verò hoc verbum prædicatione Euangelii per mundum universum. Ne igitur turbarentur discipulorum animi, si non continuo regnum suum inchoaret; præmunire voluit animos eorum hac parabola. Nunc enim id opus imprimis ei qui gloriose ingressurus erat Hierosolyma: ac putare poterant, ingressum istiusmodi fore initium regni ejus, quod terrenum fore arbitrabantur. Itaque & parabolæ isti videas hæc præstructa verba: *Et his dictis præcedebat ascendens Hierosolyma.*

In parabola hac tria tempora attendimus. Primum illud, ante viri nobilis abitum. Deinde alterum, dum abest. Tertium post reditum. In primo tempore considerantur persona, factum, & causa. Persona est homo quidam nobilis: hoc est, Christus. Factum est geminum: prius est decretum de itinere suscipiendo in terras longinquas, h. e. extra hunc mundum. Cuius causa additur, ut regnum sibi acquireret, ac deinde reverteretur. Signat verò acquisitionem regni spiritualis, ac gloriosi, per passionem ac mortem suam. Factum alterum est, quod ante discessum suum advocarit de-

cem.

cem servos suos, singulis minam dederit, atque eas jufferit negotiari, donec rediret. Vbi per servos præcipuè capiendi sunt Evangelii ministri: quibus dona contulit spiritualia, ut iis alios lucrifacerent Christo. Nec exposulat dominus cum eo qui tantum quinas lucratus erat minas, gnarus, ut in negotiatione terrestri, ita in spirituali, usu venire, ut dispar sit occasio lucrificandi. Nec sapiens ququam exigit ultra, quam quis potuit.

In absentia nobilis primò attenditur factum civium: deinde servorum. Cives tumultuati sunt adversus nobilem, ac misere ad eum legatos, qui significarent, nolle se cum imperare: quasi dicerent, non esse quod de reditu cogitaret, cum cives imperium ejus repuant. Per cives intelliguntur Iudæi, qui rejecerunt Christum.

Servorum unus, absente domino, mina una lucratus est minas decem; alter quinas; tertius minam in sudario abscondit, atque otiosam reliquit. Quibus significatur dispar usus donorum spiritualium, quæ Deus contulit homini.

Tertium tempus est de iis, quæ à reditu contingere. Ac partim ad servos, partim ad cives pertinet. Ac primo refertur, ut arcessiverit duos servos frugi: ac illum, qui se decem minas lucratum diceret, ubi prius collaudasset, denis civitatibus præfecerit: illum itidem, qui lucrificerat minas quinque, remuneratus sit præfectura totidem opidorum. Quibus significatur, ut multiplex est usus donorum Dei, ita diversa esse præmia; puta quia variæ sunt mansiones in cælis. Sequitur deinde, ut dominus etiam rationem exegerit à servo nequam: qui arcessitus, atque interrogatus, respondit, præscisse se domini sui mores, quamque austerus foret, & lucri appetens; quippe qui ab homine exigeret, quæ non dedisset: iis similis, qui metere volunt, ubi non seminarunt: coque se fatius existimasse, si minam ejus non exponeret negotiationis periculo: sed sudario involveret, ac domino reverso integram restitueret.

Itaque hic occurrit, tum status absolutus, tum assumptivus. Absoluto utitur servus, cum ait, recte à se factum; quia omne id accipiat dominus, quod suum esset, eoque nulla ei fiat injuria. Assumptivo autem, quæ *ἑν πίθεσις* dicitur, quia siquid culpæ sit, ea penes ipsum sit dominum. *Ἀντίκλημα* appellant. Hic servus est typus omnium eorum, qui culpam volunt rejicere in Deum qui fidem exigit, nec credendi contulerit potestatem: bonaque opera requirat, cum non dederit bonam voluntatem: sed ineluctabili fato caussa sit actuum

actuum malorum, eorumque inevitabilium: quasi non tales conscientia sua redarguat, quæ abunde testatur, quam multa facili etiam negotio agere vel omittere potuissent, in naturalibus principio naturæ; in spiritualibus, per eam gratiæ mensuram, quam acceperunt. Huic sermo iratus Dominus, tum ob illius inertiam, tum quod ab eo accusaretur, respondit, se propriis eum verbis convincere: si enim tam severum esse scierit, hoc ipso debuisset non ad ignaviam excitari, sed industriam: quippe si præ avaritia soleret aliena etiam sibi vindicare, quanto magis lucrum reposceret ex suis? Debuisset igitur minam committere trapezitis, quo vel ab ipso vel à mensario, eam reposceret cum lucro. Iussit deinde minam, quam haberet auferri, ac illi dari, qui denas esset lucratus: quia maioribus dignus est, qui minoribus bene sit usus. Quo pertinet illud: *Habenti dabitur, & ab non habente auferetur illud etiam quod habet.* Iis partim significatur, quam graviter Deus in eos sit animadversurus, qui dona in se divinitus collata non converterint ad Dei gloriam, & proximi salutem: partim etiam, bene usi gratiâ minori datum iri majorem. Scitè de priori B. Hieronymus epistolâ ad Hieronymum: *Væ illi, qui acceptum talentum* (minam convenientius verbis Evangelii dixisset, quia sudarii meminit) *in sudario ligans, ceteris lucra facientibus, id tantum quod acceperat reservavit: illico indignantis Domini clamore ferietur.* Et mox: *Dum enim tu ignavus negotiator denarium tenes, alterius locum, qui pecuniam duplicare poterat, occupasti.* Etiam de hac usuræ exactione agit Gregorius Magnus homil. xvi in Evangelium: *Ponamus ante oculos nostros illum tantæ districtiōis diem, quo iudex verus veniet, & rationem cum servis suis, quibus talenta (vel minas) credidit, ponet. Ecce in majestate terribili, inter Angelorum & Archangelorum choros videbitur. In illo tanto examine, electorum omnium, & reprobatorum multitudo deducetur, & unusquisque, quid sit operatus. Ibi Petrus cum Iudæa conversa, quam post se traxit, apparebit. Ibi Paulus conversum, ut ita dixerim, mundum ducens. Ibi Andreas post se Achaiam, ibi Ioannes Asiam, Thomas Indiam, in conspectum sui iudicis, conversam ducet. Ibi omnes Dominici gregis arietes cum animarum lucris apparebunt; qui sanctis suis predicationibus Deo post se subditum gregem trahunt. Cum igitur tot pastores cum gregibus suis ante aeterni pastoris oculos venerint, nos miseri quid dicturi sumus; qui ad Dominum nostrum post negotium vacui redimus; qui pastorum nomen habuimus, & oves, quas ex nutrimento nostro debebamus ostendere, non habemus. Atque hæc de trium fervorum examine, atque eorundem præmio, vel pœna. Cum*

verò decem fuerint fervi, cogitare possumus, septem alios suas minas vel amisisse, vel absumisse: quales sine dubio graviore etiam pœnas dabunt, quam qui minam suam reservãrat otiosam. Possumus etiam cogitare, voluisse Dominum de tribus duntaxat loqui, quia vellet ex his de cæteris fieri iudicium. Nam pro industria, vel ignavia quemque vel præmium accepisse, vel pœnas dedisse. Verum in parabolis nihil attinet minutatim insistere singulis.

Existimet aliquis, parabolam istam non esse huius loci, ut quæ eadem sit ac illa de talentis: quæ, ut ex Matthæo constat, dicta est pridie, quàm traderetur. Nèc multa esse similia negari potest. Diversas tamen esse diversum indicat tempus. Nam præterquam, quod hæc dicta sit die Dominico, Palmarum puta; priusquam ascenderet asinam; altera autem feriã tertiã, sive die Martis; præterquam etiam, quod hæc sit de minis, altera de talentis, quorum quodque Hebræis est centum minarum; ut inferius dicam plenius in parabola de talentis: quadrifariam distant hæc duæ parabola. Primum fervorum numero, qui hic decem, illic terni duntaxat. Deinde quod hic unicuique decem fervorum detur mina una: illic trium fervorum uni dentur talenta quinque, alteri duo, tertio unum. Præterea hic unus una ex mina lucratus denas, alter quinas: illic qui quinque accepit talenta, lucratus quinque: qui duo, lucratus duo. Denique hic, qui minam abscondit, dicitur id fecisse in sudario; quo facile tantillum occultatur: illic talentum, quia majori opus loco, absconditur in fossã. Hactenus de secundo eorum, quæ contingere in itinere Hierosolymitano.

3. §. *Tertium est, quod Hierochunte egressus Bar-Timæo, & alteri cæco, restituit visum.*

Refert Matth. xx. 29, & 5 seqq. Marc. x. 46, & sex seqq. Luc. xviii, 35, & octo seqq. Augustinus tamen lib. II de Questionibus Evangelicis cap. XLV III, & lib. II. de Consensu Evangel. putat, diversum esse miraculum, quod Lucas narrat, ab eo quod duobus prioribus Evangelistæ. Id quod narrat Lucas contigisse priusquam ingrederetur Hierochunte: id quod Mattheus & Marcus, factum cum Hierochunte egressus. In hanc sententiam impulit eum, quod Lucas dicat, ἐν τῷ ἐξέρχαι αὐτὸν εἰς Ἱερουσόαν. Verum optimè Ill. Grotio monitum, ἐξέρχαι non semper significare motum ad locum; sed & distantiam solum: ut verba allata sic reddi possint, cum esset prope Iericho.

richo. Sic Luc. XIX. 20: Ως ἦσαν εἰς Βηθφαγή καὶ Βηθανίαν. Cum esset prope Bethphage, & Bethaniam. Siquidem jam transierat Bethaniam. De duobus cæcis narrat Matthæus; qui primus scripsit: de uno Marcus, & Lucas: de neutro Ioannes, qui scripsit postremus. Marco, & Lucæ sufficit dicere de notiori duorum: cui sine dubio præcipue conveniunt περιπασεις illæ, quæ καὶ σὺν ἡψυῖν memorantur à Matthæo. Dicit Matthæus, eos, qui visum receperant, Christum inde, tanquam miraculi testes, secutos fuisse.

4. §. Tandem verò sex ante Pascha diebus in Bethaniam venit Christus.

De tempore quidem sic Ioannes cap. XII. 1. *Iesus ergo ante sex dies pascha venit Bethaniam, ubi Lazarus fuerat mortuus, quem suscitavit Iesus.* Locum verò eum elegit, quia sic recens miraculum firmabat. Hic enim à sororibus Lazari cœna est exceptus: cui etiam interfuit Lazarus redivivus. Præterea è Bethania facilis ac celer adscensus erat Hierosolymam.

5. §. Atque hic à femina est inunctus: quod quia ad pollinctoram suam factum esse dicit Christus: merito inter ea hic refertur, quæ pertineant ad passionis Dominicæ præparationem.

Conducebat verò non ad discipulos modò, sed ad Christum etiam præparandum. De hoc igitur pluribus nunc loquemur.

6. §. Ac Christum quidem à femina fuisse inunctum, priusquam pateretur pro genere humano; ab omnibus narratur Evangelistis. Sed semel ne, an bis, an ter id contigerit, in controversia est.

De unctione eâ Christi quatuor agunt Euangelistæ; Matthæus xxxvi, 7; Marcus xiv, 3; Lucas vii, 38; Ioannes xii, 3. Nec propterea fuit, qui putaret, quater Christum esse inunctum, idque à diversis quatuor feminis. Nempe Matthæum, & Marcum, eundem narrare historiam; luce meridianâ clarius est. Sed ter inunctum, idque à tribus mulieribus, Origenis est opinio in Matth. homil. xxxv*: eumque secutus hac parte Theophylactus, & Euthymius. Primumque inunctum credunt à muliere peccatrice ignoti nominis: eam habitasse in Galilæa: factumque in domo Simonis Pharisæi, idque multo ante passionem. Ac de hac unctione solum loqui

* *In illud Matthæi, Dixit Iesus discipulis suis.*

Lucam. Iterum verò inunctum esse à Maria, sorore Lazari, ac Marthæ, sex diebus ante pascha. Ac de ista solum agere Ioannem. Denique unctum esse à muliere ignoti nominis, biduo ante passionem, in Bethania, idque in domo Simonis leprosi. Ac eam unctio- nem referri à Matthæo, & Marco.

Hanc qui sententiam sequuntur, eo se tuentur, quòd illa quæ Mat- thæus, & Marcus, referunt, non conveniant cum iis, quæ narrat Lu- cas; atque itidem hic abeat ab illis, quæ legere est apud Ioannem. Nam inquit, prima quidem unctio, de qua Lucas; ac secunda, de qua Ioannes; hæcenus consentiunt, quod utrobique pedes dicantur inuncti: sed in prima reticetur nomen mulieris, in secunda exprimi- tur. Vnde licet non consequatur, esse diversas, sequitur tamen posse esse diversas. Re vera autem diversas esse, colligunt porro, quia un- ctione primâ id contigisse dicatur in domo Simonis leprosi; quam in Galilæa fuisse arbitrantur: altera autem referatur contigisse domi Ma- riæ sororis Lazari, ac Marthæ; quæ in Judæa, quippe in Bethania, fuit.

Iam quod ad unctio- nem primam, tertiamque, eas quidem hac- tenus fatentur consentire, quod utrobique domi Simonis id dicatur evenisse: sed discrimen in eo esse, quod prima referatur accidisse domi Simonis Pharisæi; tertia Simonis leprosi: item quod primâ in- unctus dicatur à muliere peccatrice; tertiâ id reticetur, ut fortas- se fuerit pia, ac religiosa femina: denique etiam, quod in prima pe- des sint unguento perfusi; in tertia caput.

Secunda verò, tertiaque narratio, consentiunt quidem eo, quod Iesus in Bethania fuerit inunctus: sed triplex hic se offerre aiunt dis- crimen. Nam in unctio- ne secunda dicitur Mariam pedes inunxis- se domi suæ: in tertia mulierem quandam caput Iesu unxisse domi Simonis leprosi.

Chryso- stomi tamen ea est opinio, primam, tertiamque illam narrationem, à Matthæo, & Marco, institutam, probe conveni- re cum illa, quam Lucas reliquit nobis. Nempe ut peccatrix illa, cujus nomen præterit Scriptura, domi Simonis Pharisæi, sive le- prosi, prius caput, postea pedes inunxerit Christi. Huic sententiæ obstare alii contendunt, tum quod Lucas loquatur de inunctione multo ante passionem facta: tum quod ea contigerit in Galilæa; quemadmodum etiam Augustinus colligit ex Luca: non verò in Be- thania; uti est apud Matthæum, & Marcum. Sed pro Chryso- stomo liceat dicere, non, si à Luca referatur multo ante Dominicæ Passio- nis

nis historiam, eo multo ante evenisse: neque si narretur proximè post ea, quæ in Galilæa contigerunt, eo & hoc inibi factum esse. Sæpe ad eò Euangelistæ negligunt seriem temporis: ut etiam est apud Augustinum in secundo de Consensu Euangelistarum. Interea in eo cum Origine consentit Chrysostomus, quod diversa sit unctio illa apud Ioannem: ut quæ non à peccatrice facta dicatur, sed ab Maria, sorore Lazari, ac Marthæ. Ex Chrysostomi igitur sententia duæ inunxerint mulieres: una ἀνώγουμ, eaque peccatrix: altera Maria, Lazari soror. At B. Hieronymus in eo quidem cum Chrysostomo convenit, quod duæ minimum sint, à quibus Servator sit inunctus: sed in altero abit, quia potius diversas censet, eam quæ caput, & illam, quæ pedes inunxerit. Sic enim scribit in Matthæi caput xxvi: *Nemo putet, eandem esse, quæ super caput effudit unguentum, & quæ super pedes. Illa enim & lachrymis lavat, & crine tergit, & manifestè meretrix appellatur. De hac autem nihil tale scriptum est. Nec enim poterat statim capite Domini meretrix digna fieri.* Sed huiusce teli, hunc ad modum validi, ictum eximus, si prius pedes, mox etiam inunxerit caput. Alii distinguere malunt inter peccatricem, & eam de cuius peccato fileatur. Ambrosius vero non quidem repugnat, quo minus diversæ habeantur; censet interea, posse eandem videri, ac diversum tantummodo tempus attendi oportere. Audiamus ipsum in Lucæ cap. vii: *Potest ergo non eadem esse, ne sibi contrarium dixisse Euangelistæ videantur: potest etiam quæstio, meriti, & temporis, diversitate dissolvi, ut adhuc illa peccatrix sit, jam ista perfectior. Et si enim non personam mutat Ecclesia vel anima, tamen mutat profectum.* Et sanè Mariam Magdalenam, Lazari, ac Marthæ sororem, prius fuisse peccatricem, atque hanc à quatuor Euangelistis signari, etiam statuit B. Augustinus lib. II de Consensu Euangelist. cap. Lxxix. Eumque postea secuti fuerunt plurimi Occidentalium: præsertim postquam in Rituali Ecclesiæ Romanæ una censetur. Et tamen id avorum ætate movere non potuit Iudocum Clichthovæum *, ac Iacobum Fabrum Stapulensem, quo minus contrariam sententiam defensum irent scriptis suis de tribus Mariis, peccatrice, Marthæ sorore, & unde expulsa septem dæmonia: quas omnes nomine Mariæ Magdalenæ celebrari vulgo erat opinio. Stapulensi vero, ac Clichthovæo, respondit Ioannes Roffensis. Græci verò nihilominus pro diversis habuere. Vti, præter memoratos, Basilium Seleuciensis homilia prima de Lazaro †; Οὐχ αὐτὴ ἡ πένθη, ἢ ἐν τῷ Μαρθαίῳ, 999.

* Parisiis
exaudit H.
Steph.
a. 1519.

† Græce habes in biblioth. Bav. Lat. in bibliotheca Patrum, t. dit. 2. col.

ἐδὲ ἢ ἐν τῷ Λυκαῷ· ἄλλη γὰρ αὐτῆ· ἐκεῖναί μὲν γὰρ πένοναι γυναικες ἦσαν, καὶ πολλῶν γέμισται κακῶν· αὐτῆ δὲ σεμνή, καὶ σπυδαία. Non hæc erat illa meretrix, de qua in Matthæo: neque de qua in Luca: alia enim hæc: illa enim erant meretrices, multis scatentes vitis; hæc gravis, & honesta. Ac similiter in enarratione Euangelistarum Theophylactus & Euthymius. Quid de Leontio, & tot aliis, dicam? Sed hæc plerisque Latinos parum movent. Nam adversus Græcos auctoritatem obtendunt Ecclesiæ Romanæ, quam dicebamus pro una habere in officio ordinato à Gregorio M. Aliis non tam leve est Græcorum Patrum pondus: ac præterea iudicii trutinâ expendere jubent rationes, quibus eorum opinio comprobatur. Nec periclitari hac parte arbitrantur Romanæ Ecclesiæ auctoritatem, quia nihil ea res ad fidem faciat: & negari non possit, Ritualium auctores quandoque non satis attendisse ad historiæ veritatem: unde & ex apocryphis videas complura esse admista. Vide Wilh. Lindanum de optimo genere interpretandi Scripturas lib. III. cap. III: Pererium præfatione libri XVI. Comm. in Daniele, & antiquiorum illos quos adducit Casaubonus Exercit. XIV ad Baron. sect. XI.

Hactenus aliorum opiniones adduximus: nunc nostram in eo difsensu aperiemus.

7. S. In eo dissensu veterum (nec multo iis minus discrepant juniores) nostra hæc est opinio, Iesum, antequam pateretur, semel duntaxat fuisse inunctum: atque id factum esse à muliere, ut ἀπλῶς aiunt Matthæus, & Marcus: eaque peccatrice, ut est apud Lucam: nempe à Maria, Lazari sorore; ut indicat Ioannes. Ac contigisse id sex diebus ante pascha, ut docet Ioannes: in Bethania, ut aiunt Matthæus, Marcus, & Ioannes: in domo Simonis; ut referunt Matthæus, Marcus, Lucas; hominis sectâ Pharisei, quod est apud unum Lucam; quondam leprosi, ut indicant Matthæus, & Marcus: ubi prius inuncti pedes, de quibus Ioannes: hinc caput; de quo apud tres alios Euangelistas: idque ex alabastro unguenti; ut aiunt Matthæus, Marcus, Lucas: unguento, inquam, pretioso; ut est apud Matthæum, Marcum, & Ioannem;

vide-

videlicet trecentis æstimato denariis , ut est apud eundem Ioannem.

Hæc aliquanto fufius diducam . Ac primùm ftatuimus , unctio-
nem Chrifti , quam Matthæus , & Marcus , memorant , non eſſe di-
verſam ab illa , quam refert Ioannes . Sic ut ftatuam , facit , quod
utraque fit facta in Bethania circa tempus Dominicæ Paſſionis : utra-
que ex alabaſtro : vaſis id vocabulum ex onyche , qui inde dictus eſt
lapis alabaſtrites , & *καταχρηστικῶς* vas vitreum , in quo nardinum ſerva-
retur unguentum , quale etiam hoc loco ſignari cenſet Illuſtris Gro-
tius . Vtraque etiam facta unguento nardi piſticæ pretioſæ trecentis
æſtimato denariis . Vtraque concivit indignationem in diſcipulis ,
plane ſimiliter narratam , quam & Dominus ſimiliter dicitur com-
peſcuſſe . Hæc tam multa communia oſtendunt non eſſe unctiones
diverſas . At cui verifimile fiat , cum prior inunctio , ut volunt , ſex
ante paſcha diebus contigiſſet , ac tum eam ægre adeo tuliſſent di-
ſcipuli ; quatuor poſtea diebus , quaſi Domini ſermonis oblitos , de-
nuo ob ſimile alius mulieris factum , ſimiliter auſos eſſe id repre-
hendere : ſic ut neceſſe haberet Dominus ſimiliter eos increpare ?
Verum , inquirunt , ut multa convenient , ſunt tamen aliqua diſparia ,
quæ eandem eſſe inunctionem non ſinant : uti illa , quæ ſuperius me-
moravimus , jam olim obſervata ab antiquis . Verùm aliter eſt . Nam
quæ pugna , ſi Matthæus , & Marcus , dicant , mulierem quandam :
ſed nomen expreſſerit Ioannes , cui dicatur Maria , ſoror Marthæ :
quemadmodum & ab eodem refertur Mariam miniſtraſſe , ac una
accubiſſe menſæ fratrem ejus Lazarum ? Quid impedit , quo minus
hi omnes in domo Simonis cœnarint ? Potuerunt eſſe vicini , vel ſan-
guine juncti , vel eo amici , quia pariter diſcipuli forent Chriſti .
Quæ etiam pugna , ſi primo inuncti ſint pedes , poſtea reliquum
fuerit inſuſum capiti ; effractò etiam , ſicut Marcus ait , vaſculo , adeo
ut unguenti nihil ſibi reſervarit ? Nec magis in eo eſt pugna , quod
Ioannes dicat , factum mulieris ſugillatum eſſe à Iuda : alii vero id
de diſcipulis referant . Nam potuit Iudas primus reprehendiſſe ; id-
que avaritia : mox vero diſcipuli exemplum fuerint ſecuti , ſed pau-
perum cura . Vel etiam dixeris , de diſcipulis referri , quia unus e di-
ſcipulis hoc egerit : nempe ut ſimilis ſit *συκοδοχῆ* , ac cum latrones
dicuntur blaſphemariſſe Chriſtum , quia id actum à latrone , qui pen-
debat à ſiniſtra . Similiaque inferius exempla adducam . Quare non
poſſum

possum aliud in animum adducere, quam eandem esse mulierem, non illam modo de qua Matthæus, ac Marcus, qui per omnia conveniunt: sed illam quoque de qua Ioannes. Tam multa enim sunt, in quibus consentiant, ut diversæ nequeant videri. Primum quod in Bethania unxerit, idque in convivio, ac quidem unguento maximi pretii. Deinde quod mulier ea propterea à Christi discipulo, velut prodiga, fuerit culpata. Denique quod Christus mulieris factum defenderit, atque id dixerit ad pollincturam suam pertinere.

Verùm, qui hæcenus assentiunt, in eo abeunt, quod diversam putent signari à Luca: unde sic colligunt, bis à muliere inunctum esse Dominum: prius quidem à muliere peccatrice in domo Simonis Pharisæi: postea verò à Maria, sorore Lazari, in domo Simonis quondam leprosi. De priori unctioe loqui solum Lucam: de altera tres alios Evangelistas. Nolin magnopere huic sententiæ adversari: videoque etiam Cornelium Iansenium in Concordia sua Evangelica de unctioe illa, quam Lucas narrat, agere capite XLVIII: de ea autem, quam referunt tres alii, loqui capite CIX. Attamen magis eo inclinatur animus, ut nec illa sit diversa; idque quia tanta est narrationum convenientia. Siquidem hoc Lucas cum Matthæo, & Marco habet commune, quod Iesus à muliere in convivio, in Simonis domo, perfusus sit alabastrum unguento. Cum Ioanne autem, quod Christi pedes ab ea sint inuncti, & capillis siccati. Quæ tam expressæ notæ magnum præbent argumentum, eandem esse: præsertim cum Ioannes *Μαριεπισκω* dicat, Mariam illam, quæ unxit Dominum unguento: quomodo, puto, non loqueretur, si plures inunxissent Dominum. Nec enim tum nota hac satis ab aliis distingueretur. Adde quod Lucas nullius postea unctiois faciat mentionem. Quod cur factum putemus, nisi quia eadem foret unctio, ac illa à discipulis culpata, laudata à magistro? Ex unctioe igitur mulieris, & accusatione discipulorum, & excusatione Christi, quando usque ad eò conveniunt, eandem à Luca signari historiam colligimus. Nec obstare putandum, quod objectant, à Luca mulierem vocari peccatricem. Nam quid hic fuerit *αὐτοῦ*, si Maria, Lazari soror, prius fuerit peccatrix, hoc est, dissolutius vixerit: postea, pœnitentia ducta, seriò emendarit vitam, & ob egregiam pietatem Christo fuerit accepta? Nec, quo minus eadem historia sit, impedit, quod tanto ante passionis historiam referatur à Luca. Nam, sicuti superius orsi eramus dicere, Evangelistæ sæpenuero in narrando non temporis habent

habent rationem, sed occasionem arripiunt ex commodo argumenti nexu. Itaque Ioannes quidem accuratè attendit tempus: Matthæus vero, ac Marcus, inde occasionem cepere, quod proxime volebant dicere de pacto Iudæ cum Iudæis: cui rei ansam præbuerat indignatio Iudæ orta ex facto mulieris Christum ungentis. Lucas verò aliam amplexus opinionem. Nam cum antea locutus esset de Pharisæis prædicationem Christi aspernantibus, contrarium voluit subdere Pharisei exemplum non alieni à sermonibus Christi, ac Lazari, fortasse consanguinei, vel amici, ac Christum propterea invitantis, eo interim offensi, quod pateretur se inungi à muliere peccatrice. Nam inde colligebat, ignorare Christum, qualis ea mulier foret, ac proinde prophetam non esse, cuiusmodi à multis haberetur. Potuit & aliunde occasio Lucæ præberi. Ut si, quoniam antea egisset de pœnitentia, propterea subungere voluerit illustre exemplum mulieris peccatricis pœnitentiam agentis.

Longius verò à janua, quod dicitur, videntur mihi aberrasse, qui arbitrantur, Mariam, à qua Dominus, priusquam pateretur, inunctus fuit; Mariam fuisse Magdalenam. Quam sententiam propugnat Baronius ad an. Chr. xxxi. Hæc enim non ea nota ab aliis distinguitur Mariis, quod inunxerit Dominum; sed quod Dominus ex ea septem eiecerit dæmonia. Videtur autem error is inde promanasse, quod Euangelistæ Mariam hanc celebrent inter eas, quæ operam utilem navarint ad pollincturam Christi. Eoque argumento etiam sectatur Baronius. Verum Mariam Magdalenam, & Marthæ sororem, pro diversis etiam habet Clemens Romanus, sive alius, lib.

III. Constitutionum Apostolicarum cap. vi: *Erat nobiscum mater Domini, & sorores ejus: præterea Maria Magdalena, & Maria Iacobi, & Martha, sorores Lazari, & Salome, & quedam alia.* At ante seculum, & ultra, Rossensis episcopus, in iis, quæ adversus Clichthovæum, & Fabrum, scripsit, etiam obtendit, quod Massilienses, & qui provinciam inhabitarent, ab omni ævo sic statuerint: item antiquam esse inscriptionem monumenti à Maximino, uno è Lxx discipulis, in honorem sororis Marthæ exstructo: ubi illi ea tribuantur omnia, quæ Scriptura narrat de Maria Magdalena. Hæc majoris essent ponderis, nisi multa adeò forent, quæ merito ea redderent suspecta. Quale inter alia, quod apud antiquiores omnes altum plane de istis silentium sit: nec nisi proximis seculis hanc Massiliensium famam cœpisse, per sit verisimile.

8. §. *Abunde dictum de questione, unane mulier, an plures, semel Christum, an sepius inunxerint. Venio nunc ad alterum, cujusmodi unguento Christus fuerit unctus. Ἀπλῶς vocant μύρον Matthæus, & Lucas: sed βαρύτιμον addit Matthæus; πολυτελές Marcus; πολύτιμον Ioannes. At inde non aliud, quam magni fuisse pretii, intelligitur. Speciatim verò fuisse μύρον νέαρδ^s πικκῆς, aiunt Marcus, & Ioannes. Quid vero sit νέαρδ^s πικκῆς, (cujus extra Ioannem nusquam quam Marci xiv. 3. reperias mentionem) mirè & veteres variant, & juniores. Sunt, qui locum putent corruptum, & pro πικκῆς rescribendum Ὁ πικκῆς.*

Nempe quia Athenæus, & Pollux, nardum laudant Babyloniam, & non longè admodum à Babylonia aberat Opis, Persiæ civitas, Herodoto, & Straboni memorata: eo credunt, & melioris notæ nardum fuisse, quæ ab illa Persiæ civitate Ὁ πικκῆς diceretur: Sententiam hanc primus attulit Ioannes Hartungus: quem & alii postea sunt secuti.

9. §. *Huic verò sententiæ multum incommodat, quod ex scriptoribus Ecclesiasticis nemo, nec ullus τ' ἔξωθεν, Opistica nardi meminerit. Quamobrem porro dispiciendum, an non rectius crediderint alii, πικκῆς poni pro expresso aliunde in liquorem: ut sit à πίισω.*

Eo pacto notabit nardum pistillo contusam, inque liquorem, & unguentum redactam. Quam opinionem esse Iosephi Scaligeri, monitum viro Nobili, præceptorum meo, Francisco Nansio, ad Nonni cap. xii. Sic à πίισω, quod est pinso, contundendo imminuo, fuerit πικκῆς, & eliso τ, πικκῆς; quomodo ab eodem πίισω torcular (ληιδὸν Græci dicunt, unde Lenæd' cognomen Baccho) aliter vocatur πικκῆς, pro πικκῆς: ut ex Hesychio constat. Imo & ex πίισω similiter veteres Latini pifō, ac postea pinso, unde pistillum, atque alia.

10. §. *Sed neque in isto animus acquiescit, quia nemo unquam veterum prodidit πικκῆς etiam dici ὑπὸ πίισωεν. Alii igitur existimant, voce ea significari liquidam sive*
pois-

potulentam: nempe δαπὸ τοῦ πικρῶν: ut πικρὴ dixerint pro πικρῇ.

Placuit hoc Isaaco Casaubono, Notis ad Marci cap. xiv, eo magis, quia Athenæus lib. xv. referat, eam esse idoneam ut bibatur: ac libro vi legas, *νάρδον καταπίνειν*: apud Hirtium item lib. de bello Hispaniensi: *Ipse de tempore canavit; vinum, & nardum, idemidem sibi infudit.*

I I. §. Hæc quoque opinio tum eo refellitur, quod πικρὴν nusquam ea significatione reperitur: tum quod non agatur hic loci de aliquo nardi liquore ad hoc preparato, ut ejus aliquid misceretur vino: sed de nardo, qua inungerentur membra.

Atque hæc dicta sunt adversus triplicem juniorum conjecturam, Hartungi, Scaligeri, Casauboni.

12. §. Videamus nunc, an non satius sit acquiescere in judicio veterum. Quorum duplex fuit sententia. Prior est eorum, quibus placet esse δαπὸ τοῦ πικρῶς, quasi fidelem nardum dicas: h. e. probatam, sive bonæ fidei, ac notæ.

Quomodo πικρῶς voce usi fuere Eusebius, Georgius Cedrenus, Manuel Comnenus: ut ostensum Casaubono Exercitat. ad Baronium xiv, sect. xiiii. Ac sic cepit Theophylactus in Marc. xiv. 3: ubi inquit, *Πικρῶν ἢ νάρδον νοεῖ, ἢτοι εἶδεν νάρδον ἔγωγε λεγομένης πικρῆς ἢ τῶν ἀδολον νάρδον, καὶ μὴ πικρῶς κατασκευασθεῖσαν.* Pisticam nardum intelligit, vel speciem nardi sic vocatam; vel nardum veram, bonaque fide preparatam.

I 3. §. Huic opinioni non leviter obstare videtur, quod Græci ea voce non sic usi sint tempore Evangelistarum; sed demum totis seculis post.

Nec tamen profusus rejicere hanc opinionem ausim. Cùm enim in confesso sit, sic loqui posteriores: quis spondeat nobis, non jam cœpisse multo ante sic loqui; non Athenis dico, sed locis iis, ubi inter eos viverent, quos Græci barbaros dixere. Inde igitur Marcus, & Ioannes, qui soli πικρῶς νάρδον meminerunt, hoc loquen-

di genus potuerint hausisse. Sed hoc, ut incertum, in medio relinquamus.

14. §. *Altera veterum quorundam opinio fuisse videtur, vocem πικνῆς non esse origine Græcam, sed Latinam. Vt si dicamus ex Latino spicata, vulgus Græcanicum trajectis literis fecisse pistaca, & mutata vocali media, pistica, penultima porrecta. Vel si Græci quidem ex spicata fecerint σπικάνη, vel σπικάνη: corruptius vero Iudæi πικνῆς μεταθεσιν extulerint ארסוס pistica pro ארסוס spicata.*

Hujusmodi trajectio valde est usitata, quando vox aliqua de una lingua transfunditur in alienam. Sic à Syriaco כרצ, quod (ἐχέρωμα id, sive, ut posterioribus Romani imperii temporibus dixere, *burgum* notat) pro βόσρα dixere βύρα. A Græco μορφή est Latinum *forma*, à τέρην *tener*, ab ἀχλὺς *caligo*, ab Æolico βόχλος, pro ὄχλος, *vulgus*, sive *vulgus*. A *berbix*, ut posteriores dixere pro *vervex*, Gallicum *brebis*, hoc est, ovis. Gloss. vet. *berbix*, πικνῆς. A *ren* Germanicum ac Belgicum *nier*. A *crusta*, Belgicum *coist*. Possim innumera id genus plurimis in linguis promere. Ac nequis dicat, nunc sermonem esse de iis, quæ alii à Latinis acceperunt: par est ratio in iis quæ Græci, vel Iudæi, sumserunt à Latinis; quale fuerit πικνῆς, vel potius πικνῆς, à *spicata*. Sic enim ex *Sextus* Græci fecerunt ἑξήσθ, ex *sextarius* ἑξήσθ: ut de hac ipsa re loquens ingens Germaniæ suæ, imo æternum decus, Ioachimus Camerarius ad Marci cap. xiv annotavit. Estque paris moneta, cum Græci pro Latino *saxifraga* scribunt σαρξίφραγος. Similiaque etiam in Arabicis, & Syris, ad eundem Evangelistæ locum observat Ill. Grotius. Ac confirmat idem hanc sententiam è Nonno, qui locum hunc sic expressit:

Πισίκης τρία μέτρα φαπζομῆνης ἄπι νάρεδα.

Mensuras nardi tres, quæ pistica vocatur.

Vbi si πικνῆς putasset vocem esse origine Græcam, non contra morem Græcanicum mediam produceret. Nempe & Nonnus videtur putasse, πικνῆς esse corruptum ex *spicata*. Eoque & φαπζομῆνης subiungit; ut significet, non Græcam esse vocem, sed vulgo aliunde receptam. Et quantum huic sententiæ accedit, quod & vetus interpretes πικνῆς *spicati* reddiderit? Eo autem nardum dicitur spicatum; quia confieret è spicis nardi. Nam laudatissima est nardus, quæ in aristas

aristas confurgit. Ac similiter si exprimeretur è foliis nardi, *foliatum* vocabatur: unde Martialis lib. XI epig. XXVI II:

At mea me libram foliati poscat amica.

15. §. *Supereft exponamus, quo animo mulier inunxerit Christum. Vbi causam facti bisariam attendere possumus: prius ex proposito femina: hinc ex consilio Dei actum femina dirigentis. Femina animus non ulterius adsurgebat quam ut honore adficeret Christum. Deus vero singulari consilio hæc eo direxit, ut illa ignara, & inscia, Christi mors, & sepultura, Apostolis, atque accumbentium aliis, imo ipsi etiam Christo significaretur.*

Mulierem honoris, ac, ut vulgo loquuntur, devotionis ergo id fecisse, etiam iudicium est Chrysofomi homil. LXXX in Matth. Πολλὴ ἡ ἀλάβεια αὐτῆς, καὶ ἀφ᾽ αὐτῆς ἡ σπουδὴ. Multa erat reverentia, & studium inenarrabile. Sic lapidem inunxit Iacob Gen. XXVI II. 18. Et mos similis gentilibus, ut ex Anacreonte, & aliis, constat. At quanto altius divina se extulit providentia! Nam ea spectavit instantem pollincturam: unde Christus Marci X IV. 8: *Quod habuit, hæc fecit: prævenit corpus meum ungere ad sepulturam.* Similiter Matth. XXVI. 14. Vbi Theophylactum vide. Sic igitur colligimus, mulierem, etsi sciret, Christum deliciis ejusmodi nequam capi, suo tamen amori indulgisse, Spiritu Sancto interim animum ejus dirigente ad hoc significandum, quod ipsa ignoraret. Christum vero ex eo quod Deus intendit benigne interpretatum esse mulieris factum.

16. §. *Possumus interea etiam Christi verba simplicius interpretari, ut mens ejus sit: mulierem, quæ non semel audierat ex Christo, mortem ejus instare, solam anticipasse unctionis tempus, id quod mortuo deberi omnes sciunt, viventi adhuc præstando. Sane apud Marcum est verbum ἀεὶ ἐλάλει: quod est, prævenit, antevertit.*

Quasi dicat Christus: Laudabilis est consuetudo vestra inungendi cadavera: quia hoc fit ad testandum, eorum resurrectionem expectari. Et illaudatum videretur vobis, quod femina paulum hoc tempus anticiparit; unguendo eum, cujus mors instat? Luxus non erit in

mortuo: & sit in paucis diebus morituro? Quod tempus ea prævenit amoris, & honoris ergo: & ut eadem illustri signo significaret illi pœnitentiam suam à quo fuerat conversa. Eoque id justius mihi præstitit, quia Regem sciret: cui honos is vivo etiam ex more omnium pene gentium convenit. Atque ita Christi verba etiam cepit illustris Grotius: qui pluribus eum in præclaris ad Euangelistas Notis illustravit. Adi & Cajetanum in Ientaculorum opusculo, Quæstione prima.

L I B R I I.

P A R S A L T E R A:

*De iis, quæ in hebdomade magna ante passionem
Dominicam contigerunt.*

C A P V T I V.

De glorioso Christi ingressu in Hierusalem, & aliis, quæ contigerunt hebdomadis magnæ feria prima, quæ dicitur *Dominica Palmarum*.

1. §. **Q**uæ hæc tenus diximus, antecedunt *Dominicam Palmarum*: sequitur nunc, hebdomas magna.

Salutarem Paschæ hebdomadem appellat Theophilus Alexandrinus, prima epistola Paschali. Majorem hebdomadem vocant alii: ut ostendit Alcuinus, his verbis: *Ideo autem hæc hebdomada major dicitur, quia in ea maxime est adhibenda parsimonia: sive quod majus officium recolitur in ea.* Item Micrologus de Ecclesiasticis Ordinibus cap. VII: *A Dominica tamen Palmarum, eo quod ibi Passiones legere incipimus, præfationem de Cruce dicimus usque ad crucem Domini: videlicet per quinque dies quinquepartitam Domini passionem intimantes: ipsamque hebdomadam, quam Sancti Patres majorem vocant, eadem præfatione adornantes. Nam & convenientissime eo tempore dicitur, cum de Passione Domini tam specialiter agitur. Hæc universe de appellatione totius hebdomadis. Deinceps particulatim loquar de singulis ejus diebus. Ac primum de prima.*

2. *S. Postridie, quam ea evenissent, qua de unctiōe Christi proxime afferebamus, Christus gloriose in urbem ingressus fuit. Qua in narratione attendimus antecedentia, comitantia, consequentia; sive tempus illud, quod ad sessionem in pullo asina preparavit; hoc, quo in via pullo asinae Christus insedit; & ipsum in urbem ingressum. In primo tempore consideramus, quando ad iter preparari cœptum, & preparationis partes. Quando cœptum, satis nos docet Ioannes x i i. 12: ubi expositis illis de unctiōe Christi, hæc ait, conigisse τῆ ἐπιώρου, crastina, vel potius postera luce.*

Quincta videlicet die ante Pascha, decima mensis Nisan: quod mysterio non caruit. Siquidem eo die Iudæi domum suam recipiebant agnum, quem quarto post die mactarent, quincto comederent; ut ex Exodi x i i. 3. 6. liquet. Tum igitur voluit Hierosolymam ingredi, quando domi receptarent agnum mactandum: sicuti & tum voluit mactari, quando, ex lege Mosaica, mactaretur agnus Paschalis. In eo quoque mysterium agnoscimus, quod eopse die ingressus est Hierosolymam, quo Iosue, (qui uti nomen habuit Iesu, ita typus eiusdem fuit) trajecto Iordane, terram promissam ingressus fuit cum populo Israël's universo.

3. *S. Preparatio itineris fuit triplex. Prima^a est mandatum^a discipulis datum. Altera est discipulorum obædientia. Tertia est non imperata stragulorum injectio in pullum. In primo attendimus mandatum de asina, ac pullo adducendis: locum, quia prædicitur ambos κατέναντι, ex adverso, inventum iri: eventum, cum additur, obtentum iri à Domino.*

^a Matth. 21. 1. & seqq. Mar. 11. 1. &c. Luc. 19. 29. ac deinceps.

In quibus ista concurrunt: quod divina virtute videt locum asinae & pulli injugis: quod item, tanquam dominus, jubet utrumque solvi: adhæc quod prædicit fore, tum ut interpellentur discipuli, tum ut dominus asinae, ac pulli, eos dimittat lubens. Quæ omnia arguunt divinum Christi spiritum, eumque esse verum Messiam. Nempe quo spiritu Iesaias^b, & Zacharias^c, olim hæc fore prædixerant:

^b Ies. 62. 11. ^c Zach. ar. 9. 9.

xerant:

* *Matth.*
21. 5.

xerant: eodem illa Iesus prævidit, ac iussit *, ut ita implerentur vaticinia prophetarum. In verbis propheticis per *Filiam Sion* intelligitur Hierosolyma in monte Sion exstructa. Per urbem vero *ἡ μετρωυρίαν* signantur cives Hierosolymitani, & *ἡ σωεδοχλω* omnes Israelitæ. Rex, inquit, tuus venit, hoc est, bono tuo. Ac apud Prophetam dantur ei terna elogia. Primum est *justi*, tum proprie, & ut dicunt, habitualiter, tum etiam *μελωνυμικῶς*, quatenus iustificat populum suum. Alterum est *servatoris*. Siquidem *ἡ σω* proprie quidem notat *servatum*: sed, ut Drusus quoque annotavit, participia passiva, quando fiunt nomina, active sumi solent. Tertium sit *ἡ πτωχῶς*, h. e. *afflicti, ac pauperis*. Sed *Lxx.* videntur legisse *ἡ ἡ*, quod est *πεαῶς*, h. e. *lenis, & mansuetus*. Per huncce Sionis regem à propheta signari Messiam, etiam fatentur scriptor Bereschith Rabba, & Midras Coheleth. Vbi Græce est *ἔνον*, apud Prophetam est *חמור* chamor: quod quandoque esse femininum, liquet ex *11 Sam. xx. 26*: ubi & *Lxx* reddunt *τὸ ἔνον*. Ac sic etiam accipi in hac historia, arguit, quod jungantur *ἔνο* & *πῶλον* sive *pullum*: qui non patrem, sed matrem, sequi solet. Ac apud Matthæum quoque est *ἔνον δεδμεύμενον, καὶ πῶλον μετ' αὐτῆς*.

4. *S. De altero referunt Euangelistæ, quomodo ierint discipuli, quo iusserat Christus, atque adduxerint asinam & pullum, cui hæctenus insedisset nemo.*

Solius pulli meminere, Marcus, Lucas, Ioannes. Sed de asina & pullo, clare est apud Matthæum. Quæ mox conciliabimus.

5. *S. Tertium est spontaneum discipulorum officium, quando asina, & pullo, stragula imposuerunt: ut Christi esset optio, utri vellet insidere. Insedit vero pullo, sed asina comitante.*

Hieronymus tamen, & alii, tam veterum, quam recentiorum, putant, nunc pullo, nunc, eo lassato, insedisse asinæ. Nempe quia apud Zachariam est, *insidens asina, & pullo filio asinarum*. Vbi satis liquet, per synecdochen numeri *asinarum* dici pro *asina*: ut sententia sit, pullo ex genere asinino. Sed & Matthæus gemini meminit animantis, cum dicat, *ἔπιθεσεν καὶ ἔπι ἔνον, καὶ πῶλον, ἕνον ὑπεζυγίς, sedens super asinam, & pullum, filium subjugis*. Sed parum est verisimile, Christum in tam brevi via hæc animantia commutasse. Nam Bethphage, & Bethania, erant prope Oliveti montem, una ab uno, altera ad al-

ad alterum latus; sed sic, ut Bethphage propior foret. Quod liquet etiam ex tabula Iudææ ante annos paucillos in Amstelodamensi hac urbe edita ab homine Iudæo. Et locum utrumque fuisse urbi propinquum, cognoscimus ex Matth. xi. 1. & Luc. xix. 29. Verba Evangelistarum antea adducebamus. Quamobrem multo est verisimilior Euthymii opinio, soli infedisse pullo, sed cui asina esset addita: quod inde erat, quia asinæ abjugari non solent: ut optime fecero meo Fr. Junio observatum. Dicitur igitur asinæ, & pullo infedisse, quia alterutri infederit, quomodo Iud. xi. 7. legas, *Sepulcrus est in urbibus Gilead*: h. e. urbium aliqua. Ion. 1. 6. *Descendit in latera navis*. h. e. alterutrum latus. Et Matth. xxvi. 24. *Latrones exprobraverunt ei*. h. e. alter latronum. De quo aliquid jam ante dixi, pluribus vero egi lib. iv. Orator. Instit. cap. viii. sect. x. Imo Zachariæ etiam verba sic liceat interpretari, ut per asinum, & pul- lum, intelligatur unum animal: quod natura sit asinus, ætate autem pullus. Quomodo fuerit *ἐν ἡσθησίν*: quo de schemate multa itidem adduximus in Oratoriæ quincto. Atque hæc de primo tempore, quod antecessit vocationem Christi.

Porro hæc vocationis Christi antiquis Iudæorum temporibus gloriosior fuisset, quam nunc erat. Nam & summates viros ob equorum penuriam tum iis vectari solere, liquet ex Iud. x. 4. & xi. 14. & aliunde. Sed postquam Salomonicis temporibus tanta inter Iudæos, & Ægyptios, conjunctio fuit, magis Iudæa equis abundavit: quod asinos multum depreciauit. Ad gloriam igitur Christi pertinuit, quod ea cum pompa Hierosolyma ingrederetur. Interim regnum ejus non fuisse terrenum ostendit, quod non equo generoso, sed asinæ pullo vectaretur.

6. §. *De præparatione dictum. Sequitur de toto vocationis tempore: quod pro locis itineris distinguemus. Primum considerabimus quæ gesta sunt, ex quo insidere cepit, donec devenit ad descensum montis Olivæ. Hinc quæ contingere, donec Hierosolymis appropinquaret. Denique quæ facta cum Urbem ingrederetur. Vocationis inde cepit, ubi mandatum dederat sibi asinam cum pullo adducendi. Id factum; cum exisset jam Bethania, ac Bethphage esset ex adverso.*

Hoc enim docent Marcus XI. 1. & Lucas XIX, 29; qui id factum aiunt, cum prope abesset à Bethphage, & Bethania. Græce utrobique est *ἑβράϊστί*. quod non tam significat, appropinquare, ut vulgatus reddidit interpres; quam prope esse. Nempe erat in valle inter utrumque eum locum. Quorum Bethania ab Hierosolymis distabat xv stadiis, sive duobus prope miliaribus. Bethphage autem mille solum passibus aberat ab Hierusalem; ut ex I Act. constat.

7. *S. Hic cum Christus pullum asinae adscendisset, multi ex turba, honoris ergo, non modo ramalia, ac frondes, (σοὶ βόττανος ἐστὶν ἀπὸ Μάρκου^a) sed etiam vestes straverunt. Præterea eundem fuere persecuti cum clamore, profitendo esse filium Davidis^b; quo sine non fuisset Messias; tum bene precando^c verbis Psal. CXVI 11^d, Benedictus, qui venit in nomine Domini.*

^a Mar. 11. 8.

^b Matth.

21. 9.

^c Luc. 19.

38.

^d Al. 117.

Vbi in *Ἐλογμὸν* intelligitur sit. Per nomen Domini signatur mandatum. Nempe cum mandato regnandi super populum.

^e Matth.

21. 9. Mar.

11. 9. 10.

8. *S. Addebat quoque, Ὡσαννά ἐν τοῖς ὑψίστοις. Hofanna in altissimis.*

Prima vox Syriace est *אושנא*, Hebraice *הושענה*, *hoschiáh-anna*. Est vero composita ex Psalmi ejusdem vers. xxv, conflataque ex verbo significante *serva*, & particula, quæ notat *nunc*. Vt sententia sit, Hunc quæso Regem *serva*, omniaque ei prospera largire. Vt summis sit acclamatio, ac illa vulgaris, *Vivat Rex*.

9. *S. Addunt Evangelistæ, hæc omnia facta esse, ut implerentur de Christo vaticinia.*

Prophetarum eorum Verba jam antea expediimus. Hæc de primo venerationis tempore.

10. *S. Postquam devenit Christus ad descensum montis Oliveti (id alterum est venerationis tempus) magna iterum acclamatio coorta Iudeorum. Et erant in iis, qui una ex Bethania venerant, oculati testes Lazari è mortuis resuscitati. Etiam quia multi ex urbe venerunt ob famam ejus miraculi, numerus illorum reddebatur auctior, qui Christum comi-*

comitarentur. Sed turba se immiscuerant Pharisei; qui tantam audientes farentiam, monuere Christum, ut discipulos, sive turbam, increparet, ne forte acclamationem illam, qua tanquam Regis fieret, male interpretarentur Romani, ac propterea grande malum Iudæis crearent, imo ipsi Christo. Respondit eis Iesus, his tacentibus, lapides locuturos.

Referunt hæc ex parte Ioannes XII, 17. 18. 19: ex parte Lucas cap. XIX. 37. 38. 39. 40.

II. S. Tertium est tempus, cum magis magisque Hierosolyma in conspectu forent. Tunc cæpit lacrymari, ac optare, ut tam sciret urbs ea, quam nunc culpa sua nesciret, quæ ad pacem, sive incolumitatem ac salutem suam pertinerent: siquidem eam urbem, quæ nunc salutaria Christi monita respueret, esse iccirco ab hostibus obsidione cingendam, multa dura, atque horrenda, perpassuram, tandem etiam diruendam, usque adeo, ut vix lapis maneat super lapidem.

Quanti profecto in Christo est affectus argumentum, quod in illa etiam frequentia, se tanta pompa prosequentium, & Regem proclamantium, deplorarit tamen miseram urbis conditionem, quæ sic negligeret tempus suæ *Ἀπιστοπῆς*, sive visitationis ad se salvandum. Nec enim *visitare* solum dicitur Deus, quando ad puniendum venit; sed etiam, quando beneficium vult conferre. Mirum vero quosdam fuisse olim codices, in quibus hæc historia omitteretur. Quod ex Epiphanio constat ἐν ἀγκυρωσίῳ. Nimirum delicatuli illi putarunt, indignum esse Christo, si ploraret: quasi non & eundem, Lazaro mortuo, flevisse legamus apud Ioannem. Sane affectus sunt à Deo; boni, si bene utamur, puta ad Dei honorem, & salutem proximi. At in Christo hic affectus manabat ex caritate erga alios: quæ citra dubium optima. Quodsi dolor is bonus, etiam tale sit signum doloris, quale est fletus.

III. S. Quartum est vectionis tempus, quando, asino insidens, & tanta comitante turba, ingrederetur urbem. Duo vero tum contigisse dicuntur. Prius est, quod tota civitas est

* *Matth.*
cap. 19.
cap. 10. 11.

est commota *, *ac illi quidem, qui Urbem incolerent, hoc est, magna ejus pars, rogarent, quis foret ille, qui cum magna adeo pompa ingrederetur Hierosolymam, ac cui Messia, & Regis Israëliti nomen acclamaretur. Illi vero, qui à Bethania, ac Bethphage, advenissent, vel Hierosolymis accessissent, dicere, eum esse Propheten à Nazareth.*

Sine dubio cum hæc dicerentur, atque audirentur, plurimi non aliud animo conceperunt, quam esse illum solum propheten; sed cum, de quo Moses pronunciarat Deuteron. xviii. 15. *Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis, suscitabit tibi Dominus Deus tuus: ipsum audite.* Quæ Petrus Actorum iiii. & Stephanus vii. 37. de Christo interpretantur. Fuerit quidem ea imperfecta confessio: vera tamen, & quæ ad perfectionem præpararet. Siquidem voluit Christus paullatim populo innotescere, crescente indies notitia sui. Vti hodieque cognitionem sui sensim instillat.

13. *S. Pharisei vero indignari, ac se ipsos culpate, quod, dum cunctantur, tanta Christus favoris popularis cepisset incrementa.*

Ioan. xii. 19: *Pharisei ergo dicunt ad semet ipsos. Videtis, quia nihil proficimus? ecce mundus totus abiit post eum. Sic ὁπρωτικῶς loquebantur, propter magnam adeo hominum vim, quæ Iesum sectaretur.*

C A P. V.

De iis, quæ contigere Christo Hierosolymam non tam ingrediente; quam ingresso, & aliis quibusdam, quæ Euangelista Ioannes subjungit.

1. *S. Sequitur historia illorum, quæ contigere, priusquam Christus Hierosolymis exiret. Hanc dispescimus in partes quinque: quarum unaquæque duas minores, quandoque etiam ternas comprehendit. Prima est ingressus in templum †, & in eo sanatio agrorum. Non dubium vero quin ingressum in urbem ingressus in templum mox fuerit*

† *Matth.*
 21. 12.
Marc. 11.
 11. *Luc.*
 19. 45.

consecutus. Quomodo enim multum cessasset Iesus, qui doceret ipse, ante omnia quarendum esse regnum caelorum?

Atque hoc etiam, quod non recta arcem petierit, sed templum, argumento esse poterat, regnum ejus non fuisse mundanum, sed spirituale.

2. *S. In templo Christum accessere cæci claudique: quos & sanavit^a.*

^a *Matth.*
21. 14.

Fuit hæc cæcitas, & claudicatio corporalis: sed symbolum erat cæcitatibus, ac claudicationibus spiritualibus: quibus medetur Christus tum Spiritum suo, tum verbo, & Sacramentis.

3. *S. Altera pars continet hæc tria: puerorum acclamationem, procerum indignationem, & Christi ad eos responsum. Pueri in templo acclamabant, ^b Hofanna, fili David.*

^b *Matth.* 21.
15.

De voce illa Hofanna jam diximus cap. antecedenti.

4. *S. Principes vero sacerdotum, & Scribe, cum viderent miracula quæ fierent, & jam non adultos solum, ut ante, sed etiam pueros, majorum exemplo adductos, gratulari, & omnia prospera optare Christo, tanquam regi: non propterea compulsi sunt ad eum agnoscendum, sed invidia quadam, & indignatione, rogarunt Christum^c, an audiret ista, quæ dicerentur.*

^c *Matth.*
21. 16.

Nempe sic secum cogitabant: aut probabit clamorem, aut improbat: Si probat; occasio erit accusandi apud Præsidem, quod rex velit haberi. Sin improbat, occasio fuerit compefcendi turbam, falsis, ac periculosis clamoribus eum onerantem verius, quam honorantem.

5. *S. Indignationi huic occurrit Christus, querendo^d ex iis an non legissent illud Psal. VIIII. 3. Ex ore infantium, & lactentium, perfecisti laudem.*

^d *Matth.*
21. 16.

Quorum sententia est, Deum etiam per simplices, & indoctos, ac similes infantibus, gloriam suam fundare, ut Hebræa sonant, sive

ut LXX reddidere, κατερπίζειν, perficere: q. d. nihil esse tam minutum, quod non divinæ inserviat gloriæ, eique fundatæ sive solidæ, & perfectissimæ.

6. §. *Tertia historiae ejus pars complectitur in Græcis desiderium videndi Christi, & occasione ea habitum à Christo sermonem de gloria sua. De priori refertur *, quomodo Græci quidam, ex iis, qui ascendere solebant, ut adorarent in festo, voluerint Iesum videre.*

* Ioan. 12.

20. 21. 22.

Græce dicuntur, Ἕλληνες ἐκ τῶν ἀναβαίνόντων, ἢ καὶ προσκυνησῶσιν ἐν τῇ ἑορτῇ. Fuere homines non circumcisi: puta nec Israelitæ, nec item profelyti: sed ex gentilibus iis, qui unum agnoscerent Deum: quales in Actis Cornelius centurio, & Eunuchus Candaces. De talibus capiendum hoc Act. xvii. 4: *Nonnulli igitur crediderunt Paulo & Silæ, & religiosorum Græcorum multitudo magna.* τῶν σεβομύων Ἑλλήνων πολὺ πλῆθος. Ex eo autem, quod quotannis Hierosolimam proficiscerentur in Paschatis festo, & suas cum Iudæis preces conjungerent, verisimile fit, eos è Phœnicia, aliove loco vicino, advenisse. Nec obstat, quod Græci dicantur. Nam universè Græci opponuntur Iudæis. Ita Marci vii. 16. Ἑλλῆσις dicitur, quæ aliis Evangelistis Syrophœnissa. Et sane potuit Tyriis, ac Sidoniis, ob locorum viciniam, inque ea excursu, facilius esse noticia Galilæorum Bethsaidensium, qualis ille Philippus; de quo nunc dicam.

7. §. *Desiderium suum coram intuendi, credo etiam compellendi Iesu, primum significarunt Philippo è Bethsaida Galilææ: ille autem exposuit Andreæ, qui primus à Christo erat vocatus ad munus Apostolicum, eoque auctoritate exsuperabat. Vterque vero hoc retulit Christo, priusquam eos adducerent.*

Neque enim fiducia iis tanta eos protinus sistendi, cum scirent, Christum mandasse, ne commercium cum gentibus haberent, sed solum cum perditis ovibus Israelis.

8. §. *Quod ad alterum, Christus occasione ea, quod gentiles ipsi tangerentur desiderio videndi ejus, orationem instituit † de gloria, quæ se maneret per orbem universum: ostendit*

† Ioan. 12.

23.

ostendit vero, ad hanc se gloriam non posse pervenire, nisi moriatur, ac deinde resurgat, & ascendat in cælos, & spiritum S. mittat; quo instructi Apostoli fide impleant totum mundum.

Itaque sic ait ^a secum esse comparatum tanquam cum grano frumenti, quod nisi terræ fuerit mandatum, non feret fructus. ^a Ioan. 12. 24.

9. S. Ita denuo discipulos suos preparavit ad passionem, ne scândalo iis foret: Atque insimul exemplo suo eos voluit preparare ad ea quæ ipsi essent passuri: unde subjunxit ^b, illos, qui sic vitam suam ament, ut Christum posthabeant, animam perdituros seculo futuro: illos verò, qui carnalibus desideriis renuncient, & vitam hanc præ Christo floccifaciant, æternum victuros cum Christo. Æquum etiam esse, ut minister sequatur Dominum ^c: quod si fiat, fore etiam, ut ubi Christus erit, istic sit minister. ^b Ioan. 12. 25. ^c Ioan. 12. 26.

Hoc pacto discipulos ad animæ suæ odium invitat, tum præmio æternæ vitæ, tum glorioso sui confortio.

10. S. Quarta pars continet ingentem Christi horrorem, consecutam precationem ad Deum, quo ab eo glorificarentur, & ad glorificandum vocem è cælis auditam. Horror, qui Christum occupavit, ortus est è recordatione passionis imminentiæ ^d.

^d Ioan. 12.

Quod ostendit, eum affectibus fuisse obnoxium, sed citra peccatum. ^e

17.

11. S. Sic constitutus, quemadmodum dicitur, inter sacrum & saxum, hoc est, inter naturale vitæ desiderium, & voluntatem Dei, ad quam implendam venerat in hunc mundum, preces suas ad Deum convertit, eumque prius quidem rogavit, ut se liberaret ab supplicio, quod immineret: sed quasi revocans se, continuo ^e subjungit: venisse se in hunc mundum ad durissimam mortem subeundam: eoque quod desiderium naturale dicitaret, non expeti à se, nisi cum ea conditione,

^e Ioan. 12. 27.

ditione, si sic placeret Patri: sed certis, ac determinatis precibus sese exposcere, quod ratio iuberet: nempe ut Pater omne id per Iesum faceret, unde clarum ac celebre fieret nomen divinum.

Vt similis sit precatio, ac illa. Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste: verum tamen non mea voluntas, sed tua fiat. De qua quia copiose inferius dicam, plura hic addere supersebebo.

^a Ioann. 12.
23.

12. §. *Subditur, quomodo Dominus sit precatus, hunc in modum^a: Pater, illustra nomen tuum: ac tum vox è cœlis sit audita, Et illustravi, & iterum illustrabo.*

Clarum Pater Filium, etiam nascentem, reddiderat per Angelos; ac deinceps per tot miracula potentix divinæ; proxime etiam Lazaro è mortuis suscitato; clarioremque erat facturum Spiritu S. Apostolis missio, qui converfuri erant omnes gentes.

^b Ioann. 12.
29.
^c Ioann. 12.
30.

13. §. *Adstantes hunc sonum audiebant: sed alii quidem qui à Christo longius abessent, turbati sunt, unde tonitru esse credebant^b: alii perfectius, unde putarunt, Angelum fuisse cum Iesu collocutum. Iesus vero indicavit^c iis, vocem illam non propter se editam esse, sed propter adstantes; quo nempe eo facilius crederent Christo, cui Pater ipse cœlestis testimonium perhiberet. Ingens vero solatium ea ex voce Christus percepit: sic ut magnifice glorietur de victoria, quam reportaturus esset de morte ac diabolo.*

^d Ioann. 12.
31.

Nunc, inquit^d, iudicium est mundi. Græce, κείσιν τῷ κόσμῳ. Vbi per κείσιν vel intelligitur damnatio, quia resurrectione sua omnes erat mendacii convicturus, qui credere nollent: vel more Hebræo, signantur vindicix in libertatem, quia genus humanum erat morte Christi liberandum ab eo, qui more tyrannorum, regnum mundi invaserat; ut plenius planiusque deinceps exponitur. Sequitur enim: Νῦν ὁ ἀρχῶν τῷ κόσμῳ ἐκελήθησεται ἔξω. Nunc princeps mundi hujus ejectionis foras. Hoc est, diabolus, qui & ἀρχῶν τῷ κόσμῳ dicitur cap. xiv. 30, & xvi. 11: uti & ὁ θεὸς τῷ αἰῶνι τῶν τῶν, Deus hujus seculi, 1 I Cor. iv. 4. Ac similiter maligni illi spiritus Ephes. iv. 12. dicuntur σκοτεινοὶ ἄρχοντες τῷ σκότεινῳ τῷ αἰῶνι τῶν τῶν, mundi rectores in hujus seculi tenebris.

βῆς. Alter etiam fructus superadditur *vers.* xxxiii : *Καὶ γὰρ ἐὰν ὑψωθῶ ἐν τῇ γῆς, πάντας ἐλεύσω, πρὸς ἐμαυτὸν*. Et ego, si exaltatus fuero à terra, omnes traham ad me ipsum. Omnes, inquit; puta non Iudæos modo, sed etiam alienigenas, dummodo non abnuant vocantem sequi. Per exaltationem vero à terra significat, se esse cruci affigendum: ut clare indicat Euangelista, cum proxime subiungit; * *Hoc autem dicebat, significans, qua morte esset moriturus*. Nempe hoc colligebant è voce ὑψῶν, exaltari. Sed credibile est, Christum aliquanto explicatius dixisse: ut si sic dixerit, uti legimus Ioan. iiii. 14: *Sicut Moses exaltavit serpentem in deserto: ita exaltari oportet Filium hominìs*. Et hoc est verisimilius, quia ipsi mox nominant *Filium hominis*: ut omnino videatur Ioannes tantum summam verborum Christi atulisse. Alioquin non intellexissent præsentem, Christum de mortis suæ genere locutum esse.

* *vers.* 33.

14. S. *Quinta historia pars continet cavillum Iudeorum adversus ea, quæ dixerat Christus: & occasione horum incredulitatis, orationem Christi, qua omnes adhortatur ad finem. Quod ad prius, dixerat Christus, se moriturum, & quidem subitum esse ignominiosam mortem crucis. Hoc offendit adstantes, qui inde collegerunt, non esse eum promissum Messiam: quandoquidem à Prophetis dicatur regnum ejus fore æternum.*

Vtrumque prædixerant Prophetæ; & mortem Christi, ut imprimis Esaiæ liii; & æternum regnum, ut Psal. cx, ac Dan. vii. 14. Sed de priori non cogitabant, verum duntaxat posteriori. Ut indicant verba illa *vers.* xxxiv: *Nos audivimus ex Legge, quod Christus manet in æternum: & quomodo tu dicis, Oportet exaltari filium hominis; quis est iste filius hominis? Vbi per Legem intelliguntur Sacræ Literæ; locis iis, quæ diximus: & si ea non satis fuerint aperta, cogitandum illustrari illa solere à Legis-peritis. Quærun de Filio hominis, aliumne intelligat ab illo, cujus regnum fore æternum prædixerant Prophetæ.*

15. S. *Bella hæc fuissent, nisi Christus brevi fuisset resurrecturus. Christus igitur eis objicit malitiam †: quod tam clara luce non videant lucem: quia oculos occludant, etiam*

† *Ioan.* 12.

vers. 35.

36.

*pauillo tempore, quo qui lux esset mundi, cum iis esset vi-
cturus in terris. Hortatur igitur eos, ne errare in igno-
rantia tenebris velint: sed dum lucem habent Christum,
in lucem credant, nec se perditum eant.*

Verba Christi sunt Ioa. XII. 35. 36: *Adhuc ad breve tempus lumen
vobiscum est: ambulate, donec Lucem habeatis: ne vos tenebra occupent. Et qui
ambulat in tenebris, nescit, quo vadit. Dum Lucem habeatis, credite in Lu-
cem, ut filii Lucis sitis.* Sensus est: quanto breviori tempore vobiscum
ero, tanto studiosius vobis in luce ambulandum, ne lumen, sermo
nempe Euangelicus, subducatur vobis. Quod meruere Iudæi, cum
ne à resurrectione quidem credere in Christum voluere. Sed Chri-
stus nihilominus iis pepercit usque ad Hierosolymorum urbem
obsessam: quo tempore quam duras Christo pœnas dederint, satis
notum ex Flavii Iosephi historia de bello Iudaico.

16. §. *Atque hæc de eo tempore quo Christus in urbe substi-
tit. Nunc sequitur de eo, quo egressus in Bethaniam, quia
se nollet ante tempus divinitus decretum offerre morti suæ.*

Ioa. XII. 36: *Hæc locutus est Iesus: ac digressus se abscondit ab eis. Qui-
cum convenit hoc Lucæ XXI. 37: Docebat interdum in templo: noctu
verò exiens, diversabatur in monte, qui vocatur Oliværum.*

17. §. *Prinsquam tamen ad sequentia accedat, Ἰησοῦς
πῶς subjungit Ioannes, quomodo post tam multa, tam ma-
gna, quæ hæctenus dixerat & fecerat Iesus, Hierosolymi-
tanorum pars maxima non crediderit in illum.*

Ioa. XII. 37. *Cum autem tam multa signa fecisset coram eis, non cre-
debant in eum. Vbi coram eis (ἐμπροσθεν αὐτῶν) valet, in præsentia tur-
bæ, in qua magnus inimicorum numerus.*

18. §. *Refert deinde Ioannes, quomodo impletum tum fuerit,
quod gemino in loco prædixerat Iesaias. Prius vaticinium
est ex cap. LIII, 1. quod ad incredulitatem Iudeorum
etiam à Paulo accommodatur ad Rom. X. 16. Alterum est
ex Ies. VI. 9, ubi propheta, cum Deum conspexisset solio in-
sidentem, ac cinctum satellitio Cherubin divinas canentium
laudes, mittitur ad exprobandum Iudæis duritiam cordis.*

Ioa. XII. 38. 39. 40. *Vt sermo Iesaiæ * prophetæ impleveretur, quem dixit: Domine, quis credidit sermoni nostro, & brachium Domini cui revelatum est? Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Iesaias †: Excæcavit oculos eorum, & induravit cor eorum: ne videant oculis, & ne intelligent corde, & convertantur, & sanem eos.* Particula *VT*, (*ὅτι*), quæ initio est, plane est *ἐκβαπτα*; ut eventum, non causam finalem designet. Nimirum *ὅτι ἀνηρωθῆναι*, idem valet, ac *sic evenit*. Illud *Κύριε*, sive *Domine*, non est apud Propheten, sed claritatis causa addidit LXX. Per *brachium Domini* intelligitur potentia ejus, sive miracula. Revelari intellige cum effectu, quando videlicet factis attenditur ad miranda Dei opera, sic ut propterea credatur Deo. Excæcavit, & induravit Christus, non per se, sed ex accidenti; quatenus humilitate ejus multi fuere offensi, & indurati. Iccirco *Act. xxviii. 27*, ubi eadem Prophetæ verba citantur, passive referuntur: *incrassatum est (ἐπαχύνθη) cor populi hujus*. Similiter Syrus. Subditur hinc: *Et auribus graviter audierunt, & oculos suos compresserunt.* *ὅτι ὁφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκόμυον*. Christus igitur excæcat, cum homines se excæcant, nolentes videre lucem. Atque hinc liquet, cum hic subjungitur, *ὅτι μὴ ἴδωσι*, ne videant, & in *Actis*, *μὴ ποτε ἴδωσι*, ne quando videant, eventum, non finem signari. Hinc versu *XLII* sequitur: *Hæc dixit Iesaias, quando vidit gloriam ejus, & locutus est de eo.* Dicit Iesaias, se vidisse Dominum throno insidentem excelso, audisseque Seraphim acclamantes ei, *Sanctus, Sanctus, Sanctus*. In hac gloria Patris etiam conspexit gloriam Christi per Euangelium ministrantibus angelis, peccata remittentis iis, qui crediderint, & alios damnantis propter *ἀπιστίαν*. Quæque Iesaias conquestus est de excæcatione Iudæorum sui temporis, cui propheta occasionem sua præbuisset prædicatione: ea & locum habent in excæcatione Iudæorum, de qua loquitur Euangelista: cui similiter occasio data prædicatione Christi.

19. §. *Gravi huic querimonie de spontanea Iudeorum cecitate subditur ab Euangelista, non propterea putandum esse nullos in Christum credidisse: sed paucos præ illa incredulorum multitudine: in credentium vero numero etiam fuisse dicuntur aliqui τῶν δεχόντων, sive senatorum.*

Verf. XLII, & XLIII. Veruntamen etiam ex principibus multi crediderunt in eum, sed propter Phariseos non consitebantur, ne e synagoga eicerentur.

tur. Dilexerunt enim gloriam hominum magis, quam gloriam Dei. Sensus est, multos e Senatoribus fuisse de veritate in animo convictos: nec tamen ab animo suo impetrare potuisse, ut eum profiterentur, vitamque ex ejus præscripto componerent. Exponitur quoque hujus rei causa, quod metuerent, ne à Pharisæis ejicerentur Synagoga: atque ita omnibus forent odio, & contentui: ut omnino gloriam apud Deum posthabuerint gloriæ apud homines.

20. *S. Subjungit his Ioannes sermonem Christi, quo adhortetur ad fidem sermone suo habendam. Sed de tempore, quo habitus is sermo, non satis liquet. Possit esse habitus eo die, quo præcedentia dicebantur: possit etiam sequenti. Nec de eo magnopere est laborandum. Sufficiat scire, eo exhortationem hanc ad fidem subjici à Ioanne, quia proxime præmiserat, cur plerique non crederent, & ex primoribus multi non ausi essent confiteri.*

Ea vero adhortatio continetur septem ejusdem capituli versibus postremis.

21. *S. Ac primum quidem magno cum clamore dicitur prorupisse in hæc verba, Filio credentem, etiam Patri credere, cujus is sit legatus: quique Filium videt, videre quoque Patrem, cujus majestas reluceat in filii operibus.*

Ioannes cap. XII. vers. XLIV, & XLV: Iesus autem clamavit, & dixit: *Qui credit in me, non credit in me, sed in eum, qui misit me: Et qui videt me, videt eum, qui misit me.* In Filio conspicitur Pater, quia, ut pulchre olim aiebat Lucianus Martyr: *Ὁ υἱὸς ἔστι Θεοῦ ὁσίας καὶ βελῆς, καὶ διωμέως, καὶ δόξης ἀπαράλλακτον & εἰκόν.* Filius est paterne essentia, & voluntatis, & potentia & glorie imago nusquam discrepans: sive, per omnia similis.

22. *S. Inde docet, cum lux soleat inferri ad discutiendas tenebras, se esse illam mundi lucem, cujus beneficio effugiamus tenebras.*

Vers. XLVI: *Ego lux in mundum veni, ut omnis, qui credit in me, in tenebris non maneat.* Hoc est, non vagetur in spissa errorum caligine; quam amant peccatores.

23. §. *Loquitur hinc de iis, qui audiunt ac recipiunt verba, sed non observant, neque discipulos Christi se audent profiteri.*

Græce est vers. XLVII: Καὶ εἰάν τις με ἀκούσῃ τῶν ῥημάτων, καὶ μὴ φυλάξῃ. Vbi tamen aliqui libri πῆλοσῃ: quod secutus est Arabs. Sed φυλάξῃ etiam est in vetustissimo codice Anglicano: ac similiter Syrus, Nonnus, & vetus interpres Latinus, qui vertit: *Siquis audierit verba mea, & non custodierit.*

24. §. *Addit, se facile velle abstinere à tali damnando, quia meminert, non tam se in mundum venisse ad eum damnandum, quam servandum. Interea, quicumque se præbuerint ingratos erga sermonem Evangelicum, habere, qui, se tacente etiam, tales condemnet. nam cum sermo ille nihil habeat nisi admirandum prorsus, & omni veneratione dignissimum: tales à sermone hoc damnatum iri in die novissima: quando facta, dictaque omnium in apertum proferentur.*

Hæc mens est illorum, vers. XLVII, & XLVIII: Ego non judico eum. Non enim veni, ut judicem eum, sed ut servem mundum. Qui rejicit me, nec accipit verba, habet qui judicet ipsum: sermo, quem locutus sum, ille judicabit eum in extremo die. Rationem subjungit vers. XLIX: Quia ego ex me ipso non sum locutus: sed qui misit me Pater, ipse mihi mandatum dedit, quid dicam, & quid loquar. Nihil inquit loquor ἀπ' ἐμαυτοῦ, h. e. quod à me hauserim, ipseque repererim. Cuncta habeo à Patre, qui me nihil non horum iussit dicere.

25. §. *Hinc addit, quantum ex eo Patris mandato fructus redundet: videlicet vita aeterna.*

Vers. L: Καὶ οἶδα ὅτι ἡ ἐντολὴ αὐτοῦ ζωὴ αἰώνιος ἐστίν. Et novi, quod hoc mandatum sit vita aeterna. Puta τὸ μέλων μίαν, quia efficit sive gignit vitam aeternam in omnibus iis, qui mandato huic obtemperant.

26. §. *Denique sic concludit, καθὼς εἶρήκέ μοι ὁ Πατήρ, ἔγω λαλῶ. Sicuti dixit mihi Pater, sic loquor.*

Sensus est: Ac ego quidem non alia attuli, quam quæ Pater mandavit.

davit. Vos nunc discipite, quid vestri sit officii, & an rejicere verba mea valeatis, quin offendatis Patrem, & excidatis vita æterna, quæ ab observatione mandatorum meorum dependet.

C A P V I.

De maledictione ficus, & ejectione ementium ac vendentium è templo: quæ contigerunt hebdomadis magnæ feria secunda.

- I. *S. P*roximo mane, quod erat quarto die ante Pascha, Christus è Bethania denuo Hierosolymam tendit. In via esuriens arborem accessit, quam è longinquo fructum ferre existimabat. Sed ubi propius accedit, deceptum se animadvertit. Quippe ficus erat, quæ eo anni tempore, puta medio mense Nisan, fructus ferre nequirit. Turn eam Iesus maledicto reddidit aridam. Narrant historiam Matth. XXI. 19. Marcus XI. 12.

Duo hic spectantur. Prius est occasio miraculi, quod Christus extra urbem pernoctans, ac mane urbem repetens, & in ficum è longinquo conspiciens, fame impellente ad eam ierit, ut fructum decerperet: sed ubi propius accesserit, nihil præter folia invenerit.

Alterum est, quod Christus, ubi deceptum se vidit, maledixerit ficui, ac illa propterea exaruerit.

Ex hisce duobus duplex itidem quæstio exoritur. Ex priori illa, quod Christo ignorantia tribuitur. Ut qui nescierit, ficum non habere fructus, idque eo tempore, quo etiam pueri noscent ficum non ferre fructus. Huic rei sic occurritur, scisse Christum, ficum id temporis fructu carere: sed quia è longinquo ficum conspiceret, nescisse eam esse ficum, sed credidisse arborem esse aliam, quæ iis in locis jam fructum haberet. Hæc eo firmantur, quod dicat Euangelista, longius ab arbore abfuisse, ut nihil sit mirandum, si Christus, ac discipuli, frondosam quidem arborem conspexerint, ficum vero esse non cognorint. Sane etiam si Adamus nunquam peccasset, è longinquo nihilominus prius vidisset esse arborem, quam ficum: quia hoc est de ordine naturæ simpliciter; non vero ex corruptione naturæ, quam peccando contraxit. Dixeri, Christum fuisse

fuisse omniscium, cum divinæ etiam fuerit naturæ. Sed non quicquid norat, quatenus Deus, norat etiam quatenus homo: sed tantum, quatenus natura divina dignaretur influxu suo aperire humanæ.

Altera est quæstio, cur Christus ficui maledixerit immerenti, cum natura ob anni tempus non permitteret, ut ficus non ferret. Nam apud Marcum * est, *Non enim erat tempus ficorum.* Et colligi potest ex Euangelistis, fuisse undecimum Martii. Huic difficultati sic obviam imus, non hæc facta fuisse propter ficum, sed ob discipulos: quibus fidei vim magis firmare voluit illustri arefactæ ficus miraculo; ut sic eos ad passionem instantem magis præpararet. Præterea voluit significare instantem Iudæorum maledictionem, quia ficus hæc symbolum foret synagogæ, sive infidelium Iudæorum, qui fructus terre nollent; & ficus maledictio signum esset illius maledictionis, qua XL circiter annis post, Iudæos male esset perditurus. Sic Iesa. v. 2: *Expectavi uvas, & tulit labruscas.* Et Luca xiii. 6. 7. sic parabola hæc declaratur. Ac conveniunt verba Matth. xxi. 43: *Ideo dico vobis, auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus ejus.* Particulatim quoque videtur attendisse hypocritas, quales Pharisei. Recte enim hypocritis assimilatur arbori; quæ frondes profert, non fructus.

* Cap. II.
vers. 13.

2. *S. Atque hæc de iis, quæ in via non longe ab Hierusalem evenerunt. Postea Iesus ingressus est urbem, ac mox etiam templum.*

Nam neque tum pietas fuit, ut diu ingressum templi differret. Solum vero atrium est ingressus, quo & populo ingredi licebat. Reliquas partes duas sacerdotibus solis ingredi fas erat. Hic vero sermo de loco, ubi populus venderet, atque emeret.

3. *S. Quemadmodum vero Christus initio muneris fecerat, ut videre est Ioa. II. 14. 15: ita nunc quoque circa vite finem, ut ex Matthæo xxi, Mar. xi, & Luc. xix, cognoscimus, templum gemino purgat facto, eijciendo ementes, ac vendentes, & subvertendo eorum mensas.*

Quod factum defenditur à Christo duobus Scripturæ locis, Esa. lvi. 7. & Ierem. vii. 11. Quorum priori ostenditur templi usus, quia sit domus precum: altero exprobratur abusus ad sua commercia,

mercia, propterea quod, more *ἀγορῆν*, sive prædonum, tantum, quid ex re sua foret, attenderent. De vendentium actu vide sis, quæ Maldonatus annotavit. Atque ut absuisset fraus omnis, etsi licebat pecunia domo adlata emere Hierosolymis quod Deo offerretur, tamen id in templo vendere non licebat: ne quidem in parte extima, quæ gentium dicebatur: quia hunc locum oportuit iis vacare, qui se ex gentibus ad Deum converterent.

4. *S. Factum vero hoc Christi plane extraordinarium fuit, & à singulari vocatione; quam pridie ostenderat sanando cæcos & claudos, certissimo divina præsentia signo.*

Vt nihil sit opus, eo cum B. Hieronymo recurrere, quod & nummularii, & Pharisæi, obstiterint Christo, quia impederint divinitatis signa, quæ ex oculis, & vultu Christi relucere: singularis vero vocationis fere illi duntaxat conscii essent, qui eam consecuti. Sed propter alios eam comitari solent miracula: uti factum videmus in Christo.

5. *S. Atque hæc etiam ejectionis nundinantium inter præparationes fuit Passionis Dominicæ: quia magis magisque commovit animos Pontificum adversus Christum. Vti vero ante, ita tum quoque, vesperi Vrbe exiit Christus.*

Quod ad furorem inimicorum evitandum fecisse, dubium non est.

C A P. VII.

De variis sermonibus à Christo habitis feria tertia: ac præcipue tribus parabolis: duorum filiorum, vineæ locatæ, & nuptiis filii regii.

1. *S. Hinc Christus varios habuit sermones, die, ut vocant, Martis. Ac primum de vi fidei, occasione ficus arefacta. Tum de responso ad questionem de baptismo Ioannis. Exinde de parabolis tribus, una de duobus filiis in vineam missis ad laborandum; altera, de homine post locatam agricolis vineam peregre proficiscente; tertia de rege alios ad nuptias filii vocante.*

Postero

Postero mane, quod erat tertia die ante Pascha, denuo Iesus cum discipulis ivit Hierosolymam: atque, illis in via mirantibus, breviculo adeo spacio exaruisse ficum, cui maledixerat Christus, loqui cum iis cœpit de fidei vi, quam tantam esse asseruit, ut ea montes etiam transferri possint. Atque addidit, omnia interea à Christo esse poscenda; etiam remissionem peccatorum. Quam ut consequamur, prius nos debere iis ignoscere, qui nos offenderunt.

2. *S. Hinc urbem, templumque est ingressus, ubi quotidie docebat. Principes vero sacerdotum & scriba, perdere eum studebant; sed morabatur eos populi metus; qui plane à Christi ore pendeabant. Captabant igitur omnem ejus in sermonibus suis capiendi occasionem: eoque fine eum rogaverunt, qua auctoritate ista faceret. Sed Christus vicissim quaesivit de baptismo Ioannis, utrum esset ab hominibus, an ex cœlo. Et negavit, se prius daturum esse responsum, quam ab iis accepisset: quod dare illi non audebant, populi metu.*

Captionem Iudæorum improbam proba captione elusit Christus. Quærebant illi de auctoritate, qua ista faceret. Quæsit vicissim Christus de auctoritate, qua Ioannes baptizasset. Maluerunt Pharisæi inscitiam fateri, quam agnoscere impietatem. Inter ea sic etiam Christus docuit oblique, quæ fecisset, fecisse se auctoritate divina: ut qui ab Ioanne accepisset illud testimonium, Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi.

3. *S. Tum quoque narravit iis parabolam de duobus filiis: quorum unus prius detrectasset patri morem gerere; sed postea, pœnitudine ductus, sententiam mutasset: alter vero operam suam addixisset, sed neglexisset: cumque ipsi etiam priorem filium prætulissent, dixit, posteriori ipsos esse similes; eoque fore, ut publicani, ac meretrices, qui Christo credidissent, præcederent principes sacerdotum atque alios, qui rejicerent Christum.*

Vide Matth. xx i. In hac vero parabola per eum, qui duos haberet filios, mystice Deus signatur. Per duos filios, hinc Pharisæi, &

principes populi signantur; inde autem, meretrices, publicani & vulgus. Atque hæc propria est, & contextui convenientissima interpretatio: quam adduxit Hilarius can. xxi in Matth. Alii patrum nonnulli per unum filium intelligunt Iudæos, per alterum gentiles. Sed hos nonnisi oblique attenderit Christus; ut secundaria possit interpretatio vocari. Primaria vero esse nequit duabus de causis. Primum quia nec Ioannes, de quo mox subjicit, nec etiam Dominus ipse, prædicarunt gentilibus, sed Iudæis. Deinde de variis unius gentis personis esse sermonem clare indicant illa verba: *Publicani, & meretrices præcedunt vos in regno Dei*. Publicani, ut Matthæus, & Zachæus: meretrices, ut peccatrix, & Samaritana. *Præcedunt*, inquit, quia loquitur de jam conversis. Scio, in quibusdam codd. Latinis esse, *præcedent*. Sed in præfenti habent Græci, & emendationes Latini.

4. *S. Alteram quoque narravit populo parabolam de locata vinea à patrefamilias: ac servis prius ab agricolis, postea & filio interempto: deque pæna, propterea irrogata.*

Vide Matth. xxi, Marci xii, Lucæ xx. Nempe paterfamilias est Deus; vinea est populus Dei, sive Ecclesia; servi sunt prophetae veteres, à Iudæis occisi, de quo Hieronymum hic vide: filius autem est Christus. Additur & de sepe, quæ opus, ne exposita esset vinea prædæ; ut est Eccles. xxxvi: & de turri, partim ad speculandum; ecquis venisset ad vineam deprædandam, partim ad fructus adservandos: item de torculari, quo opus ad vinum conficiendum. Nihil vero attinet quærere, quid signent sepes, turris, torcular, & similia. Solum enim eorum fit mentio, ut significetur, omnia fuisse procurata, juxta illud Dei apud Iesaiam v. 4: *Quid est, quod debui ultrafacere vineæ meæ, & non feci?* Itidem nec quæri debet, quid sibi velint verba illa, *Cum tempus fructuum appropinquasset*. Quippe semper est fructuum tempus. Nec magis quæsito opus est de istoc, *Forte verebuntur filium meum*. Nam sic de Deo loquitur, tanquam homine; quem verisimile est ita fuisse dicturum. Nimirum in parabola omni, necessaria, & ad *ἐπίαν* parabolæ pertinentia, distingui ab iis debent, quæ conjuncta sunt, sive accidentalia, & quasi condimenti solum causa apposita. Christo vero interrogante, quid dominus vineæ facturus esset hujusmodi operariis: dictum est ab nonnullis, *Veniet, & perdet colonos, & vineam suam dabit aliis*. Quod responsum

sum Dominus approbavit. Sed (ut Evangelistas conciliat Chry-
 stomus) sagaciores, qui in se dictum videbant, abominari talem
 eventum: quasi dicerent, Deus nobis meliora: qui talem exitum
 hostibus immittat. Hæc enim est vis verbi, *Abst.* Christus igitur
 veritatem talis eventus comprobavit è Psal. cxviii. * 22. ubi pro- * *Al. 117.*
 prie quidem David, typice vero Messias in Davide, adumbratus di-
 citur, *lapis ab ædificantibus reprobatus, factusque caput anguli, sive lapis an-*
gularis. Græce, ἀγκυλωματῶν. Tribus vero de caussis Christus vo-
 catur lapis angularis. Primum quia est firmissimus lapis, qui totum
 sustinet ædificium. Vnde Paulus ad Ephesius 11. 20: *Superædificati*
supra fundamentum Apostolorum, & Prophetarum, ipso summo angulari la-
pide Iesu Christo. Deinde quia est lapis offensionis multis. Siquidem
 minus cauti ad angulum offendunt, ut Iudæi ad Christum. Hinc
 Petrus 1 ep. 11. 7. 8: *Vobis igitur honor credentibus, non credentibus autem*
lapis, quem reprobaverunt ædificantes: hic factus est in caput anguli, & la-
pis offensionis, & petra scandali his, qui offendunt in verbo, nec credunt, in
quo positi sunt. Tertium est, quod, ut lapis angularis duos parietes,
 sic Christus duos populos, Iudæum, ac gentilem, inter se necit:
 unde Eph. 11. 14. dicitur, *utraque fecisse unum, & solvisse τὸ μεσότοι-*
χον ἔφραγμα, intergerini parietis septum. Vbi per septum illud intel-
 liguntur ceremoniæ Legales, quarum jugum intolerabile vocat Pe-
 trus Act. xv. Sed Christus eas sacrificio suo abrogavit: unde Ioa.
 1. 17: *Lex per Moſen data est: gratia, & veritas, per Iesum Christum.*
 Subjungit deinde Christus ex ejusdem psalmi versu sequente: *A Do-*
mino factum est istud: & est mirabile in oculis nostris. Quasi dicat, rem
 tam mirandam ac insperatam non contigisse fortuito; sed consilio
 divino. Ex hoc Scripturæ loco ita colligit Christus. Quia vos estis
 illi ædificantes, qui rejicitis me, lapidem Scripturis prædictum, qui
 divino consilio fiet lapis angularis: futurum propterea, ut regnum
 Dei, quod per vineam superiori parabola erat significatum, aufe-
 ratur à synagoga: ac alteri detur genti; puta populo gentili, non
 spernenti gratiam Christi, sed Domino expectatos è vinea fructus
 reddenti. Quia vero dictum fuerat, dominum vineæ male multa-
 turum esse impios illos operarios: eo deinceps modus ille supplicii
 indicatur, persistendo in lapide Christo, sed allegoria mutata. Di-
 citur enim fore, ut qui ceciderit super illum lapidem, confringatur:
 & super quem ceciderit lapis, conteratur. Vbi quomodo fractio, &
 contritio, differant, ex Aristotele possumus discere: qui lib. 1v. Me-

* Sive con-
textu 44.

teorologicon cap. IX * ait, Διαφέρει ὅ, ὅτι κατὰ ξίς μὴ ἔστιν εἰς μεγάλην μέρη Διαίρεσις καὶ χωρίσις. Θεγῶσις ὅ ἢ εἰς τὰ τυχόντα, καὶ πλείω δυοῖν. Differunt vero. Fractio enim est in magnas partes divisio, atque distractio: friatio vero (sive contritio) in quasvis sine discrimine, & quæ duabus plures sint. Cum vero dicit Christus, hominem casurum super lapidem, significat, eum offensurum ad lapidem, sic ut cadat. At cum addit, lapidem casurum super hominem, signat, fore ut Christus iratus sic irruat in impios, ut justas dent pœnas infidelitatis suæ. Prius fit in hac vita, & est culpæ humanæ: alterum potissimum fit in vita altera, & est iudicii divini. Quamquam vero hæc omnia in se dicta esse satis caperent principes sacerdotum & scribæ: necdum tamen injicere in Iesum manus audebant, idque populi metu.

5. S. Addit quoque parabolam tertiam de rege, qui, filio sponso, ad convivium nuptiale homines invitavit, iisque venire negligentibus è viis advocavit bonos, malos: sed quem sine nuptiali veste conspexerat, in tenebricosum carcerem detrabi iussit.

Vide Matth. xxii. Sunt vero hujus parabolæ partes quinque. Prima narrat, ut Rex, hoc est, Deus convivium nuptiale adornarit filio suo, h. e. Christo, Ecclesiæ sponso. Per duo hæc, tauros, & σιλικά, h. e. altilia, sive saginata, (quæ aliqui mystice de activis, & contemplativis interpretantur,) non aliud significatur, quàm fuisse opiparum convivium.

Altera refert, ut ad nuptiale hoc convivium multi sint advocati per Regis servos: sed hi per incuriam ac contemptum venire neglexerint. Atque ut exinde vocati iterum per alios servos alii quidem alia curarint negotia, alii etiam Regis servos interemerint. Per servos, qui primo vocare, præcipue capiendus est Moses: per secundo missos, Prophetæ, qui Mosi succellerunt. Vel si solos Novi Testamenti ministros visum intelligere, primus fuerit servus Ioannes Baptista, amicus sponsi: per servos secundo missos intelligit Apostolos, & fortasse etiam Christum ipsum, qui propter nos servi formam adsumsit.

Tertia parte narratur, ut Rex iratus partim quidem ob eos, qui detrectarant venire, partim etiam, imo imprimis, quod occidissent servos suos, miserit exercitum ad obsidendam, expugnandam, & evertendam illam homicidarum civitatem. Ea civitas Hierosolyma est,

est, quæ annis circiter XL post hanc prædictionem everfa est à Tito Vespasiano.

Quarta memoratur, ut Rex, in locum eorum, qui tam improbe se gesserunt, hoc est, in Iudæorum locum, alios, gentiles puta, iusserit vocari, idque nullo vel ætatis, vel sexus, vel fortunarum discrimine: imo & bonos iussit vocari, & malos: non quasi quisquam bonus sit, priusquam divinitus vocetur; sed quia minus mali cum pessimis comparati videantur boni: vel quia post vocationem alii fiant boni, alii in malitia persistant.

Quinta parte refertur, quomodo rex convivium sit ingressus. Reges enim seorsim solent cibum capere, honoris ergo. Is inde ingressus est convivium, ut illud præsentia sua condecoraret, ac latiores redderet convivantes. Rex ille est Deus, qui convivium ingreditur extremo iudicii die. Convivas vero lustrans unum conspexit non indutum veste nuptiali. Vbi per vestem huiusmodi, quæ splendida esse solet, ab Irenæo^a Tertulliano^b, Origene^c, Hilario^d, Hieronymo^e, Augustino^f, Gregorio^g, intelliguntur opera iustitiæ, sive virtutes spirituales. A quibus non videntur abire, qui fidem intelligunt, sed vivam, quæque per caritatem efficax sit. Per fidem enim induimus Christum, ac novum hominem. Vnde Apostolus^h: *Induimus Dominum nostrum Iesum Christum*. Vbi non fidem quamvis signari, sed caritatis operibus conjunctam, indicant ea, quæ præcedunt: *Abjiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis: sicut in die, honeste ambulemus*. Conjungit itaque hæc B. Ambrosius lib. V I I. commentarii in Lucamⁱ: *Nec tamen plenum est, ut aliquis vocatus advent, nisi vestem habeat nuptialem, hoc est, fidem habeat, & caritatem*. Ac similiter Chrysofomus homil. I X. in Ioan. & in Matt. homil. L X X. Sequitur in parabola, ut Rex eum, qui veste venerat fordida, interrogavit, quo pacto sine decora veste ingressus foret: ille autem, quia propria eum conscientia accusaret, ad ista obmutuerit: tum rex iusserit quadrupedem constringi, inque exteriores conjici tenebras, h. e. subterraneum carcerem, extra ædes situm; per quem gehenna signatur. Additur Ἐπιφώνημα istiusmodi: *Multi enim vocati, pauci electi*. Nempe non recipiuntur hæc, quia ut quis electus dicatur, non sufficit, ut sit vocatus, sed præterea opus est, ut responderit vocationi. Quæri video, quomodo hæc convenient cum eo, quod è tam multis unus solum fuerit ejectus. Sed enim cum uno hoc jungendi sunt qui prius vocati noluerunt venire. Vt duo sint genera eorum,

^a Lib. 4.

cap. 70.

^b Lib. de resurrectione carnis.^c Homil. 9.

in Levitico

10. 1.

^d Can. 22.

in Matth.

^e Tom. 9. in

Matth.

^f Tom. 6. lib.

22. contra

Faustum

cap. 14.

^g Homil. 38.

in Euang.

^h Rom. 13.

et Gal. 3.

ⁱ in Luca

cap. 14. pag.

121. edit.

Basil. an.

1555.

qui vocati, nec electi: aliqui ne venientes quidem; alii venientes, sed ob indignitatem rejecti, ut sunt hypocritæ.

C A P. V I I I.

De captiosis tribus quæstionibus à Pharisæis Christo propositis. una de pensatione census, altera de resurrectione mortuorum, ultima de mandatis legis. Deque quæstione Pharisæis proposita à Christo, cujus filius foret Messias.

1. *S. Inimici Christi, cum iis quæstio illa, qua potestate ista faceret, non successisset è voto, tres alias instituerunt. Vna Pharisæorum & Herodianorum erat de tributo Cæsari dando.*

Quæstio hæc inde nata fuit, quod Iudæi, postquam à Pompeio vectigales facti sunt Romanis, in capita singula mares quidem ab anno xv, feminæ autem à decimo, ad annum usque Lxv, didrachma, sive binos persolverent denarios. Porro ex Iosepho, lib. xviii. Antiquit. cap... discimus, quomodo quidam Galilæus, secta Phariseus, persuaserit populo, quod is liber foret, nec necesse haberet tributum exteris principibus persolvere. Atque ait, multos Iudæ ad hæsisse, sed una periisse cum duce suo. Fuit interim postea etiam grata hæc opinio in vulgus. Herodes nihilominus, beneficio populi Romani rex factus, & Cæsaris adulator, tributum hoc urgebat. Atque, ut in talibus fieri solet, etiam è Iudæis erant, qui Herodi in hac re patrocinentur, & inde à populo *Herodiani* vocarentur: imo, ut ex Matthæo constat, etiam ab excessu Herodis ea mansit appellatio. Falli enim opinor, qui *Herodianos* putant mixtæ fuisse religionis ex gentili & Iudæa. Pharisei igitur, cum studerent Christum dolis & arte sua irretire, suos ad eum discipulos miserunt una cum Herodianis, ut expediret hanc difficilem quæstionem. Sic autem ratiocinantur secum: aut pro nobis respondebit, qui dandum tributum negamus: aut pro Herodianis, qui dare jubent. Si Phariseis faverit, offendet Cæsarem, & seditionis poterit accusari. Sin Herodianis, excidet gratia populi, quæ invita tributum persolvit. Valde autem callide adoriuntur Christum. Siquidem ad benevolentiam captan-

captandam à veracitate eum commendant, quod non sit *περσοπω-
λήτης*, ac vel ob Cæsaris potentiam, vel populi favorem aliter sit di-
cturus, quam veritas iusserit. Nempe hæc expeditissima iis ratio vi-
debatur ad eliciendum responsum. Sed Christus penitissima cordis
eorum habebat cognita, eoque prius quidem hypocriteos eos arguit,
deinde vero iussit, ut sibi numisma census offerrent. Vbi *κῆνος*
vox est Romana, sed quam à Romanis acceperint posteriores Græ-
ci: unde Hesychius *Κῆνος*, εἶδ' *νομίσμα*. Obtulere autem Chri-
sto denarium; nempe quia tributi nomine in specie, ut loquimur,
duos persolverent denarios: unde Christum, ac Petrum, didrachma
legimus persolvissè. Valet denarius Iulium, sive Regalem, vel, Ba-
tava moneta, sex stuferos: ita ut decem denarii valeant ducatonum:
nisi quod jam ducatonus non LX, sed LXIIII stufemis cœperit ælti-
mari. Sed hæc alibi fusius diducimus. Ideo autem numisma census
Christus exigebat, ut sic eos convinceret erroris de non dando Cæ-
sari tributo. Nempe civilis obligatio mater est actionum civilium.
Atqui numisma census inscriptione sua testabatur, Iudæos esse obli-
gatos Cæsari Romano. Argumentum igitur istiusmodi est: Qui ne-
cessè habent nummis uti Cæsaris effigie, ac nomine insignibus, hi
agnoscunt se Cæsari subjectos. At de vobis hoc è denariis vestris li-
quet. Instituerant illi quæstionem, an liceret dare tributum: atque
hoc fecere, ne, tam avaritia, quam conscientia studio, negare tribu-
tum viderentur. Christus vero docet, non solum hoc licere, sed
nec facere aliter licere. Nec contentus est dicere, ut Cæsari darent,
quæ forent Cæsaris: sed addit, ut Deo quoque, quæ Dei forent.
Videlicet, ne Iudæi putarent, quia nunc didrachma persolverent
Cæsari, eo se exemptos esse lege istac templo etiam didrachma per-
solvendi. Imo argumento à majori, tanto magis esse Deo servien-
dum. Quamquam dicere etiam possis, eo latius Christi verba se
extendisse, ut ostenderet, eos de pecuniis solum erogandis esse sol-
licitos: sed majorem requiri curam universæ erga Deum pietatis.
Ob sapiens hoc dictum Christi magna quidem admiratio subiit Iu-
dæos: sed nihil imminuta est eorum pertinacia: unde eos legimus
abiisse post hoc responsum: sed meliores esse factos non legimus.
Atque hæc dicta sunt ad illustrandum hoc Christi responsum de
censu dando. De quo Matthæi XXI, Marci XI, Luc. XX.

2. S. *Altera erat quæstio Saducarorum, cujus uxor in cælis fu-
tura*

tura esset qua septem habuisset fratres. Nempe hoc pacto resurrectionis dogma posse everti putarunt.

* *Dente-*
rom. 25. 5.

Habemus historiam Matth. XXI I, Mar. XII, Luc. XX. Sadducæi abutentes lege Moïsis *, secundum quam mulier septem ex ordine fratribus nupsisset, rogarunt, cujus illa esset futura in resurrectione; hoc est, post resurrectionem: nempe simili Hebraismo, ac Psal. CXXV. I. legimus: *In convertendo Dominus captivitatem Sion. h. e. postquam convertisset. Eadem foret difficultas, si de duobus essent fratribus locuti. Sed maluerunt dicere de septenis, quia absurdius videretur, una si femina maritos haberet septenos. Hæc de quæstione. Christus vero respondet errorem eorum provenire ex ignorantia partim Scripturæ, partim Potentiæ divinæ. Scripturam ignorabant, tum quia in Prophetis varia sunt de Resurrectione testimonia: sed illi hos pro scriptoribus bonis quidem & utilibus, sed divinis non haberent: tum quia nescirent, etiam resurrectionem posse comprobari ex Moïse, cujus libros pro Ἱεροπνεύστis, ac canonicis agnoscerent. Potentiam vero divinam nesciebant, quia putarent, fieri non posse, ut corpora in cinerem redacta, vel bestiis comesta, iterum ad vitam revocarentur: quasi hoc illi difficile foret, qui omnia ex nihilo fecit. Postquam sic eos coarguit, occurrit eorum argumento. Negat vero ex eo, quod resurrectio sit futura, sequi rem tam absurdam, ut una mulier septem sit fratribus nupta. Nam, inquit, à resurrectione neque uxores ducent, neque elocabunt; sed erunt homines ut angeli Dei in cælis. Apud vulgatum interpretem est, neque nubentur: quomodo se vertisse Hieronymus negat: sed fatetur, noluisse se immutare, quod reperisset: nimirum quia sic vulgo loquerentur. Sane usurpat æqualis ejus Rufinus in expositione Symboli. Imo duobus pene seculis prior Tertullianus habet libro de Resurrectione carnis. Eo autem ait Christus nos à resurrectione fore ἰσοπέλας, quia loco vitæ animalis, tum cibi ac potus indigæ ad individui conservationem, tum etiam generationem exigentis ad conservationem speciei, vivemus vitam spiritualem instar angelorum, non cibi, aut potus, nec generationis. Sic clare explicat Lucas cap. XX. 35, 36: *Qui digni habebuntur seculo illo, & resurrectione ex mortuis, neque nubent, neque ducent uxores, neque ultra mori poterunt. Aequales enim angelis sunt.**

Postquam Christus Sadducæorum hoc solverat argumentum, validum adversus eos telum intorquet; idque ex Exodi III; ubi Deus

Deus in tubo loquens vocatur Deus Abraam, Isaac, & Jacob, qui jamerant mortui. Atqui Deus non est mortuorum Deus, sed viventium. Quare Abraham, Isaac, Jacob, vivunt apud Deum. h. e. potentia tum vivebant, sed actu erant victuri, quia Deus eos resuscitaturus erat ad novam vitam. à qua resuscitatione dicuntur filii resurrectionis: quia non per generationem consequuntur vitam, sed per resurrectionem. Eoque pertinet ^a, *Filii Dei sunt, cum sint filii resurrectionis*. Et cum mox subditur ^b, Abraham, Isaac, Jacob vive-
^a Luc. 20. 36.
^b Vers. 38.

re etiamnum, quia omnes illi vivunt Deo. Vivunt autem Deo, quia apud eum memoria eorum, atque amor viget, atque impri-
^c *Divinitus inspiratum.*

mis, quia eos vitæ reddere decrevit. Quærat aliquis, cur Christus, licet complura in prophetis exstent testimoniâ, tali argu-
^c *Divinitus inspiratum.*

mento pugnet ex Mose. De hoc accedimus Origeni, qui prophetas ab iis ait rejectos: eoque non potuisse nisi ex Mose convinci. Nempe, ut diximus, Mosen credebant plane θεόπνευστοί: prophetas vero habuere pro viris piis, sed quorum scripta non forent autoritatis divinæ.

Hujus vero dissertationis triplex fuit effectus. Nam & Scribarum nonnullis, qui Sadducæis adversarentur, hoc, licet hostibus Christi, veritas extorsit, ut sermonem ejus approbarent; quemadmodum refert Lucas cap. xx: & Sadducæi non fuere ausi cum amplius interrogare; quod ibidem à Luca memoratur: & turba super illius doctrina, & perspicuis adeo ad tam perplexa responsis, mirabatur: sicut memorat Matthæus cap. xxi 1.

3. §. *Tertia questio scribe tentantis fuit de maximo mandato: ac responsum est à Christo, hoc esse de Deo cunctis viribus diligendo: cui mandato simile sit alterum, ut proximum, sicut nosmet, diligamus.*

Narratur hoc Matth. xxi 1, & Marci xii. Quia jubemus Deum diligere, quantum possumus, quæstio est, an possumus hanc Legem implere. Respondent aliqui, posse nos, quod ad actum externum, non internum: saltem actu neminem implere legem, quia in nullo sit ea legis perfectio, quam inesse nobis oportuit. Objectant, posse Deum per gratiam suam efficere, ut in nullo claudicet obsequium nostrum, etiam ratione actus interni. Sed non quæritur, quid possit Deus; verum quid homo possit pro gratia, quam Deus in hac vita admetitur. Pro qua gratia, si absolutam perfectionem attendas,

etiam comparatione alterius vitæ, fatendum, neminem posse sic Legem præstare. Sed posse interdum κατ' ἄγκησαν, sive pro ratione peregrinantium. Nam contradictionem implicat, si dicatur, non posse pro viribus donatis: quia hoc sit in dubium vocare, num possit, quod possit. Quare hac mente non rogandum, quod possit, sed an agat, quod possit.

4. *S. Nec Christus interrogari solum voluit: ipse etiam rogavit Phariseos, Quomodo Christus haberetur filius David, à quo in spiritu Dominus appelletur.*

Vide Matth. xxii, Marc. xii, Luc. xx. Atque hoc dixisse dicitur David in Spiritu: hoc est, cum Spiritu plenus esset, eoque falli, ac fallere non posset. Ad hoc argumentum Christi responderi videas à Judæis postea secutis, psalmum eum esse scriptum non à Davide: sed aut Eliezero, Abrahami servo, ut is per dominum intelligat Abrahamum: quam sententiam Judæis tribuit B. Hieronymus in hunc Matthæi locum: vel ab alio temporibus Ezechix regis, ut hic Rex signetur, quia federit ad dexteram templi, Deusque hostes ejus averterit: quam opinionem refert Tertullianus lib. v. contra Marcionem. Sed si psalmus ille alterutro modo tempore Christi fuisset intellectus, hoc respondissent Judæi: quorum silentio posteriorum secularum Judæi condemnantur.

C A P. I X.

De sermone Christi in templo, postquam ab eo recesserant Pharisei. Quo partim piorum officium tradit: partim Phariseos describit: partim quoque iis, Judæisque aliis, Dei judicium denuntiat.

1. *S. Atque ista locutus est Christus presentibus Phariseis. Deinceps in templo sermonem instituit cum discipulis, & turba eum prosequente. Sermonem istum narrat Mattheus cap. xxiii. Ei vero inde data occasio fuit, quod Pharisei, ubi viderunt, nihil se posse adversus potentiam verborum Christi, sese proripuerunt à templo. Post eorum igitur discessum Christus, primum instruit suos de*

piorum officio, usque ad versum XXI: inde Phariseos vivis depingit coloribus, usque multifariam maledicit, usque ad versum XXII. Denique annunciat, quam acerbum Dei iudicium maneret eos, gentemque universam: de quo usque ad capitis finem.

Particulatim aliquid de horum singulis exponam. In prima parte, quæ est de piorum officio, tum agenda Christus refert, tum cavenda; idque Matth. XXI I. 2. 3. Agere jubet, quæ jusserint Pharisei, & Scribæ: ac præmittitur ratio illa, quia sedent in cathedra Mosis. Sententia est, quæcunque ex Mose, & Prophetis, dixerint, ea facite. Cavenda sunt opera eorundem: ut qui doceant Mosen, & Prophetas; sed ipsi non præstent. Nazianzeni est:

Ἡ μὴ διδάσκειν, ἢ διδάσκειν τῷ τρέπῳ.

Vel ne doceto, vel doceto moribus.

Sed ex allatis Christi verbis, nec non Paulo Philipp. I. 15. 16. videtur, divinam consulentibus stateram potius dicendum esse:

Λόγῳ διδάσκει, εἰ μὴ διδάσκεις τῷ τρέπῳ.

Verbis doceto, moribus si non doces.

Sane satius est, quomocunque docere, quam tantummodo nocere. Semper enim aliqui erunt in Ecclesia Dei, qui, uti hic præcipit Christus, magis vitam suam componant secundum Dei verbum, quam juxta vitam sacerdotis. Omnium autem longe optimum est docentibus, verba vertere in opera, ut Hieronymus loquitur. Bisariam vero Pharisei & Scribæ sedebant in cathedra Mosis: ratione doctrinæ, & personarum. Doctrinæ successio principalis est, ut appellat Irenæus. Altera autem secundaria. Sed tum temporis utraque concurrebat. Christi igitur argumentum est hujusmodi: Præceptis eorum, qui vocatione in cathedram h. e. doctrinam, & locum Mosis successerunt, obædiri debet.

At sic successere Scribæ ac Pharisei. Nec tamen obædiri voluisset in iis, quæ Legi adversarentur. Quare loquitur de iis, quæ Legi præciperentur, vel saltem non repugnarent. Qualia & erant quædam, non damnosa quidem, sed exiguæ utilitatis. In cujusmodi parere etiam in cathedra Mosis sedentibus jubet, propter loci & ordinis auctoritatem. Hæc de faciendis.

Cavere autem opera eorum præcipit: idque duplici de causa. Primum quia non faciant, quæ ipsi præcipiunt. Nam grave onus alie-

alienis imponere humeris: tantum vero abesse, ut corpore toto, vel manu utraque, juvent hoc onere laborantes, ut nec digitulo onus attingant. Deinde quia, quæ faciunt bona, non faciant bene: nempe non eo fine, quo oportuit: sed ut laudem apud homines inveniant. Quam eorum ambitionem trifariam demonstrat: primum ex vestibus sanctimoniam ostentantibus. Deinde ex eo, quod adfectent primos confessus, & accubitus. Denique ex salutationibus publicis, & appellationibus superbis. Ad primum pertinent hæc vers. v: *Dilatant enim phylacteria sua, & majores faciunt fimbrias palliorum suorum.* Discimus vero ex Origene, Chrysofostomo, Hieronymo, & Euthymio, *φυλακτήρια* fuisse membranulas, in quibus scriberentur legis præcepta. Has scribæ, & pharisæi, circumligabant tum capiti, tum brachiis: ut hoc pacto legem Dei semper ob oculos haberent. Atque hoc se facere aiebant ex præcepto istoc Moisaico, Deuter. vi. 8: *Et ligabis ea quasi signum in manu tua, eruntque & movebuntur inter oculos tuos.* Ac B. Hieronymus ait, suo etiam tempore hoc factitatum ab Indis, Persis, & Babyloniis. *φυλακτήρια* autem dixerunt, quia fierent ad memoriam Legis conservandam. Ea vero dilatabant, ut plura inscriberentur præcepta, vel ut longius spectarentur.

Fimbriæ erant filamenta hyacinthini coloris, non texta, atque ex infima vestis ora dependentia. Quas geri Deus iusserat capite Moisis memorato: sed pharisæi, ac scribæ, eas gestabant majores, sive ut è longinquo etiam conspicuæ forent, sive ut viderentur legem exactius observare. Hæc de vestibus.

Alterum erat, quod amarent primos accubitus in cænis, & primo federe loco in synagogis. De honoratiori accumbentium loco Ciaconium, ac Ursinum, vide libro de Conviviis.

Tertium fuit de publicis salutationibus, & titulis honorificis: ut qui *magistri, patres, doctores*, audire vellent, cum unum habeamus patrem, Deum: unum doctorem, ac magistrum, Iesum Christum. Dixeris, Apostolum Ioannem, quos regenerat Verbo, *filios* nuncupare: & Paulum se dicere *patrem Corinthiorum*, & ad Ephesios se vocare *doctorem gentium*. Verum non simpliciter Christus his titulis interdicat: sed prohibet, ne eos affectemus, vel si ab aliis sic audiamus, eo nobis placeamus. Quemadmodum enim inter Christianos domini se gerere debent, ut conservos: quia omnes uni servimus Deo & Domino Christo: ita & omnes cogitare debemus, nos esse

esse fratres, pariter dicentes Deo, *Pater noster*: item nos esse discipulos, quia omnes à Christo edocti sumus eodem spiritu. Quare non ordinem docentium, & discipulorum, præsidum, & eorum qui reguntur, tollere voluit Christus: sed retundit fastum pharisaicum: qui fere magnificos affectare titulos solet. Idcirco subdit vers. x i : *Qui maximus est vestrum, erit minister vester*: ac sequenti versu addit minas, & promissionem: *Qui se exaltaverit, humiliabitur; & qui se humiliaverit, exaltabitur*.

Atque hæc ad doctrinam pertinent. Partem capituli alteram dicebamus esse de summa Phariseorum impietate, quæ hypocrisis velaretur. Hæc impietas signis octo comprobatur. Primum est injuriæ spiritualis, quia nec ipsi ingrederentur regnum cælorum, nec ingredi sinerent alios, quos onerarent suis traditionibus, & partim earum onere, partim exemplo malo, pravoque, ab obædientia Legis averterent. De hoc est versu x i i i.

Alterum est avaritiæ cum hypocrisis conjunctæ: ut qui præ cæteris diu multumque in templo orarent; jactarent etiam, pro viduis se preces fundere; atque ita pietatis prætextu exhausterent earum domos. Ob quam simulationem gravius dicuntur supplicium luituri publicanis. Nec enim hi abutebantur re sacra ad quæstum suum. Viduarum autem potissimum mentio fit, quia facilius viro decipitur mulier, & nupta facilius vidua. Nuptæ enim maritorum uti consilio solent, ut non facilis sit eas seducendi via. Ut mittam, quod viduæ soleant magis esse religiosæ illis, quæ viris volunt placere. Quod de longis precibus dicitur, videtur firmare illud, quod dicebam de precibus pro viduis. Nempe hoc beneficio devinctæ, convivio excipiebant phariseos, muneraque iis mittebant. Ac propter hoc etiam gravius dicuntur puniendi. Nam per gravius judicium gravior condemnatio signatur. Vide vers. x i v.

Tertium est signum laboris indefessi sub specie religionis exhausti. Ut qui circumirent mare & aridam, hoc est, terram; (quomodo eam vocem Hebræi usurpant, & eorum more LXX interpretes) idque sine eo, ut facerent proselytum: quomodo à gentili religione ad judaicam accedentes vocari solent: ut qui ad Christianam accederent, *ἑσέλιτοι*. Additur, ubi fecerint proselytum, fieri filium gehennæ, h. e. reum gehennæ dignum, ut mortis filius dicitur I Reg. xx. 30. Imo dicuntur, ubi semel à pravīs magistris hauserint improbitatem, ac malitiam, ipsos tandem magistros longe à tergo relinquere.

quere. Videlicet in malis malorum discipulis malitia sic capiente incrementum, ut in bonis bonorum discipulis bonitas facere solet: secundum illud vetus,

Πολλοὶ μαθηταὶ κρείττους διδασκάλων.

Præstant magistri sæpius doctoribus.

Hæc de versu xv.

Quartum est signum erroris in doctrina de juramentis: ut qui putarent, si quis jerausset per templum, vel altare, nihil esse: quod vel absolute capiendum, ut qui sic juret, nullo modo teneatur præstare; vel comparate, ut nonnisi leviter reus fiat. At qui jurassent per aurum templo oblatum, vel munus impositum altari, eos voluere teneri promissis. Hanc doctrinam eo refellit Christus, quod majus sit, quo aliquid sanctificatur, quam quod sanctificatur. Aurum vero à templo, munus sanctificatur ab altari. Nempe hic etiam habet locum illud è Topicis Stagiritæ nostri: Propter quod unumquodque tale, illud magis tale. Hinc colligit Christus ex natura correlatorum, jurantem per altare, jurare per omnia, quæ sunt in altari: jurantem per templum, aut cælum, jurare per eum qui habitat in templo, quique throno suo insidet in cælis. Satis de versu xxi I.

Quintum est signum ex collatione imparium, quod industrii essent in minutis; negligentes in grandibus. De priori eo probat, quod non solum, sicut Lege erat præceptum, decimas darent de frugibus, & pomis: sed etiam de vilioribus: ut mentha, anetho, & cumino: de quibus nihil erat divinitus mandatum. Alterum eo firmat, quod omitterent tum judicium, sive vindicationem proximi adversus injurias illatas: tum misericordiam, sive beneficentiam erga egentes: tum fidem, sive constantiam in servandis promissis. De humana enim, non divina fide, hic loquitur. Neque negat, etiam viliorum posse decimas dari: sed ait, non ita hæc dari debere, ut negligantur longe majora. Quod quia facerent Pharisæi, vocat eos cæcorum duces: atque addit, excolare culicem, deglutire autem camelum. Nempe tralatio est à more orientali in excolandis vinis. Quæ purganda à minusculis animalculis: ut sunt culices: quibus oriens ob calorem abundat. At quid attinet ab his mundari, si relinquuntur grandia? quod sit, deglutire camelos, ut *Ἐπεὶ ἐβλίσθη* loquitur Christus. Nempe hoc vult, eos ad superstitionem usque urgere ceremonias: sed maxima dispre-

tui

tui habere, vel sane ob commodum suum dissimulare. Hæc de vers. xxiv.

Sextum signum est à studio externæ puritatis cum neglectu interioris. Nam purgare eos exteriorem poculi vel patinæ partem: at non curare cibum, vel potum, qui his inest: ut qui eos adepti sint per rapinam, vel his abutantur ad intemperantiam. Vnde jubet, prius purgare, quod interius sit: à quibus si absint rapina, & intemperantia, mundum etiam fore, quod exterius est: quia non polluit hominem, siquid cibus aut potus sordium attraxerit è poculo, vel vase: sed illud vere inquinat, quod cor inquinat: ut quod adversatur præceptis divinis. Hæc de versu xxv.

Septimum est signum hypocrisis: ob quam comparantur sepulcris exterius calce atque albario opere obductis; interius vero serdium plenis. Atque hæc habemus vers. xxvii, & xxviii.

Octavum est signum hypocrisis conjuncta cum sævitia. Hypocritos quidem erat, quod ædificarent prophetis sepulcra, & verbis damnarent eadem à patribus paratam: sic interim fatentes, se esse impiorum liberos. At crudelitatis insuper arguuntur, cum dicitur, *Vos quoque complete mensuram patrum vestrorum.* Quo significat, se quoque ab iis occisum iri, ac doctores item, quos missurus foret. Est vero Concessionis schema: sicuti illud *:

* 4 *Æn.*

I, sequere Italiam ventis, pete regna per undas.

Hæc de vers. xxix. xxx. xxxi. & xxxii.

Ob hanc sævitiam vers. xxxiii. appellat eos *serpentes*: ac quia similibus erant patrum liberi, eosdem mox nuncupat *progeniem viperarum*. Insuper quærit, quomodo, si tales esse persistant, evitare valeant gehennæ judicium, sive pœnam.

Superest tertia hujus capituli pars, quæ est de judicio superventuro tum Phariseis, & Scribis; tum universæ Hierosolymæ. Utrobique primo proponitur beneficium divinum; sequitur ingrati animi vitium; ac subjicitur pœna secutura.

In priori parte id beneficii est, quod Deus mittat prophetas, sapientes, & scribas: quomodo loquitur Christus, ut se accomodet illis temporibus, quo melius intelligatur. Significat vero se ipsum, Apostolos, ac discipulos. Ingrati est animi, quod eos partim essent occisuri, & affixuri cruci; partim etiam in synagogis suis cæsuri flagellis, ac persecuturi de civitate in civitatem. Iudicium his verbis significatur vers. xxxv: *Vt veniat super vos omnis sanguis iustus,*
qui

qui effusus est super terram à sanguine Abel iusti, usque ad sanguinem Zachariae, filii Barachiae, quem occidistis inter templum, & altare. Vbi VT non finem, sed eventum signat. Zacharias vero qui hic memoratur, non est Ioannis Baptistæ pater, cuius parens non est Barachias dictus: neque de ejus nece quicquam traditum: sed Zacharias Ioadæ filius, quem inter templum & altare fuisse occisum, legimus II Paralip. xxiv. 21. Unum obstare huic sententiæ videtur, quod is Ioadæ filius fuit, non Barachiae. Verum potuit Ioadæ fuisse binominis. Quamquam id vix censeo. Sed fortasse Euangelista omisit patris nomen: quod librarius addiderit perperam, quia confunderet Zachariam Ioadæ, & Zachariam Barachiae, unum ex minoribus Prophetis. Sane non alium, quam Ioadæ filium, signari, eo credibilis est, quia is ultimus est prophetarum, de quorum nece legimus in Scripturis. Satis quidem credibile est, & alios postea esse interemptos; præsertim sub impio Manassæ. Sed Servator eos solum nominare voluit, de quibus e Scripturis constaret. Sicui hæc sententia de librarii lapsu videatur durior, per me licet, ut credatur aliquis recentior, de quo tum constaret, nunc non item. Sed quomodo dicitur sanguis eorum venturus super eos, qui non occidissent prophetas? Nempe eodem id modo dicitur, quo legimus Exodi xx. 5: *Ego sum Deus zelotes, visitans peccata patrum in filiis in tertiam, & quartam progeniem.* Nihil quippe iniusti habet, si illi, qui propriis delictis poenas mererentur, puniantur ob delicta majorum. Quod Deus potest absolute, id in talibus etiam potest relate: quemadmodum alibi fufius ostendi. Porro Christus non contentus semel hoc iudicium denuntiasse, ad majorem asseverationem repetit illud verbum xxxvi: *Amen dico vobis, venient hæc omnia super generationem istam.*

Itidem in altera parte id beneficii est, quod Christus voluerit Hierosolymis congregare Ecclesiam suam, sicut gallina pullos suos sub alis: ut est verbi. xxxvi. Ingrati erat animi, quod tantum beneficium recufarint Hierosolymitani; ut est ibidem. Pœna vero est duplex. Prior, quod urbs propterea sit excindenda. de qua verbi xxxvi. Altera quod ab iis sit abfuturus, usque ad id tempus, quando, ut est Matth. xxi. 9, pii acclamabunt, *Benedictus (ὁ λογιζόμενος)*, sive multis benedictionibus cumulatus) *qui venit in nomine Domini*, h. e. cum mandato imperandi populo suo. Hoc futurum extremo iudicii die. Etsi quidam sic interpretentur, quasi loquatur Christus de spiritali adfpectu sui, non corporali. Atque hi existimant,

mant, Christum innuere, aliquos ex ampla civitate iri conversum. Sunt & qui signari credant conversionem Iudæorum, quæ iudicium præcedet. Sane vel tempus istius conversionis, vel iudicii designat. *Ἀπ' ἄρτι*, quod vulgatus parum Latine *amodo* vertit, pro *deinceps*, non significat præsens momentum: sed laxius capitur pro tempore passionis ac mortis. Nam post illud discipuli quidem viderunt Christum; at non Pharisei, atque impii Iudæi.

2. *S. Atque hæc omnia in templo contigerunt. Vti & illud, quod Iesus, ex adverso gazophylacii sedens, & conspiciens, quantum quisque in illud mitteret, minutum viduæ pauperula donum amplis divitum muneribus prætulit: quia hæc de penuria sua, illi ex abundantia largirentur. Quem admodum refertur Marci XI I. & Luc. XXI I.*

Tria hic considerantur, factum viduæ pauperulæ, de eo iudicium Christi, & iudicii causa. Factum viduæ huiusmodi est. Cum certatim divites dona ingerent in gazophylacium, etiam vidua pauperula immisit duo λεπτά sive minuta. Gazophylacium erat arca in atrio templi constituta, juxta mandatum Regis Ioas: ut est II I sive IV Reg. XII. Hebraice *Corbonam* vocari, cognoscimus ex Matth. XXVI I, ubi legimus, *in Corbonam mittere*. Quamquam Dionysius Richelius Carthusianus differre arbitretur. Qui & *Musab* credit esse arcam Regis in templo positam, in quam itidem à populo pecunia inferretur. Sed eo signabatur locus custodum, Sabbati demum die custodia exeuntium. Minuta duo, quæ vidua immisit, valebant quadrantem, ut interpretatur Marcus: nisi cum Euthymio, & Roberto Senali, libello de ratione mensurarum, ac ponderum, quodque minutum fuisse censeas quadrantem. Est vero quadrans quarta pars assis, aliterque *teruncius* à tribus uncis vocatur. Valetque Hollandicam deutam, sive novenarium Erabanticum, prætereaque quartam deutæ sive novenarii partem. Sane sestertius, qui duorum assium ac dimidii erat, valet Belgicis duabus blancis, sive sesquistuferos; uti denarius, qui decem est assium, valet schellingio, sive sex stufersis. Quæ alibi fusius comprobamus. Atque ex his liquet, quam minutum fuerit, quod tribuit hæc vidua. Videamus nunc Christi iudicium. Qui ait, viduam plus aliis donasse. Ac causam subdit, quod æstimari dona oporteat non magnitudine eo-

rum, quæ adveniunt foris, sed dantis affectu. Quippe cum alii largirentur de iis, quæ superessent, hæc dedit de paupertate, parum sollicita de egestate. Differunt vero hæc duo, ut ex Seneca, & aliis liquet, quod cum diviti super sit, pauperi non item, nec tamen alienæ sit liberalitatis indigus; contra egeas ab aliis sit juvandus, ut vitam possit producere.

C A P. X.

De sermone Christi extra templum: quo prædicatur, tum everio templi, & Hierosolymorum: tum adventus filii hominis, & signa ejus. Item tres adferuntur parabolæ, una de iniquo judice; altera de decem virginibus; tertia de distributis talentis. Denique à Christo exponitur modus judicandi in novissimo die.

- I. S. **H**inc templo egressus Iesus fuit, quod postea ingressus est nunquam. Cum exiisset, prædixit discipulis, quis status esset futurus, tum Synagogæ Judaicæ, tum Ecclesiæ Christianæ. Ad prius pertinent bella, fames, & templi urbisque excidium: ad posterius, Christi adventus, & prævia adventus futuri signa. Quibus adjungit, quomodo nos ad ejus adventum debeamus præparare. Vi quatuor hic in considerationem veniant: Christi prophetia de Hierosolymitani templi everione: interrogatio discipulorum de tempore, quo templum excindendum, & adventurus Christus: responsum Christi, prius ad priorem, inde ad alteram questionem: ac denique adhortatio ad vigilantiam. Hæc omnia legere est Matth. xxiv, & xxv, Marci xii, & Luc. xxi.

Occasio tam luculento sermone, sed, tanquam in re obscura, lucis, qua illustretur, indigenti, præbita ex eo occasio fuit, quod discipuli mirarentur magnitudinem templi ab Herode exstructi, Christoque structuram eam monstrarent. Christus igitur agnoscere præstantiam operis: sed prædicere ejus excidium. Matth. xxiv. 2. Discipuli jam ante, ut vidimus, edocti fuerant de abdicatione Synagogæ.

gæ. Et regnum Christi terrenum fore putabant. Ergo, sedente Christo in monte Oliveti, ex adverso templi, eum accedentes interrogarunt hæc tria, ut bene Hieronymo observatum, quando esset futura illa templi everfio: & quo signo essent scituri instare adventum Domini: & unde essent cognituri de imminente seculi consummatione: sive quando Christus foret adventurus in gloria. Credebant, subverso templo isto, mox aliud multis partibus præstantius exstructum iri à Messia; qui Iudæos esset liberaturus Romanorum jugo: eoque Rege seculum ad statum perfectissimum reductum iri. Atque ita confundebant excidium Urbis & Orbis: tempus inquam illud, quo templum esset excindendum, cum eo, quo Dominus esset rediturus ad iudicium. Iccirco duas quæstiones diversissimas sub una comprehendit Matthæus. Hæc confusio quia gravissima iis erroris causa esse postea poterat, commonet discipulos, ne sinant se ab iis seduci, qui essent venditaturi se pro Christo, ac multis illufuri. Hæc vers. IV, & V. Tum subdit Christus signa, quæ præcessura essent excidium templi. Ac primum adferuntur communes calamitates, sive ab hominibus illatæ: ut bella, & bellorum rumores; adversus quæ præmonentur discipuli vers. VI: sive cælitus immissæ, ut fames, pestilentia, & terræ motus; de quibus vers. VII. Quæ tamen omnia non finis, sed initium duntaxat dolorum erunt, ut est vers. VIII. Communibus hisce calamitatibus subjicit alias Ecclesiæ singulares. Ut sunt, tum prodiones, cædes, & odia, propter nomen Christi; ut est vers. IX: quæ etiam mala magis & magis capient vires; de quo vers. X: tum incurfiones ac seditiones falsorum prophetarum: ut est vers. XI: tum etiam iniquitatis summum incrementum, caritatis vero imminutio, & extinctio: ut est vers. XII. Adversus quæ præmunit adhortatione ad perseverantiam, quæ promissionem habet vitæ æternæ; ut est vers. XIII. Denique aliud signum, quod antecedit templi excidium, adfertur. Nempe quod prius Euangelium sit prædicandum per universum terrarum orbem: sicut est vers. XIV. Sunt qui verba illa, *Et tunc veniet consummatio*, intelligant de fine mundi: sed, quæ diximus, satis ostendunt, loqui hæcenus Christum de illis, quæ præcedent non finem mundi totius, sed folius Ecclesiæ Iudaicæ: ante cujus excidium Euangelium toto fuisse orbe prædicatum, magnam partem ex Actis Apostolicis discere est.

Postquam de iis actum, quæ excidium templi diutius antecedunt,

dunt, acceditur ad signum proxime excidium præcedens. De hoc ita vers. xxv: *Cum videritis abominationem desolationis, quæ dicta est à Daniele * propheta, stantem in loco sancto.* Vbi quid per *abominationem desolationis* intelligatur, his Lucæ verbis ostenditur: xx I. 20: *Cum autem videritis circumdari ab exercitibus Hierosolymam, tunc scitote, quod imminet desolatio ejus.* Abominationem igitur vocat exercitus infidelium. h. e. Romanorum, qui desolaturi sive everfuri erant urbem, ac vastaturi terram sanctam. Ac quia Daniele multi legerent, nec intelligerent, eo subjungit hæc verba Matth. xxv. 15. *qui legit, intelligat*, sive animadvertat. Hinc sequitur narratio gravissimæ afflictionis, & Judaicæ Reip. finis. Quæ partim instituitur verbis figuratis, partim propriis. Figuratis quidem vers. xv I, xv I I, xv I I I. Quibus jubetur, ut qui in Iudæa erunt, fugiant in Arabiæ montana: qui in solario, ne descensuri laborent de re quapiam assumentia: qui in agro, ne in urbem redeant, ad vestes, vel aliud quid, auferendum: Itidem vers. x Ix, & xx. Quibus gravitas pœnæ partim eo significatur, quod feminis gravidis, vel lactantibus, non suppetet tempus fugæ: partim, quod orandum erit, ne fuga fiat, vel hieme, quando brevitatis dierum longe fugere non sinit: vel Sabbato, cujus iter solum erat v I I stadiorum. Sane Act. I. 12. ubi in Græco est, *itinere Sabbathi*, Syrus interpres reddidit *septem stadiis*. De quo tamen aliqui aliter, ut eum ad locum erudite Beza annotavit. Hæc sane de fuga quæ fieret Iudæa relicta, satis firmant Chrysofomi opinionem, quæ hæctenus adduximus de Urbis, non Orbis, excidio intelligi oportere. Hinc vers. xx I, & xx I I. aperte & propriis verbis exponit quam tempora futura essent acerba. Tanta enim fore dicitur afflictio, ut ab omni hominum memoria non fuerit par, nec sit futura: imo à sicariis, & zelotis, perituram fuisse omnem Iudææ carnem, nisi dies illi fuissent decurtati; sed maturandam Hierosolymorum obsidionem, atque ita, intra urbem sicariis, & zelotis conclusis, tandem latrociniarum, ac mutuarum cædium, finem fore. Quæ licet non tam aperte dicat Scriptura, non aliam tamen mentem habere, eventus ostendit, quem ex Iosepho cognoscimus. Atque hæc de responso Christi ad primam discipulorum quæstionem.

Hinc accedit Christus ad alteram eorum interrogationem: quando adventurus esset Messias. Ad hanc non respondet affirmative, quia satius erat nescire, imo nec ipse sciret Christus. Non igitur signa

signa referuntur adventus: sed quæ signa non sint adventus: idque ne alius à se credatur advenisse, vel jamjam affore, cujus adventus fortassis diutissime sit differendus. Hoc sine traditur, non credendum illis, qui hic, vel illic, se dicerent esse Christum: quia sint futuri pseudochristi, & pseudoprophetæ, qui non sermone solum, sed etiam signis mendacibus, sint homines seducturi, ac, si fieri possit, ipsos electos. In hisce, qui se pro Messia venditarent, fuit Theudas ille, de quo Actorum v: plenius vero Iosephus lib. xx. Antiqu. cap. iv. Negat etiam Christus, talia fore signa, quæ instare ejus significant adventum: nam adfore eum ex improvise, quomodo fulgur ab Ortu travolat ad Occasum. Atque hæc est mens versus xxvi, & xxvii. Quibus versu xxviii. subditur: *Ubiunque enim fuerit cadaver (σῶμα) illic congregabuntur & aquilæ.* Vbi (ut & Proverbiorum xxx, 17) per aquilam signatur gypætus, sive vulturius degeneris aquilæ genus: sicut ostendi lib. iiii. de Origine, & progressu idololatriæ cap. lxxxii. Eandemque sententiam habemus Iobi cap. xxxix, 29*: * Al. 30. item Lucæ cap. xvi 37. Sed apud Iobum sumitur proprie: apud Evangelistas figurate. Sunt qui apud Matthæum sic interpretentur: Cum adventus Messie sit futurus inopinatus, ac celerissimus, instar fulguris: animus vester, ne unquam sit imparatus, sed semper meditetur Christum crucifixum: ac huic adhærescat, haut secus ac cadaveri vulturius. Sed veram mentem ex scopo perspicere est. Propositum est Christo munire pios adversus pseudoprophetas; qui dicituri essent, Christum in eremo esse, vel in penetralibus, ac eo ducere illos parati forent. Vult, ut tales habeantur pro impostoribus, quia non sic erit comparatum cum adventu Messie, ut alii alios in abdita ducant loca, ubi compareat Christus, & ita paulatim innotescat: fore enim adventum ejus inopinatum, interim omnibus manifestum; ut se res habet cum fulmine: fore etiam ut nos eodem, ubi is erit, colligamur; sicut se res habet cum aquilis, quæ congregantur ubi est cadaver. Quasi dicat: Quid credatis talibus Christum vobis ostendere volentibus? cum is inopinus se oculis vestris sit ingesturus, & subito vos ad se rapturus.

Vidimus, quæ Christus neget fore signa sui adventus. Hinc docet, quæ prævia signa sint futura tum adventus sui, tum consummationis seculi. Dicit apud Matthæum xx iv. 29, fore ista *ὁ Θεὸς μὲν πλὴν θλίψιν ἑβδομηκονταῶν ἡμερῶν ἐμείνων, statim post afflictionem dierum illorum.* Hoc est, post excidium Hierosolymitanum. Hinc exponit, signa ista

fore, Solis & Lunæ obscuracionem, casum stellarum è cœlo, quaffationem cœlestium potestatum: quæ figurate, ut apud prophetas solent, intelligi debent. Nempe per Solem signatur Dei Verbum falsis interpretationibus & traditionibus obscuratum: per Lunam mutabilia terrarum imperia, præcipue Romanum, segnitie Cæsarum imminutum & ab exteris gentibus subactum: per stellas, illustres Ecclesiæ doctores, deficientes ab Evangelica veritate: denique per *calorum potestates*, res Ecclesiasticæ, quarum gubernatio futura penes Christum. Hæc signa sunt futuri adventus.

Hinc de ipso agitur adventu. Ac primum qualis sit futurus, explicatur. Deinde quatenus certus, quatenus incertus, ostenditur. De priori est versu xxx. Vbi dicitur, signum filii hominis apparituum in nubibus, velut tribunali: ejus conspectum fore impiis terribilem, sic ut plangant undique terrarum: fore hunc adventum cum potentia, & gloria multa.

Vers. xxxi docet, missurum angelos suos cum clangore tubæ ad electos suos undique colligendos.

Certam esse prophetiam, ostendit exemplo ficus. Nam ut ex ejus constitutione ætatem propinquare cognoscitur: ita etiam ex signis adlatis præsciri, non longe abesse adventum Christi. De quibus vers. xxxiii, & xxxiiii. Idem simplici asseveratione firmat vers. xxxiv. Item comparatione naturæ cum sermone suo: quæ instituitur vers. xxxv. Sed bifariam ea intelligi possit. Nempe vel hoc pacto; Perituum quidem mundum, sed verbum suum fore æternum: vel hunc in modum; Potius perituram rerum naturam, quam ut aliquid eorum non fiat, quæ prædixerit. Sed ut certus sit Christi adventus, & seculi consummatio: tempus tamen est incertum. Ut quod homo nemo sciat, imo nec angeli, vel filius hominis, sed solus pater cælestis: ut est vers. xxxvi. Exemplo vero rem declarat vers. xxxvii, xxxviii, xxxix. Id petitur à temporibus Noë: cum omnes ederent, biberent, luderent: atque ut apud Lucam additur, uxores ducerent, plantarent, ædificarent: non quasi hæc *ἀνάσσει* damnentur, sed quod toti forent in hisce mundanis, Dei, ac salutis suæ penitus immemores. Ac quemadmodum hi solis iis vacarint, donec diluvium perderet mundum: similiter ait Matthæus securitatem fore, cum Domini instabit adventus. Quo, ut est vers. xl, & xli, deprehendet omnes, eosque separabit. Cujus discriminis duo ponit exempla; unum ex agro, alterum ex pisirino.

his significat tristissimam etiam conjunctissimorum separationem, unius ad præmium, alterius ad pœnam.

Hactenus respondit Christus ad tria illa, quæ discipuli quæsierant. Deinde explicat hujus doctrinæ usum; qui maximus est. Nam ex eo, quod adventus Christi sit certus apud Deum, hominibus vero incertus: colligit, omnibus esse vigilandum; ut est vers. XLII. Atque hoc vers. XLIII illustrat similitudine patrisfamilias: qui si scisset, quando fur esset adventurus, non permisisset domum suam perfodi. Vbi furi comparatur Dominus, ut Deus alibi injusto judici. Nempe eo similis adventus, quia uterque inopinatus. Ex eo, quod furis adventus futurus sit inexpectatus, concludit vers. XLIV, & nos semper paratos esse oportere. Atque hoc septem versibus seqq., nempe usque ad capitis finem, illustrat parabola duorum servorum, qui à patrefamilias peregre ituro essent domui præfecti. Vbi alludit ad veterum morem qui servis præficerent præcipuum servum, quem atriensem vocant. Ejus erat demensum reliquis adsignare servis. Non igitur intelligendi duo servi eadem in domo: sed discrimen servorum diversis in ædibus, vel eadem in domo temporibus diversis. Servus unus bona fide administrat cuncta. Alter, morante Domino, dure habet conservos, & res domini sui dilapidat. Domino redeunte, fors quam dispar? Fidelis ille ad honorem evehitur: quo significatur mercês vitæ æternæ. Infidelis adficitur supplicio: quod Evangelista indicat his verbis: *Dominus dividet eum, partemque ejus ponet cum hypocritis. illic erit fletus, & stridor dentium.* Quibus sempiternum exitium denotatur. Græce est, *Καὶ διχοδομήσει αὐτὸν*, quod Erasmus interpretatur, *Et dissecabit eum.* Ut respiciatur ad supplicii genus, quod est sectio hominis in medium. De quo supplicio è legibus XII tabularum est apud Agellium lib. xx. cap. i. Ac apud Iudæos Iesaias ferra à Manasse dissectus putatur. Aliis tamen simplicius videtur, si intelligatur divisio, sive separatio ab aliis servis: præsertim cum sequatur, *καὶ τὸ μέρος αὐτῆ μὲν τῶν ὑποκριτῶν θήσεται.* quod ad verbum sonat, *partem ejus ponet cum hypocritis.* Vbi *partem* valet conditionem: *ponet* valet adsignabit. Sempiternum vero exitium indicatur, cum additur, *Ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς, καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων*, *illic erit ploratus, & stridor dentium.* Atque hæc omnia licet proprie pertineant ad diem mundi novissimum, & judicium universale: tamen suo etiam modo locum habent in die cujusque novissimo, & judicio particulari, quale

quale mox à morte. Nec enim magis mortis certi sumus, quam Dominici adventus.

2. *S. Ad ea, quibus nos ad suum præparat adventum, varie pertinent parabole: etiam illa Luca cap. XVIII. vers. 1, & VII. seqq. Est ea de iudice nec Deum reverente, nec homines: sed tamen, cedente assiduis viduæ interpellationibus, partim ne, si sic pergeret molesta esse, penitus obtunderet: partim ne infamiae foret, si ad ejus clamorem obsurdesceret.*

Vtramque enim causam adfert Christus. *Quamquam Deum non timeo, nec hominem revereor: tamen molesta est mihi hæc vidua: vindicabo (ἐκδικήσω) illam, ne tandem veniens sugillet me.* Gr. Ἐσωπάξω με. Quod sugillet, non modo vulgatus vertit interpres, sed etiam Erasmus. Proprie autem Ἐσωπάξωιν notat, τὰ Ἐσώπια, sive partes oculis subjectas sic percutere, ut livorem contrahant. Glossæ Philoxeni. *Suggillat, πλήσσει, Ἐσώπια πινεῖ.* Sed ἕξει με ἄφορον usi ea voce pro, infamia aliquem afficere. Videlicet quia sic percussus, videantur ab omnibus, ita ut nec audeant in publicum prodire. Sic usurpat B. Hieronymus in proœmio Pentateuchi: *Qui me asserunt in LXX interpretum sugillationem nova pro veteribus cudere.* Ac sic accipi hoc loco, etiam Alphonfi Salmeronis * sententia est. Aliqui tamen arbitrantur, Ἐσωπάξωιν obtundere: quod classicis scriptoribus valet ad fastidium usque aliquid repetere. Et favet Syrus interpres, qui vertit, *molesta sit mihi.* Imo & Arabs, *Vexet me.* Quo pacto Lucas non geminam asserat rationem, sed hanc unam, ne vidua porro esset molesta.

* Libro de
parabolis
Euangelicis
tractatum 31.

Scopum parabolæ initio capitis indicat ipse Evangelista his verbis, *πρὸς τὸ θεῖν πάντοτε προσεύχεσθαι, quod oporteat semper orare, neque unquam animo defatigari; utcunque res postulata necdum obtingat.* Quod Paulo III Ephes. est, *μη ἐκκακῆν ἐν ταῖς θλίψεσιν non deficere in afflictionibus, nec malis succumbere.*

Fuere autem, qui per impium hunc iudicem intelligi Deum putarent. In his auctor est explicationum S. Scripturæ, quæ Athanasii dicuntur. Cujusmodi interpretationem explodi oportere, merito ait Titus, Bostrorum episcopus. Siquidem non voluit Christus argumentum adferre à simili; sed, ut artis nunc vocabulis utamur, à minus ad magis, hoc est ab eo, quod minus inesse videtur, ad illud, quod

quod magis inſit. Quod perperam vulgo dicunt, à minori ad ma-
jus. Neque enim hic attenditur, ecquid præſtantius ſit: ſed quid veri-
ſimilius ſit, ſive, ut Ariſtoteles in Topicis loquitur, τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον
ὑπάρχειν. Hoc argumentum eſt iſtiusmodi: Si etiam iudex iniuſtus
tandem ſe paſſus eſt exorari, ut ſuſciperet viduæ cauſſam: quanto
magis Deus exaudiet pios, qui diu noctuque ad eum preces fun-
dunt? Nihil vero eſt quæſito opus, utrum, quod parabola hac re-
fertur, contigerit vere. Nèc enim in huiusmodi magis opus eſt fide
hiſtorica, quam in philoſophorum, oratorumque apologis. Para-
bolam vero iſtam ad extremum iudicium pertinere, arguunt verba
iſta, quæ poſtremo leguntur loco: *Verumtamen filius hominis cum vene-
rit, num reperturus eſt fidem in terra?* Quæſi dicat, Deus quidem exau-
diat piorum preces, & eorum cauſſam vindicabit: ſed num pute-
mus, in illa ob afflictiones deficientium multitudine, Filium homi-
nis noviffimo die multos, quos vindicet, reperturum? Commode
vero iis, quæ dicta erant de precandi perfeverantia, ſubjiciuntur
hæc de fidei defectu, quia fidei defectus eſt cauſſa, cur non perfeve-
retur in precando. Vnde Auguſtinus libro de verbis Domini: *Hoc
autem Dominus adjicit, ut oſtendat, quod, ſi fides deſcit, oratio perit. Quis
enim orat, qui non credit? Ergo ut oremus, credamus. Et, ut ipſa non deſi-
ciat fides, qua oramus, oremus. Fides fundit orationem: fuſa oratio fidei im-
petrat firmitatem.*

3. *S. Præterea attulit Chriſtus parabolam de quinque virgi-
nibus ſapientibus ac totidem fatuis: Quarum priores lam-
padibus ſuis proſpexerunt ab oleo, nequid in ſe moræ eſſet,
quo minus obviam irent ſponſo, ſponſæque: alteræ vero id
neglexerant: unde factum, ut cum obdormiſſent univer-
ſæ, ſed, adveniente ſponſo, clamore excitarentur noctur-
no, neceſſe habuerint oleum petere à prudentibus. His ve-
ro morem ei poſtulado gerere detrectantibus, ne neutris
ſuppeteret ſatis: aliunde emtum ire ſunt coactæ. Interim
virgines ſapientes cum lampadibus occurrentes Sponſo, in-
greſſæ ſunt una cum illo in nuptias; & fores ſunt occluſæ.
Quare venientes alteræ quinque, utut clamabant, Do-
mine, Domine aperis nobis; nullum tamen aliud acce-
pere*

pere responsum, quam illud, Etiam atque etiam hoc vobis affirmo; Haud novi vos.

Solus hanc parabolam narrat Matthæus cap. xxv. Incipit ab illis verbis: *Tunc simile erit regnum calorum.* Vbi *tunc* valet, mox à morte cujusque, & præcipue tempore juridicialis iudicii, quando damnabitur servus impius, qui morante domino percusserat servos, & ancillas. De hoc enim parabola proxime apud Matthæum præcesserat. Porro hac parabola Christus nos ad vigilantiam adhortatur; ne, cum serum erit, frustra doleamus. Quod satis liquet ex epiphonemate parabolæ subjuncto: epiparabolani vocare liceat, ut *Ἐπιπαραβολῶν* dicimus. Cujusmodi sit parabola, vidimus jam. Quod sponsus noctu à virginibus expectatus dicatur, hoc inde est, quia in Cananæ sponsi cum adolescentum comitatu noctu solebant accedere ad sponsam: eoque adventante virgines ei prodirent obviam, honoris ergo. Sane moribus etiam Romanis sponsa appetente nocte tradebatur sponso. Quam rem fuse, inter cæteros, narrat Barnabas Brissonius lib. singulari de ritu nuptiarum. Exinde vero quod nonnisi noctu sponsæ domum ducerentur, ratio est aperta cur opus fuerit luminè nocturno. Romani ad hoc usæ sunt facibus: quæ fere ex pinu, vel spina alba. In hac parabola mentio est lampadum, & olei. Sane in V. T. non fit mentio candelarum sebacearum, vel cereorum: è quibus *sebacea* etiam *κατὰ χερσησιν* Belgis vocantur *kerffen* / cum, ut *ἐπιμύρον* indicat, proprie notet *cereos*. Nam vocem hanc Romani pronunciabant, ut Græci *κηρός*. Quodsi lucernis è sebo, vel cera usi forent veteres Iudæi: id fuisset in templi candelabris. Sed hic obtinuisse oleum olivarum, satis est apertum. Nunc ad significationem parabolæ veniamus. De qua mirifica somniabant Gnostici, & Valentiani. Nam ut ex Tertulliano de Anima cap. VI III cognoscere licet, per virgines fatuas signari aiebant quinque sensus externos, deceptu faciles: per quinque sapientes exprimi aiebant vires intellectus in perspicienda veritate. A quibus non multum abibat M. Antonius Genua, philosophus Peripateticus: qui per sponsum intellegebat intellectum agentem, per sponsam intellectum patientem, per virgines fatuas, sensus quinque externos, per sapientes, sensum communem, & cæteros internos; per oleum rerum externarum objecta. Sed in hujusmodi commentis semper meminisse convenit aureæ illius regulæ apud B. Hieronymum*: *Prudentem semper admo-*

* *Tem. 9.*

neco lectorem, ut non superstitiosis acquiescat interpretationibus, & que comicè pro fingentium dicuntur arbitrio; sed consideret priora, media, & sequentia, & nectat sibi universa, qua scripta sunt. Præter vero interpretationem istam quinque sunt aliæ, quæ nihil habeant cum Gnosticis commune. Commemoratur eas Alphonfus Salmeron sermonum in parabolas Evangelicas tractatu duodequadragesimo. Eas legere apud illum potes. Censeo autem, per virgines signari, qui Evangelio sunt vocati, atque id amplexi. Nec enim intelligi debent plane infideles, quales scortorum magis, quam virginum merentur nomen; sed solum qui sunt in domo Dei, quam Ecclesiam dicimus. Lampades sunt bona opera coram hominibus lucentia. Oleum est fides. Ejus defectus est fidei defectus. Obdormitio est securitas. Clamor nocturnus est citatio omnium ad judicium. Intronmissio in conclave sponsi, est receptio in cælum. Exclusio ex sponsi ædibus est exclusio è cælis. Prudentia sapientum virginum in eo constitit, quod non tantum habuerint oleum in lampadibus, sed etiam in vasculis, unde oleum infunderent, ubi periculum foret, ne deficeret lumen. Inspicientes vero, dum oleo sunt contentæ, quod inerat lampadibus, misere se decipiunt. Melius iis fuisset, si sponsus advenisset, dum & carum lampades arderent. Nunc aliter est, quia non tantopere sibi de oleo prospexerant, quam exigebatur usque in adventum sponsi. Aliter animatæ fuere virgines sapientes: quibus large satis suppetebat. Nempe harum oleum non tam qualitate exsuperabat, quam quantitate: quam durabilitas consequitur. Quo & nos edocti, non debemus eo nobis nimis placere, quia non male ceperimus: sed opera est danda, ut assiduis precibus, & exercitiis caritatis, augeatur in nobis fides, ac pietas. Quo enim fides luculentior, hoc durabilior: ac proinde licet aliquousque sis progressus, ad ulteriorem fidei gradum tendere oportet, donec ea robor acceperit, ac radices egerit: qualis non deficit. Sed inanis persuasio non sufficit, quæ frustrari solet. Ex Apostoli præcepto, opus est, ut per pietatis exercitia certam reddamus vocationem, & electionem nostram.

4. §. Denique ejusdem scopi parabolam addit aliam, eamque tripartitam. Membrum primum est dispensatio heri; qui priusquam in terras abiret peregrinas, servorum uni quinque dedit talenta; alteri bina; tertio unum. Alterum mem-

brum est serworum opera. Primus negotiando quinque talenta, est lucratus totidem talenta: alter binis bina: tertius talentum defodiendo pecuniam reliquerat otiosam. Tertium membrum est eventus, qui tum consistit in cognitione cause, tum in iudicio. Dominus enim ubi domum rediit, rationes exegit à servis. Ac primus quidem, & secundus, ob rem bene gestam à Domino sunt laudati, & premio ornati. Tertius rationem reddere iussus, quasi non esset satis rem male gessisse; etiam culpam transferre voluit in dominum. Utroque nomine reprehensus est: neque solum talento est privatus; quod primo datum serwo: sed etiam in carcerem est conjectus.

Hæc de talentis parabola legitur Matth. xxv. 14 usque ad 32. Etsi vero ad rem non multum hic refert, quantum valeat talentum: tamen verisimile est loqui Christum de talento Hebræorum: quod illis ciccar: pro quo κίγχαρες est apud Iosephum lib. III. Antiquit. Iudaic. c. x * , ubi de pondere agens aurei candelabri, sic scribit: Σταθμόν ἔχουσι μινός εκατόν. Ἐξομαί μὲν καλῶσιν κίγχαρες, εἰς ἣ ἦν Ἑλληνικῶ μετὰ Ἑσπέρου γλωσσαν σημαίνε τάλαντον. Quod Rufinus reddidit, Pondus habens minas centum, quod Hebræi dicunt cinchares: Græca lingua interpretatum, talentum nuncupatur. Pro cinchares, ut edidere, vel cynthares, ut est in Mso nostro, reposui ex Græco cinchares: pro Hebræo צכר ciccar: unde κίγχαρ vel κίγχαρες, γ, vel vinferto: prout à γιν, fadin, σινδών, ab ἴσος ozen, h. e. iuris, venit arsa: similiter è Græcis: ut ῥυγκάνη runcina, βυθὸς fundus, ἔχιδνα anguis, δασύς densus, atque alia. Quodsi, ut Iosephus ait, ciccar sive talentum Hebræum valebat centum minas, idem fuerit ac talentum Ægineticum: non Atticum, quod tantum LX minarum erat. Mixta autem valebat centum drachmas: drachina sive denarius assēs denos: h. e. Belgarum sex stiveros, quos schellingium vocant. Talentum igitur Atticum fuerit mille & octingentorum Karoleorum: Hebræum sive Ægineticum ter mille Karoleorum. Sed rem ipsam consideremus.

In hac de talentis parabola, herus est Christus: famuli sunt omnes per Euangelium vocati. Inæqualis talentorum collatio est
inæ-

* Secun-
dam distin-
ctionem Ru-
fini: Græce
autem
cap. 7.

inæqualis divinatorum donorum distributio. Negotiatio fervorum fidelium significat rectum divinatorum donorum usum. Defossio est eorundem neglectus, vel abusus. Remuneratio est gratuita merces cælestis gloriæ. Pœna mali & ignavi servi est duplex: prior, quod privatus talento, h. e. bono accepto; atque id datum quinque talenta lucrato: juxta canona perpetuum; quo Deus honorat se honorantes, & impiis adimit quæ dedit. Altera pœna est, quod in extimas tenebras, h. e. gehennam, sit abjectus.

Nunc fusius ista diducam. Ac primum illud attendimus, quod Deus dicitur unum uni, bina alteri, quinque tertio talenta dedisse. Hinc enim cognoscimus, non esse ex nobis vires ad ullum spirituale bonum: sed à Deo esse eam virtutem, quæ *talenti* nomine signatur. Atque ut eo gratiæ spiritualis necessitas, ita & diversitas indicatur. Tertium accedit, sufficientia gratiæ, in tantum saltem, ut ne Deus perditionis causa videri possit. Atque hæc abunde elucet ex eo, quod Evangelista dicit *, *ἕδωκε ἕκαστῷ κατὰ τὴν ἰδίαν δύναμιν.* *dedit cuique secundum ipsius facultatem.* Vbi vires intellige non natives, quibus nihil homo valeat in spirituali bono: sed gratia supernaturali additas, & electis hæctenus cum non electis communes. Nec enim Deus injustus est, ut plus alicujus humeris imponat, quam ferre valeat. Præterea cognoscimus negligi talentum posse concessum, defodiendo illud; ut sit gratiæ non defectus, sed neglectus, quia quis non utatur gratia divinitus collata. Atque hoc, licet parabolicum, valde iis adversatur, qui arbitrantur, hominem accepta gratia non plus boni facere posse, quam facit. Insuper hinc colligimus, disparem esse divinæ gratiæ usum: nec illos, qui nihilo amplius, vel etiam minus, aliis acceperunt, debere cogitare, eo sibi ad laborandum minus iis, qui majori accepta gratia, vel pari saltem, fatis sint negligentes. Interim eos, qui duplum, vel amplius à Deo accepere, obstringi ad hoc, ut duplo, vel plus, commodi adferant Ecclesiæ Christianæ. Accedit ad ista, quod cum videmus, Deum remunerarium, qui bene usus est talentis, eodem cognoscimus immensam Dei bonitatem, qui licet non foret nobis ulla ratione obstrictus, tamen sponte se obligavit nobis, sæpe interea nec facientibus, quod debemus, & per Dei gratiam possumus. Quando item servus nequam ait, se defodisse talentum, quia sciret duritiem domini, valentis metere, ubi non sevisset: animadvertere licet malitiam hominum, Deum accusantium injustitiæ ac immisericordiæ,

quasi ab homine exigat, quod nequeat præstare. Hoc enim est, metere velle, ubi non severis. Ex ira Domini adversus servum, atrox sibi crimen impingentem; domini item responso, dicentis, si non hoc pacto, alia saltem via potuisse uti talento; satis apparet, multiplicem esse rationem bene utendi donis divinis. Vnicuique autem esse dispiciendum, quomodo quam optime sit usus pro vocatione sua. Cum audimus, ei, qui talentum defoderat, illud eripi, ac conferri quinque talenta lucrato: commonemur, si gratiam Dei negligamus, ea spoliatum nos iri: at recte ea utentibus datum iri gratiam majorem. Eo additur, *Habenti dabitur*, h. e. lucrato aliquid, sive recte gratia uso, major gratia conferetur. Tertullianus lib. iv adversus Marcionem cap. xix: *Quid dabitur? Adjectio fidei, vel intellectus, vel salus ipsa*. Sequitur, *Non habenti adimetur etiam quod habet*, sive, *quod habere videtur*: ut est Luc. viii. 18. Hoc est, Nihil lucrato, sive non uso donis gratiæ, etiam adimetur ea gratia, quam acceperat. Denique cum dicitur servus, ob defossionem talenti, coniectus in tenebras, ubi sit stridor dentium: discimus, quod Deus hominem pœnis plectat æternis, non esse ab irrationabili voluntate, quasi locum hic habeat illud,

* *invenialis.*

*Sic * volo, sic jubeo: stet pro ratione voluntas:*

Sed, quemadmodum hoc recte explicant, Augustinus, Prosper, ac veterum alii; esse id ab judicio, sæpe multis partibus occulto, semper tamen iusto: propterea, quod homo pœnas sit commertus gratiæ neglectu, eoque diutino: qualem vel solam, vel imprimis signari, indicio est, quod dicitur dominus peregre profectus, post multum tempus revenisse: nempe vers. xxix: *Μετὰ ἡμερῶν πολλῶν ἐρχεται ὁ κύριος*. Ac quia sic dicitur puniisse servum inutilem, qui unicuique accepisset talentum, cognoscimus, quanto majores daturi sint pœnas, qui non unicum, sed duo, vel quinque acceperint, sed defoderint: & si tam severe punit neglectum talenti, quod est peccatum omissionis, atque inertiae, quanto magis sit animadversurus in abutentes; ut si quis talentum impendat in scorta, vel alia patret flagitia; quæ sunt peccata commissionis. Eoque cunctos, præsertim autem Verbi ministros, & quotquot divinæ humanæque sapientiæ studiis operam impendunt, sedulo hoc agendum esse, ne inertiae possint accusari: quod in hac infirmitate humana per est difficile: ut omnes cogamur dicere illud divini psaltæ ps. xvi. 11: *Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me*. Vbi præcipue intelliguntur peccata

cata

cata omissionis : licet plerique omnes mortales ea non attendant ,
vel prolevissimis ducant.

5. *S. Ab hac parabola Christus apud Evangelistam commode transit ad enarrandum ultimum iudicium. Vbi tria considerantur : qua iudicium sive processum antecedunt , iudicium sive processus , & sententiæ executio. Antecedunt hæc tria. Primum adventus Filii hominis gloriosus : qui futurus est in nubium throno , & cum angelis sanctis.*

Vbi curiosius fortasse quærat, num Christus cum aliquibus, an omnibus, sit angelis aſuturus. Videtur interim hinc posse quæſtio exſolvi, quia dicitur, πάντες οἱ ἄγγελοι μετ' αὐτοῦ. Additur, ſeſſurum Θεοῦ θρόνου δόξης αὐτοῦ. Vbi per thronum glorioſum nubes ſignari, liquet ex eo, quod alibi dicitur in nubibus venturus.

6. *S. Deinde ſubjicitur omnium gentium ad iudicium convocatio.*

Quod angelorum fiet ministerio, tuba omnes convocantium ad iudicium. Quam congregationem ſcite deſcribit Hieronymus epiſtola prima * ad Heliodorum : Tunc ad vocem tubæ pavebit terra cum populis, & tu gaudebis. Iudicatur Domino, lugubre mundus innuagiet : tribus ad tribus pectora ferient. Potentiſſimi quondam reges nudo latere palpitabunt. Exhibebitur cum prole ſua Venus. Tunc ignitus Iupiter adductur, & cum ſuis ſtultis Plato diſcipulis. Ariſtoreli ſua argumenta non proderunt. Tunc ruſſicanus & pauper exultabis, & ridebis, & dices : Ecce crucifixus meus, qui obvolutus pennis in præſepio vagiit. Hic eſt ille operarii, & quaſtuaria filius : hic, qui matris geſtans ſuum, hominem Deus fugit in Aegyptum : hic veſtitus coccino, hic ſentibus coronatus : hic magus dæmonium habens, & Samaritanes. Cerne manus, Iudææ, quæ fixeras : cerne latus, Romane, quod ſoderas. Videte corpus, an idem ſit quod dicebatis, quod dicebatis clam nocte ſuſtulſiſſe diſcipulos. Nec diſſimilia, quæ Tertullianus habet in fine libri de Spectaculis.

7. *S. Huic congregationi ſubjungitur ſecretio convocatorum, quia Christus, ad modum paſtoris, oves ſtatuet à dextris, hædos à ſiniſtris.*

Vt in paſcuis oves hædis permifcentur, ſed cum veſperi domum

commearunt, fecerni solent, quia male iis inter se conveniret: similiter in hoc mundo promiscue degunt boni, & mali, sed discernentur iudicio extremo. Ovis vero comparantur fideles, ob simplicitatem, & mansuetudinem: hædis assimilantur infideles, ob fœtorem, immunditiam, atque etiam lasciviam. Ob hanc similitudinem Nazianzenus in carmine de parabolis ista etiam habet pro parabolicis: ac parabolam etiam vocat Lyranus. Puto ego, ob pauca istiusmodi non debere parabolis potius quam prædictioni historicæ accenferi.

8. §. *In iudicii forma, sive processu, dua distinguuntur actiones: una attinet à dextra constitutos: altera illos à sinistra. Utrobique considerantur, iudicis sententia, ejus ratio, ad hanc exceptio, & iudicis responsio. Sententia in pios hæc fertur. Venite *, ô benedicti Patris mei, possidete regnum paratum vobis à jactis fundamentis mundi.*

* 1erj. 34.

Οἱ ἐλογημένοι ἔπαρτος μᾶ. Quibus Deus benedixit omni benedictione spiritali; ut id exponitur initio epistolæ ad Ephes. κληρονομήσατε valet, quasi hæreditario jure possidete; puta, tanquam filii adoptivi. Additur, regnum iis præparatum διὰ κατὰ ἐσθλῆς κήρυξ. Quomodo & Ephes. cap. 1 dicitur nos in filio elegisse ante constitutionem mundi. Nisi ab Euangelista attendi malis, quod in ipsa mundi creatione Deus fecerit regni ejusce locum felicitati suæ convenientem.

9. §. *Ratio deinde adjicitur; quæ ab operibus petitur. Nec enim sicut resurrectio est futura in momento, ita & iudicium: sed aperiendi sunt libri, continentés, quæ quisque gesserit.*

Iuxta illud Ioannis Apocalypf. xx. 12: Præterea vidi mortuos, parvos, & magnos, stantes in conspectu Dei: & libri aperti sunt: & alius liber apertus est, qui est liber vitæ: iudicantique sunt mortui, ex iis, quæ scripta sunt in libris secundum opera ipsorum. Quæ quomodo intelligi debeant figurate, mox exponam.

10. §. *Commemorantur autem à Christo sextuplicia misericordiae opera: esurientibus dare cibum, sitientibus potum,*

tum, hospitio excipere ejus indigos, nudos vestire, ægros invisere, in carcere agentes solari.

Atque hæc sunt corporalia misericordiæ opera: præter quæ & spiritualia sunt: uti panem & potum verbi ministrare iis, quibus est fames & sitis spiritualis: nudos à virtute virtutibus ornare: & sic in cæteris.

11. §. *Sequitur deinde fidelium exceptio. Nam cum Christus sit dicturus, omnia misericordiæ opera sibi ab iis præstita esse: illi contra negabunt, se ista Christo unquam præstitisse. Hinc responsio est Christi, quæ in minimum aliquem sint collata, hæc sibi præstita se ducere.*

Verba Christi sunt, *Amen dico vobis, quatenus id fecistis uni ex istis fratribus meis minimis, mihi fecistis.* Vbi valde ad opera misericordiæ incitare nos debet, quod etiam minimi illi sunt fratres Christi, ac nostri: & magis inflammare debet, quod hujuscemodi opera Deus remuneretur felicitate æterna. Sane non in hac modo vita mirandum id nobis; sed etiam cum hanc vocem Christi audient fideles, obstupescant ob tantam tantillorum operum mercedem.

12. §. *Atque itidem quatuor ista in impiis ratione plane contraria observantur. Nam primum audient: Abite in ignem æternum, qui paratus est diabolo, & angelis ejus.*

Vbi quod vocat τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, valde adversatur Origeni. Non reponam, quæ fuse de eo hic disserit Iansenius: quæque adduximus in dissertationibus de statu hominis à morte, & judicio extremo.

13. §. *Tum, quo id promeriti sint, exponetur: nempe quod neglexerint omnia caritatis opera erga Christum. Negabunt illi, tantorum se criminum conscios sibi esse. Sed dicit Christus, non præstitisse eos hæc membris suis, quorum ipse foret caput.*

Videbunt tum impii, longe alia trutina expensum iri opera sua, quam in vita putarant. Quodsi, ob neglecta misericordiæ opera, eos tanta manet pœna: quanta affiendi erunt, qui pios etiam crudeliter fuerint persecuti?

14. *S. Nec tamen existimandum, cum Scriptura ait, eos tanti neglectus convincendos esse è libris, qui aperientur; proprie id accipi debere. Nam, ut veteres docent, per hosce libros intelliguntur conscientie singulorum.*

Quippe cujusque animo Deus in memoriam reducet, quid boni malive omni egerit vita: imo sic ea in lucem proferet, ut illa non ipsi modo, sed alii etiam cognoscant. Quæ igitur dicit Christus, ea non singula dicit voce sensibili, sed effectu, memoriâ singulis sua peccata suppetente. Hæc de judicii forma.

15. *S. Postremo autem capitis versu exponitur hujusce judicii executio. Nam impii dicuntur ituri in supplicium æternum; justi autem in gloriam æternam.*

Vbi prius loquitur de impiis, quia proxime de iis antecesserat. Hoc simplicius duco, quam ut ordine eo significatum sit, impios in conspectu piorum ad supplicium abituros, quo pii, infelicitatem eorum cum sua conditione comparantes, felicitatem suam melius intelligant.

C A P. X-I.

De Christo passionem suam iterum prædicente; Deque consultatione Synedrii contra Christum, & pacto ludæ de tradendo Domino. Quæ evenere hebdomadis magnæ feria quarta, sive biduo ante Pascha.

1. *S. Sequuntur ea, quæ, ut vulgo loquimur, die Mercurii contigerunt. Vbi duo in considerationem veniunt. Prius est, quomodo Christus præparavit discipulos ad versus passionis scandalum. Alterum est, quomodo inimici Christi se præpararint ad tollendum Christum. In priori duo attendimus: quod Iesus passurus, & quando passurus. Tempus præmittitur ab Evangelista. Ejus gemina nota. Una est, fore hoc post bidui intervallum. Ut cum Christus sit passus feria sexta, hæc contigerint feria quarta.*

Atque

Atque hoc altera etiam temporis nota ostendit, quia additur, futurum id tempore Paschæ.

Vbi satis liquere puto, vocem *Pascha* neutiquam sumi pro agno paschali, sive typico, sicut Exod. xii legas, *Phase immolari*, & *comodi*: sive per typum adumbrato, quomodo I. Cor. v. dicitur, *Pascha nostrum immolatum est Christus*: sed μεταωυμινω̄ς pro tempore, idque vel pro primo die paschali, cujus initio agnus comedebatur: vel eo die, & sex diebus consequentibus. Vtrum enim primum diem, an hebdomadem totam, intelligas, parum refert. Porro ubi Matthæus ait, *Post biduum Pascha fiet*, apud Marcum legas, *Erat autem Pascha, & azyma, post biduum*. Atque hic quoque *azyma* non proprie sumuntur, pro pane fermentato: sed pro septem dierum festo, quo Iudæi comedebant panem fermenti expertem. Hæc de tempore.

2. §. *Alterum erat, quod Christus sit passurus. De quo sic Evangelista: Et Filius hominis tradetur, ut crucifigatur.*

Græce est, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται εἰς τὸ σταυρωθῆναι. Vbi ὑπὸ κοινῷ illud ὅτι repetendum. Vt sententia sit, Intra biduum, quod dixi, filius hominis, tradetur, & cruci affigetur. Antea, ut monitum, Christus indefinite erat locutus discipulis de sua passione: nunc tempus præfinit. Et convénit hoc tempus cum traditione illa Iudaica, in Cabalistarum monumentis etiamnum comparente, quo die populus Iudaicus Ægyptiaca fuit captivitate liberatus, eo per messiam fore redemptionem Israelis.

3. §. *Sequitur præparatio illa insidiantium Christo. Nam ad consultandum de capiendo & necando Christo convenisse dicuntur * οἱ δὲ χιερείς, καὶ οἱ γραμματεῖς, καὶ οἱ πρεσβύτεροι principes sacerdotum, cum scribis, & seniores populi.* Matth. 26. 3.

Per δὲ χιερείς intellige, tum Pontificem maximum, tum xxiv. illos sacerdotalium familiarum principes, ad quos pertineret ἐφημερία. Pontifex Maximus erat eo anno Caiaphas, ut est Ioan. xi. 51. Vbi iure addit τὸ ἐνιαυτὸς ἐνεῖν: quia tum pontificatus dignitas non erat perpetua, sed ambulatoria. Erat vero Caiaphas constitutus à

Valeio Grato; uti postea à Vitellio hoc munere est dejectus. Nam Romani præsidēs sibi tum jus deligendi Pontificis vindicabant : quemadmodum antea fecerant Syromacedonum reges : & ante hos ipsos Hebræi reges : ut liquet ex 1 Reg. 11. 27. & 1. Paral. xxix. 22. At cum libera foret Resp., penes synedrium hanc potestatem fuisse, Maimonides docet in Halacha Cele hammikdash cap. 1v : ac inde proditum veterinostro in Leidensi Academia collegæ Petro Cunnæo lib. 11. de Rep. Hebr. cap. 1. Nec quod Caiaphas vocetur $\delta\rho\chi\iota\epsilon\rho\epsilon\upsilon\varsigma$, pugnat cum eo, quod multi fuerant $\delta\rho\chi\iota\epsilon\rho\epsilon\upsilon\varsigma$. Nam cum $\delta\rho\chi\iota\epsilon\rho\epsilon\upsilon\varsigma$ legimus, id fit propter eos, qui inter sacerdotes eminent. Quales etiam, qui aliquando summi fuerant sacerdotes. Nam iis temporibus quotannis novus fiebat summus sacerdos. Nimirum pecunia sibi ambitiosi hanc dignitatem comparabant. Quare $\delta\rho\chi\iota\epsilon\rho\epsilon\upsilon\varsigma$ illi erant inter LXXI seniores : qui constituebant $\pi\rho\epsilon\sigma\beta\upsilon\tau\epsilon\rho\iota\omicron\nu$, ut vocatur Act. xx. 5 : sive $\gamma\epsilon\rho\sigma\acute{\iota}\alpha\nu$, ut appellatur Lucæ xxix. 66, atque alibi. Hi senatores (in quibus etiam fuit Iosephus ab Arimathia, qui in Christi necem noluit consentire) ut ab aliis senatoribus distinguerentur, interdum vocabantur $\pi\rho\epsilon\sigma\beta\upsilon\tau\epsilon\rho\iota$ τ᾽ λαῶ; ut 1. Maccab. xix. 35. ubi Ionathas convocasse narratur τῶν $\pi\rho\epsilon\sigma\beta\upsilon\tau\epsilon\rho\omega\varsigma$ τ᾽ λαῶ. Nempe universi populi Judaici Senatores maximis de rebus consultabant. Ac quandoque etiam $\kappa\alpha\tau' \epsilon\acute{\iota}\xi\omicron\chi\eta\nu$ vocati simpliciter $\pi\rho\epsilon\sigma\beta\upsilon\tau\epsilon\rho\iota$. ut inscriptione ea Lacedæmoniorum epistolæ, quam habes 1. Maccab. xiv. 20. est hæc istiusmodi : τοῖς $\pi\rho\epsilon\sigma\beta\upsilon\tau\epsilon\rho\omega\varsigma$, καὶ τοῖς ἱερεῦσι, καὶ τῷ λοιπῷ δήμῳ. Senatoribus, & sacerdotibus, & reliquo populo. Ab his diversi fuere Hierosolymis $\pi\rho\epsilon\sigma\beta\upsilon\tau\epsilon\rho\iota$ minorum caussarum : quales & in oppidis singulis : unde non $\pi\rho\epsilon\sigma\beta\upsilon\tau\epsilon\rho\iota$ τ᾽ λαῶ, sed $\tau\acute{\epsilon}$ πόλεων vocabantur. Sed de his etiam dictum cap. 1.

4. §. Porro hoc, de quo nunc loquimur, erat concilium secundum de capiendo Christo.

Primum enim fuit ante hebdomadem sanctam : quo decretum est de Christo, ut indicium ejus faceret, quisquis sciret, ubi loci foret. Nunc erat quarta sanctæ sive majoris hebdomadis feria : nempe bidduum tantummodo ante Pascha. Sed difficile est dictu, an hoc fuerit concilium proprie dictum. Verba quidem Scripturæ sunt ista Matth. xxvi. 1 : Dixit discipulis suis : Scitis, quia post bidduum Pascha fiet, & Filius hominis tradetur, ut crucifigatur. Tunc congregati sunt principes sacerdotum, & seniores populi in atrium principis sacerdotum, qui dicebatur Caiaphas, &

concilium fecerunt, ut Iesum dolo tenerent & occiderent. Dicebant autem, Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo. At, inquit, hic memorantur *οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ γραμματεῖς, καὶ οἱ πρεσβύτεροι.* Quæ descriptio est concilii ejus, quod Thalmudistæ vocant Sanhedrin. Equidem speciose hoc dici video, ut justum fuisse Concilium, & quidem magnum illud existimetur. Sed enim obstat, quod congregati fuisse dicantur in αὐλῇ sive atrio Pontificis maximi Caiaphæ. Fortasse igitur solum sub dio inter se fuerint collocuti, nec interiora palatii fuerint ingressi. Saltem id non dicitur. Imo quid si sponte se eo magno numero receperint Caiaphæ iniussu? Quid si etiam istuc non diu substitierint, sed metu populi, à quo Christum magni scirent fieri, se receperint extra urbem, ut tutiores forent? Sane Franciscus Quaræsmius Elucidationibus Terræ Sanctæ lib. IV. cap. XVI auctor est, extra civitatem locum esse, qui appelletur *Mons mali concilii*: ac vulgo sic tradi, nomen hoc ex eo esse, quia illic consultatum sit de capiendo Christo, hic quoque cum Iuda sit transactum. Cui si traditioni habenda sit fides, possint ex atrio Caiaphæ se istuc recepisse. ac, citra etiam præsidem suum egisse ista, quæ dicebam. Præterea sive istuc, sive in atrio Caiaphæ, vel interiori etiam palatio, fuerint congregati, non is locus fuit Synedrii magni: quod convenire solet in parte templi Gazith dicto; sive in conclavi è cæso lapide: ut cap. I. dicebamus.

5. §. *Consultatio hujusce catus binas habuit partes. Prior est consultatio deprehendendo, & necando Domino. Posterior est transactio Iudæ de eo prodendo. In priori exponemus prius, qui, quando, & de quo consultarint. Deinde quid decreverint, & decreti ejus causam. Quod ad tempus, convenere biduo ante pascha: ut Matthæus, & Marcus, annotarunt. Intellige vero pascha, non prout proceres Iudæi, sed uti Christus celebravit ex lege Mosaica.*

Sic enim Evangelistæ hi intelligere paschatis diem solent: de quo inferius dicemus. Fuerit igitur feria quarta.

6. §. *Locus, ubi congregati, fuit αὐλῇ * τῆς ἀρχιερέως. h. e. * Matth. 26. 3.*
palatium summi sacerdotis.

Nam αὐλῇ antiquis scriptoribus erat τὸ πρὸ ὑπαιθροῦ, locus sub dio ante ædes principis: sed posteriores eo καὶ συνεκδοχῶν ipsas ædes

principis solent designare; ut Athenæus, & Eustathius, tradidere. Ac sic Pilati palatium *αἰθρῶ* nuncupat Marcus xv. 16. Οἱ δὲ στρατιῶται ἀνέλαυν ἀπὸν ἔσω τῆς αἰθρῆς, ὅ ἐστι πραιτωρίον. Milites vero abducere eum in palatii partem interiorem, qua pratorium est.

7. *S. Causa, cur convenerint, hæc adfertur; ut consultarent, quo dolo prehenderent Christum, & per Iudææ præsidem necarent, idque tempore commodo; non in festo, quo magna conflueret Hierosolymam multitudo, quam Iesu sciebant favere; ut omnino periculum foret, ne tumultum adversus proceres concitaret, & eorum etiam manibus Iesum eriperet: maximeque metuebant, nequid auderent Galilæi, qui populares habebantur.*

Hic metus effecit, ut recederent à consuetudine recepta, qua, ut Thalmudici doctores annotarunt, insigni facinore pollutos in ipso die festo solent afficere supplicio, quo plures sibi inde exemplum caperent. Ideo & Herodes, ut est Act. xii. 4. decrevit Petrum post pascha populo producere ad pœnam. Quod optime Ill. Grotius interpretatur, intra octo illos dies, qui incipiebant à mactatione agni, ad finem azymorum. Atque idem merito rejicit vulgarem opinionem eorum, qui putant, cum Iudæi dicuntur noluisse Christum capi in die festo, voluisse eos, id tempus anticipari. Nam bidui tantum spatium aberat festum paschæ; imo minus etiam, si festum inchoemus à mactatione agni, quæ incipiebat à nona hora parasceves: à qua hora nec Iudæum vadari, prohibente Augusti lege, jus erat. ut testis nobis Iosephus lib. xvi. Antiq. Iud. cap. x. Tantillum cum solum spatium superesset, nullam videbant rationem, qua possent Iesum interea per dolum prehendere, damnare & per præsidem Romanum interficere. Sed ad patrandum illud, quod alioqui non ausi essent sperare, occasio se obtulit ab discipulo Iuda, qui, ut mox dicam, sponte adiit proceres ad Dominum prodendum. Hinc est, quod, consilio mutato, læti tam commoda occasione oblata, unum intra diem, imo minori etiam spatio, festinantissime Iesum ceperint. Ita videmus; ut, cum studiose hoc agerent Iudæi, ne Iesus festo die prehenderetur, ac necaretur: divina providentia hæc contra ita direxerit, ut contra, quam cogitarant, eveniret. Nam sic die eo, qui ex lege Mosaica paschalis foret, captus, & interemptus fuit.

fuit. Quod duplici de causa placuit Deo: primum ut sic ostenderetur, hunc esse verum agnum paschalem, veteris testamenti typis adumbratum: deinde ut ob tantam multitudinem, quæ Hierosolymam ob festum paschatis confluisset, plures forent testes hujus supplicii pariter, ac sacrificii.

8. §. *A consultatione Synedrii venio ad factum Iudæ, primoribus populi se offerentis ad tradendum Christum. Vbi spectanda persona proditoris; pretium quod stipulatus est, & accepit; & tempus, quo id contigit. Is qui prodidit, dicitur fuisse unus è duodecim, qui dicebatur Iudas Iscariotes.*

Additur cognomen, ut distinguatur à Iuda, Jacobi fratre, cognomento Thaddæo, vel Lebbæo: cujus exstat epistola Canonica. Iscariotes vero dictus, non quia foret ex tribu Isaschar; quomodo Isaschariotes potius vocaretur: sed quasi Cariotensem dicas, ab ישיא vir, & קריות Carioth, quæ urbs est Iudæ, Ios. xv. 25. Sed quid usque adeo cognitis insistimus?

9. §. *Quo tempore Iudas Dominum vendiderit, docent nos Matthæus, quando ait, Tunc profectus unus ex XII, qui dicebatur Iudas Iscariotes, ad principes sacerdotum. Vbi illud τότε tunc, non pertinet ad historiam de unctione Domini, quæ proxime antecessit; sed illud, quod narrare antea cæperat de principibus Iudeorum congregatis, & consultantibus adversus Christum. Hec enim occasio erat accedendi proceres, & cum iis paciscendi de tradendo Domino. Quare feria quarta & coactum fuit Iudeorum concilium, & cum iis pactus est Iudas.*

Atque hoc in causa est, cur in veteri Ecclesia non solum feria sexta, qua Christus est crucifixus: sed etiam feria quarta, soleant jejuna-
re: uti loquens testis est B. Augustinus epist. LXXXVI, quæ est ad Casulanum. Nec propterea ratione caret, quod Matthæus, & Marcus, inter consultationem Synedrii, & pactum Iudæ, interferant historiam de unctione Christi. Nam hoc inde est, quod voluerit uterque præmittere occasionem, qua Iudas ad tale facinus est inductus. Iam qui-

quidem quartus erat dies, quod unctio contigerat: sed indignatio illa, quam Iudas conceperat ex eo, quod tantum sibi lucri decesserat, in causa erat, quod, exinde animo plane abalienatus à Christo, assidue cogitaret de resarciendo hoc damno: ac cum audisset, congregatum esse synedrium adversus Christum, neutiquam sibi prætermittendam hanc occasionem putarit, eoque sponte se obtulerit ad Dominum vendendum. Non igitur narratur res tum acta, sed præterita; hic loci vero inserta, ut, causa venditionis venditioni proxime præmissa, res omnis melius intelligeretur. Atque hæc omnia plenius dilucent ex dissertatione ea quam superius de Unctione Christi consignavimus.

10. S. *Tertio me expositurum receperam, quo pretio Christum vendiderit Iudas. Id triginta fuit argenteorum. Tantilla enim promissione gavisus, continuo omne studium contulit ad Dominum tradendum.*

Ἄργυρος vero, sive argentei nominis in Scripturis signatur sicles: de quo credere debemus πῖς ἑβδομήκοντα. Nam ubi Hebraice est ceseph, h. e. *argentum*, vertunt σίκλος ἀργυρός *sicles argenti*: ut videre est II Samuelis xv 11. *Si vidisti, quare non confodisti eum* (Absalonem?) & *ego dedissem tibi argenti sicles, & baltheos*. Vbi Hebraice ac Græce est, uti dixi: ac similiter in verbis proxime sequentibus: *Qui dixit ad Ioab: Si appenderes in manibus meis mille argenteos, nequaquam mitterem manum meam in filium Regis*. Itidem Iosephus, eandem rem narrans, utrobique habet σίκλος. Ac Hieronymus quoque Ies. v 11, & Hierem. xxx 11, cum in Scripturis *argenteos* legimus, ait *sicles* denotari.

Quantum vero valuerit sicles, non aliunde melius scire est, quam ex iisdem Lxx: ut qui ubi Hebraice est *Secel*, vel *Ceseph*, vertant *didrachmum*. ut Genes. xx, 16: *Ecce mille argenteos* (Ceseph) *dedi fratri tuo*. Græce, χίλια δίδραχμα. Et cap. xx 11. 15. 16, pro agro Abraham annumerat Ephroni Hethæo *quadringentos sicles argenti*: ubi Græce πετρακόσια δίδραχμα ἀργυρός. Drachma idem pene, ac Romanis denarius: hodie Iulius, sive Regalis, Hollandis schellingius, sive sex stuferi. Quare triginta didrachma, sive sexaginta drachmæ, vel denarii, sint scutati sive ducatonii, vel Philippei sex: floreni Hollandici octodecim, floreno quoque xx, ut vocant, stuveris æstimato. Ac verisimile est, hoc etiam pretio potuisse

potuisse eum agrum figuli, vilem illum, & credo, à figulo emaciatum, nec nisi cadaveribus sepeliendis idoneum. Sane apud prophetam etiam legimus; *Emit agrum decem & septem siclis*. Nempe non ex nostrorum temporum caritate oportet æstimare ea quæ antiquorum sunt temporum.

Interea fatendum, aliter etiam siclum exponi. Nam Hieronymi est in IV Ezechielis: *Siclus stater est, hoc est drachme quatuor*. Imo & Iosephus lib. III Antiquit. Iudaic. cap. XII, agens de eo quod de sicli dimidio dicitur Exodi xxx, ait *: *Ο' δὲ σίκλος, νόμισμα Ἑβραίων ὄν, Ἀττικὰς δὲ ἔχειται δραχμὰς τέσσαρας*. *Siclus Hebræorum nummus quatuor drachmas Atticas continet*. Vt siclus non didrachmum sit, sed tetradrachmum. Nempe Iosephus non de vulgaribus siclis loquitur, sed illis sanctuarii: qui non didrachmum, ut vulgares, sed tetradrachmum valere. Hoc pacto Iesus non xviii, sed xxxvi florenis Hollandicis fuerit divenditus: sive scutatis, ducatonis, aut Philippeis xii, unoquoque horum tribus florenis Hollandicis, floreno quoque xx stuveris æstimato. Atque hoc verisimilius facit, quod de agro figuli, emto tam vili pretio, antea dicebamus.

Sed ecce tertiam etiam opinionem. Nam & siclus pro decem didrachmis, sive quinque tetradrachmis accipi videtur: hoc est, pro libra Flandrica, sive duobus scutatis, ducatonis, aut Philippeis, sive pro sex Hollandicis florenis: quos **guldens** sive aureos, quia olim fuere tales, solemus nuncupare. Sic accipi posse, verisimile facit, quod, ubi in Genesi est, Iosephum esse venditum viginti argenteis, transtulere alii, aureis, quæ quinctuplo plus valebant. Inque illo II Samuelis xviii loco, antea de Absolomi morte citato, ubi in Hebræo est de decem argenteis siclis: Flavius Iosephus habet, quinquaginta argenti. Vide de istoc plura apud Stanislauum Grsepsium de re nummaria Hebræorum †. Sic triginta sicli fuerint floreni Hollandici clxxx, sive libræ Flandricæ xxx, sive scutati, ducatoni, vel Philippei lx. Ac si omnia æstimemus moribus nostris, pretium id non paullo sit verisimilius.

Atque ex his facile est statuere de pretio, quo divenditus est patriarcha Iosephus. Fuit ille divenditus à fratribus siclis viginti. Sic enim est in codd. Hebræis, & plerisque Latinis. In quibusdam est xxx. Nempe librarius quia sciret eum fuisse typum Christi, decem adjecit, ut sic melius conveniret cum prototypo. Sed nihil opus, ut typus, & antitypus, per omnia respondeant. Si sicli fuerint vulgares;

* Pag. 78.
ed. Froben.† Pag. 81.
82.

centus sit florenis XII, sive IV. scutatis. Sin intelligantur sanctuarii sicli, sint floreni nobis XXIV, sive scutati, vel ducatonum VI II. At si siclum æstimemus quinque tetradrachmis, venditus sit florenis cxx, sive libris Flandricis xx, seu scutatis aut Phillippeis, aut ducatonis xl; quoque scutato tribus florenis Hollandicis, seu LX. staveris æstimato. Ac sic quoque vile erit, quo æstimatus cæli terræque conditor, humani generis salvator. Quanto magis, si prima sumatur vox significatione, vel etiam secunda? Hoc myltice considerans B. Ambrosius, scite ait in Lucæ cap. vii, ubi sermo de Christi verbis, quibus Mariam Magdalenam defendit adversus Iudam: *Tam vili auctione vult æstimari Christus, ut ab omnibus ematur, nequis pauper deterreatur.* Et Paulinus epist. iv. ad Severum: *Nos magno emit, non vendit. Nos ille vult pretiosos facere sui muneris vilitate. Ipse nobis hac pietate pretiosior, quod se vili vult æstimari, ut ab omnibus ematur.* Videlicet tantus tam parvi vult æstimari, qui nos parvos tam magni æstimavit, ut pro redemptione nostri effunderet pretiosum suum sanguinem.

C A P. XII.

Prius agitur de præparatione agni Paschalis, quæ facta est feria quinta, sive pridie Paschatis, tempore diurno. Vbi hæc quatuor obiter considerantur. I. Vt discipuli Christum consuluerint, apud quem Pascha vellet præparari. II. Vt Christus eos signum edocuerit, unde hominem cognoscerent. III. Vt ab eo deducti sint in domum, ubi celebrandum Pascha. IV. Vt curatis rebus à discipulis, Christus ipse fera die advenerit. His de diurno tempore breviter enarratis, fuse agitur de comestione agni Paschalis, quæ fuit de nocte ejusdem feriæ: sed initio feriæ sextæ, secundum Iudæos, diem à Solis occasu auspicientes. Cæterum hocce capite univèrse attendimus maturationem agni. Ac primo actu, tum de victima, ac ejus conditionibus, tum de sacerdote, tum de loco & tempore sacrificii. Hinc de assatione agni disquirimus.

mus.

mus. Denique de comestione ejus cum panibus azy-
mis, & herbis amaris.

1. *S. T*ransco nunc ad acta feriæ quintæ, quam diem Io-
vis dicimus.

Is dies jam olim Cæna Domini solet appellari, eo quod tum insti-
tuerit Christus Cœnam suam: non quidem si more loquendum Iu-
dæorum, quibus vespera illa, qua Cœnam instituit, auspicata est
feriam sextam: sed more Romano, quo vespera illa, ac præcedens
lux diurna, ad eundem diem, nempe diem quintum, pertinebat.
Sic vero, uti diximus, diem eum esse nuncupatum, ostendit Micro-
logus lib. de Ecclesiasticis Observationibus cap. L: *A Dominica ta-
men Palmarum, eo quod ibi Passiones legere incipimus, præfationem de Cru-
ce dicimus, usque ad Cœnam Domini: videlicet per quinque dies partitam
Domini passionem intimantes.* Ac sæpius sic loquitur in Historia sua Mat-
thæus Parisius.

2. *S. Hujus diei gesta duabus partibus continentur, diurna,
ac nocturna. Diurnam prius exponam.*

Quam narrant Matth. xxvi. 17. 18. 19. 20. Marc. xiv. 12, &
5. seqq. Luc. xxi. 7. & seqq. 6.

3. *S. Ejus historia est quadripartita. Primo enim refertur,
quomodo, discipulis imminentis paschatis à Christo commo-
nitis, duo eorum, Petrus, & Ioannes, consuluerint illum de
loco, ubi comedere vellet agnum paschalem.*

Ex Deuteronomii cap. xvi cognoscimus, tria præcipue festa à
Mose esse instituta; Paschatis, sive azymorum, Pentecostes, sive
hebdomadum, Σκηνοπηγία, sive tabernaculorum; sub quo & Tuba-
rum, & Expiationis festum comprehenditur. Iis post captivitatem
Babylonicam alia accessere: in his Encænia. Sed nunc sermo nobis
de solo Paschatis festo. Quod ita nuncupatum non *δοτὸ τῶ πιάγειν*,
quia tum passus sit Christus, ut quidam veterum, Hebræi sermonis
ignorantia, prodiderunt: sed ab Hebræo *pascha*, sive *pesach*, h. e. tran-
situs: nempe quia exterminator angelus ædes eorum transiret, quo-
rum postes forent inuncti sanguine agni. Idem dictum festum *azy-
morum*, quia agnus paschalis cum panibus azyimis comederetur:

ut inferius dicitur. Discipuli igitur rogarunt Christum, ubi vellet agnum comedi. Hoc primo azymorum die contigisse dicitur à Matthæo, & Marco. Causa erat, quia vespera proxima inchoarent azyma. Sic locum eum interpretatur Chrysostomus. Ut videatur diem à luce inchoasse. Nam mane ista, vel circa meridiem, contigerunt. Nec enim verisimile est, hæc fecisse à Solis occasu. Itaque & Euthymius, cum à Luca dicitur, *Venit (ἦλθε) dies azymorum*, interpretatur hoc, *instat, imminet*. Proprie tamen dies festi inchoabant Iudæi à vespera, secundum illud in Levitico: *A vespera usque ad vesperam celebrabitis sabbatha vestra*. Quare dicendum, Matthæum loqui more Romano, quia his τὸ πρῶτον incipit ab ortu Solis.

4. S. *Alterum est, quomodo iusserit Christus, ut hoc signo locum cognoscerent. Urbem ingressis virum esse obviam venturum cum lagena aquæ: eum sequerentur usque in domum, quo aquam deferret. Hic patrifamilias dicerent, tempus Domini prope esse, ac propterea velle cum discipulis apud eum divertere, & pascha comedere. Eum discipulis indicaturum esse grande cœnaculum, ubi comedatur agnus paschalis.*

Verba Christi sunt apud Matth. *Abite in Urbem ad quendam: πρὸς τὸ δέικνα*. Ut Hebræi dicunt *פלומי pelomi*: cum nolunt nomen exprinere, vel etiã non possunt. Ut omnino infirmum sit argumentum, quando B. Ambrosius colligit, *sine nomine designari, ut ignobilis aestimetur*. Sequitur, *Et dicite ei, Præceptor dicit, Tempus meum prope est, apud te faciam cum discipulis meis*. Quisquis ille fuit, dives fuit, quia iustus præparare *ἀνώγειον* sive cœnaculum à solo subductum, idque grandius, in quo, more antiquo, lectulis stratis discumberetur à tam multis. Fortasse & discipulus fuerit, quando & è potentioribus aliqui in eum crediderunt. Hoc verisimile eo fit, quod discipuli jubentur dicere, *Magister dicit*. Fuerit saltem familiaris: ut inde cognoscitur, quod dicere jubeantur de mortis tempore. Verba Christi sunt, *Tempus meum prope est, apud te Pascha facio cum discipulis meis*.

5. S. *Tertium est, quod discipuli ex præscripto Christi agentes comperere cuncta, ut Dominus prædixerat: atque illic, ubi iusserat, pascha paraverunt.*

Hoc pacto etiam animos discipulorum præmuniit, omniscientiam suam ostendendo.

6. *S. Quartum est, quod & ipse Christus, sed sero dici, circa vesperam puta, Urbem est ingressus, quo mox ab occasu Solis comederet cum discipulis agnum Paschalem.*

Marci verba sunt, *Venisse cum XII*, hoc est, cum Apostolis reliquis. Nam Petrus, & Ioannes, fuerant præmissi. Nempe duodecim *ἑσπερον*, pro collegio Apostolorum, cuius major pars unâ cum Christo venit. Nisi malis, duos illos Apostolos fuisse reversos ad Christum: ut vere fuerint *XII*.

7. *S. Hactenus de tempore diurno: nunc pluribus de nocturno loquar. Quod partim est de iis, quæ fecit Christus, partim quæ dixit. Facta sunt quatuor, comestio agni Paschalis, lotio pedum Apostolicorum, intincta Iudæ data ad prodendum proditorem, & institutio S. Eucharistiæ.*

Vt à primo ordiamur, Christus ea nocte, qua traditus est, discipulos cæne adhibuit paschali. In ea autem comedebatur paschalis agnus: cuius maceratio erat typus, ac symbolum agni illius immaculati Iesu Christi, qui macerandus erat pro peccatis totius generis humani.

Agnum hunc Paschalem considerabimus bifariam: ratione communi, sive omnium Iudæorum, & particulari, sive unius Christi, & discipulorum. In ratione communi attendemus hæc tria; agni macerationem, assationem, comestionem. In primo agam de victima, sacerdote, & sacrificii loco, tum tempore. Victima erat agnus: qui figura fuit Christi, idque præcipue ob simplicitatem, & innocentiam.

Vnde de Christo sic Iesaias cap. *LIII*: *Sicut ovis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se, obmutescet, & non aperiet os suum.* Exodi *XII* præcipitur, ut si agnus defuerit, ejus loco macretur hædus. Paullus tamen Bùrgensis negat id fieri potuisse: & provocat ad doctores Hebræos: qui dicant, tantum agno, non hædo, potuisse fieri phase. Sed non operosum est has opiniones conciliare. Nam

in primo illo paschate, quod observatum in Ægypto, & agnus, & hædus potuit mactari: postea vero agnus semper mactatus, non hædus. Quare & Christus semper agnus vocatur in Scripturis. Ut Ioan. I. 29. & I. Petr. I. 19. ac crebro in Apocalypsi. Nec mirum, si in prima illa paschalis victimæ mactatione hædus fuerit typus Christi. Nam uti agnus fuit typus ob innocentiam Christi: ita hædus: quia mortuus est pro peccatoribus, imo ipse etiam iis est accensus: juxta illud Iesaiæ LIII: *Cum iniquus reputatus est.* Atque eandem ob causam etiam figuram Christi gessit hircus ille: qui, ut est Levit. XVI, omnes iniquitates deportabat in terram solitariam.

Plane vero errant Hebræorum illi, qui putant, in magnis familiis potuisse etiam vitulum mactari: nempe quia Deuter. XVI dicitur: *Immolabis Domino deo tuo Phasæ de ovibus, & de bubus.* Neque enim illic agitur de sacrificio, quod à familia qualibet fieret in paschatis pasceve: sed de hostiis pacificis sacerdoti à populo oblatis ad mactandum. Quales hostiæ cum alias offerri solent, tum maxime in sollemnitate paschatis, pentecostes, & scenopegias: parsque talis hostiæ incendebatur Deo; pars data sacerdotibus; pars cedebat offerenti: ut est Deuter. XII & XIV.

Muhammedani quoque paschatis tempore, quadrupes mactant; non agnum tamen, aut vitulum; sed, ut Benjamin Tudelensis in Itinerario ^a testatur, camelum, eumque à Calipha mactatum. Hujus portiones distribuuntur principibus, admodum eo lætis, quod de victimis comedere liceret, ipsius Caliphæ manu mactatis. Vide & quæ de isto perscripsit Samuel Purchasius in Relationibus rerum Arabicarum Anglice perscriptis. Etiam Alcoranum, quando gestandus, dorso cameli imponunt, quem inde sanctificari arbitrantur: unde & plurimi, quibus stipatus lento procedit gradu, pilos tanquam sacros evellunt, nonnulli etiam osculantur, vel sudorem ejus extergent, eoque oculos & faciem illinunt: ipse etiam camelus postmodo in minutas concisus partes manducandus diribitur inter fideles, ut vocant. Narrat rem Georgius Doufa in epistola de Itinere suo Constantinopolitano ^b.

^a Pag. 68.
ed. Lugd.
Bat.

^b Pag. 72.
edit. Lugd.
Bat.

^c Exodi. 12.

8. §. In agno paschali requirebatur ^c, ut esset vitii expers, mafculus, anniculus.

Noluit Deus offerri sibi vitiosa, & imperfecta: quæ homo ipse asper-

aspernetur. Nec enim id esset amoris divini, vel honoris, sed contemptus argumentum. Iubet igitur, ut agnus sit sine macula, sicut habet vulgatus: ubi intelligitur vitii macula, non autem illa ex coloris varietate. Græce est ἀμωμῶς, ubi nihil jure culpaveris. Hebraice est תמים *tammim*, h. e. integer: non cæcus, claudicans, scabiosus, aliove vitio laborans: ut liquet ex Levitici xxii.

Altera conditio erat, ut sit masculus. Hoc est, non agna, sed agnus. Nec postquam de agno erat dictum, supervacaneum interpreti Latino fuit de sexu addere. Nam *agnus* interdum speciem signat, quomodo & agnam comprehendit, interdum vero sexum indicat, quomodo agnam excludit. Hic laxè sumebatur, eoque restringi opus fuit: ut observatum etiam Abulensi.

Tertia erat conditio, ut sit *filius anni*, prout Hebræa sonant, h. e. anniculus. Quo rejicitur, qui annum excesserit, qualis potius aries dicendus: admittitur vero, quisquis spatium anni non exsuperet: utcunque diem solum ageret octavum. Nam infra illud spatium non poterat offerri. Vnde Exodi cap. xxii: *Septem diebus sit cum matre sua; die octava reddes illum mihi.* Et Levitici cap. xxii: *Bos, & ovis, & capra, cum genita fuerint, septem diebus erunt sub uberibus matris suæ: die autem octavo, & deinceps, offerri poterunt Domino.* Paschalis igitur agnus summum erat unius anni, minimum erat septem dierum.

9. §. *In mandato hoc Dei non subsistendum in sensu historico: sed ad surgendum ad mysticum: quia per tres illas agni conditiones significabatur, Christum fore à peccato immunem, validum dictis, factisque, & animo, ac corpore incorruptum.*

Nempe uti in aliis sacramentis, ita & in paschali agno, considerari debent res externa sive typus, secundum rei naturam: & veritas typo adumbrata sive res significata, quatenus res per anagogen, ut veteres appellant, ad Christum, & Ecclesiam, refertur. Ac pro duplici hac consideratione agni paschalis, duplex etiam eorum, quæ de eo dicuntur in Scripturis, interpretatio est; una simplex ratione rei externæ; secundum naturam suam consideratæ; altera conjuncta, quatenus res ea aliquid ad Christum, & Christianam Ecclesiam pertinens, præfigurat. Nec tamen in omnibus, quæ de paschali agno

agno præcipiuntur, uterque ille sensus anxie rufpandus. Sunt enim, ubi solus historicus exigatur. Vti in illo, quod iussit Deus die decima mensis Nisan à quaque familia agnum segregari. Hæc enim actio non fuit typica, sed solum typicæ actioni inserviebat. Atque idem de similibus iudicandum. At dispar ratio ejus, quod exigebatur, ut agnus esset, tum integer, tum masculus, tum anniculus. Nam per hoc, quod agnus erat integer, sive ἀμωμῶς, ac maculæ, sive vitii expers, indicabatur, Christum fore omnis peccati expertem. Hoc, quod agnus erat masculus, significabat, Christum fore fortem in omni opere justitiæ, nihilque habiturum molle, ac femineum. Per id, quod summum erat anniculus, denotabatur, Christum tenellæ instar ætatis fore purum & incorruptum. Nam oves post annum exactum generare possunt: ut ait Hefychius in Levit. cap. xiv. Antea vero nec ineunt, nec ineuntur. Aliqui vero & eo referunt, quod Christus unum esset annum prædicaturus: qua de re diximus in dissertatione de annis Christi. Plura de tribus hisce agni proprietatibus, & mystica earum interpretatione, vide sis apud Nazianzenum orat. xlii, & Rupertum lib. ii in Exod. cap. viii.

10. *S. Dictum de victima: sequitur de sacerdote. Quis mactavit agnum, docemur his verbis Exodi xlii, 6: Immolabitque eum universa multitudo filiorum Israel. Unde cognoscimus, singulos patresfamilias mactasse agnos domi suæ.*

Contra quam opinio fuit Abulensis, in Exodi xvi, Claudii Santes prima repetit. Eucharist. cap. vii, Serarii in Iosue v. quæst. xxii. Volunt enim illi, à Levitis esse mactatum in templo. Dixeris, singulare id illorum fuisse temporum, quando Deus necdum Aaronicum instituerat sacerdotium: sacerdotibus vero, & Levitis constitutis, sacrificia horum propria fuisse. Sed fecus est: nam cum ante institutum sacerdotium Aaronicum, primogenitis, & patribus familias, sacerdotium in sua cuique familia convenerit, hoc jus hactenus retinuerunt, ut uno anni die, nempe in parasceve paschali, agnum offerrent. Possis sacerdotes dicere ἐφημέρους: quomodo animalcula quædam, Eustathio feste, ἐφήμερα vocabantur, quia unum solum diem viverent: ac herba est ἐφήμερος, uno solum alteroque die durans.

durans. Sicut & flos est ex eo, dictus ἡμεροκαλλίς, vel ἡμερόκαλες, quia, ut idem ait Eustathius, ἐπειδὴ νυκτὸς ψὺν, ἀμα ἤλιω ἀνιόντι, θάλλει. Ex maetatione vero paschalis agni sacerdotis nomen habere, indicat, quod agnus fuerit victima, & ejus occisio vocetur à Deo immolatio. De la Cerda censet, patresfamilias non per se maetasse, sed per sacerdotes. Vide eum.

11. §. *Quod ad locum, priusquam Iudæi templum haberent, immolabatur agnus, ubi tabernaculum foret: postea vero ea in Vrbe semper id factum, ubi esset templum, hoc est, Hierosolymis.*

Nimirum, quia, Deuteron. xvi. 5. 6. vetat Deus, festum alibi celebrari, quam eo in loco, ubi Deus celebraret nomen suum. Et profecto, si, ab everso Templo, alibi licuisset maetare agnum Paschalem, quam Hierosolymis: etiam nunc maetarent Iudæi per orbem dispersi. At ipsi, cur non ulterius sacrificent, hanc adferunt rationem, quod careant templo. Nempe eas non observant ceremonias, quæ ordinem habent ad templum: ut sunt oblationes, sacrificia, decimæ, primogenitorum immolatio, & redemptio, quæ in templo fiebant. At quæ in templo facere jussi non erant, ea hodieque retinent: ut sunt circumcisio, esus azymorum, sabbatum. Legem juridicalem observarent, si proprium iis foret tribunal. Dixeris, maetationem agni habuisse locum, priusquam haberent templum, & cum haberent, patresfamilias domi suæ paschalem agnum immolasse. Non diffiteor. Sed non licuit alia in urbe immolare, quam ubi templum esset; uti nec antea alibi loci, quàm ubi foret tabernaculum. Vt fatis sit apertum, cur non modo cessarint sacrificia, quæ fierent in templis, sed illa etiam, quæ fierent domi tempore parascæves paschalis.

12. §. *Multis videtur, quotquot Hierosolymam irent, in templo sacerdotibus maetandum agnum obtulisse. Verum intra horas duas, puta à dici hora nona usque ad undecimam, maetari agnum oportuit. Quod in tot millium confluxu fieri, tam brevi temporis spatio, non potuisset. Imo neque templi ejus, licet amplissimi, tanta erat capacitas, ut locus suffecisset.*

Nam locus solum latus erat cubitos **LVI**, longus **LXXVI** ut ex Iudæis liquet in Masſechet.

*13. S. Quare iis potius accedimus, qui censent quemlibet patrefamilias potuisse Hierosolymis agnum Domi sua ma-
ctare.*

Nimirum solo Paschatis die, non alias, quilibet paterfamilias fiebat sacerdos: ut indicant hæc Philonis verba: *Ἐν ἡμέρῃ τῆς ἡμέρας πεν-
δημῆ αὐτῶν ἕκαστος, ὅτε ἱερεῖς αὐτῶν ὄντε ἀναρχέοντες ἱεροσύνῳ τῆ
Νόμου χειροποιεῖς τῷ ἑνὶ παντὶ μίαν ἡμέραν ἐξαίρετον ἀνὰ πᾶν ἔτος.*
Sic igitur statuimus, festo Paschatis sacerdotes quidem maectasse pa-
schalem agnum in templo: sed privatis in ædibus id factum esse à
privatis: virtutemque publici sacrificii, quæ à futuro Christi sacri-
ficio dependebat, in privata hæc sacrificia fuisse derivatam.

Qui in alia sunt opinione, aiunt, multos ob senium, vel valetu-
dinem infirmam, ire Hierosolymam non potuisse: ac proinde quem-
libet ubique terrarum maectare agnum potuisse. Sed enim tales ha-
buere causam fonticam, remanendi domi. Sane totæ familiæ come-
dere pascha debuerunt: ut videre est ex Exodi **xii. 26**. Sed non
omnes fuere senes, vel infirmi: neque totas Hierosolymam familias
ire necessum fuit. Ivere igitur, qui poterant. Cæteros atas, vel in-
firmitas, excusabat. Nec tamen de opinione hac morose cum quo-
quam contendero, neutiquam ignarus, summis etiam viris longe
aliud videri. De loco satis.

*14. S. In tempore consideranda sunt duo: qua die, & qua
parte diei, fieri debuerit immolatio. Quod ad diem, pa-
scha ex lege Mosaica incidit in **xiv** diem primi mensis Ec-
clesiastici, qui prius Abib, postea Nisan dicebatur.*

Nempe Sole ingrediente verni æquinoctii segmentum, Luna ex
adverso in autumnali segmento constituta: ita ut hæc duo concu-
rant, Paschalis vespera, & Solis in primum Arietis punctum ingres-
sus, aut proxime post eum diem. Hoc tempus semper incidebat
in decimam quartam Lunam primi mensis, hoc est, mensis Nisan,
qui priori parte sui respondebat posteriori parti Martii nostri. Pro-
pterea Martius etiam scriptoribus Ecclesiasticis primus est habitus
anni mensis: unde Sidonius Apollinaris Februarium vocat men-
sem.

fem duodecimum: Gregorius Turonensis Iulium nuncupat mens-
sem quintum.

15. §. *Quod de paschali die dixi, id mysterio non caret: quia
quo die Iudæi jubebantur mactare agnum paschalem: eodem
mactatus est Iesus Christus, agnus ille, qui tollit peccata
mundi: ut vocatur Ioan. 1. 29.*

Imo Iudæorum quoque ita fert opinio, quo die in Ægypto libe-
rati sunt per phasem, eodem fore, ut redimantur, plenæque libertati
reddantur per Messiam: quemadmodum est apud Augustinum Steu-
chum in Exodi cap. xii. 6, & Masium in Iosuum v. 10.

16. §. *Christiani nihilominus, ut hoc obiter adtexam, re-
cessere à Iudaici paschatis die. Quippe nefas putarunt, il-
lud celebrare cum iis, qui Christum interemissent. Nec con-
veniens visum fuit, ut quo die leti agerent Iudæi, eo je-
junantes, squallerent Christiani. Denique displicuit, ut Re-
surrectionis dies, quæ contigisset feria hebdomadis prima,
aliam in ejus diem deinceps incideret. Quod futurum fuit,
si in Passionis Dominicae memoriam semper jejunaretur de-
cima quarta primi mensis, quæ nunc in primum vel secur-
dum aut tertium, aliumve hebdomadis diem incideret. Sta-
tuere igitur, Resurrectionem celebrandam in Dominica, quæ
proxime plenilunium sequebatur. Quod πέντα ἀναστήσι-
μου dixere, ut distingueretur à paschate Iudaico.*

Hoc pacto fiebat, ut Passionis jejunium semper incideret in feriam
sextam, die tertio ante Resurrectionis festum. Quamvis vero non
illud consequerentur Christiani, ut eo mensis die, quo Christus
passus esset, & resurrexisset, ipsi etiam passionis, & resurrectionis
memoriam celebrarent: istoc tamen consequerentur, ut eadem
hebdomadis feria celebrarent, qua Christus esset passus, & resur-
rexisset.

17. §. *Qui vero cum Iudæis mallent celebrare Pascha, dice-
bantur πένταδεκάτην, sive Quartadecimani.*

In hæreticis eos reposuerit Ignatius, si standum iis, quæ nunc le-
guntur

guntur in Epistola ad Antiochenos. Sed non possum in animum inducere, jam circa initium secundi seculi sic sapuisse magnum illum Orientalis Ecclesiæ doctorem. Quippe tempore Ignatii omnes cum Iudæis celebrabant Pascha: imo & postea, quamdiu Hierosolymis fuere Episcopi è circumcissione. quod clare tradit Epiphanius hæresi LXX, quæ est Audianorum. Addit, xv Hierosolymis fuisse Episcopos ἐν περιπτύχῃς: ut præfuerint ad nonum annum Hadriani Imperatoris: sicut ostendunt illa Hieronymi in Chronico Eusebiano: Hierosolymis primus constituitur Marcus, cessantibus his, qui fuerant ex Iudæis. Exinde variatum in die: sed salva caritate, usque dum, tempore Victoris Papæ, propter diversam consuetudinem, dissidium in orbe exortum, unde, ut idem ait Epiphanius, εἰρηνικὰ παρ' ἀλλήλων ὄντες ἐδέχοντο. Hujus Victoris temporibus pascha eodem die cum Iudæis celebrabant pleræque Asiæ Ecclesiæ: quæ ita fuere edoctæ à S. Polycarpo: uti ille in eo exemplum secutus B. Ioannis Evangelistæ. Præterea B. Irenæus, etsi Occidentalium ipse morem sequeretur: tamen vere Εἰρηνικῶς, Victorem Papam commonuit, ut magis paci Ecclesiæ studeret, nec propter circumstantiam temporis in ceremonia istiusmodi ab Ecclesia abscinderet tot nobiles Asiæ Ecclesiæ. Sed quicquid de Ignatio est, in hæreticis reponit, zeli majoris, quam iudicii, Philastrius Brixientis, hæresi x i, & xxx ix. Vbi legas, fuisse eos imprimis in Phrygia, Galatia, Syria, ac Hierosolymis.

18. §. *Quamquam vero ante Concilium Nicænum Asiaticæ ecclesiæ hunc habuerint morem: concilio tamen Nicæno id abrogatum, decretumque, ne pascha celebraretur ante plenilunium: quod tempore Concilii ejus in vigesimum primum Martii incidebat.*

Ac ne in isto erraretur, decretum, ut, quia Alexandria potissimum Mathesios studia vigerent, ac Ptolemæi discipuli agerent, eo patriarcha Alexandrinus quotannis diem Paschatis ex motu Lunati definiret, deque eo Episcopum Romanum, ac Patriarchas alios, faceret certiores. Quæ consuetudo perinansit, usque dum Theophilus Alexandrinus paschata in catalogum xcv annorum disposuit. Id factum Theodosio principe. Ita factum, ut non esset quotannis necesse recurrere Alexandriam, & inde petere diem Paschalem.

19. §. *Hæc univèrse de die. Quod ad partem diei, qua agnus mactaretur, ex Exodi xii cognoscimus, id fieri oportuisse inter duas vespèras: hoc est, inter horam diei nonam, quando incipit prior vespèra, & horam à Solis occasu primam, quando incipit posterior vespèra. Quod tempus optime convenit tempori jugis sacrificii.*

Id enim ut diximus, fiebat ab hora diei nona usque ad undecimam. Vide, quæ de isto Flavius Iosephus lib. vii de bello Judaico cap. xvi.

20. §. *Quare non possum eorum opinioni calculum adicere, qui priorem vespèram incepisse volunt à meridie, quia exinde Sol declinat.*

Fuit in hac quidem sententia Rabbi Nathan; sicut legere est in Mechilta. Ac similiter R. Simeon, filius Iohai, in Zohar: item R. Salomon, & David Kimchi. Imo ex Christianis quoque eam amplexi sunt opinionem Nicolaus Lyranus, & Abulensis. Sed enim plane accedendum iis, qui priorem vespèram ordiuntur ab nona pomeridiana, quæ æquinoctiali tempore nobis est tertia.

21. §. *Durabat vero hæc vespèra usque ad Solis occasum: inde altera incipiebat vespèra, quæ sequentem noctis quadrantem sibi vindicabat. Crepusculum id tempus appellant. Nempe duabus horis ultimi quadrantis jugulare victimam solent, & ad coquendum preparabant. Reliquo ejus quadrantis tempore assabant. At post Solis occasum primo noctis quadrante eundem comedebant.*

Sic Mosis verba de duabus vespèris etiam interpretantur Cajetanus in Exodi xii, Masius in Ios. v. 10, Iansenius Concordiæ Evangelicæ cap. cxlii, & Franciscus Junius analysi Exodi xii, 6.

22. §. *Hactenus de mactatione, hoc est, jugulatione agni. In prima vero celebratione paschatis, quod in Ægypto fuit, jugulati agni sanguis excipiebatur vase, coque tingebantur postes adium, & superliminare: idque ut angelus, qui in*

Ægyptiorum edibus primogenita occideret, parceret Isaelitis, ubi tinctos sanguine postes conspexisset. Quamquam vero hic sanguis fuit typus sanguinis pretiosi, quo Iesus Christus Ecclesiam redemit: nihil tamen de illa posuimus & superliminaris tinctione nunc addam, quia non fuit perpetue observationis, sed primi paschatis in Ægypto proprius. Extra Ægyptum vero, hac tinctione omissa, mox agno pellis detrabebatur, ac fel educabatur, & viscera, quæ sordes continerent. Agnus sic preparatus, non capite, vel cauda, aut pedibus abscissis, sed integer assabatur.

Hinc Exodi XII. 6. Caput (edetis) cum pedibus ejus, & intestinis. Quod eo additum, quia hæc non soleant assari, ob cartilaginofam naturam. Sed nunc id fieri præceptum, quia mora fuisset opus, si ista seorsum fuissent in aquis coquenda. Quare & istoc pertinuit ad iter accelerandum.

23. §. *De assatione sic ibidem Deus ait: Non comedetis ex eo crudum quid, nec coctum aqua, sed tantum assum igni.*

Assari autem, non aqua coqui, agnum, Deus voluit duabus de causis. Vna erat, propter festinationem abitus. Citius enim assantur carnes, quam elixantur. Altera est, ad significandam Christi integritatem. Nam partes carnis, aqueo calore penetrante continuo aperiantur, ac multum de se humorem effundunt in aquas, quæ inde lapidiores fiunt, & *juris* nomine à juvando nuncupantur. At in carnibus, quæ assantur, superfluous quidem humor ab igni educitur: mox vero, calore exteriores partes indurante, utilis humor intus concluditur: ac solum calore attenuatur, ut, siquid lentoris & crassitiei habeat, id corrigatur. Vnde & assæ carnes, etsi difficilius sint concoctionis, quam elixæ; solidius tamen nutrimentum præstant. Cum hac agni assatione confert Christi crucifixionem Iustinus in dialogo cum Tryphone. Nec ineleganter dicunt, martyres quidem elixari; assatum vero esse Christum: quia λόγος destituebat ad tempus naturam humanam, nec guttam solatii præstabat; cum contra aquæ spiritualis solatium martyribus ardorem passionis mitigaret.

24. *S. Tertium in ritibus, ad agnum pertinentibus, ejus erat comestio cum panibus azymis, & herbis amaris. Vbi iria attendimus; quid comestione significaretur, cur agnus cum panibus azymis comederetur, cur item cum herbis amaris. Quod ad primum, per hoc, quod de sacrificio caderent, notabatur fructus cibi spiritualis.*

Recte Tertullianus de Baptismo: *Ea forma, qua SEMPER carnalia in figuram spiritualium antecedunt.* Nec *ἑνώσιον* hanc fuisse ignotam Judæis, cognoscere est illo Philonis, libro de Allegoriis: *Τὸ φαγεῖν σύμβολόν ἐστι τροφῆς ψυχικῆς.*

25. *S. Panibus usi azymis, quia in memoriam revocarent, quanta fuerit opus festinatione exituris ex Ægypto.*

Nam panes ejusmodi cito conficiunt: at in fermentatis expectandum, donec fermentum digesserit ac attenuarit farinam. Itaque cum Abraham, & Loth, angelos exciperent hospitio, quia festinato itidem erat opus, opposuere illis panes azymos: ut est Genes. XVI 11, 9. Ac Gedeon itidem eos angelo obtulit: ut est in Iudicum libro. Atqui Israelitæ, licet libertatis desiderio, sponte egredierentur Ægypto: tamen & periculis urgebantur, quia Ægyptii, primogenitis ab Angelo interemptis, animis erga eos erant maxime infectis, nec aliud æquesperabant, & spirabant, quam vindictam. Abituris igitur omnia erant omittenda, quæ moram injecissent perfectioni.

26. *S. Præterea panes azymi significabant integritatem doctrinæ, ac vitæ. Fermentum enim symbolum est malitiæ.*

Et hanc, & superiorem rationem, conjunxit Theodoretus in Exodum quæst. xxiv: *Διὰ τὴν ἀζύμων ἐμφαίνετ' ἄλλο μόνον τὸ ὄδοιπέρας τὸ σύνπνον, καὶ τὸ τὸ τροφῆς αὐτοχρόδιον· ἀλλὰ καὶ ὅτι προσήκει μηδὲν ἔχειν τὸ Αἰγυπτιακῆς ἐπιφύρεσθαι πολιτείας.* Per *azyma* significat non modo accelerationem itineris, & facilem cibi apparatus: sed etiam, nullum Ægyptiaca vitæ vestigium retinere eos oportere. Confirmat hæc deinde, quod Dominus ipse fermentum dicat pro malitiæ: ut quando discipulis ait * : *Cavete vobis à fermento Scribarum, & Phariseorum.* Item Paulus, dum inquit † : *An nescitis, quod paullum fermenti totam conspersio-*

* *Matth.*16, *Marc.*8, *Luc.* 12.† 1. *Cor.* 5.

nem fermentat? Expurgate itaque vetus fermentum ut sitis nova conspersio, sicut estis in fermentati.

27. §. *Etsi vero comederetur agnus cum azymis, non tamen cum esu agni azyma cessabant. Nam comestio agni paschalis fiebat solum prima vespera diei decimaquintæ mensis Nisan. At azymorum esus durabat diebus septem: quorum primus, quo vescebantur agno immolato, κατ' ἐξοχῶν Pascha vocabatur.*

De hisce VII diebus ita Moses Exodi XII: *Septem diebus azyma comedetis: non erit fermentum in domibus vestris: quicumque comederit fermentatum, peribit anima illa de Israel, à primo die usque ad septimum.* Solent vero Iudæi nocte, quo tempore mactarent agnum paschalem, ad lumen lucernæ sedulo inquirere, ecquid fermenti usquam foret in ædibus, ac siquid repertum, id foras projicere. Traditum hoc libro Thalmudico, qui *Pesuchim* inscribitur: ac inde Iansenio relatum Concordiæ Evangelicæ cap. CXLIV.

28. §. *Herbæ vero amaræ notabant amarorem, & acerbitatem servitutis Ægyptiacæ. Præterea symbolum erant afflictionum, quibus premuntur pii. Est enim crux perpetua pene comes filiorum Dei, interim salubre vitæ condimentum.*

In vulgato interprete est cum lactucis agrestibus. Sed in Hebræo est על מרורים *al merorim*, h. e. cum amaris, puta herbis. Septuaginta pro eo habent πικρῆς, quod est speciale herbæ nomen. Et fortasse ea est lactuca sylvestris: quando Theodorus Gaza πικρῆς ipse lactucam sylvestrem interpretatur Aristotelis lib. IX. *Histor. Animal. cap. VI.* Græce est: ὃ ἢ δ' ἐξ ἄνω, ὅταν ὀπωλείῃ, ἢ ὅταν τ' πικρῆς ἐν ἐργοφῆ. ubi Gaza: *Draco, cum per usum pomorum nauseam infestat, succum sylvestris lactuca exsorbet.* Et sane in isto ducem sequitur Plinium: qui similiter reddidit lib. VII cap. XXVI: *Draco vernam nauseam sylvestris lactuca succo restinguit.* Cæsar tamen Scaliger* in superiori Aristotelis loco Græcanicam picridis vocem retinet. Et Gaza ipse alibi amaruginem reddit. Est vero πικρῆς intybus, non quidem fativus ille, vel hortensis, quem vulgo *endiviam* nuncupant: sed is qui vulgo *chorium sylvestre* nuncupatur. Hic enim saporis est amari.

* *Secundum distinet.*
Scaliger. cap. 8. sect. 102.

C A P. XIII.

Accessum ad propria postremi Paschatis Dominici: videlicet ubi, quando, quo situ, & quibuscum illud celebravit Christus.

1. *S. HÆc universe tangunt comestionem agni Paschalis. Nunc ea considerabimus, quæ particulatim ultimam Christi Cœnam Paschalem attingunt. Sed primum in disquisitionem venit, utrum Christus celebravit Pascha illud typicum, ac legale.*

Exstat enim Anonymi diatriba perperam inscripta S. Petro Alexandrino Episcopo, & Martyri. Hujus pars in eo est, ut probet, Iesum extremo vitæ tempore non comedisse cum discipulis τὸ νομικὸν καὶ σινωπικὸν ἄρναιον, sed ipsum pro nobis esse mactatum αἷς^b ἀληθινῶν^a. Habes eum scriptorem in Vranologio, quo varios fideralis scientiæ scriptores complexus fuit Dionysius Petavius^c.

2. *S. Nostra hac sententia est, Cœnam Christi fuisse bipartitam: prius legalem ac typicum comedisse agnum: postea instituisse sacramentum corporis ac sanguinis sui.*

Quod planius fiet ex iis, quæ postmodo dicentur de Christi cœna communi, quæ consecuta, quia agni paschalis esus non explevisset famem.

3. *S. Hinc dispiciendum nobis de loco, ubi Pascha suum Dominus celebravit. Deinde, an eodem die egerit illud, quo Iudeorum alii. Hinc quibuscum ederet agnum Paschalem. Denique quo corporis situ ederet. Ad primum quod attinet, satis liquet, celebrasse illud Hierosolymis. Nec enim, facere id alibi, fas erat.*

Quod abunde me superiori capite arbitror commonstrasse.

4. *S. Porro etiam de loco queritur, cujus in domo Pascha celebravit Christus: de quo tacent Scripturæ: neque ex antiquis spondere aliquid certi possumus in tanto eorum dissensu.*

Apud Theophylactum legas, celebrasse domi Simonis leprosi, patris Lazari à mortuis resuscitati; quasi is non habitavit Bethaniam; ubi celebrare fuisset nefas. Niccephorus lib. I Histor. cap. xxviii tradit, fuisse domum Ioannis Euangelistae, circa montem Sion sitam: quod si esset, Christus pascha celebraturus, Ioannem monuisset se domi eius facere velle: non vero monuisset discipulos, ut illam ingrederentur domum, in quam viderent hydriam deportari. Atque idem dixerit de sententia Hippolyti Thebani, in Chronico suo tradentis, fuisse domum Zebedaei, qui pater Iacobi majoris, & eiusdem Ioannis erat. Nam sic alterutrum discipulorum tantummodo commoneri opus fuisset. Minus etiam placet, quod Amalarius prodidit, fuisse domum Iosephi ab Arimathaea. Sic enim scribit: *Ioseph ab Arimathaea, discipulus Iesu occultus, propter metum Iudaorum, & ipse bajulator aquae, qui suscepit eum in canaculo suo, cui Dominus mandavit, Dicit tibi Magister &c.* Saltem dixisset, fuisse patremfamilias, non eum qui aquam illi deportaret. Nam hos fuisse diversos, clare ex Euangelistae dilucet Marci c. xiv, & Luc. xxii. Interea hoc largiamur ei, fuisse unum eundemque: in quo errore haeserunt B. Ambrosius in Lucae cap. xxiii, & Alexander Monachus in Laudatione Barnabae apud Simeonem Metaphrastem xi Iunii. Ne sic quidem negotium processerit. Nec enim Iosephus ab Arimathaea usque adeo paupertate premebatur, ut ipse, more calorum vel lixarum, viliumve mancipiorum, vel eorum, qui artes colunt βαρύτες, sive mercenarias, ac sellularias, per urbem hydria, vel alio vasis genere, aquas deportaret. Quippe dives fuit; ut est Matth. xxvi; nobilis decurio, sive Senator; ut est Marci xv, & Luc. xxiii.

Hæcigitur facile est refellere. Non æque (etsi valde etiam incertum videtur) quod Ioannis Marci domum fuisse narrat in suo Christo Patiente, sive Gregorius Nazianzenus, sive Appollinaris potius. Minus etiam refellere est, quod in monte Sion cœnaculum fuisse dicitur à Io. Damasceno orat. ii de dormitione Virginum, & lib. iv. Fidei Orthodoxae cap. xiv. Item Olikæ dux epist. ii: ubi legas, nec Turcis aliter esse persuasum, eosque illud cœnaculum hodie etiam in magna habere veneratione. Meminit & cœnaculi eius Burchardus vii, §. xlvii, ac statuit, unius lapidis jactu abesse ab Hierosolymis. Beda de locis, auctor est, cœnasse in superiori montis Sion planitie, prope templum ibi fundatum

datum ab Helena: sicuti memoriæ prodidit Nicephorus lib. VIII. cap. xxx.

5. *S. Atque hic questio illa πολυθρύλλητος incidit, an Christus eodem die pascha celebravit quo Iudæorum alii. De hoc ita statuimus, Christum celebrasse pascha feria quinta, ex lege Mosaica: Iudæos autem feria sexta: cujus diversitatis causam adduximus dissertatione de tempore Passionis Dominicæ Thesi XIX.*

Tempore igitur suo observavit Christus Pascha: atque aliter fisset, objecissent id Iudæi Christo. Quo argumento etiam pugnat Humbertus Cardinalis de Sylva Caudida, libro de azymo, & fermentato. Putat Hentenius, præfatione ea, quam Euthymio præmisit, abunde occurri huic argumento, si dicamus, nescivisse id Iudæos. Sed potuere ex Iuda proditore cognoscere: atque is, præter alios, testem adduxisset patremfamilias, in cujus domo pascha celebrarat. Quare fatendum, eo non ausos fuisse accusare Christum, quia is, secundum legem Mosaicam celebrasset, & alii etiam multi legitimum tempus observarent: ipsi contra sibi conscii forent, quod à lege recessissent, sive ut morem gererent traditioni, qua duobus festis concurrentibus, pascha reiicerent in diem posterum; ut inter alios voluit Rupertus lib. x de gloria & honore filii hominis, ac Paulus Burgensis ex Hebræorum Calendario adstruit in Matthæi cap. xxvi: sive potius origo ex eo, quod, anni Iuliani forma, jussu Augusti, recepta, ob diversam intercalandi rationem diversus crederetur dies æquinoctii; ante quod tempus Iudæis pascha celebrare religio erat: ut pluribus dixi loco paullo ante memorato.

6. *S. Proximum est, ut exponam, qui una cum Christo edebant agnum paschalem. Hi fuere XII Apostoli. Sane nec pauciores una edere poterant, quam deni; nec plures, quam viginti.*

Itaque ex numero hostiarum, quæ macerarentur in pasche paschali, colligi potuit multitudo eorum, qui tum temporis religionem Iudaicam Hierosolymis amplecterentur. Exemplum ejus rei illustre adducit Flavius Iosephus lib. VI de bello Iudaico cap. VI: ubi legas, quomodo Cestius Gallus, Syriæ præses, quo Neronem

Cæsarem, res Iudaicas continentem, edoceret de populi ejus multitudine, à sacerdotibus exegerit, ut, qua ratione optime possent, numerarent, quanta multitudo conveniret ad festum Paschale: illi vero ejus numerum collegerint ex multitudine hostiarum, quæ ab hora diei nona usque ad undecimam cæderentur: fuisseque earum numerum ducenta quinquaginta sex millia & quingenta: cumque non pauciores una epulari soleant, quam deni, comperiri inde, fuisse Hierosolymis vicies septies centena epulorum millia. Atque ita ille tantum denos tribuens contubernio: sed ait idem Iosephus, sæpe etiam vicenos convenisse, quomodo fuerint quinquagesies quater centena hominum millia. Sed quia nunc deni, nunc viceni; medium incamus numerum, quasi fuerint unius contubernii epulones quindecim. Sic epulones fuerint supra quadragies centena millia.

S. 7. Superest videamus, quo corporis situ Christus agnum ededit Paschalem. Verisimilius longe putamus, accubuisse mensæ, quia & alias comedens solebat accumbere: ut liquet ex historia, qua refertur inunctus à muliere peccatrice, quæ retro consisteret. Nam inunctio illa pedum stanti, ut sedenti, non poterat præstari. Accedit, quod dicitur in cæna ultima prius accubuisse, inde surrexisse ad lavandos discipulorum pedes, ac, his lotis, iterum accubuisse.

Ac in ea etiam sententia fuit Franc. Junius Analyfi Exodi cap. XII, & Ribera lib. v. de Festis cap. III. Qui dissentiunt, negant, esse verisimile, à Christo esse neglectum illud præceptum Dei Exodi XII. II. *Sic autem comedetis (agnum) illum: Renes vestros accingetis, & calceamenta habebitis in pedibus, tenentes baculos in manibus, & contendentes festinanter.* Sed vere ficulnum est hoc argumentum; quia illud Mosis præceptum tantummodo pertinet ad primi paschatis observationem in Ægypto. Tum enim vere erat festinatione opus. Eoque necessum fuit, eos esse lumbis accinctos, calceatos, & baculo instructos, viatorum instar. Temporibus vero consecutis præceptum hoc obligavit neminem: atque adeo ne observatum quidem fuit, ut Hæbræi testantur universi. Nec me fugit, ut contra hæc obtendant auctoritatem Philonis libro de Sacrificio Abel, & Cain: ubi, cum disseruisset de tribus ingratorum generibus adversus Deum, adhortatur omnes, ut, sicuti pascha celebrantibus est præceptum,

ptum, suos accingant expediti ad exercenda omnia virtutis opera: atque, uti calceis continentur pedes, sic carneam molem ratione constringant: ac virgam disciplinæ in manibus habeant, ut ea dirigant omnia vitæ negotia. Sed quid si dicamus, allusionem esse allegoricam ad primi paschatis celebrationem? Sin de omni id paschate existimavit, plane erravit; quod & Ribera sensit lib. v. de Templo cap. 111. * Sane Christum non stetitisse, sed accubuisse mensæ cum discipulis, arguunt verba illa Ioan. XIII: *Surgit à cœna, & ponit vestimenta sua: & pauxillo post: Cum recubisset iterum, dixit iis.* Respondet, Iesum quidem stantem edisse agnum paschalem: sed, eo comesto, cum alii apponerentur cibi, accubuisse ex more, ac tum surrexisse ad lavandos discipulorum pedes. Verum quid attinebat, eum, qui ob ritum paschalem staret, sese in lectum recipere cum discipulis; si continuo surgendum foret? Nonne satius fuisset in stando persistere, ac demum post lotos discipulorum pedes accumbere? Vrgent, quod & Paulus ad vulgarem consuetudinem alluserit, cum ad Ephesios sic scribit cap. VI, 14: *State succincti lumbos vestros in veritate, & calceati pedes in preparationem Evangelii pacis.* Verum unde comprobant, alludi ad morem vulgarem, ac non potius ad præceptum Hebræis datum ex Ægypto egressuris: ut statuit Chrysostomus? Baronius arbitratur, stari solitum usque ad captivitatem Babyloniam: sed reduces sedisse, vel accubuisse: atque inde etiam esse quod accubuerit Christus. Placet, quod de Christo, & discipulis, consentit. Sed si post captivitatem obtinuerit accumbendi consuetudo, plane est verisimile, antea etiam, vel accubuisse, vel, si accubitus tum nondum obtineret moribus Iudaicis, saltem sedisse potius, quam stetitisse.

* In fine,
sive p. 319.
edit. Belle-
riana.

C A P. XIV.

De iis, quæ dixit ac fecit Christus à cœna paschali, antequam institueret Cœnam Eucharisticam. Vbi partim de Christo pedes lavante discipulis, partim de eo, per exhibitionem panis intincti, monstrante proditorum suum.

I. S. **A** Gno à Christo & Apostolis comesto, de quo proxime vidimus, quia non sufficeret agnus anniculus tam

multis explenda fami, sequebatur cæna communis, sive vulgaris.

Quam & agnoscit B. Augustinus lib. de Consensu Evangelistarum: *Peracta paschali cæna, & communi incepta, illis cœnantibus surrexit Christus, & lavit pedes discipulorum.* Ac similiter idem tractatu LV. in Ioannem.

2. *S. Huic cæna etiam Iudas interfuit, non item Eucharistica.*

Aliter, scio, B. Augustinus, & complures alii. Eos movet, quod Lucas post Eucharistiam institutam narret de intincta Iudæ data. Sed cum Hilario censemus, antea excessisse convivio Iudam. Movet vero, quod Matthæus, & Marcus prædictionem proditoris narrent ante institutum Eucharistiæ sacramentum. Nec sane verisimile est, Christum suum corpus, quod pro suis traditum iri diceret, traditurum illi, quem se traditurum sciret, & quem quasi *δρακτολοδείκτως* mox Apostolis indicare vellet. Sed de hoc dicam quoque initio capitis seq.

3. *S. In vulgaris ejusce cæna historia attendimus prius, quæ dicta, factaque, Iuda presente, deinde quæ eo absente. Presente contigere precipue duo. Nam & Christus pedes discipulis lavit: & pane intincto proditorem discipulis monstravit. In lotione ea, quam solus describit Ioannes cap. XIII, tria hæc considerantur: quis laverit, & quare laverit. Lavit Christus, qui dominus erat, discipulis suis pedes: in his etiam Iuda, idque ubi constaret diabolum esse in cor ejus ingressum.*

Videlicet, ut hoc pacto animum molliret Iudæ: simul ut iste etiam humanitatis suæ cumulus accederet. Quin ab eõ lotionis factum esse initium sententia est Chrysostomi homil. LIX in Ioan. & cum more suo secutus Theophylact. Ioan. XIII. Ac, ut aiunt, fortasse eo id fuit, quia homo impudens supra cæteros accumberet. Sanctus tamen Augustinus tract. LVI in Ioannem à Petro exorsum arbitratur. Equidem, si à Iuda cœpit, crediderim, eo id esse factum, quia voluerit ab infimo, imo omnium impurissimo, maximeque lotionis indigo, incipere: ut plurimorum è Græcis opinio est: in his

Orige-

Origenis in Ioan. Ac fallitur auctor sermonis de Ablutione pedum, qui inter Cypriani scripta legitur, quando ait, Iudam fuisse illotum, quia ante lotionem discesserit. Contrarium enim ordo narrationis testatur.

4. *S. Causa, cur Christus pedes laverit discipulis, gemina fuit: moralis una, mystica altera. Moralisis illa, ut dilectionis, & humilitatis signum exhiberet.*

Quo pertinent hæc verba Christi: * Scitis, quid fecerim vobis? * *Verf. 12.*
 Vos vocatis me Magistrum, ac Dominum: & bene dicitis: sum enim. Si ergo *13. 14.*
 lavi pedes vestros Dominus, & Magister, vos quoque debetis invicem alii aliorum lavare pedes. Exemplum enim præbui vobis. Non est servus major domino: neque legatus major est eo qui legavit ipsum.

5. *S. Altera vero causa erat mystica, ad significandam remissionem peccatorum. Adquam rationem nondum assurgebat Petrus, cum diceret Christo: Tu, Domine, mihi lavas pedes? Quemadmodum, cum diceret Christus, Quid ego facio, tu nescis nunc, scies autem postea: subiecit ille: Non lavabis pedes meos in æternum.*

Quæ verba ejus non indiferte enucleat scriptor sermonis de ablutione pedum inter Cypriano falso attributa.

6. *S. Hinc Christus Petro, recusanti lavari, ait: Si non lavero te, non habes partem mecum.*

Atque ab hac causa fuit, quod communicaturis pedes olim solent lavari: ut cognoscimus ex B. Augustino epist. cxix cap. viii. Nempe mundatione pedum putabant signari, mundandas esse animas, antequam accedant ad participationem corporis Dominici: ut Rupertus etiam docet lib. v. de Divinis Officiis cap. xx.

7. *S. Porro etsi Petrus primitus lavari sibi pedes recusaret: ubi tamen didicit, quam lotio ea necessaria foret, non dubitavit poscere, ut totum corpus lavaretur. Sed responsum hujusmodi tulit à Christo, pedibus mundis, nihil ultra esse lotionis opus.*

Vbi respicitur gemina lotio veterum ; una corporis totius in balneis, altera pedum, quando venientes è balneis corpore quidem essent mundo, sed pedes in via essent aspersi pulvere : quos propterea opus esset ablui, priusquam in lectulis recumberent triclinariibus. Ad ἀναγωγὴν vero pertinet, quod aliqui per corporis lotionem intelligunt baptismum, ac per pedum lotionem pœnitentiam, qua, minimum propter quotidianæ incurSIONIS peccata, post baptismum opus est.

8. §. Dicitur Christus, pedes loturus, deposuisse vestimentum, seque cinxisse linteo, quo postea pedes lotos tergeret. Dicitur quoque vestimentum adsumsisse, cum, lotionem absoluta, novum instituire sacramentum vellet. Censet Baronius, prius deposuisse cœnatoriam, in qua accubuerat. Censet, postea assumpsisse novam vestem sacris convenientem, more sacerdotum, quando celebrant λειτουργίαν. Sed non is luxus Christo & discipulis, ut cœnatorias assumerent. Contenti erant tunica, sive interiori veste, quæ χιτὼν in scripturis dicitur, & pallio, sive veste exteriori, quæ ἀπλωῶς vestimentum, vel vestimenta, τὸ ἱμάτιον, vel ἱμάτια, vocari solet. Cum igitur legimus, Christum à comesto Paschali agno deposuisse vestem, pallium intelligere convenit: quod eo deposuit, ut facilius lotionis ministerium obiret.

Nec enim id palliatus commode poterat, quia brachia veste concluderentur. Servi eo sola tunica induebantur, & quidem absque manicis, vel cum una sola, ut ita paratiores ad ministeria forent. Quam autem vestem deposuerat Christus ante lotionem, hanc post lotionem iterum assumpsit. De veste sacerdotali somnium est: nec debemus ex sequentium seculorum moribus mores Christi æstimare.

Particula unius lintei, quo Christus præcinctus discipulorum pedes deterfit, monachi Cassinenses Hierosolymis detulisse in monasterium suum dicuntur anno Christi cIxiv. Vbi & miraculo claruisse traditur. Si voles, adi de hoc Leonem Ostiensem Chronici Cassinensis lib. II. cap. xxxi.

9. §. Alterum erat, quod Christus, postquam pedes discipulis

lis lavisset, denuo se in lectulum tricliniarem recepit, cumque discipulis accubuit: ac tum à Iuda se proditum iri prædixit.

De hoc Matth. xxvi. 21, 22, 23, 24, 25. Marc. xiv. 18, 19, 20, 21. Luc. xxii, 21, 22. 23. Ioa. xiiii, 18, & præcipue 21, & 9 sequentibus. Imo de intincto pane, & Iudæ tradito, solus narrat Ioannes.

10. *S. In ea prædictione novenas res consideramus. Primum est, quod Christus, ut Ioannes ait, turbatus spiritu (nimirum ob detestabile scelus, quod Iudas moliebat) discipulis secum accumbentibus prædixit, se ab uno eorum proditum iri, qui secum manducarent.*

Quasi diceret, eorum uno, quos elegeri, & in familiaritatem intimam adscivi, quique tantorum mihi beneficiorum nomine sunt obstricti.

11. *S. Alterum est, obortus inde discipulis dolor; unde quisque Christum rogavit, utrum ipse foret, qui proditurus esset.*

Christum sciebant veracem; sed quoniam nemo se satis novit, quasi conscientia suæ diffidentes primitus, ut ait Ioannes, se mutuo intuiti; & quia quisque vellet tanti criminis suspicione apud alios liberari; eo Dominum rogavit, ipse foret, qui tam grandi scelere se esset obstricturus.

12. *S. Tertium est, quod hinc Christus dixit, ab eo se proditum iri, qui manum secum intingeret in paropsidem sive catinum.*

Genua est videre vas pulcherrimum sive ex smaragdo, sive gemma alia. Ac ferunt, campse lancem esse, in quam cum Christo manum immiserit Iudas. Sed refellitur hæc opinio eo quod Clemens Alexandrinus dicat: Ο κύριος τευβλίω ἐπέψατο δ' ἄπει. Quod observatum Brodæo in Miscellan. lib. v cap. xix.

13. *S. Porro hoc Christi responsum minus generale est, ac prius. Nec enim universos, qui mense accubuisse, una*

ex paropside edisse, sed solum quaternos vel circiter, verisimile videtur.

Quod si nihilominus placet, universos ex eadem edisse paropside; possis dicere, non frustra hoc iterari à Christo, quia sit $\epsilon\mu\phi\alpha\pi\omega\tau\epsilon\rho\nu$ quam prius. Nam exprobrationem continet, quod eorum unus fuerit, quos etiam mensa sua dignaretur. Atque ut bis idem diceret Christus (nam & hæc quorundum opinio est) non inanis eo fuerit $\tau\omega\nu\ \tau\epsilon\lambda\omicron\gamma\iota\omega$. Potuit enim Christus idem bis aliter atque aliter dicere, partim ut suos in mœrore diutius detineret, partim ut longiori spatio Iudam ad pœnitentiam invitaret, commonstrando illi & omniscientiam suam, & erga eum, qui hoc scelus moliretur, lenitatem. Chrysostomus homil. 1. de Prodit. putat, quando Christus diceret, proditorem secum manum intingere, fatis indicasse, non alium esse, quam Iudam, quia solus secum intingeret. Sed hoc si esset, jam agnitus foret: nec locum habuisset sermo consecutus. Quare non multo aliud dicit Christus, quam unum esse ex accumbentibus.

14. §. *Quartum est, quod, ubi Christus vidit, hoc gemino monitu non corrigi Iudam, subjecerit, tum quod ad discipulorum consolationem pertinet, tum quod Iudam amplius terreret. Consolationi discipulis fuit, quod diceret, ab æterno de morte Christi esse præfinitum, perque Prophetas prædictum.*

Verba Scripturæ sunt: *Filius hominis vadit, puta ad mortem. Additur, secundum quod desinitum est, nempe à Patre. Item, Sicut scriptum est de eo, videlicet per Prophetas.*

15. §. *Ad revocandum vero Iudam ab insania faciebat, quod ait Christus: Væ homini illi, per quem filius hominis tradetur; bonum ei erat, si natus non fuisset homo ille.*

Euthymius Zigabenus, & Thomas Cajetanus, sic interpretantur, melius fuisse illi, si in utero matris fuisset suffocatus, ac mortuus, nequid hujusmodi committeret. Sed simplicius sit exponere, ut nunquam fuisset: puta nec natus, nec conceptus.

16. §. *Quin-*

16. *S. Quintum est, quod exinde rogarit Iudas ipse, Nunquid ego sum, Rabbi? Christus vero responderit, Tu dixisti. quasi diceret, Sic est.*

Hebræa est phrasis. Sic Caiapha Dominum rogante, num ipse esset Christus, respondit hic, ut apud Matthæum est, *Tu dixisti*: pro quo Marcus, *Ego sum*. Similiter Pilato roganti, an rex foret, respondit, *Tu dicis, quia ego sum*. Hoc est, Is sum, quem dicis. Ita quoque interpretatur Ioannes Cantacuzenus apolog. 111 adversus Musulmannos*. Aliter tamen Euthymius. Qui sic colligit. Si hoc ** Post medium.* dixisset Christus, lacerandum fuisse à Petro, qui zelus ejus erat. Quare & ille, & alii multi arbitrantur, Christum nec asserere, nec negare: sed, quid sit, dicentis conscientia committere: ut, *Tu dixisti*, tantundem valeat, ac, *Tute novisti*. Ac favet huic sententia Benedictus Arias Montanus: qui in Matth. xxvi. ex usu Hebraismi valere ait, *Bene habet, satis est, nihil ultra de ea re agamus*. Mihi vero plane aliud evincere videntur loca similia, quæ adduximus. Argumento illi, quod eo responso metus non fuerit discipulorum aliis excusatus, facile occurritur eo, quod responsum hoc non audierint, vel saltem non satis perceperint: fortasse quia submissius esset dictum à Christo.

17. *S. Sextum est, quod, quia hoc responsum non satis audissent discipuli, Petrus, pro zelo suo, à Ioanne, præcipue diligenti Christum, & ab eo dilecto, inque sinu Christi recumbenti, nutu petierit, ut ille rogaret Christum, quis proditurus foret.*

Non quasi Ioannes sedens, caput rustice Christi pectori admorit; sed quia mensæ accubuerit inferior. Quæ res nota ex veteri more accumbendi.

18. *S. Septima est, quod, Ioanne Christum hoc rogante, responsum sit, eum esse, cui panem intinctum offerret, ac simul eum dederit Iudæ Iscariotæ.*

Quo jam plene innotuit omnibus, quis ille foret. Nisi de hoc signo secreto uni dictum Ioanni, ut aliquorum opinio est.

19. *S. Octavum est, quod ne sic quidem Iudas ad frugem sit*

revocatus: sed, diabolus, qui eo usque animum occuparat Iudæ, magis etiam invaserit, sic ut plane redderetur insanabilis.

Iam antea pravos Diaboli instinctus admisisse, ostendit, quod Ioannes dicat, *diabolum misisse in cor Iudæ, ut traderet eum.* Sed nunc se magis diabolo mancipasse, arguit, quod idem Euangelista hic ait, *Et post buccellam (Ψωμίον) tunc magis introivit Satanæ.* Buccellam autem ipse Ioannes *panem intinctum* interpretatur. Ut valde eum ratio fugerit, Abramium, qui ad Nonni paraphrasin in cap. XIIII annotavit, per Ψωμίον signari carnis frustillum medicatis frugibus conditum. Sed neque assentiendum Cyrillo Alex. in cap. VI Ioan. vel Anastasio Sinaitæ orat. de Synaxi, panem hunc intinctum fuisse Eucharistiam. Contra quam opinionem fuscè disputat Hildebertus Cœnomanus episc. LXIV. Proque eo est Augustinus tractat. LXI in Ioan.

20. §. *Nonum est, quod Christus tum dixerit Iudæ, Quod facis, fac cito. Atque hoc quidem Apostoli ita intellexerunt, quasi, quia loculos haberet, præciperet ei Christus, ut illa emeret, quibus opus foret, vel ut egenis daret aliquid.*

Neque tam stupori, quam caritati Apostolorum, tribuendum videtur, quod tum quoque verba Christi ambigua in partem interpretarentur meliorem.

21. §. *Revera autem loquebatur Christus de exsequendo quamprimum negotio proditiōis. Nec tamen eam præcepit, sed prædixit. Scire enim se ostendit, quid Iudas moliretur. Quod absterrere eum debuerat à tanto scelere. Præsertim quia sic etiam bonitatem & affectum suum erga Iudam declararet. Præterea vero cum Iudam accelerare iubet, desiderium suum ostendit patiendi pro nobis.*

Leo Magn. serm. VII de Pass. cap. IV: *Videns Dominus, cui flagitio Iudas esset intentus; Quod facis, inquit, fac citius. Vox hac non iubentis est, sed suentis; nec trepidi, sed parati: qui habens omnium temporum potestatem, ostendit, se moram non facere traditori, & sic ad redemptionem mundi paternam exsequi voluntatem, ut facinus, quod à persequentibus putabatur, nec*

nec impelleret, nec timeret. Vide Cajetanum jentaculi sexti quæst. secunda: ubi disquirat, an non verba Christi fuerint impellentis ad proditiōis scelus.

22. §. *At non audiendi sunt, qui Iudæ Iudeorumque facinus profectum aiunt à præscientia Dei ac decreto.*

Præcivit quidem Deus: quia, ut ait Augustinus lib. IV de Genesi ad literam cap. xxxi: *Cognitio fieri non potest, nisi cognoscenda præcedant.* Sed præscientia illa speculativa fuit, non practica. Nec facta sunt, quia præscita, sed præscita sunt, quia futura: ut de hac ipsa Iudæ proditiōe scribit apud Iustinum Martyrem auctor Responsonum ad Orthodoxos quæst. LVIII. Quod similitudine hac Origenes illustrat apud Eusebium lib. VI Præparat. Euangel. cap. IX. Ait, sic cum divina esse præscientia comparatum, ut Deus prævideat, quia est futurum, non autem ut moveat vel impellat: sicut homo cum temeritate alicujus novit, qui iturus est per viam periculosam ac lubricam, lapsum ejus prævidet, nec tamen causa est lapsus. Hoc interim est discriminis: quod homo falli potest; Dei oculus semper vigil infinitæ sit perspicaciæ. Eoque necesse sit futura omnia à Deo præsciri: nec tamen ex præscientia hac sit necessitas aliqua futuritionis, quia futuritio præcedat per modum objecti ac termini: ut necessitas hic non sit, nisi Logica, sive syllogistica; non Physica, sive causalis. Hoc veterum omnium judicium fuit, quos alibi magno numero adduximus. Contentus igitur nunc ero Leone Magno, serm. xvi de Passione: *Numquid iniquitas persequentium Christum ex Dei est orta consilio? & illud facinus, quod omni majus est crimine, manus divine præparationis armavit? Non hoc plane de summa justitia sentiendum est: quia multum diversum, multumque contrarium est id, quod in malignitate Iudeorum est præcognitum, & quod in Christi est passione dispositum. Non inde processit voluntas interficiendi, unde moriendi: nec de uno exiit spiritu atrocitas sceleris, & tolerantia Redemptoris. Non enim impius furentium manus immisit in se Dominus, sed admisit. Nec præsciendo, quod faciendum est, coëgit, ut fieret, cum tamen ad hoc carnem suscepisset, ut fieret. Et paullo post: Quod itaque Dominus Iesus Christus furorem frementium pati voluit, in nullo auctor eorum criminum fuit. Nec egit, ut hac velent, sed cesit, ut possent, & sic usus est obcaccata plebis insania, quomodo & perfidia traditoris; quem ab inhumanitate concepti sceleris, & beneficiis est revocare dignatus, & verbis: adsumendo in discipulum, provehendo in Apo-*

stolum, monendo signis, consecrando mysteriis, ut cui nihil benevolentia de-
esset ad correctionem, nihil occasionum superesset ad crimen.

23. §. *Nec magis decreto suo Deus causa est proditiōnis, vel
ullius mali. Neque enim statuere oportet cum Stoicis ali-
quod fatum ineluctabile, quia Iudas potuit proditiōnem
omittere: sed prævidit Deus, causam liberam in circum-
stantiis istiusmodi, si sibi relinquatur, in actum talem eru-
pturam: decrevit autem, id permittere; malumque, quod
sic futurum prævidit, ad finem bonum ordinavit: in quo
tam bonitas, quam sapientia Dei eluxit.*

^a Cap. 25.

^b Ad 15. cor-
pit. Gallor.

^c Lib. 1.

cap. 30.

^d Libro ad
Monimum,
passim.

Atque hinc est, quod Synodus Arausiana 11^a negat, hominem
prædestinari ad malum divina potestate. Quam sententiam quo-
que valide refellunt Prosper^b, scriptorque de vocatione gentium^c,
ac Fulgentius^d.

24. §. *Vera autem causa cur Iudas Dominum prodiderit,
ejus avaritia fuit. Nam ut est Ioan. XII. 6. fur erat, ei-
demque oculorum cura erat commissa. Talis cum foret, fa-
cile, avaritia eum stimulante, incitore diabolo, nec tamen
vim adferente, cui non posset resistere, ad parricidium,
imo & sacrilegium parricidio copulatum, impelli potuit.*

Vt est apud B. Hieronymum in Ies. cap. LIX. Idem scite sic enar-
rat Didymus lib. III. de Spiritu S. Observans diabolus quibusdam moti-
bus & operationum signis, ad qua potissimum Iudæ cor esset vitia proclivius:
deprehendit, eum patere insidiis avaritiæ: & reperta cupiditatis janua, misit
in mentem ejus, quomodo desideratam pecuniam acciperet, & per occasionem
lucris, proditor magistri & salvatoris sui existeret, argentum proprietate com-
mutans, & suscipiens pretium sceleris à Pharisæis, atque Iudæis. Hæc ergo
cogitationis occasio locum tribuit Satana, ut in cor ejus introiens, impleret
eum pessima voluntate. Introiit ergo non secundum substantiam, sed secun-
dum operationem: quia introire in aliquem increatæ naturæ est, ejus qua par-
ticipetur à pluribus.

25. §. *Post verba Christi Iudam accelerare jubentis, id quod
ageret, abiit ille, ut ad Dominum tradendum conveniret
Pontifices, ac Seniores.*

Nocte abiit, nocte ipsa plus animo tenebrarum habens. Reliquit Christum; quoque longius abfuit ab eo, qui erat lux mundi, hoc tenebris majoribus animus fuit obseptus, spiritu tenebrarum cum sibi totum vindicante. At nondum ille abest; Christus neglexit tempus Eucharistiæ instituendæ: cujus proditor particeps non fuit. Plurimi tamen veterum arbitrantur, Iudam non abiisse tam cito; sed permansisse, dum Cœna instituitur Dominica: atque etiam à Christo, quia adhuc ignotus Apostolis foret, sacra symbola accepisse. In his, è Græcis quidem, fuere Origenes, Cyrillus Hierosolymitanus, Chrysofostomus, Cyrillus Alexandrinus, Theodoretus, Theophylactus, Euthymius: è Latinis vero, Cyprianus, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus; ut Bedam, Rabanum, Bernardum, & juniorum alios mittam: Imo Federicus Staphylus hæresin censebat, id negare: ut videre est in Prateoli Elencho, voce *Iudæ*. Negant tamen Clemens Romanus sive alius lib. v. Constitut. cap. xvi, Hilarus can. xxx. in Matth. Rupertus in Matth. cap. xxvi, & Ioan. cap. xlii, Innocentius III, lib. III, de Myster. cap. xlii, & alii complures: quos è junioribus sequuntur Turrianus in defensione loci è Clemente antea indicati, Barradius tom. IV lib. III epist. III. Mendoza in I Reg. cap. vi. 21, annotat. xxi. ut mittam cæteros.

C A P. X V.

De institutione Eucharistiæ: item de tribus, super quibus, post Cœnæ institutionem, Christo cum discipulis sermo fuit.

I. S. **E**Xinde tria de Christo refert Scriptura; qua contingere, priusquam cum discipulis domo exiret. Eorum prius est institutio Sacræ Cœnæ. Alterum multiplex cum discipulis sermo ab institutione Cœnæ. Tertium hymnus dictus. Institutio Cœnæ eò justius inter præparationes Passionis refertur; quia non tantum proxime Passionem præcessit; sed eam quoque mystice significavit, perque eam discipulos præparavit ad tentationem tantam facilius exsuperandam.

De hac narrant Matth. xxiv, 26, & seqq. Marcus xiv, 22, ac dein-

deinceps, Lucas XXI, 19, ac postea, Paulus I Corinth. XI. 23. & seqq.

* Luc. 22.
20.

2. *§. Contigisse eam inter cœnandum, sive potius post cœnam, (μετὰ τὸ δεῖπνῆσαι, ut est apud Lucam *) satis ex Euangelistis liquet.*

Ac propterea in primitiva Ecclesia sacramentum Cœnæ in convivando celebratum; nempe una cum ἀγάπῃ. Sed postquam convivia, quæ primitus fuere temperantia, in ἀνεργσίᾳ degenerarunt; quod jam temporibus B. Pauli contigisse, ex eo liquet, quod propter intemperantiam in agapis Corinthios castiget. Quare etiam cum agapæ permanerent: separata tamen à mysteriis fuere. Agapas vero obtinuissè etiam post annum trecentesium, ex concilio Laodiceno cognoscere est. Quamquam verò Christus in cœna instituit hoc sacramentum: veteres tamen celebrarunt in conventibus suis antelucanis: quod ex Tertulliano cognoscitur. Excipe anniversariam diem, qua Christus celebrasset. Quo id non fuisse observatum, docemur hoc canone Concilii Carthaginensis: *Sacramenta altaris non nisi à jejunis hominibus celebrentur, excepto uno die anniversario, quo Cœna Domini celebratur.* Nempe eo die Christi exemplum sequi amabant.

3. *§. In hac Institutione quatuor nobis Scriptura exponit. Primum est exemplum Christi præeuntis. Alterum, sermo ejus hoc mysterium explicantis. Tertium est mandatum præcipientis, ut exemplum sequamur. Quartum, prædictio de non amplius cibum cum discipulis sumendo. In exemplo Christi duo attendimus: rem duplicem, & ritus adnexos. Res ea, est panis, ac vinum.*

Panis vero ille ἀζυμῶς, sive fermenti expers, fuit. Nec propterea opus, ut nos etiam simili utamur pane, quia quod Christus pane est usus azymo, plane ex accidenti fuit: videlicet, quia cum Christus Cœnam institueret, ex lege Mosaica, non alius panis, quàm azymus, in ædibus esse poterat ex interdicto Mosaico. Vinum item, quod Christus bibit, aqua erat temperatum; uti & vini, & cæli natura postulabat; quod liquet ex Proverb. IX. 2, 5. & Apocalypf. XVIIII. 6. Ac propterea etiam veteres Christiani mixto

mixto usi, non mero; ut liquet ex Iustino, Irenæo, Cypriano, & tot aliis.

4. *S. Ritus vel ad panem vinumque, vel ad solum panem, vel solum vinum, pertinent. Commune est, quod dicitur Christus benedixisse, sive gratias egisse.*

Apud Matthæum, & Marcum, est *βλλογήσας*, apud Lucam & Paulum *βλχαρισήσας*. Ut idem sint *benedicere*, & *gratias agere*. Atque hinc & sacramentum hoc *βλχαρισίας* nomen accepit. Ab ea benedictione erat creaturæ *ἀγιασμός*, ac fiebat precibus Deo dictis. Nam *βλόγειν*, & *βλχαρισεῖν* valet *προβόχειν*, ut ex Pauli interpretatione cognoscimus. Sane *βλόγειν*, & *βλχαρισεῖν* dicimur κατ' ἔθνη, *ψιν*, pro *βλόγειν καὶ βλχαρισεῖν τὸν Θεὸν ὑπὲρ ἄσπας καὶ πτηρῆς*.

5. *S. Ad panem solum pertinet, quod Christus dicitur eum accepisse, fregisse, ac discipulis dedisse.*

Nam Evangelistæ dicunt *ἐκλασε*. Et Pauli est, *τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλάσιν*. Nempe Hebræorum panes *κλασσί*. Ab ritu vero eo, quod frangeretur panis, vetustas totum sacramentum etiam *κλάσιν τῆς ἁγίας* appellavit.

6. *S. Ad ritus autem poculi refer, quod & illud Christus accepit, & discipulus dedit, dicens: Bibite ex hoc omnes.*

Quo ex loco per vocem *OMNES* non aliud evincitur, quàm de Apollolis, qui soli erant præsentis. Sed quomodo ulterius hoc mandatum extendatur; dicetur postea cum ad mandatum instituentis fuerit deventum.

7. *S. Sequitur institutionis causa, sive explicatio veritatis per ea signa demonstrata: ubi prius de pane videndum: hinc de vino. De pane ita Christus apud Lucam: Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur. Apud Paulum, Hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur.*

Vbitria videnus. Primum quod panis dicatur corpus. Augustinus contra Adimantum cap. XII: *Non dubitavit Dominus dicere, Hoc est corpus meum, cum daret signum corporis sui.* Deinde quod Christus ait, corpus hoc dari ac frangi. Fractione ea significabantur tum do-

lores ac laceratio corporis, tum corporis ab anima separatio. Frangebatur autem panis ad distribuendum, h. e. alteri communicandum. Ut hoc symbolo etiam denotetur communio bonorum, quæ per crucem pararentur. Denique dicitur *pro vobis*, h. e. in vestram, ô discipuli, & omnium, in me credere volentium, salutem. Ἰνὸς τοῦ σώματος ζωῆς, ut idem Christus loquitur Ioan. vi. 51. Est igitur panis vivificum Christi corpus: uti & vivifica ejus manducatio. Nec enim panis ille est inane signum: sed efficax, inque usu legitimo semper exhibens, ac conferens, quod obfignat. Non quasi sit conjunctio panis physica cum Christi corpore, (nec enim panis *συνελευκῶν* unitur cum *Ἀίματι*) sed quia est conjunctio sacramentalis, ex Christi instituto præstans animæ spiritualiter, quod visibili signo denotatur corporaliter.

S. S. *De vini significatione quatuor tradit Christus: quid sit illud, quod signat: quale sit, quorum sit, & quem in finem. De primo sic ait apud Matthæum, & Marcum: Hoc est sanguis meus.*

Hoc est, signum sanguinis exhibitivum. In fœderibus sanguis bibi solet, quandoque & humanus. Sed Christus in hoc fœderis novi sacramento dat vinum, sanguinem uvæ, ut veteres vocarunt. Sanguis, qui in sacrificiis fusus, erat symbolum animæ ac vitæ, quæ in sanguine consistit. Ita & symbolum sanguinis Christi significat communionem mortis & vitæ, omniumque beneficiorum, quæ ex morte Christi ad nos redundant. Sed & vinum, præterquam quod nutrit, etiam lætitiâ parit: eoque symbolum quoque est vitæ immortalis, ac lætitiæ non desituræ. Ideo comparat Iesus poculum, quod biberent, cum eo, quod bibituri essent in regno Patris. Verba mox adferam. Nimirum solet Christus cælestem vitam, ac lætitiâ, conferre cum epulis terrestribus. Vnde & illud Matth. viii, 11. *Accumbent cum Abraham, & Isaac, & Jacob, in regno celorum.* Et Luc. xvi. 23: *Videt Abraham eminus, & Lazarum in sinu ejus.* Videt cum non solum cælestibus epulis frui, sed præ aliis honoratum: quippe qui in sinu Abrahamæ recumberet: quod magni amoris indicium.

* Matth.
26. 28.

Mar. 14. 23.

† Luc. 22.

20.

9. S. *De altero ait inibi*, sanguinem esse Novi testamenti. Pro quo apud Lucam † est, Hoc poculum est novum testamentum in meo sanguine.*

Græ-

Græce est *Ἀσθήνη*, quod valet idem ac Hebræum *ברית*: nempe fœdus. Sententia igitur sit, esse signum novi fœderis, ac proinde magis efficax ad spersionibus illis fœderis antiqui.

10. §. *De tertio est apud Matth. & Marcum, Qui (Sanguis) pro multis effunditur: apud Lucam**, qui pro vobis effunditur.

* Luc. 22,
20.

Ratione meriti pro omnibus, ratione efficaciz pro credituris, sive qui conditiones fœderis observarint. Gr. *τὸ ἐκχυνόμενον*, qui effunditur, pro, qui effundetur; sicut, *corpus*, quod pro vobis traditur, pro, jam jam tradetur.

11. §. *De quarto est apud Matthæum, cum sanguis is effundi dicitur in remissionem peccatorum.*

Remittuntur enim nobis peccata ob effusum Christi sanguinem, sive propter mortem Christi.

12. §. *Hæc excepit mandatum, quod partim erat de eo tempore, partim de futuro. De presenti sunt illa apud Evangelistas, Accipite, comedite, dividite inter vos.*

De pane est, *accipite, comedite*, apud Matthæum xxvi. 26. *Sive, sumite, comedite*, apud Marcum xiv. 22. De poculo autem, *Bibite ex hoc omnes*, Matth. xxvi. 27. sive, *Accipite hoc, & dividite inter vos.* *λάβετε τὸ ποτήριον, καὶ ἀξιώμεθαί τε αὐτοῖς.* Luc. xxii. v. 17. Quo petitur, ut poculum, quod de manu in manum dedisset, hoc in orbem iret.

13. §. *De mandato in posterum nihil expressum ab Evangelistis: sed docet hoc nos Paullus 1 Corinth. xi. 26: Quotiescunque enim ederitis panem hunc, & poculum hoc biberitis, mortem Domini annunciate donec venerit.*

Sensus est, sacro istoc ritu, quo prævi vobis, & nunc celebrate repræsentationem mortis meæ imminentis, & deinceps etiam memoriam mortis tum obitæ. Duretque ea consuetudo in vobis, atque omni Ecclesia, donec rediero, ut vos adsumam in cælos, quo illic accumbatis fruituri mecum epulis æternis.

14. §. *Mandatum id sequitur prædictio Christi de non amplius bibendo cum Apostolis.*

Verba Domini apud Matthæum & Marcum sunt: *Non bibam de hoc genere vitis usque in diem istam, cum bibam illud vobiscum novum in regno Patris mei.* Per *genus vitis* intelligitur vinum; per *regnum Christi*, id quod in cælis esset obtenturus ad dexteram Dei sedens; præfatum ab universali resurrectione: per *vinum novum*, cælestis; quod bibetur, quando cælum erit novum, terra nova. Magis hæc placent, quam ut *novum* adverbialiter sumatur, pro *noviter*: vel *novum* quidem sit nomen: sed de spirituali dicatur vino, sive gaudio, quod post triduum erant percepturi ex resurrectione. Quorum utrumque apud Cajetanum legas tentaculo sexto. At dixeris, interpretationi nostræ ob stare illa Petri Act. x. v. 41. *Qui manducavimus, & bibimus cum illo, postquam surrexit à mortuis.* Propterea & Heldibia B. Hieronymum sibi consulendum putavit. Ac Eucherius Lugdunensis illa Christi verba inter obscuriora Scripturæ loca collocavit. Non puto rectius conciliari Scripturas, quam restringendo Christi verba ad hæcenus consuetum bibendi morem, qui erat naturalis. Nam à resurrectione edit ac bibit Christus, sed novo modo, ac supernaturali, non ad corporis necessitatem, sed ad veritatem corporis adstruendam: ut in Resurrectionis historia plenius explicabitur.

Atque hæc de verbis, quibus nobis in Scripturis Institutio Cœnæ Dominicæ enarratur. Cuncta nunc solum attingimus, quia fuse satis hujus Sacramenti naturam profecuti sumus in Disputationibus de sacra Cœna.

15. §. *Dubium vero, utrum statim ab Iudæ abitu, ante institutionem Sacramenti; an mox ab ea institutione, verba ista dixerit Christus:* Nunc clarificatus est filius hominis, & Deus clarificatus est in eo. Si Deus clarificatus est in eo, & Deus clarificabit eum in semet ipso, & continuo clarificabit eum.

Ita vulgatus interpres. Græce pro *clarificare* est *δοξάζειν*, quod est *glorificare*. Sententia est: Vti Deus est glorificatus per filium, dum hic implet ejus voluntatem, ita filius glorificabitur à Patre tum variis in Passione miraculis, tum suscitando eum à morte, & attollendo in cælos, ubi ad dexteram Patris confidebit, in illoque in mundum Spiritu S. supra omne nomen obtinebit nomen gloriosum in cælo, & terra. Quæ omnia post Iudæ abitum dixit, ad Apostolos consolandos.

16. *S. Imo ex aliquorum sententia in casse Cæna iterum inter discipulos de primatu orta contentio fuit.*

Sic, inter alios, Cornelius Ianfenius Concord. Euangel. cap. CXXXIII.

17. *S. Colligunt vero hoc ex eo, quod post prædictionem proditionis Lucas cap. XXI. inserit contentionem Apostolorum de primatu. Sed tam multa habet similia istis, quæ referuntur Matth. XXVI, Marc. XIV, Ioan. XIII: ut omnino verisimile sit, hanc eandem esse historiam, quam cap. II. contigisse diximus in via, cum Christus Ephrem egressus tenderet Hierosolymam. Nec verisimile est, discipulos sic castigatos Christi verbis, iterum eo ambitionis prorupturos.*

Quare de eo nihil hoc loco nobis dicendum putavimus.

18. *S. Illud vero satis est apertum, Christum, ab institutione Cæna, de tribus esse cum discipulis collocutum, priusquam exiret. Eorum primum est, quod mortem suam prædicit. De hoc sunt ista: Filioli, adhuc modicum vobiscum sum. Quæretis me, & sicut dixi Iudæis, Quo ego vado, non potestis venire.*

Intelligit autem, quod vaderet ad mortem.

19. *S. Alterum est, quod occasione ea, quia de abitu monuisset, formam præscripsit vivendi inter se his verbis * : * Ioan. cap. 13. vers. 33. 34. 35.*

Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos.

- Non *ἀγάπης* novum, sed quia moribus seculi foret antiquatum, à Christo nunc renovatum. Vel potius intellige novitatem, non in præcepto, sed in diligendi modo, quia jubentur diligere exemplo Christi, diligentis gratuito, ut observat Chrysostomus: imo plus diligentis, quam se ipsum, ut addit Cyrillus: denique diligentis spiritualiter, & ob vitam æternam; ut monitum Cajetano. Ac valde hoc præceptum commendat, quod pollicetur Christus, si sic se mu-

tuo dilexerint, luculentum hoc signum omnibus fore, quod veri sint discipuli Christi: quorum est imitari magistrum.

20. §. *Tertium est, quod prædicitur, Christum à Petro abnegandum.*

Occasio hujus sermonis est istiusmodi. Dixerat Christus, se abitam parare. Petrus, cum non assequeretur, cujusmodi abitus intelligeretur, rogabat, quo iturus: quasi diceret, sequi se paratum quovis gentium. Sed Christus negabat, sequi cum, vel Apostolos, tum temporis posse: postmodo tamen secuturum ipsum: quando nempe & ipse moriturus foret pro Christo. Hic Petrus dicere, se vel animam esse pro Christo ponere paratum. Displicuit Christo tanta de se præsumptio. Ergo significavit, eam esse à Satana, à quo sic tentatione ageretur, quo fidem labefaceret: cæterum se orasse Patrem, ne illa deficeret. Quod quia jam consecutus foret, proximum esse, ut Petrus, oratione Christi jam firmior, firmaret & ipse fratres infirmos. Et ut magis humanam viderent infirmitatem, adjunxit, eapse nocte scandalo se fore suis; ut à quibus, nec discipuli, nec amici officio fungentibus, eo quod parum digne de domino suo sint sensuri, turpiter sit deserendus. Atque ita locum tum quoque esse habiturum, quod in re alia scriptum à Zacharia fuit, *Dum ipse pastor percutitur, oves disperguntur.* Hoc Apostolis erat lapides loqui. Ut igitur emolliat hunc sermonem, subjicit, solatii ergo, se eos præcessurum in Galilæam. Hic Petrus, cum pristinam retineret fiduciam sui, dicere, ut vel omnibus scandalo foret Christus, saltem de se aliter futurum: ut qui & pro Christo, & cum eo, mori paratus foret. Iactanti talia prædicit Christus, ter se ab eo abnegatum iri ante galli cantum. Nec Apostolos, melioribus hæcenus, dum Christum secum haberent, aduetos, satis intelligere, qualis deinceps rerum status immineret. De priori igitur tempore quærerere, an hæcenus iis, vel pecunia in oculis, vel cibus in pera, vel pedibus calceamenta, simileve in aliis ejusce generis, defuisset. Negare illi. Hinc de secuturo tempore Christus subjecit, tam acerbum illud fore, ut vel divendita exteriori veste sollicitos esse conveniat de gladio emendo ad defensionem sui. Hoc figurate dictum fuit à Christo, quo significaret misera tempora, se tam dura diraque deinceps perpassuro; quando & impiis esset annumerandus, uti prædictum erat à Prophetis. Apostoli parum intelligentes istorum, quia

de

de gladio emendo audierant, duos Christo gladios offerunt. Indoluit Dominus ob inscitiam eorum. Sed cum videret, eos nondum esse capaces illorum, quæ diceret, contentus fuit, illud quasi *εἰρωνικῶς* proferre, sufficere istæc. Videlicet sciebat fore, ut abunde verborum suorum mentem postea edocerentur, postquam esset passus, mortuus, sepultus, & à mortuis resurrexisset: præsertim ubi post adscensum in cælos iis misisset spiritum sanctum.

C A P. XVI.

De longo sermone, quem ab institutione Cœnæ habuit Christus cum discipulis, dum mensæ accumberetur; ut refertur Ioan. cap. xiv. Deque hymno, quem cum Apostolis dixit, priusquam egrederetur.

I. §. **S**equitur longus ille Christi sermo, quem ab institutione Cœnæ Eucharisticae habuit ad discipulos. Est vero is bipartitus. Ex parte enim habitus est à Christo accumbente mensa ad discipulos itidem accumbentes: ex parte vero postquam pariter à mensa surrexissent: sive id in eodem canaculo, sive in via factum sit. Prior illa pars tota in eo est, ut discipulorum animi formentur, ac firmentur, adversus futuram tentationem. Ea continetur Ioannis cap. xiv. Partem alteram habemus capitibus duobus seqq. Ac initio quidem capituli xiv. petit Christus, ut ne perturbentur animo, sed uti in Deo patre credunt, ita & in se fiduciam collocent.

Verba sunt, vers. 1: Μὴ ταρταροῦσθε τὸ ὑμῶν ἢ καρδίᾳ. Ne turbator cor vestrum. Nempe propter ea quæ dixi de discessu meo, & quod sequi non potestis: tum quod prædixi de scandalo futuro, & abnegatione mei: tum etiam quæ præmonui de magnitudine afflictionis secuturæ, propter quam & gladio opus foret. Subditur: Πισθετε εἰς τὸ Θεόν; καὶ εἰς ἐμὲ πισθετε, Vbi post Θεόν nota interrogandi collocanda: ut Latine sit, Creditis in Deum? etiam in me credite. Vel si id displicet, initio intelligatur κατῶς; sicut: ut Ioa. v, 17, & hoc xiv, 19. Vide-

Videlicet ad exsuperandum tantam animi perturbationem. Nam, ut est **1 Ioann. v.:** *Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides nostra.*

2. *S. Postea, ut perturbari desinant, toto capite consolatur discipulos: idque à septem bonorum generibus.*

Sane consolatio, ut eam Cæsar Scaliger in libris de Re Poëtica non incommode definit, est oratio reducens merentis animum ad tranquillitatem. Sed plenior erit definitio, si etiam causam tranquillitatis adferamus. Ea est, quod in consolatione malo opponitur bonum, cuius consideratione malum patienter feramus. Quamquam vero tot solatia, quæ Christus adfert, non ita multum profuere discipulis ante resurrectionem Christi: (nam, capto Christo, omnes se in fugam dederunt) post resurrectionem tamen plurimum profuere eorum augendæ spei, & caritati.

3. *S. Primum bonum, quo suos solatur, statuitur in multis habitaculis.*

Verf. **11:** *In domo Patris mei mansiones multa sunt: μοναὶ πικαί, multa habitacula. Pro quo, versu hoc ipso, mox dicitur τόποι, habitationis loca. Quæ multa dicuntur, & quidem, ut veteres explicant, honoris gradibus distincta. Tertullianus Scorpiaco; Quomodo multa mansiones apud Patrem, si non pro varietate meritorum? quomodo & stella à stella distabit in gloria, nisi pro diversitate radiorum?*

4. *S. Ne vero videatur eos inani spe lætare, addit, aliter si foret, nec hoc eos fuisse celaturum.*

Græce, εἰ ἢ μὴ, εἶπον ἂν ὑμῖν. *Nisi id esset, dixissem vobis.*

5. *S. Addit, se vadere ad hæc loca iis paranda.*

Nempe à Patre quidem erant parata loca prædestinatione, quæ fuit ante jacta mundi fundamenta. At deinceps erant Christo paranda per mortem, & ascensionem suam: quibus iter erat aperturus alioquin invium: ut sequentia ostendunt. Quamquam nihil hic opus videtur, recurrere ad Prædestinationem. Nam simpliciter dicere licet, prius solum sermonem fuisse de habitaculis sive locis; hic vero agi de iis cuique præparandis. Ut similitudo sumatur à consuetudine vulgari, qua ex comitatu quispiam solet præmitti, ne demum, ubi advenerint, dispici sit opus, quem in locum se quisque sit recepturus.

6. *S. Subjicit deinde, se, ubi ab iis recesserit, velle ad eos reverti, ut ipse eos assumat, quo fuerat praeegressus.*

Verf. III: Et si abiero (εἰάν πορευθῶ, postquam abiero) ad parandum vobis locum, iterum veniam (πάλιν ἐρχομαι, pro ἐλθούμαι) & assumam vos ad me ipsum, ut ubi sum ego, (h. e. ubi ero) & vos sitis. Nempe gloriae, ac felicitatis meae confortes.

7. *S. Hinc concludit, ex iis, quae dixerat, scire jam discipulos, & quo iret, & qua iret. Dixerat enim, se vadere ad domum Patris. Dixerat quoque, se non alius visum ire: qua ratione moriturum se significabat.*

Verf. IV: Et quo ego vado, scitis, & viam scitis.

8. *S. Ea occasione Thomas praeceteris, sive quod ingenio foret tardiori, sive dolore aciem mentis praestringente, omnium nomine significavit, neutrum se nosse; nec enim scire se, quo eat, & qui nesciat terminum, multo minus scire viam, qua eundum.*

Verf. V: Dicit ei Thomas: Domine, nescimus quo vadas; & quomodo possumus viam scire? Dixerat Christus, scire discipulos, quia non tam obscura erant verba Christi, ut nulli, saltem obscurius aliquanto, ea intelligerent. Thomas contra ait, nec discipulos scire, quia ex se alios metiebatur: quasi omnes tam tardi essent in rebus fidei, ac ipse.

9. *S. Christus igitur respondet vers. VI; Ego sum via, veritas & vita. Hoc est, via exemplum, veritatis doctor, vita dator.*

Exspectabat Thomas, ut aperiret Christus, qua via esset perventurus ad Patrem. Christus vero pro summo erga discipulos suos amore, satius judicavit aperire eis hoc tempore, quo pacto ipsi essent perventuri ad Patrem, h. e. quomodo essent consecuturi aeternam vitam, qua non fruimur, nisi apud Patrem. Hoc eos docet, significando, se esse illam viam. Quasi dicat, ad Patrem venietis, si insistatis viae, ad quam praevi vobis. Hac enim datur adscensus in caelos. Nec se modo viam ait, sed etiam veritatem: h. e. doctorem veritatis. Nam Evangelium est sermo veritatis; ut est Ephes. I. XIII.

Atque hoc additum à Christo, ut ostenderet, sibi habendam fidem. Denique se ait vitam, h. e. eum, qui jus habeat dandæ vitæ æternæ: solis vero eam largitur, qui sequuntur se, h. e. exemplum imitantur. Vnde Ioan. VI II: *Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habet lumen vitæ.*

10. S. *Nec Christus solum est via, veritas, vita: sed & solus est illa. Vnde continuo subdit, Nemo venit ad Patrem, nisi per me.*

Quasi dicat, non est via præter me: solus etiam sermo meus est omnis mendacii expers, solus quoque vitam largior æternam, quæ est apud Patrem. In Christo igitur, ut via unica, ambulandum per caritatem: ei soli, ut veritati, credendum per fidem: in eo solo, ut vitæ datore unico, confidendum per spem. Vnde dicitur Leoni Papæ ferm. XI de Resurrect. *Via sanctæ conversationis, veritas doctrinæ divinæ, vita beatitudinis sempiternæ.* Est & B. Bernardi ferm. II. de Ascensione Domini: *Sequamur Domine te, per te; quia tu es. via, veritas, & vita: Via in exemplo, veritas in promissis, vita in premio.*

11. S. *Hinc rationem adfert, cur Patrem non norint. Esse enim hoc inde, quod neque Christum recte norint. h. e. ejus sapientiam, ac bonitatem.*

Verf. VII: *Si cognovissetis me, & Patrem meum utique cognovissetis.*

12. S. *Nec tamen omnem iis notitiam Patris adimit. Nam cognoscere eum, ac vidisse ait: nempe in effigie ejus Filio. Sed nesciebant, eum esse characterem Patris. Viderant igitur, & non viderant: cognorant, & non cognorant. Iam viderant vitam Patris imaginem, inque ea viderant & Patrem. Sed non recte viderant, vel cognorant, quia nesciebant, eum quem viderent, & cognoscerent, characterem esse vitamque imaginem Patris sui: eoque & Patrem in Filio cognosci.*

Hæc mens verborum, quæ subjungit: *Et nunc cognoscitis eum, & vidistis eum.*

13. S. *Philippus, quia non caperet, quod Christus dixisset, Deum*

Deum esse ab iis visum : optat sibi Deum ostendi , non quasi nesciret Deum esse spiritum , eoque ἀόρατον , sed cum Christus ipse visum diceret , & sciret Deum variis modis apparuisse in Veteri Testamento , rogat , ut aliquo eorum modorum sibi conspiciere eum detur.

Verf. VIII : Dicit ei Philippus : Ostende nobis Patrem , & sufficit nobis.

14. S. *Christus propterea quodammodo cum eo expostulat : quod cum tam diu adeo illi fuerit familiaris , necdum tamen ab eo cognoscatur.*

Verf. IX : Dicit ei Iesus : Tanto tempore vobiscum sum , & non cognovisti me ?

15. S. *Tum explicat , quomodo videri Pater possit . Nempe in Filio , tanquam viva imagine.*

Verba Christi : *Qui videt me , videt Patrem .* Quæ cum dixisset , subdit , liquere exinde , quam absurdum sit hoc postulatum Philippi : *Ostende nobis Patrem .*

16. S. *Hinc , quod dixerat , si videatur ipse , etiam Patrem videri , eo illustrat , quod & ipse sit in Patre , & Pater item in se .*

Verf. X : Non credis , quod ego in Patre sum , & Pater in me ?

17. S. *Quia vero hic sermo durus videatur , (sane ob verba hujuscemodi Iudei voluerunt lapidare Christum , ut est Ioan. X. 38. 39.) eo addit , se non dicere ista ex se , sed è Patris mandato .*

Verf. X : *Verba , quæ ego loquor vobis , à me ipso non loquor .* Si ex sese loqueretur , videri possit ea dicere suæ gloriæ studio : cum contra agat omnia ad honorem Patris . Vide Ioan. cap. VII. 17. 18. Dixeris , & Deum esse locutum per Prophetas . Locutus sane , sed ut dominus per servos : in Filio autem locutus , ut Pater .

18. S. *Postea artissimam sui , & Patris conjunctionem qua ipse in Patre , Pater item in se , foret , comprobatur ex operibus mirandis , quæ non nisi à solo Deo possint proficisci .*

Verf. x, & xxi: *Pater autem in me manens, ipse facit opera. Credite autem, quod ego in Patre sum, & Pater in me: alioqui propter ipsa facta credite.* Vbi cum dicit, Patrem in se manere, puto *ἑαυτὸν* poni pro inesse, ut sumitur à Ioanne cap. v. 38, & alibi. Hinc ad opera sua provocat. Nimirum hoc vult, ex eo liquere, Patrem in se esse, quod cæcis det visum, omnis generis morbos solo sanet verbo, in diabolos habeat imperium, cogitationes etiam hominum videat. quæ opera Patris sui vocat Ioan. x. 37. *Si, inquit, non facio opera Patris mei, nolite credere mihi. Sin vero facio, & si mihi non creditis, operibus credite: ut cognoscatis & credatis, quod Pater in me est, & ego in eo.* Quasi dicat, Si mihi non creditis, nihil non divinum, neque id ex me, sed ex Patre, dicenti, saltem propter opera tam miranda, & omnem naturæ vim exsuperantia, credite, Patrem in me esse, perque me, ut vos credatis mihi, operari, quæ fieri non possunt, nisi à Deo. Unde colligitur, cum audimus, Patrem esse in Christo, eo significari, Patrem illi inesse per virtutem tam miranda operantem. Quodque & Christum in Patre esse audimus, id capere sic possumus, ut inesse dicatur, per obedientiam omnibus numeris absolutam. Nempe manet Christus in Patre, manendo in omnibus ejus mandatis. Porro hujus arctissimæ conjunctionis fundamentum fuit, quod Christus esset ejusdem naturæ, ac Pater: nempe quatenus *ἄλογος* foret: quo intuitu *ὁμοῖος*, & *ὁμοῦσιν* Patri dicendus.

19. §. *Hactenus de solatio primo. Sequitur alterum, à miraculis, quæ facient, petitum. Dixerat antea de mirandis operibus suis. Ea occasione dicit, & ipsos paria facturos, atque etiam majora. Neque hæc discipulis modo, sed omnibus credentibus promittit.*

Verf. xii: *Amen amen dico vobis, qui credit in me, opera, quæ ego facio, & ipse faciet, & majora his faciet.* Sane & Apostoli morbos sanavere, & eiecere dæmonas, & mortuos suscitavunt. Majora vero facturos ait, quia cum Christus præfens paucos solum converterit Iudæos, absens per Apostolos convertit totum terrarum orbem. Sic hunc locum cepere etiam Chrysostomus, & Augustinus. Dixeris, miraculorum donum hic promitti, non Apostolis solum, sed simpliciter in se credituris. At innumeros esse ac fuisse fideles, qui nulla operati sint miracula. Ad hoc malo respondere verbis Cornelii

Iansenii, Episcopi Gandavenfis, Comment. in Concordiæ Euangelicæ cap. cxxxiv : *Idem est de hoc loco, quod de simili loco apud Marcum, ubi post resurrectionem predicat, qualia credentes signa sint operaturi. Signa, inquit, eos, qui crediderint, hæc sequentur &c. Sicut enim illa promissio ad literam intellecta (sicut proprie debet intelligi) pertinet potissimum ad credentes seculo Apostolorum; in quo signis & prodigiis gloria Christi debuit illustrari: ita & hæc promissio. Deinde non voluit Dominus aut hoc, aut illo loco significare, fideles vel illius seculi, vel cujuslibet alterius, semper, & temere, ea signa & miracula operaturos; sed cum ea peterent, & recte peterent; que recte non petuntur, nisi cum pro Dei gloria illustranda illa fuerint necessaria. Itaque sicut etiam in primitiva Ecclesia non singuli Christiani miracula operabantur; quod non per singulos, sed præcipuos quosdam Dei gloria eo modo illustranda erat; quodque non semper occurreret occasio illustranda illo modo gloriæ Dei: ita non est mirum, si nunc vel nulli, vel pauci ea operentur miracula; cum Evangelica doctrina jam satis in orbe toto sit confirmata: que tamen miracula & hodie fierent à fidelibus, si cum firmâ fiducia peterent ea à Deo, quod viderent illa illustrandæ gloriæ Dei necessaria. Quod ergo non fiant, aut est propter fidei imperfectionem, aut propter necessitatis cessationem. Sed hæc de re etiam dicimus in octava Resurrectionis apparitione.*

20. §. *Hinc versu XII, & XIII, promissionis suæ de miraculis rationes hæc subdit: Quia ego ad patrem vado, & quodcunque petieritis in nomine meo, hoc faciam, ut glorificetur pater in filio. Siquid petieritis in nomine meo, hoc faciam.*

Significat, se hætenus in humili statu fuisse in carne mortali; cui non convenit tanta gloria per miracula. At postquam sederit ad dextram Dei, magis se gloriam per eos declaraturum. Vos solum potestatem miraculosam petite à Deo; quia non poteritis miracula patrare virtute propria; sed duntaxat divina. Petentes vero exaudiam; non gloriæ meæ studio; sed ut Patris gloria per orbem totum diffundatur. Atque hoc de exauditione, siquid in nomine suo petatur, repetit vers. xiv. Quod factum, eorum ut spem sic magis firmaret. Nam altius animis inhærent, quæ semel iterumque dicta.

21. §. *Poscit exinde vers. xv, ut, si vere se diligant, demonstrent hoc observatione mandatorum ejus.*

Quasi dicat, ne amorem vestri erga me ostendite inœrendo ob discitum meum; sed ea faciendo, quæ præcepi.

22. *S. Tertia hinc sequitur consolatio à promissione Spiritus Paracliti: de quo sic Christus vers. xvi, & xvii: Et ego rogabo Patrem, & alium paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum. Vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit, & in vobis erit.*

* Cap. 14.
v. 16.

Primum ait, se rogaturum Patrem. Καὶ * ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν Πατέρα. Vbi ἐρωτήσω, more non Græco, sed Romano, sumitur pro *orare*: quia *rogare* Latinis non tantum *interrogare*, *percunctari*, significat, sed etiam *orare*, *precari*. Addit, quid oraturus. Est id, ut mittat discipulis Spiritum *ἑλεγκτην*. quæ vox tum *consolatorem* signat, tum *advocatum*: uti *ἑλεκαλεῖν* & *solari*, & *patrocinari*. Vtrumque facit Spiritus S. Ideo Latini veteres sæpe retinent vocem Græcam. Hic loci tamen factius est *advocatum* interpretari: quo modo & i Ioan. 11. 1. Christus dicitur *ἑλεγκτὴς*, h. e. *advocatus*, ut etiam vulgatus ibi reddit interpretres. Similiter vero hic sumi, arguit, quod spiritus contrarius Apocalyps. xii. 10. vocetur *κατήγορος*, accusator. Proximo versu spiritus ille *ἑλεγκτὴς* etiam nuncupatur τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, *spiritus veritatis*: quia solus est sinceræ veritatis doctor. Cui opponitur τὸ πνεῦμα τῆς ἀλάνης *spiritus erroris*: ut i Tim. 1, & i Ioan. 4. 6. Præterea exponit, quo fine sit missurus, nempe ἵνα μένη μετ' ὑμῶν εἰς τὸν αἰῶνα. *ut æternum sit atque inhabitet in vobis*. Denique rationem subdit, cur discipulis sit daturus, non mundo. Negat, spiritum veritatis posse accipi à mundo, h. e. hominibus mundanis: quorum animus, quamdiu tales esse perseverant, rebus semper vanis & inani- bus occupatur: ut proinde Spiritum eum non expetant, quia ignorant: at discipuli eum norunt, & expetunt; in quibus propterea spiritus & habitet, & porro sit habitaturus.

23. *S. Quarto loco consolatur Apostolos reditu suo, quo iterum visuri, eaque cognituri, quæ nunc non capiunt, neque unquam capiet mundus. Verba sunt ista vers. xvi i, xix, & xx: Non relinquam vos orphanos; veniam*

ad

ad vos. Adhuc pusillum, & mundus me jam non videt. Vos autem videtis me, quia ego vivo, & vos vivetis. In illo die vos cognoscetis, quia ego sum in Patre meo, & vos in me, & ego in vobis.

Quasi dicat, Vos, filioli mei, (sic enim alibi eos vocat Christus) pauxillo tempore, puta triduo duntaxat, orbatu eritis paterna præsencia mei: exinde autem vobis restituar. Ac licet homines mundani me nec oculis conspiciant corporis, quia non quibusvis me sistam; nec item oculis spiritualibus, quia fidem in me non habent: vos tamen utroque modo me intuebitur; corporis quidem oculis mox à resurrectione; spiritualibus præcipue ab ascensione. Videbitis me, quia vivam, quippe resuscitatus à morte: videbitis ipsi, quia viveretis ipsi, & gaudebitis. Ac quoniam à resurrectione vobis interpretabor Scripturas, & ab ascensione mittam Spiritum veritatis, cognoscetis, tum & me vivere nunc in Patre, obsequendo ei in omnibus, & vos in me, per obedientiam & fidem, & me in vobis, per custodiam atque auxilium. Hæc germana videtur loci sententia: potiorque illa interpretatione B. Cyrilli, intelligentis adventum spiritualem in corda Apostolorum: vel illa B. Augustini, capientis de adventu corporali, qui erit in resurrectione Spirituali: nec enim adversari censet vel illud de modico tempore, eo quod mille anni coram Deo sint velut dies unus. Dixero, quo minus sic capiantur verba Christi, uti dicebamus, adversari illud, quod mundus in adventu secundo videbit Filium Dei in nubibus. Sane visurus quidem, sed non durante hoc mundi statu, qui tum desinet. Christi verba intelligenda de visione ante iudicium extremum.

24. S. *Quinta consolatio petitur à triplici promissione, quam facit, uti non omnibus, ita nec solis discipulis, verum universis se diligentibus, hoc est, mandata sua non respicientibus, sed servantibus. Prima promissio est dilectio Patris. Altera, dilectio sua. Tertia, manifestatio sui.*

Verf. XXI. *Qui habet mandata mea, & servat ea, ille est, qui diligit me.* Græce, ὁ ἔχων τὰς ἐντολάς μου, καὶ τηρῶν αὐτάς, ἐκείνός ἐστιν ὁ ἀγαπῶν με. Vbi ἔχων ἐντολάς dicitur, qui fidem habet Christo mandata sua annuncianti, atque in intimum ea pectus admittit. Sed quia non sufficit nosse; eo mox requiritur, ut etiam observet. Nam alioqui est Deo

Deo exofus, qui fcit voluntatem Dei, nec facit; qualis pluribus vapulabit plagis. Sequitur deinde, quæ bona maneant diligentem. *Qui autem diligit me, diligitur à Patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei me ipsum.* Dilexit nos Pater, priusquam diligeretur à nobis. Sed dilectionem nostram prosequitur dilectione, quæ priorem exsuperet. Atque idem de Christi dilectione dictum est. Nam aliter nos dilexit, dum inimici essemus, aliter postquam fide cum recepimus. Per manifestationem sui intelligit tum manifestationem corporalem; ut qui non Apostolis solum, sed etiam mulieribus, ac quingentis fratribus, se ostenderit: tum item spiritualem, quandoquidem in Pentecoste Spiritum S. Apostolis misit. Aliqui & illis, qui tum necdum fuere, promissum hoc accommodant. Nimirum quia manifestat se nobis in hac vita, quando per Spiritum S. homini inspirat notitiam sui: ac porro manifestabit in vita altera, cum se de facie ad faciem conspiciendum præbebit. Verum prior illa manifestatio non videtur hic locum habere, quia loquitur Christus de iis, qui diligunt illum: hoc est, qui jam norunt Christum, & ejus mandatis obtemperant.

25. *S. Iudas, Jacobi frater, audiens, Christum dicere, se se manifestatum iri discipulis, non mundo: querit, quomodo hoc cum eo conveniat, quod Messias à resurrectione restituet Israël, totoque orbe regnabit.*

Verf. xxii: Dicit ei Iudas, non ille Iscariotes, (sed Thaddæus:) Domine, quid factum est, (pro qui fit, more Hebræo) quod manifestaturus es nobis te ipsum, & non mundo? Nempe quæstio hæc provenit ab opinione falsa de regno Christi terreno. Nec enim sic rogasset, si cogitasset, regnum Christi non mundanum fore, sed spirituale.

26. *S. Christus respondet, eo se mundo non manifestare, quia non diligitur à mundo: atque in eo se exemplum Patris sequi. Sed si quis se diligit, quales soli sunt illi qui mandata ejus observant, & se, & Patrem, ad eum venturos, & velle apud eum divertere, imo habere domicilium: qui honores magni esse amoris argumentum solet.*

Verf. xxiii: Respondit Iesus, & dixit ei; Si quis diligit me, sermonem meum servabit: & Pater meus diligit eum: & ad eum veniemus, & mansio-

nem

nem apud eum faciemus. Amoris erat, invifere; majoris, apud eum divertere; fed maximi, velle eum pfe locum inhabitare. Valde autem hoc pacto dilectionem sinceram urget: quam multi temere jaçant, cum frigere illam liquido videamus ex mandatorum Dei neglectu.

27. §. *Atque hoc magis illustrat κατ' ἀντίθεσιν, cum ait, non diligi se ab iis, qui non observant mandata sua: quasi dicat, nihil mirandum esse, si non veniat ad tales. Præsertim; quando sermo suus non sit suus, sed Patris. Ut neque Pater tales amare possit, quem imitari studeat.*

Verf. xxiv: *Qui non diligit me, sermones meos non servat: & sermo, quem auditis, non est meus, sed ejus, qui misit me, Patris.*

28. §. *Sextum inde subdit solatium de mittendo spiritu S. ut doceat eos cuncta, quæ nunc non intelligunt.*

Verf. xxv, & xxvi: *Hæc locutus sum vobis apud vos manens. Paracletus autem, Spiritus Sanctus, quem mittit Pater in nomine meo: ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quacunque dixi vobis. Cogitare poterant, iis, quæ Christus respondisset, non satis clare expediri quæstionem, quam movisset Judas, & quam alii etiam, saltem Philipus, & Thomas, sibi cuperent exsolvi. Potuere etiam alia id genus sciscitari, ut omnis sibi scrupulus eximeretur. Verum Christus, qui sciret, quorum necdum essent capaces, hoc pacto cogitationi isti occurrit. Ait, multa se hætenus cum iis locutum pro breviculo tempore, quo in mortali adhuc corpore sit versatus: sed à resurrectione missurum iis Spiritum, qui prius dicta in memoriam sit revocaturus, & omnia eos edoctrurus necessaria. Quod & ipsum potuit mœstis magnum adferre solatium.*

29. §. *Septima sequitur consolatio, à pace, quam hætenus concessisset discipulis, ac deinceps esset relicturus.*

Hunc enim in modum locutus est verf. xxvi: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis.* Nempe ex Hebræa valedicendi formula. Ut enim Latinis *vale*, ita Hebræi שלום dixere: h. e. pacem, sive salutem. Nec temere ait *pacem meam*: quia solus veræ pacis & doctor, & largitor. Pax ea complectitur hæc tria: pacem cum Deo, hoc est reconciliationem hominis cum eo: pacem secum, hoc est, tranquillitatem animi, sive compositionem affectuum hominem in di-

versa auferentium : pacem hominis cum proximo, sive inuicem hominum concordiam. Nam discordia nascitur ex affectuum dominio. Quod Iacobus ostendit cap. iv: *Vnde bella & lites in vobis? Nonne ex concupiscentiis vestris, quæ militant in membris vestris?* Atque hanc pacem, epistolarum initio, precari Apostolus solet. Vt Philipp. iv: *Pax Dei quæ exsuperat omnem sensum, custodiat corda vestra, & intelligentias vestras, in Christo Iesu.* Hinc exponit Christus, quo pacto suam pacem det discipulis, his verbis, *Non quomodo mundus dat, ego vobis.* Supple, *Pacem MEAM do.* Hoc enim proximè antecessit. Vt in considerationem veniat provocabulum MEAM, & particula QUOMODO. Mundus pacem exoptat, qua molliter & secure agant, ut nobiles, potentes, divites, ac fortunati solent. Sed Christus non modo optat, sed efficaciter largitur, neque illam mundanam, ac brevi duraturam tempore, sed suam, sive spiritualem, ac perpetuam; imperfectam quidem in hac vita; quia semper caro concupiscit adversus spiritum; sed perficiendam in cælis.

30. S. *Post septem ista solatii argumenta concludit Christus, quod antea proposuerat, ac præcipuum etiam repetit argumentum.*

Vtrumque facit versus xxvii extremis verbis. Prius quidem, cum ait, *Ne turbetur cor vestrum, puta miseratione mei: neque formidet, videlicet, sollicitudine de vobis, quia nesciatis, quid de vobis sit futurum.* Posterius vero facit his verbis, *Vado, & venio ad vos.* Hoc est, mox redibo. Vtrumque vero hoc, quod nempe & concludit, & potissimum reponit argumentum, à Rhetoribus etiam observari videas. Quippe propositio, & conclusio, non nisi situ differant. Illa τὴν πίστιν, sive Contentionem, antecedit: hæc subsequitur. Epilogus vero, sive conclusio, præter affectus quos ciet, præcipuum unum, plurave, sed potiora, repetit argumenta; quod ἀνακεφαλαίωσιν vocant. Quemadmodum in Oratoriis Institutionibus diximus lib. III. cap. vi.

31. S. *Vt magis vero dolorem abstergeat discipulis, addit, si ab iis diligeretur, quantum ac quomodo oporteret, profecto non tam ob abitum hunc maestos fore, quam gavisuros. Quod eo probat, quia Pater, ad quem se abire dixerat, sit major se: ut omnino, se ad Patrem evecto, plus*
tutela

tutela ac præsidii sint habituri, quam in sola sui corporis præsentia.

Verfu eodem xxviii : *Si diligeretis me, gauderetis utique, quia vado ad Patrem, quia Pater major me est.*

Non major tantum ratione naturæ humanæ, quod fatis per se est apertum : sed etiam quatenus Pater est Deitatis fons, ac principium, quo pacto hanc excellentiam intelligunt Gregorius Nazianzenus lib. III. de Theologia, & Hilarius lib. IX. de Trinitate. Eo autem minus dolendum ob abitum Christi fuit, quia vadebat ad Patrem, ut ab eo glorificaretur, unde Ecclesiæ pendeat gloria. Ut sic plus boni à Patre fit redditurum, quam à corporali sua præsentia.

32. *S. Hæc cuncta ait Christus à se dicta esse, quo facilius credantur, ubi fuerint impleta. Ac deinde subjungit, velle nunc se in ea temporis angustia finem facere sermonis, quia appropinquet princeps mundi, sive diabolus, qui per satellites suos, puta proceres Iudeos, & ministrum Iudam, se studeat apprehendere. Nec tamen quicquam diabolo in se juris esse, quia omnis peccati sit expers : sed hæc sibi perferenda esse, quo obediat voluntati Patris in peccato mundi expiando.*

Verf. xxix, xxx, xxxi : *Et nunc dixi vobis, priusquam fiat, ut, cum factum fuerit, credatis. Iam non multa loquar vobiscum. Venit enim princeps mundi hujus, & in me non habet quicquam. Sed ut cognoscat mundus, quod diligo Patrem, & sicut mandatum mihi dedit Pater, sic facio.*

Ὁ ἑχέσμος τῆς ἀρχῆς, princeps hujus mundi, quem κατηγοροῦν sive accusatorem vocari in Apocalypsi dicebamus, nihil habuit in Christo, h. e. adversus Christum, quia cum peccati fuerit exfors, non potuit eum κατηγορεῖν, sive accusare, ac culpæ, prout diabolus credentes solet. Itaque cum idem dicatur habere imperium mortis, liquet, Christum non esse mortuum ob culpam ullam, sed sponte permississe se capi, damnari, & morte ignominiosa occidi.

33. *S. Quibus dictis, petiit à discipulis ut, qui hæctenus acubuisent mensæ, de ea consurgerent.*

Verba sunt Christi: Ἐγέρθετε. *Surgite*, Imo & addidit, ἀγωμεθίς ἐν τῷ θεῷ, *eamus hinc*. de quo mox. Atque hæc de Ioannis cap. xiv.

34. *S. Postremo Christus, nempe priusquam domo exiret, hymnum cum discipulis cecinit: de quo Matth xxv i. 30.*
 Καὶ ὑμνήσαντες ἐξήλθον εἰς τὸ ἔρϑ.

Is mos Iudæis, ut & cibum sumturi, & eo sumto, precarentur Deum. Quod ex lege Mosaica fecisse, è Philone constat. Paulus Brugenfis est auctor, solere Iudæos tum recitare vi i psalmos pœnitentiales, h. e. à psal. cxii. usque ad cxviii. Pulcrum sane quod ne gentiles quidem à cibo sumto precari neglexerint. Naucraticæ enim solent eo tempore ἐπιανίστασθαι εἰς γέναλα, sacerdote precibus præeunte, teste Athenæo. Et Diotogenis Pythagorici, Stobæo auctore, præceptum erat, ut tum animo composito invocarentur θεοὶ ἐπιεπιπέσοι.

C A P. X V I I.

De alterius longi sermonis Christi, seu in cœnaculo interstantes, seu in via inter eundem habiti, parte priori, quæ refertur Ioannis cap. xv.

1. *S. Sequitur hinc sermo Christi alius; quem Cygneam Christi cantionem dixeris. Sed de eo non satis apertum videtur, utrum habitus sit in cœnaculo interstantes: an in via. Quibus placet prius, arbitrantur surrexisse quidem omnes de mensa: sed non continuo exiisse: verum prius hanc habuisse orationem.*

Nempe ut sæpe, inter amicos, à mensa etiam sermo continuari solet, quia ægre alter ab altero divellatur.

2. *S. Videtur tamen non minus probabile, in via habitum; cum Christus, ut clare Ioannes ait, non solum de mensa surgere, sed etiam exiri iusserit; nec quicquam dicatur, unde suspicio possit concipi, etsi surgendum, exeundumque dixisset, ipsum tamen novo sermone moram huic dicto injicere voluisse.*

Qui-

Quibus mens alia est, hi negant, tam longum sermonem viæ convenisse. Nam, inquiunt, non potuisset Christus inter eundem à discipulis omnibus exaudiri. Non diffiteor. Sed sufficit, si dicamus, exaudire potuisse eos, qui cum Christo ordine præcederent: uti Petrum, Iacobum, Ioannem; quorum tertius hæc, uti audierat, exaravit.

3. *S. Is sermo continetur cap. xv, & xvi. Priori capite tria facit. Primum comparationem instituit inter Patrem, & vititorem; se, & vitem; discipulos, & palmites. Deinde adhortatur ad observationem mandatorum, ac præcipue dilectionis mutua. Denique consolatur suos adversus odium mundi.*

Prima continetur sex versibus primis: altera undecim proximis: tertia decem postremis.

4. *S. Prima occasio esse potuit, quòd in Cæna institutione dixerit Christus, vinum esse sui sanguinem. Nam à vino ad palmites vitemque, & ipsum vititorem, commode potuit ascendi. Ac patrem quidem comparat agricola, sive vititori; se viti.*

Idque vers. 1: Ego sum vitis vera, & Pater meus agricola. Quasi dicat. Non sum fera vitis; sed neque illa vulgaris: verum ἀληθινή illa. Quippe longe melius nomen vitis mereor, quia excellentius in me conspicitur, quicquid in vite laudatur. Cum vero Patrem dicit γεωργόν, agricolam, intelligendus is, qui proprie est ἀμπελουργός, vititor.

5. *S. Discipulos vero comparat palmitibus. Palmitum autem duo facit genera. Quosdam ait non ferre fructum, quosdam ferre. Priores tolli, sive ferro amputari: utcunque videlicet frondibus luxurient. Posteriores vero purgari, h. e. luxuriam iis frondium imminui, quo uberius ferant fructum.*

Vers. 11: Omnem palmitem in me non ferentem fructum tollit: & omnem, qui fert fructum, purgat; ut fructum copiosorem adferat. Vbi αἶψαιν, sive tollere, valet, ferro recidere, atque amputare, ac pro sarmento habere. Καθαίρειν, sive purgare, est vineam pampinare, quod

Græcī dicunt βλασφημῶν. Itaque significat eos, qui non obediunt Christo, haut meliori loco cenferi, quam farmenta inutilia. Siquis vero mandata ejus servet, non recidi, atque abjici à Christo, sed solum purgari, quo magis & magis fructus proferat. Purgatio vero hæc per afflictiones fit: ut quando valetudo, opes, honores, potentia, quæ pro frondibus solum habenda, imminuuntur nobis, ne animus iis nimis immergatur, sed solutior his curis, de divinis, atque animæ salute, sollicitius laboret.

6. *S. Hæc, generatim ita dicta, accommodat deinde discipulis: quos ait jam esse purgatos, propterea quod fidem haberent Evangelio.*

Verf. 111: *Iam vos mundi estis, propter sermonem, quem locutus sum vobis. Mundi nimirum corpore, non tamen pedibus, quorum lotionem omni vita indigerent: juxta illud Christi apud Ioann. cap. xiiii. 10: Qui lotus est, non opus habet, nisi ut pedes lavet; sed est mundus totus. Nempe quotquot Christum vere recepimus, mundi sumus; ulterius tamen purgandi; non quidem baptisinate, sed interiori pedum lotionem.*

7. *S. Ex eo, quod se vitem esse dixerat, ac discipulos compararat palmitibus; colligit, iis curandum esse, ut sint in Christo, & Christus in illis: quæ duo non divelluntur. Eo autem id curandum, quia ut palmes à se ipso non profert fructum; sed tum demum, si ex vite succum hauriat vitalem: ita nec ipsi quicquam boni possint, nisi sibi sint insiti. Fore alioqui, ut habeantur pro palmitibus infecundis, ac à vite recisis: quæ ubi exaruerint, igni cremari solent.*

Verf. iv, v. vi. *Manete in me, & ego in vobis. Sicut palmes non potest ferre fructum à semet ipso, nisi manserit in vite: sic nec vos, nisi in me manseritis. Ego sum vitis, vos palmies. Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum: quia sine me nihil potestis facere. Siquis in me non manserit, mittetur foras, sicut palmes, & arefcet, & colligunt eos, & in ignem conjiciunt, & ardent. Ex iis vero, quæ antea diximus, cognoscere fuit, Christum esse in nobis per Spiritus S. influxum, atque auxilium: nos esse in Christo per fidem, & obediendi atque imitandi propositum.*

Atque

Atque hæc de parte capitis prima, qua Pater, Christus, discipuli cum vinitore, vite, & palmitibus comparantur: idque ut inde intelligeretur, quam necessarium sit, ut Christus inhabitet in nobis per Spiritus sui influxum, ac nos ei fide viva, sanctoque vitæ proposito inhærentes fructus dignos proferamus. Quomodo item, qui Christum repudiant, quia extra Christum non est vita, tandem puniendi sint morte æterna.

8. §. *Altera capitis pars est adhortatio ad observationem mandatorum Dei, ac potissimum dilectionis mutue. Primum argumentum petitur à promissione exauditionis.*

Verf. VII: *Si manseritis in me, & verba mea manserint in vobis: quodcumque volueritis, petetis, & fiet vobis.* Primum videndum, quibus, sive qua conditione fiat promissio. Deinde quid promittatur, sive quomodo promissio sit intelligenda. In iis, quibus promissio fit, exigitur, ut maneat in Christo, nempe fide, & obediendi proposito: item ut verba sive doctrina Christi maneat in ipsis; puta non solum quod ad notitiam, sed etiam secundum affectum, quem subjiciant Dei mandatis. Promittitur autem impetratio omnium, quæ petierint: puta quæ petierint ad Dei gloriam.

9. §. *Deinde altera, imo gemina adfertur causa; cur debeant observare verba, sive mandata Christi. Videlicet quia inde gloria Dei augebitur, & cunctis apparebit, eos esse genuinos Christi discipulos.*

Verba Christi sunt verf. VIII: *In hoc glorificatus est pater meus, ut fructum multum feratis, & efficiamini discipuli mei.* Græce est ἐν τῷ ἔδοξάνη, in hoc inclaruit, pro inclarescet. Sæpe aoristus pro futuro, aut præsentis. De quo diximus in Grammaticis Institutionibus. Iva videtur hic non tam finem signare, qui per v r exprimitur: quam conditionem, quæ effertur per s i. Sententia est, Si homines videant, vos non solum nomine, ac professione, sed opere etiam, esse discipulos Christi.

10. §. *Tertium argumentum, quo hortetur Christus ad mutuam dilectionem, desumit à suæ dilectionis exemplo.*

Verf. IX, & X: *Sicut dilexi me Pater, ita & ego dilexi vos: manete in dilectione mea.* Sic vertit Erasmus. Sed illud, ita, potius ante manete repo-

reponendum, hoc pacto: *Sicut dilexit me Pater, & ego diligo vos: ita & vos manete in dilectione mea: h. e. mei.* Geminum igitur, & Patris, & Filii, exemplum proponitur ad imitandum. Atque ita & illustrissimus Grotius accepit. Sequitur deinde: *Si præcepta mea servaveritis: manebitis in dilectione mea: sicut & ego Patris mei præcepta servavi, & maneo in ejus dilectione.* Sententia est: Vidistis, qualis fuerit Patris erga me dilectio, atque ut ego vicissim ostenderim dilectionem meam mandata ejus observando. Vidistis etiam, quanta fuerit in me dilectio vestri. Vos itidem persistite in dilectione mei, & præstare, quæ præcepi. Priora verba familia sunt istis Ioan. xiv. 31: *Vt norit mundus, à me diligi Patrem; prout Pater mihi mandavit, ita facio.*

11. §. *Quartum argumentum, cur discipulos adhortetur ad dilectionem mutuam, petitur à fine eo, quod, quo gaudio Christus gauderet in dilectione Patris, eodem discipuli gavisuri sint. Atque hoc ex parte completum fuit à resurrectione Christi, & adscensione ejus: perfectissime vero implebitur à resurrectione universali.*

Christi verba sunt hæc vers. xi: *Hæc locutus sum vobis, ut gaudium meum in vobis sit, & gaudium vestrum impleatur.* Græce est, ἡ ἀγαλλίασίν μου ἐν ὑμῖν μέλλει. Gaudium meum, pro, gaudium propter me. Καὶ ἡ χαρὰ ἐξ ὑμῶν πληρωθῆναι. Quo significat, verba hæc sua istoc tempore quidem non ita gignere solatium: sed magno gaudio fore ubi Christum viderint à resurrectione: majori, ubi conspexerint cælos patentem: maximo, cum secum in caelestia eos transferet gaudia.

12. §. *Quia vero hoc gaudium mentis spirituale nascitur ex observatione mandatorum Christi, subjicit, mandatum suum consistere in eo, ut se mutuo diligant; ac ut eos magis ad dilectionem hanc accendat, provocat eos exemplo suo, etiam vitam impensuri pro amicis. quo in hominibus nullus est luculentior caritatis gradus.*

Audiamus magistrum vers. xii, & xiii: *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos: Majorem hæc dilectionem nemo habet (quam) ut animam suam ponat quis pro amicis suis.*

13. §. *Ac quoniam proxime discipulos suos vocarat amicos: addit*

addit, tum vere eos fore amicos, si servent mandata, manendo in dilectione ejus. Addit quoque, licet revera servi forent, (unde superius illud, non esse servum majorem domino) non tamen se eos servos vocitare, quia non habeat eos ut servos, sed ut amicos. Nam cum servi veri non soleant esse gnari, quid occulti agitet consilii dominus; sed contenti sint exsequi ea, quæ is jusserit; contra se omnem is exposuisse voluntatem Patris celestis.

Ponam de eo ipsius Christi verba, vers. XIV, & XV: *Vos amici mei estis, si feceritis, quæ ego præcipio vobis. Num non dico vos servos, quia servus nescit, quid faciat dominus ejus. Vos autem dixi amicos, quia omnia, quæcunque audivi à Patre meo, nota feci vobis.*

14. §. *Atque ut magis liqueat de caritatis hujus dignatione; addit, non se ab iis electum, sed eos à se electos; idque duplici fine; uno, ut fructum possent proferre, ad utilitatem sui, & gloriam Dei; altero, ut quæcunque salutaria sibi poscerent à Deo, ea impetrarent. Hinc univèrse concludit præcepto brevissimo, ac suavissimo, ut se invicem diligerent.*

Vers. XVI, & XVII: *Non vos me elegistis; sed ego elegi vos, & posui vos, ut eatis, & fructum adseratis, & fructus vester maneat, ut quodcunque petieritis Patrem in nomine meo, det vobis. Hæc mando vobis, ut diligatis invicem. Commode vero capiendum, quod hic audimus dicentem: Omnia, quæ audivi à Patre meo, nota feci vobis. Intelligendum enim de iis solum, quæ in carne mortali jussus esset eos edocere. Qualia sunt illa, quod resurrecturus à mortuis, adscensurus in cælos, missurus Spiritum S. Ad hæc de gentium vocatione, judicio univèrso, & vita æterna. Alioquin pugnet cum eo, quod dicet postea, *Multa habeo vobis dicere; sed nunc non potestis portare.* Qualia fuere, inter alia, de regno suo spirituali, & de cessatione legis Mosaicæ. Atque hæcenus de secunda parte hujus capituli: quæ præcipit observationem mandatorum, ac potissimum dilectionis mutæ.*

15. §. *Tertia capituli parte à dilectione mutua transit ad odium mundi: idque commode omnino, quia mutua dilectione odium mundi exsuperandum est; non vero ob odium*

mundi ab amore Christi recedendum. Ac primum quidem consolationis argumentum petit ab exemplo suo. Quis vero fidelis nolit in omnibus fieri similis Christo?

Verf. XVIII: *Si mundus vos odit, scitote, quia me priorem vobis odit. Vbi Græce, πρῶτον ὑμῶν. Quod non solum interpretari possumus, priorem vobis; hoc est, ante vos: sed etiam primum vestri, hoc est, doctorem vestrum, ac dominum. Quam interpretationem amplexus est Cajetanus, ac fortasse etiam Cyrillus: & videri possint favere verba verf. xx; quæ mox adferam. Simplicius tamen dixeris, πρῶτον sumi pro ἀγρερον, ut sententia sit, antequam vos: quomodo & Syrus interpres accepit.*

16. §. *Alterum argumentum est à causa ejusce odii. Ea est, quod mundus non possit non odisse, quos Christus à mundo secrevisset.*

Verba Christi sunt verf. XIX: *Si de mundo fuissetis, mundus, quod suum erat, diligeret: quia vero de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus. Non videtur hic loqui de electione, qua Pater ab æterno eos prædestinasset ad vitam æternam: sed qua Christus in terris eos destinasset muneri Apostolico, ac mundi conversioni. Quemadmodum neque II Maccab. 1. 25, cum Deus dicitur Patres elegisse, & sanctificasse, id ita accipi debet, quasi singulos destinasset ad salutem æternam: multi enim fuerunt Abrahamæ filii solum secundum carnem: sed significatur, Deum Israelitas è mundi colluvie selegisse, sibi que consecrassè, ut populum peculiarem: quem propterea ingentibus beneficiis, præ reliquis gentibus, affecerit. Sententia igitur Christi videtur, etsi futuri sint mundo exossi, non propterea animum abjicere debere, sed cogitandum iis esse, hoc se odium sustinere quia Christus ad hoc eos secreverit è mundo, ut sui essent discipuli; quo honore iis sit gaudendum: tum etiam non posse aliter esse, quin eos oderit mundus, cum simile capiatur simili; Apostoli autem sint dissimiles mundanis. Atque hæc lucem capient ex iis, quæ de similitudine, nunc amorem, nunc odium pariente, dicebamus in Oratoriis Institutionibus lib. II. cap. IV. sect. IV.*

17. §. *Tertium argumentum sumitur à proverbiali γῶμη; non esse servum majorem domino.*

Ver-

Verba sunt vers. xx: *Mementote sermonis mei, quem ego dixi vobis: Non est servus major domino suo. Si me persecuti sunt, & vos persequentur: si sermonem meum servaverunt, & vestrum servabunt.* Proverbiali huic sententiæ simile est istoc Matth. x, 24: *Non est discipulus supra magistrum, nec servus supra dominum suum.* Neque hic consistit intra odium, sed de persecutione addit, odii effectû. Nam quem quisque odit, periiisse expetit. Qua de re dictum nobis in Oratoriis Institut. lib. II. cap. v. sect. I. Denique subjungit, non expectandum iis esse, ut cum contemserint sermonem Christi, non etiam discipulorum sermonem aspernentur.

18. §. *Quartum est argumentum ab odii, & persecutionis causa. Ea dicitur esse odium Christi.*

Verf. xxII: *Sed hæc omnia facient vobis propter nomen meum.* Hoc est, odio mei, sive propter me, ἐνεκεν ἐμοῦ, ut pro eo est Matth. v. II. Nomen alicujus, pro aliquo: ut *nomen Romanum, Thebanum, agelli*; pro *Romani, Thebani, agellus*; ut diximus in Oratoriis Institut. lib. IV. cap. VII. sect. XI. Ac alibi item adducimus hoc è Catonis distichis, *inimici nomen amici*, h. e. inimicus amicus, φίλος & φίλος. Porro non putandum, leve adferre solatium, quod essent hæc perpeffuri propter Christum. Nam quia scirent hoc scire Christum, eo scire etiam poterant, Christum iis fore auxilio, qui amore ejus hæc tolerarent: præsertim qui hoc esset pollicitus: uti & postea præstitit: cujus rei illustre in Petro, carcere per Angelum educto, exemplum refertur Act. v.

19. §. *Cur autem oderint Christum, ratio adfertur, ignorantia ejus, qui miserat Christum.*

Ibid. *quia nesciunt eum, qui me misit.* Quasi dicat, præ ambitione, & aliis carnis affectibus, ita sunt excæcati, ut non attendant ad Patrem, à quo missus sum in mundum.

20. §. *Ac quam fædum ignorantia hæc peccatum sit, ostendit eo, quod Christus ad eos venerit, mandatum Patris illis enarrarit, prophetarum testimoniis, ac miraculis firmarrit. Absque iis foret, negat, pro peccato fuisse habendum, quod nescirent, à quo missus foret.*

Verf. xxII: *Si non venissem, & locutus fuisset eis, peccatum non haberem:*

berent : nunc autem non habent , quod prætexant peccato suo. Non negat, si non essent veritatem à Christo ipso edocti, nihilominus peccatum habituros : sed negat, hoc peccatis tum fuisse accensendum, quod non crederent Patri, ac Christo. Nunc contra turpi adeo inficitia *ἄγλασιν* vel colorem nullam posse invenire.

21. §. *Quinctum est ab odii hujus feditate: quod bisariam comprobat. Prius ex eo, quod non Christum modo oderint: sed pariter Patrem, qui eum misit. Alterum eo, quod miraculis tam illustribus aliud potuerint edoceri.*

Audiamus Scripturæ verba vers. xxiii, & xxiv: *Qui me odit & patrem meum odit. Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent: nunc autem & viderunt & oderunt me, & patrem meum.* Nimirum cum viderint, & audierint Christum; proprie sunt & odisse dicendi. Sed proprie non oderant Patrem: verum improprie, quatenus ille in suam tendere contumeliam judicaret, quicquid contumeliæ fieret Filio, etiam à se ignorantibus, dummodo & enarrando doctrinam, & firmando eam miraculis, veritatem aperte essent edocti, quam per malitiam rejecissent. Similia habemus, cum alibi, tum Matth. xxv: ubi Rex dicitur benedictis diciturus, se ab iis passum, visitatum, vestitum: eos vero responduros, nihil horum à se factum: sed Regem sic verba sua interpretaturum, se sibi facta censere, quæ minimis fratrum fecissent. Ad 1 Sam. x. 19.

22. §. *Addit deinde sermone suo pondus ex eo, quod jam olim typum hujusce rei cernere fuerit in Davide.*

Vers. xxv: *Sed, ut compleatur sermo, qui in Lege eorum scriptus est, Odio habuerunt me gratis.* Verba sunt è Psalm. xxxiv, sive xxxv. 19. Post *ΣΕΔ κατ' ἐκείνην* desideratur, hæc *acciderunt*. Particula *ἕ* hic, ut passim alibi, non finem significat; sed eventum. Cum dicitur *ἸΜΡΛΕΤΥΜ* in Christo, non signatur prophetia aliqua: sed id quod *τυμνωσ* præcesserat in Davide, id *ἀνεβωσ*, sive eminentiori sensu evenisse in Christo. Atque ita capiendum sapius, quando, quod antea adumbratum, *ἐν ἀληθινή* factum ab Evangelistis narratur. Quod non attenderunt veteres Iudæi, & horum exemplo Celsus, Julianus, Porphyrius, cum veritatem Scripturæ oppugnarent. *PER LEGEM*

non intelligitur Lex Mosaica; sed uniuersa Sacra Scriptura; qualis tum exstaret: uti etiam sumitur Ioan. x. 34. & I Corinth. xiv. 21. ubi ex Lege citatur, quod legitur apud Propheten Iesaiam. Similiter enim, quod hic memoratur, est ex Psalmo xxxiv, sive xxxv. 19. GRATIS ponitur, pro immerito. Hebraice est חנם hinnam, quod οἰ ἐδωκέντων & nunc δωρεάν vertunt, ut hoc loco: nunc ἀδίκως, ut Proverb. i. 11. 17. Similiter I Sam. xix. 5. Ionathas Sauli ait: *Quare peccares contra sanguinem innoxium, morte afficiendo Davidem gratis?* Vbi Hebraice itidem est חנם.

23. §. *Sextum est argumentum à duplici testimonio aduersus iniquum hostile odium. Prius est Spiritus paracteti, quem missurus esset.*

Verf. xxvi: *Cum autem venerit Paracletus, quem ego mittam vobis à Patre, Spiritum veritatis, qui à Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me.* Vbi primo videndum quis mittendus. Is est Spiritus Παράκλητος. quomodo vocatur, quia causam agit Christi, ac nostram, ut antea dictum. Deinde quis missurus, & unde missurus. Missurus est Christus, idque à Patre, è quo procedit. Denique dicitur, quid is facturus. Nempe testimonium Christo perhibebit: quod certissimum erit, quia dicitur *Spiritus veritatis, & à Patre procedit.* Ut si angelis sit credendum, multo magis fides habenda sit Spiritui Sancto, qui non est spiritus creatus, sed, ut Athenagoras appellat, τρίτον θεῶν, tertium numen divinitatis, tertium numen maiestatis; ut Tertullianus loquitur aduersus Praxeam.

24. §. *Alterum testimonium est ipsorum Apostolorum; quibuscum, ex quo cepisset predicare, semper esset conversatus: ut omnium, quæ vidissent, & ex eo audissent, testes essent certissimi.*

Verf. xxvii: *Et vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis.* Græce est, μαρτυρεῖτε, testes estis; ut vertit Erasmus. Sed recte vulgatus, perhibebitis: quia μαρτυρεῖτε per enallagen temporis ponitur pro μαρτυρήσατε. Eo autem dicuntur testes fore idonei, quia secum fuerint ἀπ' ἀρχῆς, ab initio: nempe prædicationis Euangelicæ, sive ex quo exercere munus suum cepisset. Atque hæctenus ea sermonis Christi pars, quam exhibet Iohannes cap. xv.

C A P. XVIII.

De sermonis ejusdem, sive in cœnaculo, sive in via habitus, parte altera, quæ refertur Ioan. cap. xvi.

1. *S. P*rogreditur Christus cap. xvi in sermonem, qui institutionem Cœnæ, postquam jam surrexissent, excipit: sive ubi exierant, videlicet in via, habitus sit; seu antea, in cœnaculo, factus sit.

Posterius præferebamus superius. Sed de eo contendere nolumus cum quoquam.

2. *S. Quatuor vero ea sermonis parte facit. Primum discipulis prædicit adversa, quæ obventura essent à discessu suo. Vbi initio aperit, cur tam multa hæctenus adduxerit de malis, quæ discipulos manerent. Atque ait, hoc ideo à se factum, non ut mæstiores reddat; sed quo minus offendantur, ubi in hac inciderint.*

Nam quod dici solet, Tela prævisa minus feriunt. Verba sunt vers. 1: *Hæc locutus sum vobis, ut non scandalizemini.* Vbi Hæc non refertur ad id, quod proxime antecesserat de testimonio Spiritus S. & Apostolorum: quamquam sic Augustinus, & Euthymius, ceperunt; imo, ut Iansenius observat, etiam id voluisse videtur Officium Romanum, in Dominica, quæ Pentecosten præcedit. Sed omnino referri convenit ad ea, quæ istis præmissa fuere de odio, ac persecutione.

3. *S. Ejusce odii duos subjungit effectus: prior est, quod eos forent relegaturi à cœtu suo, qui σωαγωγή dicebatur.*

Vers. 11: *Ἀπὸ σωαγωγῆς πείσασιν ὑμᾶς.* Pro quo Luc. vi. 22. *ἀφορίσασιν ὑμᾶς.* Erat hoc pœnæ genus, quo quis à sacris arcebatur. Atque hoc usi sunt Iudæi erga confitentem Christum, ante resurrectionem ejus. Sed à resurrectione, postquam etiam doceretur legis Mosaicæ antiquatio, accessit Maranatha, sive ἀνάθεμα: tanquam non adversus lapsos, sed fidei desertores, eoque dignos, qui diris devoveantur. Imitati sunt Christiani; quibus pœna levior, abstentio.

Hæc

Hac à Cœna arcebantur ad tempus præfinitum. Gravior autem erat ἀνάθεμα, cum sine ulla temporis præfinitione absunderentur. Sic tamen ut is, qui pœnitentia duceretur, non semper à sacris excluderetur, præsertim in vitæ extremis. Quamquam vero primis Ecclesiæ temporibus, cum vigeret donum discernendi spiritus, facilius erat dijudicare animos humanos, atque exinde statuere de pœna: non tamen postmodo cessare omnino hæc pœnæ genera debuerunt: quandoquidem disciplina in Ecclesia est necessaria, & iudicium ex magnitudine criminis, & contumacia hominis, fieri possit. Vide, quæ tota hac de re pererudite scripta Illustrissimo viro, Hugoni Grotio, in Lucæ VI. 22.

4. §. *Alter effectus est, quod operam sint daturi, ut auferant vitam, & in scelerata hac mente ita sibi placituri, ut videantur sibi gratum Deo cultum præstare.*

Eodem vers. 11: *Sed veniet hora ut omnis, qui interficit vos, arbitretur, obsequium se præstare Deo.* Vbi SED (Gr. ἄλλω) non tam particula est adversativa, quam adfirmandi vel intendendi: q. d. *quin*, vel *imo*. Vbi vulgatus habet *obsequium*, Græce est λατρείαν, quod Erasmus reddidit *cultum*. Sententia est, credent se sacrificium Domino offerre. Sic Paulus, quando, ut est Gal. I. 13. καθ' ἡμετέρας ἡμετέρας * ἐδίωκε τὸ ἐκκλησίαν Ἰ. Θεῶν, καὶ ἐπέβην αὐτῷ, se mirifice placere Deo credebat, tanquam, ut mox subdit ipse, ἡμετέρας ζήλων τῆς ἐκκλησίας. Atque idem de Iudæis sic loquitur Rom. x, 2: Μαρετυρῶ αὐτοῖς, ὅτι ζήλον Θεῶν ἔχουσιν, ἀλλ' ἔκατ' ἠπίρρωσιν. Testimonium illis perhibeo, quod studium Dei habent, sed non secundum scientiam.

* *Supra modum persequeretur Ecclesiam Dei, ac depopularetur eam.*

† *Vehementius traditionum patrum studiosum.*

5. §. *Tanti odii adfertur causa, quod neque Patrem, neque Christum norint.*

Vers. 111: *Et hæc facient vobis, quia non noverunt Patrem, neque me.* Quasi dicat, nesciunt, quam Pater sit Φιλάνθρωπος, ac quanto majoris faciat peccus purum, quam ritus universos.

6. §. *Deinde exponitur, cur ea mala hac ultima concione prædicat discipulis, antea vero de iis siluerit. Nempe nunc se ea ait exponere, ut recordarentur dictorum quando contingent: at reticuisse antea, quia dum secum haberent*

Chri-

Christum, nihil magnopere attinere ea scire: sed nunc scitis esse opus, quando quidem suus discessus instaret.

Verf. IV, & V: *Sed hæc locutus sum vobis, ut cum venerit tempus illud; reminiscamini eorum, quæ ego dixerim vobis. Hæc autem vobis initio non dixi, quia vobiscum eram. Nunc autem vado ad eum, qui misit me.*

7. §. *Hinc accedit ad partem capituli alteram: qua Christus studet mederi eorum mærori. Ac primum significat, unde eorum mæror sit: nempe ab sermone de discessu suo.*

Verf. V, & VI: *Nemo ex vobis interrogat me, Quo vadis? Sed quia hæc locutus sum vobis, tristitia implevit cor vestrum. Inquit aliquis, Petrum dixisse antea, Domine, quo vadis? Thomæ etiam verba fuisse: Domine, nescimus, quo vadis: & quomodo possumus viam scire? Verum non hæc Christo exciderant: sed voluit, ut, se jamjam abitum parante, more amantium instantius id rogarent, quo sibi sic occasio daretur planius, pleniusque istoc eos edocendi. Dolēbat, mæstitia præpeditos usque adeo eos distingere, ut, hac sola præpediti, tam cito desisterent ab inquirendo, quod palmarium nunc erat rogare: ut quo non aliud utilius esset tantæ eorum mæstitudini medendo. Ipse igitur novam præbet occasionem denuo cogitandi de priori quæstione: quo ea perspecta dolorem exuerent conceptum è discessu suo.*

8. §. *Exinde solatur eo, quod ipsis discessus ille sit salutaris: quia, absque eo foret, non posset illis mittere Paracletum.*

Verf. VII: *Sed ego veritatem dico vobis, expedit vobis, ut ego vadam. Si enim ego non abiero, Paracletus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos. Vbi quod ait, se dicere veritatem, tum attentionem parat, tum fidem conciliat: cui subicit, quam utile sit, se cælos petere, quia antea non possit mittere Spiritum sanctum.*

9. §. *Huiusce Paracleti effectus adfertur triplex. Primus est ratione mundi; alter ratione Apostolorum; tertius ratione ipsius Christi. Primus ille tria iidem continet. Nam mundum arguet de tribus. Ex quibus principe loco ponitur illud de peccato; puta quod noluerit Christi credere.*

Verf. VIII, & IX: *Et cum venerit ille Paracletus, arguet mundum, de peccato, & de iustitia, & de iudicio. De peccato quidem, quia non credunt*

dum in me. Q. d. Tum apparebit, me esse prophetam illum, de quo sic Deus Deuteronomii xviii. 18, 19: *Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui: & ponam verba mea in ore ejus, loqueturque ad eos omnia, quæ præcepero illi. Qui autem verba ejus, quæ loquetur in nomine meo, non audierit, ego ultor existam.* Vbi verba ponam in ore ejus, valet, per eum loquar, sive, is voluntatis erit meæ interpres. Quod addit Deus, se graves de eo pœnas sumturum, qui prophetæ illi non habuerit fidem; id impletum in Hierosolymitanæ Urbis excidio: quod supplicium in se fuit horrendum, ac totum perfonuit terrarum orbem.

10. §. *Proximum est, quod Spiritus mundum arguet de justitia. Nam cum natura æqui bonique requirat, ut bonis multa mala immerito perpeffis bene tandem sit, hoc in Christo etiam relucebit, quem Deus mundo huic eripiet, ne amplius conspiciatur, & in calis imperii gloriaque sue participem faciet.*

Verf. x: *De justitia vero, quia ad Patrem vado, & posthac non videbitis me.* In hoc Spiritus effectu considerandum, quid arguat, & quo arguat. Iustitia arguet: nempe illa retributiva: de qua I I Thes. i. 5: *In exemplum. (sive documentum) justii judicii Dei, ut digni habeamini regno Dei, pro quo & patimini.* Nam si justum est, ut Deus pios, propter Deum passos, dignetur regno suo: justum etiam sit, ut Christum recipiat in regnum suum, eique donet nomen supra omne nomen. Id, quo arguet, est Christi assumptio in cœlos: ubi non ultra obnoxius sit injuriis, ac contumeliis, sed de victis hostibus triumphet.

11. §. *Tertium, de quo Spiritus arguet, judicium est: quo diabolus, qui caussa fuit, cur Christus adjudicaretur morti, ipse regno suo exutus, adjudicabitur igni eterno.*

Verf. xi: *De judicio autem, quia princeps hujus mundi jam judicatus est. Quicum optime convenit illud Ioan. xii. 31: Nunc judicium est mundi: nunc princeps hujus mundi ejicietur foras.* Hoc est, diabolus, qui per idololatriam, & omnis generis vitia, toto pene orbe, quasi Deo excluso, imperium obtinebat, (unde & Deus hujus seculi, ὁ Θεὸς τῆς αἰῶνος τῆς τῆς, appellatur à Paulo *) is nunc hoc regno suo spoliabitur, mundusque vindicabitur in libertatem. * 2 Cor. 4. 4.

12. §. *Alterà paraclæti utilitas est, quod discipuli, multorum*

adeo ignari, (quæ Christus, magister optimus, eo noluit illis exponere, quoniam necdum horum capaces sciret) ista tunc docebuntur à paraceto, spiritu veritatis: ut qui solus vere edoceat doctrinam salutarem; nec aliud loquatur, hominique inspiret, quam quod à Patre, ac Filio, accepit: qui etiam is sit annuntiaturus tum particulatim de certis hominibus, tum univèrse de mundo, Iudæis, ac Ecclesiæ statu.

Verf. XII, & XIII: Adbuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare nunc. Cum autem venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Non enim loquetur à semet ipso; sed quæcunque audiet, loquetur, & quæ ventura sunt, annuntiabit vobis. Postrema verba pertinent ad spiritum propheticum: de quo Act. XIII. 1. & Ephes. IV. 11. Sic Agabus prædixit famem sub Claudio Cæs. futuram: Act. XI. 28. item Paulum Romæ vincendum. Act. XXI. Extremis temporibus multos à fide defecturos, multorumque impietatem, prædicit Spiritus I Tim. IV. 1. & II Tim. III. 2. Mortem suam instare prædicit Petrus epist. secunda. I. 14. Mitto Apocalypsin pene universam.

13. §. *Utilitas tertia paracleti redit ad Christum, quem illa futurorum prædictio, de qua proxime est locutus, clarum reddet ac gloriosum. Siquidem Spiritus ille doctrinam suam dicitur accepturus à Christo: non quasi non accepturus à Patre, sed quia omnia Patris etiam sint filii: ut quæ Ecclesiæ prædicet, sit hausurus de communibus archivis.*

Verf. XIV, & XV: Ille me glorificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Omnia quæcunque habet Pater, mea sunt. Propterea dixi vobis, quod de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Vbi videmus, Christum statui tanquam alterum dominum: Spiritum S. tanquam utriusque œconomum, sive dispensatorem. Qua mente etiam capere oportet illa Tertulliani, quando Spiritum S. vocat villicum Patris, vicarium Christi.

14. §. *Tertia capitis parte transit Christus ad solatium aliud, nempe à reditu suo, post pusillum, quasi tridui tempus, futuro: quia tunc iterum alter alterum visurus.*

Verba Christi sunt vers. xvi : Pusillum, & non videbitis me, & iterum pusillum, & videbitis me; quia ego vado ad Patrem.

15. §. *Verum discipuli, partim ob mœrorem, qui totos occupat, partim ob tam inopinata, quæ audirent, non capiebant, quæ Christus diceret.*

Etiã poterant putare, in ejus verbis esse ἀντιλογίαν. Quasi dicerent, ut est apud Chrysofomum : Si te videbimus, quomodo abis ? Si autem abis, quomodo videbimus ?

16. §. *Quare inter se conferre capita, & colloqui caperunt. Nec tamen, multorum more, aspernati sunt, quæ ignorarent; nec superbe simularunt se scire, quæ nescierunt, sed ingenuè inscitiam fatebantur.*

Vers. xvii, & xviii : Dixerunt ergo quidam ex discipulis etiã inter se : Quid est hoc, quod dicit nobis : Pusillum, & non videbitis me ; & rursum pusillum, & videbitis me ? & , Quia ego vado ad Patrem ? Dicebant ergo : Quid est hoc, quod dicit, Pusillum ? Nescimus, quid loquatur. Vbi cum legimus, Dixerunt ex discipulis, Εἶπον ἐν ἑαυτοῖς μαθητῶν, intelligitur πῶς, aliqui. quod præterit vulgatus; sed Erãsimus expressit. Similiter Matth. xxiii. 34. Εξ αὐτῶν ὑποκτενεῖτε, καὶ σαυρώσετε. Pro αὐτῶν πῶς, illorum aliquot. Ac similiter in iis, quæ sequuntur: ac sæpius alibi. Additur, πρὸς ἀλλήλους, inter se, quia sic mussitarunt, ut non potuerint exaudiri à Christo. Hinc mirari se ostendunt, quod diceret, se jam vadere ad Patrem, & pusillum duntaxat cum iis fore. Hoc enim est, quod non caperent, minuto adeo spacio secum fore.

17. §. *Christus partim exteriori signo, quod discipuli capita collimarent; partim etiã spiritu divino edoctus; non putavit, sibi cessandum, donec rogaretur; sed, boni fungens magistri officio, prior interrogando occupat: ac continuo eos solatur eo, quod licet ex passione, ac morte sua, magnum sint percepturi luctum, mundo interim gaudente; mox tamen eorum tristitia sit convertenda in lætitiã; ut simile hic sit futurum, ac in muliere pariente, quæ in partu quidem ingentem sustinet acerbitatem, ac cruciatum; sed, ubi*

prole feliciter fuerit aucta, absterſo omni dolore, magnum concipit gaudium.

Hæc mens verſ. xix, xx, xxi, xxii. Verba ſunt: *Cognovit autem Ieſus, quod vellent ipſum interrogare; & dixit eis, De hoc quaeritis inter vos, quod dixi; Puſillum, & non videtis me, & iterum puſillum, & videtis me. Vbi, non videtis me, ait, pro non videbitis me: præſens pro futuro, ut ſæpe. Hinc ſequitur: Amen, amen, dico vobis, plorabitis, & lamentabimini vos. Dolorem eum ſignat, quando cernent Chriſtum capi, capto à militibus illudi, illuſum crucifigi, mox mori, & ſepeliri. Addit, *Mundus contra gaudebit. Præcipue Phariſæi; qui de Chriſto devicto quaſi triumphabunt. Sed ſolatur continuo verbis hiſce: Vos autem contriſtabimini; ſed triſtitia veſtra vertetur in gaudium.* Atque hunc diſcipulorum dolorem, ac lætitiã, illuſtrat ſimilitudine peraccommodata. Ejus prior pars eſt: *Mulier cum parit, dolorem habet, quia venit hora ejus: cum autem pepererit puerum, jam non meminit anxietatis, propterea, quod gaudeat, hominem eſſe natum in mundo.* Hoc eſt, quia auxerit genus humanum. Atque hæc eſt *ἡγάρις*, quæ indicari ſolet per particulam *veluti, quemadmodum*, aut ſimilem. Sequitur *ὡσπερ*, cujus nota fere eſt, *ſic, ſimiliter*, aut ejus generis particula. Ea hujusmodi eſt: *Et vos igitur nunc quidem triſtitiam habetis: ſed iterum videbo vos, & gaudebit cor veſtrum, & gaudium veſtrum nemo tollet à vobis.* Græce eſt, *ἡ ἀγάρις τοῦ αἰῶνος*, gaudium nemo tollit. pro *ἀπὸ*, tollit. Dixeris, etiam conſpecto iterum Chriſto, inque cælos evecto, ſæpe ob perſecutiones magno in dolore fuiſſe diſcipulos. Verum ut tum magno fuerint in mœrore verſati: cauſſa tamen gaudii permanſit; quia ſcirent, Chriſtum non iterum moriturum, ſed jam federe ad dexteram Patris, atque ibidem ſibi ab eo habitaculum eſſe deſtinatum.*

18. §. *Felicitatem læti illius temporis, quo gauiſuri ſunt conſpecto iterum Chriſto, etiam poſtquam denuo fuerit ſublatus, eo commonſtrat, quod qui antea ſolerent, quotieſcunque aliquid adverſi, vel periculi, incideret, ad Chriſtum ſe recipere, ac ſuis eum precibus ſollicitare: hi deincepti non eſſent rogaturi Chriſtum, ſed Patrem, quem in nomine Chriſti rogantes, imperarent, quod rogaveſſent.*

Verſ. xxiii, & xxiv: *Et in illo die me non interrogabitis quicquam. Amen amen dico vobis, quacunque petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.*

vobis. *Hactenus non petistis quicquam in nomine meo: petite, & accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum.* Vbi duo præcipue dicit Christus. Primum, non amplius se præsentem rogatum ab iis iri, uti solet. Nam dum Christum haberent secum, in adversis omnibus, atque adeo periculis, continuo ad illum confugiebant, eumque precibus suis sollicitabant. Vt Matth. vii i. 25. cum tempestate coorta aiunt; *Domine, serva nos, perimus.* Et, quantum tribuerint præsentia Dominicæ, arguit illud Mariæ, & Marthæ: *Domine, si fuisses hic, frater noster non esset mortuus.* Cum vero hic de precibus sit locus, liquet, non adversari huic dicto Christi, quod discipuli à resurrectione rogarint Christum, an eo tempore restituendum esset regnum Israel: & multa etiam alia de Scripturis inquisivisse, credibile est. Quod movit B. Augustinum, ut, quod Christus ait, non rogandum se amplius, id intelligi dixerit oportere de tempore à resurrectione universali, quando plenum erit gaudium, nec ququam rogato opus fore, contra quam erat, dum in terris Apostoli degerent; præsertim antequam Christus vaderet ad Patrem, nec accepissent Spiritum S. Nempe non attendit satis sanctissimus ille Hipponensis Pontifex, vocem *ἐρωτᾶν* hic sumi non pro interrogare, sed pro orare: quo de Latinismo superius dicebam. Et hæc de primo. Alterum tria comprehendit, quem rogaturi, & in cuius nomine, & qua fiducia, Christo ablato, rogaturi dicantur Patrem: idque in suo nomine: precando nimirum, ut exaudiantur, non tam ob patres, Abrahamum, Isaacum, Iacobum, vel etiam ob Davidem, uti sub veteri fœdere precari solent: sed per, & propter Iesum Christum: quæ nova erat precandi forma. Quanta autem fiducia sint precaturi, aperit, cum addit, eos certo impetraturos, quæ Patrem in suo nomine rogarint. Puta omnia Deo gloriosa, si bique salutaria: non si potentiam, honorem, opes, exposcant: imo ne quidem, si citra conditionem rogent malis præsentibus liberari: sed neque si vel salutaria aliis rogent; quandoquidem, pro quibus rogant, sæpenumero indigni sunt spiritualis gratiæ donis: in cuiusmodi etiam cum hac conditione poscendum, si ita ferat Domini voluntas. Occulta enim divini iudicii quis novit? Nec dubium, quin Deo grata sit eiusmodi pro peccatoribus oratio; utcumque non semper piorum exaudiat preces, ne quidem pro conversione malorum liberorum orantes. Nempe precum talium fructus quando non percipitur ab iis, pro quibus funduntur, ad ipsos tamen precan-

tes redit. Quo pertinet illud Christi Matth. x, & Luc. x: *Et si fuerit filius pacis, requiescet super illum pax vestra. sin autem; ad vos revertetur.* Quod vero hic dicebamus, novam dari formulam precandi, id firmatur, quando subjungit Christus, hæcenus eos non esse precatos in nomine suo. Nimirum Deum hæcenus rogarant, & ut propter fœdus cum Patribus initum, & ob promissiones populo factas se vellet exaudire. Sed non disertim in nomine Christi: quem nesciebant esse μεσίτην inter Deum, & homines.

19. §. *Finem huic sermone impositurus, quia poterat videri pleraque obscurius dixisse, non illud inficiatur Christus: sed ait, utcumque nunc multa sic locutus sit: instare tamen tempus, quo libere, aperteque sit expositurus omnia.*

Verf. xxv: *Hæc per proverbialia locutus sum vobis: veniet tempus, cum jam non per proverbialia loquar; sed palam de Patre annuntiabo vobis.* Græce est, Ταῦτα ἐν παροιμίαις λελάληκα ὑμῖν. Παροιμία proprie est allegoriæ genus: ac interdum laxè accipitur pro allegoria: imo interdum allegoriam continet nullam: qua de re disserimus Oratoriarum Institutionum libro IV cap. XI. Hic vero loci παροιμίας vocabulo quilibet signatur sermo figuratus, vel obscurus. Cujusmodi ea fuere quæ proxime Apostolis dicebat, necdum intelligentibus, quæ precari oporteret.

20. §. *Præterea, cum antea dixisset, impetraturos à Patre, quicquid in nomine suo petierint, adjungit nunc, tantum esse amorem Patris erga ipsos, ut sponte etiam, & intercedente nemine, paratus sit eos exaudire. Quo profecto quid majori esse solatio poterat? Cur vero tam bene sit affectus Pater erga discipulos, gemina ratio adfertur: quod ipsi amarint filium, & quod eum crediderint exiisse à Patre: ut videas, Deum, & fidem, & caritatem, amplecti.*

Verf. xxvi, & xxvii: *In illo die in nomine meo petetis: & non dico vobis, quod ego rogaturus sim Patrem pro vobis. Ipse enim Pater amat vos, quia vos me amastis, & credidistis, quod à Deo exiverim. Dixeris, Christum negare hic, se pro nobis advocatum, ac deprecatorem fore: id vero obtare istis epist. ad Hebr. ix: *Introivit in ipsum cælum, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis.* Et B. Ioann. I epist. cap. I I: *Advocatum habemus**

mus in cælis apud Deum patrem, Dominum nostrum Iesum Christum: & ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Aliqui, ut hæc concilient, aiunt, bifariam posse intercedi, quasi inter iudicem iratum & reum, ac tanquam apud eum ubi sufficiat memoria reconciliationis factæ. Christum loqui de priori intercessione, qua negat opus fore, ubi pro omnium peccatis satisfecerit. At in epistola utraque sermonem esse, non de advocato, qui supplex in genua procumbat apud iratum: sed in quo sufficiat, si corpus vulneraque pro homine accepta semper coram Deo compareant. Sed hæc longius videntur quæ sita: longèque simplicius dixeris: non hoc negare Christum, se fore advocatum nostrum in cælis: sed dicere solum, se nolle nunc de istoc loqui: quia longè majus esset, quod velit subijcere: putat, quod tantus sit amor Patris erga nos, ut, se etiam non intercedente, ultro nobis daturus sit, quæ petimus. Tanti vero amoris erga discipulos ea adfertur causa, quod ipsi Filium amarint, & in eum crediderint. Quod non ita capiendum, quasi homo prior diligit Deum; sed quia, postquam Deus hominem ex amore gratia sua prævenit, atque is per Spiritus gratiam credit Deo, eumque diligit, fidem amoremque hunc hominis Deus exosculetur, & majori novoque amore prosequatur.

21. §. *Quia vero dixerat Christus, amari à Patre, postquam crediderint, Christum exisse à Patre: fidem hanc, ut rectam, tali pronuntiato firmat vers. xxv i i i: Exivi à Patre, & veni in mundum: iterum relinquo mundum, & vado ad Patrem.*

Exivit à Patre, cum adsumeret naturam humanam: in mundum venit, cum nasceretur. Exivit mundo, atque ad Patrem ivit, cum à resurrectione ascenderet in cælos. *Iterum, inquit, mundum relinquo.* Πάλιν ἀφίημι τὸν κόσμον. ubi πάλιν valet *ex adverso*, è contrario. nec enim secundo mundum relinquit. Sic Matth. iv. 7: *Rursum scriptum est: Non tentabis Dominum Deum tuum.* Πάλιν γέγραπται. Quasi dicat, Scripturæ verbis à te adductis alia oppono, ut liqueat, non debere eum locum, quem adduxisti, sic accipi, uti eum capiebas. *Relinquo mundum, ἀφίημι τὸν κόσμον,* pro relinquam, usitata temporum enalage. Sic *vado*, pro *vadam*.

22. §. *Sequitur quarta capitis pars, qua dispersionem discipulorum prædicit.* Quod

Quod fit ejusmodi occasione. Cum illa Christus dixisset, quæ discipuli se capere negarent; in his illud, *Paulisper me non videbitis, paulisper videbitis*: multa his subjecit ad eorum lucem, quæ solatio essent futura à discessu suo: clareque addidit, se exisse à Patre in mundum, & nunc è mundo exiturum ad Patrem. Ex eo quod ait de egressu è mundo ad Patrem, intelligere incipiunt discipuli de quali habitu sit locutus. Christo igitur aiunt, nunc clare eum locutum, videreque se, eum esse omniscium, ut qui viderit clare, quid non cepissent; nec opus esse ut rogetur de obscuris, qui etiam, priusquam rogetur, ea enunciet: ac in hoc, sive per hoc, quod etiam cogitationes hominum norit, se credere ei dicenti, quod exisset à Patre. Christus, modestiæ amator unicus, qui sciret quam infirma esset eorum fides, pro more & amore suo existimavit, arrogantiam illam, vel, si malis, ignorantiam sui, castigari oportere. Proinde eos in hanc mentem adfatùr: Itane jam creditis in me? Vel potius sine interrogandi nota: Vos quidem jam credere vos dicitis, dum omnia tuta sunt. Qualis vero sit ista fides, in aperto mox erit, ubi periculum ingruet. Tum enim me capto mox diffugietis, alii alio, me relinquentes solum: solum, inquam, si attendam vestri præsentiam, qui me omnes deseretis, sed non, si cogitem Patrem meum, qui mecum erit, h. e. à partibus meis stabit: ac quamvis sinet me aliquantisper male tractari, non tamen me solatio destituet: cujus præsidium mihi pluris erit, quam auxilium orbis universi. Verum audiamus ipsum Euangelistam, vers. xxix, & quatuor sequentibus, loquentem. *Dicunt ei discipuli ejus, Ecce nunc aperte loqueris, & proverbium nullum dicis. Nunc scimus, quod scis omnia, & non opus est tibi, ut quis te interroget: per hoc credimus, quod à Deo exivisti. Respondit eis Iesus: Nunc creditis. Ecce instat tempus, & jam venit, ut dispergamini unusquisque in sua, meque solum relinquantis: & tamen non sum solus, quia Pater mecum est.*

23. S. *Quo tandem tam longi sermonis, sed longe utilissimi, pausa fieret, concludit orationem eo, quod cuncta hæc præcipue de præsidio Paterno dixisset, ut confiderent in Christo, ac per, & propter eum, mediis in undis animis forent tranquillis: gravia quidem esse, que perpeffuri sint à mundo, at non tanta tamen, ut ea illos dejectur a sint de felicitate*

licitate futura : quandoquidem Christus sit ille , qui devicerit mundum : quippe qui hactenus tam multa esset à diabolo , & infidelibus , perpeffus , ac jam jam per mortem crucis passionem suam esset consummaturus .

Dabo aurea Christi verba , quæ leguntur versu capitis ultimo : *Hæc locutus sum vobis , ut in me pacem habeatis . In mundo afflictionem habetis : sed bono animo sitis , ego vici mundum .* Gr. Εγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον . Hoc est , jam jam devincam . Devicit Christus obediendo Patri usque ad ignominiosam mortem crucis : eoque & nobis vires peperit , quibus vincamus mundum . Eum in Christo vincimus , quando illi credimus . Vnde apud Joannem I epist. cap. IV : *Vicistis eum , quoniam major est , qui in vobis est , quam qui in mundo .* Et cap. V : *Omne quod natum est ex Deo , vincit mundum : & hæc est victoria , quæ vincit mundum , fides nostra . Quis est , qui vincit mundum , nisi qui credit , quod Iesus est filius Dei ?*

C A P. XIX.

De oratione Christi ad Patrem , quæ refertur
Ioannis cap. XVI I.

I. §. **P**ostquam Christus mortem aditurus solatus est suos , eosque salutaribus monitis instruxit : ferventissimas ad Deum preces fudit .

C A P. XVII. I : *Hæc locutus est Iesus , & sublevatis oculis in cælum dixit , Pater &c .* Hic , dum discipulis adest , oculos in cælum attollit . Cum solus vero in horto foret , in faciem procidisse dicitur . Prius valuit , ad mentem ipsam in cælum attollendam . Posterius ad magis ostendendum animum supplicem ac demissum . Porro superius jam dictum , magis mihi eorum sententiam probari , qui longum illum sermonem , qui est Ioan. xv , & xvi , in via à Christo habitum arbitrentur . Multoque magis id cenfeo de precibus ad Patrem subsecutus . Planeque subscribo illustrissimo Hugoni Grotio , Sueonum ad Christianissimum Regem , dum viveret , Legato , id factum videri in templi conspectu , cum id transfret , & paullum subsisteret . Hoc eo credibilis , quia porticus Templi septentrionalis , atque orientalis , valli Cedron proxima foret : ut cognoscere est è Flavio Iosepho lib. VI belli Iudaici cap. XIX .

2. *S. Ejusce orationis partes sunt quatuor; una, pro se; altera, pro discipulis; tertia, pro credituris per eorum sermonem: quarta, qua iterum ad Apostolos redit. Ac pro se quidem initio poscit, ut quia hora venerit præfuita glorificationi Filii, nunc eum glorificare velit, sive ostendere, quis, & quantus sit.*

Verf. 1: *Pater, venit hora: clarifica filium tuum.* Vbi per horam, qua venerit, signatur tempus, quo amarus ille calix esset bibendus: puta cum damnandus, illudendus, cruciatus ac mors contentissima subeunda. Hinc petit, ut quem Deus adeo per testimonium suum in Iordane, per tot miracula, & aliter, glorificasset, eum porro glorificaret. Quod postea factum: prius per prodigia in passione: inde per resurrectionem: tum per adscensionem in cælum: ac denique per missionem Spiritus Sancti: quam consecuta est omnium gentium fides.

3. *S. Tum finis is subjungitur, quo & filius glorificet Patrem.*

Nam uti Pater glorificavit Filium, resuscitando eum: ita & Filius resuscitatus glorificavit Patrem, non modo quatenus ex Christi resurrectione Patris potentia eluxit; quomodo interpretatur B. Augustinus: sed etiam quia, Christo mittente Spiritum Sanctum, nomen Patris prædicatione Patris inclaruit per orbem universum.

4. *S. Hinc subjicitur alter finis ille, ut, quemadmodum à Deo accepisset potestatem in omnes homines, ita & ipse vitam æternam largiatur, non omnibus quidem, sed quos ei dedisset: hoc est, credentibus.*

Verf. 11: *Sicut (καθώς, qua ratione) dedisti ei potestatem omnis carnis: ut quotquot dedisti ei, det eis vitam æternam.* Vbi duo hæc distinguere oportet, potestatem, & usum potestatis. Potestas est in servando, & damnando hominem: usus ejus, in dando illis vitam æternam, quos Pater sibi dedisset.

5. *S. Proxime addit, in quo sita sit ea vita æterna: eaque dicitur consistere in cognitione Dei, & legati ejus Iesu Christi.*

Verf. 111: *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum, Deum verum,*

verum, & quem misisti, Iesum Christum. Vbi vitam æternam considera, quatenus tum hic inchoatur, tum in cælis perficitur. Intellige autem cognitionem $\pi\epsilon\rho\lambda\iota\kappa\tau\omega$, hoc est, vivam & efficacem per caritatem. Nam ut est I Ioann. 11. 4: *Qui dicit, se nosse Deum, & mandata eius non custodit, mendax est, & veritas in eo non est.*

6. §. *Iustam esse petitionem suam, eoque dignam exaudiri, demonstrat eo Christus, quod iam, secundum Patris mandatum, nomen illius sermone, miraculis, ac conversatione, clarum fecerit, atque illustre: sic ut solum restaret, idem ut nomen nunc redderet gloriosum opere redemptionis; quam rationem iam iam erat aggressurus.*

Verf. IV. Ego te glorificavi super terram, opus consummavi, quod dedisti mihi ut facerem. Quæ verba illustrat B. Polycarpus, Smyrnenfis episcopus, & B. Ioannis Apostoli discipulus, in Responzione Capitulorum: Quomodo opus salutis humana adimplese commemorat, cum necdum crucis vexillum conscenderat? Sed definitione voluntatis, de qua cuncta venerande passionis insignia adire decreverat, jure se opus perfecisse significat. Prout è Græcis reddidit Victor, Episcopus Capuanus, in Catena sua super IV Evangelistas*. Vixit ille paullo ante annum quingentesimum.

* Apud Ecu-
ardentium
habet in no-
tis ad Ire-
naum lib. 3.
cap. 3.

7. §. *Modum addit idem, quo petat glorificari: nempe ut ea ornatur gloria, quam apud Patrem habuit ante constitutionem mundi. h. e. ut non merum esse hominem, sed hominem deum declaretur.*

Verf. V. Et nunc glorifica me tu, Pater, apud te ipsum, gloria, quam habui, prius quam hic mundus esset, apud te. Placet, quod B. Augustinus hæc interpretabatur de gloria, quæ Christo fuit præparata, destinataque ante omnia secula. Quomodo Apocalyp. XI II. 8, agnus dicitur occisus ab initio mundi; puta destinatione: quomodo item Eph. I. 4. dicitur, Deum nos elegisse ante mundi constitutionem. Ac firmitat etiam $\alpha\upsilon\tau\eta\theta\epsilon\iota\varsigma$ illa I Petri I. 20: *Qui præordinatus ($\pi\epsilon\rho\rho\gamma\omega\sigma\mu\epsilon\kappa\alpha\iota$) quidem fuerat ante mundum conditum: manifestatus autem extremis temporibus propter vos.* Imo & Hebræi similiter legem aiunt fuisse ante mundum. Nec tamen multum adveser, si quis malit intelligere gloriam, quam, quatenus $\Lambda\acute{\omicron}\gamma\omega$ foret, habuit semper. Nempe ut

poscat Christus, divinam quoque gloriam ab hominibus exposci, quæ non relucebat clare adeo in homine ignominia exposito, & mox cruci affigendo, morituro etiam, ac sepultura tradendo. Magis tamen cenfeo, non tam rogare pro gloria ἡ δόξα, quam gloria naturæ humanæ, à δόξα assumptæ: quam gloriam sibi ab æterno destinatam sciret, sed non nisi à passione, ac morte, posse obtineri.

8. §. *Quod vero paullo ante, ad æquitatem petitionis suæ comprobandam, dixerat Christus, se Patrem suum glorificasse in terris: id plenius deinceps voluit explicare. Itaque glorificationem eam exponit manifestationem nominis divini: hoc est, sapientiæ, bonitatis, potentia. Quam se manifestasse hominibus ait; puta cum eo effectu, ut sibi crederetur. Proque eo, quod aiebat ante, id fecisse in terris, dicit, se manifestasse hominibus ex mundo universo electis à Patre; qui, eo trabente, credidissent illis, quæ iussus erat iis tradere; qui etiam constanter, quæ acceperant, retinent, certi, Christum à Patre exiisse, hoc est, ab eo missum esse ad mandata Patris exsequenda.*

Verf. VI, VII, VIII: Manifestavi nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi de mundo, (tui erant, & mihi eos dedisti) & sermonem tuum servaverunt. Nunc cognoverunt, quod omnia, quæcunque dedisti mihi, abs te sunt. Quia verba, quæ dedisti mihi, dedi eis, & ipsi acceperunt; & cognoverunt vere, quia a te exivi, & crediderunt, quod tu me misisti.

9. §. *Pars altera sequitur precum Christi. Ea discipulos, quos à fide, & obsequio, proxime laudarat, commoda admodum transitione commendat Patri. Negat, se orare pro hominibus mundo immerfis: sed rogare ait pro iis, quos Pater, cujus forent, dedisset Filio: ut nunc non Patris solum, sed & Filii forent; uti omnia paterna etiam Filii, omnia item Filii forent paterna: eoque se justius pro his rogare, quia & suum nomen per eos, eo quod ab iis agnosceretur, gloriosius fieri capisset.*

Verf. IX, & X: Ego pro eis rogo: non pro mundo rogo, sed pro his, quos dedisti

dedisti mihi, quia tui sunt. Et mea omnia tua sunt, & tua mea sunt, & glorificatus sum in eis. Vbi tria considerantur. Primum postulatum Christi pro discipulis: nempe ut Pater se absente eos conservet. Deinde illustratio petitionis per *ἠλιθίστην*, quando ait, se non pro mundo rogare, sed iis, quos sibi Pater dedisset. Interdum quidem & pro infidelibus Deus rogat: ut Luc. XXI II. 34: Pater, remitte illis: nesciunt enim quid faciant. Sed has preces proprie instituit pro discipulis, sibi per fidem iam inisit; inferius oraturus pro iis, qui postea per sermonem eorum essent inferendi. Huiusmodi particularis petitio, qua, hostibus exclusis, discipuli commendarentur Patri, tanquam amici ipsius, & Christi, magno erat futura solatio, ne Christo absente vel mœrere, vel hostilis odii metu, absorberentur. Post hancce *ἠλιθίστην* sequitur tertium, quod est gemina ratio postulati. Siquidem illud *Καὶ*, quod est initio versus x, est causale: ut valeat *Nam*. Quare sententia est: Dixi, eos mihi datos à te: nec eo desinunt esse tui: quandoquidem Patri, Filioque, cuncta sunt communia: cum paterna cedant in usum filii: & filius cum iis, quæ habet, subjectus sit Patri. Atque hæc prior est ratio postulati; Altera ratio petitur ex eo quod illorum fide ac confessione sit glorificatus. Quasi dicat, Etiam eo iustius discipulos meos tibi commendo, quod per eos nomen meum jam fieri cœperit gloriosius, atque illustrius.

10. S. Tertiã inde cur pro iis roget, rationem hanc producit, quia jam jam abiturus esset è mundo: ut eos, quos Pater sibi dedisset, opus sit deinceps ab ipso servari, quo unum fierent secum, sicut ipse unum foret cum Patre. Ergo paternã se custodia, ac curã, illos committere, quos ipse hæcenus servasset; ac sic quidem servasset, ut in tanto mundi odio perierit nemo, præter eum, qui jam olim perditioni esset destinatus; ac in quo impleta essent quæ Scriptura fore tanto ante prædixerat. Addit præterea, se eo Patri illos committere, ne mœrere ob discessum suum amittant gaudium ex sui notitia conceptum, quod iis optet perpetuum.

Verf. XI: Et jam non sum in mundo, pro, non ero. Et hi in mundo sunt,

sunt, quos ego in mediis tempestatibus relinquo. *Et ego ad te venio*, nempe relicto hoc mundo, & in eo discipulis meis. Ex ἀντιθέσει ea factis liquet, per mundum signare loca illa, quæ vivi incolimus. Sequitur, *Pater sancte*. quomodo convenienter hoc loco Patrem compellat, quia pro iis rogat, quos sanctificari cuperet. *Serva eos per nomen tuum, quos dedisti mihi*. Gr. ἐν τῷ ὀνόματί σου. h. e. per te, sive opem tua, qua opus cultoribus tui, ac nomen tuum profitentibus coram mundo. Sic Actor. ix. 27. Barnabas Apostolis narrat, quomodo Paulus, hæctenus suspectus, libere esset Damasci locutus ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ, h. e. in Iesu, sive profitendo Iesum. Hinc finem subdit hujuscæ postulati; *Vt sint unum, sicut & nos*. Eo petit, ut unum cum Patre, & Filio, fierent; sicut ipse, & Pater, unum essent: non quasi æqualitatem exposceret, sed similitudinem, quæ gradibus magnopere variat. Nec enim in consensu cum Deo, & Christo, tanta est similitudo nostri cum Christo, quanta Christi cum Patre.

Verf. xii: *Cum essem* (sive dum hæctenus fui) *cum eis in mundo*, (illud ἐν κόσμῳ vertere neglexit vulgatus interpres, vel præterit librarius) *ego servabam eos in nomine tuo*: puta, semper iis & præcipiendo, & exemplo præeundo, cum successu felici. *Quos dedisti mihi, custodivi: & nemo ex eis perit, nisi filius perditionis*: quasi dicat, solum defecisse Iudam, ob tam horrendam perfidiam exitio dignissimam. Græce est, ὁ υἱὸς τοῦ ἀπωλείας: quod & de Antichristo legas II Thef. II. 3. Sic Matth. xxii. 15. scribis & pharisæis dicitur: *Cum* (profelytus) *fuerit factus, facitis eum filium gehennæ* (ὃν γέεννης) *duplo magis quam vos estis*. Sic David II Sam. v. 12, in sententia, quam adversus se ipsum protulit apud Nathanem, vocat divitem illum, qui pauperis pecus epulabatur, *filium mortis*. Ac Sirachides similiter Ecclesiastici cap. xvi. 10, ἐθνὸς ἀπωλείας. Denique Iudas dicitur periisse, ut impleretur Scriptura; non quasi perierit, quia Scriptura prædixerit; sed quia in eo sit impletum, quod prædictum erat Scripturis. Quod vulgo sic efferunt, *ut sumi non finaliter, sed consecutive*. Nec enim Iudas prodidit Christum, quia Scriptura prædixerat: sed prædixit Scriptura, quia Christum erat proditurus. Præviderat Deus proditurum, nisi impediret: decreverat vero permittere, & tam atrox facinus dirigere ad bonum generis humani. Scriptura autem, quam signat Christus, est Psal. c vii: ut Petrus eum locum explicat Act. I. Subjicit & hanc rationem, cur pro iis roget: quia nisi discessu suo mœstos favore suo dignaretur Pater, amitterent initia gau-

gaudii, quod exoptet augeri ac perfici. Græce est, χαρῆν τῷ ἐμῷ, *gaudium meum*, hoc est, quod de me conceperunt.

Verf. XIII: *Nunc autem ad te venio: & hæc loquor in mundo, ut habeant gaudium meum impletum in se ipsis.* Sensus est, Quoniam ad te jamjam venturus sum, eo, dum adhuc sum in mundo, discipulis præsentibus, hæc iis optare, ac precari volui, ne gaudio, quod, me præsentem, perceperunt, excidant me absente: cum contra perfici illud, quam imminui, nedum tolli, malim. Græce est, τῷ χαρῆν τῷ ἐμῷ. hoc est, gaudium quod ex me capiunt. Quomodo & superius sumi dicebamus Ioan. cap. xv. II.

11. *S. Tertia sequitur ratio, cur pro discipulis roget. Ea est, quod mundo sint exosi; & quidem propterea, quod postquam receperint sermonem Patris, à Filio sibi traditum, non amplius sint de mundo, sed exemplum suum sequerentur, qui nihil saperet mundanum.*

Verf. XIV: *Ego tradidi vobis sermonem tuum, & mundus eos odio habuit, quia non sunt de mundo, sicut & ego non sum de mundo.* Quasi dicat, mundus amat sui similes; puta eos, quibus nihil placet, nisi mundanum: illi vero, quos mihi dedisti, mundo relicto, se addixere Deo, & mihi. Quocirca subeuntes jam nunc tantum odii, & porro perpetuos, atque id tui & mei causa; tuo servari præsidio, longe æquissimum est.

12. *S. Nec tamen, sicut ipse, cujus causa essent exosi, mox erat à mundo tollendus, ita & illos secum tolli cupit: quippe quos aduersis multis probari, & longe, lateque, sermonem sibi à Christo traditum diffundere, Patris, Filiique honori longe consultius foret.*

Verf. XV: *Non rogo, ut tollas eos à mundo, sed ut serues eos à malo.* Græce est, ἐκ τοῦ πονηροῦ. Vbi, quia articulus apponitur, non absurde sentiunt, qui diabolum intelligunt: uti & in oratione Dominica, cum dicimus, *Libera nos à malo.* Malim interea utrobique peccatum intelligere. Quandoquidem ὁ κόσμος ὁ ἅλως ἐν τῷ πονηρῷ κείται, *mundus totus in malo constitutus est*: ut est I Ioan. v. 19.

13. *S. Iterum hinc subicit, licet infirmos esse non ignoraret, esse*

esse tamen alienos à mundi malitia. Qua tam insigni laudatione eorum animos erexit.

Verf. XVI: De mundo non sunt; sicut nec ego sum de mundo. Vbi similitudinem, non æqualitatem, signari, satis est apertum.

14. S. *Quia vero non satis est, ut à contagione mundi sint immunes; sed præterea requiritur contraria malitiæ virtus, sanctimonia, regat porro, ut eos efficiat sanctos, idque per veritatem, sive Evangelii doctrinam, quam jussus erat mundo prædicare.*

Verf. XVII: Sanctifica eos per veritatem tuam. Sermo tuus veritas est.

15. S. *Hujusce postulati gemina assertur ratio. Prior, quia, sicut ipse à Patre esset in mundum missus ad eum de peccatis suis arguendum: ita & illos in mundum mitteret ad idem opus urgendum: in qualibus imprimis requiritur constantia, ne corrumpantur à mundo. Posterior est, quia pro iis se ipsum sanctificaret, hoc est, victimam offerret, quo & ipsi sanctificentur, hoc est, præ oculis habentes obedientiam Christi, purius sanctiusque indies vivant.*

Verf. XVIII, & XIX: Sicut tu me misisti in mundum, & ego misi eos in mundum. Et pro eis ego sanctifico me ipsum, ut sint & ipsi sanctificati per veritatem. Illud sicut (καθώς) similitudinem indicat; sed in qua dissimilitudo etiam sit magna. Etiam illud sanctificare (ἀγιάζεν) aliquanto aliter priori sumitur loco, quam posteriori. Christus eo sanctificatus, quia se obtulit victimam pro nostris peccatis. Nos sanctificamur obediendo præceptis Christi, & sequendo vitæ exemplum.

16. S. *Sequitur Dominicæ precationis pars tertia: qua cum primo pro se, inde pro discipulis orasset, nunc rogat pro cunctis fidelibus, ac porro credituris, usque ad mundi finem.*

Verf. XX: Non pro eis autem rogo tantum, sed & pro iis, qui credituri sunt per sermonem eorum in me.

17. S. *Duo autem hic videre oportet: quid petat, & quare petat. Petit, ut omnes unum sint fide, ac caritate. Vide- licet,*

licet, ut quemadmodum Pater, & Filius, conspirant in promovendo Evangelio: sic etiam illi conspirent obediendo Evangelio. Petit autem eo fine, ut credat mundus, se missum esse à Patre.

Hoc postulatum cum fine eo continetur vers. **xxi**: *Vt omnes unum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te: ut & ipsi in nobis unum sint: ut credat mundus quod tu me miseris.* Est quidem longe excellentior ratio, qua Deus idem est, ac $\Lambda\omicron\gamma$ & : ut qui sit $\text{\textcircled{E}} \Theta\epsilon\acute{\upsilon}\varsigma \Sigma\tau\acute{\omega}\rho\phi\omicron\iota\alpha$; eoque natura Deus: sed hic loquitur Christus, quatenus Filius est hominis, ut similitudo debeat assignari, quæ Deo ac homini sit communis. Talis vero est, quod quem Spiritum Filius à Patre accepit, hunc imitat in corda nostra: & ut Filius obediit Patri, ita & nos obediamus Patri; Filioque.

18. §. *Alteram etiam causam, ob quam petat, adjungit: nempe propter gloriam, quam discipulis dedisset.*

Vers. **xxii**: *Et ego claritatem ($\delta\delta\acute{\xi}\alpha\nu$, sive gloriam) quam dedisti mihi, dedi eis, ut sint unum, sicut & nos unum sumus.* Vbi plerique intelligunt gloriam divinam $\upsilon\theta\epsilon\sigma\iota\alpha\varsigma$: hoc est, ut quemadmodum ipse à Patre hoc acceperit, ut sit Filius; similiter illi à Christo hoc acceperint ut sint Filii Dei. Id vero fit per influxum Spiritus S. Hic enim efficit, ut in hac etiam vita simus unum cum Christo, ita uti Christus est unum cum Patre. Possis & per gloriam Christi intelligere potestatem patranda miracula. Nam videas hanc nunc gloriam Christi appellari, ut Ioan. **i. 14**, cum ait Apostolus, *Et vidimus gloriam ejus: nunc gloriam Dei*, Ioannis **xi. 40**, ubi suscitaturus Lazarum, Marthæ, quæ aiebat jam olere, ait, *Nonne dixi tibi, quod, si crederideris, visura esses gloriam Dei?*

19. §. *Repetit deinde, qua dixerat de artissima conjunctione Patris, ac sui: item sui, ac discipulorum: ac geminum inde fructum adfert: nempe quod mundus inde cognoscet, tum se missum à Patre; tum discipulos etiam à Patre diligere, sicut Filius, in quo unice Patri est complacitum, diligitur à Patre.*

Vers. **xxiii**: *Et ego in eis, & tu in me, ut sint consummati in unum, & ut cognoscat mundus, quod tu me misisti, & eos dilexisti, sicut & me dilexisti.*

20. *S. Quarta parte recurrit Christus ad Apostolos. Cumque pro iis prius orasset custodiam Patris in hac vita; (uti nec pro credituris per horum sermonem alia rogavit quam que ad consortium gratiæ in hac vita pertinerent:) nunc pro Apostolis etiam exposcit consortium gloriæ, ac felicitatis, in vita altera.*

Verf. xxiv: Pater, quos dedisti mihi, volo, ut ubi sum ego, & illi sint mecum, ut videant claritatem (δόξαν sive gloriam) meam, quam dedisti mihi, quia dilexisti me ante constitutionem mundi. Vbi videndum, pro quibus preces fundat. Nempe pro iis supplicat, quos Pater dedisset. Hoc est pro discipulis præsentibus: quorum gratia potissimum hæc dicebantur. Hos pater instituendos dederat Christo, idque cum effectu; quia receperunt doctrinam, quam audierant. Augustinus statuebat, preces fieri pro omnibus credituris. Quod si placet, sententia fuerit, quos mihi dedisti in prædestinatione tua. Sed videtur loqui de iis, qui dati erant per vocationem, quorum nemo periit, præter filium perditionis. Quamquam vero proprie hæc ad Apostolos pertineant: tamen ad electos omnes recte referuntur, quia quicumque constantis gratiæ fuere participes in hac vita, etiam gloriæ erunt participes in altera: secundum illud Rom. viii. 30: Quos justificavit, etiam glorificavit. Nunc videamus quid oret: Volo, inquit, h. e. velim, ut ubi ego sum, & illi sint mecum. Quibus cælum signatur.

21. *S. Postulato huic subjungit ejusce causam. Hæc est, ut coram contemplantur honorem Christi. Nam pars est beatitudinis, habere suæ felicitatis amicos tum spectatores, tum consortes.*

Eodem verf. xxiv: Ut videant gloriam meam, quam dedisti mihi, quia dilexisti me ante conditum mundum. Hoc est gloriam ab æterno à Patre ex amore decretam. Hanc à resurrectione demum accepit. Itaque dedisti, idem hic est, ac dare decrevisti, destinasti.

22. *S. Alteram etiam rationem erueret inde, quod mox Patrem vocat justum. Nam justus est, remunerari. At mundus, inquit, te non cognovit: contra vero cognovere discipuli, quos hæcenus docui nomen tuum, & à resurrectione ple-*

plenius docebo. Atque in his id propositum mihi, ut sic edocti, sentiant se diligi à te, quemadmodum me diligi à te declarasti: item ut firmiter insistant doctrina mea, ac fidei exemplo.

Verf. xxv, & xxvi; *Pater iuste, mundus te non cognovit: ego autem te cognovi; & hi cognoverunt, quod tu me miseris. Et notum feci eis nomen tuum, & notum faciam, ut dilectio, qua dilexisti me, in ipsis sit, & ego in ipsis.* Loquitur Christus de cognitione *περὸ κληκῆ*. Sola enim notitia est vera, quam quis comprobat vita. Dicit, se docuisse discipulos nomen Dei: h. e. bonitatem, sapientiam, & alias Dei proprietates. Factum id duabus de caussis. Primum, ut in discipulis foret dilectio Dei: puta, qua discipuli diligantur. Vt I Ioan. iv. 9: *In hoc apparuit caritas Dei in nobis, (ἡ ἀγάπη ἔστι ἐν ἡμῖν) quod Filium suum unigenitum misit Deus in mundum, ut vivamus per eum.* Deinde id factum, ut & Christus sit in discipulis: videlicet per Spiritum fidei, & obedientiæ. Quomodo & Christus in nobis formari dicitur Gal. iv. 19. Similiter Ioa. xiv. 20. Atque hæc de cap. xvi I.

C A P. XX.

De precibus, quas Christus, in monte Olivarum, in summo animi mœrore, & angore, ob imminentem passionem ad Deum fudit; deque solatio, quod per angelum accepit, priusquam se sponte sua sifteret proditori.

I. *S. Post hosce sermones Christus tandem transgressus torrentem Cedron per vicum Gethsemane pervenit ad montem Oliveti.*

Videndum, unde, & qua, & quo iverit. Vti ante è Bethania solebat ire ad precandi locum: ita nunc eodẽm ex Hierusalem egreditur. Egressus autem è domo, ubi cœnaverat, atque instituerat, (ut Dionysius nuncupat) *δὲ χυμῶλον δειπνον*. Hinc per urbem iit: ac transgressus est torrentem Cedron, è sublimiorum, quæ circumjacerent, locorum aquis pluviis incrementa sua capientem. Apud interpretem Syrum, ubi Græcè est *πέτρα ἔχει μὲν ἴσος*, legas *ליעברא דרגלתא* *lehebra dargeltha*, h. e. *ad transitum pedis*. Quod Latinis fuerit, *ad vadum*

dum sive locum, ubi pedibus per torrentem vadere liceret. Inde enim *vado* nomen. Quæri satis otiose video, cur Christus pertranfierit hunc torrentem. Ac volunt id fecisse, ut significaret se prope-rare ad rem perpetuo memorandam, & ut aiunt cedro dignam: Sic Zacharias Episcopus Hierosolymitanus: & à Latinis Haimo, Thomas, Lyranus. Nec dubitavit eam quoque adferre causam vir eruditus Christophorus Pelargus: qui & quatuor rationes alias addidit: sed nihilo meliores. Ut hanc causam adferrent, eo impulsu fuere, quod putarent, hunc torrentem sic vocatum esse à cedris ejus loci. Et sane in plerisque codd. apud Joannem legere est Ioa. xviii. i. $\pi\epsilon\epsilon\sigma\upsilon\ \&\ \chi\epsilon\iota\mu\acute{\alpha}\rho\acute{\iota}\varsigma\ \&\ \kappa\epsilon\delta\rho\acute{\omega}\nu$, *trans torrentem cedrorum*. Quam lectionem etiam secutus est Nonnus. Sed verius Evangelistæ codices, aliis $\&\ \chi\epsilon\delta\rho\acute{\omega}\nu$, vel $\acute{\alpha}\omega\lambda\acute{\omega}\varsigma$, $\chi\epsilon\iota\mu\acute{\alpha}\rho\acute{\iota}\varsigma\ \kappa\epsilon\delta\rho\acute{\omega}\nu$. Quomodo & vocabulum hoc sine articulo legitur II Regum xv. 23. & III. Reg. xv. 13. & IV. Reg. xxiii. 4. Eo autem minus putandum, torrentem hunc à cedris nomen accepisse, quod arbor ea non habeat simile vocabulum apud Hebræos: sed iis cedrus sit ארזים arizim. Torrenti vero inde nomen $\kappa\epsilon\delta\rho\acute{\omega}\nu$ datum, quia in valle flueret umbrosa, eoque coloris esset nigricantis, ob loci obscuritatem: puta קדרות, Kadruth. h. e. *nigritia, tenebra*. Ab hoc torrente itum ad Olivarum montem. Cum autem varia ejus sint montis loca, partem eam adiit, ubi prædium, & villa Γεθσημανη: גת-שמן, Ies. xxxviii. i. Hortum vocat Joannes: Hebræis notat *vallem pinguem*: unde liquet, non in monte fuisse, sed cis montem. Alii interpretantur *vallem octavam* vel *octavum hortum*; ut ex eo fuerit nomen, quia hortus foret octavus ab Hierusalem. Is locus, ut B. Hieronymus libro de locis Hebraicis auctor est, situs est ad pedem montis. Bocardus, qui curiose admodum lustravit Palæstinæ situm, ait, locum eum, ubi oravit Christus, concava rupi adhærere: hodieque ostenduntur saxa cavata: quod à vestigiis Christi precantis esse, communis est opinio. Sed cum Beda ipse dicat, magno eum locum studio frequentari solere ad preces ibidem fundendas, ubi eas fuderat Christus: non paullo est verisimilius, excavata esse crebra hominum frequentatione, qui precandi gratia, ac sapius fortasse curiositate quadam, eo com-mearent.

2. S. *Cum vero non potuerit Judas ignorare, Christum eo se conferre solitum: neque ejus mentem nesciverit Christus; nec*

nec propterea remanserit, ubi fuerat: liquere arbitror, in orationis, quam convivii loco, capi maluisse.

Conveniens etiam fuit, ut sicuti Adamus prior male agendo perdidit nos in horto Eden, sive paradiso: sic in horto Gethsemane Adamus secundus passionem suam ordiens, eadem ordiretur precipuum nostræ redemptionis opus à peccatis. Quam rationem Cyrillus, & Theophylactus ad Ioannis cap. xvi i i. annotarunt.

3. *S. Hinc non universos quidem discipulos reliquit; solos tamen secum adsumsit, Petrum, & duos Zebedæi filios, Iacobum, ac Ioannem; puta quos adhibere soleret in rebus secretioribus.*

Eos potissimum selegit, ut sicuti illos in monte habuerat gloriæ testes; ita nunc haberet spectatores religiosi certaminis cum infirmitate humana. Minus quippe scandalo futura iis fuit imbecillitas: qui soli interfuissent transfigurationi.

4. *S. Tam gravia vero hic perpeffus est Christus, ut hinc etiam possis ejus Passionem ordiri.*

Quod video facere inter alios etiam Christophorum Pelargum, Commentario in Euangelium Ioannis cap. xvi i i.

5. *S. Potius tamen præparationi ad passionem ea accensemus, quia hic precibus sollicitis ad Deum fuis animam ad passionem instantem præmunivit: & iisdem ab Angelo solatium meruit ad acerba quaque animo infractio deinceps susferenda.*

Atque hæc ratio est, cur Passionem Dominicam, sic pressius dictam, libro proximo potius à capto, vinctoque Domino auspiciemur.

6. *S. Gravitatem passionis tum Euangelistæ verba indicant; tum Christi ipsius, quando ait, se sic commoveri, ut undequaque tristis sit anima usque ad mortem.*

Matth. xxvi. 36. dicitur cœpisse λυπεῖσθαι, καὶ ἀδημονεῖν, h. c. contristari, & gravissimè angi: Marci xiv, 33, cœpisse ἐντραχέεισθαι, καὶ ἀδημονεῖν, expavescere, & gravissimè angi: ut optime transtulit Beza.

Vim verbi non satis affectus est vulgatus interpres, cum apud Matthæum ἀδημονεῖν reddit *mæstus esse*: minus etiam, cum apud Marcum reddit *tadere*. Sane Suidæ ἀδημονεῖν est λίαν λυπεῖσθαι, valde λυπεῖσθαι, valde *tristem esse*. Hesychio autem, cujus gravior etiam nobis auctoritas, ἀγωνιᾶν: quod est, *cum dolore, & animi angoribus luctari*. Vnde & Lucas xxii. 44, Christum fuisse ἐν ἀγωνίᾳ. Hæc Evangelistarum sunt verba: at illa Christi Matth. xxvi. 38: Περὶ λυπὸς ἐστὶν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου, *Pertristis est anima mea usque ad mortem*: hoc est, sicut videmus in moribundis, prout exponit Euthymius. Nam *tristis*, ut est apud vulgatum interpretem, non sufficit voci exprimendæ, quia ἐν in compositione auget. Vnde Aristoteles lib. iv. Ethic. cap. iii: Καὶ ἅτε ἀτυχῶν περὶ χαρῆς ἔσται, ἅτε ἀτυχῶν ἐλείπουσιν. *Neque in secundis valde letus erit, neque in adversis valde tristis*. Nimirum ἐν eam vim habet, quam apud Latinos *per*: ut in *persecutus*, *perdoctus*: vel *præ*: ut in *præpinguis*, *prælustis*.

**Comment.*
ad hunc
locum.

Valde autem falluntur, qui cum Origene * colligunt; quia dicitur, Christum cæpisse contristari, eo volunt, solum principium doloris sensisse: eoque & cum ait Christus, animam suam esse pertristem, initium solum magnæ tristitiæ intelligi. Nam huic sententiæ adversatur, quod animam dicat esse ἐλείπων, & usque ad mortem, hoc est, letaliter: item quod de grumis sanguinis refertur: denique reclamatione precatio consecuta, & quod angelus ad solandum missus: de quorum singulis mox dicam. Etiam ex eo, quod Christum animam dicit esse undiquaque tristem, recte adversus Apollinarem colligitur, non fuisse Christo divinitatem loco animæ.

7. *S. Tanto angore, & mærore, stimulo optimo, compulsus Christus, tum ipse oravit Deum Patrem; tum Apostolis præcepit, ut, se paullo longius progresso, officio ne decissent in vigiliis, ac precibus. In orante Christo attenditur, tum dispositio orantis, tum oratio ipsa. Ad prius pertinet, quod oraret solitarius, ut oraret ardentius: quodque oraturus, pronus ceciderit in terram, quod summa submissionis est signum.*

Matth. xxvi. 36. 37. 38. 39. Mar. xiv. 32. 34. 35. Luc. xxii. 40. 41.

8. *S. In oratione tria considerantur, persona, quam orat,*
res,

res, quam orat, & modus sive conditio, qua orat. Invo-
catur pater, cui Syrus interpres pramittit Abba.

Non quia aliud sit, ac *Pater*: sed quoniam ipsum sit vocabulum, quo usus sit Christus. Vel etiam quia Christus dixerit, *Pater, pater mi*: quomodo apud Syrum est, *Abbah, abbi*, h. e. *Pater, pater mi*. Vbi illud MI fidem, majoremque fiduciam declarat. Ut cum dicimus, *Pater noster*.

9. *S. Res, qua oratur, continetur his verbis, Transeat à me calix iste; sive poculum hoc: ut est Matth. xxv 1. 39. Vbi per calicem, sive poculum, intelligitur afflictio, quam decreto Dei erat subiturus. Similis nempe locutio est, ac illa Matth. xx. 22: Potestisne bibere poculum quod ego bibiturus sum? Et ibid vers. 23: Poculum quidem meum bibetis. Item Ioa. xvi 11. 11: Annon bibam ipsum poculum, quod dedit mihi Pater?*

Vbi fatis apertum est, intelligi non poculum suave, sive hilaritatis: sed amarum, sive ebrietatis, omniumque malorum quæ dare ebrietas consuevit: ut pluribus ostensum, cum explicaremus responsum Christi ad postulatum Salomes & filiorum Zebedæi.

10. *S. Modus, sive conditio, qua orat, indicatur, quando subjicit Christus, Si possibile, transeat à me calix iste: ut est apud Matth. xxv 1. 39.*

Dixeris, sine conditione poni apud Marcum xiv. 36: *Abba pater, omnia possibilia sunt tibi: aufer poculum à me hoc*. Sed pugna hic est nulla inter Euangelistas. Omnia Deus potest divinæ naturæ consentanea, nec ἀντιλογίαν continentia; dummodo non obstet decretum prius. Cum igitur ait Christus apud Matthæum, *Si possibile est*; sententia est, nisi decreto tuo contrarium definiveris.

11. *S. Affectum interea paruisse rationi, argumento est, quod Deum rogat, ut voluntas ejus fiat, non sua: hoc est, non id, quod exposceret, desiderium naturale.*

Non igitur exsculpere hinc possumus geminam Christi voluntatem; sed potius duas unius voluntatis partes. Quarum prior ostendit,

dit, quid expetat, solum attendendo naturam: altera, quid appetat, consideratis omnibus circumstantiis. Nec enim appetitus abolebatur in Christo, sed regebatur perfecte. Est quippe naturalis. Natura enim omnes averfamur mortem: quæ per se destruit naturam, nec à Deo est facta, sed invidia diaboli intravit mundum. Nec ulterius naturalis ille se exferit appetitus, quam ut feratur ad ea, quæ naturæ commoda sunt. Ratio vero expendit omnes circumstantias, ac deinde præfinit, quid factio sit opus. Quamdiu solum attendimus, quid appetat natura, unum videmus, non omnia, ut illis usu venit, quibus caligant oculi. Cuncta vero cernere incipimus, ubi ratio omnes circumspicit *ἡσίσαις*. Quamobrem dum solum obversatur, quid natura desideret, non possumus non mortem averfari. Sed per accidens etiam possumus eam desiderare, sedulo cogitando, ita Deum velle, proque vita hac redditorum infinitis partibus meliorem. Quæ quidem in nobis etiam habent locum: in Christo autem se multo perfectius exferebant. Quippe in eo ratio quidem sivit, ut appetitus sensitivus appeteret, quod est suum: sed non ulterius sivit, quam placuit, vel decuit. Quare cum in Christo distinguere oporteat, quid appetitus appetat natura, & quid appetat cum moderamine rationis; liquet, mentem Christi verborum hanc esse: Natura abhorreo à morte, præsertim tam dura, quam instat. Eoque appetitus naturalis non alius est, quam ut calix iste passionis à me auferatur. Sed scio, quorsum in hunc mundum sum missus: eoque rationali appetitu non peto, quod naturæ desiderium exigit: sed potius voluntatem meam divinæ voluntati submitto. Hinc aliqui dicunt, prius illud esse *velleitatem* potius, quam *voluntatem*: ut quod conditionem habeat. q. d. hunc, pater, calicem auferri vellem, si tu velles: sed volo, quod tu vis. Vel si hic etiam, ut fit apud Matthæum, particulam *si* retineas, omnino, cum dicitur, *volo, si vis*, valebit, *Quandoquidem vis, plane acquiesco*. Nec enim Christus, quid pater vellet, ignorabat. Atque hinc etiam liquet, quomodo intelligi debeant veteres, cum ex hoc loco differunt adversus Eutychianos, & Monothelitas. Duplicem enim Christi voluntatem hinc collegere veteres: eorumque sententia est firmata in Concilio Lateranensi Romano CL episcoporum, præside Papa Romano Martino primo, anno DC XLIX, & exinde in altero Concilio Romano, CXXV Episcoporum, præside Agathone, Romano episcopo, ac denique synodo VI generali Constantinopoli celebrata an. DC LXXXI. In-

terim

terim hæc voluntas Christi, qua mortem recusavit, licet plena fuit, conditionata tamen, quia sententia est, Non quidem nolo mori; sed nollem mori, si fieri posset. Quæ voluntas non est peccatum, quia nulli repugnat præcepto. Neque cum Christus desiderium suum subjicit voluntati divinæ, tam orationem corrigit, quam perficit. Nam desiderium quidem naturale præcessit: sed sequitur, quod congrueret cum eo propter quod venerat in mundum: ut appetitus illi non fuerint adversi, sed diversi: utpote à diversis facultatibus adversi.

12. §. *Etiam indicat angoris hujus magnitudinem, quod ter eo angore correptus, toties etiam oravit, magno ut anxietatis, sic etiam pietatis argumento.*

Nec obstat Lucas: quia is ternas & anxietates, & preces, uno *ἀγωνίας* & orationis vocabulo complexus fuit.

13. §. *Præterea certissimum est maxima anxietatis indicium, quod sic sudavit, ut sanguinis grumi defluerent in terram.*

Nec enim, quod dicitur, *ὡσεὶ θερόμενοι τὸ αἷμα*, id nuda comparatio est, quod voluit Euthymius: vel proverbialis hyperbole, sicut credidit Theophylactus: sed vere, & simpliciter capiendum. Nimirum sanguis guttatim manabat, propemodum, sicut icctis ab eo serpentis genere, cui inde *hemorrhoi* nomen. In Christo vel, deficiente sudoris materie, tenuior etiam sanguis profluxit; ut vult Cajetanus: vel, crassiori sudoris materie se permiscens, istos sanguinolentos sudoris grumos effecit. Sane rarum quidem hoc, nec tamen plane adversum naturæ; ut testatur Aristoteles lib. VI I Hist. Animal. cap. XVI, & lib. I I I de Part. Animal. cap. v. Atque historici alia etiam exempla suggerunt. Vide & Galenum lib. IV, & VI I Methodi medendi. *Διαπύδησις* vocant: quando nempe sanguis ferofus, isque tenuis & calidus, rarefactis vasorum tunicis, vel osculis, per cæcos cutis meatus, sudoris in modum, parvis grumulis transmittitur.

14. §. *Denique tanta fuit anxietas, ut etiam angelum Deus calitus mitteret, qui confirmaret. Porro hoc non post primas, sed postremas preces, contigisse, existimandum. Nec enim verisimile est, post missum angelum anxietatem nihil remisisse.*

In nonnullis Græcorum, & Latinorum codd. omittitur illud de guttis sanguineis, & angeli confirmatione: ut testantur Hilarius lib. x de Trinitate, & Hieronymus lib. II adversus Pelagianos. Nempe videntur ea præterisse, quia putarent, non convenire Christo tanta naturalis in homine imbecillitatis documenta. Hieronymi quidem verba sunt ista: *In quibusdam exemplaribus, tam Græcis, quam Latinis, invenitur, scribente Luca, Apparuit illi Angelus de cælo, confortans eum, haut dubie dominum Salvatorem.* Hieronymum interim agnovisse ea verba pro genuinis, ostendunt hæc ejus verba: *Salvator in passione ab angelo confortatur: & Critobulus meus non indiget auxilio Dei.*

15. §. *Mirantur non pauci tantam anxietatem: eo magis, quia martyrum plurimi ad mortem processerint alacres, ac læti. Veterum nonnulli aiunt, sic doluisse non propter se, sed propter alios, partim amicos, partim inimicos: illorum periculum; horum etiam exitium, prævidisse.*

Ambrosius in Lucam cap. XXI I: *Tristis videbatur, & tristis erat, non pro sua passione, sed pro nostra dispersione. Denique ait: Percutiam pastorem, & dispergentur omnes. Tristis enim, quia nos parvulos relinquebat &c. Neque distat à vero, si tristis erat pro persecutoribus suis, quos sciebat immanis sacrilegii pœnas daturus. Hieronymus in Matth. cap. XX IV: Contristabatur non timore patiendi, qui ad hoc venerat, ut pateretur, & Petrum timoris arguerat: sed propter infelicissimum Judam, & scandalum omnium Apostolorum, & rejectionem populi Judæorum &c. Tunc ait illis, Tristis est anima mea usque ad mortem &c. Quæ contristatur, anima est: & non propter mortem; sed usque ad mortem contristatur, donec Apostolos sua liberet passione.*

16. §. *Sed uti ista magnum attulisse Christo mareorem existimo: ita non dubito, quin angor ille imprimis sit profectus ab instantis horrendæ passionis metu, τῷ λόγῳ, sive divina Christi natura, nolente exerere suam potentiam, ut sic, ad tempus, humana patiente natura, graviores perpetetur pœnas pro nobis. Itaque non tam angebatur ob passionem, quam ob passionis causam.*

Vt recte observavit Thomas Aquinas: idque præeunte B. Ambrosio in cap. XXI I Lucæ.

17. §. *Nempe animo Christi obversabatur ira Dei ob peccatiage-*

ta generis humani, propter quæ atrox adeo supplicium esset subiturus. Martyres autem Deum sensere placatum; eoque cum gaudio accedebant ad tormenta, & mortem præsentissimam. Præterea in hac supplicii acerbitate, à Patre imposita; sponteque suscepta, non, ut in martyribus, solum oppugnabatur bonum animale, quod commune iis cum Christo fuit, sed etiam bonum spirituale, communioque cum Deo. Nec opitulabatur ΔέγⓄ infirmitati humana: unde illud, Deus mi, cur me deseruisti?

De quo bifariam hic videas peccari à compluribus. Sunt qui nimis jejune loquuntur: sunt qui nimis exaggerant. Prius faciunt, qui inter Christi & martyrum cruciatus non distinguunt, cum hi solum pertulerint corporis cruciatus, in Christo imprimis attendere oporteat cruciatus animæ. Etiam in martyres ubertim solatia à Spiritu S. defluebant: in Christo cessabant ad tempus solita solatia. Martyres non sentiebant Dei iram: sentiebat Christus, non quidem erga se, sed erga genus humanum, pro quo se literat vadem.

Nimis vero cruciatus Christi exaggerant, qui existimant, ita fuisse inferni cruciatibus immersum, ut dubitarit de amore Dei, nec spem senserit emergendi è tantis malis. Sensit Christus tantum dolorem quantus cadere possit in animam, sed Dei amantem, Deoque caram: de cujus erga se amore nec leviter dubitavit, nec tantillum desperavit: quemadmodum nec ullos conscientia angores persensit, sponte omnibus malis obviam ivit, latroni etiam promisit paradisum: animam etiam cum magno clamore exhalavit: infiniti fuere cruciatus, verum non tempore, vel magnitudine, sed personæ dignitate. Plura si de istis voles, vide Robertum Loeum Anglum in Effigiatione veri Sabbatissimi*.

* Edit. Londin. an. 1605. pag. 122. & 9. seqq.

18. §. *Videamus nunc, cujusmodi in hoc animi sui angore sermo fuerit Christi cum tribus discipulis. Mandarat iis, ut dum anima ejus usque adeo tristis foret, illi sustinerent, & una cum Christo vigilarent. Inde paulum progressus, in faciem prociderat, Deumque orarat. Hinc rediit ad suos: quos reperit dormientes. Tum Petro dixit, Non potuistis una mecum hora, hoc est, brevissimo tempore, vigilare?*

Vbi Petrum potissimum compellat, quia is jactantius sese antea gesserat: ut nunc præcipue ejus esset vigilare.

19. §. *Tum iterum præcepit hoc pacto: Vigilate, & orate, ne intretis in tentationem.*

Græce est, *γρηγορεῖτε*. quod proprie valet, ne somno indulgete: sed figurate significat, attendite rebus vestris. Hic id verbi sumitur communiter, *καὶ ὁμιλήσω*, nempe tum proprie, tum tralatitie: cujus generis compluria adduxi exempla Institutionum Oratoriarum lib. IV. cap. x. sect. VII. Sententia igitur est Christi, non convenire Apostolis, ut nunc sint somniculosi, cum gravissima immineat tentatio, quia jam jam morti sit tradendus. Non poterat aliter esse, quin iis, qui temporale, ac mundanum Christi regnum somniarent, ea res gravi esset offendiculo. Proinde jubet eos orare, ne intrent in tentationem: h. e. non ut ne tententur, quod ex decreto de morte Christi omnino consequeretur; sed ne tentationi gravissimæ, quam effugere non liceret, turpiter succumberent.

20. §. *Atque ut ad orandum magis excitaret, addidit quoque pulchram hanc γνώμην: Spiritus quidem promptus est, at caro infirmā.*

Græce est Matth. xxv. 41: *Τὸ μὲν πνεῦμα θεῶν, ἢ ὁ σὺν ἁδελφοῖς*. Per *πνεῦμα*, sive spiritum, signatur facultas animæ ea, quæ dicitur, quid recta ratio postulet. Per carnem vero facultas illa, quæ suadet, ut obsequamur desideriis carnis. *Πνεῦμα* igitur, uti alibi sapius, ita hic est, quod Apostolo Paulo tum *νῆξ* sive mens vocatur, tum *ὁ ἑσω ἄνθρωπος*, interior homo. Nec tamen *πνεῦμα* hominis sic semper accipi putandum. Nam pro toto animo, sive utraque animæ facultate legimus Matth. v. 3. *μακαρίσσι πνεύματι*, & Act. XIX, 21, de Paulo, qui decreisset *ἐν πνεύματι*, transita Macedonia, & Achaia, ire Hierosolymam.

21. §. *Iterum inde abiit, ac oravit, ut superius relatam. Secundoque reversus ad discipulos, secundo reperit dormientes. Videlicet oculi plane erant gravati præ mœstitudine. nec satis ipsi capiebant, quid dicerent.*

Cur mœsti remedium à somno petant, diximus lib. III. Idolatriæ gentilis, & Physiologiæ Christianæ cap. xxxiv.

22. *S. Tertio recessit, ac non verbis quidem, sententia tamen, eadem peccatus fuit. Sed tertio rediens, denuo dormientes invenit discipulos: quos sic compellavit^a: Dormite jam, & requiescite. Quæ est εἰρωνιῆ concessio.* ^a *Matth. 26. 45.*
Nam, ob advenientes milites dormire iis non permittebatur. Sequitur enim: Ecce appropinquavit hora, & Filius hominis tradetur in manus peccatorum. Surgite, eamus. Ecce, appropinquavit, qui me tradet.

Vbi per horam intelligit mortis tempus. Vti & sumitur Ioa. xii, 27: *Pater, servato me ex hora hac, sed propterea veni in horam hanc.* Per peccatores autem (αἰμασιωλῆς) milites Romanos è cohorte illa, quam Præfes Romanus festis soleret diebus adhibere ad templi custodiam vigilibus Iudæis: quos ὑπνέτας in Evangelio vocant Marcus^b, ac Ioannes^c, & in Actis Lucas^d. Ipsam cohortem πειέρον nominat Matthæus^e, & Ioannes^f: πείρον Flavius Iosephus: quem de hac consuetudine vide lib. viii. Antiquit. Iudaic. cap. iv. Σερατηγὸς τῆ ἱερῆ, sive vigillum præfectus, ut Romani vocitassent, unus erat è sacerdotibus, dignitate Pontifici Maximo proximus. De quo fusius disscruit illustrissimus Hugo Grotius.

^b *Marcus*
 c. 6. 32. &
 45. *Item*
 c. 13. 3. 12.
 & 22. *Ad-*
huc c. 19. 6.
^d *Act. 5. 22.*
 & 26.
^e *Matth. 27.*
 27.
^f *Ioa. 18. 3.*

FINIS LIBRI PRIMII.

GERARDI IOANNIS VOSSII

H A R M O N I Æ E V A N G E L I C Æ

D E

DOMINICA PASSIONE,
Morte, Resurrectione, ac Adscensione,

LIBER SECVNDVS:

Qui est de passione, morte, ac sepultura.

C A P. I.

De apprehensione Christi, prima ejus
passionis parte.

1. §. **H**Æc fere sunt, quæ dicere habui de iis, quæ
præcessere passionem Dominicam, ac proxime
quidem, de Christo se precibus sanctis prepara-
rante ad Passionem, ac quodammodo etiam
auspicante.

Omni pene vita multa quidem Christus perpeffus fuit: sed ea re-
ctius censentur nomine *μεγαλειας*, q. d. *propassionis*, quibus probari
oportuit patientiam, ac tolerantiam Christi priusquam in vitæ ex-
tremo gravissima illa, & animo, & corpore, sustineret. Quod
non ita capiendum, quasi Deus non antea perfecte sciret, quantum
perferre Iesus possët: sed quia idem vellet cognoscere scientia, ut
vocant, experimentaliter: secundum quem modum Deus etiam in
Scripturis sæpius aliquid cognovisse dicitur: ut Genes. xxii. 12, &
alibi. De hujusmodi igitur passione nunc loquemur. Ac uti obe-
dientia communis initium capit à circumcissione, ministerium à ba-
ptismo; ita passio hoc modo intellecta incipit à captivitate.

2. §. Pas-

2. *S. Passus autem, non prout est Λόγος, sed quatenus carnem adsumsit.*

Aliter illi, qui dicebant, Ἐπαθεν ὁ Θεός, ὡς ἐθέλησεν ^a, Passus Deus, ^a Athanasius sicut voluit. Sed eos in suo adversus illos sermone abunde refellit Athanasius. Culpat vero, quod de natura rogati, quæ passioni obnoxia non est, respondeant de voluntate, quæ naturæ nequit repugnare, cum Deus nequeat se ipsum negare, teste Apostolo ^b. Hinc est, quod ait, συμφωνον δεῖ τῆ φύσιν τῷ βέλησιν εἶναι, consentaneam decet naturæ esse voluntatem. Hoc ab iis negligi, quia adscribant Deo τὰ ἕκ ἐφαρμόζον & θεία φύσιν, non convenientia naturæ divina.

3. *S. Passionis sex facimus partes pro sex locis, in quibus Christus fuit.*

Sed septem partes pro septenis fuerint locis, si annumeremus angores, quos in horto Gethsemane est perpeffus, paullo antequam caperetur: uti dictum extremo libro præcedente. Malui vero passionem ordiri ab eo tempore, quo capit in hostium esse potestate, ut dixi. Id quo pacto evenerit, deinceps exponam.

4. *S. Prima Passionis pars est, quod, à monte olivarum progrediens Iesus, proditione Iudæ capitur, mox vincitur, ad Annæ domum rapitur, atque ab eo, ita uti erat ligatus, ad Caiaphæ domum mittitur. In hac parte, quæ varias circumstantias complectitur, primum considerabimus, quomodo Iesus, omnium, quæ futura erant, gnarus, processerit obviam Iudæ, adventanti cum cohorte Romana, & Iudæis ministris, perpetuis templi custodibus: idque cum laternis, facibus & armis: ut est Ioan. XV I I I. 3.*

Cohortem vocat *παιέγων*. Erat vero Romanis cohors sexcentorum militum. Nam, ut L. Cincius apud Agellium ait lib. xv I cap. iv: *In legione sunt centuriæ sexaginta, manipuli triginta, cohortes decem.* Cohorti qui præesset, tribunus dictus: uti & qui legionis. Nempe duplices fuere tribuni, alii legionis, alii cohortis. De priori Horatius ^c: *Quod mihi pareret legio Romana tribuno.*

Nec tamen unus uni legionis tribunus: sed senis commune imperium: sic interim, ut per vices bini binique regerent. Hic de tribu-

no non legionis, sed cohortis est sermo: Sane vulgatus interpret *tribunum* vocat: idque præcunte Cæsare lib. 11 belli Civilis, & Plinio lib. 111 Epistol. Ac vetus Iuvenalis Scholiastes, illud sat. 1: *Curam sperare cohortis*; interpretatur *Tribunatum militum*. Quod jamdiu Liplio monitum lib. 11 De militia Romana. Dial. IX. v. Qui vero Romanis *tribunus*, is Græcis *χιλίαρχος*, etiam si cohorti solum præfict. Hinc Ioa. xv 111. 12: *Ἦ ἔν σπείρας, καὶ ὁ χιλίαρχος, καὶ οἱ ὑπαρέται* Ἰδαίων συνέλαβον τὸ Ἰησοῦν, καὶ ἔδησαν αὐτὸν. *Cohors* igitur, & *tribunus*, ac ministri Iudæorum, comprehenderunt Iesum, & ligaverunt eum. Proprie tamen *χιλίαρχος* vel *χιλίαρχος* millenarius: ut non satis apte sic reddatur. Græcis quidem *χιλίαρχος* præerat militibus mille: sed Romanis *tribunus* cohortis, ut dixi, tantum præfuit sexcentis: legionis autem, sex millibus. Nec tamen censeo, sexcentos milites ad unum Iesum capiendum missos fuisse. Verisimilius est, bonam partem permansisse in Vrbe ad custodiam templi. Vt *σπείρας* five cohortis vox hic *καὶ σπικεδοχῶ* fumatur. Magnus vero ille ardor capiendi Christi, quod in ipso plenilunio veniunt cum facibus, & lanternis. Nam quorsum hoc, nili ut angulos omnes perreptarent, nec ubi forte abditus lateret?

5. S. Porro Iudas, qui huic turbae præibat, eam monuerat, ut quia Christum non nossent, illum apprehenderent, quem ipse oscularetur. Ergo simul ac Christus in conspectum venit, inquit ei, Ave, rabbi, & osculum ei dedit. Iesus qui præsciret, quid esset futurum, sic eum est affatus, Amice, ad quid venisti? Iuda, osculo filium hominis tradis?

Augustinus serm. cxvii de Tempore: *O signum sacrilegum, ubi osculo incipitur signum: per pacis indicium rumpitur pacis sacramentum*. Videlicet ut Ioaab*, filius Sarviæ, Amasam, quem David exercitus ducem constituerat, osculo excepit, atque addidit, *Salve, mi frater*: verum occulte eum, præ invidia, transfodit; ita & Iudas Iscariot, amorem simulans, domino, quem prodere vellet, osculum, pacis symbolum, dedit. Nempe ut nos salutantes sæpe manum alterius apprehendimus: ita ex Orientalium more, salutantes, se invicem osculabantur. Vnde Paulus 1 Corinth. xv 1, *Salutate vos invicem in osculo sancto*. Neque hoc solum in salutando: sed alias etiam in dilectionis mutuae signum: ut videre est ex Luc. vii. 44. Atque à Iudæis acce-

* 2 Reg. si-
ve Sam. 20.

acceperere Christiani, ut liquet, cum alicunde, tum ex Iustini Apologetico, & Tertulliani secundo ad uxorem. Imo hodieque eum morem observant Ecclesiæ Orientis. Usque adeo autem veteres Christiani detestabantur hujus osculi memoriam, ut propterea, quo tempore Passionis Dominicæ memoria recoleretur, osculo abstinerent. Amalarius Fortunatus de Ecclesiasticis Offic. lib. 1. cap. XIII: *A pacis osculo in istis diebus nos abstinemus, non quod pacis osculum malum sit, ubi ex caritate vera profertur: sed ut demonstretur, quam injuriam passus sit Christus à suo proditore: ut & nos vitemus eandem injuriam in fratribus.* Idem innuit lib. III cap. XLIV. Etiam apud Ruptum Tuitientem est lib. VII de Divinis Offic. cap. XII: *Judæ traditoris probrosam execrantes, & anathemizantes osculum, quo filium hominis tradens, sanctum & innocens Apostolorum infamavit collegium apud eos, qui foris erant, & occasionem maledicendi præbuit detestandique eos, quorum sanctitatis æstimatio magna fuerat; ut de illis tale quid cantarent, quale illud est, Et crimine ab uno Disce omnes.*

6. §. *Hinc Iesus ab Iudæ propius iit ad turbam.*

Atque ita, qui cum ad regnum quæreretur, aufugit, quæsitus ad crucem ultro se obtulit: ut est apud Petrum Damiani sermone de S. Eleucadio *: item Bernardum sermone de S. adventu.

* *Sub finem.*

7. §. *Hinc alacri animo turbam rogavit, quem quærerent.*

Non quasi nesciret; sed ut, ipsis hoc referentibus, commodam haberet occasionem æperiendi sui. Oculi enim eorum sic divinitatis vi tenebantur, ut, quem tenerent, nescirent; ne quidem dux eorum Iudas.

8. §. *Illis ergo respondentibus, quæri à se Iesum Nazarenum, Christus se illum esse professus est. Tum illi retro cesserunt, quasi potentia Christi disflarentur, inque terram conciderunt supini.*

Ita videmus, ut quemadmodum in vita reliqua, sic quoque in extrema, ostenderit Christus, tum humilitatem ac benignitatem, tum majestatem ac potentiam. Humilitatis erat, quod Iudam proditorem admitteret ad osculum. Majestatis, quod vocibus istis, *Ego sum*, prosterneret inimicorum catervam. Nempe vis ista Dei in carne latentis, Dei illius, quo surgente disperguntur, & pereunt omnes

inimici: ut est Psal. LXXIII. Vide Ambrosium in Psal. XXXIX, Augustinum tractat. CXIII in Ioan. & Gregorium Mag. lib. XXXI Moral. cap. VIII. Ea Iudam, & turbam, debuerat à scelesto proposito revocare. Nunc non alio æque valere, quam ut eos redderet inexcusabiles. Quodsi parvalicet componere magnis: aliquid simile in Romana habemus historia. Nam ut ait Valerius Max. lib. VIII cap. IX, *Missi à sevisisimis ducibus (Mario, Cinnaque) milites ad M. Antonium (oratorem) obruncandum, sermone ejus obstupesci districtos jam, & vibrantes gladios, cruore vacuos, vaginis reddiderunt.* Ac Velleius de eodem lib. II, *gladiis militum, quos facundia sua moratus erat, jussu Marii Cinnaque confossus est.* Ac similiter Plutarchus in Mario, & Appianus lib. I belli civilis.

9. *S. Surrexisse hinc videntur, qui ceciderant. Denuo eos rogavit, quem quærerent. Illi, quia miraculo ista à contumacia non recesserant, iterum reposuere nomen Iesu. Christus rursus indicare, se illum esse. Sed rogavit, ut se si quærerent, discipulos pro quibus sollicitus quoque erat, permitterent abire.*

Atque ita (ut est apud Ioannem XVI II, 9.) impletum est, quod oratione sua ad Patrem dixerat *, *Eorum quos mihi dedisti, perdidisti neminem.* Puta, præter perditionis filium. Aliorum negat se ullum perdidisse, vel corporis, vel animæ ratione: sed servasse universos, quo postea spiritum S. acciperent, & incrementa conspicerent regni Messia. Eo quoque dimisit discipulos, quia ostendere voluit durare amorem suum usque ad finem; ut est Ioan. XI II. Quam rationem adducit Theophylactus in Ioa. cap. XVI II. Tum etiam quia solus pati deberet, sine alienis auxiliis: ut est Esai. LXIII. Item quia nollet discipulos tentari supra vires: sicut legimus I Cor. x. 13.

10. *S. Tum demum manus injecta est Domino à milite Romano, templi custode. Nempe ut præceperat Synedrimum.*

Concurrunt hic major, minorque potestas. Major est senatorum Synedrui. qui Matthæo XXVI. 47. dicuntur ἀρχερεῖς, καὶ πρεσβύτεροι ἔλαον. ac Levit. IV. 15, οἱ πρεσβύτεροι τῆς συναγωγῆς ἢ ἡὼν Ἰσραήλ. Ab his diversi fuere singularum civitatum senatores, qui dicti πρεσβύτεροι ἢ πῶλεων. At minor, quæ hic concurrat, potestas est

est ἡ *σφαγὴς*, sive præfecti vigiliæ Iudaicorum ac Romanæ cohortis, quæ die festo ob majus periculum in tanto undique hominum confluxu vigilibus templi ordinariis à Præside Romano addi ex Antonia solebat. Nam in hanc etiam cohortem potestatem fuisse sacerdotibus, arguit illud Pilati, *Κεσωδῖαν ἔχετε*. de quo postea dicemus.

11. *S. Ex iis, quorum fervor in apprehendendo Christo præcipue eluxit, videtur fuisse Malchus.*

Hoc nomen sonat regem. Sed re erat servus: nempe famulus principis sacerdotum. Ac doctissimus, sed virulentus Christianæ religionis hostis, Porphyrius, primitus idem *Malchi* nomen habuit: unde vita Pythagoræ ab eo exarata *Malcho* inscribitur: ut videre est ex editione Rittershusii: postea autem nomen maluit *Πορφύριος*: quomodo reddidit Græce, quia reges gaudent purpura.

12. *S. Discipuli cum quid rerum ageretur, viderunt, rogare Christum, an non esset tempus gladios educendi, quos peregrinantium more gestarent. Petrus vero, injussu etiam Christi, auriculam abscidit Malcho. Quod Christus male tulit. Itaque & eam Malcho restituit, & Petrum objurgavit, atque officii commonuit.*

Quantus fuerit Petri zelus, multis Scripturæ locis dilucet. Igitur fervo, manum injicienti Christo, medium diffindere caput cogitabat. Factum valde imprudens. Nam quid unus potuisset adversus tam multos? Quin vero sic potius nocuisset & sibi, & domino. Ac sibi quidem, quia grandis sit culpa publicos violare ministros. Domino autem, quia videri poterat jussu ejus fecisse. Sed Deus ita direxit ictum, uti non nisi dextram amputaret oricillam; non sic quidem, puto, ut ea decideret humi, sed ut de aure dependeret. Hoc vulnus sanasse Christum dicit Lucas. Nec contentus eo Dominus, factum illius publice improbavit.

13. *S. In admonitione ea Petri attendere oportet; tum cujus illum rei commoneat; tum quibus de causis. Monet autem, ut gladium recondat in vaginam. Ratio adfertur hujusmodi, quod qui gladium eduxerit, gladio sit periturus.*

Excudit ea verba Cajetanus Ientaculi sexti Quæstione tertia.

Omnino autem non vaticinium est, sed comminatio. Ut Genes. IX: *Omnis, qui effuderit sanguinem humanum, ejus sanguis effundetur. Quo pacto aliqui etiam verba illa capiunt: Quocunque die comederis de arbore vetula, morte morieris.* Censent enim, salva ejus dicti veritate, potuisse Deum ignoscere: sed maluisse alterum, atque id convenientius, vel saltem non minus conveniens judicasse. Quam quæstionem alibi diligentius expendimus.

Dixeris, licere vim vi repellere: atque id factum esse à Petro; qui non occidendi quemquam libidine, sed ut iniquam vim à Domino arceret, gladio usus sit. Verum aliter est. Nam etsi non teneamur vim vi repellere, etiam adversus latrones: esse tamen id concessum cuique. At vim inferre magistratui, vel, cum publica auctoritate missis, neutiquam jus esse, ne quidem inique si judicent, sed vindictam tum Domino esse committendam.

Toleranda igitur tum vis, etiam injusta: quia nisi à privatis hæc vis feratur, effreni licentiæ, ac tumultibus porta aperitur, nullaque vel legum, vel judiciorum, futura est auctoritas. Sane sic animati fuere veteres Christiani, qui innocentes nocentibus cedebant, occidi malentes, quam occidere; etiam cum vires ad ultionem, sui que defensionem minime decissent: ut ostendunt Tertullianus in Apologetico, & Cyprianus ad Demetrianum.

14. *S. Addit etiam Iesus, nec tali sibi defensione opus esse: ut qui, non dico XII angelos, sed vel angelorum legiones XII, possit impetrare à Patre.*

Legio una sex millium erat: ut è Vegetio, atque aliis, constat. At qui angelus unicus in exercitu Senacheribi occidere potuit CLXXXV militum millia. Quid igitur ad hæc una Romanorum militum cohors?

Miretur aliquis cum, qui tantum posset, non se iis viribus eripuisse periculo. Respondet ipse, decretum obtitisse divinum, prophetarum oraculis indicatum, cui obniti sit nefas.

15. *S. Præterea dixit Christus turbae, Matt. xxvi. 55.*

Tanquam ad latronem existis cum gladiis, & fustibus (*sive clavis,*) comprehendere me. Quotidie apud vos sedebam, docens in templo, & non me tenuistis.

Græce est, καὶ ἔκ ἐκαστοῦ αὐτῶν. Quo significavit, se capi ab illis voluntate Patris, non eorum viribus. Atque id manifestius faciunt verba, quæ subjunxit: *Sed hæc est hora vestra, & potestas tenebrarum.* Quasi dicat: Antea cum diebus singulis vobiscum in loco publico considerem, non injecistis manus, quia nondum venerat hora illa, qua vobis & tenebrarum spiritibus & malorum spirituum ministris in ignorantia tenebris adhuc degentibus omnia hæc à Patre meo cælesti permittuntur.

16. §. *Dehinc fugere discipuli, alii post alios, diutius, ut videtur, subsistente Petro, ac post illum etiam Ioanne.*

Qui cap. xviii. 4. & seqq. refert deinde gesta, sed per retrogressum: nempe ante illa de abscissa Malcho auricula. Alii quod omnes fugissè dicuntur, aliter conciliant. Nam primo & Petrum, ac Ioannem, fugissè: sed postmodum reversos, ac Christum secutos.

17. §. *Dum Christus capitur, fugientibus discipulis, juveni cuidam, qui non longe aberat, manus fuere injectæ; ille autem cum sola sindone esset indutus, in manibus eam arripientium reliquit, atque ita plane nudus aufugit.*

Nempe sindon nocturna erat vestis, quæ Ἰπκαμίση nostro, sive indusio respondet. Sane cubitoriam fuisse vestem, indicant illa Dionysii, Alexandrini episcopi, apud Eusebium*: Καὶ γὰρ μὴ, εἶδεν ὁ Θεός, ὡς λεηταῖς εἶναι πλείονον ἢ γὰρ μὴ ὅτι σύ λησιν καὶ ἀρπαγῶν ἀφικαμίσῃς, μὴ ὡν ὅτι τὸ ὄνην ἡμῶν γυμνός ἐν τῷ λινῷ ἐσθήματι, τῶν λοιπῶν ἐσθῆτα ἄρα κειμήλιον αὐτοῖς ὄρεγον. Equidem, scit Deus, ut primo existimans latrones esse, ad prædæ rapinamque venientes, inque lectulo mansurus, ubi nudus eram linea in veste, reliquam vestem, qua prope sita erat, illis porrexerim. Vides, ut dicat, nudum in linea veste, non quasi prorsus nudus, sed quia prope nudus. Vnde Galenus: Μὴ γυμνός κειμήλιον, ἀλλὰ Ἰπκαμίσην ἐσθῆτα μὴ ψυχρῶν, ἢ ἕτερον Ἰπκαμίσημα. Ne nudus feratur, sed connectus sindone non frigida, aliove amictu. Quasi dicat, si non veste exteriori, minimum saltem sindone, sive interiori tunica linea. Glossæ vett. Σινδῶν, tunica linea. Itaque parum quis tutus in ea adversus injurias æris. Vnde de endromide Sequanica sic Martialis:

Ridebis ventos hoc munere tectus & imbres:

Nec sic in Tyria sindone tutus eris.

* Histor.
Eccles. lib.
6. Histor.
cap. 40.

* Exercitatione 16 ad
Annales
Baronii.

Sententiam puto: Elegans quidem est Tyria sindon: sed tutior multo sis endromide Sequanica. Nisi cum Casaubono * malis extremo loco, *cultus eris*. Ut commendet non modo ab utilitate, sed etiam elegantia. Sed non possum in animum inducere de elegantia ejus vestis, qua uterentur adversus pluviam, & ventos. Quicquid est, interius gestabatur, imo sola quandoque abiis, qui vitam sectarentur ἀσκητικῶν: ut Serapio ille, qui, quia sindone sola amictus obambulare, *Sindonites* dicebatur: teste Theodoro, & Palladio in Lausiatis. Videtur autem juvenis ille, qui relicta sindone in militum manu plane mundus aufugit, non tam è propinqua domo ad nocturnum clamorem è lectulo sic subito accurrisse, quam è domo, ubi pascha cum Christi discipulis comedisset, amore Christi secutus esse. Ac Theophylactus cum varias adferat opiniones, hanc primo recenset loco. Habes & apud Euthymium. Nec eum casu, ob tumultum excitatum, ut aliqui volunt, accurrisse, arguunt illa Evangelistæ verba, ἦτολθεν αὐτῶν. Quorum verborum non alia est mens, quam quod secutus sit Christum, jam antequam ex Iudæ adventu tumultus esset excitatus. Nempe amabat Christum, & sequebatur ob periculum, quod ei intellexerat imminere. Tam ante tamen cubitum se receperat: ut indicio est, quod solum sindone fuerit indutus. Sed quia cognorat, quid ageretur; cum in lecto jam jaceret, surrexit: atque ita sine veste exteriori, quia nox erat, Christum sequi non dubitavit. Qui cum Ambrosio, Gregorio, Beda, aliis censent, B. Ioannem fuisse, magnos quidem sequuntur auctores, & inclinare etiam eo videtur Baronius ad an. xxxiv num. xxxix: sed nihil solidi pro se afferunt. Nec enim ille dormiturus cubuerat: sed in tricliniari lecto cibum sumserat, ubi exterior vestis poni non solet; nisi forte à delicatioribus, qui cœnatoriam assumerent. Non is mos discipulis Christi. Atque ut in tunica jacuisset Ioannes, quod neutiquam est verisimile, pudor suadet, ut credamus, exiturum eam non iterum adsumpsisse. Fortasse nec satis convenit, quod diminutive *νεανίσκου* appellatur. Verum vox ea laxius sumitur: unde vulgatus vertit *adolescens*. Imo & in codd. nonnullis *νεανίσκοι* vocantur, qui hunc *νεανίσκον* apprehenderunt. Sed Syrus habet, ut vulgata.

18. §. Nec cohortis præfecto sufficere visum, si caperent Christum. Etiam vinculis constrinxit.

Augustinus in Ioan. tract. cxii: *Ligaverunt eum, à quo potius solvi debebant, & liberati dicere: Dirupisti vincula mea &c.*

19. §. *Quod factum è consilio Iudæ. Nam dixerat ille, ut est Marci xiv. 44: Comprehendite (quem osculatus fuero) & abducite caute. Græce, ἀπαράτε ἀσφαλῶς.*

Veritus is, credo, ne inconspicuus elaberetur è turba; quod antea contigerat non semel.

20. §. *Cumque ligare volentes posset nullo negotio vel effugere, vel impedire: passus eos tamen: idque propter nos, ne nos (ut loquitur Iudas vers. 5 & 6) ad iudicium magni illius diei vinculis æternis sub caligine reserremur.*

Quod immensi fuit amoris erga nos: imo & humilitatis. cui hoc tribuit Ambrosius in epist. postea ad Philippenses: sed humilitatis generosæ, & conjunctæ cum sapientia, quæ longe omnem humanam exsuperaret. Vnde Augustinus in Psalm. lxxviii: *Quid tam simile est imprudentiæ, quam cum haberet in potestate, una voce suos persecutores profermere, patienter se teneri? &c. Stultum videtur: sed stultum hoc superat omnes sapientes.*

21. §. *Ita ligatus deducitur ad domum Annæ.*

Hoc honoris est habitum Annæ, quia foret focer Caiaphæ, principis sacerdotum: quem credibile est, nihil magni sine focero agere solere. Et erat ejus domus in via; ut prætereunda foret euntibus ad Caiapham: quemadmodum ait Augustinus in Ioannem tractat. cxiii. Ut verisimile sit, milites voluisse oculos senis pascere ejus spectaculo quem in triumphum ducerent: ut est apud Chrysostomum in Ioan. homil. xxviii. Et credo, dum hic est, aliqui præcurrere, qui, Caiaphæ significarent de capto Iesu, quo quam primum posset concilium convocare. Hæc ut simpliciora, sic veriora, puto, quam causam illatam à Cyrillo lib. xi cap. xxxviii, quod ille Iudæ proditori pactam mercedem promississet, & illa etiam nocte solvisset. Nam quid opus recurrere ad conjecturam tam incertam?

22. §. *In ea domo multa Iesus creditur perpeffus, quæ ab Evangelistis narrantur. Sed cuncta illa ad Caiaphæ domum*

num pertinere, parebit Ioannem cum tribus Euangelistis conferenti.

Ab Anna igitur nihil actum statuimus, nisi quod, sicuti viderat Christum ligatum, ita miserit ad generum. Iccirco deductionem ad Annam præteriere tres priores Euangelistæ.

23. §. *Inde autem ad Caiaphæ domum deductus fuit, quia is foret anni eius Pontifex Max. Inque hujus domo congregatum erat Concilium ad consultandum de Christo capto.*

Qui interfuere ei concilio, hoc ordine recensentur à Matthæo cap. xxvi : Ἰησοῦν ἀπὸ γαζων πρὸς Καϊάφαν τὸν ἀρχιερέα, ὅπου οἱ γεγραμμένους καὶ οἱ πρεσβύτεροι συνήχθησαν. Iesum duxerunt ad Caiapham, principem sacerdotum, ubi Scribæ, & Seniores convenerant. Nimirum, qui eruditionem attenderent, priori loco duxere Scribas; interim dignitatis ratione potiores erant Seniores. Vtrique in domo Caiaphæ sunt collecti, dum Christus in domo Annæ morabatur. Porro cum duo priora concilia fuerint de capiendo Christo: hoc, & quod est consecutum, fuere de capto Christo. Ac prius quidem horum nocturnum fuit: posterius diurnum. Nunc nocturnum aggreddior.

C A P. II.

De altera Passionis parte, quæ consistit in Christi accusatione, damnatione, illusione. Adnexum his de Petro Christum abnegante.

1. §. **C**hristus ad Caiaphæ domum tractus, primum falso accusatur, tum impie damnatur, hinc fæde reliqua nocte illuditur: quæ tria constituunt alteram Dominicæ Passionis partem. Quod ad accusationem, in ea, totoque iudicio, talia Caiaphas gessit, quæ non iudici, sed inimico convenirent. Quid mirum? quando homo erat avarus, planeque perditus.

Quod cognoscere est ex Flavio Iosepho lib. xviii Antiquit. cap. iii. & vi.

2. §. *Talis cum foret, sic omnia componebat, ut videretur Chri-*

Christus merito insimulari tum falsa doctrina, tum seditionis, regnique affectati. Ac primo rogatus est Christus de doctrina, ac discipulis suis.

Interrogatum ab Anna, scribit Cajetanus Ientaculi primi quæst. tertia. Sed omnino ad Caiapham ea pertinere, liquet ex dictis.

2. *§. Christus, bene sibi conscius, libere respondit, non se rogandum de doctrina. De discipulis reticuit; quia ex doctrina penderet quæstio de discipulis.*

Verba Christi, *Quid me interrogas?* Videri possit Christus non satis decore se gerere coram sacerdote summo. Sed hoc vult Christus, non se rogandum, qui reus sit, ac cui pro se loquente non haberetur fides. Vide de iis verbis Cajetanum ibidem differentem.

3. *§. Addidit, rogandos alios, qui audissent docentem; idque & in Synagoga & templo.*

Quantum duo hæc differant, arguit, quod Hierosolymis templum fuerit unicum; synagogæ CCCCLXXX, ut alibi dicimus.

4. *§. A Ministrorum uno, ob liberum indignante responsum, alapa est cæsus. Vnde dilemmate huiusmodi convictus est à Christo: Si male locutus sum, testare de malo: si bene, cur me cædis?*

Alapa cæsus non alteram præbuit maxillam, sed ratione se tueretur: unde liquet, Christi præceptum Matth. v. non aliud jubere, quam, potius quam vindictam sumamus, alteram etiam maxillam esse obvertendam.

5. *§. Post alios testes falsos, duo significarunt, se audisse dicentem; Ego dissolvam hoc templum manufactum, & post triduum aliud non manufactum edificabo. Atqui non erat locutus de templo manufacto: nec dixerat, se velle destruere, sed, illos destructuros.*

Nam verba ejus fuere: *Solvite templum hoc, & in triduo suscitabo illud.* Sed summum hæc vana poterat ostentatio videri. Cui enim damno futurum, si templum disiectum instauret? Nihil igitur hæc accusatio valuisset apud Pilatum.

6. *S. Propterea alia insistenda erat via. Surgit igitur Caiaphas.*

Nempe ante sedebat, ut iudices solent. Nunc singulare aliquid acturus surgit: ut etiam solent, qui lecturi essent in synagogis: quod liquet ex Luc. IV. 16.

7. *S. Bis vero rogat Christum, an esset filius ille Dei. Primo rogat simpliciter. Cui tum respondit Christus: Si vobis dixerō, non credetis mihi: si autem & interroga- vero, non respondebitis mihi, neque dimittetis.*

Vt est Luc. XXII. 67.

8. *S. Iterum deinde interrogatur; sed cum adjuratione.*

Adjurare is dicitur, qui Dei nomine, & quasi mandato, alique ad loquendum adstringit.

9. *S. Tunc ob reverentiam numinis respondit Iesus, ut est apud Mattheum: Tu dixisti: sive, ut apud Marcum est, Ego sum.*

Siquidem ista Hebræis ἰσθωαυστῶσι: ut vim deperdat argutiola B. Augustini, sic verba ea interpretantis: *Non ego dico, sed tu iis.*

10. *S. Sane non hoc modo dixit Christus: sed etiam addidit, utcumque nunc humilis, & reus, tribunali adisteret, fore nihilominus, ut eundem aliquando conspicerent sedentem ad dextram Dei, gloriæ & potentiæ divinæ consortem: ut in nubibus etiam venientem videant ad omnes judicandos.*

Nempe solet Christus incredulos Iudæos remittere partim ad resurrectionem, ut cum dixit, non habituros aliud signum, quam Prophetæ Ionæ: partim ad iudicium extremum, ut hoc loco. Quod autem dicitur, ἐπ' αἰῶν, (vulgatus, more sui sæculi loquens, amodo reddidit, pro deinceps, posthac) non notat statim; sed significat, non amplius se visum iri, quam extremo iudicii die. Quippe secundum adventum opponit primo. Pluribus de hoc Christi responso agit Cajetanus Ientaculi primi quæstione tertia.

11. *S. Tum Pontifex, qui adegerat ad veritatem dicendam,*
quam-

quamquam gauderet, quod factus sic esset voti compos, nihilominus scissione vestis dolorem simulat.

Multarumque is gentium mos fuit, ut in luctu, vel indignatione, rumpent vestimenta: quemadmodum videre est apud Homerum II. x, & Maronem v, & XII Æn. Etiam in patriarcharum historia refert Moses, idem fecisse Iacobum, cum conspexisset laceratam & cruentam Iosephi vestem. Et Ezechias similiter, cum tantopere blasphemasset legatus Senacheribi.

12. *S. Pontifex vero, rumpens vestem, simul erupit in has voces: Ecce nunc audistis blasphemiam.*

Cæterum blasphemare dicitur, qui contumeliose, & impie loquitur adversus Deum, vel etiam principem.

13. *S. Addidit Pontifex: Quid vobis videtur? Iudicatum uno ore eum mortis reum judicarunt.*

Videlicet ex lege Levit. xxiv. 16. Vbi jubetur, ut blasphemii lapidibus obruantur. Vnde & Christum ut blasphemix reum, lapidare voluerunt; sicut est Ioa. x. 31.

14. *S. Prior hac condemnatio Iesu fuit quæ facta à sanedrin, h. e. synedrio, sive LXX senioribus: idque magis ob causam religiosam, quia se filium Dei dixisset, quod blasphemum putarunt; quam ob causam civilem, quia se regem perhiberet ejus gentis, quæ nullum regem, nisi Cæsarem, agnosceret, eoque læsæ foret majestatis reus.*

Sed argumentum posterius postea magis apud Pilatum urferunt; ut inferius videbimus.

15. *S. Ad hanc Christi condemnationem refertur hoc Ierem. xi: Mittamus lignum in panem ejus, & eradamus eum de terra viventium, & nomen ejus non memoretur amplius.*

Vbi per panem corpus Iesu etiam intelligit Tertullianus libro adversus Iudæos.

16. *S. Postquam reus peractus, quadrifariam illufere.*

Tempus significatur particula ΤΥΝC: quæ confuse significat totum tempus nocturnum.

17. §. *Prima illufio erat, quod, ut ait Matthæus xxvi. 67, ἐπέσωπον εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, confpuere in faciem ejus.*

Qui contemptus sane ingens fuit. Itaque & si quis nollèt ducere viduam fratris fui sine liberis defuncti: jubebatur hæc, ut est Deuter. xxv, fpuere in ejus faciem, & dicere: *Sic fiet homini, qui non adificat domum fratris fui.*

18. §. *Deinde venerandam ejus faciem velaverunt.*

Cur autem, nisi quo tanto audacius insolentiam suam exercent?

19. §. *Tertium est, quod partim colaphis, sive pugnis, partim alapis, sive palmis faciem ejus ceciderunt. Quod his verbis narratur, à Matth. xxvi. 67: καὶ ἐκολάφισαν αὐτὸν οἱ ἡ ἐρράπισαν: quidam colaphis eum ceciderunt: alii autem palmas in ejus faciem dederunt.*

Recte ita vulgatus: et si *ραπίς* proprie *baculus*. Vnde Mercurius *χευσέρας*, à virga aurea, qua animas ille ad Orcum deducere fingebatur. Quare aliqui *ραπίζειν* vertunt *bacillis cadere*: ut Theodorus Beza: quem eo nomine reprehendit P. Faber lib. 1. *Ἀγωνισικῶν* cap. xi. ^a. Melius res intelligetur, si erroris aperiam fontem. Multos decipit, quod inter *colaphos*, & *alapas*, non distinguant: cum *κολάφισεν* sit *εἰς τὸ χεῖρῶν πλήτην συγκαμπτομένων τῶν δακτύλων*, ut exponit Theophylactus ^b: at *alapa* sunt manu explicita: ut in manumissionibus. Hæc Græcis, *ραπίσματῶν*: unde Suidæ ^c τὸ *ραπίσαι* est *παῖξαι τὴν γνάθον ἀπὸ τῆ χειρὸς*. Recte igitur, ut dixi, vulgatus interpres vertit, *palmas in faciem dare*. Recte item Sedulius pro eo *palmas cadere*. Atque id clare etiam liquet ex Matth. v. 39. Vbi jubemur, si quis *ραπίση* dextram maxillam, obvertere ei & alteram. Nec enim consuetudo fert, ut maxillas feriamus bacillis; sed *alapis*, vel *colaphis*. Vide &, quæ ex Glossario, & Nonno, ad ea Matthæi verba Casaubonus annotavit. Consalvus Durantus annotavit, ad S. Brigittæ revelat. lib. 1 cap. 10. Christum colaphis & alapis fuisse cæsum: ac differre ea, quod colaphus collum, alapa maxillas percutiat.

^a Pag. 71.

^b Matth. c.

26. fol. 121.

^c In *ραπίσαι*.

cutiat. Testem etiam adducit Landulphum Saxonem de vita Christi part. II cap. LX. Sed hæc satis refelluntur iis, quæ diximus.

20. *S. Quarto loco convivium addidere, Prophetiza nobis, Christe; quis est, qui te cecidit?*

Oculi erant Christo velati. Est igitur irrisio. Prophetiza, aiunt, quia vulgo insignis haberetur propheta, & se Filium Dei dixisset.

21. *S. In quatuor istis, & pœna fuit, & ignominia.*

Sed sicut alia magis ignominia sint, alia pœna: tertium magis pœna censendum: cætera magis ignominia fuerunt.

22. *S. Ad hanc historiam eorum, quæ pertinent ad Passionem Iesu in domo Caiaphæ, aliud addunt Evangelistæ: quod est de abnegatione Petri. De priori ita res habet. Dum Pontifex, & consilium Seniorum, in eade consultant interiori, Petrus consistebat in atrio, ubi ministri erant, ac qui præterea eo venissent ex promiscua multitudine. Atrium vero non videtur fuisse sub eodem tecto, ac erat conclave, in quo congregati erant seniores: sed inter domum & plateam, ubi sub cælo aperto esse area solet porticibus cincta: ut hodieque in magnatum adibus videmus.*

Festus: Atrium proprie est genus adificii ante ædem, continens medium aream, in quam collecta ex omni tecto pluvia descendit. Isidorus lib. xv Orig. cap. III: Atrium magna ades est, sive amplior & spatiosa domus: & dictum est atrium, eo quod addantur ei tres porticus extrinsecus. Sed proprie atrium non tam domus est, quam, ut ait Festus, ante ædem. Nec quia atrium pro tribus areæ lateribus totidem habeat porticus: eo conflata est vox atrium ex à & trium: quemadmodum nec quia à terra oriatur, quasi a terreum dicatur, ut Festus refert, nisi potius id fuerit à Paulo Diacono. sed vel est ab Atrienfibus Hetruscis, qui ad ejusmodi structuram prævisse dicuntur à Festo, & ante eum à Varrone lib. v de L. L. vel potius est à Græco ἀθήρων, quod ab ἀθήρα, æthra, quia sit sub dio, sive cælo aperto, unde & subdival Latine dixeris.

23. *S. In hisce atrii porticibus ob anni tempus (erat enim*

medius Martius) ignis erat structus: ad quem cum aliis Petrus se calefaciebat: nunc adstans: nunc assidens.

Vtrumque enim legas apud Euangelistas. Nec tamen putandum, in porticibus illis fuisse caminos nostris similes, qui nempe gula ingenti, igne subdito, fumum excipiant, perque tectum emittant. Huiusmodi quippe spiramentis, sive fumariis, caruere veteres. Quomodo vero hi à frigore sibi caverint, docebit Philander in Vitruvii lib. VII cap. 111, & Paullus Manutius Commentario in lib. VII epist. x, quæ incipit, *Legi tuas*. Fufius eam rem si exponere hic velim, metuo ne aliena ab instituto nostro videar confectari.

24. §. *Hic cum quæpiam ex ancillis Petrum conspexisset, dicere illa: Et tu cum Iesu Galilæo eras.*

Sic Christum ignominia causa vocabat: ut fere solebant, qui animo erga eum iniquo forent. In causa partim erat, quod plurimum in Galilæa versatus esset: partim quod omnes fere discipuli forent Galilæi. Quia vero promissio de nascituro Messia, Judæ, ac particulatim Bethlehemo, facta erat, eo, qui promissum esse Messiam negarent, Galilæum dicere malebant. Itaque & Iulianus Apostata, tum Christum, tum Christianos omnes, Galilæos nuncupabat: ut est apud Socratem Hist. Ecclesiast. lib. III cap. XII.

25. §. *Petrus, audita accusatione ancillæ, turpiter sese dat. Nam cum antea sic apud Iesum amorem ejus, & in amore constantiam, jactasset: Dominum nunc negat, gallo mox canente, nec tamen respiciente Petro. Post iterum ab ancilla, non eadem, quod ex Marco aliquis poterat putare; sed alia, ut ex Mattheo est apertum, audire cogitur, Et hic erat cum Iesu Nazareno. Tum iterum negare Petrus, se Christum nosse. Ac id etiam firmare iuramento. Quasi hora intervallo post tertio agnitus est à famulo Pontificis, cognato Malchi ejus, cui auriculam absciderat. Famulus iste non contentus dicere, omnino eum esse è discipulis, addebat, hoc etiam cognosci ex idiomate Galilæorum.*

Nempe uti hodie dialecto differunt Hollandi, Brabanti, Flandri: ita olim Galilæi, ac Iudæi. Sane similiter discrimen fuit inter Gi-

Gileaditas, & Ephraimitas: illis SCHIBOLETH pronuntiantibus, his SIBOLETH; quæ res multis necis fuit caussa: ut est Indicum XII. 6.

26. §. *Alium quoque addebat argumentum, & grave: quod ipse eum cum Iesu conspexisset in horto Gethsemani. Hæc signis jam pressus, si non oppressus, crimen quoque auxit, more mortalium, ubi semel exorbitarint. Ergo, qui primo simpliciter abnegarat: ac deinde cum juramento: hic tertio non cum juramento solum abnegat, sed etiam cum detestatione, seu Christi, seu sui. Petro etiamnum loquente, iterum gallus canit. Mox etiam fit, ut, Concilio soluto, Christus ex loco interiori deduceretur in atrium, ubi Petrus erat. Quem misericordia oculis tacite intuens, ita commovet, ut cogitans de secundo galli cantu, & jam ter se abnegato Iesu, foras prodiret, inque fletum amarum prorumpendo pœnitentiam delicti testaretur.*

Atque ita impletum fuit, quod prædixerat Christus de abnegatione Petri. Apud Marcum est, *Priusquam gallus vocem bis dederit, ver me abnegabis.* Ac credibile est, Marcum, Petri sectatorem, ipsa retinuisse verba Christi, prout à Petro acceperat: quo nemo eo melius nosse poterat. Nimirum intellexit tum prius gallicinium circa noctis meridiem, ut Varro loquitur, h. e. circa medinocetium: tum alterum sub lucis adventum: de quo Martialis:

Surgite: jam pueris vendet jentacula pistor,

Cristatæque sonant undique lucis aves.

Secundum gallicinium etiam vocant Pomponius Mela, & Ammianus Marcellinus. Sed tres alii Evangelistæ, qui simpliciter dicunt, *antequam canat gallus*, loquuntur de solo secundo: quod, ut ex Agellio, Appuleio, Censorino, & Macrobio, videre est, intelligi semper solet, quoties simpliciter gallicinium dicitur.

Cur vero gallus tum circa noctem mediam, tum circa auroram, canere soleat, exposuimus lib. III de Theologia gentili, & Physiologia Christiana, cap. LXXXVI.

Excusare Petrum conantur veterum aliqui, quod negarit Deum hominem, quem Dei filium agnosceret. Ita Ambrosius in Lucam,

Hilarius can. xxxi, & Theodoretus ferm. de caritate. Sed ingenue magis B. Hieronymus in Matth. cap. xvi: Scio, quosdam pie affectos erga Apostolum Petrum, locum hunc ita interpretatos, ut dicerent, Petrum non Deum negasse, sed hominem: & esse sensum, Nescio hominem, quia scio Deum. Hoc quum frivolum sit, prudens lector intelligit, si defendunt Apostolum, ut Deum mendacii reum faciant. Si enim iste non negavit, ergo mentitus Dominus, qui dixerat: Amen dico tibi, quia hac nocte, antequam gal-
 lus cantet, ter me negabis. Cerne, quod dicat, Me negabis; non, Hominem. Similiter Augustinus; qui, tractatu lxxvi in Ioannem, inter alia inquit, Agnovit plane peccatum suum infirmitas Petri; prorsus agnovit; & quantum malum Christum negando commiserit, plorando monstravit. Ipse suos redarguit defensores, & unde eos convincat, producit lachrymas testes. Ac similiter idem in Ioan. tractat. cxiii.

C A P. III.

De tertia Passionis parte, sive iis quæ perpeffus est Christus in concilio matutino. Cui adnexum de Iudæ pœnitentia, & misera morte.

I. S. **D**iximus de concilio nocturno, & abnegatione Petri, quæ ante gallicinium fuit. Sequitur concilium matutinum: de quo *Matthæus* xxvi. 1. 1: Mane factò, consilium inierunt omnes principes sacerdotum, & seniores populi adversus Iesum, ut eum morti traderent. *Item Marci* xv, 1: Mane consilium facientes summi sacerdotes cum senioribus, & scribis, & VNIVERSO CONCILIO, (καὶ ἅλον τὸ συνέδριον) vincientes Iesum, duxerunt, & tradiderunt Pilato. *Et quid manifestius verbis illis Lucæ* xxii. 66? Ut factus est dies, convenerunt seniores plebis, & principes sacerdotum, & scribæ, & duxerunt illum in consilium suum.

Vbi in disquisitionem venit, quid sit in concilium suum. Vtrum redire in domum Caiaphæ? an per consilium hoc intelligitur Syne-
 drium magnum? Quæ opinio est Caroli Sigonii lib. vi de Rep. He-

Hebræorum cap. VII: *Ex his, ait, apparet, cum dictum est, convocatum esse summo mane concilium, atque eos duxisse Christum in Concilium suum, convocatum esse in Gazith. Sane ex tribus prioribus conciliis nullum fuit Synedrium magnum: ut antea ostensum. Quare vel quartum hoc fuit Synedrium magnum; vel è quatuor conciliis adversus Christum coactis nullum in Gazith, sive conclavi cæsiliapidis, fuerit celebratum. Quorum posterius fortasse verius est, licet multum adverteretur doctissimorum hominum opinioni. Nam Christus è Caiaphæ domo dicitur ab Euangelistis deductus esse ad Pilatum. Adde quod adscensus & descensus in Gazith plusculum temporis absumsissent: quando altitudo ejus pedum octingentorum, secundum aliquos Hebræorum: sed secundum Villalpandum ccc cubitorum. Consideret quisque, quam multa illo mane acta esse ab Euangelistis dicantur.*

2. *S. Quærat aliquis, quæ causa fuerit iterum conveniendi mane, cum Christus jam nocturno consilio esset reus mortis judicatus. In causa, credo, fuerit, quod vellent explorare, an in sententia persisteret. Ac præterea statuendum supererat de executione sententiæ, quam tulissent.*

Cum enim Christus caperetur, jam multa nox erat: ac magis, cum deductus est in domum Caiaphæ: quid dicam, finito concilio? Non dubium autem quin in iudiciis fuerint aliqui, vel ætate confecti, vel valetudine imbecilli. Credibile igitur, voluisse illos forum capere spatio noctis reliquo.

3. *S. Matutino consilio duo hæc egere. Primum (sed, ut videtur, paucis) actum cum Christo. Rogatus est, an foret promissus ille Messias. Respondit ille: si dixerò, non credetis mihi: & si vos interrogaro, non respondebitis mihi, neque dimittetis.*

Quomodo meminerat, eos nihil respondisse rogatos de baptismo Ioannis, deque loco psalmi, *Dixit Dominus Domino meo &c.* atque aliis nonnullis.

4. *S. Addidit interim, deinceps filium hominis sessurum ad dexteram potentie Dei. Unde occasio iis querendi, utrum*

foret filius ille Dei. Quod cum nolisset negare, continuo statuerunt, eum suo teste testimonio damnari.

Videlicet foricis instar, quæ suo, ut aiunt, indicio perit.

5. *S. Exinde dispexere, quomodo decretoriam sententiam exsequerentur. Placuit vero ut vinculus mitteretur ad Pontium Pilatum, Iudææ tum temporis præsidem.*

Non decretum fecere de mittendo Iesu ad Regem, sed ad præsidem Romanum. Nimirum multum jam forma Reip. Iudaicæ immutata erat ab illa, quæ fuerat Christo nascente. Tum erat Herodes Magnus Aſcalonita, primus Iudææ Rex externus. Huic terni fuere liberi: Archelaus, Herodes Antipas, & Philippus. Archelao regnante, ex Ægypto, una cum Iosepho, rediit Christus. Herodes Antipas is fuit, qui Ioannem Baptistam sustulit. Philippus is, cui vivo, videntique, uxorem suam eripuit Herodes Antipas. Horum primus Archelaus decennium rexit Iudæam: sed cum tria Iudæorum millia festo Paschatis interemisset in templo, sacerdotium his eriperet, illis conferret, prout animo esset collibitum: & multa alia, tyrannorum more, pro imperio magis, quam rationis ductu, ageret: à gente sua accusatus est apud Cæsarem: ab eo damnatus, & Viennam Galliæ civitatem relegatus fuit: ut testatur Iosephus. Exinde Iudæa in provinciam est redacta: eique gubernandæ missi fuere à Romanis præfides: quorum quintus erat Pontius Pilatus, ut ab eodem Iosepho memoriæ proditum est.

6. *S. Non potuit diu latere Iudam, quomodo Christus iam esset morti à Concilio addictus, atque adeo etiam missus ad Pilatum, quo persuaderent ut crucis supplicio afficeretur. Pœnitere tum Iudam facti sui cepit. Ac non incommode huc referantur verba illa Matthæi*: Tunc videns Iudas, qui eum prodiderat, quod damnatus esset, pœnitens &c.*

* 27.3.

Nec tamen quicquam cogit, ut pœnitudinis tempus præcise ordiamur inde, quando Iesus e Concilio deductus est ad Pilatum. Nec enim Euangelista is solet sic particulam TUNC usurpare, ut necesse sit narrationem restringi ad momentum rei, quæ proxime præcessit. Quare historiæ etiam veritas constabit, si demum crucifixo Chri-

Christo, mortuoque, vel etiam postero die caperit pœnitere. Amplius dicam, fortasse tum demum serio doluit, ac argenteos retulit, postquam intellexit de Christi resurrectione. Vt cumque ista habent, saltem, quod de agro figuli emto refertur, non eo tempore, sed commoda postea occasione factum esse, per est verisimile. Majoris tamen lucis causa, Euangelistarum exemplo, univrsam hic exsequemur historiam de Iudæ pœnitentia, morte, & adnexis.

7. *S. Dolorem suum testatus est Iudas tum sermone, tum opere. Ivit enim ad sacerdotes ac seniores, quo proditionis pretium referret, aperteque confessus est, se peccasse, sanguinem prodendo innoxium.*

Fortasse sperarat, Iesum, ut antea fecerat, sese è manibus eorum subducturum, vel sic rationibus eos placaturum, ut sententiam inuarent. Hoc ubi aliter cecidisse videt, animo æger, primum quidem de facto dolet, quod contritionis est; deinde pecuniam, pro proditione acceptam, refert, & se peccasse prodendo Christum, libere prædicat: quorum hoc est confessionis, illud ad satisfactionem refertur. Quæ quamquam omnia concurrerent, non tamen proprie μετανοια fuit. Nam μετάνοειν, respiscere est, à νοεῖν sapere. At non respuit Iudas: licet conscientia stimulis actus doluit admodum de facto: quod signatur ab Euangelista voce μετὰ μεληθεῖς. Erat igitur pœnitentia non simulata, sed ex animo profecta: nec tamen pœnitentia secundum Deum ad vitam. Siquidem pœnitentia cum spe debuit conjungi, quorum alterum sine altero claudicat. Hinc eleganter Fulgentius epist. VII cap. v: *Salubris conversio duplici ratione consistit, si nec pœnitentia sperantem, nec spes deserat pœnitentem: ac per hoc, si ex toto corde quisquam renunciet peccato suo, & toto corde spem ponat remissionis in Deo. Etenim nonnunquam aut spem pœnitenti homini diabolus admittit; aut speranti pœnitentiam tollit: unum dum onerat, comprimit alterum: dum elevat, dejicit.* Accommodat deinde hæc Iudæ: qui pœnitentiam gessit; sed non consecutus est pœnitentiæ fructum. Videlicet quia non ad infinitam Dei misericordiam recurrit: neque ad vitæ emendationem animum appellit; verum diaboli astu ad desperationem adigitur; Caino similis, qui tantum esse peccatum suum aiebat, ut nullus relinqueretur veniæ locus: sicut est Genes. IV. Itaque, ut ait S. Leo, serm. v. de Passione: *tam perversa impii (Iudæ) conversio fuit, ut etiam pœnitendo peccaret.* Imo Pachymerius * non dubitat scribere,

* Lib. 4.
Hist.

pœnitisse, ut non pœniteret, quam ut pœnitens desperaret; quia illud possit esse stuporis: hoc liquido fit suopte iudicio condemnationi æternæ addicti.

8. *S. Sed in quaestionem venit: utrum Iudas potuerit recurrere ad Dei misericordiam, vitamque melius componere. Id quidem extra controversiam à Patribus ponitur, omnibus, quos vere peccatorum dolet, quique vitam corrigere sunt parati, patere misericordiam Dei. Sed non convenit, an non Deus propter tam enorme scelus justo iudicio gratiam suam sic subtraxerit Iudæ, ut non dico difficile, (quæ quorundam sententia est) sed ἀδύνατον ei fuerit, resipiscere: ut qui à Deo esset derelictus, & iudicatus omni misericordia indignus: eoque sic obduratus, ut omni divina gratiæ rore careret, ac proinde veniam superare non posset.*

* Cod. 271.
orat. de Pœnitentia.

Potuisse legitime pœnitere, sententia est Origenis, Chrysostomi, Asterii apud Photium*, & aliorum plurium. Sed Augustinus, qui id negat de Pharaone, non minus negasset de Iuda. Vide eundem tractatu de utilitate pœnitentiæ cap. 111: *Non erat dignus misericordia: ideo ei non fulsit lumen in corde, ut ad ejus indulgentiam concurreret, quem tradiderat.* Est & B. Ambrosii ferm. 1. in Psalm. cxviii ad vers. viii: *Plerumque derelinquit Deus, quos vult probari: penitus autem derelinquit, quos deserit: dereliquit penitus Iudam; non dereliquit autem S. Iob.* Plura de hoc vide apud eos, qui scripsere de peccato in Spiritum S.

9. *S. Hæc interim confessio Iudæ, præsertim quando re pecuniam quidem retinendam putaret, magnum & innocentia in Christo, & sceleris in Iuda, & iniquitatis in Principibus, ac sacerdotibus, argumentum fuit.*

† In Luca
cap. 22.

Sicut Ambrosius ait lib. x in Lucam †. Alioqui potuisset Iudas videri, ob occulta quædam Iesu delicta sibi animadversa, dominum deseruisse, & prodidisse.

10. *S. Valde etiam gravat iudices, quod, cum Iudæ confessio- nem audirent, paratam etiam pecuniam refundere viderent: dicerent ei; Quid ad nos? tu videris.*

Quasi

Quasi non ad iudices, qui pastores sunt populi, pertineat anquirere, justene, an injuste, discipulus prodiderit magistrum.

I 1. *S. Iudas, ubi vidit, iudices nolle recipere pecuniam, ut se tam impio auctoramento exoneraret, projecit argentum in templum. Quomodo factum est sacerdotum. Hi consilio super ea habito, negarunt, eam posse in carbonam mitti.*

Hoc est, in *μαρτυρία*, ut appellat Lucas *xxi. 1.* item Iosephus, qui & vocat *ἱερεὺς χρέματι*, & *Θεὸς Ἡσαυρόν*. Eiusdem est lib. *11* belli Iudaici, *τὸν ἱερόν Ἡσαυρόν καλεῖται ὃ κερβονᾶς*. Syriace est *קרבנא Kurbana*: quod significat oblationem, munus, à radice *קרב*, accessit, obtulit. Sane Æthiopes *Εὐχρασίαν* vocant *קרבן*, ut omnium oblationum principem.

I 2. *S. Cur vero non posset in carbonam inferri, hanc rationem attulere, quod pretium sanguinis non posset religionis negotiis inservire.*

Nam cum Lex vetet, ne pretium meretricis divino servitio destinetur: facile viderunt, idem esse statuendum de pretio cædis. Interim se ipsos hac sententia damnarunt. Nam si non debuit Iudas, tam impiam pecuniam à sacerdotibus accipere: nec sacerdotibus convenit eam Iudæ offerre. Hanc eorum hypocrisim merito damnant Cyrillus Hierosolymitanus Catechesi *xiii*, Augustinus in psal. *lxi*, & Leo Magnus serm. *vi* de Passione cap. *111*.

I 3. *S. Eo igitur rejecto, aliud statuerunt: videlicet, ut conferretur in usum pauperum. Maluere proinde ea pecunia sibi emere agrum figuli.*

Sive id nomen ex eo, quia figuli fuerit, vel figuli inde eruerent terram ad vasa sua fingenda: sive quia esset prope portam figuli, sive fictilem, Hieremiæ memoratam: sive denique, ut Villalpandus *, & Maldonatus conjectant, ex eo id nomen fuerit, quod eo deportarentur fragmenta vasorum fictilium: quomodo Romæ Doliolo, sive testaceo monti, à testis fictilium vasorum nomen datum fuit.

* *Pav. 1.*
apparatus
lib. 3.
cap. 25.

I 4. *S. Exinde vero is ager, quia emtus esset pecunia, Iudæ annumerata, ut proderet sanguinem innoxium, voce Chaldaica dictus est H A K E L-D A M A, hoc est, ager sanguinis.*

Ea vox est apud vulgatum Matthæi interpretem, cap. xxvii, vers. 8. in Græco Ἀγροῦ Αἵμα Act. i. 19. ex ΗΑΚΑΛ *ager*, & ΔΕΜΑ, vel ΔΑΜΑ, pro quo Hebræi dicunt DAM, h. e. *sanguis*. Situs est hic *ager* ad plagam australem montis Sion: ut est apud B. Hieronymum de locis Hebraicis. Puta inter piscinam superiorem, & natatoriam Siloë; ut ait Brocardus. Pluraque de eo Adrichomius.

15. §. *Emtus is ager ad sepulturam peregrinorum.*

Nempe, ut communis fert opinio, eorum, qui religionis ergo Hierosolyman venissent, atque istic obiissent. Credibile est, & antea locum habuisse, quo peregrinantes sepelirent. Sed in tanto confluentium numero majus spacium, ut puto, requirebatur. Beatus tamen Hilarius can. xxxii in Matth. agrum hunc cessisse ait in usum alienorum, sive allophyllorum, h. e. alterius gentis ac religionis: quales multi Hierosolyman venerunt post Iudæam à Romanis subactam. Horum cadaveribus sufficere est visus tam vilis agellus. Valde autem ratio fugit B. Augustinum, qui agrum hunc ab ipso Iuda emtum arbitratur tractatu de IV feria cap. iiii. Sed prævererat Prudentius in Psychom. Vti & errorem hunc secutus Arator lib. i in Act. vers. xcvi.

16. §. *Ea emtione, quæ facta est xxx argenteis, Matthæo teste, impletum fuit, quod per prophetam Ieremiam scriptum erat: Et acceperunt xxx argenteos, pretium appetiati, quem appetiaverunt à filiis Israël, & dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus. Sed hæc nusquam legere est in Ieremia: verum simile quid est in Zacharia.*

Hieronymus Comment. in Matth. cap. xxvii: Hoc testimonium in Ieremia non invenitur: in Zacharia vero quadam similitudo fertur: & quamquam sensus non multum discrepet, tamen & ordo, & verba, diversa sunt.

17. §. *Huic difficultati bifariam occurri solet. Aliqui erratum aiunt, vel ab Evangelista, vel à librario. Qui prius aiunt; dicunt, Matthæum lapsu memoriæ posuisse Ieremiam, pro Zacharia.*

Ita B. Augustinus lib. iiii de Consensu Evangelico cap. vii. cui & ad-

& adfentit Glossa ordinaria, & è junioribus Ioannes Gerardi. Nec alienus ab hac sententia videtur Erasmus Annot. ad hunc Matthæi locum. Lapsui vero huic occasionem præbuisse existimatur partim nominum similitudo: partim etiam quod Ieremias cap. xxxi 1. 2. habeat aliquid de agro à se emto ex præcepto Domini.

18. §. *Alii errorem censent à librario profectum: sive olim hæc in Ieremia fuerint lecta; sed postea à librario ommissa: sive apud Matthæum primitus fuerit Ζαχαρίας, sed pro eo incuria quadam Ἰερεμίας fuerit repositum.*

Vtramque conjecturam legas apud Eusebium lib. x Demonstrationis cap. vii *. Sed prior parum est verisimilis. Itaque nemo vel veterum, vel juniorum, cam, quod constet, approbavit. Sed posterior jam ante lecta apud Origenem in Matthæum cap. xxvii: posteaque placuit compluribus. Quorum alii quidem putant, integre fuisse scriptum Ieremia: pro quo oscitanter repositum sit Zacharia: alii (in quibus Theodorus Beza, & Ioannes Piscator) arbitratur, compendio literarum fuisse exaratum Ζῷ, unde, quasi Ἰῷ foret, facili lapsu, factum sit Ἰερεμίας.

* Puta edit. Græca: sed translationis Τραπεζιαντινα, multa omittente solita, cap. 4.

19. §. *Est & tertia ratio, qua peccasse librarius possit. Vt si Evangelista simpliciter posuerit per prophetam: ille addere voluerit nomen propheta, & fortasse ad marginem duntaxat: unde sequens librarius quod nonnisi glossema erat, retulerit in sermonis contextum.*

Pro hac sententia est, quod Prophetæ nomen desit in versione Syriaca: quod item B. Augustinus testetur, in aliquibus libris non apponi nomen prophetæ. Sic enim scribit lib. 111 de Consensu Evangelistarum cap. vii: *Siquis autem moyetur, quod hoc testimonium non invenitur in Scriptura Ieremia Prophetæ; & ideo putat, fidei Evangelistarum aliquid derogandum: primo noverit, non omnes codices Evangelistarum habere, quod per Ieremiam Prophetam dictum sit, sed per prophetam. Possimus ergo dicere, his potius codicibus esse credendum, qui Ieremia nomen non habent. Dictum est enim hoc per Prophetam, sed Zachariam. Vnde putatur, codices esse mendosos, qui habent nomen Ieremia; quia vel Zacharie habere debebant; vel nullius, sicut quidam; sed tantum, per Prophetam, dicentem; qui utique intelligitur Zacharias. Ac eo inclinatur quoque Wolfgangus Mufculus:*

lus: *Apparet, inquit, pro Zachariapositum Ieremiam, à Scriba forte, qui putaverit, Euangelistam de Ieremia sentire; qui agri emti mentionem facit cap. xxxii. Nam glossa ordinaria admonet, in plerisque codd. Latinis non haberi Ieremiam; sed simpliciter, quod dictum est per Prophetam, dicentem. Estque hæc sententia multum verisimilis: verisimilior tamen futura, nisi Origenes, scriptor tam antiquus, & in conferendis libris sacris usque adeo industrius, de hoc loco differens, nullam variantis lectionis fecisset mentionem. Ac B. quoque Augustini verba sunt lib. III de Consensu Euangelist. cap. vii: Sed utatur ista defensione, cui placet: mihi autem, cur non placeat, hæc causa est: quia & plures codices (Latini puta) habent Ieremia nomen: & qui diligentius in Græcis exemplaribus Euangelium considerarunt, in antiquioribus Græcis ita se perhibent invenisse. Et nulla fuit causa, cur adderetur nomen: ut mendosus fieret. Cur autem de nonnullis codicibus tolleretur? Fuit itaque causa, ut hoc audax imperitia faceret, cum turbaretur questione, quod hoc testimonium apud Ieremiam non inveniretur.*

20. §. *Aliqui librarii quidem errorem esse censent: quod tamen præbuerit occasionem errandi, definire non audent.*

Vt Calvinus in Matthæi verba sæpius memorata: *Quomodo Ieremia nomen irreperit, me nescire fateor: nec anxie laboro. Certe Ieremia nomen errore positum esse pro Zacharia, res ipsa ostendit.*

21. §. *Alii vel ab Euangelista, vel à librario peccatum negant. Sed horum aliqui dicunt, partim legi apud Ieremiam, partim apud Zachariam. Morem vero esse Scripturæ, ut, quando testimonium aliquod ex duobus conflatur scriptoribus, satis ducat si alterum nominet.*

Quomodo testimonium Matth. xxi. 5 est ex Esa. lxi. 11. & Zach. ix. 9. adhæc illud Act. i. 20. compositum ex Psal. lxxix. 27, & cxix. 8. Et testimonium I Petri ii. 7. conflatum ex verbis Psal. cxviii. 22, & Esa. vii. 14. Aliaque ejus generis adferuntur. Scripturæ vero sufficere, ut, siquid ex duobus citetur, alterius solum nomen exscribatur, ostendunt ex Matth. xxi. 5: ubi Euangelista citat prophetam dicentem, cum verba sint ex duobus prophetis, Zacharia ix. 9. & Esa. lxi. 11. Vtrumque hic fieri contendunt. Vide Sanctium in Zachar. & Salomonem Glassium lib. i Philolog. sacr. tract.

tract. II sect. III. Nec invitus hanc sententiam amplecterer, nisi, quæ dicit Ieremias, nihil ad Euangelistæ locum pertinerent.

22. S. *Aliqui malunt dicere, nec errorem esse, nec locum ex duobus prophetis conflatum: sed ex uno Ieremia desumptum; non tamen eo ex libro, qui in canone habeatur, sed deperdito quopiam apocrypho Ieremiæ libro: quomodo nempe de Ianne, & Iambre, qui Mosi restitisse dicuntur 11 Tim. III, ex Apocrypho depromptum existimatur. Vti & inde videtur hausta Enochii prophetia, quam legere est Iudæ v. 14. 15.*

Sensit hoc Origenes: qui ad memoratum Matthæi locum sic scribit: *Suspicio, aut errorem esse scripturæ: (non sacræ, sed scripturæ, sive librarii, quod μὴ μὴ γὰρ φησὶ dicimus) aut esse aliquam secretam (ἀπόκρυφον) Ieremiæ scripturam, in qua scribitur. Ac paullo post: Si autem hæc dicens aliquis, existimat, se offendere, videat ne alicubi in secretis (sive apocryphis) Ieremiæ hoc prophetetur: sciens, quoniam Apostolus scripturas quasdam secretorum profert. Sicut dicit alicubi*, Quod oculus non vidit, nec auris audivit. In nullo enim regulari (sive Canonico) libro hoc positum invenitur, nisi in secretis (sive Apocryphis) Eliæ prophetæ. In quo tamen deceptus est eo quod in LXX illud non reperisset. Sed legas in Hebraicis codicibus Esaïæ LXIV. 4: ut optime B. Hieronymus observavit ad Pammachium de optimo genere interpretandi: *Scriptum, inquit, est, quod oculus non vidit &c. Solent in hoc loco apocryphorum quædam deliramenta sectari, & dicere, quod de Apocalypsi Eliæ testimonium sumrum sit, cum in Esaïa juxta Hebraicum ita legatur. Sed utcumque in eo Origenes sit deceptus: solidiora tamen sunt quæ subjungit: Item quod ait †, sicut Ioannes, & Mambres, restiterunt Mosi, non invenitur in publicis scripturis: sed in libro secretorum, qui superscribitur Iannes, & Mambres. Vnde ausi sunt quidam epistolam ad Timotheum repellere: quasi habentem in se textum alicujus secreti (sive apocryphi:) sed non potuerunt. Primam autem epistolam ad Corinthios propter hoc aliquem resutasse quasi adulterinam, ad aures nostras non pervenit. Quod de Iannes, & Mambres, ait Origenes, firmatur Ionathanis paraphrasi Chaldaica, quæ hæc nomina ex traditione apposuit Exodi VII. 11. Vt mittam, quod nec Plinio fucæ penitus ignoti. Vt apud quem lib. xxx cap. 1 legas: *Est & alia Magices factio à Mose, & Ianne, & Iothape Iudæis pendens, sed multis millibus annorum post Zoroastrem. Vbi interim non uno nomine***

* 1 Cor. 2. 9.

† 2. Tim. 3. 8.

vehementer errat: primum quod Mosen annumerat magis: deinde quod Iannem, & Iotapen, fuisse Iudæos putat, cum fuerint Ægyptii: ac denique quod eos censet claruisse multis annorum millibus post Zoroastrem: quod ne verum quidem fuerit, si Zoroastres ille sit Misraim Chami filius; ut voluit Clemens Rom. lib. IV Recognitionum, vel si Nini Regis fuerit æqualis; ut est apud Augustinum^a, & Suidam. Nedom id verum sit, si denum vixerit sub Persicis regibus: de quo plura diximus lib. I de Theologia Gentili cap. v. Origeni etiam de nomine Prophetæ subscribit B. Hieronymus in Matth. cap. xxv 11: *Legi nuper in quodam Hebraico volumine, quod Nazarena sectæ mihi Hebraeus obtulit, Ieremia apocryphum; in quo hæc ad verbum scripta reperi.* Et sane, si Arati, Menandri, Epimenidis, hominum gentilium, versus citare Apostoli non erubescunt: cur vereantur iidem quædam promere ex libris piorum, utcumque ἀκανόνιστοι? Quod planius fiet, si, quales hi libri fuerint, cogitemus. Prophetæ multa dixere, quæ non sint in canonem relata ab Esdra. Hæc, qui audierant, filiis, ac nepotibus tradidere: illi ex sese natis, & ita porro: quædam etiam posteris ab aliquibus consignata: sed quia memoria hominum est fragilis, eo & contingebat admisceri, ubi scriptor aliquid humanitus pateretur. Huiusmodi libri, licet non essent θεόπνευστοι, erant tamen exarati ab hominibus piis, & spiritum Dei habentibus. Ut quamquam non essent in canonem relati, tamen essent Ecclesiæ libri. Qui cum in manibus forent piorum, cur non homines Spiritu Dei acti inde potuerint quædam depromere, & suis adscribere auctoribus? Neque enim Spiritui Sancto difficile fuit, dum iis scribentibus adsistit, sic animum dirigere, ut nihil inde exciperent, nisi genuinum, germanumque; nec ut propheticum producerent, nisi quod tale foret. Si non habuere ea auctoritatem divinam, quatenus continebantur libro Apocrypho, nacta tamen eam sunt, quatenus adducta inde in libro Canonico.

23. §. *Hæc conciliandi ratio imprimis placet. Quod si quis nec admittat quod ante de librarii errore dicebamus: nec, quod proxime monebamus, ex apocrypho citatum videatur: nihil superesse arbitror, quam ut statuamus, Zachariam fuisse binominem, atque aliter dictum Ieremiam.*

^b In Annotat. ad hunc locum Matthæi.

^c In Analyse Matthæi.

Placuit hoc Erasino^b, Iunioque^c. Quomodo nempe pater Zachariæ illius, inter altaria, sicut Euangelista refert, intererit, & Ba-

Barachias, & Ioiadas, videtur nuncupatus: priori enim nomine vocat Matthæus xxiii. 35: altero nominatur I Chron. xxiv. 21. Item sacerdos, qui I Sam. xxi. 2 & seqq. nominatur Achimelech, is Marc. i. 1. 26. dicitur Abiathar, prout & pater dictus fuit.

24. §. *Et hac de propheta nomine. Nunc videamus, utrum Zacharias, & Matthæus, sententia satis conveniant. Consentire inter se, parebit verba eorum conferenti. Zacharia sunt ista cap. xi vers. 12 & 13: Et dixeram illis, Si bonum videtur in oculis vestris, date mercedem meam triginta argenteos. Dixit autem Dominus mihi, projice eos ad figulum, magnificentia pretii (hoc est, magnificum pretium) quo æstimatus sum ab illis. Et accepi triginta illos argenteos: & projeci eos in domo Domini ad figulum. Matthæi vero est cap. xxvii. vers. 9. & 10: Tunc impletum est, quod dictum est per Ieremiam prophetam, dicentem, Et acceperunt triginta argenteos, pretium illius æstimati, qui æstimatus est à filiis Israël: & dederunt eos pro agro figuli, sicut constituit mihi Dominus. Vbi primo videmus, Zachariam dicere, appenderunt mihi triginta argenteos, ac mox addere, magnificum pretium, quo æstimatus sum ab illis. Conveniunt hæc probe cum illis Matthæi: Appenderunt triginta argenteos, pretium illius æstimati, qui æstimatus est à filiis Israël.*

At, inquit, apud Prophetam est, *Accepi xxx illos argenteos.* Apud Matthæum *Acceperunt xxx argenteos.* Sed Græce est ἐλαβον: quod tam *accepi*, possumus reddere, quam *acceperunt*.

25. §. *Præterea apud Prophetam est, Projeci eos in domo Domini ad figulum. Ac similiter Matthæus, Et dederunt eos ad agrum figuli.*

Verum, aiunt, Zacharias ait, *Projeci argenteos ad figulum:* Mat-

thæus, *dederunt pro agro figuli*. Facile hæc conciliantur, si pro *ἑδωκον* legatur *ἑδωκα*: quomodo legit Syrus interpres.

26. *S. Præcipua superest difficultas in eo, quod Zacharias dicat, se à Deo accepisse xxx argenteos: & eos jecisse ad figulum: Matthæus vero id factum dicat per Iudam: nec ab eo emtum figuli agrum, sed postea id esse factum à sacerdotibus. Verum non, si aliqua sit dissimilitudo, eo typus definit id esse, quod dicitur: verum permanet typus, quamdiu convenit in præcipuis: ut sunt ista, appensi sunt xxx argentei, & in templo ad figulum jacti.*

Atque hæc quidem dicta sunt, pro iis, quibus placet, Matthæum citare verba Zachariæ. Sed nihil opus est anxie laborare de conciliandis ejus prophetæ, & Euangelistæ verbis, si locus ille ab Euangelista allatus sit ex apocryphis Ieremiæ: quam sententiam satis esse verisimilem, ostendunt illa, quæ antea adduximus.

27. *S. Queritur præterea, quo pacto ager integer potuerit emi triginta argenteis. Nam si argenteus valet siclum, pretium id fuerit tantummodo sex librarum Flandricarum, sive xxxv i florenorum Hollandicorum.*

Hoc sic adstruitur, quod siclus argenteus summum valuerit tetradrachmum: drachina autem valeat sex stuferos sive schellingium Hollandicum, sive Iulium regalem: tetradrachmum xx iv stuferos, sive quatuor Iulios. Eoque xxx argentei valeant florenos nostros xxxvi. Quo pretio, nostris saltem moribus, non possit ager emi sepeliendis peregrinis.

28. *S. Nempe qui sic colligunt, non attendunt, argenteum solere etiam accipi pro quinibus tetradrachmis.*

Vnde Flavius Iosephus, pro illo i i Reg. xviii, ubi Ioab cuidam, qui dicebat, se Absolon vidisse de quercu pendentem, ait, *Si vidisti, cur non confodisti eum? equidem dedissem tibi decem argenti: habet, quinquaginta argenti*. Idem in Genesi, ubi Iosephus dicitur venditus xxx argenteis, ille reposuit aureis: quorum unusquisque quinque tetradrachma continebat. Quomodo triginta aurei erunt clxxx

floreni Hollandici. Plura hac de re si voles, adi Stanislauum Grsep-
pium de re nummaria Hebræorum^a.

^a Pag. 80.

81. 82.

29. §. *Redeamus ad Iudam: qui sic se gessit, ut, pecunia
amissa, etiam corpus, & animam, amitteret. Quod mor-
tis genus ostendit: utcumque de eo non per omnia conve-
niat. Communior ita fert opinio, suspendisse se, ac, ut ali-
qui volunt, de ficu.*

De suspendio videntur id omnino sonare verba Matth. xxvi 1, 5:
Καὶ ἀπελθὼν ἀπήγγατο. Quod transfertur: Et abiens laqueo se suspendit.
Planeque eam sententiam fecutus videtur Ignatius epistola ad Phi-
lippenfes: quando ait, Μετὰ μέλον ἐμβαλὼν τῷ πρῶτῳ, καὶ βρέχον
αὐτὰς δείκνυσσι, καὶ ἀγγχόντω δικασαί. Penitentiam (princeps mundi)
inmisit proditori, & laqueum illi commonstravit, & suspendium, quo stran-
gularetur, edocuit. Sed major esset verborum istorum auctoritas: si
epistola hæc genuina foret. Nunc unam esse earum constat, qua-
rum nec Eusebius^b, nec Hieronymus^c, meminere. Quare alios po-
tius adducam. In his est Irenæus: qui apud Eusebium, lib. v Histor.
Eccles. cap. xv, ait, Montanum & Maximillam, quos constat suspen-
dio vitam finiisse, eodem periisse letho, ac Iudam. Etiam de suspen-
dio assentiunt Nazianzenus, sive potius Apollinaris in Christo Pa-
tiente, Prudentius in Psychomachia: Chrysofomus serm. 111 de
Iuda. Item Augustinus, Leo, Arator, Beda, Bernardus, multique
alii. De ficu se suspendisse ait Iuvenus lib. 1v Histor. Euangelicæ:

^b Lib. 3. Hi-
stor. Eccles.

cap. 30.

^c In Cata-
logo.

Exorsusque suas laqueo sibi sumere pœnas

Informem rapuit ficus de vertice mortem.

Sed hoc fictum poëtice, vel σκευδαρχικῶς prolatum: quomodo al-
nus, pinus, abies, accipi à poëtis solent pro nave cujuscunque ligni.
Quod non attendens Beda, historice ac proprie accipit. Sed eum de-
cepere, qui temporibus istis superesse eam fidem dicerent. Sic enim
scribit libro de locis sanctis cap. 1v: *Portam David egredientibus fons
occurrit in Austrum vel Vallem directus, ad cujus medietatem ab Occasu Iudas
se suspendisse narratur. Nam & ficus magna ibi, & vetustissima stat.* Subdit
deinde, quæ ex Iuenco attulimus. Quamquam vero, quod de
tanta ejus ficus vetustate prædicat, fabulam esse censeam: non ta-
men magnopere offendor eo, quod ad annos pertinet. Nam de ficu
Ruminali sic Tacitus verbis extremis lib. x 111: *Eodem anno (puta
urbis conditæ 1300) Ruminalem arborem in Comitio, quæ super oclim-*

gemos & quadraginta (malim cum Lipsio triginta) ante annos Remi Romulique infantiam texerat, mortuis ramalibus, & arescente trunco deminutam, prodigii loco habitum est; donec in novos fetus revivisceret. Interea fabulosum & hoc arbitrator. Nec tam Ruminalem dici puto, quia sub ea ducti sunt Romulus, & Remus, (videlicet à rumi sive mamma, unde subrumi hædi, qui aliter lactentes, auctore Varro-ne *) quam quia sub ea pecus soleret ruminare. Vtramque opinionem adducit Festus in *Ruminalem*, his verbis, ut ex codice Farnesiano liquet: *Ruminalem ficum appellatam ait Varro prope Curiam sub Veteribus, quod sub ea arbore lupa rumam dederit Remo, & Romulo; id est, mammam. Mamma autem rumis dicitur. unde rustici hædos lactentes, subrumios vocant, qui adhuc sub mammis habentur. Alii autem sunt, qui putent, quod sub ea pecus ruminari solitum esset. Posterius si placet, nihil solidi sublit ei, quod jam à Romuli & Remi temporibus eam fuisse ficum arbitrantur. Et valde repugnat, quod Plinius lib. xvi. cap. ult. ficum non inter arbores vivaces reponat, sed brevis esse vitæ dicat: nempe uti malus, pirus, prunus, myrtus, & aliæ quædam.*

* Lib. 2. de
re Rust.
cap. 11. &
Cato, sive de
liberis edu-
candis.

30. §. *Sed quicquid de ficu est, hoc ipsum quod se suspenderit, divini fuerit iudicii. Quippe qui sibi iudex & carnis ex factus, ejusmodi se addixerit supplicio, ut, cujus nec anima celo, nec corpus sepultura dignum foret, is inter calum, terramque, medius penderet. Sed enim huic sententiæ obstare non leviter videtur, quod in Actis legimus præcipitem datum, & intestinis prorumpentibus periisse.*

ACT. I. 18: Καὶ πενήνης ἡρόμεθ' ἐλάκησε μέσθ', καὶ ἐξεχύθη πάντα τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ. Suspensusque crepuit medius, & diffusa sunt omnia viscera ejus. Nimirum, justo Dei iudicio, viscera corporis effudit, qui non haberet viscera misericordiæ.

31. §. *Si superiora Matthæi verba de suspendio intelligamus: difficile fuerit cum eo conciliare verba Petri in Actis. Videamus tamen, quo pacto id tentarint homines eruditissimi. Primus modus est, ut laqueum impellens mox, fracto eo, deciderit præceps, ac sive quia in stipitem, vel saxum acutum incideret, sive potius quia divino iudicio ab interiori causa rumperetur, venter effunderit intestina.*

Sic

Sic cepit Syriacus interpres. apud quem est: *Et cecidit super faciem in terram.* Etiam Augustinus lib. I contra Felicem Manichæum sic legit: *Et collum sibi alligavit, & dejectus in faciem diruptus est medius.* Lucis etiam aliquid adfert istud Quinētiliani Declamat. XVI: *Strictos circa collum laqueos, aut nexus, aut ipsius corporis ruina, decepit.*

32. S. *Alter modus est, ut se prius suspenderet; sed vel arbore in terram inclinata, vel aliquibus supervenientibus, qui laqueum adimerent, supervixerit aliquantum, Deo sic cum per misericordiam invitante ad emendationem: sed postea novis actus Furiis semet precipitem dederit, sic ut medius creparet, visceraque effunderet.*

Ita Theophylactus *, & Euthymius †, ceperunt.

* In cap.

27. Matth.

† In Matth.

capite quod

ei est 67.

33. S. *Tertius est modus, ut, postquam se suspendisset, & ratione aliqua ex iis, quas dicebamus, periculo esset exemptus, in loco angusto à curru transeunte sic fuerit oppressus, ut rupto ventre exciderent intestina.*

Sic Papias, & ex eo Oecumenius ad verba ex Actis producta: Ο Ἰούδας οὐκ ἐναπέθανε τῇ ἀγχάνῃ, ἀλλ' ἐπέβη, κατενεχθεὶς ὡς ἔδοξεν πηγῆναι. καὶ τὸ τοῦ θεοῦ δὴ ἀποστόλων ἔρεξις, οἱ πενήνης ἡρώδου ἐλάκησε μέσθ. τὸ δὲ ἰσχυρότερον ἰσχυρὸν Παπίας ὁ Ἰωάννης ἔραπειλα μαθητῆς, λέγων. Μέγα ἀσέβειας ὑπόδειγμα ἐν τῷ τῷ ἡσώμω κελεπάτισεν Ἰούδας. Πηνάεις ἴδιον πᾶσαν πλὴν σάρκα, ὥστε μὴ διώσασθαι διελεῖν, ἀμαξίης ῥαδίως διερχομένης, ὑπὸ τῇ ἀμαξίης ἠπείσθη, ὥστε τὰ ἐγκάλια αὐτῆς ἐκκενωθῆναι. Iudas non est mortuus suspendio, sed supervixit. Dejectus est enim prius, quam profocaretur. Idque Apostolorum Acta indicant, quod pronus crepuit medius. Hoc autem planius scripsit Papias, Ioannis Apostoli discipulus, dicens; Ad magnum impietatis exemplum in hoc mundo permanfit Iudas. In tantum enim corpore est inflatus, ut progredi non posset: cumque currus leni cursu supertransiret, curru compressus est, ita ut effunderentur ejus intestina. Subjicit deinde alia, non ex Papia, sed aliis, de capitis tumore, item oculorum, & membri genitalis, deque sanie ac vermibus totius corporis: & quomodo post longa tormenta in prædio sit mortuus, cum fæto, ut diu illud propter odorem intolerandum manserit desertum. Quibus non dissimilia ex Apollinari referuntur in codd. qui-

quibusdam MSSis. Atque istic horum etiam Papias auctor dicitur: de quo multum ambigo. Et ut verum esset, ex Eusebio satis constat, Papiam fuisse exigui iudicii, ut fabulosa interdum ei fuerint obtrusa pro veris.

34. S. Fortasse autem nihil opus est recurrere ad ullum ex hisce conciliandi modum. Nam verbum ἀπύχου, quo utitur Matthæus, idem est, quod ἀποπύγου, sive suffocari; quod laqueo quidem fit; non solo tamen, sed etiam mœrore: ut sententia Evangelistæ esse possit, tortæ conscientie stimulis ita agitatam, ut mœrore spiritum constringente halitum ducere liberum non potuerit.

Sane aliquem non laqueo solum, vel Græcis ἀπύχου, vel Latinis strangulari, certissimum est. Nam, ut de Latinis prius dicam, strangulationem, vel strangulatum vulvæ, apud Plinium legimus lib. xx. cap. xv, & xviii. Ovidii est lib. v Trist. el. i:

Strangulat inclusus dolor, atque cor aestuat intus.

Nec mœror solum strangulat: sed etiam voluptas, vel cupiditas, Senecæ; cura, Iuvenali. Nec ἀπύχου de laqueo necesse est capere, cum Ælianus lib. v Variæ Historiæ cap. v i i i ait, scommata, & convicia, valere, prout animus fuerit hominis: atque huic rei argumento esse, quod Σωκράτης μὲν κωμωδία ἐγὼ Πόλυαγρο ἢ ἀπύχατο. Vbi sententia est: Socrates in comœdia traductus ridebat: Polyagrus vero perturbatione animi est strangulatus. Puta ira, ac dolore, affectibus vehementissimis. Idem cognoscimus ex historia Tobix cap. i i i: ubi Sara dicitur mœrore fuisse affecta, ὥστε ἀπύχου, ut suffocaretur: h. e. nihil ab eo, quæ præ mœrore animam agit, differre videretur. Idem locum habere possit in Achitophele, Iudæ in multis typo; de quo apud Græcos interpretes* idem usurpatur verbum ἀπύχατο. Ibi Hebraice est קנח: quod de mœrore, non laqueo, capiunt complures interpretes Hebræi. Atque idem verbum in Matthæi Tralatione Syriaca, & Arabica, hoc loco usurpatur. Hoc pacto de Iuda vocem ἀπύχου cepere Illustris Grotius, & doctissimus Pricæus.

35. S. Sed sic quoque in questione est, utrum mœrore istoc Iudas mortuus sit; an alio mortis genere. Si prior placet sententia, dicendum, mœrore sic strangulante, ut nec hali-

tum

* 2. Sam.
sive Reg.
17.

tum posset dicere, infelicem concidisse pronum in faciem, intestinis etiam singulari iudicio Dei de ventre effusis. Sin posterius placet, statuere conveniat, eum tanto fuisse mærore affectum, ut vitæ omnis pertæsus sese de loco sublimi præcipitem dederit, atque, istac ruina contritus, viscera effuderit.

Sane inter mortis genera \approx βιοθανάτων etiam præcipationem sui refert Phædra in Hippolyto Senecæ:

Decretæ mors est, queritur fati genus:

Laqueone vitam finiam, an ferro exigam:

An missa præceps arce Palladia cadam.

Valde autem morti isti convenit verbum illud ἐλάκησε, quo utitur Lucas. Sic Lucanus lib. II:

Hic se præcipiti jaculatus pondere dura

Disiluit percussus humo.

Appuleius lib. v Metam. de sorore Psyches: *Saltu se maximo præcipientem dedit. Perque saxa cautium membris jactatis, atque dissipatis, & perinde, ut mærebat, laceratis visceribus suis, interiit.* Pluraque in hanc mentem attulit summus vir Præcæus. Ac impense hanc sententiam probò: ut nempe Iudas mærore non quidem mortuus sit, sed eo desperationis adactus, ut se præcipitem daret, atque ita disruptus sit medius.

36. S. *Fortasse autem hæc Iudæ acciderunt, non quidem simul ac cognovisset, condemnatum esse Iesum: sed die uno altero post, vel ultra etiam. Quid si enim de resurrectione Christi intellexerit: eoque cognito sic illi mæror fuerit aggravatus, ut animum nequicus vertere suffocaretur, pronusque concideret in terram: vel potius desperationis plenus, vitæque pertæsus, sese præcipitem dederit, atque ita interierit?*

Neque obstat, quod mox à nummis in templum coniectis rem narret Matthæus xvi 11. 5. Sæpe enim Scriptura non temporis ordinem attendit, sed dicendi occasionem. Cujus exemplum etiam hic habemus, cum dicitur, postquam Iudas argenteos in templum coniecisset, eis fuisse emtum agrum figuli in peregrinantium sepul-

turam. Nec enim id continuo, sed commoda occasione, fortasse aliquot post resurrectionem diebus, factum videtur. Atque hæc de morte Iudæ.

37. S. Porro tam factum ac nefarium hominem, quique non vivus modo, sed etiam moriens horrendum in modum peccavit, miris laudibus ac honoribus extulerunt Caiani: tanquam, qui non modo à Christo ad decus Apostolicum fuerit evectus, & mysteriorum factus particeps: sed etiam, tradendo Servatorem, promoverit plurimum salutem generis humani.

Irenæus lib. I adversus hæreses cap. ult. Alii autem rursum Cain à superiore principalitate dicunt, & Esau, & Core, & Sodomitas, & omnes tales cognatos suos consententur, & propter hoc à factore impugnatos, neminem ex his male acceptum. Sophia enim illud, quod proprium ex ea erat, abripiebat ex eis ad semet ipsam: & hæc Iudam proditorem diligenter cognovisse dicunt, & solum præ cæteris cognoscentem veritatem, perfecisse proditionis mysterium; per quem & terrena, & cælestia omnia dissoluta dicunt, & confictionem afferunt huiusmodi, Iudæ Evangelium illud vocantes. Tertullianus de Præscriptionibus adversus hæreticos cap. XLVI I: Nec non etiam erupit alia quoque hæresis, quæ dicitur Cainæorum. Et ipsi enim magnificant Cain, quasi ex quadam potenti virtute conceptum, quæ operata sit in ipso. Nam Abel ex inferiore virtute conceptum, procreatum: & ideo inferiorem repertum. Hi, quod hoc adserunt, etiam Iudæum proditorem defendunt, admirabilem illum, & magnum esse memorantes, propter utilitates, quas humano generi contulisse jactantur. Quidam enim ipsorum gratiarum actionem Iudæ propter hanc causam reddendam putant. Animadvertens enim, inquit, Iudas, quod Christus vellet veritatem subvertere, tradidit illum, ne subverti veritas posset. Et alii sic contra disputant, & dicunt: quia potestates hujus mundi nolebant pati Christum, ne humano generi per mortem ipsius salus pararetur, salutem consulens generis humani, tradidit Christum, ut salus, quæ impediebatur per Virtutes, quæ obsistebant ne pateretur Christum, impediri omnino non posset: & ideo per passionem Christi non posset salus humani generis retardari. Meminit hæresis istius etiam postea cap. xxx I I: uti, quos hic dicit Cainæos, appellat Caianos: ut & facit lib. de Baptismo. Imo sic quoque, ut vidimus, nuncupat Irenæus. Item Philastrius, Epiphanius, Hieronymus, Augustinus, Theodoretus: apud quos,

si vo-

si voles, similia de Caianis vide. Nec alii sunt Cainistæ: ut vocat Clemens lib. vii Στεωμ. Recte vero Epiphanius horum dementiam refellit ex ipsius Iudæ verbis, se peccatæ confitentis prodendo sanguinem innoxium. Ut plura cum Epiphanio * & Philastrio ad-

versus eos adducere, supervacuum videatur. Solum igitur aliquid dicam, de eo, quod Iudæ opus, Dei esse, ac Christi, videatur. Scelus Iudæ est in eo, quod tradiderit Christum. Atqui de Deo ipso legimus Rom. vii. 32: *Filio proprio non pepercit: sed pro nobis omnibus tradidit eum.* De Christo item dicitur ad Gal. i. 20: *Filius Dei, qui me dilexit, & tradidit semet ipsum pro me.* Sed huic difficultati occurrit B. Augustinus in Psal. xl ad verba illa, *Adversum me cogitabant mala mihi.* Item ad hoc Psal. lxxv, *Mentientur tibi inimici tui.* Adhæc ad illud Psal. xciii: *Secundum malitiam eorum disperdet eos.* Præterea tract. vii in epist. i Ioannis ad illud, *Filium suum unigenitum misit in hunc mundum.* Contentus ero verba ejus loci adscribere †: *Si pater tradidit filium, & tradidit se ipsum filius, Iudas quid fecit? Facta est traditio a Patre: facta est traditio a Iuda. Una res facta est. Sed que res discernit patrem tradentem filium, se ipsum filium tradentem, & Iudam discipulum tradentem magistrum suum? Quia hoc fecit pater & filius in caritate: fecit autem hoc Iudas in proditione. Videtis quia non quid faciat homo considerandum est: sed quo animo, & voluntate faciat. In eodem facto invenimus Deum Patrem, in quo invenimus Iudam. Patrem benedicimus, Iudam detestamur. Quare patrem benedicimus, Iudam detestamur? Benedicimus caritatem, detestamur iniquitatem. Quantum enim præstitum est generi humano de tradito Christo! Nunquid hoc cogitavit Iudas ut traderet? Deus cogitavit salutem nostram, qua redempti sumus: Iudas cogitavit precium, quo vendidit Dominum. Filius ipse cogitavit precium, quod dedit pro nobis: Iudas cogitavit precium, quod accepit, ut venderet. Diversa ergo intentio diversa facta fecit. Cum sit una res, ex diversis eam intentionibus si metiamur: unum amandum, alterum damnandum; unum glorificandum, alterum detestandum invenimus. Tantum valet caritas. Videte quia sola discernit: videte quia facta hominum sola distinguit.*

* *Hæresis 38.*† *Tom. 9. col. 628. Bas. edit. anni 1556.*

C A P. I V.

De quarta Passionis parte sive iis, quæ perpeſſus eſt Ieſus, prius in ædibus Pilati, deinde & Herodis.

1. *S. Quartam Dominicæ Paſſionis partem ab eo ordimur, quod mane ex ædibus Caiaphæ per urbem mediam raptus eſt in prætorium ad Pontium Pilatum.*

Ex eo, quod mane id factum dicitur, cognoscitur, quam fuerint ſanguinis ſitientes. Videlicet metuebant ne à populo ſibi per vim eriperetur, eoque urgebant hoc negotium, quantum poſſent.

2. *S. Eo ut ventum, Ieſus quidem raptus in prætorium: ſed populi primores ingredi noluerunt, quia eſſet dies paſſeues, ac lege Moſaica, Num. VI, præciperetur, ut mundi comederent paſcha.*

Timebant, ne ingrediendo domum hominis gentilis contaminarentur. Atqui domus non erat polluta niſi propter Pilatum. Proinde magis debuiffent ipſius Pilati vitare conſortium. Ut hinc quoque eorum hypocrifiſ eluceat. Et quam inſanum, quod metuunt ſibi ab ingreſſu domus, nec formidant effundere ſanguinem innoxium?

3. *S. Apud Pilatum trifariam Chriſtus eſt accuſatus. Ac primum falſæ doctrine, qua populum ſeduceret.*

Quaſi Chriſtus aliud egerit, quam ut ſalutaribus monitiſ revoicaret populum ad pœnitentiam, & pietatem in Deum. Sed hoc caput de doctrine parvo loco duxiffet homo Romanus, ac gentiliſ. Alia igitur erant.

4. *S. Alterum vero fuit tributi negati: quod ſeditioſum erat.*

Sed quomodo ad ſeditionem alios concitavit, qui diceret, Deo dandum, quæ Dei; Cæſari, quæ Cæſariſ?

5. *S. Tertium fuit regni affectati. Querebat igitur Pilatus, Tunc es Rex Iudæorum?*

Rogat de eo, quod ſua intereſſet primis. Sane ſi Rex fuiſſet, terrenus

renus puta, huic, non Cæsari, danda fuissent tributa. Cum vero Iudæi hoc agunt, ut Christus capitis damnetur, eo quod Regem se diceret: sese ipsos capitis damnant, quandoquidem Messiam ejusmodi expectarent, à quo everteretur Romanum imperium, novumque induceretur regnum, & id terrenum.

6. §. *Rogante hoc Pilato, vicissim eum libere rogavit Christus, utrum ex se istoc quæreretur, an ex aliis accepisset.*
Ioan. xviii. 34.

Quasi diceret, Aut ex te istoc rogas, aut suggestu alieno. Si ex te, quid in me cognovisti, cur videar regnum turbare? Sin aliunde accepisti, vide ne decipiaris ambiguo regni vocabulo.

7. §. *Hac interrogatione voluit Iesus occasionem præbere Pilato ulterius exquirendi; uti factum. Ac primum quidem, significante Pilato, se ignarum esse opinionum Judaicarum: sed Pontifices eum sibi tradidisse; eoque se exquirere, quid grande commisisset, quo sic eos offendisset.*

Ioan. xviii. 35: Respondit Pilatus, Nunquid ego Iudæus sum? *Gens tua, & Pontifices, tradiderunt te mihi. quid fecisti? Vbi pro eo, quod Græce, Γενίῃ σου, (τὸ ἐθνὸν & τὸ σὸν) Syrus commode, populares tui.*

8. §. *Christus ex hac simplici interrogatione, & ab animo veritatis indaganda profecto, occasionem cepit respondendi ad id, quod antea rogarat Pilatus, & à delegatis Syndrii potissimum objectaretur. Ne vero simplici affirmatione offenderetur Pilatus, explicatius exposuit, quale esset regnum suum. Negat, ab se quicquam periculi esse imperio Romano: ut cujus regnum neutiquam ejus esset indolis, ac mundi hujus regna esse solent.*

Ioan. xviii. 36: Respondit Iesus, Regnum meum non est de hoc mundo: si ex mundo esset regnum meum, ministri mei utique decertarent, ut non traderer Iudæis: nunc autem regnum meum non est hinc. Regnum suum vocat Iesus, quod sibi promissum per Prophetas. Id regnum non esse mundanæ indolis, eo adstruit, quod qui ad tale regnum adspirant, armare soleant ingentem turbam, quæ pro Imperatore suo decertare sit parata, ne in manus veniat hostiles. Sibi solum discipulos esse

esse paucos, & eos plerisque inertes, quibus etiam, ne gladium stringerent, interdixit. Et sane si regnum affectasset terrenum, non tagisset in montes, cum populus eum creare Regem vellet: ut est Ioa. vi. Quid quod etiam discipulis interdixit, ne cui significarent, se esse Messiam? Periculum enim erat, ne terrenum eum regem populus putaret. Falsus quidem erat apud Caiapham, se esse Messiam: sed quale suum esset regnum, adiecerat. Dicebat enim, se visum ab iis iri sedentem ad Dei dexteram, & venientem in nubibus ad iudicandum. Huic quod de regno suo respondit Iesus, admodum est conveniens, quod ejus cognatos respondisse Cæsari Domitiano legere est apud Eusebium Histor. Eccl. lib. 111 cap. xv: *Ὡς ἡ ἀπὲρ βασιλεία ἑ θεσμικὴ μὲν, ἑδ' ἐπίγειος, ἐπαράντιος ἡ καὶ ἀγέλιος πύχων.* Quod ejus regnum non esset mundanum, aut terrestre; sed cæleste, & angelicum.

9. S. *Ex his cognovit quidem Pilatus, non esse, quod ab hoc Rege sibi metuant Romani: interim regnum sibi vindicare audiebat. Quæsit igitur, an quomodocunque foret Rex.*

Ioa. XIX. 37: *Ὁὐκ ἔν βασιλῶς εἶ σὺ;* Ergone tu rex es?

10. S. *Pilato responsum est à Christo, Tu dicis. Matth. XXVII. 11, & Marci xv. 2. Sive ut est apud Ioa. XVIII. 37. Tu dicis, quod Rex sum ego. Quo Hebraismo ingenue se regem confitetur; sed qualem dixerat.*

Itaque inchoasse jam tum spirituale regnum est dicendus, quod ab ascensione plenum adeptus est in cælis. Atque hæc est illa professio, quam prædicat Paulus 1 Tim. vi. 13: *Præcipio tibi in conspectu Dei, qui vivificat omnia, & Iesu Christi, qui testatam fecit sub Pontio Pilato bonam confessionem.* Et ad hanc regiam potestatem, quam etiam habuit in terris, pertinet, quod peccata remitteret, quibus vellet, & miracula etiam patraret, liberrima potestate. Inque hoc etiam David typus fuit Christi, quod, jam in regem inunctus, primitus solum partem obtinuit regni.

11. S. *Nec suffecit Christo se se Regem diceret: addidit, se ad hoc natum, inque hunc mundum venisse ut regnaret. E. junc id prædictum jam ab Angelo erat, antequam nasceretur, Luc. 1. 31. 32: Et dabit illi Deus sedem David,*

vid, patris ejus: Et regnabit in domo Iacob in aeternum, & regni ejus non erit finis. *Subdidit etiam, in hoc regnum suum consistere, ut doceat homines veritatem: cui, qui veritatem amant, credant, ac nulla vi adacti, sed sponte obtemperent.*

Ioan. xviii. 37. Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati. Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam. Porro de his, & cæteris Christi ac Pilati verbis plura si voles, ad Cajetanum Ientaculi primi Quæstione tertia: ubi agit de quaduplici admiratione coram Pilato.

12. §. *Pilatus ex eo Christi responso opinionem de eo concepit, quasi se Regem profiteretur non multum ab similem illi Stoicorum: quibus sapiens suus idem etiam Rex est. Itaque rogavit, qualis illa veritas foret, cujus se diceret doctorem.*

Ioan. xviii. 38. Dicit ei Pilatus, Quid est veritas?

13. §. *Sed quia istoc cognoscere, non videretur ad Iudicis officium pertinere, non institit hoc exquirere: verum ad Synædrii delegatos, ac populum adstantem iovit, & dixit, nihil se in Iesu invenire istiusmodi, quod ad suam pertineat cognitionem, ac pro crimine sit habendum.*

Ioan. ibid. Et cum hoc dixisset, prodiit ad Iudæos, & dicit eis, Ego nullum invenio in eo causam. Οὐδέμ τιαν αἰτίαν βεβήκω ἐν αὐτῷ. Vbi αἰτία, pro crimine.

14. §. *Hoc Pilati iudicium agre auditum à Iudæis: qui iccirco in multis eum culparunt, sperantes, in ea criminum copia aliquid saltem fore, quod animum Iudicis moveret.*

Marci xv. 3: Et accusabant eum summi sacerdotes in multis.

15. §. *Pilatus tam multis auditis, sermonem convertit ad Christum, ac quæsit ex eo, nihilne adversus ea responderet. Sic enim existimabat, neminem melius posse eorum calumnias diluere, quam ipsum.*

Marci xv. 4. Pilatus autem rursus interrogavit illum, dicens, Non respondes quicquam? ecce quam multa adversus te testentur.

16. §. *Iesus vero nec Pilato respondit, nec Iudæis. Non Pilato quidem, quia usque adeo illi satisfacisset, ut pronunciaret innocentem: nec Iudæis, quia tantam eorum pertinaciam sciret, ut nullo satisfieri responso posset. Præterea voluit præire nobis patientiæ exemplo. Adde quod jam animum obfirmarat ad mortem subeundam. Et si multum ut poterat, voluisset se purgare, visus esset mortem velle effugere. Pilatus vero hoc silentium videns, mirabatur tum tantam aduersus actores lenitatem; tum etiam mortis contemptum.*

Marc. xv. 5: *Iesus autem deinde nihil respondit; adeo ut admiraretur Pilatus.*

17. §. *Iudæi, ubi videre, Pilatum esse propensorem erga Iesum, ac periculum esse se à manibus elaberetur; accusaverunt eum vehementius, tanquam seditiosum: ut qui concitaret populum à Galilea usque ad Iudæam, & ipsam principem civitatem Hierosolymam.*

Luc. xxiii. 5: *At illi invalescebant, dicentes: Commovet populum, docens per universam Iudæam, exorsus à Galilea usque ad hunc locum. Videbant, nihil se promovisse crimine regni affectati: ergo aliam movent litem seditionis excitatæ: idque doctrina nova, qua populus sit commotus: id vero repugnare quieti publicæ, cuius Pilatus sit custos. Ac quam vere hoc dicant, inde cogniturum aiunt, quod non in Iudæa modo hæc faciat, sed etiam Galilæa, seditiosorum nutricula.*

18. §. *Pilatus, ubi audiit de Galilea, quaesivit, num Iesus è Galilea foret. Eo cognito, occasionem hanc arripuit mittendi eum ad Herodem, Galilææ tetrarcham: quia sic se extricare posse hoc iudicio existimaret. Commode autem contigit, quod eo tempore illic Herodes foret: quem credibile est eo venisse, ut Pascha inibi celebraret.*

Lucæ xxiii. 6. 7: *Pilatus autem, audiens, Galilæam nominari, interrogavit, num homo Galilæus esset. Et ut cognovit, quod ad Herodis ditionem pertineret, remisit eum ad Herodem: qui & ipse Hierosolymis erat per id*

tempus. Vbi remittere non est denuo mittere, sed mittere ad iudicem competentem, sive eum ad cuius ditionem aliquis pertineat, seu propter natales, sive habitationis ergo. Sic Romani *remittendi* verbotuti solent. Porro Herodes ille, de quo hic sermo, est is, cui cognomen Antipas, filius Herodis Magni, sive Ascalonitæ, ejus nempe, qui pueros Bethlehemiticos interemerat: maritus vero Herodiadis ex Aristobuli fratre natæ, anteaque Philippo nuptæ: patruus Herodis Agrippæ, à quo in actis legimus Iacobum majorem fuisse occisum, & Petrum coniectum in carcerem: denique avunculus magnus Agrippæ, coram quo orationem suam habuit Paulus; ut est Actor. xxvi.

19. §. *Herodi mire id gratum accidit, partim quod honoris & officii causa id à Pilato factum crederet: partim quia jam diu erat, quod multa audisset de Christo, & avidus esset conspiciendi alicujus miraculi.*

LUC. XXI. 8: *Herodes autem, viso Iesu, gavisus est valde: tenebatur enim multo jam tempore cupiditate videndi illum, eo quod audiret multa de eo; & sperabat se signum aliquod visurum ab eo fieri.*

20. §. *Sed spe sua excidit: tantum enim abest, ut miraculo dignaretur, ut ne quidem voluerit affari.*

LUC. XXI. 9: *Interrogabat autem eum (Iesum Herodes) multis sermonibus: at ipse nihil illi respondebat.* Interrogabat eum de potestate regia, quam habere se diceret. Nihil responsi accepit: nedum miraculo dignabatur. Sciebat, eundem esse, quem vulpem antea vocarat: qui etiam Philippo fratri, Trachonitidis tetrarchæ, nefarie eripuisset Herodiadem uxorem; etsi lex non finat, ut quis fratris superstitis conjugem ducat. Sciebat quoque, ab eo, in Herodiadis gratiam, Ioanni Baptistæ præcisas cervices. Accedat ad hæc omnia, quod non veritatis amore, sed more aularum, ex curiositate duntaxat, miraculo aliquo vellet oculos pascere. Quasi non miraculum omne excedat naturæ vires: ut grande aliquid esse conveniat, cujus gratia illud fiat.

21. §. *Interea delegati Synedrui, qui una venerant, acriter accusarunt Iesum, ut sic etiam Herodi redderent suspec-*

etum: quasi qui Davidis solium affectaret, ad quod non Galilea minus, quam Iudæa pertineret.

LUC. XXIII. 10: *Stabant autem principes Sacerdotum, & Scribæ, acriter accusantes eum.* Græce est ἄντως, quod vulgatus constanter, Erasmus rectius acriter vertit: quomodo & sumitur Act. xviii. 28: ubi Paulus dicitur Ἰουδαῖος ἄντως refellisse.

22. *S. Herodes cum, propter ea, quæ retulimus antea, ab Iesu se contemni putaret, ipse Iesum pariter contempsit, eumque sine dubio variis scommatis illudit: & quia rex Iudæorum dicebatur, candida indui veste iussit, qualis regi conveniret: atque ita illudum remisit ad Pilatum.*

LUC. XXIII. 11: *Sprevit autem illum Herodes cum exercitibus suis: cumque illudisset, indutum veste splendida remisit ad Pilatum.* Græce est, οὐδὲ πῶς ἑξήδουσαν, quod ad verbum sonet, *cum suis exercitibus.* Sed sensus est, cum suo comitatu, ac ministris. Est enim Hebraismus, καὶ pro quovis comitatu. Iussit vero indui veste regia: nempe candida, h. e. non λευκῆ, sive alba, sed λευπεῖα, sive non alba solum, sed etiam splendida; h. e. cum fulgore ex albore eo relucente: quali subinde reges uti solent, ad candorem animi, & innocentiam testandam. Ideo Pompeius Magnus affectati regni erat suspectus, quod cretatis uteretur fasciis. Nihil enim referre aiebant, qua corporis parte diadema gestaret. Apud Valerium etiam Maximum legas lib. i, cap. vi, imperatoribus in prælium exituris nunc album, nunc purpureum dari paludamentum solere. Ita illudum Christus remittitur ab Herodis palatio ad Pilatum. Nec dubitandum, quin in via, & cum iret, & cum rediret, exceptus fuerit multorum fannis.

23. *S. Ab hoc tempore reconciliati sunt Herodes, & Pilatus, cum antea fuissent inimici.*

LUC. XXIII: *Et facti sunt amici, Herodes, & Pilatus, in eodem die. nam antea similtas inter eos intercesserat.* Similtas ea videtur inde orta, quod Pilatus involasset in quædam, quæ ad Herodis jurisdictionem pertinerent: & fortasse, quod Galilæorum sanguinem cum sacrificiis eorum miscuisset: ut est Luc. xii. Reconciliatio autem ex eo, quod iudicium de Iesu tanquam Galilæi, Herodi, ut Galilææ Regi, detulisset. Et sane, absque tam gravibus causis, facile etiam discor-

discordia vitia adversum virtutem concordant. Hactenus de quarta parte Dominicæ Passionis.

C A P. V.

De parte passionis quinta. Ad quam pertinent ista: quod, reductus ad Pilatum, variorum ageretur criminum reus, etiam denudaretur, cæderetur flagellis, indueretur purpura, coronaretur spinis, rideretur, conspueretur, percuteretur alapis, & arundine, atque ita tractatus ostenderetur populo, & adjudicaretur morti.

1. §. **V**enio nunc ad partem Dominicæ Passionis quintam. Pilatus ubi vidit, præter spem suam evenisse, ut Herodes remitteret Iesum: totus in hoc incubuit, ut persuaderet, sufficere, si Iesus virgis castigatus dimitteretur: quippe qui imprudentius fortasse egisset quædam: sed nihil morte dignum commisisset, vel iudicio suo, vel, si non crederetur sibi, iudicio quoque Herodis, qui & popularis foret, ac religionis ejusdem.

LUC. XXIII. 13. 14. 15: Pilatus autem, convocatis principibus Sacerdotum, & magistratibus, & plebe, dixit ad illos, Obtulistis mihi hunc hominem, quasi avertentem populum: & ecce, ego coram vobis interrogans, nullam causam inveni in homine isto ex his, de quibus accusatis eum. Sed ne Herodes quidem: nam remisi vos ad illum: & ecce nihil dignum morte actum est ei. Vbi obscurius quod dicitur, Nam remisi vos ad illum. Græce, *Ἀπέπεμψα ἃ ὑμᾶς πρὸς αὐτόν.* Quomodo & Syrum legisse liquet. Ut hoc velit, proceres à se missos ad Herodem. Sed in aliis libris est, *Ἀπέπεμψε ἃ αὐτόν πρὸς ὑμᾶς.* nam remisit eum ad nos. Hoc est, remisit Herodes Iesum, tanquam ridendum potius, quam morte dignum.

2. §. Subjunxit Pilatus, velle se propterea non quidem impunitum dimittere, ne nihil Iudæorum postulato largiatur; attamen nec morte punire, quia hoc nimis foret crudele in eo, quem innocentem putaret. Mediam igitur se viam institutum, qualis, si cædatur flagellis.

LUC. XXI. 16: Παιδίσκας ἐν αὐτὸν διαλύσω. *Castigatum ergo illum dimittam.* Qua castigandi voce proprie virgæ, aut flagella, significantur.

3. *S. Hinc eadem in mentem venit, quomodo etiam absque omni supplicio posset dimittere: quandoquidem esset festum Paschale: cujus ergo quotannis aliquis è captivis soleat liberari.*

Hæc enim sententia est verborum Matth. XXVII. 15: *In festo autem consueverat Præses unum turbae dimittere, quem voluissent.* Sive, ut apud Lucam XXI. 17: *Necesse autem habebat dimittere eis in festo unum.* Pro quo Ioan. XVIII. 39: *Est autem consuetudo vobis, ut unum dimittam in Pascha.* Vbi videmus, quod aliis generatim ἐορτή, id est εἰδικῶς Ioanni Pascha vocari. Et alibi similiter videas interdum ἐορτή pro paschate poni κατ' ἐξοχῶν. Perperam vero ex his colligunt aliqui, Christum esse crucifixum ipsa die, qua comedebant agnum Paschalem, sive prima die azymorum. Nam Pascha à Pilato laxè sumitur, ut simul comprehendat tum parasceuen, quia ad pascha præparet, tum non primum modo, sed sex etiam sequentes azymorum dies. Nec ipso die Paschali vacassent Iudæi iudicio capitali: quod fuisset profanare diem tam religiosum. Quare postulatum istiusmodi non poterat habere locum vel primo azymorum die, vel ultimo; qui cæteris habitis sanctiores, vereque μεγάλη ἐορτή: sed tantum parasceues die, vel azymorum diebus, inter primuni, & ultimum interjectis.

4. *S. Hæc consuetudo non erat à temporibus antiquis; quibus siquid contra legem Mosaicam peccatum foret, nulli erat ignoscendi potestas, non Regi, non Syndrio, non toti populo. Omnino enim obtinebat, quod dicitur ad Hebræos epistole scriptor ait x. 28: Qui aspernatus fuerit Mosis legem, absque misericordia (χωρίς εὐχρημάτων) sub duobus, aut tribus testibus, moritur.*

Quod pluribus ex historia Iudaica exemplis comprobatur illustris Hugo Grotius, annotationibus ad eum Matthæi locum, de quo nunc loquimur.

5. *S. At profectus is mos à Romanis, qui, stante adhuc Rep. lectisternii tempore vincula captivis adimi jussere; ut ex Livio constat. Quomodo cum animati essent, nihil mirum, si Augustus Caesar, ut gratificaretur Judeis, hoc Præsidi- bus, quibus nulla alioqui ignoscendi potestas, concesserit, ut in festo præcipuo, hoc est, Paschæ, quod sapius ἀπαλῶς festi nomine intelligitur, permiserit iis, uni ex captivis vincla demere, atque eum carcere emittere.*

Quid mirum igitur, si, cum gentiles Imperatores hunc honorem habuerint festivitati Paschali, turpe putarint Imperatores Christiani, si hac parte forent inferiores? Vti Valentinianus, Valens & Gratianus: quorum Constitutio est in Codice Theodosiano, tit. De indulgentiis: *Ob diem Paschæ, quem intimo corde celebramus, omnibus, quos reatus adstringit, carcer inclusit, claustra dissolvimus. Attamen sacrilegus, in majestate reus, in mortuos veneficus sive maleficus, adulter, raptor, homicida, communione istius muneris separentur.* Ibidem & altera est eorundem Principum, anno edita consequenti: *Paschæ celebritas postulat, ut, quoscunque nunc ægra expectatio quæstionis pœneque formido sollicitat, absolvamus. Decretis tamen veterum mos gerendus est: ne temere homicidii crimen, adulterii foeditatem, majestatis injuriam, malefactorum scelus, insidias venerorum, raptusque violentiam, sinamus evadere.* Ob ea, quæ hic excipiuntur, Gratianus, Valentinianus & Theodosius, L. Paschalis, eodem tit. dicunt: *Paschalis latitia diem ne illa quidem temere sine re ingenia, quæ flagitia fecerunt.* Plura de hoc si voles, Brissonium adi ad L. Dominico, De Spectaculis, in Cod. Theodof. Imo Prudentius, poëtarum more ludens, fingit, eo die quoque pœnas cessare apud inferos.

6. *S. Pilatus itaque, ob huncce morem, jubet, ut quia vincitum quoque haberet Πτόνονιον, sive scelere aliquo insignem, ac famosum, statuam inter se, utrum malint Iesum dimitti, an Barabbam, qui in seditione quadam hominem interemisset.*

Matth. xxvii. 16, 17: *Habebat autem tunc vincitum insignem, qui dicebatur Barabbas. Congregatis ergo illis, dixit Pilatus, Vtrum vultis dimittam vobis, Barabbam: an Iesum qui dicitur Christus? Marci xv. 7: Erat autem qui dicebatur Barabbas, qui cum seditiois auctoribus fuerat vin-*

ctus, qui per seditionem cadem pataverant. Luc. xxiii. 18. 19: Barabban, qui erat propter seditionem quandam factam in civitate, & homicidium, coniectus in carcerem. Ioann. xviii. 40: Erat autem Barabbas latro. Græce est *λῆστής*. Actor. i. 14. pro eo *ἀνδρα Φανά* virum homicidam legas. Per latronem igitur hic non alius, quam homicidam intelligendus.

7. §. *Spes erat, Iesum pralatos. Et eo tam impares composuerat Pilatus, gnarus, ex invidia Christum accusari.*

Matth. xxv. 18: Sciebat enim, quod per invidiam tradidissent eum. Vti à fratribus contigerat Iosepho, qui typus fuit Christi.

8. §. *Interim Pilato, confidenti in tribunali, nuntium mittit conjux, qui significaret, multa se perpeffam in somnis propter Iesum: eoque esse auctorem, nequid sibi cum justo illo negotii esse velit.*

Matth. xxvi. 19: Sedente autem illo pro tribunali, misit ad eum uxor ejus, dicens: Nihil tibi cum justo illo: multa enim sum passa hodie in somnis propter eum. Vnde videmus, ut Pilatus secum uxorem duxerit in provinciam: quod moribus antiquis adversabatur. Sed Tiberianis temporibus aliter fuit: ut cognoscimus ex Taciti Annal. i. 11: ubi Cæcinas conqueritur, ab his negotia suscipi, transigi: duorum egressus colli: duo esse pratoria.

Ex eo autem, quod Pilatus dicatur sedisse pro tribunali, cognoscimus, id nunciatum esse, non in secretario, sed postquam inde exisset. Nam distincta erant hæc duo loca, secretarium, (ut posteriores vocarunt) & tribunal. In secretario disquisitio judicum fiebat. Atque eo vocabatur reus, cum esset examinandus. Sed postquam aliquid de reo decretum, exhibatur ad tribunal; unde sententia pronunciabatur. Ea duo loca distingui velo solebant. Vnde Ado prid. Id. Augusti de Euplo: *Cum esset extra velum secretarii, intromissus est, jubente Calvisiano, in auditorium.* Hinc Clemens, qui dicitur Romanus, lib. ii cap. l. ii, *Ἐπιπέτοσ μαλὶ μίσησ, velo interposito.* Vt vero Latini, *secretarium.* Sic Synodus Africana, *τὸ σίγησ & διακριθων.* Pluribus de hoc illustri Grotius. Sed ad somnium, quod habuerat Pilati uxor, redeamus.

9. §. *Credo, somniarat, hunc esse filium Dei, aut saltem hominem*

minem justum : multa que Hierosolymitane urbi mala imminere , si innocens detur neci. Mariti igitur amore cum de hoc somnio facit certio rem.

Varia sunt somniorum genera : quæ quadruplici à causâ solent variare : ut ostendimus lib. III De theologia gentili , & physiologia Christiana cap. xxxv. Somnium hoc utrum morale , an divinum fuerit , non satis liquet. Fortasse utrumque concurrit. Morale sit , quatenus verisimile est , varia de die audisse judicia de Christo , & multis eum prædicari filium Dei , & miraculis insignem. Sed divinum potius fuerit , si somniarit , reapse esse Filium Dei , & ob ejus necem fore , ut excindantur Hierosolyma. Posterius huc amplexi etiam Origenes , Chrysofomus , Theophylactus : qui ex somnio colligunt , vel antea piam fuisse , vel somnio factam , atque eo salvatam. Ac Maldonato quoque id probabile videtur.

10. §. *Dum hæc fiunt , Iudæi inter se consilium capiunt , quid responsuri essent Pilato. Persuasum vero illis à principibus , ut festi ergo Barabbam peterent dimitti.*

Matth. xxv 11. 20 : *Principes autem Sacerdotum , & Seniores , persuaserunt turbis , ut peterent Barabbam , Iesum vero perderent. Vide , quid non odium , & invidia possit : seditiosum , & homicidam , præferunt homini innocentissimo. Quod merito Iudæis exprobrat Petrus Act. 111, 14 : Vos autem sanctum , & justum , negastis ; & postulastis , ut virum homicidam donaret vobis.*

11. §. *Vbi videt Pilatus , præter expectationem cecidisse. ut eligerent Barabbam , demum idem exquirendum sibi putavit , spe qualicunque , non adeo pertinaces fore in sententia sua , si viderent , aliud Præsidi videri. Sed Iudæi uno ore acclamarunt , non Iesum , verum Barabbam dimittendum. Nec propterea destitit à proposito Pilatus : sed rogavit , si Barabbam vellent dimitti , quid fieri cuperent de Christo. Illi clamare tum , ut cruci affigeretur : non contenti postcere ut morti addiceretur , sed ut ignominiose. Hic Pilatus tertio eos compellare , rogareque , quid tam grave commisisset Iesus , ut tale ei supplicium esset subeundum.*

Illi

Illi eandem canere cantilenam, si clamor insipientium cantio dicenda. Nempe una voce acclamare sepius, ut crucifigeretur.

Matth. xxvii, 21: Respondens autem Præses ait illis, Vtrum vultis vobis è duobus dimittam? At illi dixerunt, Barabbam. Dixit illis Pilatus, Quid igitur faciam Iesu, qui dicitur Christus? Non videntur ea fuisse Pilati verba. Nam nondum Christi nomen ita innotuerat passim. Sed sufficit, quod sententiam expresserit Euangelista. Sequitur: Dicunt ei omnes, Crucifigatur. Præses autem ait, Quid enim mali fecit? Τι ᾧ καὶ ἔπιησεν; Vbi ᾧ positum pro ἐν, ut sententia sit: Siccine? quid igitur mali commisit? Vel si proprie ᾧ sumitur, quod verius puto, more Hebræo reticuerit Euangelista id, quod dictum fuisse intelligitur, ex ratione, quæ subjicitur. Omisâ vero Ioannes sic supplet: Regem vestrum crucifigam? Quid enim mali fecit? Quomodo & verumtamen (αὐτῷ) Matth. xxvi, 64, (ut monet ibi Maldonatus) non expressis respondet, sed omisiss. Hinc subjicit Matthæus: At illi magis clamabant, dicentes, Crucifigatur. Hujusmodi acclamationum varia apud Patres, & imprimis in Martyrologiis, habemus exempla: ut cum clamarent, ad leonem, ad bestias, atque alia id genus. De quibus recte quidem L. Decurionum C. de Pœnis, *vanas populi voces non esse audiendas*: attamen constat, multos magistratus magis iis fuisse commotos, quam conveniret. Eadem narrat Marcus xv. ii. 12. 13. 14. Tertio autem Indæos à Pilato compellatos clare indicat Lucas xxiii. 22: Ille autem tertio dixit eis, Quid enim mali fecit? nullum crimen capitale comperio in eo. Castigatum ergo illum dimittam.

12. S. *Et jam parum abesse res à tumultu videbatur. Quæ res metum incussit Pilato, sic ut à proposito desisteret.*

Matth. xxvii. 24: Videns autem Pilatus, quod nihil proficeret, sed magis tumultus fieret, &c. Is tumultus in seditionem prorupisset, quia populus non livisset elabi cum, quem persuasa foret esse blasphemum. Sane & antea Christum propterea populus voluit lapidare, non expectato Præsidis iudicio. Posteaque, Stephanum à populo Iudaico lapidibus obrutum, in Actis legimus. In tumultu nihil recte atque ordine fieri solet. Eoque iustius sibi à seditione metuebat Pilatus, quia, quam facile is populus ad eam concitaretur, abunde foret expertus, cum milite Hierosolymis inducto spoliare vellet tem-

templi thesauros : de quo apud Flavium Iosephum legere est lib. 11
de Bello Iudaico cap. VII I.

13. *Sic constitutus Pilatus, consultum putavit, ut cederet furori. Ergo Christum flagellari praecepit.*

Ioan. XIX. 1 : *Tunc ergo apprehendit Pilatus Iesum, & flagellavit.* Partim id à Pilato factum, quia sic mos ferret Romanus, ut qui crucifigendi essent, prius flagellis cæderentur : partim etiam, quod speraret, hoc supplicio posse emolliri duros Iudæorum animos.

14. *S. Antequam vero flagellaretur, toto corpore denudari opus fuit.*

Quod non potuit non dolorem illi adferre, qui non omnem amisisset pudorem. Nec tamen hic par omnino ratio est Christi, ac nostri. In Christi enim corpore nihil pudibundum, quia non peccarat. Interim licet nihil in ejus carne pudendum, assumerat tamen carnem pudenda similem. Itaque non dubium, quin dolore affecerit Christum ea denudatio, propter causam turpitudinis non veræ, sed apparentis. Quamquam vero disputetur, utrum Christus fuerit penitus nudus, an verenda tectus, cum affigeretur cruci; de quo inferius disseretur: tamen cum flagellandus alligaretur columnæ, fuisse penitus nudum, communis omnium opinio est: ut ait Franciscus Suarez in Commentar. ad 111 Part. Thomæ tom. 11 quæst. XLVI disput. xxxix sect. IV. Atque ita quoque in Revelationibus S. Brigittæ lib. 1 cap. x legas: *Ibi alligatus nihil omnino operimenti habebat.* Et lib. IV cap. LXX: *Deinde jubente lictore seipsum vestibus exiit; columnam sponte amplectens, recte ligatur, & flagellis aculeatis, infixis aculeis, & retractis, non evellendo, sed sulcando, totum corpus ejus laceratur. Ad primum igitur ictum ego, quasi corde percussa, sensibus abducor: & post tempus evigilans corpus ejus laceratum video. Toto enim corpore nudus erat, cum flagellaretur.*

15. *S. In flagellatione ipsa tria considerantur: virgis ne sit cæsus, an flagellis: an de numero verberum constet: num procumbens, an stans casus fuerit. De primo sic statuo, flagellis fuisse casum. Hoc enim indicat vox Φεαγδαλώσις, que est apud Matth. XXVII. 26, & Marci XV. 15.*

Vt fallatur Maldonatus, quando virgis cæsum putat. Imo Romæ in Ecclesia B. Mariæ ostendi aiunt flagellum, quo cæsum est Dominus. Est vero flagellorum supplicium fœdus. Nam liberi virgis, fervi flagellis cædebantur. Cicero pro Rabirio perduellionis reo: *Porcia lex ab omnium civium corpore amovit virgas, hic immifericors flagella retulit.* Aculeatis flagellis cæsum, B. Virgo ait apud Brigittam^a. Volunt plerique, Christum esse cæsum flagellis taxillatis, quæ ἀσπαλαωται μάστιγες dicuntur. Appuleius lib. VIIII appellat flagra pecuinis ossibus catenata. Alibi, contortis tæniis lanosi velleris fimbriata, & multijugis talis ovium taxillata. Plura Iustus Lipsius, Daniel Mallonius^b, Ludovicus De-la-Cerda^c, Consalvus Durantus^d.

^a Lib. 4.
cap. 70.

^b Elucidationibus ad
Alphonsum
Palotium
cap. 5.

^c In Advers.
sacr. cap.

1:7. §. 27.

^d Annotat.

in S. Brigittæ
Revelat.

lib. 1. cap.

10. num. 2.

16. §. *Alterum erat, quoties Christus flagellis fuerit cæsus. Siquidem in eo differebat flagellatio Iudaica, & Romana, quod illa certo plagarum numero contineretur; hæc non item. Iudæi enim tantum quadrages poterant cadere: ut est Deuterom. xxv. 3.*

Solent autem uno minus ictu cadere, sive humanitatis ergo, sive quia poterant ictu uno aberrare, eoque fatius esset intra præscriptum modum ferire, quam eum excedere. Vnde & Paulus II Corinth. xi. 24: *Quinquies quadragenas una minus accepi.* Nempe ab Iudæis istæ erant.

17. §. *At Romanus modus non erat certus: sed nunc major, nunc minor. Quare de Christi flagellatione, quæ, antequam crucifigeretur, more facta Romano, quot verberum fuerit, dici nequit.*

Landulphus de vita Christi non dubitat scribere, affectum verberibus 5475. Nec Ioannes Lanspergius, homilia L. de Passione Dominica, vel Guilielmus Pipinus stat. VI Christi patientis, multum abeunt. Sed plane hoc fidem excedit, cum corpus humanum tot nequeat flagra perferre. Scio, divina virtute fuisse Christi corpus conservatum. Sed quid opus recurrere ad miracula, ubi nihil certi subest toti rei? Porro Iudaica flagellatio loro fiebat vitulino: quod Rabbini observant in Deuter. xxv. Hæc de numero plagarum.

18. §. *Tertium erat, quo situs corporis flagellarentur. Iudæi flagellabant prostratos.*

Vt ibidem ostendunt hæc verba Mosaica Deut. xxv. 2. *Sin autem eum, qui peccavit dignum viderint plagis, prosternent, & coram se facient verberari.*

19. §. *At servi Romani columna alligabantur.*

Vnde Plautus Bacch. act. IV sc. VII :

— *Abducite hunc*

Intro, atque adstringite ad columnam fortiter.

Atque ita Christum esse cæsum, ait quoque Nazianzenus orat. I in Iulian. Hieronymus epist. xxvi I ad Marcell. Paullinus epist. xxxiv. & veterum alii. Columna, ad quam alligatus Iesus fuit, postea Ecclesiæ est facta porticus. Et eam sibi ait conspectam B. Hieronymus sanguine Christi cruentatam. Si ea fuit columna, fuit longa: ut quæ sustineret ædem. Sed Romæ in æde S. Praxedis, martyris Romanæ, quæ sub Antonino Cæsare passa, brevis monstratur columna, cui dicitur fuisse alligatus. Et sane talis accommodatior, ut columna tantum assurgat ad nates. Ita corpus totum pene patuerit plagis. Plura de flagellatione si voles, adi Alphonsum Paleotum, lib. de Stigmatibus Christi, quæque ad eum Daniel Mallonius annotavit cap. v. Item Confalvum Durantum notis in S. Brigittæ Revelationes lib. I. cap. x. §. IX.

20. §. *Post eam flagellationem Iesus à militibus Pilati prehensus, inque Prætorium, non longe à tribunalis & secretioris Iudicii consistorio distitum, abreptus fuit: atque eodem tota est cohors convocata.*

Matth. xxvi I. 27: *Tunc milites Præsidis suscipientes Iesum in prætorio, congregaverunt ad eum universam cohortem.* Marci xv. 16: *Milites autem abduxerunt eum intro in atrium, quod est prætorium, & convocant totam cohortem.*

21. §. *Ab hacce cohorte tanquam ad ludicrum spectaculum, imo non ad spectandum modo, sed illudendum etiam, advocata, sive Pilati jussu, sive militari protervia, octonis ludibrii, atque injuriarum generibus Christus affectus fuit.*

Nec inutile vero, nec injucundum sit, cum his conferre, quæ Philo Alexandrinus libro in Flaccum * refert de Carabba quodam, parum mentis compote, & interdiu noctuque nudo oberrante per

* Pag. 751.
edit. Allobrog.

a. 1613.

compita, nec vel aëstum, vel frigus curante, vere puerorum & adolescentium otiosorum ludibrio. Hunc hominem miserum ad gymnasium propulere; ac constituerunt in sublimi, ut conspici posset ab omnibus; mox capiti imposuere diadema papyraceum; corpus amiciunt storea (χαμαισπῶτα) pro chlamyde; pro scepro in manum dedere arundinem. Sic histrionico more regem factum adolescentes, perticas humeris gestantes, tanquam satellites, stiparunt; ac aliqui salutatum accessere; alii jus sibi reddi petiere; alii consuluere de Republica, post hæc omnes circumstantes ΜΑΚΙΜ acclamarunt; quod Syris dominum signat. Sed nunc de Christo persequamur.

22. §. *Primum est, quod Christum exuerunt vestibus suis.*

Exuisse tunicam inconfutilem, & stolam, apud Originem legas, & ex eo apud Iansenium, & alics. Hæc pudori erant, ut ex iis cognoscere est, quæ superius dicebamus. Fortassè tamen non totus denudatus, sed solum interiori tunicæ superinducta est vestis alia.

23. §. *Alterum est, quod ad ludibrium induerunt eum chlamyde coccinea, ut est apud Matthæum: sive chlamyde purpurea, ut referunt Marcus, & Ioannes.*

Vbi duplex quaestio exurgit. Prior est de veste. Nam aliud ἱμάτιον, aliud χλαμῖς. Altera est de colore. quia alius est cocci color, alius purpureæ. Quemadmodum & materia differebant. Nam coccus è frutice terrestris: purpura è concha marina. Imo & tertium discrimen, quod in usu consistebat. Siquidem equites apud veteres Romanos coccinea usi veste: sed purpura soli imperatores. Quod ad priorem quaestionem, censeo, ἱμάτιον hic laxè sumi, ut non tunicam signet, quæ interior, sed chlamydem comprehendat, quæ exterior. Quod ad colorem, credo, proprie fuisse vestem coccineam: sed pro ea dici purpuream, quia vulgo sæpe confunderentur; idque propterea, quod Tyria purpurea proxime à cocci colore abesset. Quamquam proprie acceperit Nonnus, cum ait *:

* Ioan.

cap. 19,

vers. 5. sive

ποίη v. 24.

Περὶ Φυρέτω ἐδὲ ἦτα Διὰ τὴν ἐσχρον αἷματι κόχλω.

Purpuream vestem irriguam sanguine muricis.

Vnde vero subito vestis hæc eximia? Num dicendum, eam fuisse satellitum alicujus? an centurionis suam vestem præbentis ludibrii ergo, quam mox esset recepturus? Sane exiturum ad supplicium suum iterum veste dicuntur induisse. Atque hæc de veste.

24. *S. Tertium erat, quod Christo ludibrii causa coronam imposuerint spineam: coronam, ut Regi: spineam, ut miserabili Regi.*

Quod ut magis liqueat, duo hæc attendemus, quod coronarint, & quod spinea id corona factum. Coronarunt, ut qui se regem diceret. Primitus simulachrum Solis, corona erat insigne: & quidem quæ duodecim haberet radios, ad indicandum duodenos per signa duodecim labores. Vnde Maro *xii Æn.*

— *Ingemi mole Latinus*

*Quadrijugo vehitur curru; cui tempora circum
Aurati bis sex radii fulgentia cingunt,
Solis avi specimen.*

Signa vero, ac menses *xii*, signari, etiam legas apud Martianum Capellam lib. *ii* de nuptiis Philologiæ:

*Solem te Latium vocitat, quod solus honore
Post patrem sis lucis apex: radiisque sacratum
Bis senis perhibent caput aurea lumina ferre,
Quod totidem menses, totidem quod conficis horas.*

Sol vero creditus naturæ universæ ac præcipue æthereæ arbiter: ac quatenus naturæ præest universæ, vocatus Saturnus; quatenus cælo, Iupiter; quatenus in se consideratur, Apollo, aut Phœbus. Vnde liquet, quomodo ad Solem pertineat, quod ait Callimachus:

— *ἐκ τῆς Διὸς βασιλῆες.*

Liquet etiam, cur ut filii Iovis, sive ut Solis filii, vel nepotes, ut Latinus apud Maronem, coronam habuerint radiis *xii* insignem. Itaque & cum quidam somniasset, se solem factum per forum ambulasse undecim radiis insignem, hoc divinatores ita interpretati, imperatorem quidem fore; sed undecim mensibus exactis diem suum obiturum. Testis Artemidorus lib. *iv* cap. *li*. Et hæc univèrse de regum coronis.

Nunc particulatim agam de corona, quæ imposita fuit capiti Christi. Hæc fuisse dicitur è juncis marinis. Id colligunt ex voce *ἰκέλαυτες*. Sed clare apud Evangelistas est *ἀκανθῶν*. Quo nomine à nullo scriptore *ἄξυλον* intelligitur. Marcellus Empiricus eam coronam fuisse dicit è spina alba. Aliqui tamen, quibus visa est corona, S. Ludovici temporibus Lutetiam deportata, rege ipso pompam, honoris, & pietatis ergo, comitante, fuisse eam scribunt è

^a *Inconfutilem tunicam.*

juncis marinis. Verum ipse Baronius agnoscit, è spina videri. Credibile est, hancce spineam coronam detractam capiti Christi, cum ei exuerent *χιλῶνα ἀπὸ κεφαλῆς*^a. Nam cum corona fuerit ampla, non potuissent aliter exuere tunicam, quæ ita stricta erat, ut proxime corpori quasi adhæreret: unde & *ἐχέσαζον* dixere. Planeque putidum est, quod Grammatici dixere, *χιλῶνα* nuncupari *δοτὸ ἡ χέειν*. Colligimus igitur, milites prius coronam de capite Christi sustulisse: hinc tunicam exuisse: ea exuta, iterum coronam imposuisse. Quantæ autem immisericordiæ fuit, quod pro corona aurea, gemmis distincta, imposuere spineam, quæ non solum ignominia foret, sed etiam pungendo adferret dolorem? Quo fine & capiti arctius impressisse, est verisimile.

In memoriam spineæ Domini coronæ Petrum fuisse tonsum, tradit Ceolfrius abbas epistola ad Naitanum regem, lib. v. Histor. Angl. cap. xxii: *Neque vero ob id tantum in coronam attondemur, quia Petrus ita attonsus est; sed quia Petrus in memoriam Dominicæ Passionis ita attonsus est: iccirco & nos, qui per eandem passionem salvari desideramus, ipsius passionis signum cum illo in vertice, summa videlicet corporis nostri parte, gestamus.* Et paullo post: *Formam quoque coronæ, quam ipse, in passione sua, spineam portavit in capite, ut spinas ac tribulos peccatorum nostrorum portaret, id est, exportaret, & auferret à nobis, suo quemque in capite per tonsuram præferre: ut, se etiam irrisiones, & opprobria, pro illo libenter, ac prompto animo, sufferre, ipso etiam frontispicio doceant.* Atque hoc est, quod etiam legas apud Germanum, episcopum Constantinopolitanum, in Theoria mystica rerum Ecclesiasticarum^b: *Τὸ ἡ ξύεισμα τῆ κεφαλῆς ἡ ἱερέως, καὶ τὸ γυροειδὲς ἀπὲ τμήμα τὸ μέσον τῶ τερχῶν, ἀντὶ ἡ ἀκανθίνης τεφάνης, ὄνπερ ὁ Χερισὸς ἐφόρεσεν.* *Rasura capitis sacerdotalis, & rotunda ejus pilorum media sectio, vice coronæ est spinea, quam Christus gestavit.* Etiam sesquifeculo post similiter Rabanus Maurus de institut. Cleric. lib. i cap. iiii: *Sunt quoque quidam doctorum, qui asserunt, diversas ob causas Petrum Apostolum hunc ritum primum summississe primitus, ut formam, & similitudinem Christi in capite gestaret, dum pro redemptione nostra, crucis patibulum subiturus, à nefanda Iudeorum gente acutis spinarum aculeis crudeliter coronaretur.* Aliquot etiam post seculis sic inter alios scripsit Ebrardus, sive Eberhardus Bethuniensis, (Bethunia vero in Arthesia est) contra Waldenses cap. iv^c: *Corona, quæ fuit data Christo causæ improperii, nobis causæ honoris debet esse.* Legas apud nonnullos, Petrum, cum missus esset ad prædicandum Evangelium,

^b *Pag. 149. edit. Paris. Morell. an. 1560.*

^c *Pag. 75. edit. Ingolstadt. an. 1614.*

gelium, fuisse tonsum ad contumeliam: sed, Christo benedicente, id vertisse in gloriam: Sic sane idem Germanus, episcopus Constantinopolitanus, proxime post verba paullo ante allata: Ο' ἐν τῇ κεφαλῇ ἔ' ἱερέως περικείμενον διπλῆς σέφανον ἐν τῷ τριχῶν σημειώσῃ, εἰκονίζῃ τῷ ἔ' Ἀποστόλῃ Πέτρῳ τιμὴν κἀρεσκῖν, ἡ ἐν τῷ ἔ' κυρίας καὶ διδασκαλίας κηρύγματι δόξα καὶ τιμὴ, καὶ καρεῖς ὑπὸ τῷ ἀπειθῆντων τῷ λόγῳ, ὡς ἐμπαιζόμενον ὑπὸ αὐτῶν, ταύτῃ δὲ διδασκαλίᾳ χεραστὸς δολογῆσι, καὶ ἐπίσησε τῷ ἀτιμῶν τιμῷ, καὶ τῷ χλδύλῳ εἰς δόξαν. Duplex corona circumposita capiti sacerdotis, ex capillorum significatione, imaginem refert venerandi capitis Apostoli Petri; qua, cum missus esset ad praedicationem domini & magistri, ei tonsa est ab iis, qui ejus sermone non credebant, ut illuderetur ab ipsis; eique magister Christus benedixit, & insaniam in honorem, illusionem in gloriam convertit. Pluraque de hac re inibi. Ac video etiam, Iacobum de Voragine hunc sequi opinionem in Legenda Aurea, ubi de Cathedra Petri.

25. §. *Quartum est, quod arundinem tribuerint Christo, ut ei esset pro sceptro regio.*

Sunt reges περιχέες λαῶν, ut eos vocat Homerus: & propterea pro pedo datum est iis sceptrum, ut meminissent, se pascere, non deglubere debere gregem sibi commissum. Sed Christo data arundo ad risum concitandum.

26. §. *Quintum est, quod in genua provoluti salutarent eum, dicentes, Ave, Rex Iudæorum.*

Sane qui se submittit, is vel totum se humi proffernit, vel in genua procumbit. Verum hæc à militibus non ferio, sed ludibrii ergo fiebant. Sic & Pseudophilippus à rege Philippo per ludibrium rex salutatus: ut est apud Livium.

27. §. *Sextum est, quod etiam spuito eum adaspergerent.*

Quod quantæ fuerit ignominia, antea diximus.

28. §. *Septimum est, quod alapas etiam impegerint.*

Quod & à Iudæis in domo Caiaphæ factum, ut antea referebamus.

29. §. *Octavum, quod arundinem pro sceptro antea tributam eripuerint dextra, & caput ea percusserint, tanto majori dolore, quod spine coronæ sic altius imprimerentur.*

Sane

Sane spinis corpus Christi fuisse lancinatum, etiam apud Tertulianum legas, libro de Corona militis. Addunt juniores, evulsam etiam capillos, ac barbam; quod adstruere laborant ex iis, quæ de Passione Dominica scripsit S. Bernardus. Sed de hoc silebo, quia silet Scriptura.

30. *S. Post tot injuriarum ac contumeliarum genera hoc agit Pilatus, ut denuo tentet Iudeorum animos. Primum producit Iesus extra prætorium, miseranda facie, flagellatus: quo producto ait Pilatus Iudeis, Ecce homo.*

Quasi dicat, Videte miserum, nihil minus quam regem, cujus supplicio confido fatiatis esse jam animos vestros, ut, siqua vobis humanitas, nihil ultra supplicii irrogari sit opus.

31. *S. Sed tantum abest, ut, eo conspecto, animis mitigarentur, ut quemadmodum feræ, gustatis carnibus, magis solent furere: ita illi fierent esferatiores. Nempe metuebant proceres, ne, si dimitteretur, populus paulatim ad se rediret, & pœnitudine eorum, quæ inique egisset, Iesum crearet regem, deque iis, à quibus essent concitati, supplicium sumeret. Quare gnari, mortuos non mordere, hoc agunt, ut populus eum ad supplicium deposcat. Vnde clamor ille, Crucifige, crucifige. Tum Pilatus, indignabundus plane: se quidem nullam reperire culpam in eo morte dignam. Sed si crucem meruisse videretur, ipsi crucifigerent. Iudei ad ista*, non licere, sibi quemquam occidere.*

* Ionn. 18:

Hoc pugnare videtur cum eo, quod antea dixerant, esse ἄνοχον Ἰουδαίᾳ. Sed inter cognitionem, & executionem causæ distingui oportet. Dixeris Act. xii. legi de Iacobo Apostolo ab Herode Antipa interempto. Sed dispar ejus ratio temporis: quia Herodes is mire gratus fuit Caio, Claudioque: à quibus & regiam obtinuit dignitatem. Sermo nobis de temporibus Pilati, & præsidum Iudææ, qui cum præcessere: ut sunt Coponius, Ambivius, Rufus, & Gratus. Nam post excessum Archelai, qui Herodis Magni filius fuit, Romani Iudæam, ut provinciam, per præfides rexere. Sub iis hoc quidem relictum erat Iudæis, ut ei manus ac vincula injicerent, qui

qui deliquisse contra legem dicebatur: adhæc ut cognoscerent causas juxta legem divinam, & inde judicium ferrent: sed in potestate erat Præsidis Romani, ut vel Judæorum judicium sequeretur, vel initiiori pœna afficeret, vel etiam prorsus absolveret. Videlicet, uti apud Romanos, alia erat ratio prætoris, alia erat cognitorum.

32. §. *Nec tamen sic nodus plane solvitur.*

Nam sapius ipsi Christum occidere voluerunt: etiam citra consensum Pilati, Præsidis Romani. Stephanum quoque protomartyrem lapidibus obruerunt. Quare dicendum, quadraginta quidem annis circiter, ante excidium Hierosolymorum, (ut Rabbini testantur) ademptum fuisse Judæis jus capitalis supplicii: sed solum in iis, quæ ad crimen læsæ majestatis, aliterve ad Remp. & imperium pertinerent: in quibus ne cognitionis quidem, nedum executionis iis fuit. At permissu Præsidis licuit iis decernere de delictis ad legem suam pertinentibus: imo in talibus non leviores modo pœnas sumere concessum fuit: sed etiam capitales. Nimirum ut in captivitate licuit Babylonica: quod ex Susannæ historia satis est apertum. Sic igitur statuimus, potuisse cognoscere de Christo, ut blasphemus, non potuisse, ut majestatis reo. Atqui accusatio Christi duplex fuit. Prior erat blasphemix, secundum legem Judaicam, Levit. xxiv, 14. juxta quam lapidandus fuisset. Hinc dignus morte à Judæis judicatus. Matth. xxvi, 65. 66. Marc. xiv. 64. Altera est læsæ majestatis, secundum leges Romanas. His enim seditiosi affigebantur cruci, vel bestiis objiciebantur: ut etiam Paullus ait in Digestis. Volebant autem Judæi, Christum damnari etiam læsæ majestatis, quia se Regem fecisset, non vero solum ut blasphemix reum, quia se filium Dei dixisset. Nempe ita majori erat auctoritate damnandus: nec habiturus fautores.

Valde interim errant, qui Christum putant cruci adjudicatum more Judæorum. Judæis enim tantummodo fuere hæc quatuor supplicia: lapidum, laquei, gladii, & ignis. Nec obstat, quod interpret veteris testamenti crucis meminit. Nam ubi ligni mentio fit, *crucis* ille vertit, cum *ligni* nomen sit generale, nec minus conveniat arbori infelici, de qua suspendebantur, quam cruci. Inno & scarp's nomen non solius est crucis, ut ne quidem è Lxx solidi quicquam exsculpere sit. Psalmo tamen xxi, ubi etiam secundum Masforitas legitur, *Perforarum manus, & pedes meos*: crucis supplicium

signari, non est dubitandum. Verum istud non historice de se David scribebat: sed de Christo, spiritu prophetico, tanquam typus Christi.

Dixeris, non è Romanis, sed populo fuisse Iudaico, qui Iesum esse crucifigendum, toties acclamarint. Recte sane: sed non propterea putandum, vulgus magnopere laborasse, quo mortis genere periret. Sed quod potius *Crucifige*, dicunt, quam *Occide*, ex eo est, quod facile præviderent, cum Christus haberetur quispiam è vili popello, quippe fabri filius, nec ulla civili, vel sacerdotali dignitate ornatus: fore ut, si tollendus esset, affigeretur cruci. Vafros tamen populi primores, & quosdam alios, altius spectasse rem, credibile est. Nam hi illud agebant, ut tanquam læsæ majestatis reus damnaretur. Nimirum hoc pacto se illud consecuturos putabant, ut omnis generis hominibus justius supplicium videretur, ac cædis ejus invidia (qua apud innumeros bonos se flagratos videbant) in Romanos maxime derivaretur. Ab eadem causâ fuit, quod Iudæorum primores dicerent, non posse Pilatum dimittere Iesum, si Cæsaris esse amicus volet. Atque hæc de responso, quod Iudæi dederunt Pilato, poscenti, ut ipsi crucifigerent Iesum.

33. *S. Præterea, quia dixerat Pilatus, nihil se morte dignum invenire, jubent iidem distinguere inter leges Romanas, & Iudaicas. Aiunt enim, se legem habere, secundum quam mori debeat, quia Filium Dei se dixerat. Hoc majorem etiam terrorem incussit Pilato.*

Gentiles enim statuunt, ex Deo, & homine, generari heroes, sive semideos. Metuere igitur accepit, ne sic natus esset Iesus, ac, talem tollendo, Deorum in se iram concitaret.

34. *S. Quare prætorium iterum ingressus rogandum sibi Iesum putavit, qui genus, unde domo? Tacuit Christus. Pilatus id ubi videt, quesivit an non dignaretur responso eum, qui tam studiose pro eo omnia ageret apud Iudæos, & potestatem haberet, tum absolvendi, tum condemnandi. Ad hæc Christus, non habiturum eum potestatem, nisi ea αὐτοῖς, & ut posteriores locuti, cælitus esset concessa.*

Quo non illud sensisse videtur, viros principes, quibus potestas est

est iudicandi de aliis, à Deo hoc munus habere: id enim omnium est principum commune. At aliquid hic dicere voluit Christus, quod proprie magis tangeret Pilatum: eoque potius istud significat, nunc horam suam advenisse, qua tradendus esset in manus hominum, & ab iis iudicandus: alioqui enim non fore ei tantum potestatis in sese, qui à Deo missus esset in terras, ad perhibendum veritatem. Quare Christi verba capere convenit, non de iudicandi potestate, sicut loquuntur, auctoritativa, sive ex officio; sed permissiva, sive divina ordinatione, concessa, cum ex officio non haberet. Ut eodem hæc spectarint, ac illud ad Iudæos *: *Hæc est hora illa vestra, & potestas tenebrarum.* Vbi hora est hora fatalis: quomodo (ut in iis quæ ad sermonem pertinent, liceat exemplum ex tyranno petere) Nero aiebat apud Suetonium †, *Nondum adesse fatalem horam.* Imo Christi ipsius est Ioan. I I. 4: *Nondum venit hora mea.*

* Luc. 22.

53.

† In Nerone cap. 49.

35. S. *Addidit Iesus, utcumque Pilatus peccaret, tam multa agendo in gratiam Iudæorum, multo tamen gravius eorum esse delictum, qui ipsum Pilato tradidissent.*

Quo terrorem voluit Pilati non augere, sed imminuere, nequid liberationis suæ causa agere videretur.

36. S. *Post hos sermones impensius studuit Pilatus cum manibus Iudæorum eximere. Sed acclamare Iudæi: Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. Quo multum infracta fuit in Pilato illa animi vis, quæ eluxerat prius.*

Sciebat, quantum calumniæ possent. Metuit itaque sibi ab ira Cæsaris. Inde collabascit. Nec tanti unius hominis, licet innocentis, vitam arbitratur, ut propterea, & populum offenderet, & perderet gratiam Cæsaris.

37. S. *Iesum igitur foras producit, proque tribunali confedit in Gabbatha.*

Qui locus sic ab altitudine dictus Hebraice, vel Chaldaice. Græcis, quia lapidibus stratus, λιθόστρωτον vocabatur.

38. S. *Utcumque vero jam animo Pilati sederet hæc sententia, condemnare Iesum: nihilominus committere non potuit, quin aliqua diceret, & faceret, ad testandum, quam*

invito hoc faceret animo. Iterum igitur quaesivit ex iis: Quid ergo vultis faciam de Iesu, qui dicitur Christus? At illi iterum susclamabant, Crucifige, crucifige. Ad istum populi clamorem recessit Pilatus: Ergone vultis, ut ego crucifigam vestrum Regem? Pontifices ad hæc: Regem alium, quam Casarem, non habemus. Vbi Pilatus conspexit, nec hilum se promovere, sed turbam gliscere; χερσὶνα sive mallurium adferri sibi iussit: manus lavit, populo inspectante: quem his verbis est affatus: Innocens ego sum à sanguine hujus: vos videritis.

Non hæc gesta paucis testibus: sed die Parasæves, quo tempore in Vrbe esse solent ad tricies centena millia, ut alibi ex Iosepho ostendimus. Sane illustre iterum hoc testimonium innocentiae fuit, idque à Præfide Romano. Illi oris professioni accessisse dicebamus, quod ad propriam quoque innocentiam testandam manus lavarit. Nempe munditiæ manuum, velut symbolo, voluit testari animi munditiam, & innocentiam. Sic, ut Aristæas ait, Lxx interpretes quotidie, antequam se ad translationis operam accingerent, manus solent abluere, ut ita testatum facerent, puros se esse, nec ullius sibi criminis conscios: quod pertinebat ad majorem conciliandam suæ tralationi fidem.

39. §. *Cum vero ea consuetudo, ut iudices lavarent manus, non fuerit Romanis: videtur Pilatus in hoc morem secutus esse Iudæorum. Narr Deuterom. XXI. 6. legere est, Iudices reum condemnaturos abluisse manus, ad testandam innocentiam, ac similiter divinus Psaltes xxv. 6: Lavabo inter innocentes manus meas.*

Non potuit cum Iudicum morem ignorare Pilatus, qui tot annos Præfes Iudææ fuisset. Et licet non foret Iudæus, sequi tamen voluit apud Iudæos, quibuscum sibi negotium foret. Ac eo facilius potuit hac parte imitari velle Iudæos, quia in aliis etiam gentibus lotio in χερσὶνα sive mallurio symbolum esset purgationis: ut apud Athenienses: imo passim lustrationes sive purgationes fiebant aqua marina, aut vivo flumine. Sed non tam ad testandam innocentiam, quam ad purgandum à delictis, & vitæ melioris professionem.

neni. Postea quoque in veteri Ecclesia ante templum canthari & luterer fuerit, vel etiam fontes, ut aqua manus abluerent; quo precantes in templo, puris id faciant manibus, typo ejus moniti, quod dicebam. Chrysostomus serm. xv. de verbis Apostoli, *Habentes autem*

eundem spiritum * : Καθάπερ ἴδ κήνας εἶναι ἐν ταῖς αὐλαῖς ἢ δὲ κτηλῶν οἰκῶν νεύουσαι, ἵνα οἱ μέλλοντες ἔχεισθαι τῷ Θεῷ, πλεονεκτήματα ἀφ' ἑαυτῶν πρὸς τὰς χεῖρας, ἕως αὐτῶν εἰς ὄχλῳ ἀνατείνωσιν. ἕτω καὶ τὸ πένθος ἀντὶ πηγῶν καὶ κρηνῶν ἔδειξαν οἱ πατέρες τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἡ ὡς περὶ ὕδατος πρὸς τὰς χεῖρας ἀπενίπτουσι, ἕτω φιλαυθροπία τῶν ψυχῶν ἀποσκηχόμενοι πλεονεκτήματα, ἕως ὀχλώμεθα. Sicut enim mos est, ut fomes fiat in atris templorum, quo, precaturi Deum, prius manus laverint, quam eas ad Deum attollant: ita etiam pauperes, fontium vice, majores nostri collocarunt ante fores templi, ut, quemadmodum manus abluimus aqua, sic etiam, per beneficentiam absterfa anima, tum demum oremus Deum.

† In ea Chrysostomi editione quam Front. Ducerus dedit, ac como illo, in quo hominis de diversis novi Testamenti locis. pag. 369.

40. §. *Vicunque vero voluerit Pilatus coram populo, & ore, & symbolo testari innocentiam suam: non tamen innocens fuit. Nec enim sufficebat professio, sed requirebatur absolutio. Nunc vero passus, sibi extorqueri, ut morti traderetur.*

Tertullianus Apologetici cap. XXI: Ad doctrinam vero ejus, qua revincebantur magistri, primoresque Iudaeorum ita exasperabantur, maxime quod ad eum ingens multitudo desleceret, ut postremo oblatum Pontio Pilato, Syriam tunc ex parte Romana procuranti, violentia suffragiorum in crucem dedi sibi extorserint.

41. §. *Ac putare aliqui, ita extortum Pilato, ut non consenserit, sed solum permiserit.*

Ita Lactantius lib. IV Institut. cap. VIII: item Chrysostomus orat. II de Eleemosyna.

42. §. *Verum longius processit Pilatus: quod clare arguunt illa verba Lucæ XXI. 24: Et Pilatus adjudicavit (ἐπέχευε) ut fieret, quod illi postulabant. Et sane omnes Iudaeorum clamores tendebant, ut ipse cum damna- ret Pilatus. Titulum etiam ipse scripsit, h. e. scribi præcepit. Nec per Iudaeos supplicium de eo sumtum, sed per mi-*

lites Romanos. Vti nec à Iudæis corpus postulatum: sed à Pilato.

Itaque à Pilato ipso damnatum, prope omnium veterum Theologorum sententia est. Ac similiter Tacitus scripsit xv Annalium: *Auctor nominis ejus Christus, qui Tiberio imperitante per procuratorem Pontium Pilatum supplicio affectus erat.*

43. *S. Sic igitur statuendum, ipsius Pilati voce fuisse damnatum.*

Cujus injustitiæ graves à Deo pœnas luit. Nam qui accusationibus Iudæorum, quas falsas sciret, usque adeo se abripi passus fuit, ut supplicio addiceret innocentem: ipse etiam falsis Iudæorum criminationibus circumventus, Viennam in exilium missus fuit: ut idem Iosephus refert lib. xv III. Antiq. Iud. cap. vii. Nec Herodi impune fuit, Christum, in quo professus fuit nihil se morte dignum comperire, tam crudeliter tractasse. Quippe is, quamvis longe aliam ob causam, à Caio Caligula relegatus fuit Lugdunum; ut est apud Iosephum lib. xv III. Iudaic. Antiquitatum cap. xiv. Sed à Pilato, & Herode, ad Iudæos redeamus.

44. *S. Iudæi visis, & auditis illis, quæ de Pilato retulimus, acclamarunt* *: Sanguis ejus super nos.

* *Matth.*
27. 25.

Cujus Hebraismi ea mens, Nos pœnam luemus; sive, Nos culpam præstabimus. Ac similiter loquitur Scriptura Levit. xx. 9. 12. 16. Ios. II. 23. & alibi.

45. *S. Nec sibi modo, siquid à se peccaretur, dira omnia imprecabantur: sed etiam carissimis pignoribus, & inde nascituris. Nam non contenti dicere, Sanguis ejus super nos, addunt, & filios nostros.*

Nempe variarum is gentium mos, etiam Hebrææ, sicuti heic videmus, ut non se modo, sed etiam posteros devoverent. Ita legas in federe Smyrnæorum cum Magnetibus, quod ex marmoribus Arondelianis primus edidit, ac commentario illustravit clarissimus Seldenus: *Ἐπιεραίνῃ γε ἐξώλεια, καὶ αἰτὰ, καὶ ἅψ' τῶ ἐξ αἰτῶ.* Siquis pejeravit, is pereat, & una ejus genus. Apud Senecam etiam lib. III de beneficiis cap. xxv III. refertur, quomodo Rufus, vir ordinis Senatorii,

natorii, descendentem Casari occurrerit, & cum malam mentem se habuisse pridie jurasset, id ut in se, & filios suos recideret, optavit. Nec solere huiusmodi in atroci facinore abire impunita, ex Cylonio scelere cognoscimus: de quo Thucydides lib. 1. Pluribusque eam rem illustrat ad hunc locum illustrissimus Grotius. Quam vero imprecatio ista obstrinxerit genus Iudæorum, ostendit consecutus Urbis interitus, & quod hodieque gens ea per orbem vagatur extorris, & exosa.

46. §. *Ad tristem adeo, ac sceleratam devotionem, quis non exhorrescat, cui non plane cornea sit fibra? Credo, etiam cohorrui Pilatus ipse. Saltem noluit ulterius tendere brachia contra torrentem: sed, populari cedens furori, Barabbam dimisit: Iesum autem tradidit affigendum cruci.*

Quæ omnia de Christi damnatione ita particulatim narrant Euangelistæ, non tantum ad veritatem historiæ additis circumstantiis magis testandam, & firmandam: sed etiam ad innocentiam Christi undequaque comprobendam. Poterat enim Christus in seditione occidi. Sed voluit se sistere coram tribunali iudicis terreni, ut istic innocens damnatus liberaret nos iudicio coram tribunali iudicis cælestis. Atque hæc de parte quinta Dominicæ Passionis.

C A P. VI.

De Sexta Passionis parte: sive de iis, quæ perpessus est Christus, cum è domo Pilati ad supplicii locum raperetur.

I. §. **S**extam nunc aggredior partem Passionis Dominicæ: quam inde ordimur, cum se pararent ad rapiendum eo Christum ubi facinorosi ultimo afficerentur supplicio. Ac primo Christum tunica exuere coccinea, propriisque vestibus induere. Spineam capiti coronam esse ademtam, non dicitur, ut verisimile sit, relictam. Sic è pratorio deductus est, primum quidem per urbem: deinde ex ea porro usque ad Calvaria montem.

Hic

Hic tria attendimus, unde itum, quo itum, & qua itum. A prætorio itum, ubi quæ ante egressum sit à militibus perpeſſus, proxime vidimus. Itum ad supplicii locum, qui extra urbem fuit. Itum cruentis gressibus prius per urbem; inde per portam judicariam est egressus, atque id viæ emensus, quod duceret ad locum supplicii. Locus is tum Iudaico, tum Romano etiam more, extra urbem erat. Mosaico tempore mortis supplicium sumi solere extra castra, cognoscimus ex Numer. xv. 35. Ac postquam urbes inhabitatæ à Iudæis, extra easdem id obtinuit: ut videmus I Reg. xxj. 13. Itidem, Romano more, extra vallum deducebantur milites: ut constat ex A. Hirtio de bello Cæsaris Africano: item Seneca, & Vegetio. Etiam extra urbem affigebantur cruci. Egrediebantur vero per portam Metiam, sive Exquilinam: quam signat Plautus Milite Act. II. Sc. IV:

*Credo ego, istoc exemplo tibi esse eundum actutum extra portam,
Dispessis manibus, patibulum cum habebis.*

Etiam Suetonii est in Claudio cap. XXI: *Civitatem Romanam usurpantes in Campo Esquilino percussit. Vbi civitatem usurpantes, valet, falso dicentes se cives, ἄνθρωποι Ρωμαίων πολιτείαν καὶ ἑσθλοδομήους*, ut pro eo dicit Arrianus in Dissertationibus Epicteti lib. III cap. XXI. Et habitasse carnificem extra Urbem, constat ex Cicerone pro Rabinio. Fere etiam crux juxta vias; ut magis esset conspicua. Vel eadem de causa in monte, ut illa Polycratis in *excelsissimo Mycalensis montis vertice*: sicut ait Valerius lib. VI. cap. ult. Ac similiter illa Christi in monte Calvaria.

2. *S. Videri etiam possit Christus in via esse multa perpeſſus, & verbera, & sarnas, dum militari manu per arduam truditur viam.*

Sane moris erat Romani, ut furcifer sive patibulatus in via caderetur virgis, vel stimulis pungeretur à carnifice, qui pone sequeretur. unde Plautus Mostellaria:

O carnificinam crebram, quod credo fore.

Ita te forabunt patibulatum per vias

Stimuli, si huc reveniat senex.

Vbi patibulatus est, qui patibulum gestaret, hoc est, furcam sive stipitem erectum, in summo habentem ramos bifidos, quibus cervices inferebat furcifer, manibus deinde ad eam deligabatur: Is sic procedens

cedens à carnifice, vel confervis, ut acceleraret gressum, stimulis pungebatur, vel virgis cædebatur. Vnde Nero, ut Tranquillus narrat, cum audiisset, se à Senatu hostem judicatum, & peti, ut puniretur more majorum, eoque rogasset, cujusmodi id supplicium foret, responsum accepit, *nudi hominis cervicem inseri furcæ, corpus virgis ad necem cadi*. Sæpe enim virgis sic cædebantur, ut inde morerentur, priusquam affigerentur cruci: sæpe item, ubi tam grave supplicium perpeffi forent, crucifigi solent. Vnde Plautus Carbonaria: *Patibulum ferat per urbem, deinde affigatur cruci*. Et Arnobius lib. vii: *Servum pessime meritum per circi arcam medium traduxisse casum virgis, & ex more multasse post patibuli pœna*. Vbi patibulum vocat, quod Plautus, ut vidimus, *crucem*. Quamquam & sæpe, ut puto, furcam gestarent, nec tamen vel ad necem cæderentur, vel cruci affigerentur; ut supplicium non foret capitale, sed ad ignominiam duntaxat: cujus rei auctores habemus Plutarchum in Coriolano, & Donatum ad Terentium.

3. *S. Sed solum dicam; ubi præit Scriptura. Quale est, quod coactus est crucem propriam gestare.*

Passionis lignum bajulasse ipsum, etiam Tertullianus tradit adversus Iudæos cap. x.

4. *S. Bajulare eo crucem ipse suam adactus, quia nec Iudæi id facere voluissent, nec Romani.*

Non Iudæi, quia illis moriens in ligno maledictus foret: secundum illud Deuter. xx. 23: *Maledictus, qui pendet id ligno*. Vbi nihil quidem particulatim de ligno crucis; sed generatim de ligno: ut intelligantur tum suspēsi, tum crucifixi. Quare licet Christus non fuit suspensus, sed crucifixus: recte tamen ei Mosis illa verba adaptat Paulus ad Gal. iii. 13. Nempe quia univēse quisquis in ligno penderet, typus foret Christi: atque hic pro nobis factus sit execratio, h. e. pœnas, quas nos execrabiles commēriti eramus, sustinuit pro nobis. Sed neque Romani voluissent crucem ferre, quia genti huic consuetudo foret: ut ne aliis crux imponeretur, quam qui illi erant affigendi. Tales, usque dum deventum foret ad supplicii locum, portare crucem solere, clare testatur Plutarchus libro de tarda Dēi vindicta, & Artemidorus lib. ii. Οὐερρονειτ. cap. lxi.

5. *S. Porro in via occurrit Simon Cyrenæus de villa sua veniens, ut est Luca XXI I. 26.*

Pater is fuit Alexandri, & Rufi: qui videntur tum fuisse noti vulgo inter fideles: ac fortasse è Christi discipulis erant: vel postea numerati inter discipulos Apostolorum. Nempe horum nomina non tantum ad veritatem historiæ pertinuerunt; sed etiam ad duorum illorum gloriam.

6. *S. Simonem igitur ad ferendam Christi crucem angariaverunt*.*

* Luc. 23.
Ioan. 19.

Hoc est, adegerunt. Id enim est ἀγῶνας: quo de verbo, à Persica lingua oriundo, egimus in Originum libris: ac aliquid etiam diximus lib. 1. de Vitiis Sermonis cap. v. & lib. III. cap. XI.

7. *S. Dubium vero, utrum Simon Cyrenæus coactus sit ad iuvandum Christum, ut deinceps Christus, & Simon, pariter humeros supposuerint cruci: an potius Christo è lassò, & ob flagellationem acerrimam infirmo prorsus, partitum sit à militibus, qui solum Simonem satis ad hoc validum viderent. Sane in isto variant & veteres.*

Referunt aliqui, Christum ter ob grave pondus concidisse: semel non longe ab lithostroto, inde paullo extra portam, tertioque ad radicem montis Calvaria! Quod si est, Christus semper bajularit, prius solus, postea cum Simone. Sed argumentum id majoris foret ponderis, nisi hoc de terno Christi casu à junioribus duntaxat proderetur. ut vel ab iis hoc fictum, vel ex apocryphis quibusdam haustum videatur. Piçtores quidem sic historiam effingunt, ut priorem crucis partem Christus ipse, posteriorem autem gerat Simon. Sed magis sit verisimile, totam in urbe à Christo bajulatam, extra urbem vero in Simonem translatam. Nempe, Christo jam lassò, nec valenti amplius ferre, jejuniis, vigiliis, contumeliis, tantopere antea afflicto, Simonem, hominem alienigenam, & vilem fortasse, in via forte obviam factum, crucem ferre coegerunt. Ita hæc conciliant Origenes in Matth. cap. xxv. Athanasius serm. de Passione, & cruce. B. Hieronymus in Matth. xxvII. 32. B. Augustinus lib. III. de Consensu Euangelist. cap. x. Leo Magnus serm. VII. de

de Passione. Ut mittam Bedam, Glossam, Theophylactum, Euthymium, Lyranum, Lodolphum de vita Christi, ac cæteros.

8. *S. Aiunt autem, Veronicam Christo, ad supplicii locum eunti, præbuisse sudarium, cui ille imaginem suam impresserit. Atque hoc sudarium Romæ adseruari.*

Ut constare melius possit, quid de ea Christi pictura, ac similibus, sit sentiendum, historiam de universis ejus picturis breviter percurram.

Ter Christus se dicitur depinxisse: semel ante passionem, semel in passione, semel post passionem. Ante passionem in linteo, quod per pictorem Abgaro, Edesseno toparchæ, misit. In Passione, quando Veronica sudario imaginem suam impressit. Post passionem, cum in sepulchro sacræ sindoni, à Iosepho Arimathensi emtæ, figura corporis Christi adhæsit. De his ordine agam.

Ac primo historia de Abgaro, & Christo, apocrypha est: ut anno cccxciv Gelasius Papa statuit cum Lxx episcoporum concilio Romano, ac apud Gratianum est distinct. xv can. Sancta Romana. Vel saltem vera non est epistola, quæ ab Iesu ad Abgarum missa dicitur. Aliter si foret, non minus fuerit pars canonis divini, quam scripta Evangelica. Quod quis veterum dixit? Multum sane metuo, ne aliquis Archivorum præfectus fucum fecerit Eusebio. Atque ut omnia essent genuina, quæ apud Eusebium in fine lib. I. Histor. Eccles. leguntur: non tamen fidem merentur, quæ addunt juniores, sed præterit Eusebius: cujus ea erat fides, & industria, ut quicquid in Edessenis foret Archivis, fuerit posteris proditurus. Sane transit statim Eusebius ab epistola Iesu ad Thaddæi iter Edefsanum. Commentitia igitur videntur, quæ memorantur de imagine Θεοῦ Ἰησοῦ: ut Euagrius vocat lib. IV. cap. xxv. Vixit vero Euagrius temporibus Mauritii Imperatoris: cujus anno xlii historiarum suarum finem imponit, hoc est, anno Christi lxxcv. Haussit illa Euagrius ex Procopio, qui paullo ante, nempe sub Iustiniano, vixit. Non tamen apud eum leguntur. Ex scriptorum illis, qui postea claruere, Gregorius II, qui Dialogus dicitur, Ioannes Damascenus lib. I. de Imaginibus, Patres Concilii Niceni II, Adrianus Papa in Respon- sione ad Capitulare Caroli M. cap. xviii. & qui post annum de- mum cccc vixit, Nicephorus Callisti, lib. II. cap. II. Atque hic multa addit, quæ non minus in archivis Edeffanis inveniri ait, quam

illa ab Eusebio relata. Sed quantum fidei mereatur, pauci non vident. Edeffanum illud sudarium de quo diximus, adseruari dicitur Ianuæ; sive Genuæ potius. Sic enim Livius vocat; qui primus omnium scriptorum urbis ejus meminit in bello Hanniballico sive Punico I I.

Altera est pictura Veronicæ, quod nomen corruptum ex *Φερωνίχη*, sive potius ex *Βερονίκη*; quomodo Macedones dicebant, B pro Φ substituto. Hæc Veronica dicitur Romam profecta, & sudario, cui imago Christi impressa, sanasse Tiberium: Clementem tamen, quem Petrus Episcopum Urbis fecerat, sudarium hoc nactum esse: ab eo, ut in Eleusiniis lampada sequenti tradebant, devenisse ad successores, hodieque Romæ adseruari. Meminit Albericus in Dictionario: qui vixit anno MDCCC L. Historia ejus rei exstat in bibliotheca Vaticana: ubi totam sibi lectam esse, aiebat Thomas Stapletonus: ut ex ore ejus se accepisse ait Panmelius ad Tertulliani Apologet. cap. XI I num. CCLXXX. Vbi plura de hac imagine legere est. Hæc si vera sunt, mirum, non verbo attigisse Eusebium, vel alium tribus post seculis: ne quidem Patres Concilii Niceni I I, vel Hadrianum I in Responione ad Kapitulare Karoli Magni, qui studiose adeo advocarunt, quæ possent, ad tuendum imaginum cultum.

Tertia est pictura sacre sindonis: cui Nicodemus involverat corpus Iesu Christi. Ea prius Camberii in Sabaudia adservabatur, nunc Augustæ Taurinorum. Inventam aiunt anno MDCCCLVIII. Ioannes vero Hierosolymitanorum regum ultimus donavit illam Annæ sorori suæ, Ludovico Sabaudia Ducis nuptæ. Ex pictura hac colligunt, quantus fuerit Christus, quanta corona spinea, quantaque magnitudo singulorum Christi vulnerum, & similia. Nec enim faciem solum, ut Veronicæ sudarium, sed universi corporis formam, pectus, brachia, manus, ventrem, femora, tibias, pedes, ac, verbo ut dicam, omnia ante retroque repræsentat. Adservatur in capsâ argentea. Sed suspectam valde eam sindonem reddit, quod totis mille quadringentis annis talis sindonis meminerit nemo: cum multi adeo minutias quasque referre soleant, quæ ad sanctorum

* *Reliquias. λείψανα* * pertineant. Præterea non video, quomodo sacre sindoni potuerit imprimi imago Christi, cum aromatis corpus fuerit unctum. Nam quasi centum libras aloës, & myrrihæ, ad unguendum Christum attulisse Nicodemum, refert B. Ioannes XIX. 39. Nec proxime corpus ambibat sindon, sed *ὀβώνια*, sive lineæ illa: sudarium

rium tantummodo tegebat faciem: fasciæ autem sive institæ operiebant manus, pedesque, ex more Iudaico: quem cognoscere est ex historia Lazari resurgentis. Aiunt, papas duos, Xyltum IV, & Iulium II, bullis suis comprobasse. Sed nominant non proximos à Christi temporibus; sed qui non longe à nostris temporibus abfuerunt.

Et hæc de picturis Christi, quas Christus ipse expressit. Præter quas memorant alias tres: unam aiunt pictam à B. Luca, quæ Romæ dicitur adservari. Ita Thomas Aquinas part. III. quæst. xxv. art. III. ad IV. Sed vellem idoneum adduxisset auctorem. Scio, dici pictam ab eodem B. Virginem. Sed antiquissimus à quo id traditum sit, est Theodorus Lector, qui circa annum vixit sexcentissimum. Eum secuti fuere tanto posteriores, Simeo Metaphrastes in Lucæ vita, & Nicephorus Callisti lib. XIV. Histor. Eccles. cap. II.

Adhæc *αἰμορροῦσα*, sive mulier ea, quam Christus à fluxu sanguinis liberavit*, imaginem ejus apud Paneadem, sive Cæsaream Philippi, constituisse dicitur. De qua Eusebius lib. VII. Histor. cap. XIV, sive juxta Græcum codicem cap. XVII. item Sozomenus lib. V. cap. XX, & Nicephorus Callisti lib. X. cap. XXX. Atque hic more suo aliqua adjecit illis, quæ Eusebius, & Sozomenus retulerunt. Fortasse & Eusebius legenti scrupulus possit injici, an ea imago fuerit Christi. Nec tamen id negat Eusebius: sed erectam putat *ἐπι-
κῆ συνήθεια*, gentili consuetudine.

* Matth. 8.

Marc. 5.

Luc. 7.

Imo & Nicodemus ille, qui Christum inunxit, putatur secundum picturam Christi, quam in sacra findone viderat, eundem è ligno sculpsisse; ac cum instaret Hierosolymorum excidium, misisse in Galilæam. Ejus vero loci Episcopi dicuntur imposuisse navi, quam divinæ committerent providentiæ. Hanc appulsam esse ad Etruriæ oppidum, quod Lunæ dicitur. Lunensem vero episcopum de re tota fuisse edoctum per Angelum: ac propterea imaginem currui imposuisse magnifico: ac quo loco cesserunt equi, templum extruxisse, ubi hodieque sacra illa à Nicodemo elaborata imago adservetur. Quæ omnia majoris forent auctoritatis, si subnixæ essent primorum seculorum scriptoribus. Veritatem adstruere solent è miraculis: de quibus, ut aiunt, Athanasius, libello de passione imaginis Christi in Beryto. Ac totus is libellus legitur & comprobatur in synodo Nicena II. Act. IV. Bellarminus tamen in Scripturis Ecclesiasticis genuinum negat: nec leve est argumentum, quo id adstruit. Quippe miraculum id, quod eo libello refertur, demum

contigit anno DCCLXVI; ut Sigebertus in Chronicis testatur. Quare Athanasius is non fuerit magnus ille Athanasius, sed aliquis quardringentis annis recentior, vixeritque, quo tempore agitabatur de cultu sacrarum imaginum. Atque hæc de Christi imaginibus generatim visum dicere, occasione Veronicæ Christo obviam factæ in via ad Golgotham ducenti.

9. *S. Christum in via secuti multi è populo, etiam mulieres, quæ partim quia hæc fierent innocenti, partim memores beneficiorum, quæ acceperant, ob tam lugubre spectaculum, lamentabantur, ac plangebant.*

LUC. XXI. 27: *Sequebatur autem illum multa turba populi, ac mulierum, quæ & plangebant, & lamentabantur.* In hisce feminis etiam ipsa fuit mater Domini, in qua tum impletum illud est vaticinium Si-

Luc. 2. 35. meonis, gladium pertransituro ejus animam.

10. *S. Christus ubi hanc plorantium, ac plangentium, turbam conspexit, non quidem culpavit fletum eorum: qui ex pietate proficisceretur: monuit tamen, si scirent, quantum ipsis mali impenderet, non tam laboraturas de Christi calamitate, quæ mox in summam esset gloriam versa, quam de sua sorte, ac pariter liberorum, quorum miseria esset ærorem duplicatura.*

LUC. XXI. 28: *Conversus autem ad illas Iesus dixit, Filie Hierusalem, nolite flere super me; sed super vobis ipsis, & super filiis ipsis.*

11. *S. Rationem deinde hanc subjungit, quoniam, si scirent, quæ sibi tempora impenderent, magis suam essent sortem doliturae. Venturam enim ultionem divinam, juxta ea, quæ Iudæi sibi, & liberis, essent imprecati. Nunc maledictas credi steriles; sed tum beatas vocatum iri, quia non angentur propter miseriam liberorum sortem.*

LUC. XXI. 29: *Quoniam ecce venient dies, in quibus dicent, Beate steriles, & ventres, qui non genuerunt, & ubera, quæ non lactaverunt. Atque huc respicit etiam, quod antea dixerat Iudæis †: Væ autem prægnantibus, & nutrientibus, in illis diebus.*

† Luc. 21.
23.

12. *S. Misericordiam quoque eorum temporum auget, quod, non reperientes refugii locum, optaturi sint, ut montibus, & collibus contegantur.*

Hoc eo expressit, quod, ut est Lucæ xxiii. 30: *Tunc incipient dicere montibus, Cadite super nos; & collibus, Operite nos.* Quæ verba sunt ex Osee x. 8. Similisque est Iesaiæ ii. 19. Ac novissimis mundi temporibus adaptantur eadem Apocalypf. vi. 16. Osee de Samaria loquitur. Sed hujus excidium typus fuit excidii Hierosolymitani: uti Hierosolymitanum typus erat excidii universalis. Ostendit vero Christus, se præcisse tanto ante, quæ eventura forent. Sane tum in speluncas se abdidere, ut effugerent vim Romanam. Et quid apertius ostendit magnitudinem calamitatum, quam quod matres præ fame ipsos etiam carissimos liberos comederunt?

13. *S. Denique hac confirmat proverbiali parabola ligni viridis, & aridi.*

LUC. xxiii. 31: *Quia si in humido ligno hæc faciunt, in arido quid fiet?* Sensus est; Si hæc faciant Romani in ligno viridi, cui se confert Iesus, quia vigeret in se Spiritus Dei, & fructus salutares proferret: quid non essent iidem facturi in ligno arido; h. e. populo Iudaico, nullos proferenti fructus, instar arboris arefactæ, & tantum utili ut comburatur?

14. *S. Vna vero cum Christo ducebantur latrones: duo.*

Qui nequam dicuntur à vulgato interprete. Sed non satis sic expresseris vocem Græcam κακῶν: quæ est Lucæ xxiii. 32: Ἦγοντο ἡ καὶ ἕτεροι δύο κακῶν, σὺν αὐτῷ ἀνακρουθῆναι. Quæ bene Erasmus vertit: *Ducebantur autem & alii duo facinorosi, cum eo ut interficerentur.* Malunt aliqui, *malefici.* Et κατὰ λέξιν vocabulum Græcum id sonat laxè sumendo: quomodo Cicero in Verrinis *maleficos, ac sceleratos*, conjungit. Interim est ambigua vox; cum usitate, præfertim Jurisconsultis, & aliis, qui à Constantini temporibus vivere, *malefici* sint, quos LXX φαρμάκων vocant: puta venefici, ac carminibus magicis utentes. De nominibus eorum in crucifixione ipsa dicam.

15. *S. Dum sic facinorosis miscetur Iesus, quemadmodum postea*

* Marc.
15. 28.

postea Marcus * ait , impleta est Scriptura, quæ dicit,
Et cum iniquis deputatus est.

Quæ verba sunt desumpta ex Iesaiæ LII. 12.

16. §. Tandem devenit in locum Chaldaico vocabulo dictum Golgotha, vel integre Golgoltha: id est, Calvaria locum.

Matth. xxvi 1. 33: Καὶ ἐλθόντες εἰς τόπον λεγόμενον Γολγοθᾶ, ὃς ἐστὶ λεγόμενος & Κεθνὶς τὸ π. Et venerunt in locum, qui dicitur Golgotha, quod est Calvaria locus. Similiter interpretatur Marcus xv. 21. Apud Lucam est xxiii. 34: Ὅτε ἀπῆλθον θῆτι τὸν τόπον τὸν καλούμενον Κεθνίον. Postquam venerunt in locum, qui vocatur Calvaria. Vbi rectius fortasse Κεθνίς: ut legisse videtur Epiphanius, ac vulgatus interpres: apud quem est Calvaria. Si Κεθνίον magis placet propter tot codicum auctoritatem, μέλωνι μικρῶς Κεθνίον vocetur, quia Κεθνίς, vel Κεθνίον, locus foret. Ac firmare eam rem videtur, quod in Cephallenia etiam oppidum foret nomine Cranium, sive, ut Thucydides vocat, Κεθνία. Est vero Golgotha vox Syriaca. Sane Hebræis חֲלָהּ caput, sive κεθνίον, calva. Syriaca autem ܩܘܘܘܕܗܗ ܩܘܘܘܕܗܗ, & elisa, ut quandoque fit, litera, Golgotha. Sic vero is locus vocatus perhibetur ob sepultum ibi Adamum, ejusque cranium ibi inventum. Hanc rem plenius exponam.

Apud B. Hieronymum in Matth. cap. xxvi 1, & ad Ephes. cap. v. lego seu historiolum, seu fabellam, quam se audisse ait è quodam ad populum concionante. Is Adamum primum aiebat ibidem fuisse sepultum, ubi tot seculis post Iesus, Adamus secundus, fuit crucifixus. Ac cum sanguis Iesu stillaret de cruce, Adamum primum, pro cuius culpa moriebatur Iesus, eo sanguine fuisse contactum, ejusque virtute à crimine purgatum. Tum Iesum ad eum sic exclamasse: Surge qui dormis, exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. Subjungit deinde hæc verba: Magno applausu populi pia explicatio suscepta est, non tamen vera, cum neque Adam in Calvaria monte sepultus sit. Vbi enim sepultus sit Adam, testatur liber Iosue cap. xiv, dicens, Ibi Adam maximus inter filios Euachim sepultus est. Neque & Calvaria mons ab Adæ capite, sed à calvariis eorum, qui in eo monte capite plecebantur, sic appellatus fuit. Hæc operæ sit expendere. Nec enim desunt, quæ facere videantur pro ea sententia, quam Hieronymus refellit. Huiusmodi est

est non modo ipsa montis appellatio: quia si à cranio hominis ea fuerit, nullus potius, quam primus homo intelligi videatur: sed etiam ἀναλογία illa primi, & secundi Adami: cum valde congruere divinæ videatur sapientiæ, ut ubi mortuus, sepultusque est primus Adam, per quem mors venit in mundum, ibi quoque moreretur secundus Adam, per quem vita venit in mundum. Vt enim Adam inobedientia sua perdidit genus humanum: ita Christus est, qui nobis restituit rem, obediens factus usque ad mortem crucis. Contrarium Hieronymus colligebat ex verbis illis Iosux xiv. 15: *Nomen Hebron autem vocabatur Cariatharbe. Adam maximus ibi inter Enacim situs est.* Verum vox אדם Adam non est hic nomen proprium, sed commune, sive, ut Grammatici dicunt, appellativum. Vt sententia sit, *Nomen autem Hebronis olim fuerat Cariatharbe, sive civitas Arbe. Is fuerat homo maximus inter Aenacinos.* Maximum intelligo non statura, sed imperio; cuius posteri Ænacim; unde Castor, & Pollux, ἀνακες, qui postea, τ inserto, ανακτες. At quis ille homo magnus? Iudæi commentario in Cantica Abrahamum patriarcham intelligunt: ac multis id probare conantur. Non dubium mihi, quin ארבע הרים Arbe intelligatur, unde *civitas Arbe* dicta. Aliquibus tamen non Adami solum communiter, verum & Arbe sic sumi putatur, ut notet *quatuor*, eoque *Cariat-arbe* significet civitatem quatuor hominum. Quatuor isti fuisse traduntur, Adam, Abraham, Isaac, Iacob: qui istic sepulti dicuntur: uti & quatuor matronæ, Eva, Sara, Rebecca, Lea. Sed alii nomen ex eo deducunt, quod quatuor hi, Aner, Eschol, Mamre, Abraham, hic habitarent, & circumcisi sint. At quanto simplicius, quod prius diximus, ut Arbe fuerit viri principis nomen, & inde Arbæ civitas dicta sit. Atque hæc satis ostendunt, si aliud non habeat Hieronymus, quam Iosux locum, causam non esse, cur minus credatur Adam esse sepultus in monte Calvaria. Quod traditum Tertulliano, magno viro, sed non poëtæ, miseris istis versiculis in secundo contra Marcionem, cap. iv:

Golgotha locus est capitis calvaria dictus.

Lingua paterna prior sic illum nomine dixit.

Hic medium terra est, hic est victoria signum.

Hic hominem primum suscepimus esse sepultum.

Hic patitur Christus, pio sanguine terra madescit,

Pulvis Ade ut possit veteris cum sanguine Christi

Commixtus stillantis Ade virtute lavari.

Origenes similiter tract. xxxv in Matth. *Venit ad me traditio quedam talis, quod corpus Adæ primi hominis ibi sepultum est, ubi crucifixus est Christus, ut, sicut in Adæ omnes moriuntur, sic in Christo omnes vivificentur: ut in loco illo, qui dicitur Calvarie locus, id est, locus capitis, caput humani generis resurrectionem inveniat cum populo universo per resurrectionem Salvatoris, qui ibi passus est, & resurrexit.* Video & illustrem locum adferri ex B. Basilio in Levit. cap. xxv, ubi dicit: *Obruit fama quedam in Ecclesia, memoriam conservans, non quidem scripto proditam, quæ talis est. Quod primæ utique Judæa hominem habebat accolam, nimirum Adam, simul atque excidit delicias paradisi, in hac terra collocatum ad mitigandam jacturam honorum, quibus fuerat excutus. Prima igitur etiam mortuum hominem excepit, qui & illic eam, cui addictus erat, sententiam condemnationis plene est exsecutus. Itaque insolens esse ac novum videbatur illius ætatis hominibus spectaculum, oscapitis, defluente carne, nudum: at illi recondentes cranium loco illi indiderunt nomen Cranium, id est Calvariam. Undecunque hæc petantur, (nec enim, Basilii esse, mihi persuaserim) mirum sane, quod existimet is scriptor, primum mortalium Adamum esse mortuum. Saltem de Abele occurrisset. Sed hoc quidem utut est, alii quoque veterum multi receptæ, quam dixi, sententiæ insistant. In his Cyprianus serm. de Resurrect. Domini. Origenes tractatu xxxv in Matth. Athanasius serm. de Passione Domini. Ambrosius lib. v. epist. xix, & in Lucam, cap. xxiiii*. Epiphanius in fine libri iii. adversus hæreses. Chrysostomus homil. lxxxiv in Ioan. Augustinus quæst. clxi in Genes. & serm. lxxi. ubi sic loquitur: *Vere, fratres, non incongrue creditur, quia ibi erectus sit medicus, ubi jacebat ægrotus: & dignum erat, ut ubi acciderat humana superbia, ibi se inclinaret divina misericordia, & sanguis ille pretiosus etiam corporaliter pulverem antiqui peccatoris, dum dignatur stillando contingere, redemisse credatur.* Habes quoque eam sententiam apud Nonnum in Paraphrasi Ioannis, & Theophylactum in Matth. cap. xxvii, ac Euthymium ibidem. Equidem nec ipse censeo incongrue dici: sed unde ista hausere, qui dicunt? Aiunt, traditionem esse à Noacho, qui ex Mathusalem id potuerit novisse. Speciosius dicerent, si apud aliquem eorum legretur, qui ante illos tot seculorum intervallo vixerunt. Nec tamen super eo cum quoquam contenderim, quandoquidem opinio ea nonnihil hoc seculo parum pio ad alendam devotionem piam facere videtur. Siquis tamen, quid sentiam, requirat, dicam, mihi *Golgotta* sive cranii locum videri appellatum, non quidem, quia multa illic*

* Al. 25.

illic crania conspiciere foret, (neque enim vel Iudaici moris, vel Romani erat, sub dio relinquere defunctorum crania) sed simpliciter, quia facinorosis illic soleant capita detruncari. Nam *Golgol*, unde *Golgota*, non de craniis modo defunctorum videntur dixisse, sed etiam capitibus viventium: quomodo & in Græcis Latinisque, *κεγνίς*, & *calva*, in vivis obtinet appellatio. Capitis igitur locus idem fuerit ac decapitationis locus. Qualis locus Romanis *Sestertium*, ac scalæ *Gemomæ*.

Porro, Iudæam, & in Iudæa Hierusalem, montemque Calvariæ, mundi esse medium, tradidere veterum complures: ac fuisse convenientissimum, ut istic Christus pateretur, quia ejus passionis virtus diffundi debuit per orbem universum: ac simul, quia Ierusalem locus erat à Deo ad sacrificia electus, quæ typus erant sacrificii à Christo in cruce peracti. Legas hoc apud Thomam part. III, quæst. XLVI, artic. x. Ierusalem vero fuisse umbilicum mundi, tradit Tertullianus Carmine ante memorato, Cyrillus Catech. XIIII, Eucherius in Quæst. veteris Testamenti. Victorinus Pictavorum Episcopus:

*Est locus, ex omni medium quem credimus orbe,
Golgotha Iudæi patrio cognomine dicunt.*

Quos versus & Beda adducit cap. III. de locis sanctis. Opinio vero hæc nata ex verbis Psal. LXXIII. 13: *Operatus est salutem in medio terræ. Sed in medio terra valet palam, in omnium conspectu.* Theodoretus: *Τὸ ἐν μέσῳ τῆς γῆς, ἐν τῷ ἔ, πάντων ὁράωντων.* Quomodo etiam exponit Euthymius: imo & Bellarminus, Sa, atque alii.

17. §. *Vbi autem Christus est passus, ibi postea temporibus Hadriani Veneris simulachrum est statutum: uti & Resurrectionis profanatus est locus, constituta istic statua Iovis.*

Hieronymus epist. XIIII. ad Paullinum de Institutione Monachi. *Ab Hadriani temporibus usque ad imperium Constantini, per annos circiter centum octoginta, in loco Resurrectionis simulachrum Iovis, in Crucis rupe statua ex marmore Veneris, à Gentibus posita colebatur; existimantibus persecutionis auctoribus, quod tollerent nobis fidem resurrectionis, & crucis, si loca sancta per idola polluisent.* Idem de Calvariæ monte tradit Alexander Monachus homilia de Inventione S. Crucis; & Georgius Ἀμαθιωλός in Chronico: & ante hos Socrates, Theodoretus, Sozomenus, ac Hieronymi æqualis Rufinus: & ante hos omnes Eusebius lib. III

de Vita Constantini lib. III. cap. xxv: Δεινὸν ὡς ἀληθῶς ταφεῶνα ψυχῶν καὶ σκοπιᾶς νεκρῶν εἰδώλων, σκόπον Ἀφροδίτης ἀηγάς δαίμονι μυχρὸν ἐκδομομαίμενοι. *Nefandum revera, & execrabile bustum animarum construxere, & obscurum lascivo Veneris demoni recessum adificarunt.* Nisi cum Rosveido * sic hunc locum malis legere: Νεκρὸν εἶδῶλῶς ἕξᾶνον Ἀφροδίτης ἀηγάς δαίμονι, καὶ μυχρὸν, ἐκδομομαίμενοι. *Mortuum idoli simulacrum lascivo demoni Veneris, & recessum, adificarunt.* Memoria scellit Paullinum, cum XI epistola ait, Iovis simulacrum in loco Passionis constitutum: nisi & heic malis, laxe adeo locutum, ut & propinquum Resurrectionis locum comprehendat.

* *Notis in Paullini epist. 11.*

C A P. VII.

Accessum ad septimam Passionis partem. De qua hoc loco memoratur, quomodo in monte Calvariæ, ubi myrrhatum poculum gustasset, vestibus sit exutus, ac cruci affixus. Vbi tum de crucifixionis tempore actum, tum de crucis forma, partibus, ac clavis: hinc expositum, quam mundi partem spectarit Christus in cruce pendens, & qui ritus Ecclesiæ inde originem traxerint: denique cur Deus maluerit filium cruci affigi, quam alio mortis genere necari.

1. S. *Septima Dominica Passionis pars, pro triplici tempore, est trimembris. Primum enim in considerationem veniunt, quæ proxime crucifixionem antecedunt. Deinde ipsa crucifixio. Postremo quæ eam consecuta, donec deponeretur de cruce. Crucifixionem duo antecedunt. Prius, quod, ut in locum supplicii deventum, datum Iesu vinum myrrhatum cum felle mixtum.*

Vel ab aliis quidem vinum myrrhatum, ab aliis vinum felle mixtum: quæ Euthymii, & Theophylacti sententia fuit. De vino myrrhato auctor Marcus: de vino cum felle mixto Matthæus: si Latinos codices sequimur. Nam in Græcis pro vino est acetum. Nempe pro οἶνῳ videtur librarius ὄξος rescripsisse, facili errore in ea voce

cum affinitate. Nisi malis, acetum dixisse, quod vinum erat, sed acefcens: aut vinum aceto fuisse permixtum.

2. *S. Videtur autem Iesu is potus esse datus non tam animo malo, quam ex consuetudine: qua vinum dabatur admisto quopiam, quod mentem perturbaret, ut sic minus cogitatione mortis morituri terrerentur.*

Perituris siceram dare jubet Salomon Proverb. xxxi. Iudæis vero non merum dare vinum, quod animum mœstum recreat: sed permixtum aliquo, quod inebriaret, ut ita horrorem supplicii minus attenderent. Atque hoc etiam Sixtinus Amama lib. iiii. Antibarbari Bibliici * probatum ibat loco Maimonidæ in Halacha Sanehedrin cap. xiiii: *Postquam vero confessus est, potionant eum grano thuris in calice thuris, ut tollatur ab eo intellectus, & inebrietur.* Sane non thuris modo ea vis, sed etiam myrrhæ cum vino haustæ, ut tenebras animo offundat, imo etiam, ut acceleret mortem, quemadmodum Galenus tradit lib. xv. de Simpl. medic. cap. xix. Itaque & doctissimus Nicolaus Faber pro mire, legit myrrhe apud Appuleium. Prior locus est lib. vii. Metam. *Indicem sese multimodis commaculat iētibus, myrrhæ præsumptione munitus.* Alter lib. x: *Obfirmatus myrrhæ præsumptione, multis verberibus, ac ne ipsi quidem succubuit igni.* Nempe myrrha intellectum quidem obnubilat, corpori vero conciliat robur. Ac vis eadem semini crucæ: quo iccirco se præmunire solent, qui torquendi essent. Plinius lib. xx. cap. xiii: *Annunt, verbera subituris potum eruca semen ex vino duritiam quandam contra sensum inducere.* Monuit & Laurentius Ramirez de Prado Pentecontarchi cap. ix. Cui tamen ægre subscribo, cum vinum myrrhatum esse Christo exhibitum à piis mulieribus suspicatur. Nec enim tam mulierum, quam militum, vel aliorum, has partes fuisse, credibile est. Sunt & alia quæ non absimilem rationem habeant. Thus enim in potu insanos facit: largius haustum etiam mortem conciliat. Vide Dioscoridem lib. i. cap. lxx. Itaque Ptolomæus Philopator cum vellet Iudæos objicere elephantis obterendos, largis thuris manipulis condivit vinum. Nempe quo sic elephantis profus efferarentur, eoque minus parcerent Iudæis: ut cognoscere est ex iiii Macch. cap. v.

3. *S. Caterum Christus gustavit quidem, sed bibere ob amorem noluit. Hinc Christum non, ut ante, alienis, sed suis*

jam vestibus exuerunt. Prorsus enim nudus pependit in cruce, ne verenda quidem velatus.

Nudos solere crucifigi, etiam arguit Artemidorus in eruditis suis Oniurocriticon nugis lib. II. cap. LVIII: Σταυρῶσθαι ἀγὰρ ἐν πένητι. καὶ ᾧ ὁ ψυχλὸς ὁ σαυρωθεὶς. ὅτι ἡ πλεσις βλάπτει. γυμνοὶ δὲ σταυρῶνται. Crucifigi (in fomis) bonum est pauperi. Nam alius est crucifixus. Verum divitibus damnosum est. Nudi enim crucifiguntur. Ita in actis S. Pionii legas, cruci affigendum suas sibi vestes exuisse. Etiam partes, quas natura tegi voluit, ab omnibus spectabantur. Quod & Bonaventura^a, & Ludolphus^b, tradidere. Imo B. Ambrosii est lib. x in Lucam: Refert considerare, qualis ascendat. Nudum video. Talis ergo ascendit, qui seculum vincere parat, ut seculi adjumenta non querat. Victus est Adam, qui vestimenta quesivit. Vicit ille, qui tegumenta deposuit: & talis ascendit, quales nos, auctore Deo, natura formavit. Talis in paradiso homo primus habitaverat: talis in paradysum homo secundus intravit. Etiam S. Augustinus lib. XVI. de Civit. Dei cap. II, & contra Faustum lib. XII. cap. XXIII, Adamum Christo cruci adfixum confert cum Noë domi suæ nudato. Et Hesychius homilia de S. Andrea ait, sic Christum pependisse nudum in cruce, qualis Adam fuerat in statu innocentie. Aquisgranenses tamen prædicant, se habere illud velum, quo verenda Christo contacta fuere, cum in cruce penderet. Etiam I. Oostatus^c femoralibus fuisse contactum arbitratur. Et pro hac parte stant aliqui recentiorum: ut Malonius^d, qui argumentis adniti- tur, sed ficulnis, hanc tueri sententiam. Adhæc Salmeron^e. Imo ante hos omnes eo inclinasse videtur Petrus Blesensis epist. CIII: Divitibus quidem in hospitio cum honore, & reverentia susceptis, in omni opulencia delicta apponuntur de patrimonio crucifixi; Christus autem, semel olim crucifixus in ligno, foris in pauperibus suis crucifigitur, & torquetur in luto; in quibus aut nudus omnino, aut in semicinctis tabescens, fame & frigore tremens, de his, quæ interius dantur canibus, solatium angustie sue postulat: & non est qui moveatur super contritione Ioseph. Nempe, ut aliis, sic Blesensi scrupulum injecit, quod Christum verenda contactum pingent pictores. Nec culpo, quando in eo ab iis consultum est pudori. Atque idem censco de eo, quod pingunt Iesum in Iordane, dum à Ioanne baptizatur, partes eas velatum. Aliter tamen historię veritas habuit. Omnibus enim partibus nudi erant, qui baptizarentur: imo & virgines, & matronæ. Atque hæc quæ de Christo, &

cum

^a Meditat.

Vita Christi
cap. 78.

^b Part. 2.
cap. 63.

^c Paradox.

5. cap. 42.

^d Ad cap. 6.

Palco. num.

10. & lib.

4. de Imagin.
c. 4.

^e Tom. 10.
tract. 35.

cum cruci affigeretur, & cum baptizaretur, atque item de aliis cum baptizarentur, diximus, ex Cyrillo Hierosolymitano, Chrystostomo, atque aliis, comprobavimus disputatione prima de Baptismo thesi VI.

Sed redeamus ad Christum crucifixum. De quo putavi fore operæ pretium si adscriberem dissertationem Ioannis Molani lib. IV. de historia sanctarum imaginum, & picturarum, cap. IV: *Nudum etiam crucifixum esse Christum quales nascimur, iidem (Ioannes Hesselius, & Petrus Montanus) & multi alii, in Passionem Domini scribentes, diligenter annotarunt. Hinc non solum in Græcis Ecclesiis Christum in cruce pendere cum vestibus; sed etiam apud nostrates in multis antiquis imaginibus, simpliciores quidam, multum Evangelio contrarium mirantur. Nam à doctis in Hannonia viris intellexi, multos istic esse, qui rideant Lovanienses, apud quos in primaria Ecclesia, & in ipso pastoralis officii altari, veneranda imago crucifixi Christi, quæ in publicis processionibus, arduas ob causas indictis, ex arvo, & religioso more, à duobus sacerdotibus circumfertur, vestita cernitur: mirari que vehementer, istud non corrigi in tam celebri studiorum, sive (ut est Iudicum I.) literarum civitate. Sed ù non legerunt, quod Gregorius Turonensis scribit in libro de gloria martyrum^a: esse apud Narbonensem urbem in Ecclesia seniore, quæ Genesii martyris reliquiis plaudit, picturam, quæ Dominum nostrum, quasi præcinctum linteo, indicat crucifixum. Quæ pictura, dum assidue cerneretur à populis, apparuit cuidam Basilio presbytero per visum persona terribilis, dicens: Omnes vos obtecti estis variis indumentis, & me jugiter nudum aspiciatis? Vade quantocius, & cooperi vestimento: & tege linteo picturam illam, in qua crucifixus appareo. Sicut ergo vestis Christo resurgenti, aut ad iudicium venienti, appingitur; & sicut linteamina habent, qui ibidem ex sepulchris suis resurgentes pinguntur; sic etiam Salvator noster, in cruce pendens, propter nostram in præsentì vita miseriam, qui in Adam innocentiam perdidimus, non pingitur omnino nudus, sicut cruci ab iis, quos Psalmista^b canes vocat, est adfixus, sed pingitur aut vestitus, aut cinctus linteo. Postremum est nunc frequentius, partim quia huiuscemodi imago magis videtur excitare devotionem mentis, quam altera Christi, in cruce vestiti: partim vero, quia nonnulli putant, Christum in linteo tectum fuisse. Quod tamen magis opinantur, quam sciunt: & diversimode etiam narrant. Brigitta enim lib. IV^c. revelationum, Mox, ait, iussus vestes ponit, parvumque linteum verendis prætexit. Dialogus vero quidam, qui inscribitur Mariæ, & Anselmi, de passione Domini, & solemniter intermisceri solet prædicationi Dominicæ passionis, ut annotat Dionysius à Richel, Carthusianus, sic habet, lo-*

^a Cap. 22.^b Psal. 21.^c Cap. 70.

quente

quente Maria: Panniculum capitis mei circumligavi lumbis ejus. Franciscus postremo Polygranus*, (ut reliquas opiniones omittam:) Nudus crucifixus est Christus: quanquam pium opinor, credere, obsequio alicujus velata pudenda: tum quod natura etiam horreat hoc facinus, tum quod Christus ipse, in cujus erat voluntate, quod pateretur, coram castissima matre, aliisque sanctis mulieribus, non credendus est, invelatus voluisse apparere: tum demum, quod erat in cruce summus † pontifex, & hostia. Vide etiam quæ ad superiorem Brigittæ locum fusc annotavit Consalvus Durantus, presbyter, ac Theologiæ Professor. Is propter Brigittæ auctoritatem, & alia quædam, arbitratur, Christi verenda fuisse contacta linteo. Non quidem diffitetur, prorsus nudos solere affigi cruci: sed ait, Christi passionem fuisse voluntariam, nec alia pati decrevisse, quam quæ decerent: propterea vitasse quicquid honestati repugnaret, quale fuisset, si à matre, & feminarum aliis, conspiceretur prorsus nudus. Mihi videtur, ad gravitatem passionis pertinuisse, si mors ejus maxime fuerit ignominiosa; opprobrium vero auget, si nullo fuerit tectus velamine. Quodque ad sanctarum feminarum conspectum attinet, cogitandum, quid è gentilibus Livia Augusta dixerit, cum in angusta via obviam venissent, qui ad supplicium prorsus nudi raperentur. Aiebat illa, non magis horum visu se moveri, quam cum nudas conspiceret statuas. Ait Consalvus Durantus, Patrum eos, qui magno numero aiunt Christum fuisse nudum, intelligendos esse de nuditate ea, qua quis dicitur nudus, cum veste est à latrone spoliatus, utcumque sit genitalia contactus: perizoma enim, sive succinctorium, non censei in veste: quod ex Isidoro, Glossa interlineari, & Lyrano, adstruere laborat. Sed aliam fuisse Patrum opinionem, arguit, quod dicant, Christum sic nudum fuisse uti nascimur nos: atque uti Adamus fuit in paradiso: uti item cœlos petemus.

4. §. Nunc ea considerabimus, quæ ad crucifixionem pertinent. Ac primo, quia de loci circumstantia, nempe de Golgotha, antea vidimus, solam nunc attendemus temporis rationem. Hinc loquemur de materie ac forma crucis, & clavis ejus. Quibus subtexam, quam mundi plagam spectavit Christus in cruce pendens: & qui ritus inde promanarint. Ad temporis circumstantiam pertinet, quo die sit crucifixus, & qua hora. Dies erat Parasceves.

Quæ

Quæ proxime paschale festum præcedebat, atque nomen ex eo habuit, quia tum omnia ad paschalis agni immolationem, & comestionem, præpararent. Vnde liquet, Christum non eo die comedisse pascha, quo proceres Iudæorum, & maxima populi pars: sed pridie id fecisse cum discipulis: de quo plura diximus in disertatione de annis Christi nati, baptizati, mortui. Vbi & expositum, cur Iudæi non accusarint Christum, quod alio, quam ipsi, die celebraret Pascha.

5. §. *De hora dissentire videntur Euangelista. Nam Marcus xv. 25. ait, Christum hora dici tertia affixum cruci. Ἦν ὥρα τρίτη, καὶ ἐσώρωσαν αὐτόν. At apud Ioannem xix. 14. id factum legas Parasceues hora quasi sexta. Huic difficultati trifariam occurritur. Sunt qui putent, esse alterutrius Euangelista errorem. Sunt qui existiment, esse lapsum librarii in alterutro loco. Sunt qui nihil esse peccatum, ac conciliari loca ista posse arbitrentur.*

Prima est sententia eorum, qui in rebus non necessariis ad fidem, uti in minuta de loco, aut tempore, circumstantia, vel in numero, aut simili, Euangelistas statuunt falli potuisse; non item in rebus fidei, & salutis necessariis. Atque hi etiam adferunt pro se verba illa Baronii ad an. xxxiv. §. clx. *Quod Ioannes dicit, fere hora sexta; Marcus, & Matthæus, absque ulla distinctione, dixerunt, hora sexta: ut ex his cognoscas, Euangelistas in conscribendis horis horologium non habuisse præ manibus, ut per sua puncta singulas horas distinguere potuissent; sed de horis scripsisse, quod tunc opinati essent.*

Qui librarii in alterutro Euangelista errorem censent, hi aiunt, Euangelistas non integre τρίτη & ἕκτη scripsisse, sed Γ, & ς, inque ea scripturæ similitudine, vel apud Marcum Γ pro ς, vel apud Ioannem ς pro Γ irrepisse. Postea, commisso jam errore, placuisse ut non numerorum notis, sed vocibus integris scriberetur. Ac videri possit etiam Nonnus Γ pro ς apud Ioannem legisse. Saltem pro ἕκτη vertit τρίτη. Sic enim ejus habet paraphrasis:

Ἦν ἡ πλαινομένη τρίτη θανατηφόρος ὥρη
 Καὶ Πιλάτος ταχὺεργὸς ἐπὶ δὲ λαίῳ θώκω
 Ἐβραίοις ἐβόησεν, Ἴδε χεδὸν ἵσταται ἀνήρ
 Κοίτην ἔμετων.

*Eratque protensa tertia letifera hora ;
Et Pilatus promptus in consecra ex bonis lapidibus sede
Hebræis clamavit , Ecce prope stat vir
Dominus vester.*

Tertia est opinio illorum, qui hæc reconciliant. Quod non uno faciunt modo. Aliqui putant, horas non accipi pro duodecima diei parte, sed quarta, sive trihorio: quo pacto, ut ex Censorino * constat, & diem, & noctem, in quatuor vigiliis dispescebant. Sic prima diei hora sit usque ad incuntem horam quartam; secunda usque ad incuntem septimam; tertia usque ad initium nonæ; quarta usque primam noctis. Quomodo si intelligas tertiam Marci, eadem sit ac sexta Ioannis, h. e. nostra meridiana, sive duodecima. Alii aliter conciliant. Nam censent, à Ioanne per sextam Parasceues non intelligi sextam Parasceues Iudaicæ, sed Christianæ: eam Christianam Parasceuen incepisse ab hora noctis nona, qua Christus in Synedrio videtur pronunciatus in mortis reus. Ita sexta parasceues non alia fuerit, quam diei tertia. Hoc voluit B. Augustinus de consensu Evangelistarum lib. III. cap. XIII, ubi eandem esse dicit horam diei tertiam, & sextam parasceues: nec à Iohanne diei sextam, sed à parasceue, hoc est, præparatione immolationis Domini, (quod nobis verum est pascha) sextam intelligi. Ac similiter Ludovicus Ramirez de Præda pentecontarchi cap. xxxviii. Ex his nulla æque sententia placeret, quam ista, ut per horam tertiam tertius diei quadrans, per horam sextam sexta è duodenis diei pars intelligatur. Sed huic opinioni non parum incommodat, quod veterum nullus pro quadrante diei, hoc est, pro trihorio, horam dixerit. Itaque multum metuo, nequid vitii irrepperit incuria librarii. Quomodo dixeris?

6. §. *Maxime eo inclinatur animus, ut librarius confuderit
Πρόμειν ε, & Γ.*

Quæ & sententia est B. Hieronymi: (si modo is auctor) in Psal. lxxvii: item aliorum, quos memorat Theophylactus in Ioannis cap. xix.

7. §. *Sed sic quoque in ambiguo relinquitur, utrum Marcus
è Ioanne, an Ioannes è Marco, sit corrigendus.*

Posteriorem sententiam amplexi, quos laudat Theophylactus. Etiam

Etiã sic Nonnus, ut superius vidimus. Ac Petavius in XII. de Doctrina Tempor. cap. XIX. refert, habere se Petri Alexandrini opusculum ἀνέκδοτον, ubi testaretur, in autographo Ioannis, quod Ephesi adservaretur, scriptum fuisse, ὡς ἐκ τῶν ὁσεί τεύχων. De quo si certo constaret, jam decisa lis foret. Nunc dignum consideratu, an non potius sint audiendi, qui priorem opinionem sequuntur: ut Thomas Cajetanus, & Melchior Canus*.

* in 2. Luc.

8. §. *Mihi verisimilius fit, emendari Marcum oportere. Ac facile, puto, adsentient nobis, qui cogitare volent, quam multa ab Evangelistis evenisse dicantur inter id tempus, quo Christus à Caiapha est deductus ad Pilatum, & illud, quo in Golgotha crucifixus fuit.*

Nam (ut taceam secundam accusationem & damnationem à Iudæis mane factam, ut diximus) est apud Pilatum à Iudæis accusatus, ipse interrogatus, ad Herodem missus, ad Pilatum remissus, multa adeo tentata à Pilato, ut dimitteretur, & tandem extra urbem missus. Tantum sane abest, ut intra trihorium ea putem fieri potuisse, ut mirandum sit, sex intra horas evenisse, præsertim moras tantopere Pilato necentem.

9. §. *Adde quod Matthæus etiam agnoscit, solem defecisse hora sexta. At quanto est verisimilius, eadem hora & Christum esse crucifixum, & paullo post tenebras esse consecutas: quam trihorio, postquam Iesus esset crucifixus, solem defecisse?*

Quamquam videas, in hac sententia fuisse Nonnum. Sed aliud indicant Evangelistarum hæc verba: *Erat autem fere hora sexta, & facta hora sexta tenebra facta sunt super universam terram, usque in horam nonam.* Atque hæc de tempore, quo cruci adfixus est Christus.

10. §. *Secundo loco me acturum receperam, tum de crucis materie ac forma, & partibus; tum de clavio ejus. De materie, utcumque aliqui disputent, incertum est.*

Quæ & sententia est Gretzeri lib. 1. de Cruce cap. VI. Interim non dubium, quin unius generis lignum fuerit: utcumque de quatuor generibus quidam scribant, sed nullo innixi vel probabili ar-

gumento. Quidam arbitrantur, crucis lignum fuisse è robore, seu quercu, quia ejus in crucifigendo imprimis esse usus soleat, tanquam, ob duritiem, fixationi laturæ que aptum. Sillius lib. I :

Quem postquam diro suspensum robore vidit.

Et eodem libro :

— *Erecto suffixum robore mastis*

Ostentabat ovans populis.

Alterum quoque argumentum addunt, quod crux fuerit ex obvio alio promptoque ligno: quercus autem crebra, & frequens olim ac nunc quoque in Iudæa. Sed omnia hæc valde sunt infirma. Nam quercus in Iudæa est rarissima: quod hac in re etiam deceptus sit doctissimus Iustus Lipsius libro de Cruce tertio cap. XII. Imo neque ex Sillio recte colligas roboris usum in adfixione ad crucem. Nihilo sane solidius, quam cum statuunt, equum Durium, quo capta Troia, fuisse ex abiete, quia Maro^a de eo dicat,

— *Seitæque intexunt abiete costas.*

^a 2 Æn.

^b Lib. 4,

el. 1.

^c In Medea.

^d Carm. de

Nuptiis Pe-

lei, & The-

tidis.

Ac Propertius^b:

Nam quis equo pulsas abiegnosceret arces?

Aut cum aiunt, Argo navem fuisse ex abiete: quia Ennius^c, & Catullus^d, abiegnam dicant. Nam de equo Durio apud eundem Maronem legitur:

— *Et pinea furtim*

Laxat claustra Sinon.

Et navim Argo Valerius Flaccus nunc alnum vocat, nunc pinum. Quare non dubitandum, quin in istiusmodi nomen *roboris*, *abietis*, *alm*, *pinus*, pro qualibet arbore usurpent poetæ.

Sunt qui crucem ex cedro, vel cypresso fuisse conjectant, quia trecentis annis sub terris durarit, priusquam ab Helena inveniretur. In his Nicolaus, Corcyræ Metropolitæ. Sed enim nihil ejusmodi ligno opus. Nam nec alia ligna sub aquis demersa, vel terris profunde obruta, putrescunt: quod quotidie experiuntur Hollandi. Nam palos profunde in solum impactos, quasi recentes post secula tota educunt: imo & arbores inundatione everfas. Putredo, ac caries, sunt ab aëre, ac tepore. Aër, vaporque absit, proque tepore sit frigus: durabit lignum multis seculis. Quod vero capuli mortuorum tam facile putrescant, id est ex eo, quod plurimum aëris continent. Et multum ignis inest corporibus humanis: qui non omnis à morte statim expirat. Vnde aër ille tepidior, quam si foret *ce-notaphium*.

Sunt

Sunt qui scribant, lignum crucis è quadruplici lignorum genere fuisse compositum. Ac videri possit Beda iis ad hanc sententiam prævisse. Sed omnino id fabulosum: nec hujusmodi quid traditum ab antiquioribus. Ac puto, inde ortum, quod lignis quatuor crucem constare, multorum esset opinio, videlicet stipite erecto, transverso, titulo, & stipite seu mediano, h. e. sedilis excessu, seu imo, hoc est suppedaneo. Atque hæc de materia crucis.

11. §. *Forma crucis ea fuit, quæ est litera T apud Græcos, & Romanos.*

Loquimur de cruce proprie dicta, qualis illa est cui affixus est Christus. Improperie vero *crux* dicitur de patibulo: tum antiquo, quod aliter dicitur *furca*: tum novo, & in crucis locum introducto à Constantino M. Is enim, quia Filius Dei pro salute nostra est crucifixus, noluit facinorosos simili mortis genere perire. Novum igitur induxit genus patibuli, quod fune suspensos strangulabat. Nec deinceps crux obtinuit in orbe Romano. Quæ tempora quia sæpe confunduntur à viris alioqui non ineruditis, heri aliter nequit, quin spissè sæpius aberrant. Tres hæc formæ sic differunt. Vera crux, ut dixi, refert literam T: Excipe crucem *χρυσή*, sive decussatam: qualis quæ dicitur S. Andreæ. Hæc enim figuram habebat Græcæ X, vel Latinæ X. At furca sive patibulum vetus figuram habet literæ Y. Nempe stipitis superius bifidi. Erat enim lignum unum, sed divisum cornibus exurgens: non, uti crux, è duobus lignis compactum. Atque à duobus illis patentibus ramis sive cornibus, non à patiendo, ut putabat Isidorus, *patibulum* dicebatur. Patibulum recentius à Constantino inductum, hodieque usitatum, obtinet formam Græcicæ literæ Π. In hoc patibulo non clavis figi solent; sicut in veteri cruce: sed recte strangulantur. Ante Constantinum non erat moris quemquam publico iudicio strangulationi addicere: siqui *ἀγχύων* sive strangulatione, seu laqueo perirent, sponte sua sic vitam finirebant. Quare *κρεμαίνω* & *suspendere* in publicis suppliciis non aliter debent intelligi, quam de cruce addictis. Ne quidem aliter *suspendendi* verbum accipitur in illo x 11 Tabb. *Caput obnubito, & ex arbore infelice suspendito*. Quoties igitur de suspensione sermo est, sedulo attendere oportet de quibus temporibus sit sermo. Quemadmodum idem quoque faciendum in Græca voce *σάπρος*, & Latino *patibulum*. Nam ante Constantinum nunquam intelligi debent de ligno, unde

penderent strangulati, sive lignum illud vocetur furca, sive crux. Utroque enim sumi videas. Crucem veram per *patibulum* signat Salustius: cum IV Histor. ait, *patibulo affigi*. At de furca usus Tacitus in XIV Annalium: ubi conjungit *patibula, ignes, cruces*. Furca etiam capienda, cum in Glossis Philoxeno tributis *Patibulum* exponitur *σάραπος*: sed additur (sic enim recte emendant) *ῥοχαίως*. Hæc quippe antiquior est *σάραπος* significatio. Fufe doctæque de his Salmasius epistolis de Cruce.

12. §. *Nec vera crux solum figuram referebat Hebræi Tau, sed etiam Ægyptii.*

* Cap. 245.
 & seq.

Qua de re Salmasium vide libro de cruce*. Vbi inter alia doctet, iccirco non modo *Dei*, vel *Di* appellari; sed etiam *salebdi*, à crucis forma, quia *saleb* Ægyptiis crux. Addit, forma hac sæpius etiam occurrere in literis Ægyptiorum Hieroglyphicis, uti SS. Patres annotarunt: ac aliquando etiam cum anfula inveniri, sicut Tavi Abyssinorum.

13. §. *Queritur, an non & figura eadem sit, vel fuerit, Tau Samaritani. Putavit hoc Origenes propter locum Ezechielis cap. 1X, ubi Dominus jubet, ut angelus per mediam eat Hierosolymam, inque fronte eorum, qui piis suspiriis ob peccata populi, & calamitates ejus, ingemiscunt, Tau notet, quo his solis parcat, dum occisione occiduntur, qui non fuerint ita signati. Nec dubium, quin eo alludatur Apocalypsi cap. VII, cum jubetur parci in fronte signatis. Sane Tau Hebræum intelligi nequit, cum hoc habeat figuram longe aliam: que propius accedit ad literam Π. Sed dicebat Origenes, se ex homine Hebræo intellexisse, gentem suam olim alias habuisse literas, ubi eadem esset figura literæ Tau, ac Græcis. Deque mutatis literarum ductibus vere aiebat.*

Nam ante captivitatem Babylonicam eadem fuere Iudæorum ac Samaritanorum literæ. His Moses usus, his David, ac cæteri. In captivitate demum Iudæi assuevere literis Chaldæis, & Assyriis. Eapropter Esras auctor fuit ut biblia deinceps non Mosaicis, sive Sa-

Samaritanis, sed Chaldæis literis describerentur: ut fusius comprobamus lib. I de re Grammatica cap. xxxi. Existimavit igitur, Ezechielem loqui de figura literæ T, non qualem habet apud Iudæos, sed Samaritanos.

14. *S. Sed nihil æque huic Origenis sententiæ obstare videtur, quam quod in Samaritanis bibliis litera Tau non habeat figuram Tau Græcorum, verum longe diversam. At in Ægyptiorum literis Tau est ejus figura. Num igitur inde obortus sit error, dum Samaritanæ, & Ægyptiæ literæ, confunduntur? Verum videmus, etiam B. Hieronymum idem, ac Origenem, dicere.*

Sic enim ille ad superiora Ezechielis verba: Antiquis Hebræorum literis, quibus usque hodie utuntur Samaritani, extrema Tau litera, crucis habet similitudinem: quæ in Christianorum frangitur, & frequenti manus inscriptione signatur. Nec dicere possumus, Hieronymum Samaritanas literas ignorasse: cum Samaritana etiam consulere biblia soleat: unde initio libri I I commentarii in epist. ad Gal. ait: *Quam ob causam, Samaritanorum Hebræa volumina relegens, inveni &c.*

15. *S. Sed hoc quoque argumentum eluseris, si dicas, Hieronymum, cum in Ezechielem scribens Origenem sequeretur, fuisse ab eo deceptum, quia necdum sciret literas Samaritanas: quas postea demum didicerit, ac jam sciret, cum in epistolam ad Galatas commentaretur. Interea & elabi aliter possumus, nullius Origenem, vel Hieronymum, erroris insimulantes; quod malim. Videlicet si dicamus, Samaritanos habuisse geminam literæ T figuram: quarum una referret &c.*

Fortasse autem otiosa est omnis hæc quæstio: nec Ezechiel particulatim loquitur de figura literæ: sed indefinite de signo aliquo. Nam Aquila quidem, & Theodotio, retinent Hebræam hanc vocem T A V. Sed LXX, & Symmachus, *Ἰουδαῖος* translulere *σημαῖον*. Auctoridem Hieronymus initio lib. I I. commentarii in epist. ad Gal. cap. I I I. Sane *τῆ ταυ*, signum, à *τῆ ταυα*, signavit.

16. *S. Atque hæc de figura crucis. Componebatur vero ex*

duobus lignis: stipite arrectario, & ligno transverso. Stipes erectus respondebat malo in navi: lignum transversum antenna malo navis alligata. Prior magnam partem obtgebatur corpore cruciarum. Alteri alligabantur, vel affigebantur brachia expansa.

Prior, quæ crassior, longiorque, sic describitur Tertulliano lib. 1. aduersus nationes: *Pars crucis, & quidem major, omne robur, quod directa statione desigitur. Idem partem eam staticulum, & statumen appellat: nempe ab eadem origine, unde statuam dicimus. Eo ipse libro cap. XII: Si de hoc differentia intercedit, quanto distinguitur à crucis stipite Pallas Attica, & Ceres Pharia, quæ sine forma, rudipalo, & solo staticulo ligni informis dedicatur. Nec absimili significatione B. Hieronymus ait uxorem Lothi in staticulum salis esse conuersam. Arrectarium huncce crucis stipitem Iustinus appellat ὄρθρον ξύλον. Ad transversum lignum cruciarum extendebat manus, quæ deinde affigebantur. Hinc Arrianus in Dissertatione Epicteti lib. IV. cap. XXVI: Καὶ ἐν τῷ βαλανείῳ ἐκιδυσάμεθα, καὶ ἐνλείνας σεαυτὸν, ὡς οἱ ἐσαυρωμένοι, τρέβη ἔνθεν καὶ ἔνθεν. Ut in balneo vestibis exutus, & te ipsum extendens, ut solem crucifixi, hinc inde fricaris. Atque huc referunt antiqui interpretes verba illa Christi ad Petrum Ioa. cap. ult. *Extendes manus tuas, & alius te cinget.* Est quoque in Actis S. Pionii Martyris: *Vltro se vestimentis spoliavit, & in cælum suspiciens ac Deo gratias agens, super lignum se ipsum extendit.**

17. §. *Ex stipite arrectario metienda est altitudo crucis: quæ non uniuersimodi semper erat. Quædam enim cruces extra ordinem fuisse sublimiores.*

Qualis illa Hamani quinquaginta cubitos alta; ut est in historia Hesteræ: qualis item ea, cui affixus fuit à Carthaginensibus Regulus: de qua Silius Italicus lib. 111:

— Cum robore pendens

Italiam cruce sublimis spectaret ab alta.

Hanc diversitatem etiam cognoscimus ex epigrammate hoc Lucilii:

Μακροτέρῳ σωρῶ σωρῆμον ἄλλον ἐαυτῷ

Ὁ φθονερός Διοφῶν ἐγγὺς ἰδὼν ἐπάκη.

Vertit Salmasius*:

Cum Diophon cruce suffixum majore videret

Alius esse alium, tabuit invidia.

* Lib. de
Cruce
p. 314.

Sublimius solito patibulum, ex ejusdem Salmastii emendatione*, * *Vulgo enim legitur improbi patibulum.*
improbum patibulum dixit Sallustius in quarto Historiarum apud Nonium. Quomodo *improbium natus*, de grandioris staturæ homine; item *improbiora labra* de nimis grandibus, legimus; & *podex extans improbius*, pro altius. Ut taceam de *labore improbo* apud Maronem, & similia apud alios.

18. §. *Plurimum vero non erant sublimiores, quam ut pedes cruciarii à terra tribus solum, vel quatuor pedibus abessent.*

Et nisi adeo humilis fuisset, quomodo potuissent de solo in eam insilire? quod indicant hæ loquendi formæ, *excurre in crucem, adscendere in crucem, in crucem tolli, levari, exaltari, imo in crucem saltare?* Imprimis vero hoc necesse habent confiteri, qui hæc non de mediano ligno sive sedilis excessu interpretantur: sed de *σπονδιω* sive suppedaneo. De quo inferius loquar in minoribus crucis partibus. Nec si tam alta fuisset crux, quam quidam volunt, unus eam ferre potuisset. Quo de more dicam, cum loquar de Christo prius, mox Simone Cyrenæo, Christi crucem bajulante. Præterea si alta adeo crux fuit, ac vulgo putant, quomodo matrona illa Ephesia, de qua apud Petronium Arbitrum legere est, solum cum milite & ancilla, potuit maritum de cruce tollere. Denique modus, quo in cruce, nec tamen per crucem moriebantur, satis altitudinem hanc refellit. Nam in sublimi cruce non potuissent, nisi fame, exanimari. At humiliori cruci conveniunt tot alia, quæ mortem adferrent. In his crucifragium fuit: item quod interdum supposito ad stipitem igni pendentes ustularentur: quodque non raro objicerentur bestiis, ut hæ cruci adsultantes diriperent viscera. Quod tamen non iero probatum exemplo Laureoli ab urfis decerpti, ut est apud Martialem in Spectaculorum libello: nam dixerit aliquis, hos & arbores scandere ad instar felis, vel simiæ. Malim dicere de canibus & lupis. Catullus epigr. cix, in Cominium:

*Effossos oculos voret atro gutture corvus,
 Intestina canes, cetera membra lupi.*

Appuleius lib. vii Met. Et *patibuli cruciatum, cum canes & vultures intima protrahent viscera.* Dixeris, nisi sublimior fuisset crux, facile potuisse noctu cruciarium ab amicis auferri de cruce. Sed huic rei consultum fuit custodia militari. Vnde Petronius Arbitr: *Proxima*

ergo nocte cum miles, qui cruces adservabat, nequis ad sepulturam corpora detraxeret. In Ægypto mos similis, ut videre est ex Plutarcho in Cleomene; qui narrat, ut adfixo cruci sint additi *οὐ τὸ σῶμα ἔκλειομένους ἀνεσώρευμαθὸν Φυλάττωντες.*

19. §. *Valde autem falluntur, qui vel *σῶρον* Græcis, vel Latinis crucem, putant aliquando constituisse solo stipite arrethario, in terram defixo.*

Censet hoc Iustus Lipsius lib. I. de Cruce cap. v. Tuetur autem his Tertulliani verbis in Apologetico cap. xvi: *Quanto distinguitur à crucis stipite Pallus Attica, vel Ceres Pharia? quæ sine effigie rudi palo, & informi ligno prostant.* Atqui locus potius contra Lipsium facit. Nam aperte vocat crucem, & stipitem, sive palum. Nempe conveniunt quidem eo, quod utrobique sit stipes: sed differunt quod in cruce præterea sit lignum transversum. Sententia igitur est: Non esse gentilibus mirandum, si Christianis forma crucis in pretio sit; cum ipsi sub forma stipitis sive rudis pali Athenis quidem colant Palladem, in Ægypto autem Cererem sive Isidem. Quantillo, inquit, hæc distant? num alio, quam quod in cruce ad stipitem lignum alterum accesserit? Et sane duo hæc ligna etiam requirit lib. adversus Iudæos cap. x. 17: ubi mystice enarrat verba illa Mosis benedicens filiis Iosephi Deuteronomii cap. xxxiii. 17: *Tauri decor ejus, cornua unicornis cornua ejus, in eis nationes ventilabit pariter ad summum usque terræ.* Post hæc è Mose adducta subjungit doctor ille Afer, ex parte jam ante nobis allata, & exposita. Non utique rhinoceros destinabatur unicornis, vel minotaurus bicornis: sed Christus in illo significabatur: taurus ob utramque dispositionem; aliis ferus, ut judex; aliis mansuetus, ut salvator: cujus cornua essent crucis extrema. Nam & in antenna navis, quæ crucis pars est hæc, extremitates hujus cornua vocantur: unicornis autem, medio stipite palus. Videmus, duo animantia memorare, taurum bicornem, & rhinocerotem unicornem. Transversum crucis lignum ait referre taurum bicornem: quia lignum illud se habet in cruce, ut in navis antenna, cujus extremitates duæ appellantur cornua: unde sic Maro:

Cornua velatarum obvertimus antennarum.

Ac similiter Lucanus lib. vii. *vela dixit pendentia cornibus æquis; & Valerius Flaccus in i Argonaut. levum antenna cornu.* Imo & Artemidorus lib. ii. cap. xii. de Tauro, *κέρα* appellat. Vt vero tauro bi-

bicorni assimilat Tertullianus cornua ligni transversi: ita stipitem arrectarium comparat cum rhinocerote: quia ut rhinoceros cornu habet unicum, in naribus puta, unde & nomen accepit; sic etiam stipes ille in medio sui habeat palum acutum, eum videlicet cui solet infidere cruciarius: ut postea plenius exponam. Hæc satis refellunt opinionem Lipsii de cruce unius stipitis. Quemadmodum & illud falsum, quod putabat, stipitem erectum proprie *crucem*, transversum autem lignum proprie vocari *patibulum*. Nemo enim veterum sic iis utitur vocabulis.

20. §. *Vidimus de partibus crucis majoribus: quæ formam crucis constituunt. Sunt præterea aliæ minores, non tamen simpliciter necessariae, quia & crux erat sine partibus minoribus. In his de una constat ex Scripturis: Ea est tabella supra verticem: quæ continebat supplicii causam.*

Ita in Christi cruce hæc tabellæ inscripta erat mortis ratio, quod regnum affectasset: ut plenius exponetur capite proximo. Græcis ideo titulus αἰτίαι. De quo Scaliger Animadversionibus Eusebianis ad annum 1973*. Erat vero tabella cerussata, cui literæ atramento sic inscribebantur, ut longius conspicerentur. Nec tamen grandes adeo quam censent, qui putant, sublimes usque adeo cruces fuisse Romanis. Hic quoque media ineunda est via. Quia vero scriptæ literæ istæ majusculæ in gypso, hinc tabellam eam Sozomenus, de cruce Christi agens, λδκωμα appellat. Id vocabulum Etymologus magnus ait signare tabellam gypso dealbatam, utilem ad ei inscribendum, quæ publicanda essent. *Album* vocat lex Constantini in Codice Theodosiano. λδκωμὸν σενίδα nuncupat Nicephorus Callistus. Ac firmat illud Hesychii, huic probando etiam Salmasio adlatum: Σανὶς λδκωμῆ, λδκωμα, ἐν ᾧ αἱ γεγραφαὶ Ἀθηνῶσιν ἐγεγράφθησαν πρὸς τὸν κακὸν ἄνθρωπον. Τίθεται δὲ καὶ ἐπὶ τῶν σαυρῶν. SANIS alba, album, in quo sententia adversus maleficos Athenis scriberentur. Apponebatur vero in cruce. Quod postremum capere oportet de temporibus ante Constantinum Magnum. Ac plane existimo, Hesychium (Christianus enim fuit) in animo habuisse αἰτίαι, quæ conspecta in cruce Christi.

21. §. *Præterea attendebatur in cruciariis, ne, si solum manus affixæ essent ligno transverso, ruptis manibus corpus decideret de cruce. Huic metui bisariam potuit obviam iri:*

prior ratio est, si medio trunco affigeretur lignum, cui cruciarius insideret: altera, si sub pedibus esset affixum lignum, cui cruciarius insisteret.

Vtrumque horum videre est è picturis crucis, cui Franciscanos affixere Japonenses. Hoc interim differunt, quod manus pedesque non clavis adfixerint, sed funibus alligarint cruci. Quemadmodum & in eo discrimen fuit, quod sic alligatos cruci carnifex, medium diaphragma lancea transfigendo, vita privaret.

22. §. *Prius horum, videlicet lignum medianum inter femina excurrentis, ac prominens, agnoscitur ab iis Theologis, qui vixere ante tempora Constantini M., cum crux etiamnum foret in usu, ut ejus figuram optime potuerint nosse. Ut sunt Iustinus Martyr, Irenæus, Tertullianus.*

Iustini verba primo apponam loco, ex dialogo ejus cum Trypho-
^a *Deuteronom.* ne. Vbi primo adducit verba Mosis ^a, benedictis Iosepho: glo-
 33. 17. riamque ejus inter fratres comparantis tauro bicorni, ac rhinocero-
^b *Pag. 249.* roti unicorni. Subdit deinde ^b: Μονοκέραλον & ἡ κέρατα εἰδενὸς ἄλλως
edit. Com- πρῶτον & ἡ γῆρας & ἐχθ' ἂν τις εἰπεῖν καὶ λοιπὸν εἶξαι, εἰ μὴ ἔτι πάντες οὗ
melin. τ' σαυρὸν δεικνύσιν. ὁρθιον ἦν τὸ ἐν ἐστὶ ξύλον, ἀφ' ἧ ἐστὶ τὸ ἀνώταλον μέρος εἰς
 κέρατος ὑπερκαμύλον, ὅταν τὸ ἄλλο ξύλον περσοκαμοθῆ, καὶ ἐκατέρωθεν ὡς
 κέρατα τῶ ἐν κέρατι παρεζωγυμῆα τὰ ἄκρα φαίνηται. καὶ τὸ ἐν τῶ μέσα
^c *Salmastius* πηγυμῆον ὡς κέρατος, καὶ αὐτὸ ἐξέχον ἐστὶν, ἐφ' ᾧ ἐπαχύνεται οἱ σαυρὶμοιοι.
^{lib. de Cru-} καὶ βλέπεται, ὡς κέρατος, καὶ αὐτὸ σὺν τοῖς ἄλλοις κέρασι σπερμαμαλι-
^{ce pag. 243.} σμῆον. Unicornis enim cornua nullius alius rei, aut figura, quis similia dixe-
^{corrigit eis} rit, vel ostenderit, quàm typi crucem designantis. Rectum enim unum est li-
^{sententia} guum: unde summa pars in cornu sustollitur, cum aliud ei lignum adaptatur,
^{sit, eminere} & utrimque extremitates, ut cornua, uni illi cornu adjuncta apparent:
^{in figuram} & quod in medio impactum est lignum, ipsum etiam, ut cornu, eminet; puta
^{cornu, sive} in quo cruciarii rebuntur, ac insident, ac apparet ut cornu, ipsum quoque
^{cornus.} cornibus aliis conformatum, ac compactum. Videtur ut quatuor cornua
 agnoscit in cruce Iustinus: duo, quibus taurum bicornem referat:
 ea sunt extremitates ligni transversi, antennam referentis. Duo
 item, quibus referat monocerotem: nempe & cornu monocerotis
 refert, quod supra medium stipitis arrectarii exstat: & præterea
 cornu hoc representatur palo in stipite medio. Est & quintum cor-
 nu, nempe extremitas ima stipitis arrectarii. Sed hoc præterit Iu-
 stinus,

stinus, quia sub terris latet. Iustinus vero, dum hanc etiam partem annumerat, quinque statuit extremitates. Sic enim scribit lib. II. cap. XLII: *Ipse habitus crucis fines & summitates habet quinque; duas in longitudine, & duas in latitudine, & unam in medio, ubi requiescit, qui clavis adfigitur.* Extremis verbis clare signat τὸ ἐξέχον πῆγμα. Vt male de suppedaneo intellexerit Feuardentius *. At Tertullianus, quia consideraret crucem sub figura literæ T, non habuit rationem ejus, quod supra medium ligni transversi stipites arrectarius paululum emineret. Itaque triasolum crucis agnoscit: videlicet cornua duo ligni transversi, & unum mediis stipitis erecti. Verba ejus antea adduximus, ut liqueret, crucem Tertulliano nunquam dici de solo stipite. Nunc partem eorum apponam, ut magis pateat de palo eminente in medio stipite arrectario. Sicigitur ille adversus Iudæos cap. x: *Nam & in antenna navis, quæ crucis pars est, hujus cornua vocantur: unicornis autem in medio stipitis palus.* Vt quidem Pamelius rescripsit, qui illud cornua se de suo supplevisse agnoscit. Retinet & Scaliger: sed maluit: *Quæ crucis pars est hæc, extremitates hujus cornua vocantur.* Sed Salmasio placet hæc veterum codicum lectio: *Quæ crucis pars est, hoc extremitates ejus vocantur.* Extremitates istæ cornua dicuntur: unde crux tauro comparatur, ut superius satis exposuimus. Hujus vero est loci, quod subdit: *Unicornis autem medio stipite palus.* Vbi clare signat lignum illud in medio stipitis erecti referens cornu monocerotis. In editione B. Rhenani est, *media stipite palus*; pro medio, vel in medio stipite. Vnde Pamelius fecit, *media stipitis palus.* Quod σόλονον. Possis & cum doctissimo Bartholino ^b legere, *medius stipitis palus.* Proclivis fuerit error, ut medio sit ex medius, quia ϑ, vel simile, sæpe pro us soleat scribi. Idem Tertullianus lib. II. adversus Iudæos *sedilis excessum* nuncupat. Pars, inquit, crucis, & quidem major, est omne robur, quod erecta statione defigitur. Sed nobis tota crux imputatur, cum antenna scilicet sua, & cum illo sedilis excessu. Excessum vocat, ut Iustinus τὸ ἐξέχον. Vt vero hic sedile nuncupatur, ita censet maximus Salmasius ^c; quia in ea subsiderent, *subsi-*

^a In notis ad Irenæum.

^b Lib. de Cruce pag. 128.

^c Lib. de Cruce pag. 230.

Hanc mihi vel acuta

Subsidem cruce sustine.

Putabat Iosephus Scaliger ^d, etiam sedilis excessum notari à Julio Firmico, cum libro de errore profanarum religionum ait: *Cornua nihil aliud, nisi venerandum crucis signum monstrant. Hujus signi uno extenso, ac*

^d Animadversionibus in Eusebium pag. 10.

directo cornu, mundus sustentatur, terra constringitur. Nec assentio Claudio Salmasio, qui * censet, per unum illud cornu intelligi summam partem stipitis arrectarii. Nam tria solum cornua agnoscit, præterito medio stipitis palo. Præter quem duo alia ponit cornua ligni transversa, quod considerat, quasi è duobus esset lignis compactum, quæ brachia hominis repræsentent. Sic enim subdit: *Et è duorum, quæ per latus radunt, compagine, Oriens tangitur, Occidens sublevatur, ut sic totus Orbis, tripartita stabilitate firmatus confixi operis, immortalis radice fundamenta retineat.* Atque hæc de mediis stipitis palo, sedilis excessu.

* Libro de
Cruce
pag. 247.

23. §. *Vidimus de priori ratione sustinendo corpori: quæ debetur sedili. Altera est ab ligno cruci impacto, in quo pedes cruciarii. In hoc pede uno prius insituisse videtur cruciarius: ac deinde ei, altero etiam pede imposito, insituisse.*

Videntur hoc indicare variæ loquendi formæ. Vt, *excurre in crucem*; quod legas apud Plautum Mostell. II. I. *insilire in crucem*, Mil. Glor. II. 3: *ascendere in crucem*, cui opponitur *descendere de cruce*: ut locuti etiam, qui prætereuntes crucem Christo insultarunt. A secundo est Plauti Bacchidibus vox *Crucifali* ficta, quasi in crucem salientis.

24. §. *Quæritur igitur, an hoc ἑποπόδιον etiam fuerit in cruce Dominica. Nullus meminit eorum, qui ante Constantinum M. vixerunt. Sed meminere aliquot, qui multo postea fuere.*

Fortasse etiam Nazianzenus, sive potius Apollinaris, vel alius in Christo Patiente: cujus verba sunt ista:

— Ἡλωσαν χέρας,

Πόδας τε καθήλωσαν ἐν πικτῶ ξύλω.

Quod fortasse reddere possis:

Fixerunt clavis manus,

Impacto ut affixere ligno ejus pedes.

Saltem intelligi nequit τὸ ἐν μέσῳ πηγνύμενον ξύλον: sive palus è medio stipitis arrectarii existans, cui ut equaleo insiderent: eoque vel non signatur aliquod ex lignis minoribus, vel fuerit hoc πῆγμα illud prope in imo stipite, cui insisterent. Ac multum hoc antiquitatem ejus.

ejus sententiæ fulciret, quia tam Apollinaris, quam Nazianzenus, vixere anno Christi trecentesimo, & sexagesimo. Fuit hæc sententia Iosephi Scaligeri. Sed enim non video, cur non potius assentiam Claudio Salmasio, cui *πικλὸν ξύλον* est stipes erectus, soloque defixus. Quomodo & Terminus, qui palus erat ligneus, *defixus in agris* dicitur Tibullo:

Nam veneror, seu stipes habet defixus in agris.

Sane ad stipitem hunc arrectarium affigi solent pedes, uti manus ad lignum transversum.

Ad certiora igitur veniamus. Post Apollinarem, ac Nazianzenum annis ducentis claruit Gregorius Turonensis. Obiit enim annis quatuor ante sexcentimum; uti quatuor post eum Gregorius Magnus. Hunc in cruce suppedaneum, ac fortasse primum, itatuisset, evidens est ex lib. I. de gloria Martyrum cap. VI: *Quæritur, cur planta affixa sint, quæ in cruce sancta dependere visa sunt potius, quam stare. Sed in stipite erecto foramen factum manifestum est. Pes quoque parvula tabula in hoc foramen insertus est: super hanc vero tabulam, tanquam stantis hominis, sacra adfixa sunt planta.*

Eam Turonensis conjecturam plane secutus est Beda in Collectaneis: quando è quatuor diversis lignis compactam fuisse crucem ait. Vixit ille seculo toto post Turonensem. Videlicet anno septingentesimo, & deinceps. Ac pene annis quingentis post similiter Innocentius III, qui anno claruit millesimo ducentesimo: & sermone priori de martyre uno hunc in modum loquitur*: *Fuerunt autem in cruce Dominica ligna quatuor, stipes erectus, & lignum transversum; truncus suppositus, & titulus superpositus. Quæ postea repetit, mysticeque enarrat. Iustus Lipsius nihil causæ habuit, cur intelligeret de trunco in terra juxta crucem apponi solito, ut esset *ἀντεπεδῆς* sive obliqui sustentaculi loco. Nec enim is crucis pars erat. Et fulciendæ cruci non unus suffecisset truncus; sed pluribus fuisset opus. Quo minus autem de sedilis excessu possit intelligi, in causa est, quod ex quo crux in usu esse desiit, de illo non amplius loquantur scriptores: minimeque omnium, qui vixere tanto post Gregorium Turonensem. Omnes enim pedibus in Turonensis sententiam ierunt. Et quod *suppositum truncum* appellat, indicat, loqui de supposito toti corpori, non ventri, & natibus duntaxat: præsertim quia sic insiderent, ut magis starent: at suppedaneo vere insisterent. Adhæc opponit Innocentius *titulum superpositum*, & *truncum suppositum*:*

* Pag. 171
edit. Colo-
niensis an.
1575.

tum: ut, sicut ille supra verticem, ita hic sub pedibus fuerit.

25. *S. Etiam Gregorii Turonensis sententiam secuti sunt pictores multi, qui post eum, sed ante complura secula, vixerunt.*

De quo malo verba ponere Francisci Feu-ardentii Notis in Irenæi librum II. cap. XLII: *Istud denique plurimum confirmant vetustissima crucifixi Domini nostri in templis servata imagines, quas etiam eodem anno, quo hæc scribimus, MD LXXV, multis in locis conspeximus, cum dicto scabellulo, in quo pedes etiamnum distincti secretique duobus clavis affiguntur. Nimirum Viriduni in majori eademque vetustissima ade unam: & monasterio, quod à divo Paulo nomen habet, alteram. Treveri ejusdem formæ vidimus in majori templo duas: in ade B. Virginis, tres: sancti Simeonis, duas: S. Paulini, unam: & S. Maria, alteram. Consuetudo in templis diversis, tres. Colonia Agrippinæ etiam ejusdem formæ imagines, id est, pedibus disjunctis, atque duobus clavis in subjecta tabella confixis, plurimas conspeximus. In summo templo tres; ad S. Severinum, tres; ad S. Cunibertum, tres; ad S. Gereonem, unam; ad S. Ursulam, unam; ad S. Mariam de Capitolio, unam; in cæmeterio S. Georgii, unam; ad Indulgentias, unam; ad S. Mauritium, unam; ad Clarisas, unam; in quodam Xenodochio, unam: audimusque, in aliis sacris locis tales multas servari: quibus superior conjectura nostra non mediocriter firmatur.*

26. *S. Præterea suppedanei formam conspiciere est in Roma subterranea. Sed & in veteribus numis eam observarunt viri eruditi.*

Ac primus in his Nobilis, ac doctissimus præceptor meus, Franciscus Nansius, hoc nomine etiam laudatus Iosepho Scaligero in Animadversionibus Eusebianis.

27. *S. Multorum nihilominus opinio est, pictorum & similitum de suppedaneo esse commentum.*

Sane non agnoscit Iustus Lipsius in libris de Cruce. Est & Theophili Rainaldi in Metamorphosi Iatronis cap. III*: *Nulla hujus fulcri & sustentaculi vestigia apparent apud Ethnicos, cruciariorum supplicia describentes. Et quid opus suppedaneo, si possent tolli vel levari in crucem? Quomodo & veteres de hac re locutos videmus.*

* Pag. 64.

28. §. *Negant quoque, vel suppedaneo, vel mediano ligno, cui insiderent, fuisse opus, quia nervosa adeo sint hominis manus, ut nihil periculi sit, ne mole corporis rumpantur: saltem pedibus conjunctis, & clavis ad stipitem arretarium adfixis. Id fortasse aliquid sit in corporibus tenuibus & emaciatis: veletiam corpulentis, quando ante Solis occasum corpora de cruce tollerentur: ut fiebat apud Iudæos: sed apud alias gentes ratio erat dispar, ubi non tollebant corpora de cruce, sed cibum relinquebant alitibus, & si humilior esset crux, etiam lupis, ac canibus. Cujusmodi cadavera tempore diutino ita tabescebant, ut neque nervi sufficerent corpori sustinendo, imprimis mole vel pondere prægravato.*

Saltem non dubium, quin corpora paulatim putrescant, ac tum tabe liquefacti corporis, tum pondere corporis penduli, foramina manuum dilatentur: eoque corpori, quod suppedaneo, vel alterutro sit suffultum, minus à ruina in cruce periculum esse, quam si utrumque absit. Nec putandum, si neutro esset opus, Iaponenses esse usuros utroque; antiquos autem alterutro saltem: ut liquet ex Irenæo, & aliis, qui bene crucis formam norant: ut qui vixerint, quando adhuc crux obtineret. Nec audio, qui censent, nimis fore delicatum mortis genus, si ita insiderent, vel insisterent ligno. Nec enim delicatum videtur illud, quod efficit, ut diutius in gravissimo supplicio vivant. Nisi quis cum Meccænate sapiat, qui vitæ tantam putabat jucunditatem, ut eam prorogari optaret, si vel acutæ cruci insideret: ut antea vidimus. Sed si quis quærat, utrum potius censeam in Christi cruce fuisse, sedilis excessum, an suppedaneum: de priori dixero: idque ob Tertulliani, & aliorum auctoritatem, qui, ut dixi, vixere, cum crux obtineret. Suppedaneum vero qui certo agnoverit in cruce Dominica, ante Turonensem habemus neminem. Imo neutrius mentio est apud veterum ullos, qui de cruce inventa ab Helena, & forma ejus crucis, egerunt. Solum enim meminere stipitis recti, antemnæ, & tituli. Videre hoc est ex Cyrillo Hierosolymitano, Ambrosio, Paullino, Rufino, ac tribus his æqualibus, Socrate Scholastico, Hernia Sozomeno, & Theodoretò.

29. S. *Nunc à partibus , & forma crucis , ad clavos venio.*

* *Vigerius
choro. 7.*

Quos Gregorius Turonensis *Dominicos* vocat , quia Dominus iis cruci adfixus fuit. Vulgus pictorum , imo & scriptorum aliqui * , Dominum , uti & latrones duos , funibus alligatos cruci arbitrantur. At eos refellit ipsa *crucifigendi* vox : quæ vim amittit , si fuerint alligati , non clavis fixi : ut etiam apud Augustinum est psal. LXVIII. Et sane veteres Theologi uno ore aiunt , eos clavis affixos. in his è Græcis sunt Chrysoftomus homil. de cruce , & latrone , & homil. xv in epistol. ad Rom. Nonnus in XIX cap. Ioann. adhæc Basilius Seleuciensis orat. XVI. è Latinis vero B. Augustinus lib. I. ad Simplicianum quæst. II , & tractat. VII. in Ioannem ; nec non S. Gregorius lib. XV III. Moral. cap. xxv. & Alcimus Avitus Carin. III :

Etsi confixas clavis extendere palmas

Non potuit , liber mentem cum voce tetendit.

Et sane sic in cruciariis obtinuisse , videre est ex Seneca de vita beata cap. XIX , & Plinio lib. XXVIII cap. IV ; ut Appulcium mittam ; atque è Græcis Vlpianum in Demosth. orat. *κατὰ Μειδῆς* , atque alios. Et si in latronibus aliter fuisset , non operosum fuisset S. Helenæ distinguere crucem , in qua Christus pependit , ab illis latronum , contra quam est apud Paullinum epist. XI , ad Severum , & Theodoretum lib. I. Histor. cap. XVI. ut reticeam juniores : quales Nicephorus lib. VIII. cap. XXIX , Alexander Monachus orat. de inventione Crucis , & Georgius Hamartolus in Chronico. Nam indicium fecisset Helenæ , quod in his deforent foramina clavorum. Nec tamen abnuam , olim etiam funibus adligatos cruci. Saltem in apocrypho opere Abdiæ Babylonii legas lib. III. Historiæ Apostolicæ : *Proconsul mandat questionariis , ut ligatis manibus , & pedibus , non clavis adfixus suspenderetur , quo diutino cruciatu desceret.* Sed de exigua ejus scriptoris auctoritate nihil nunc dicam : præsertim , quando de eam Historicorum Historia vidimus. Hoc igitur suffecerit nunc , quod propositum fuit proconsuli abire à vulgari crucifigendi modo , ut vita , ac cruciatus foret diuturnior. Quod satis arguit , quam nihil illud repugnet consuetudini clavis adfigendi. Interea in sexto Lucani , (ubi de maga Thessala , cruciariorum reliquiis ad artes suas utente , sermo est) de vinculorum adligatione verba sunt aperta. Clarum quoque illud Artemidori Oneirocriticon lib. II. cap. LVIII : *Σταυρῶσθαι ἀνδρῶν ἀγάμωρ , γάμων παρρηγορῶν , δὲ τῶν δέσιν , ἀλλῶ δὲ πάντων*

τοὶ συμφέροντες. Crucifigi (se somnianti) viro non habenti uxorem nuptias prædicat, ob ligaturam; attamen non adeo commodas. Imo etiam concurrere videntur clavifixio, & vinculorum ligatio: & fortasse in ipso Christo. Audiamus Hilarium lib. x de Trinitate: Sed forte penduli in cruce corporis pæne, & colligantium funium violenta vincula, & adactorum clavorum cruda vulnera sunt dolori. Et videamus, cujus corporis homo Christus sit, ut in suspensam, & nodatam, & transossam carnem dolor invaserit. Nec videtur aliter capi oportere illa Tertulliani in Scorpiaco cap. xv: Petrus ab altero cingitur, cum cruce adstringitur. Videlicet per cinctiorem intelligit non solum clavifixionem, sed etiam conjunctam ei vinculorum adstrictionem. Quomodo & Theophylactus exponit illud Ioan. xx i. 18. *Extendes manus tuas, & alius cinget te.*

30. §. *Clavis plurimum affigebantur cruci jam erectæ: quandoque tamen, maxime si sublimior foret crux, jacentes ac supini imponebantur cruci exinde erigendæ.*

Prius defigi solere cruces, quam affigeretur cruciarius, ostendit Iosephus lib. vii. de exitio Iudææ: Ὁ ἡ Βάσις περιέταξε καὶ περιγυῖαι σαυρόν, ὡς αὐτίκα κρεμῶν τὸν Ἐλεάζαρον. Bassus jussit crucem defigi, tanquam protinus suspensurus Eleazarum. Idem cognoscimus ex illo Titi Quinctii epigrammate in Alcæum poetam:

Ἄφλοι, καὶ ἀφυλλοῖ, ὀδοιπῆρε, τῷ δ' ἔπι νῶτῳ

Ἀλκαίῳ σαυρὸς πῆγνυλαι ἡλιέαι.

Quod Salmasius * vertebat:

Fronde libroque carens super isto monte, Viator,

Vt crux Alcaeo figitur alta, vides.

Proque hoc modo sunt formæ illæ loquendi, *adscendere in crucem, insilire in crucem, in crucem levari.* Nempe vel in suppedaneum cruciarius insiliebat, vel, id si nullum foret, in medium palum, sive sedilis excessum, à carnifice levabatur: haut aliter ac aliquem à stratore in equum sublevare videmus. Salarum enim in crucifixione usus aberat: qui si fuisset, veterum aliquis meminisset. Atque hæc de priori, longeque vulgatiore ratione crucifigendi.

De posteriori cognoscere est ex Actis S. Pionii. Inque Christo idem obtinuisse, sententia est Laurentii Iustiniani sermone de Passione, Palæoti cap. vi. de sacra sindone, & Francisci Lucæ Brugenfis in Matth. cap. xxvi i. 35. Dissidentem interim Malonio ad Palæotum de sacra sindone cap. vi. num. vii i. Mihi quoque non du-

bium, quin in Christo obtinuerit consuetudo receptor: qua prius nuda crux infigebatur humo: ac deinde in eam tollebant illum qui foret crucifigendus.

31. §. *Præterea queritur, quas corporis partes clavis transfixerint. Illud quidem convenit, manus pedesque trajectos: sed remanet in controversia, de manibus quidem, qua parte perforati; de pedibus vero, utrum altero alteri imposito; pes uterque uno transmissus sit clavo; an uterque seorsum fuerit trajectus. De priori ambigunt, num hir sive vola, hoc est medium manus fuerit trajectum, an vero vel carpus, qui inter brachium & manum, vel proximum carpo metacarpium. Prius multi contendunt. Ac pro se adferunt verba hæc Zachariæ XII. 6. Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum? Vt vulgata habet tractatio: sive, ut in aliis: Quid sunt plagæ istæ inter manus tuas? Vt ad verbum sonant Hebræa. Eo alii laxius manum accipiunt, ut carpum comprehendat. Ac censent, sic potius capi Scripturas oportere, quia carpus firmior sit vola ad corporis pondus sustinendum.*

Posteriori modo Antverpiæ pinxerat Petrus Paullus Rubenius, vir & doctrina, & pingendi arte clarus. Hæc quia pictura in templo, & loco illustri erat collocanda, ob novitatem picturæ, turbavit animos quorundam; qui iccirco litem ei movere: in his Ioannes Cramuel Lobkowitius, Abbas Difenbergenfis, & Melrosensis: ut ipse scribit ad Bartholdum Nihufium. Vt & inde videas, cum ligno tum mediano, tum suppedaneo, plane advesari.

32. §. *Alterum erat, utrum Christus cruribus divaricatis, ac pedibus disjunctis pependerit, eoque pedes singuli seorsum fuerint clavis transfixi; an uno clavo pes uterque, quia pes unus alteri esset impositus. Si prius, quatuor fuerint clavi: si posterius, terni.*

De isto sic Baronius in Annal. ad an. xxxiv, num. cxiv: De Christo Domino antiquiores imagines quatuor ipsum affixum clavis representant: nempe

nempe seorsum singulis pedibus singulis affixis clavis. Sed aliam sententiam de tribus clavis recentior probavit usus. Pro posteriori modo est, sive Nazianzenus, sive Apollinaris, in Christo Patiente, & toto seculo junior eo Nonnus. Imo & alii multi: inque his Theologi illi, qui Revelationes Brigittæ, vel scripserunt, vel limarunt. Sed aliter auctor libri de Passione Cypriano tributi: *Clavis sacros pedes terebrantibus.* Et plures advocarem ad partes, nisi liqueret, cum morem fuisse Romanum. Nec aliter capiendum est hoc Plauti Mostellaria act. II. sc. I:

Ego dabo ei talentum, primus qui in crucem excucurrerit:

Sed ea lege, ut affigantur bis pedes, bis brachia.

Multum hoc lucis capit, si insitere suppedaneo, ut etiam apud Iaponenses sit. Apud quos ea pœnæ ratio multum convenit cum Romana. Quippe manus licet, pedesque non affigantur clavis; sed solum alligentur; tamen crux eorum & *ἑσπέρδιον* habet, cui insistant, & lignum inter femina, cui insideant. Ut videre est ex Franciscanorum historia, quos Iaponenses cruci affixerunt. Nec aliter dixerint Trevirenses, qui dextri pedis clavum se habere jam à multis seculis prodiderunt: quod ipsum ex antiquis memoriis se referre ait Iustus Lipsius in Notis ad librum II de Cruce cap. IX. Nec quicquam apertius his verbis Gregorii Turonensis lib. I de gloria Martyrum cap. VI. *Clavorum, inquit, Dominicorum gratia, quod quatuor fuerint, hæc est ratio. duo sunt affixi in palmis, & duo in plantis.* De plantarum clavis ait objici posse, eas in sacra cruce dependisse, ut his nihil fuerit opus. Respondet, *In stipite erecto foramen factum manifestum est. Pes quoque parvula tabula in hoc foramen insertus est. Super hanc vero tabulam, tanquam stantis hominis, affixæ sunt plantæ.* Excessit Gregorius Turonensis quadriennio ante annum sexcentimum, octennio ante Gregorium Magnum. At quatuor quoque agnoscit Ruffinus, qui annis ducentis antecessit: de quo mox videbimus.

33. S. *Atque hæc de cruce, & clavis, ratione temporis, quo Christi, & Apostoli fuere. Subjungam, quæ pertinent ad tempora trecentis quasi annis postea subsequuta: quando crucem eam reperisse creditur Helena, mater Caesaris Constantini.*

* Lib. de
Cruce pag.
371. &

Mirantur alii, imprimis maximus Salmasius*, Eusebium multa seqq.

quidem referre de pio Helenæ studio in visitandis locis, quæ Christus calcasset, deque Ecclesiis exstruendis: sed illud præterire de tribus, dum Calvariæ mons repurgatur, crucibus inventis, uno Domini, ac duabus latronum: item de cruce Domini exinde agnita, quod ægrotâ mulier latronum crucibus admota, non recuperavit valetudinem, sed tactu ejus, de qua pependerit Christus: adhæc de clavis crucis Christi, quos Helena dederit filio Constantino, partim galeæ ejus, partim equi freno infigendos, ut hoc pacto tutior foret adversus hostes. Sane tanti hæc visa fuere Theodoretō, ut etiam eo retulerit prophetiam Zachariæ xiv. 20: *Καὶ ἔσται τὸ ὄπι τῷ χαλινῷ ἔ ἵππων ἅγιον τῷ κυρίῳ παντοκράτορι.* Atque erit hoc in freno equi sanctum domino omnipotenti. Quod majoris foret auctoritatis, nisi pro freno equi Hebraice foret *tintinnabulis*: illis nempe, quæ collis equorum appendebantur, ac Græcis dicebantur *κώδωνες*. Ut præteream, quod quæ sequantur apud Zachariam, pertineant non ad Hierosolimam illam, qualis erat sub imperatoribus Christianis, sed antequam à Tito est destructa. Quis vero illa de inventa cruce, ac clavis, melius scire potuit Eusebio, qui tum temporis vivit, & tam sedulo & accurate singula de Helena enarrat? An dicendum, ea omisisse, quia non crederet rumori vulgi? sed eum postea ad sensu Episcopi Hierosolymitani, & aliorum auctoritate, vires ac pondus accepisse? atque inde esse, quod viri pii ea pro certissimis habuerint? Meminere enim ætate proximi, Cyrillus Hierosolymitanus, Ambrosius, Paullinus, Rufinus, & qui seculo post inventam crucem claruere, tres æquales scriptores, Sozocrates Scholasticus, Hermias Sozomenus, & Theodoretus.

Magis etiam miratur idem vir summus, quomodo clavi crucis Christi potuerint dignosci ab illis, qui fixi fuerint in cruce utraque latronum. Neque enim cruci in hære potuerunt, quia ut tollerentur crucifixi, necesse fuit extrahi, inque terram conjici. Num dicemus, clavos quosque, iis locis unde prius fuerant exempti, iterum esse insertos?

Simeonis Metaphrastæ, quem Baronius in Annalibus sequitur, opinio est, cum Christus esset sepeliendus, B. Virginem hosce clavos è corpore filii exemptis, & in sinu suo collegisse. Sed enim hoc si foret, quanto verisimilius esset, clavos à piis ad servatos, quam annis prope trecentis postea sub terra esse repertos ab Helena, magni Constantini matre! Adhæc Marcus Velserus pluribus adstruit lib. I.

de Cruce cap. xxxiv, moris fuisse in Iudæa, ut quibus instrumentis aliquis in cruce neci esset datus, eadem cum illo terra obtruerentur. De quo ex Rabbiniis etiam inferius dicam.

34. §. *Quid inventa cruce clavis factum sit, exponit Rufinus Histor. Eccles. lib. 1. cap. viii:* Clavos quoque, quibus corpus Dominicum fuerat affixum, portat (Helena) ad filium. Ex quibus ille frenos composuit, quibus uteretur ad bellum. Et ex aliis galeam nihilominus belli usibus aptam fertur armasse.

Vbi, ut dixi, quatuor videmus clavos agnoscere: cum alios dicat freno, alios galeæ infervisse. Ac similiter Theodoretus histor. Eccl. lib. 1. cap. xviii. De duobus assentit Gregorius Turonensis loco ante memorato: de aliis duobus paullo aliter. Sic enim scribit: *Queritur etiam, quid his clavis fuerit factum. Duo sunt, quos supra diximus aptatos in freno; tertius projectus in fretum: quartum adserunt esse defixum in capite statuae Constantini.* At cur freno inferti? Causam addit, *Quo facilius, si adversæ gentes restitissent principi, hac virtute fugerentur.* Nec dubitat dicere, Zachariam de hoc vaticinatum, verbis istis: *Erit, quod in equum ponitur, sanctum Domini.* Clavorum istorum magnam esse virtutem, comprobat postea eo, quod Iustinus imperator, a mago quodam illusus, propter pecuniam, expertus est, ac suis omnibus patefecit. De tertio clavo, in fretum ab Helena projecto, sic rem paullo plenius narrat: *Adriaticum mare magnis fluctibus movebatur, in quo tam frequentia erant naufragia, ac demersio hominum, ut vorago navigantium diceretur.* Tunc provida regina, condolens excidia miserorum, unum ex quatuor clavis deponi jubet in pelagus, confisa de Domini misericordia, quod sævas fluctuum commotiones facile posset opprimere. Quo facto redditur mare quietum, tranquillaque deinceps navigantibus stabra præstantur. Unde usque hodie sanctificatum mare venerantur, cum ingressi fuerint, jejuniis; orationibusque & psalterio vacant. De quarto clavo sic scribit: *Adserunt, esse defixum in capite statuae Constantini: quæ civitate, ut aiunt, tota, excelsior esse suspicitur: scilicet ut tota, cui eminet, salutis quodammodo galea coronata est.* De horum clavorum usu vide sis Ambrosium in funere Theodosii, Cassiodorum in Tripartita lib. 11. cap. xvi. Paullum Diaconum, Eutropii continuatorem lib. xi, Zonaram Annal. part. 111; Nicephorum lib. viii. cap. xix. Hos laudo fidem Mallonii, notis in Alphons. de stig. Chr. p. 363.

35. S. *Supereſt videamus, an clavi iſti, non quatuor dico ſe-
tertius ſubmerſus, ſed ſummum tres ſupereſſe exiſtimentur.*

Sane unus eorum ab Helena dicitur tranſmiſſus Romam in Ec-
cleſiam S. Crucis in Hieruſaiem. Hodieque illic adſervari, ait Fran-
ciſcus Maurolycus in Topographia ſanctarum reliquiarum. Nec
aliter Chriſtianus Adricomius in deſcriptione Hieroſolymorum
num. CCXLII. Præterea Mediolani clavus ſumma in veneratione
eſt. De clavo autem pedis dextri, Treveris adſervato, jam antea
vidimus. Sed de primo horum Romam miſſo, nihil tale veteres,
qui aiunt, freno vel galeæ inſertum eſſe. Cum vero multo plures tri-
bus clavi hodie oſtendantur: quæritur, an non hoc clamet impoſtu-
ram. Contentus ero adferre, quid ad hoc respondeat Baronius an.
CCCXXVI, num. LIV: *Accidit fortasſe alicubi: ut clavus aliquis inter ſa-
cras Reliquias adſervatus, quo myſtica membra Chriſti, nempe Martyr quiſ-
piam, conſixus eſt, idem unus ex ipſis Chriſti clavis fuerit exiſtimatus. Quali
dicat, ut error ſit, abeſſe tamen animum fallendi: & ſic quoque poſ-
ſe quodammodo Chriſti crucifixi clavum nuncupari: quia Chriſtus
in membris ſuis ſæpe ſit crucifixus. Nempe ea loquendi forma, qua*

* Act. 9. 4. Chriſtus ipſe Saullo dicebat, * *Cur me perſequeris?*

36. S. *Quia de forma crucis, & clavis, abunde videor pro
inſtituto dixiſſe, venio ad illud, quam ad mundi plagam
vultum Chriſtus direxerit dum in cruce penderet, deque
ritibus, qui inde defluerunt. Vetus eſt traditio, Chri-
ſtum, cum crucifigeretur, occidentem ſpectaſſe.*

Meminit ejus rei B. Hieronymus in Marc. c. xv. Et paullo hoc ju-
nior Sedulius lib. iv. al. v:

Occiduo ſacræ labuntur ſidere planta:

Arcton dextra tenet, medium lava erigit axem.

Item Bedain Luc. cap. xciii, S. Germanus in Theoria rerum Ec-
cleſiaſticarum, Io. Damascenus lib. iv. Orthod. Fid. cap. xiiii.
qui tres paullo poſt annum ſeptingentimum vixere.

37. S. *Quia autem Chriſtus expansis manibus in cruce Oc-
cidentem ſpectabat: eo in baptiſmo quoque, in quo, ut Apo-
ſtolus teſtatur, crucifigimur Chriſto, Chriſtuſque in verbis*

cru-

crucifigitur, baptizandus sic statuebatur, ut expansis in formam crucis manibus, terque demonem exsufflans, spectaret Occidentem.

Quem ritum cognoscere est ex Dionysio Arcopagita lib. de cælesti Hierarchia cap. 11.

38. §. *Etiã hinc ritus alter, ut precantes respicerent orientem.*

Vti memorant Clemens Rom. lib. 11. Constitut. Apostolicarum cap. LVII, Iustinus lib. quæst. ad orthodoxos, quæst. cxviii. Clemens Alex. lib. iv Stromat. Tertullianus adversus Valent. Origen. homil. 111 in Num. Basilii lib. de Spiritu S. Damascenus lib. iv. de fide orthodoxa cap. xiii. Nempe servus Stratonis ejus, qui Tyriorum postea rex factus, ex domini consilio orientem solem in occidente quærebat, ac reperit: ut Iustinus in Trogi epitome narrat lib. xviii. At Christiani è contrario Christum, justitiæ solem, occidentem, hoc est, morientem pro se, in oriente quærunt, eumque precantes animi illuc oculis spectant.

39. §. *Ceterum hujus ritus non ea solum causa adfertur, quod Christus in cruce spectavit occidentem, sed etiã quod in sepulcro sic positus fuerit, ut caput occidentem versus fuerit conditum.*

Vt Adricomio ex inspectione sacri sepulcri observatum in descript. Hierosol. num. cccxxxv.

40. §. *Quod item faciem occidentem versus converterit cælum adscendens.*

Hoc idem adstruit ex vestigiis pedum Christi marmori impressis, qui in monte Oliveti spectantur: ut idem Adrichomius refert.

41. §. *Quod præterea occidentem versus conversurus faciem creditur in adventu secundo.*

Quod colligunt ex illo, quia Act. I dicatur, *Quemadmodum vidistis eum adscendentem, ita veniet.* Hujusmodi vero aliquid habere incerti, fatendum: interim vero non sunt dissimilia, quæ ab iis curiose adeo adferuntur.

42. *S. Imo & eo Orientem spectandum in precibus dixere, ut cogitemus, quomodo Adam in Oriente sit ejectus à paradiso, ac cum eo pariter nos felicitate istac exciderimus, quam per Adamum secundum luculentius recipimus.*

Sed uti hæc ratio locum habeat in nobis cis paradisum habitantibus, ita contrarium exigeretur in illis qui trans paradisum incolunt Orientem.

43. *S. Majoris vero momenti ea est consideratio, cur Christus potius cruci sit adfixus, quam alio supplicii genere adfectus.*

Superius quidem ostendimus, cur Christum crucifigi maluerint iudices. At nunc dispicitur, cur Deus hoc potius supplicii genus elegerit, quam ut vel decollaretur, sicut decessor ejus Ioannes Baptista: vel dissecaretur serra, sicut Iesaias propheta; ut aliorum supplicia in aliis præteream.

44. *S. Ratio vero adfertur à veteribus non inelegans, quod conveniret, ut sicut primus homo in ligno nobis peperit mortem: ita filius Dei nobis vitam acquireret in ligno.*

Natura humana vulnus accepit in ligno, Adamo primo comedente de arbore scientiæ boni & mali. Eidem naturæ medicina est ab ligno, Adamo secundo pro nobis patiente in cruce. Vnde in hymno Ecclesiastico:

*Hoc opus nostræ salutis ordo depopescerat,
Multiformis proditoris ars ut artem falleret,
Et medelam ferret inde, hostis unde laferat.*

45. *S. Præterea eo Deus spectavit, quod hoc mortis genus esset maxime acerbum, eoque magis ostenderit Dei odium erga peccatum, amorem vero erga hominem.*

Quam illustre enim est indicium odii erga peccatum quod noluerit illud expiari, nisi supplicio tam duro, diroque. Quantum etiam documentum amoris & misericordiæ erga nos, quod voluerit ipsum Filium unigenitum ejusmodi supplicium pro nobis sustinere?

46. *S. Adde quod non modo valde esset acerbum, sed etiam*
igno-

ignominiosum, & infame supplicii genus. Humillimus igitur humillimo, sive abjectissimorum hominum affici voluit supplicii genere.

Itaque gentiles ridere hoc solent in Christianis, quod fiduciam collocarent in crucifixo: quem & Epicureus ille Lucianus contemtim^a appellat τὸν ἐν τῇ Παλαισίνῃ ἀνασκολοπιθεῖν^b. Sed Christianos non pudit crucifigi. Imo B. Paulus I ad Cor. I 1. 2 negat, se quicquam scire, præter Iesum Christum, καὶ τῶτον ἐσαυρωμένον^c. Notum illud, quod Ignatio tribuitur: Ὁ ἐμὸς ἔρως σαυρωθεῖς^d. Nec sivit Constantinus Cæsar, ut illud supplicium ulterius inferviret tollendis facinorosis. Quare illud fustulit. Vnde B. Augustinus tractatu III in Ioannem: *Modo in pænis reorum non est apud Romanos; ubi, cum Domini honorata est, putatum est, quod & reus honoraretur, si crucifigeretur.* Nimirum movit Cæsarem, quod hoc supplicio salvatum esset genus humanum, videlicet, quod ad sufficientiam meriti, non efficaciam applicationis. Omnes nimirum reducit à captivitatis necessitate: reducit solos fideles à captivitate. Pro omnibus mortuus, si PRO notet finem conditionalem; non mortuus pro omnibus, si PRO notet finem absolutum, sive effectum. Quomodo veterum Patrum sententiam in postremo Historiæ Pelagianæ libro fusius exposuimus.

^a Lib. de Peregrini morte.

^b Illam in Palestinæ crucifixum.

^c Et hunc crucifixum.

^d Amor meus crucifixus.

47. §. *Etiam rationem hanc mysticam ejusmodi mortis adducit Athanasius De Incarnatione Verbi Dei, Vt in morte sine mutilatione integrum corpus servaret, & causa subduceretur iis, qui Ecclesiam in partes cupiunt dissindere.*

Quantopere sane unitas Ecclesiæ cordi fuerit Iesu Christo, arguit præcatio ejus Ioann. xv 11. 11. 20: ubi & hanc causam, cur pro unitate ea oret, bis adducit; *Vt credat Mundus, quia me misisti.*

48. §. *Quæritur, an in veteri Testamento evidentem habeamus prædictionem hujus crucifixionis. Non arbitror. Censuit id tamen Iustinus Martyr, dialogo cum Tryphone.*

Vbi agit de illo ex psal. xcvi. 10: *Dominus regnavit à ligno.* Ac similiter legit Tertullianus adversus Iudæos cap x, & lib. III adversus Marcionem cap. xix, & xx 11. Item Arnobius, Lactantius,

Augustinus, Cassiodorus, Fortunatus. in cuius hymno tempore passionis cani solet:

*Impleta sunt, quæ cecinit
David fideli carmine,
Dicens in nationibus,
Regnavit à ligno Deus.*

Ac legas etiam in Psalterio Romano. Ab Hebræo, tamen codice absunt, ac vulgata Latina. Sed Lindanus vult, Iudæos sustulisse ex codice Hebræo: Genebrardus, sciolos quosdam mutilasse codices Latinos. Verum ut, propter Iustini autoritatem, credimus, in nonnullis codd. fuisse duo hæc verba, $\delta\sigma\tau\epsilon\ \xi\upsilon\lambda\omicron\varsigma$: ita abfuere ab iis, quibus usi Hieronymus, Theodoretus, Euthymius. Præterea desunt in codice Chaldæo. Nec ea Latino interpreti addi voluere Romani correctores, ac Sixtus V, & Clemens VIII Pontifices. Planeque iis assentio, qui arbitrantur, è glossæmate hominis pii irrepisse in quorundam exemplarium contextum. A qua opinione alienus nequitiam est Faber Stapulensis.

49. §. *Fuere interim in V. T. typi, quibus hoc mortis genus significaretur. Ut exaltatio serpentis in deserto: de qua Numer. XXI. 8. Unde Christus ipse Ioan. III. 14. 15: Sicut Moses exaltavit serpentem in deserto: ita exaltari oportet Filium hominis.*

Nec ignoro, complures doctissimos viros exaltationem hanc intelligere de prædicatione Euangelii. Sed capi oportere de exaltatione in ligno, sive crucifixione, indicant hæc Christi verba Ioan. XII 32: *Cum exaltatus fuero è terra, omnes traham ad me.* Quibus subiungit Evangelista: *Hoc autem dixit, significans, quæ morte esset moriturus.* Miretur fortasse aliquis, Deum hoc potissimum symbolum elegisse apud populum usque adeo propensum ad idolatriam: ut in hoc ipso serpente eventus comprobavit. Nam necesse habuit Ezechias rex eum confringere, postquam eo populus ad cultum idololatricum abuteretur: ut est II sive IV Reg. XVI. 4. Sed enim voluit Deus, quemadmodum læsi erant à serpentibus, sic liberarentur serpentis conspectu. Sicut autem serpens æneus figuram quidem habuit serpentium, à quibus erant læsi; sed non habuit venenum: sic Christus habuit figuram primi Adami; sed non habuit peccatum. Præcipue vero

vero similitudo in eo consistit: quod sicut, qui corporis oculis aspicerent serpentem in perticam levatum, liberabantur à morte temporali: sic qui oculis fidei intuentur Christum elevatum in lignum crucis, hi liberantur à morte æterna.

C A P. VIII.

De iis, quæ Christo fecere alii, dum in cruce pendens vixit.

1. §. **A**B iis, quæ ad crucifixionis tempus, & formam crucis, pertinent, venio ad illa, quæ contingere, donec de cruce deponeretur. Horum alia mortem antecedunt, alia consequuntur.

Quæ præcedunt mortem, triplicia sunt. Alia alii fecere Christo: alia dicta sunt à Christo. Alia à Deo facta sunt ad glorificandum Christum.

Quæ Christo fecere, partim ab inimico plane animo sunt profecta: partim aliquid habent humanitatis.

Ad prius pertinet quadruplex ignominia. Primum, quod à latere ejus duo sunt latrones crucifixi. Deinde quod titulus sit adscriptus cruci, quasi foret læsæ majestatis reus. Ad hæc quod eo in cruce nudo, & inspectante, vestes sint divise. Tandem, quod Iudæi ac gentiles irriserint & subsannarint crucifixum.

Tria priora eodem ordine commemorat Euangelista Ioannes. Et videtur is maxime consentaneus naturæ. Quare huic potius, quam illi aliorum Euangelistarum insistam: eo magis, quia postremus scripserit Ioannes.

2. §. De primo ignominia genere sic Euangelista: Crucifixi sunt cum eo duo latrones. Quomodo, ut Marcus * * Marc. ait, impletum, quod ait Iesaias cap. LIII. 12: Cum iniquis reputatus est. 15. 23.

Imo in medio eorum est crucifixus: quasi aliis duobus magis facinorosus. Atque hac ipsa de causa vulgo existimant, sublimius aliis

pendisse. Ac sic pinxere Albertus Durerus, pluresque alii non parvi nominis. Sed de iis, quæ de suo historiæ sacræ addiderunt, magnam partem verum est illud Lucilianum,

Pergula pictorum, veri nihil, omnia falsa.

3. *S. De altero narrat Scriptura, Pilatum in tabella capiti affixa scribi iussisse causam hanc supplicii, quod regnum affecisset apud Iudæos.*

Ioannes XIX. 19: Ἐγγράψθη ἡ καὶ τίτλον ὁ Πιλάτος, καὶ ἔθηκεν ἐπὶ τῆς σταυροῦ. *Scriptit & titulum Pilatus, & posuit super crucem.* Condemnationis titulum intellige. Præter quem & alii erant multi. In his, sepulchri. Vnde Iuvenalis:

— *titulos digna sepulchri.*

Vbi lapidis inscriptio intelligenda.

4. *S. Titulus vero erat, ut integre eum refert Ioannes, qui postremus Evangelistarum scripsit; Iesus Nazarenus rex Iudæorum.*

Fuse differit Cajetanus, cur hoc crimen potissimum adscripserit Pilatus, cum plura fuerint, quorum accusaretur. Vide eum Ientaculi primi quæstione quarta. Sane hoc pacto egregie se ultus est de Iudæis. Negabant illi, posse esse Cæsaris amicum, nisi eum, qui regem se diceret, pœna crucis afficeret, quæ seditiosos maneret. Paruit ille: atque ita fati ostendit, Cæsaris se gratiam cupere. Sed dum scribi jubet, *Iesus Nazarenus Rex Iudæorum*; non, (ut maluissent proceres Iudæorum) qui se regem diceret Iudæorum: exprobravit iis stultitiam, quod regem expectarent, & quando haberent, voluissent eum cruci affigi.

5. *S. Tribus linguis adscriptus fuit titulus: Hebræa, quia hac uterentur, ubi sumtum supplicium: Græca, quia hæc maxime familiaris esset Orienti, ex quo Alexander Magnus eum subegisset, & Seleucidæ, sive Syro-Macedones, imperium illic tenuissent, ut Ptolomæi in Ægypto. Latina autem, quia Iudæa & Syria reliqua in Romanorum foret potestate, ex quo Tigranem vicerat Pompeius.*

Ho igitur tribus hisce linguis scriptus fuit titulus, quia nemo Hieroso-

rosolymsis foret, quin aliquam è tribus hisce linguis nosset. Ut nihil sit opus eo recurri, quod in tribus linguis cernamus non contemnendum Trinitatis mysterium. Quod placuit, inter alios, Iacobo Ledesimæ, libro de divinis Scripturis quavis lingua non legendis, cap. III*.

*,Pag. 19.
ed. Coloz.

1527.

6. §. *Ac Lucas quidem hoc ordine linguas recenset, Græca, Latina, Hebræa: Ioannes illo; Hebræa, Græca, Latina.*

Arripiunt hunc Ioannis ordinem Baronius, Gretzerus, alii, ac Latinam linguam extremo aiunt loco collocari, quia locus extimus foret honoratissimus. In quo immane quantum eos ratio fugit. Baronius tamen hoc evincere conatur ex eo, quod in theatris, & amphitheatris, ima cavea Senatorum foret. Quasi hoc alia de causa fuerit, quam quia sic proximi spectaculo forent, ac facilius cuncta cernerent. Idem Baronius pro se adfert, quod in pompa triumphali præmitterentur aurum, & alia hujusmodi: postea vero dux subactus, & inde imperator consequeretur. At hoc factum, ut sic voluptas cresceret spectaculo. Quod non fuisset, si initio præissent victi duces, & imperator. Imo ne in eo quidem satis rem explicat, cum Imperatorem ait postremum fuisse. Nec enim in fine is, sed medio pompæ erat. Quippe sequebantur Imperatorem amici, ac senatores, posteaque legiones. Nihilo solidius est, quando postremum ait fuisse locum consularem: Cujus causam vide apud Plutarchum in Problematis. Nihil profecto certius, quàm Romanis, duo si forent, honoratiorem fuisse locum priorem; si tres, medium. Quare longe aliter statuendum de ordine linguarum, quam Baronius putavit.

7. §. *Nempe Ioannes retinet ordinem eum, quo lingue istæ in Iudæa fuere usurpatæ. Nam Iudeorum sermo vernaculus erat Hebræus; à Græcis victi, Græcam; à Romanis subacti, Romanam didicere.*

Proque eo ordine etiam se habet harum trium linguarum antiquitas. Latina enim profuxit è Græca, Arcadum imprimis, qui Dorice locuti. Græca autem promanavit à Phœnicia, sive Syra, quæ dialecto solum ab Hebræa differebat.

8. §. *At Lucas attendit ordinem Pilati, vel ministrorum: qui primum locum genti dedere, quæ prius vicisset Iudeos; secun-*

confuta. De qua dixerunt milites: Non scindamus eam, sed fortiamur de illa, cujus sit.

Quæstio est, qualis fuerit tunica Christi, quæ ἀβάφθη * dicitur in Scripturis. Variæ de eo sententiæ sunt. Mihi optime videtur hanc rem explicasse Salmasius Notis in Vopiscum †: ubi docet, tunicarum, id est, χιτώνων, alias fuisse χιτῶνες sive ῥαπίδες, vel συμφορητῆδες, h. e. scissiles sive futiles, sive fibulatas: alias ἀβάφθης, sive inconsutiles: priores utrimque in humeris fibula constringebantur: posteriores vero una ex parte fibulis jungebantur; ex altera vero parte erant non conclusæ. Sic nostræ, ut vocant, camisix, utrimque sunt ῥαπίοι, conclusæ, sive conclusæ, ac tectæ: sed pallia ab una parte sunt χιτῶνα sive ῥαπία, partesque fibula conjunguntur. Ἀβάφθον igitur, quod non habet ῥαφίω, seu ῥαφίδα, h. e. περόνιω, sive fibulam. Sed hanc rem idem doctissimus, & summus vir, fusius se persequi velle ait in Opere de re vestiaria. Tunicam hancce Christi, à matre fuisse extexam, traditum est ab Euthymio. Vt admodum preciosam extollit. Nonnus in paraphasi Ioannis cap. XIX, ubi vocat αἰγλήεντα χιτῶνα splendidem tunicam. Eiusdem est:

Οἶνοπα μὴ χιτῶνιδυ ἀληθέα τόνδε χιτῶνα
Θέσκελον ἀμφιέποντα τύπον, ξένον.

*Ne rubram hanc veri coloris tunicam dissecemus,
Habentem formam divinam, & peregrinam.*

At aliter Isidorus Pelusiota lib. I. epist. LXXIV, ubi sic scribit: Τίς ὁ ἀγροεὶ τῆ δὲ πέλειαι τῆς ἐδοῆτο ἐκείνης, ἥπερ οἱ πτωχοὶ κέχρηται τῆ Γαλιλαίων; *Quis ignorat vestis illius vilitatem, qua pauperes Galilaorum utuntur?*

12. §. *Quarta est ignominia, quod Iudæi ac gentiles irriserint, & subsannarint Christum.*

Id etiam fonti facere sit inhumanum: quanto magis infonti?

13. §. *Derisores isti fuere quadruplices. Ac primo dicuntur, sannis, & convitiis excepisse prætereuntes: ut qui capita quassarint, dicentes, Vah, qui destruis templum Dei, & in tribus diebus illud reædificas! salva te ipsum, descendens de cruce. Si filius Dei es, descende de cruce.*

Quasi se filium Dei declarare debuerit descendendo de cruce, & non potius manendo in ea donec moreretur, & postea resurgendo è sepulchro. Quomodo impleturus erat illud Osee XIII: *Ero mors tua, ò mors.*

14. §. *Alterum irrisorum genus fuere principes sacerdotes cum scribis & senioribus. Quorum talis sermo: Alios salvos fecit: se ipsum non potest salvum facere.*

Bella oratio! Scilicet credituri erant de cruce descendenti, qui credere noluerunt à morte resurgenti: quod longe erat majus.

15. §. *Addidere etiam: Confidit in Deo: liberet nunc eum, si diligit eum: dixit enim, Filius Dei sum.*

Impie profecto, atque etiam stulte: cum non potuerint ignorare, Deum prophetas, & tot sanctos homines, qui in numine reposuissent suam fiduciam, non tamen semper eos præsentibus eripuisse periculis.

16. §. *Tertium genus irridentium fuere milites, qui spectantes titulum dicebant, Si tu es rex Iudæorum, salvum te fac.*

Utrum ab his etiam sitienti in cruce oblatum fuerit acetum, postea melius dicitur.

17. §. *Quartum genus est latronum, qui una erant crucifixi. Hi dixerunt, Si tu es Christus, salvum fac te ipsum, & nos. Sic Matthæus, & Marcus. Sed Lucas de uno id dicit: alterum enim rogasse, ut sui vellet esse memor, cum venisset in regnum. Quæ veteres sic conciliant, ut prius ambo sint convitiati: postea alter respuerit.*

Ita Origenes tractat. xxxv in Matth. Athanasius serm. de Passione & Cruce Domini, Ambrosius lib. x. in Lucam, Hieronymus in cap. xxvii. Matth. Chrysostomus homil. xxi ad Rom. in mor. & homil. lxxxviii in Matth. Prosper contra Cassianum cap. xiv, Titus Bostrensis in Luc. cap. xxxiii: item Theophylactus, Euthymius, alii.

18. §. *Fortasse tamen simplicius dixeris, cum Euangelista in plurali latrones aiunt, unum è latronibus intelligi.*

De quo loquendi genere, Scripturis familiari, pluribus dixi lib. IV. orat. Institut. cap. VI II. sect. x.

19. §. *Vt cumque hoc est, latronum ille, qui pendeat à dextra, alterum increpuit: Tunc, tu inquam, qui in eadem es damnatione, ac brevi Deo omnium rationem reddes, necdum Deum times? Nos iuste damnati dignas subimus pœnas: hic vero quid commisit? Deinde (miram fidem!) eum, quem, ut maleficum, ac mox moriturum, videbat in cruce pendentem, moriturus & ipse, Dominum vocat, atque addit, Memento mei, cum veneris in regnum tuum.*

Non videtur ulla oratio adeo brevis tam multa complecti, quam latronis pauca verba. Pœnitentiam videmus, & contritionem, quam vocant, translatione petita à rerum durissimarum imminutione in particulas minutissimas. Nec corde solum dolet, sed ore etiam peccata sua confitetur, atque ita sarcinam eorum à se abjicit. Confitemur autem sponte, ac libere, coram infinita multitudine eorum, qui tempore paschali solent congregari Hierosolymis. Solent hi esse circiter quadragesies centena & quinquaginta virorum millia: ut ex Flavio Iosepho ^a computant Ioannes Boudinius ^b, & Theophilus ^c Reinaudus ^e. Præterea ex caritate socium blasphemantem increpat. Idem, non de præsentis supplicio, sed vita futura sollicitus, orat, non mundanam salutem, ut à rege terreno: sed cælestem. Atque orat, non ut Salome pro liberis suis, præfniendo quid fieri velit, nempe ut filiorum uni à dextris sedere det, alteri à sinistris: sed modeste solum poscit, ut sui meminisse velit; cætera Christo committit. Addit, *Cum veneris in regnum tuum.* Pendentem videbat: & à morte verbo & spiritu suo regnaturum sperabat. Quousque neque tum pertigerant Apostoli, cum temporale Messia regnum somniarent.

Quæ longe maxima cum cogito, non repugno, si quis cui nonnullis arbitretur, latronem, pro zelo, quo fervebat, etiam circumstantes commonuisse sui muneris, multa que dixisse, quæ reticuerint Euangelistæ.

^a Lib. 7. belli

Iudaici

cap. 17.

^b Lib. de

Christi cla-

ritate, &

gloria.

^c De Meta-

morphosi

Latronis

cap. 9. pag.

408. &

409.

20. *S. Videtur autem latro eo usque animo adscendisse, tum miraculorum fama, tum mansuetudine Christi, fortitudine atque innocentia, quæ ex actibus Christi in Cruce ipsa relucebant. Nec tamen hic sistendum: cum primas obtineat gratia Christi interior, quia subitus ille afflatus à divina tractione fuit.*

Quod & Leonis Magni iudicium est serm. II de passione. At non audiendus Cassianus, cum, Collatione XIII cap. XI, ait, *Zachæum, & latronem desiderio suo vim quandam regni caelestibus inferentes specialia vocationis mouit a præuenisse. Quem errorem refellit Prosper adversum Collatorem cap. XIV, item Concilium Arausicanum II, quod definit in his verbis: Unde manifestissime credendum est, quod & illius latronis, quem Dominus ad paradisi patriam revocavit, & Cornelii Centurionis, ad quem Angelus Domini missus est, & Zachæi, qui ipsum Dominum suscipere meruit, illa tam admirabilis fides non fuit de natura, sed divinæ largitatis donum. Fusius de hac gratiæ prævenientis necessitate egimus Historiæ Pelagianæ lib. III. part. II. Quid vero responderit Christus latroni pio, postea commodius dicetur.*

Puto autem, satius esse, ut in principali hac conversionis causâ subsistamus, quam ut conjectura curiosa, multumque incerta, imo, ut puto, falsa, conversionis instrumentalem causam esse dicamus, quod Christi pendens umbra in latronem incidit. Christum enim aiunt pependisse vultu versus Occidentem verso; de quo supra abunde diximus. Inde autem consequitur, hora sexta, sive meridie, quando Iesus est crucifixus, Solem habuisse à sinistra, ac proinde umbram brachii Christi incidisse in latronem, qui à dextra Christi erat. At si Petri umbra ægrotis fuit salutaris; non quidem vi naturali, quandoquidem inumbratio non est actus corporis nisi negativus; sed morali, vi divina se exferente non nisi ubi vellet: quanto, inquit, major vis fuerit umbræ Christi, qui non corporibus modo; sed animæ pariter mederi solet! Proinde ita colligunt, hujus umbræ vi conversum fuisse latronem à dextra Christi pendentem, sive Septentrionem versus, sicuti alter latro pendebat versus austrum, ut ille non potuerit à brachio Christi inumbrari. Hanc causam commemorat, nec improbat, Vincentius Ferrerius Valentinus, monachus Ordinis prædicatorum, qui anno excessit MDCCCXVII, atque à Callisto

sto III. in sanctorum est numerum relatus. Vide eum Concione in parafceuen, & in ferm. IV majoris hebdomadis. Prævit vero toto seculo Iacobus de Voragine sive Varagine, Sermon. III de Innocentibus. Ambigo autem, an ipso meridie umbra Christi potuerit attingere latronem non minus sublimem: saltem id non nisi de inferiori corporis parte fuerit verisimile. Et quomodo inumbrari potuerit corpus latronis, si ab hora sexta, usque ad nonam, tenebræ fuerint? ut est apud B. Ioannem. Vellem ad ista, quibus aliamens, magis attendissent.

Quodsi quis subitæ huiusmodi conversionis ac in latrone videmus exemplum exposcat, illustre habemus in B. Paulo. Multaque alia, sed disparis autoritatis, adducit Theophilus Reinaudus in Latronis Metamorphosi cap. IV.^a Qui & cap. seq. fuisse differit, utrum conversio istiusmodi necessaria, an libera, dici debeat.

Sanctus hic latro, cui quæ facta sit promissio, postea dicitur, *Dismas* appellatur à nonnullis: quorum, ut puto, antiquissimus Gauridus Vindocinensis^b: eoque plane puto, id nomen esse haustum ex apocryphis libris. Quædam tamen facella cum hoc nomine huic Sancto latroni fuisse erecta, apud Baronium legas in Martyrologio Romano ad VII. Kal. April. Sed in ipso Martyrologio nomen præteritur. Sic enim istic legas: *Ierosolymis commemoratio sancti Latronis, qui in cruce Christum confessus, ab eo meruit audire: Hodie mecum eris in paradiso.* Sed neque in Martyrologiis suis nomen expressere Beda, Ado, Vsuardus. In nonnullis etiam libris, sed fere obscuris scriptoribus, nuncupatur *Dismas*: imo & *Gisina*, *Gesima*, *Gesta*: sive id factum sit errore librarii, sive quod, pro variis terris, varie id nomen corruerint: ut in incertis fieri solet. Imo in Collectaneis seu Floribus, Venerabili Bedæ, non sine nominis ejus injuria, adscriptis, bono latroni *Matha*, improbo *Ioca* nomen fuisse dicitur. Cujusmodi commentis piget immorari. Nec Chrysostomo^c adferim, existimanti, hunc latronem fuisse hominem gentilem. Potius Iudæum cenfeo: quo & Euthymius inclinatur, propterea quod crederet Christum esse promissum Messiam. Nam unde alioqui ea gentili foret notitia? Ne illud quidem pro certo admisero, quod Chrysostomus^d, Eulogius^e, Cosmas Hierosolymitanus^f, putant, eum solitum noctu insidias struere, ac multis fuisse homicidiis infamem. Quod item ab annis amplius xxx latrocinatis dicitur: imo Iesum interceptisse in via, cum Maria & Iosephus cum puero fugerent in

^a Pag. 140.
Et aliquam
multis se-
quentibus.

^b In fine Ser-
monis deci-
mi.

^c Tom. 2.
edit. Græco-
lat. serm. 7.
additio in
Genesim.

^d Homil. 55.
in Genesim.

^e In Apolo-
get.

^f In canone
de exalta-
tione Crucis
od. 7.

Ægyptum. Hisce fabulis occasionem præbuit, quod Scripturis dicitur *λασις*: quasi non ea vox habere locum possit, si zelo nimio in seditione commiserit homicidium. Quo inclinatur Innocentius III*, & Idiota†. Potuit igitur non modo prima ætate esse religione Iudaica imbutus, sed etiam in provecta diu bene vitam composuisse, sed ob unum insigne facinus addici cruci.

* *Serm. 1. de Conversione S. Pauli.*
† *Contemplatione de conflictu carnis, & animis, cap. 4. num. 2.*

21. *S. Ab latrone nunc venio ad aliam adstantium actionem: quam Matthæus, & Marcus, contigisse memorant paullo antequam Christus exspiraret. Cum enim is clamasset, Eli, Eli, putarunt aliqui, invocasse Eliam.*

Quales non fuere milites Romani; hi enim non norant Eliam: neque Iudæi Palæstini; hi sciebant, *Eli* signare *Deus mi*: sed Græci religione Iudæi; qui, linguæ Hebrææ, ac Chaldææ ignari, de Elia tamen norant ex LXX interpretibus.

22. *S. Mox etiam Christo clamante, se sitire, unus accurrit, spongiamque aceto immersam calamo circumvolvit: ut eo in sublime elevato inde Christus liquorem exsugeret.*

Sed verba tum pronunciata non similiter referunt Matthæus, & Marcus. Apud Matthæum est: *Οἱ ἡ λοιποὶ ἔλεγον, Ἄφες, ἰδωμεν εἰ ἔρχεται Ἡλίας σῶσων αὐτόν.* Reliqui vero dicebant, *Sine, videamus, an veniat Elias servatum eum.* Hæc videntur ab adstantibus dici ei, qui potum dabat. At apud Marcum est de eo qui daret bibere, *Ἐπόπτεν αὐτόν, λέγων, Ἄφες· ἰδωμεν εἰ ἔρχεται Ἡλίας καθελεῖν αὐτόν.* Dedit ei potum, dicens, *Sinite; videamus, an veniat Elias ad eum detrahendum.* Hæc pugnare iudicat Iansenius Concordiæ Evangelicæ cap. cxliiii. Eoque Marcum censet eodem modo scripsisse, ac Matthæum: sed librarium quempiam omisisse, *Οἱ ἡ λοιποὶ*: tum alium pro *ἔλεγον* reposuisse *λέγων*; & ex *ἄφες*, fecisse *ἄφεςτε*. Sed nihil est, cur putemus, locum esse depravatum. Nam & qui potum dabat, & qui non darent, pariter dixere, *videamus an Elias sit venturus.* Illud *sine*, vel *sinite*, non poscit aliquid permitti, puta, ut potus detur vel negetur, sed propemodum redundat, ut cum dicimus *age*, vel *agete*.

23. *S. Quod vero acetum ei datum, id non tam factum, ut illuderent, vel ut celerius obiret, quam ut refocillarent.*

Alia tamen mens Iansenio: qui in Harmonia sua tradit, acetum

eo datum, quia id haustum mortem acceleret vulneratis: atque id velle Hieronymum, cum præbitum ait, ut eum *consopiant*: atque hoc inde etiam posse colligi, quod M. Antonio Triumviro, ut ex vulnere, quod sibi inflixerat, citius moreretur, datum fuerit acetum: ut narrat Plutarchus in ejus vita. Verum hæc sententia eo refellitur, quod datum hoc ab iis, qui videre volebant, utrum Elias illi esset opem laturus. Voluere igitur eum aceto reficere, quo vita prorogaretur, donec Elias adventaret. Sane aceto, si deficientibus præbeatur, vim esse refocillandi, & veteres medici prodidere, & usus quotidianus ostendit. Et quia hæc sunt acta apud cohortem Romanam: quid si acetum sit datum more Romano? Pro quo facit, quod in castris Romanis potus erat posca: hoc est, aqua aceto permixta. Sane & Cato Censorius, ut de eo Plutarchus testatur, aquam in militia bibebat, vel in acri siti & calore acetum: villum exiguum nonnisi viribus deficiens sumebat. De Hadriano ita Spartianus: *Cibus etiam castrensibus in propatulo libenter utens: hoc est, larido, caseo, & posca.* Atque idem in Pescennio: *Iusit vinum in expeditione neminem bibere: sed aceto universos esse contentos.* Videmus inde, ut ducibus ipsis sufficere acetum putarit. Vulcatii quoque est in Avidio: *Præter laridum, atque acetum, militem in expeditione quicquam portare prohibuit.* Quod igitur acetum est datum Christo, non tam ad ignominiam ejus factum, quam humanitate qualiquali. Quippe, ut vidimus, more castrensi, honestiores etiam contenti fuere aceto, sive ea, quam generali nomine *poscam* dixere, à πω, sive *potō*, ut ab ἔδω, vel *edo, esca*. Domi interim nonnisi pauperum potus erat. Itaque Plautus Mil. Glor. Act. 111 opponit vinum, unde facile agentes se inebriant; & *poscam*, qua alii sitim coguntur explere.

Alii ebrii sunt, alii poscam potitant.

Vide & de posca Hieronymum Mercurialem lib. 111. Var. Lect. cap. xx11. Et refert Ioannes*, vas fuisse aceti ad manum. Quod ap-
positum sine dubio, quia mos foret (credo Romanus) dare acetum
in cruce morituris.

* Cap. 19.
vers. 29.

24. §. *Sed videtur hic non levis esse inter Evangelistas dissensus. Apud Matthæum xxv11. 48. & Marcum xv. 36. leguntur hæc verba: ὄθειεις καλὰ μὲν ἐπόπουν αὐτὸν. At pro eo Ioannes xix. 29. ait, ὄσῳ πῶ ὄθει ἐν ἑσῆς. Quaritur igitur, si ὄσῳ πῶ fuerit spongia circumvoluta, quomodo sue-*

fuerit circumligata calamo? vel si calamo, quomodo hyssopo? Ac videtur hic nonnullis tam aperta pugna, ut locum existiment corruptum. Interea hi ipsi diversimode corrigere laborant. Sunt, qui apud Ioannem pro ὄσων πω ᾤθεντες legendum putent ὄσων ᾤθεντες: ut sententia sit, spongiam fuisse circumvolutam hastæ vel pilo, Romana militiæ telo.

Fuit hæc conjectura maximi viri Ioachimi Camerarii, Notis in Ioannis cap. XIX. ὄσων interpretatur *pilum*: quod jaculi genus; uti & hasta erat velitaris; non item hasta illa, unde hastatorum ordini nomen. Hac enim cominus pugnabatur. A pilo, telo missili, *pilæ* dicuntur *legiones*, & Felto *populus pilumnus*, pro Romano. Similiter ὄσων exponit tum Casaubonus, Polybii interpres, tum ejus enarrator Lipsius, libris de Militia Romana. Sed maximi Salmafii * sententia est, ὄσων esse Latinorum *hastam*; *pilum* vero ab iis δόρυ nuncupari. Atque hoc se plenius demonstraturum promittit commentario de Militia Romana.

* *Epitola de Cruce pag. 298.*

25. S. *Hæc sententia eo corrui, quod & pilum, & hasta, Romanis semper fuerit è ligno, ferroque: calami autem, vel arundinis vox, quando in telis numeratur, solum conveniant telis ex arundine factis; sive hæ sagittæ forent, sive etiam jacula, sive hastæ.*

Sagittarum ex calamo sive arundine sæpius mentio est apud poëtas. Sic Maro VII Æn. de Ascanio feriente cervum:

— Perque ilia venit arundo.

Idem Ecl. III:

— cum Daphnidis arcum

Fregisti, & calamos.

Ovid. VIII. Met.

Impositis calamis patulos sinuaverat arcus.

Arabibus etiam eadem vox K A N A', & *cannam*, & *hastam* significat. Nimirum per metonymiam materiæ. Quæ ratio in pilo Romano, vel eorum hasta, non habet locum. Itaque nusquam de hasta Romana, vel pilo, κάλαμⓄ usurpatur.

26. S. *Atque his etiam refellitur eorum opinio, qui pro ὄσων πω legunt ὄσων.*

Vt nempe ex litera π una solum lineola, seu vetustate, seu aliter, perierit. Adde quod licet à λόγχη, λογχῶδης apud Suidam legas ex epigrammate, ab ὕσος tamen nusquam invenias ὕσῶδης. Neque ὕσῶδης idem fuerit ac ὕσος, uti nec λογχῶδης idem quod λόγχη. Nemo sic veterum locutus. Sed λογχῶδης iis, hasta habens è ferro cuspidem, ut opponatur *hasta pura*. Nam λόγχη proprie cuspis ἔδεται, teste Iulio Polluce lib. x. cap. xxx.

27. §. *Alii pro ὕσῶπῳ legunt οἶσῦπῳ.*

οἶσῦπῳ ὁ τῆς αἰγῆς ῥύπῳ: si recte interpretatur Hesychius. Sed vox argumento est, sic dici, quasi οἶπῳ ῥύπῳ. Vt non tamen designet sordes in caprarum pilis, quam ovium. unde Ovidius:

Oesypa quid redolent, quamvis mittantur Athenis?

Dentus ab immunda vellere succus ovis.

Et Plinius lib. xxix. cap. i. ait, *Oesypo in Atticis ovibus genito palma*. Firmari autem eo hæc sententia videtur, quod sæpius apud auctores optimos librariorum culpa pro οἶσῦπῳ legatur ὕσῶπῳ, vel ὕσῶπῳ. Nec id modo Græcos, ut Galenum lib. i. de med. fac. sed etiam Celsum lib. v. cap. xix: imo & Plinium, de quo monuit Hermolaus Barbarus ad ejus lib. xxix. cap. vi. Etiam Arabes Medici, quia apud Græcos scriptores crebro reperirent ὕσῶπῳ esse conversum in οἶσῦπῳ, somniarunt, duplicem esse hyssopum, siccam, & humidam: ac per siccam quidem intellexere verum hyssopum: per humidam autem, οἶσῦπῳ.

28. §. *Sed æsupo nullus hic est locus. Vulneribus quidem medebatur, iis impositus: sed succida lana illa, vel ejus sordes, nihil ad sitim restinguendam, vel spiritus revocandos, poterant conferre.*

Imo ori admotæ potius nauseam creassent. Nec usquam de more ejusmodi lectum. Imo vix aliud æque rationi est adversum.

29. §. *Præterea ἔ ὕσῶν, vel ὕσῶπῳ, vel οἶσῦπῳ corrigentibus valde obstant omnes codices Græci: omnes item quæ Græco vertere: uti interpretæ Latinus, Syrus, Arabs, Ægyptius: qui omnes canna habent, sive arundo.*

Nec aliter commentatores veteres omnium ætatum. Persica etiam Xaverii historia summitatem cannæ sive arundinis reddidit.

30. §. Sic igitur colligimus, cum nunquam facile aliquis error debeat in sacris codd. agnosci: tamen minime heic istis modis emendari oportere. Nunc videamus, quomodo conciliari possint Euangelista, si nihil mutemus. Est vero triplex ratio. Primus est modus, si cum Origene statuamus, per calamum, & hyssopum, idem signari: videlicet fruticem hyssopi, qui & thyrsus sive caule constat. Nempe ut thyrsus quidem utilis fuerit ad altius sublevandam spongiam, quo facilius contingere os Christi possent: at folia profuerint ad hoc, ut odore eorum recrearetur Christus.

Hanc sententiam juvat, quod eodem verbo utantur Euangelistæ. Nam ut Matthæus, & Marcus, aiunt, καλάμῳ πικρῆς, ita Ioannes ὑσώπῳ πικρῆς. Ut idem videatur per κάλαμον & ὑσώπῳ denotari. Quod si est, totum hyssopi fruticem intelligere oportet: videlicet caulem sive thyrsus cum foliis: folia quidem, ut odore reficerent: caulem vero, ut sustentaret spongiam, & eadem præstaret, ut facilius, manu in altum porrecta, spongia admooveretur ori Christi. Nam, ut diximus, non ultra tres, quatuorve pedes, cruciarius elevabatur à terra: ut suffecerint hæc duo, si manus in altum elevaretur, & contineret bipedalis hyssopi thyrsus.

Ad folia hyssopi quod attinet, audiri non debet Theophylactus, quando arbitratur, additam fuisse hyssopum, ὡς δηλητηριώδες, tanquam letale aliquid, ac mortiferum. Plane enim est ἀλεξήθειον, cum vim habeat revocandi spiritus defetiscentes. Quo fine & acetum fuit, ut Nonnus* loquitur, ὑσώπῳ κικερασμῶνον, hyssopo temperatum: quomodo nunc buglossum (borraginem vocant officinæ) vino est mos indere. Nempe, uti πρὸς τὸ λειπθῆναι aliqui naribus admoveere solent pulegium, & acetum; de quo auctores Galenus, & Trallianus: sic acetum & hyssopum dedere Christo, ne plane deficeret, priusquam adventaret Elias.

31. §. Adversus hanc sententiam facere videtur, quod hyssopus sit exiguus frutex, ut caulis non potuerit ad hoc juvare, quo facilius spongia ei imposta ad os pertingeret. Sed facile hic ictus exitur, si hyssopus in montibus Hierosolymitanis altius excreverit.

* Ioz. 19.
29.

Dioscoridi duplex est hyssopus, montana, & hortensis. Montana, ut Arabes tradunt, est frequens in montibus Hierosolymitanis. Et censet ὁ πάνυ Salmasius *, huic caulem fuisse & longiorem, & fir- * Epist. 1.
miorem, sic ut spongiam & facile sustineret, & longius exporrige- de Cruce
ret. Quomodo amaraci, sive majoranæ caulis, ubi anniculus, pag. 318.
ligneus sit, atque ad altitudinem duorum pedum exsurgit: cum alio- & 321.
qui in hortis sit caule & brevi, & infirmo. Interea assensum sufflami-
nat, quod calamus quidem κατ' ἐξοχλῶ dicatur de calamo aroma-
tico: nec Græcis modo, sed & Hebræis, quibus נַחַשׁ sic sumitur Ie-
saïæ XLIII, 24, & Jerem. VI, 20: at nunquam restringatur ad cul-
mum hyssopi. Adde quod non satis sit evidens, apud Iudæos esse
hyssopum δένδρον εὐδαῖν, sive arborecentem: concavum præterea, ut
caulis ejus possit calamus nuncupari. De quo certiora proment, qui
deinceps Iudææ montana lustrabunt.

32. S. *Nec si sententia hac minus arrideat, eo pugnent
Euangelista. Est enim & altera, tertiaque, conciliandi ra-
tio. Ut si dicamus, alios, ut humanitatis officium presta-
rent, spongiam circumdedisse arundini, alios hyssopo. Vel
si statuamus, quod magis placet, spongiam fuisse hyssopo,
hyssopum calamo circumvolutam.*

Quod visum Toleto in Ioannem, & Michaëli de Palacio, Theo-
logo Granatenfi. Et profecto, ut non pugnant, si unus dicat, Ti-
tium adfuisse, alter Mævium, quia uterque potuit adfuisse: ita nec
contradictio est, si hic dicat, spongiam fuisse circumligatam calamo,
alter hyssopo: quorum hyssopus in summitate esset calami: ima ve-
ro calami pars manu teneretur. Vnde etiam Nonnus Ioa. XIX, 29.

Ἰσχυρὸς καλῶς ἄρα νεῖαλον ἄκρον ἐρείσας

Ἄρρηκτο ὑσώπω κεκεροσμένον ὄξυ & ὀλέθρον.

Recta procedentis arundinis ad extremam summitatem figens

Porrexit hyssopo mixtum acetum exitii.

Eandem sententiam secutus est, inque Christo suo Patiente egregie
expressit divinus vir, Hugo Grotius:

— *Vase defusus latex*

Amarus avidos spongia laxat sinus,

Premat fluentem purus hyssopi viror,

Quem levat in altum dextera adstantis viri

Protent a arundo.

* In Notis
ad Ioan.
cap. 19. 29.

Porro hæc locum habent, sive per calamum intellexeris arundinem vulgarem; sive κατ' ἐξοχῶν malis κάλαμον βώδη, seu aromaticum: cujusmodi à Matthæo & Marco signari putabat ὁ μακαρίτης Ludovicus de Dieu*, vir probitate, & doctrina eximius. Quod firmari etiam videtur more illo Iudæorum, quo (ut ex Rabbimis observatum clarissimo Theologo, & collegæ antehac in Leidensi Academia conjunctissimo, Constantino L'Empereur) ad lustrationem immundorum adspergebant hyssopo tres habente culmos, sive caules: ac, si breviores hi forent, eos ligno cuiquam alligabant. Similiter nempe illi, qui Christo dabant bibere, hyssopum cum spongia calamo alligarunt. Atque hæc dicta sunt de iis, qui Christo è spongia acetum dedere exsugendum.

C A P. IX.

De iis, quæ dixit Christus in cruce pendens. Deque ejus morte.

1. S. *Accedo ad ea, quæ Christus dixit in cruce. Sunt ea septuplicia: alia oratio Christi orantis pro inimicis: alia paradysum promittentis latroni: alia matrem alloquentis, ac mox eam commendantis Ioanni: alia conquerentis, se à Deo desertum: alia potum poscentis ab adstantibus, alia de consumptione omnium testantis: alia Deo commendantis spiritum suum.*

Prima igitur oratio erat, qua pro illis oravit, qui crucifigerent: causa etiam addita, quia, quid facerent, nescirent. Nimirum neque norant, esse Filium Dei, quem affixissent cruci: neque notum iis, sic Deum procurare salutem generis humani.

Hac oratione fatis ostendit Iesus, se esse perfectissimum patientiæ ac caritatis exemplar. Atque ita est impletum, quod est apud Iesaiam cap. LIII: *Et pro transgressoribus rogavit.* Etiam hoc veri est Pontificis, (ut inquit scriptor divinus epist. ad Hebræos cap. IX.)

orare pro populi sui ignorantia. Ac nobis quoque exemplum præbuit; secundum illud Luc. vi: *Orate pro persequentibus vos.* Quomodo Stephanus, proto martyr cum lapidibus impeteretur, in genua provolutus dixit: *Domine, ne statuas illis hoc peccatum:* ut est Act. vi 1. Ac Iacobus etiam, frater Domini*, præceps datus de pinna templi, cruribus fractis, adhuc semivivus, manibus in cælum protentis, aiebat: *Domine, ignosce illis. Quid enim faciant, nesciunt.* Auctor B. Hieronymus lib. de scriptoribus Ecclesiasticis.

* *Alphai filius, qui minor dicitur, ad discrimen majoris. putata Zebedæi filii, ab Herode gladio occisi, ut est Act. x i 1. 2.*

2. *S. Altera Christi oratio ad latronem fuit à dextris pendentem: à quo rogatus erat, ut sui vellet meminisse, ubi in regnum pervenisset. Huic Christus respondit, Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. Vbi quatuor in considerationem veniunt. Primum, quid sit Amen. Deinde quicum verbo hodie coniungatur. Exinde quod dicat, secum fore. Denique quid per paradysum intelligatur. A M E N plurimum adverbii significationem habet, ut sit idem ac vere: nunc verbi, ut significet fiat: nunc nominis, ut valeat verus. Hic primo sumitur modo.*

Ἀμὴν ἴσθ' est ab radice ἴσθ' *aman*, verax, ac fidelis fuit. Adverbii modo sumtum exponitur *vere, certo, ἀληθῶς, πεπιστωμένως.* Et sic accipi solet in N. T. Sunt qui jurandi particulam dicant. Sed parum est verisimile, hoc si esset, toties ea fuisse usurum Christum, qui crebris juramentis interdixit nobis. Mollius igitur Augustinus tract. xli. ait, esse quasi iuramentum. Nempe ea utitur Scriptura, ut vehementius affirmet. Ac interdum est simplex, interdum geminatum. Nec tamen hic mysterium quærendum, cum Ioannes sæpe geminet, ubi simplex est apud Euangelistarum alios.

Quando verbi optantis vim habet, à Lxx exponitur *ἔστω, fiat, ratum esto, ac fixum.* Ac sic sumitur 1 Cor. xiv. 16: ubi negat, idiotam, non intelligentem, quid dicatur, posse dicere *amen:* qua voce in veteri Ecclesia populus obsignabat precationem sacerdotis.

Præterea *amen* vim habet nominis: ut Apocalypsis cap. i ii. 14: *Τὰ θε λέγει ὁ Ἀμὴν, ὁ μαρτυρῶν ὁ πιστὸς, καὶ ἀληθινός.* Hæc dicit ille *Amen, testis fidelis, & verax.* Vbi *ἀμὴν* esse nomen, ex articulo addito recte collegere Ticonius, & Primasius. Quod addo, quia pauci hujus tertriæ

significationis meminerunt: imo plerique solius secundæ faciunt mentionem: in his etiam Angelus Caninius lib. de locis N. T. cap. v.

3. *ſ. Hodie cum verbo eris, non cum dico, cohæret; ut quidam cavillantur, qui sic distinguunt, Amen dico tibi hodie. Quorsum enim diceret Chriſtus, ſe eo die loqui? Sententia igitur Chriſti eſt, non ſe diu velle differre id, quod poſſer at latro; nempe ut ſui meminiffe vellet, cum in regnum ſuum veniret: ſed eoſe die poſtulatam ejus implereturum.*

Aliter tamen, Theophylacto teſte, viſum Græcis quibuſdam; nempe ne cogerentur fateri, quemquam in paradifum recipi ante univerſalem reſurrexionem. Sed iſtiuſinodi diſtinctionem ut hæreticam deteſtatur Moyſes abbas apud Caſſianum Collat. 1. cap. xiv. Alios etiam huic errori implicitos adducit Turrianus in defenſione Conſtitution. lib. v. cap. xii.

4. *ſ. Magnam etiam vim habet, quod Chriſtus ait, Mecum eris: juxta illud apud Ioannem: cap. xvii: Volo, ut ubi ego ſum, illic ſit & miniſter meus. Significat igitur, qui nunc particeps eſſet ſupplicii, fore deinceps participem gloriæ.*

Bernardus tractatu in illud, *Ego ſum vitis: Mira, inquit, benignitas: non dixit ſimpliciter, Eris in paradifo, vel, cum angelis eris; ſed mecum eris. Satiaberis eo, quem deſideras: Videbis in majeſtate, quem conſiteris poſitum in infirmitate. Nec diſſero, quod promitto, quia hodie mecum eris. Sane magnæ erat gloriæ, ingredi paradifum: ſed majoris, ingredi cum Domino, ut annotat Chryſoſtomus homil. in Paraſc.*

5. *ſ. Paradifi nomine à Chriſto intelligitur non hortus à Deo in Eden plantatus, ſed locus beatarum animarum.*

Hebræis פּרדס *pardes* notat hortum amœniſſimum arboribus fructiferis conſitum: ut Eccleſ. 11. Ab Ebræis acceperunt Perſæ: à Perſis Græci, quibus vocatur *Ἰδέμα*: ut apud Xenophontem: Cum vero natura ſua vox ſit generalis, ſumi in Scripturis ſolet de horto; in quo collocati fuere primi parentes. Atque hic etiam ſic accipiunt varii è patribus Græcis: item Moſes Bar-Cephas, libro de Paradifo.

difo. Sed plane est verisimile, terrestrem illum paradifum diluuiio univerfali, & fortaffe ante etiam, fuiffe abolitum. Quare ftatuen- dum, loqui Chriftum de bonis illis, quæ, ut ait Paulus, *oculus non vi- dit, & auris non audivit, & in cor hominis non adfcenderunt*. Atqui, ut ar- gumentatur Chryfoftomus in Genefin, terrestrem paradifum vidit Adam oculis, audivere aures, cor ejus excepit: unde colligit, non re- gnum paradifi, fed regnum cælorum intelligi.

6. *§. Ex eo autem, quod Chriftus latroni promittat paradifum, quæftio exorta eft, quomodo hoc conveniat cum eo, quod Chriftus Ioan. I I I. neget, quemquam ingredi re- gnum caelefte, nifi regeneratus fuerit aqua, & fpiritu. Nec enim fuiffe baptizatum, antequam adfgeretur, verifimile eft. Huic rei bifariam occurri video. Sunt qui dicant, pro baptifmo aqua fuiffe baptifmum fanguinis, five martyrii. Obiiffe enim ut martyrem, ipfius Chrifti collegam. Aliis vero placet, fuiffe baptizatum aqua, & fanguine Chrifti, quo cum impetu fluente è Chrifti latere perfoffo fuerit ad- fperfus.*

Vtrumque horum apud B. Auguftinum legas, imprimis libro de animæ origine ad Vincentium Victorem, lib. I I I. cap. IX. Quo potiffimum remitto, quia ipfe id facit lib. I. Retractat. cap. xxv I, ubi agit de cenfura libri Lxxx I I I. Quæftionum. Ac priorem modum, nempe quod ut martyr obierit, etiam probaverat Cyprianus, qui epift. Lxx I I I. *martyrem* appellat. Quafi cruciatus cæperint quidem à pœna latrociniæ, fed in martyrio fuerint confummati: quod & fenfit Eucherius homil. de Latrone. Videlicet, quia milites, crura ei frangentes, non folum moris cauffa id fecerint, fed odio Chrifti, quem latro confeflus efferat: ut fcribit Benedictus Fernandus in Ge- nef. cap. XL. Ac fubfcribit Carthagena lib. XI. de Chrifto ho- mil. I I I. Similiterque alii complures.

Alterum vero modum probat Ioannes Chryfoftomus orat. de cæcæ à nativitate. item orat. de refurreccióne: atque iterum ferm. de regressu ex Afia.

7. *§. Sed quod ad prius attinet, eft latro mortuus in Domi- no; at non pro Domino. Neque enim adjudicatus eft mor*

ob confessionem revelata veritatis: sed ob homicidium. Quodque ad posterius, ut fuerit aqua & sanguine Christi adpersus, non is dicendus baptisimus, cum Christus dici nequeat baptizasse, qui jam erat mortuus. Imo & mortuus videtur fuisse latro, quia hæc adpersio contigit post crurifragium latronis, quod perfossionem lateris antecessit. Denique neque illud certum est, an aqua & sanguine fuerit perfusus. Sane id esse non potuit, si Christi latus sinistrum fuerit perfossum, quod multi arbitrantur, quia cor ea parte jacere existimatur. Nam sic in sinistrum latronem aqua & sanguis profluxerint, non dextrum. Atque adeo sublimis ille situs latronis vix sinere videtur, ut lancea latus Christi perfodiente, utcumque id dextrum foret, latronis dextri corpus perfunderet, nisi crura vel pedes fortassis. Neque si latro non fuerit baptizatus, eo minus verax fuerit Christus; quia quæ de necessitate baptismi dicuntur Ioannis 111, ea proprie sunt capienda de baptismo, qui fit aqua spirituali. Sic enim capere oportet quod de aqua, & spiritu dicit, ut sit schema illud, quod vocatur ἐν Ἀγ. δ. οὐ. Quod vero ad aquæ baptismum, non ejus privatio, sed contemptus damnat. Si enim haberi non possit, & pœnitentia ac fides adsit, supplet extraordinarie Christus, quod aliter nequit obtineri.

Fuse hæc comprobavimus disputatione de baptismo septima; quæ inscribitur de Necessitate baptismi.

8. *§. Venio ad orationem Iesu tertiam: cuius prius occasionem referam. Narrat Euangelista Ioannes, quomodo ad crucem adstiterit, cum Euangelista ille, quem Iesus diligebat, hoc est Ioannes ipse, tum etiam B. Virgo, una cum Maria Magdalene, & Maria Salome, filia Cleopæ, vel potius Clopæ.*

Nam Κλωπῆς hic dictus; Κλεόππης autem, alter discipulorum euntium Emaunteum. Hæc uxor fuit Zebedæi, & inde mater duorum

Apostolorum, Iacobi maioris, & Ioannis Euangelistæ. Dixeris, addi oportere Mariam Iacobi, & Iose matrem. Sed hæc non est alia, quam B. Virgo, quæ horum quidem mater non erat, attamen mater dicebatur, quia essent Iosephi liberi ex priori uxore: & mortuo Iosepho, à maximo natu filio, vel potius privigno, quicum viveret, ab aliis sic Mariis distingui vulgo solet, priusquam Iesus miraculis innotuisset; imo postea etiam veteri more appellaretur. Quæ de re fusius dictum nobis Dissertatione de genere, & fratribus Christi.

9. §. *Quantopere doluerit B. Virgo hoc spectaculo, haut facile aliquis exprimere valeat. Atque eam doloris magnitudinem prædixerat Simcon ille justus, his verbis: Et tuam ipsius animam pertransibit gladius.*

Christus conspecta matre, ac Ioanne, prius quidem matri filius; Mulier, ecce filius tuus: puta Ioannes, qui posthac filii loco erit.

Matrem non vocat, sed mulierem, ut alias quoque fecit, quia non terrenum, sed Patris sui negotium ageret in terris.

10. §. *Deinde etiam Ioanni ait: Ecce mater tua. Hoc est, quam tibi, velut matrem, deinceps cura esse cupio. Atque ab hoc tempore eam Ioannes recepit eis tæ iſta, h. e. in domum suam.*

Exinde videtur longo tempore fuisse silentium, idque non Christi modo, sed etiam prætercuntium & adstantium. Cujus causam his fuisse credo tenebras, quæ horrorem incuterent: ut postea de iis plenius dicam. Christus vero absque dubio interim orabat pro nobis. Iamque tribus quasi horis penderat in cruce; ac post tot patienter perlata, tot tranquille acta, tempus instare videbat, quo spiritum erat traditurus. Ergo, ne mortuus jam putaretur, sed adhuc vivere constaret, exclamavit ingenti voce; ELI ELI, sive, ut eadem mente est apud Marcum, ELOI, ELOI, LAMA SABACHTANI? Hoc est, Deus mi, Deus mi, cur me deseruisti?

Quæ verba sunt initium Psalmi XXI. Sed pro Hebræo *Azabani*, quod in Psalmo legas, in Christi sermone est *Sabachtani*. Cujus causa est, quod Iudæi à captivitate Babylonica non uterentur ampliusmero sermone Hebræo: sed multis Chaldaicis permixto.

11. *S. Porro adlata Iesu verba sic aliqui interpretantur, quasi sint vel cum desperatione luctantis, vel vere desperantis. Qui priorem sententiam sequuntur, aiunt, à desperatione tantum non absorptum: eoque dixisse non meditata, sed vi doloris extorta, at mox correcta: quomodo oculis caligine obductis non pariter omnia videmus. Quibus posterior placet opinio, scribere non verentur, revera desperasse, atque ita fieri oportuisse, quia in se recepisset desperationem nostram. Posteriores sententiam probare ventiquam possumus.*

Etsi ea fuerit opinio Ioannis Feri, docti, & facundi, pene ante hoc seculum, Ecclesiastæ Moguntini. Sed illum hacpropter jure reprehendit Lucas Brugensis.

12. *S. Absit enim, ut statuamus, servatorem nostrum non confidisse Deo. Horret id animus credere. Quippe si fiducia in Patrem carebat, cur confugit ad Deum? ut ostendunt illa verba, Deus mi, Deus mi. Non igitur putandum, verba ea esse diffidentis, & deliberato propterea consilio exposcentis à Deo rationem, cur sibi tantæ exposito ignominie nullum vel corporis auxilium, vel animi solatium præstaret. Sed est ea querimonia ab humana proveniens infirmitate.*

Nam & in Christo, ut superius dictum, distinguere oportet inter hæc duo: quorum prius est appetitus sensitivus sive desiderium naturæ: alterum autem voluntas perfecta, sive appetitus rationalis, quatenus est subditus rationi, non ut est natura quædam. Prius non ulterius se extendit, quam ut inter naturæ commoda, & incommoda, distinguat, priora appetat, posteriora aversetur. At appetitus rationalis aliquid etiam appetit naturæ desiderio repugnans. Nam non finit diutius appetitum sensitivum, sive voluntatem, ut est natura

tura

tura quædam, appetere, quod est suum, quam ipsa velit. Et ipsa, dum hoc permittit, consideratis omnibus circumstantiis, statuit quod est præferendum, appetendo etiam naturæ contraria ob finem meliorem. Ratio igitur norat in Christo, cur desereretur. Sed nesciebat facultas inferior, cujus captum ea res transcendit. Atque ab hac proficiscebatur illa interrogatio.

13. *S. Quæras, quid attinuerit, non sileri, sed promi hanc interrogationem. Non sui hæc causa protulit, sed eorum, qui credituri adstarent, ut viderent magnitudinem passionis.*

Sane Martyres magno cum gaudio sæpissime ad passionem procedunt, idque quia interius eos Deus soletur, ut mala ferant exteriora. Sed, Christo patiente, non λόγος in rationem, non ratio inferiorem in facultatem insinuabat vigorem illum, unde gaudium, ac solatium proveniret. Quæ gratiæ subductio majorem longe passionem Christi fuisse arguit. Atque hoc est, quod derelictionem appellat Christus. Nempe quod, cum idem Deus, & homo, divina tamen natura consolationis suæ rivis non deflueret in humanam: neque se in carnem diffunderet: sed fineret, ut ingentem ea horrorem perferiret.

14. *S. Quanto hæc sunt verisimiliora, quam, ut tantus Christi dolor inde potissimum fuerit, quod is, ob temperiem optimam, sensu fuerit acutiori, quam hominum alii?*

De quo Bonaventura in I I I. dist. xvi. art. i. quæ. ii. item Suarez T. II. part. III. dist. xxxiii. s. II. Audiamus etiam Theophilum Reinaudum in Metamorphosi Latronis cap. III *: *Consideranda est Christi Domini exquisitissima temperies, tactum profundens acerrimum. Sicut enim stimuli impactio (qua asino, propter asininam, hoc est, ignobilissimam temperiem, non est adeo dura) homini, ob temperiem perfectiorem, accideret longe asperior: ita inter ipsos homines, qui temperatiores sunt, acrius percelluntur, admoto eodem doloris objecto. Addunt, in Christo non illa modo attendere oportere, quæ dolorem parerent: sed etiam quæ ignominiam: ut sputa, irrisorem: & similia, quibus in latronibus una crucifixis, parcitum fuit, ut observat Isidorus Pelusiota: lib. III. epist. cxxx.*

* Pag. 67.

Verum, ut hoc etiam nomine graviozem fuisse perpeffionem Christi, quam illam latronum, lubentes agnofcimus: ita multo altius hifce ascendendum, fi affeiqui ftudeamus tanti doloris in Chrifto cauffas.

15. §. Porro verba fuperius adlata Hebraice exprefserunt Euangelifæ, ut intelligeretur, quod fubjicitur, ex circumftantibus quofdam putaffe invocari ab eo Eliam.

Valde autem infirmum eft Bellarmini argumentum, quando ex eo quod Elias credebatur advocatus, colligit, Eliam à Iudæis folitum invocari. Quemadmodum nec ullius ponderis eft, quando idem invocationem fanctorum inter Iudæos obtinuiffe evincere laborat ex divite apud inferos rogante Abraham, ut mittere ad fe Lazarum velit. Ex eo autem, quod verba Chriffti fint initium Pfal. xx i, ut diximus, colligere eft, alia etiam ejuſdem Pſalmi ad Chrifftum typice pertinere. Vt ſunt, *Omnes videntes me deriferunt me.* Item: *Foderunt manus meas.* Adhæc: *Diviferunt ſibi veſtimenta mea.*

16. §. Hinc Ieſus dixit, *Sitio: qui quinctus eſt ſermo. Nempe noctem duxerat infornem; pluri maque erat perpeffus, que ſuim accenderent. Ergo aliquis eorum, qui Eliam credebant invocari, accurrit cum ſpongia, que acetum imbiberat, eaque calamo impoſita inde ei bibendum dedit.*

Varie antea hunc locum enarravimus: ſed hanc cumprimis approbanus ſententiam. Quæritur, quis hoc humanitatis officium præſtiterit, mileſne fuerit, an adſtantium alius. Ex Matthæo xxv i i. 47. 48. clare liquet, factum eſſe à quodam adſtantium, qui, cum Eli Chrifftus vocaſſet, Eliam advocari putarit, ut opem ferret. Accetum vero, in quo ſpongiam tingeret, ad manum erat. Nam, ut ait Ioannes xix. 29, *vas erat poſitum aceto plenum.* Quod cenſeo factum eſſe ex more, quo acetum ſolebat dari cruciariis ad refocillandum eos languentes.

17. §. *Postquam acetum è ſpongia bibiſſet, ait Chrifftus,*
CONSUMMATVM EST.

Id eſt, quicquid à prophetis de me prædictum, quicquid etiam ad redimendum genus humanum præſtari opus fuit, id omne jam implevi. Atque hic fuit ſermo ſextus.

18. §. *Exinde, viventibus adhuc latronibus duobus, celerius ipse, quam vulgo crucifixi soleant, posuit animam suam, eandem iterum sumpturus. Emisit vero spiritum suum clamans voce magna, vel potius, ubi voce magna clamasset, (nam Græce est κέκραυε,) Pater in manus tuas commendo spiritum meum.*

Hoc est, velut depositum quoddam committo fidei tuæ, postea resumpturus. Verbis usus est Christus è Psalm. xxx: ubi tamen LXX habent, *παράδοξί σουμαι*, etiam consentiente contextu Hebræo. Id fuerit, *deponam*: hac mente, iam jam, velut depositum carum, commendabo tibi.

19. §. *Post illa inclinato capite, animam efflavit: quomodo mori instar miraculi est. Nam instante morte maxime homines sunt infirmi. Christus vero, ut diximus, magno cum clamore excessit. Vt hinc liqueat, sponte animam deposuisse. Quod aliter etiam comprobatur. Nam sic crucifixi sæpe biduum, triduum, vivebant.*

Inmerito & heic ambigit Lipsius. Nam Hanoviæ Iudæus deorsum crucifixus supervixit dies quinque. Ac plurimum fame sola solent mori crucifixi. Quibus vero eos lenta adeo morte defungi displicebat, crura jussere frangi. Atque hunc morem amplexi sunt Iudæi, eo quod ante Solis occasum sepeliri ex lege Mosaicæ oporteret. Ex his videmus, Christum, vel mire fuisse infirmum, quod esse potuit in corpore tot suppliciiis afflicto, ut ante dictum: vel omnino naturale mortis tempus anticipasse. Ac hoc quibus placet, convenienter dicunt, occisum quidem à Iudæis, quia crucifixionem mors naturaliter erat secutura: & tamen animam suam posuisse cum vellet, & cum vellet, adsumsisse; quod ad sacerdotale munus pertinebat. Sin ex mera infirmitate mors naturaliter obvenit, sistendum in eo, quod adsumtis etiam legionibus angelorum tueri se poterat, ne caperetur, nedum adfigeretur cruci.

20. §. *Quæritur, cur Christum mori oportuerit. Geminam afferunt rationem. Vna est, quia aliter non potuerit satisfieri justitiæ Dei. Quod verum est, si non absolute,*

saltem ex hypothefi decreti divini. Nec enim alium Scripturæ nobis salutis modum aperiunt, quam Christi fatisfactionem pro peccatis noſtris.

Sane & Auguſtini, & veterum alii permulti, imo & juniorum magni nominis, (quod in opufculo quodam jam ante annos xxv, ut amici norunt, exarato, luculente oſtendimus) ea fuit opinio, in infinitis divinæ ſapientiæ theſauris non deſuiſſe modum alium nos pœnis liberandi: ſed hunc pro libertate ſua elegiſſe. Etiam arbitrantur, uti punire omnes potuit illæſa miſericordia, ita potuiſſe omnibus ignoſcere illæſa juſtitia. Nempe, diſtinguunt inter judicem, & principem: judex eſt alligatus formulæ; non princeps, qui iccirco poteſt diſpenſare de Lege. Atqui, inquit, ſi juſtitia eſt punire fontes, injuſtitia ſit non punire fontes. Verum hoc argumentum iſtiusmodi eſt, ac ſi dicas: Si liberalitatis Regiæ ſit, dare mihi talentum: illiberalis ac fordidus ſit, niſi dederit. Itidem enim ſe res habet in puniendo. Cujus cauſa eſt, quia à natura peccati ſit, ut poſſit puniri. Sed ut quis actu puniatur, eſt à libera punientis voluntate. Sane Deus etſi bonus eſt, non tamen neceſſario creavit mundum: quia inter bonitatem, & actum creationis, media intercedit voluntas. Ac ſimiliter in merito, & inflictione pœnæ, inter juſtitiam Dei, & executionem juſtitiaè punitivæ, eſt actus liber; nempe volitio puniendi.

2 I. §. *Alteram rationem, cur moriendum fuerit Filio Dei, eam adferunt, quia non aliter potuerit ſatisfieri divina veritati: quod ex prædictionibus prophetarum, & typis legalibus, adſtruunt. Sed ex his non aliud evincere eſt, quam Deum ita decreviſſe: at non item, haut aliter decernere potuiſſe. Addunt & comminationes divinas. Ut quod Deus dixerit Adamo: Quocunque die comederis de arbore hac, morte morieris. Unde ſic ratiocinantur, Deum non fuiſſe veracem futurum, niſi vel ipſe, vel alius, ſatiſfecieſſet pro nobis. Sed ſalvo aliorum judicio, ſic cenſeo, comminationes divinas, niſi adſit juramentum, ſignificare quidem punibilitatem, ſive jus puniendi, quod inde Dominus accipit;*
ſed

*sed non inde consequitur, Deum constringi ad exsequen-
das pœnas, quas interminatur: præsertim, cum tacita) a
pius subsit conditio.*

Ita Deus etsi non perderet Niniven, verax esse persistit, quia ta-
cita esset conditio hæc, nisi se corrigerent. Sed de isto nulli litem
movebimus, contenti eo, ne ea moveatur nobis, quibus sufficit
quid Deus voluerit, seu aliud potuerit, seu, ut nunc contendunt ali-
qui, non potuerit.

22. *S. Questio est Philologica, an Christi mors per magni
Panos obitum debeat intelligi.*

Apud Plutarchum libro de defectu oraculorum legimus, ut Æ-
mylianus rhetor variis narrarit de re miranda, cujus inter alios &
pater suus Epitherfis, grammatices professor, locuples testis fuis-
set. Historia istæc erat hujusmodi. Thamo, gubernatore Ægyptio,
in Italiam tendente navi vectorum, & mercium plena, cum ad Echi-
nadas insulas esset devenum, cœpit ventus plane remitti, atque ita
nullo quasi vento ad Paxas fluitabant. Hæc post cœnam, dum alii po-
tant, alii vigilant, grandis est vox audita, quæ semel, iterum, tertio
Thamum inclamaret. Tertio demum paruit: ac dictum ei fuit, ubi
ad Palodes (ad paludes vertunt; atque ita Baronius quoque; cum Pa-
lodes, sive Pelodes, portus sit ad cujus ingressum est Buthrotum, Epiri
oppidum) ubi, inquam, ad portum Palodes ventum sit, in terram
inclamet, magnum Pana esse mortuum. Disputatum postea, quid
facto opus esset. Placuit mandatum præteriri, si ventus, cum eo esset
devenum, faveret. Sin intermisisset, morem gerendum. Ventum
eo: ventus nullus: inclamat Thamus, quod iustus erat. Mox gemitus,
& suspiria multo plurima audiuntur, & cum admiratione juncta:
quasi dolentium ob magni Panos mortem, & admirantium, mori
potuisse. Vbi Romam devenum, nuncius is, à tot vectoribus lon-
ge mox, lateque, diffusus fuit. Res ad aures pervenit Cæsaris Ti-
berii. Advocat is Thamum. Rem hic omnem exponit. Tiberius
exquirat ex hominibus eruditis. Quid ex gentilibus nisi fabulas au-
dired? Aiunt illi, videri sibi illum ex Mercurio, & Penelope progna-
tum. Quid hic Christiani?

23. *S. Sane admodum verisimile est, per magnum Pana ac,
cipiendum esse Christum, eoque Christi mortem nuntiatam.*

Tempus

Tempus convenit, sive spectemus, quod res ad Tiberium delata: sive quod contigerat id tempore Epithersis, patris Æmyliani, unde id accepit Plutarchus, Trajani Caesaris præceptor. Et quis potius Pan magnus dicatur, quam Christus, auctor natura sive universitatis, quam nomine Panos intellexere gentiles?

Etiam hoc videre est ex illis quæ de Pane in Bucolica scripsit Iu-
 * in Ecl. 2. nius Philargyrus *. Verba ejus ponam: Pan, id est, Natura omnium rerum, inventor est fistula. Panpastoralis Deus, per cornu Solem significat, & Lunam: per fistulam, septem planetas stellas: per pellem maculosam, cæli sidera: per cannam, ventos: per ungulas caprinæ, soliditatem terræ: villosus est, quia vestitus gaudet terra. Hic autem natus est Mercurio in arietem converso, & Penelope, uxore Ulysis. Plura de hoc dicimus in opere de Theologia Gentili, & Physiologia Christiana.

C A P. X.

Quæ Deus, Christo in cruce pendente, fecerit ad glorificandum filium.

1. §. **N**unc videamus de iis, quæ ad glorificandum Iesum facta sunt, dum in cruce viveret. Hujusmodi est illud Marci xv. 33: Τενομήρης ἡ ὥρα ἐκτῆς, σκότος ἐγένετο ἐφ' ἕλω τῶ γῆν ἕως ὥρας ἐνάτης. Cum fuisset hora sexta, tenebræ factæ sunt super universam terram, usque ad horum nonam. Vbi videmus, duas exprimi περιόδους. temporis unam, loci alteram. De priori similiter Matthæus xxvi 1. 45. Lucas vero xxi 1. 44. Ἦν ἡ ὥσὶ ὥρα ἐκτῆ, καὶ σκότος ἐγένετο. Erat autem quasi hora sexta, & tenebræ factæ sunt.

Sententia est, tenebras fuisse à meridie usque ad nonam, sive noctem tertiam pomeridianam. Fuere autem tenebræ istæ non spissæ, quales Ægyptiæ, aut noctis: sed cujusmodi esse solent tempore eclipsios Solaris.

2. §. De tempore satis. Altera περιόδος de loco erat, quæ,

quæ, ut Marcus, & Lucas referunt, terra erat universa.

Vbi non solum Iudæam, sed totum intelligi orbem oportet, si standum Dionysio, quem vocant Arcopagitam. Is enim tenebras hæc in Græcia, sibi, & philosophorum aliis, visas ait in epistola ad Polycarpum contra Apollophanem, & epistola ad Apollophanem jam conversum: ut quidem Iansenius ait Concordiæ Evangelicæ cap. cxliiii. Mallem pro Græcia Ægyptum dixisset. Nam continuo subjungit, eclipsin eam sibi, & Apollophani, visam esse Heliopoli; quæ sane inclyta Ægypti civitas: ubi numen colebatur bovis figura, ut & Memphi: quemadmodum abunde dictum nobis lib. i. de Gentili Theologia Christiana, cap. xxix. Putamus autem, per universam terram solam signari Iudæam. Quod & Erasmus arbitratur in cap. xxvii Matth. Scio, eo nomine vapulare à Melchiorre Cano lib. xi. cap. 11: eumque sequitur Rosveidus Leg. Talionis tab. vii *. Sed decepit eos, quod non viderent, illa de Dionysio, & Apollophane, esse commentitia. Omnino enim epistolæ illæ sunt *ὑποβολιμαία*.

* Pag. 105.

3. S. *Queritur, an Eclipsis ea fuerit naturalis. Non fuisse naturalem, satis indicat, quod contigerit tempore Passchatis, sive Luna xiv, quando plenilunium est, ut tum Luna fuerit ex adverso Solis, non inter Solem, & nos, interjecta: quod non nisi in novilunio fit, ut neque alia Solaris esse eclipsis possit.*

Tertullianus, Origenes, ac veterum alii, testantur, Eclipsios huius meminisse etiam Phlegontem Trallianum, Hadriani Cæsaris libertum. Phlegontis verba sic Latine reddidit Hieronymus in Canone Eusebiano: *Quarto autem anno ccii Olympiadis, magna, & excellens inter omnes, quæ ante eam acciderant, defectio Solis facta: dies hora sexta ita in tenebrosam noctem versus, ut stellæ in cælo visæ sint, terraque motus in Bithynia Nicææ urbis multas aedes subverterit.* Phlego tamen pro naturali habuit eclipsis; quod valde adversatur Tertulliano. Dixeris, videri eandem; quia Evangelistæ dicant, fuisse eo tempore terræ motum; ac Phlego itidem dicat, tempore Eclipsios ejus, de qua agit, terræ motum fuisse in Bithynia, maximeque Nicææ. Scio: sed scrupulum injicit quod fileat de terræmotu in Palæstina. At,

iniquas, potuit hoc ignorare: nec levem videri nobis auctoritatem Patrum debere, qui eandem faciunt eclipsin, illam Euangelistis, ac Phlegonti memoratam. Movit Patres, quod eundem in annum utraque incideret. Sed falsos esse, arguit, quod si tam miraculosa Eclipsis variis conspecta terris foret, non solus ejus Phlegon meminisset. Quid enim magis in natura stupendum, quam Solem deficere in plenilunio? Ut jam mittam, quod ante dicebam, Phlegonti sermonem esse de Eclipsi naturali, quæ solum in novilunio.

4. *S. Porro etsi in plenilunio Luna sit ex adverso Solis: non propterea putandum, Lunam è loco suo accurrisse ad Solem, seque inter Solem, & Terram, constituisse, atque ita effecisse eclipsin proprie dictam. Hæc si forent, à gentilibus utique essent observata, & complurium consignata monumentis. Quare verisimilius est, obscurationem eam contigisse ex retractione radiorum Solarium.*

Possit & causa esse à maculis Solaribus, qui in disco Solis medio apparent visentibus per telescopium, sive tubum Batavum. Nam minus longe illuxerit Sol, maculosiore Solis parte Iudææ obversa. Potuere & corpora quædam opaciora obduci, sic ut lux Solaris fieret Iudæis minor. Hujusmodi aliquid contigisse, verisimilius est, quam ut Luna ex adverso Solis procurrerit in locum Soli subiectum: ac deinde iterum in locum priorem se receperit.

5. *S. Atque hæc de obscurationis Solaris causa efficiente. Denique etiam finem ejus videamus. Voluit Deus ea ostendere, quantopere averfaretur Iudæorum scelus.*

Nam Sole radios avertente, idque meridiano tempore, quo imprimis lucet: significabatur, cum nolle intueri tam atrox facinus. Etiam quia lux lætitiæ parit, tenebræ tristitiæ: naturam ipsam quasi tristari hac obscuratione Solaris luminis indicabatur. Et ut spissis Ægypti tenebris Ægyptiorum cæcitas, ita hac obscuratione cæcitas Iudæorum notabatur. Impletumque ita illud Amos VIII: *Et erit in die illa, dicit Dominus Deus, occidet Sol in meridie, & tenebrescere faciam terram in die luminis.*

C A P. XI.

De iis agitur, quæ contigere, dum Christus in cruce mortuus pependit: nempe ab eo tempore, quo expiravit, usque illud donec fuit depositus de cruce. Inque eo tempore quatuor explanantur. Primum de quatuor prodigiis in Scriptura expositis: tum duobus aliis, quæ ab aliis videas superaddi. Deinde de consecrata hominum indignatione ob occisum Christum. Postea de postulato Iudæorum, ut Christo frangerentur crura, ac postea deponeretur de cruce. Denique de milite transfigente Christi latus; unde aqua, & sanguis exierunt.

I- S. **Q**ua diximus, evenere antequam Christus exspirasset. Nunc videndum de illis, quæ, eo defuncto, necdum tamen de cruce deposito, contigerunt. Atque hic, quia proxime dixi de prodigiis, quæ acciderunt Christo vivente, prius subnectam nunc de prodigiis quatuor aliis quæ mortuo acciderunt. Primum est de velo templi scisso: puta eo, quod adytum à sancto separaret.

Tres enim fuere templi partes: atrium, in quo populus; sanctum⁹ in quo sacerdotes; sanctum sanctorum, quod solus ingredi poterat summus sacerdos. Περαιπέτασμα illud, quod ruptum fuit, distinguebat sanctum à sancto sanctorum. Καταπέτασμα τῆς ἀδύτης * appellatur à * *Velum* Flayio Iosepho l. VIII. Antiquit. c. II. De eo sic Paulinus Carm. xv. *adyti.*

Tunc & discusso nudata altaria velo
Amisere sacri religionem adyti.

Hoc exemplo etiam Christianis ante sacrarium, atque altare, velum fuisse, indicat illud B. Chrystostomi in epist. ad Ephes. homil. III: Όταν ἴδης τὰ ἀμφίθυρα, τότε νόμισον ἀγγέλους καὶ ἄγγελον ἄνωθεν καὶ καλῆναι τὸν ἀγγέλου. Vbi videris trahi vela ostii: existima calum superne diduci, & angelos descendere. Vbi ἀμφίθυρον vocat velum, seu cortinam ostii: quæ Anastasio bibliothecario *velothyra*. Diximus de ea in Glossario Latinobarbaro, ac pluribus Rosweidus Notis in

Paulini carm. XVI : 1. Porro istoc adyti velum demum à morte Christi fuisse ruptum, ex eo cognoscimus, quod Matthæus, cum dixisset, Christum emisisse spiritum, subjungat: *Et ecce velum templi scissum est.* Ex quo, id post Christi obitum contigisse, etiam colligit B. Augustinus. Atque hoc miraculum tres describunt Evangelistæ, cum tria alia solus describat Matthæus.

2. *S. Ejus prodigii duplex fuit significatio: quarum una Iudeos, altera tangit Christum. Quod ad priorem attinet: quemadmodum obscuratione Solis ostendit Deus, quanto-pere hoc Iudeorum facinus averfaretur; quanta etiam eorum cecitas foret: ut antea pluribus dicebamus: ita nunc veli ruptura monstrabat, sicut Iudei ruperant vestem, dicentes, Christum blasphemasse, sic Deum rumpere velum templi: partim nimirum ut iram suam declararet ob Iudeorum scelus; partim ut indicaret, se propterea etiam detestari ipsum divini cultus locum.*

Sane Iudæi, qui in luctu, & indignatione, rumpere vestem solent, ratione erant præditi. At nunc scinditur, creatura ἀλογῶς, ad testandam facinoris indignitatem. Atque hanc rationem etiam adducit Theopbylactus.

3. *S. Altera ratio, quam Christum spectare dicebamus, ea est, quod sic ostensum recludi calum: adeo ut nunc cuilibet illud pateat. Præterea significatum fuit, finem imponi typis legalibus, scisso miraculose velo, quod inter typos eos illustrem obtinebat locum.*

Similitudo in eo consistit, quod ut rupto velo patuit Sanctum Sanctorum antea populo invisum: ita morte Christi nunc omnia manifestentur legalia, quæ antea erant obscura, & quasi velo quodam cooperta. Cæterum Origenes duo statuit vela templi: exterius, in templi egressu; interius, quod erat coram propitiatorio. Atque inde mystice colligit, hic prius velum esse resectum: in vita altera alterum retegendum. Sed hæc licet belle dicantur, tamen nihil solidi habent quonitantur. Omnino enim unum erat templi velum. Et aliter si fuisset, non dicerent Evangelistæ templi velum: sed, utrum illud templi velum foret, addidissent. Similiter Tertulianus

lianus Apologetici cap. xvi : Solis sacerdotibus (sacrarium) adire licitum : etiam conspectus caterorum velo oppanso interdicebatur.

4. S. Alterum erat prodigium , terræ motus. Qui & ipse ostendit , rerum naturam Christo quasi συμπαροχεν * . * condolere.

Sane terræmotu , iram Dei significari , etiam cognoscere licet è Psal. xvi : Commota est , & contremuit terra , & fundamenta montium conturbata sunt , & commota sunt , quoniam iratus est eis.

5. S. Tertium prodigium erat ruptura petrarum ; qua itidem ostenditur , naturam Christo condoluisse.

Vt petræ non tam fuerint duræ , quam corda Iudæorum , quibus nihil obstinatius.

6. S. Quartum fuit prodigium , quod monumenta etiam sint aperta , multaque inde resurrexerint corpora fidelium , qui obdormivissent. Non tamen utrumque in morte Domini contigisse existimandum. Quippe Domino quidem moriente , vel mox à morte , aperta sunt sepulchra : sed exiere inde , non nisi Christo resurgente.

Vnde Matth. xxvi : Exeuntes de monumentis post resurrectionem ejus venerunt in sanctum civitatem. Vbi Hierosolymam , licet in ea tam atrox scelus patratum esset adversus Filium Dei , sanctam nihilominus civitatem vocat , ob cultum divinum istic institutum. Videmus autem , clare dici , exiisse demum sepulcris postquam Christus resurrexerat. Græce est , μετ' τὴν ἔγερσιν αὐτοῦ. Neque enim par erat , ut ante Christum resurgerent : quem Apostolus † vocat primitias dormientium , & primogenitum ex mortuis. Vtrum vero postea morituri iterum , an ad immortalitatem resurrexerint , dicam postea , cum loquar de resurrectione Christi , & ejus efficacia. † 1 Cor. 15. Coloss. 1.

7. S. Atque hæc de quatuor prodigiis in Scriptura memoratis. Addunt quedam aliqui , de quibus tacet Scriptura. Nam illo de velo rupta , addit ex Nazaræorum Evangelio B. Hieronymus de fracto templi superliminari. Imo idem Hieronymus à Flavio Iosepho proditum ait , angelos , templi Hierosolymitani præsides , cum Christus crucifigeretur ,

tur , *velumque scinderetur , dixisse , Transmigremus hinc.*

Hieronymus ad Hedybiam , quæst. viii : *Velum quoque templi scissum est in duas partes , ut compleretur illud , quod refert Iosephus , præsidēs Templi dixisse virtutes ,* TRANSEAMVS EX HIS SEDIBVS.

8. *S. Sed eo minor hac parte nobis est beati viri auctoritas , quod ipse alibi hæc referat non ad Pascha , sed ad Pentecostes festum subsequens.*

Sic enim scribit in Chronico Eusebiano ad Olymp. ccii : ubi cum de Passionis Dominicæ anno locutus foret , subiungit : *Iosephus etiam , vernaculus Iudeorum scriptor , circa hæc tempora die Pentecostes Sacerdotes primum commotiones locorum , & quosdam sonitus sensisse , testatur : deinde , ex adyto templi repentinam subito erupisse vocem , dicentium ,* TRANSEAMVS EX HIS SEDIBVS.

9. *S. Imo longius etiam recedens alibi idem refert ad templi excidium Hierosolymitanum.*

Putat Commentario xvi in Iesaiam , cap. lxvi : ubi de excidio Urbis loquens , ait : *Quando præsidēs templi consona angeli voce dixerunt ,* TRANSEAMVS EX HIS SEDIBVS.

10. *S. Nec propterea insultandum B. Hieronymo , quasi parum attenderit , quid scriberet , dum sibi ipsi contradicens , nunc paschate , sive tempore Passionis Dominicæ , aliquid contigisse vult , nunc pentecoste : nunc anno , quo excisa est Hierosolyma. Nam cum refert hanc historiam ad passionem Dominicam , Eusebium sequitur , qui eam tribuit opinionem Iosepho. Quando autem ait , paullo ante excidium evenisse , ipsum sequitur Iosephum , quem postea consuluit.*

Eusebium id paschali tempore tribuisse , liquet non solum ex Chronico Hieronymiano ; sed etiam ex lib. viii . Demonstrationis Euangelicæ * , ubi , cum locutus esset de nocte ea , qua Christus discipulis mystica distribuit symbola , addit exinde , cessasse legem Moisaicam , ac hoc per verba illa , μετὰ αὐτῶν ἐν τῷ ἔθνεϊ , fuisse significatum.

* Pag. 250.

rum. Sed Iosephum velle hanc vocem in templo auditam esse tempore Urbis obsessæ, satis videre est ex iis, quæ refert lib. v1. de bello Iudaico cap. xxx1 *; ubi sic scribit: Κατὰ ἡ πλὴν ἑορτῶν, ἡ πεντηκστή καλεῖται, νύκτωρ οἱ ἱερεῖς προσελθόντες εἰς τὸ ἕνδον ἱερὸν, ὡς περ ἀποῖς ἔθελω, πρὸς τὰς λειψυρίας, πρῶτον μὲν κινήσεως ἀνὴλαξέουσι ἔφασαν, καὶ κτύπη, μετὰ ἡ ταῦτα καὶ φωνῆς ἀθρόας, METABAI-NΩΜΕΝ ἘΝΤΕΥΘΕΝ. Festo autem die, quam Pentecosten vocant, nocte sacerdotes intimum templum more suo ad divinas res celebrandas ingressi, primum quidem motum, quendamque strepitum, senserunt: postea vero subitam vocem audire, quæ diceret, MIGREMVS HINC. Pro quibus sic gentili more Tacitus lib. iv. Histor. Taciti: Expasse repente delubri fores, & audita major humana vox, Excedere deos: simul ingens motus excedentium.

* Pag. 881. edit. Froben. Sed in translatione Latina, cum Ritschi, tum illa Gelenii, lib. 7. cap. 12.

11. *S. Quanta fuerit vis & efficacia prodigiorum; quæ vere, partim ante mortem Christi accidisse diximus, qualis obscuratio Solis; partim postea evenerunt, ut quatuor illa è Scripturis memorata: cognoscere licet, ex centurione gentili, qui, istis conspectis, dixit: Vere hic homo iustus erat; ut ait Lucas. imo amplius, ut est apud Marcum: Vere hic homo filius Dei erat.*

Vbi, in confessione illa hominis gentilis, præludium habemus vocationis gentium.

12. *S. Nec ipse solum his motus fuit, sed & milites, qui cum eo erant; ut Matthæus indicat. Imo & vim suam exseruere in Iudæis; qui, iis conspectis, pectora sua ob scelus patratum ferientes, domum cum indignatione, ac pariter stupore, reversi sunt.*

Caput, pectus, femur præ dolore & indignatione percuti solere, ostendimus Oratoriarum Institut. lib. vi. cap. xi. §. iv.

13. *S. Præterea in illis, quæ Christo mortuo, attamen in cruce adhuc pendente, contigerunt, illud etiam est, quod Iudæi accesserint Pilatum, rogantes eum, ut crura frangerentur adfixis cruci; ac deinde tollerentur ad sepulturam.*

Vbi duo videmus Iudæorum postulata: unum erat crurifragium: alterum

alterum vero, corporum de cruce depositio ad sepulturam. De crurifragio inferius dicam. In depositione videndum, quid postulatum sit ex more Iudaico, quid item Romano. More Romano, & aliarum gentium, damnatorum corpora relinquebantur insepulta. Ac nequis ex propinquis vel amicis corpora detraheret de cruce, custodes apponebantur. Hinc Petronius, *Proxima ergo nocte, cum miles qui cruces asservabat, ne quis ad sepulturam corpora detraheret, non asset tibi lumen.* Natali tamen Imperatoris, ut aliquis ad damnatos etiam ex publico gaudio fructus rediret, solere ad sepulturam deponi, indicat Philo Iudæus in Flaccum. Alias non temere id fiebat: nunquam saltem nisi venia à Præside vel magistratibus obtenta. Quod & Vlpianus docet *L. corpora D. de cadaveribus puniorum.*

Ex his liquet, cur Iudæi accesserint Pilatum, cum vellent deponi corpora de cruce. Quemadmodum & postea Iosephus Arimatheus, si vellet Christi corpus tradere sepulturæ, necesse habuit illud petere à Pilato. Sed non sufficit scire, necessario iis fuisse compellendum Pilatum, si deponi vellent. Scito etiam opus, cur vellent deponi. Cujus rei ratio fuit à lege Mosaica: non quidem, quod Iudæi isti usque adeo forent observantes Legis: sed ne viderentur ejus non observantes. Revera enim voluerunt non esse pii, sed videri: sicut arguit, quod iidem parasceues die noluerit ingredi prætorium Pilati: nec tamen eo tempore verebantur (quod multo magis Legi repugnabat) Christum innocentem addicere morti acerbissimæ. Lex vero, quam nunc prætendunt, legitur Iteratæ Legis cap. XXI. 22: *Quando peccaverit homo, quod morte plectendum est, & adjudicatus morti appensus fuerit in patibulo, non permanebit cadaver ejus in ligno, sed in eadem die sepelietur, quia maledictus à Deo, qui pendet in ligno: & nequaquam contaminabis terram tuam. Dixeris, hanc legem nihil pertinere ad Christum plane ἀναμάρτητον *.* Subscriberem, nisi hic Christum spectare conveniret non κατ' ἀλήθειαν, sed κατ' ὄψιν Iudæorum: qui, ut facinorosum, cruci addixerant. Itaque & Paullus Gal. III, Christo applicat illud, *Maledictus qui pendet in ligno.*

* peccati
exsertem.

Quod si ante vesperam semper corpora mandari terræ opus erat: quanto magis id fieri necesse fuit in tante Sabbato magno? Eo quoque motos fuisse Iudæos, docent nos verba B. Ioannis XIX. 31: *Iudæi ergo, quoniam parasceue erat, ut non remanerent corpora sabbato, (erat enim magnus ille dies sabbati) rogaverunt Pilatum, ut frangerentur eorum crura, & tollerentur.* Cur vellent Christum deponi de cruce, dixi-

diximus. Addamus nunc etiam causam Legis illius ceremonialis. Nempe relictis in cruce cadaveribus damnatorum terra fuisset polluta: ut est deuteronomii loco ante indicato. Apud LXX est: *Καὶ ἔμη μιανεὶ τὴν γῆν, ἣν κύριος ὁ θεὸς σε δίδωσίν σοι ἐν κλήρῳ.* Et non inquinabis terram, quam Dominus Deus tuus tibi dat in sortem. Quæ Philo libro de specialibus legibus, ubi contra homicidas disputat, sic interpretatur: *Ἦν ἀνάγκαιον εἰς τὸν νεκρῶν χώρον ὑποστυραί τε καὶ καθάρωσαι, ὅπως μὴ τὰ ὑπὲρ γῆς μιάνωσι.* Necessè eos fuit in communem mortuorum locum deferri, terraque recondi, ne ea quæ super terram essent inquinarent. Vbi videmus, ut per *τὴν γῆν* intellexerit *τὰ ὑπὲρ γῆς.* hoc est, homines ipsos atque aëra etiam, cujus serenitas fœdo maledicti illius spectaculo velut nube obducitur, turbaturque. Nec est, quod dicas, si suspensi polluant terram, magis ab illis pollutum iri patrium sepulcrum. Tales enim non inferebantur comunibus sepulcris, sed seorsim à cæteris. Quod legas in compendio Thalmudico dicto Alphesi, & apud Rabbinos Iacob Iurim, ac Mosem Maimonidem.

14. §. *Et hæc de postulato Iudeorum. Sequitur videamus de facto militum. Hi utriusque latronis, quia superstites forent, crura fregerunt: in Christo, quia jam mortuus esset, non item: sed miles ei lancea latus lancinavit, unde exiit sanguis, & aqua.*

Vt tria hic veniant in considerationem; quod crurifragium omitsum, latus apertum, & sanguis cum aqua latere exiit. Quæ pluribus explicabimus.

Crura crucifixis confringi solent in alio. Pro incude erat stipes arrectarius. Fiebat hoc, ut celerius morentur. Itaque duobus latronibus crura fracta: Christo non item, qui atrociter flagellatus, spinea corona graviter punctus, & omnibus contumeliis vexatus, infirmiori videtur constitutione fuisse quam latrones. Saltem animam exhalarat ante latrones. Etsi autem nihil opus erat mortui latus perfodi, miles tamen lanceam per latus transiit. Vulgatus interpres videtur legisse apud Ioannem *ἠὲν ἔξε*, quia vertit *aperuit*, quasi sit ab *ἀνοίγω*. Sed in omnibus codd. hodie est *ἠὲν ἔξε*, h. e. *pupugit, vulneravit*, nempe à *νύττω*. Estque hoc quintum Christi vulnus. Nam quatuor priora fuere manuum pedumque. Remansisse autem hæc vulnera post resurrectionem, liquebit ex Christi

sermone ad Thomam, qui est Ioan. xx. Volunt, quinque hæc vulnera esse adumbrata quinque lapidibus, quibus Goliathum David devicit. Sane David Christi, Goliathus diaboli typus fuit. Sed quinque lapidibus, quinque Christi vulnera figurari, asleverare certo non ausim: licet conjectura non absurda.

† Lib. de
Cruce pag.
338. &
339.

Instrumentum, quo Christi latus perfoßum, λόγχη vocat Ioannes. Nonnus id factum ait *μαχαιρά*. Atqui credibile non est, eum, qui hastam in manu haberet, voluisse ea posita educere gladium ad latus aperiendum. Hæc clarissimus Salmasius * eo pacto acute conciliabat. Censet, *μάχαιραν* à poeta sumi per *κατάρησιν* pro cuspidem sive ferro lanceæ. Nempe simili licentia ac pro eo Grætius *cultrium* dixit in Cynægetico:

Aut contra ut tenero destrictas cortice virgas

Prægravat ingenti pernix Lucania cultro.

In Evangelio lingua Persica edito à Xaverio, Societatis Iesu Theologo, legas, militem eum, qui lancea Christi latus aperuit, equitem fuisse. Atque eadem fuit sententia iis, qui Scripturam Bohemica reddiderunt lingua. Nempe hoc inde est, quod crediderunt, tam sublimen fuisse crucem, ut equite opus esset ad latus Christi lancea contingendum. Num etiam dicent, fuisse opus equite, ut calamo ei spongia circumvoluta daretur bibere? Abunde hoc refellitur eo, quod moris Romani non erat, tam sublimes erigere cruce: sed tales, ut ima pars cruciarii nonnisi tribus quatuorve pedibus ab humo abesset. Quod satis antea demonstravimus. Adde quod non ab equite, sed pedite, custodiri crucifixi soleant: & quod palmarium est, Ioannes eum vocet non *ἰππέα*, sed *σεβλήτων*, quæ vox de pedite usurpari solet, etsi postremis seculis *miles* accipi fuerit de equite: (quod etiam Bohemicos Evangelii interpretes fefellit) at non item antiquis: ut, quin unus fuerit e cohorte peditum, minime sit dubitandum. Pictores vero, qui equitem cruci appingunt, ut sæpius vidimus, nihil moramur.

Hoc vero de latere vulnerato, uti & de aquæ ac sanguinis fluxu, solus nobis narrat Iohannes: qui iccirco, ne ex audito solum id habere videatur, ait, se id ipsum oculis suis conspexisse, atque ita completam esse prophetiam geminam. Prior erat Exodi xii: *Os non comminuetis ex eo.* Quod quidem præceptum est de agno paschali: sed agnus ille erat typus Christi: in quo id completum, quod in agno paschali adumbratum. Eo autem in typico agno præscriptum, quia

quia contractio ossium agni, ad medullam exfugendam, moram attulisset profectio ex Ægypto, quæ erat properanda. Altera prophetia fuit Zachariæ xii: *Videbunt, in quem transfixerunt.* Sed hoc in Lxx non invenitur: ut qui in allato Zachariæ loco habeant: *Adspiciem ad me pro eo, quod insultaverunt.* Ut vel hinc liqueat, quam utilis, imo necessaria fuerit opera B. Hieronymi, de fonte Hebræo transferentis Scripturas.

Nempe Ioannes secutus codd. ubi erat דקרן דאקרוו. Vnde vertit ἐξέκντησαν, *compunxerunt.* Sed Lxx usi codd. ubi erat דקרן ראקדוו, trajectis literis: quod valet ἀπέχθησαν, *saltaverunt, sive insultaverunt.* Cæterum nec Ioannes ad verbum vertit: sed sententiam tamen expressit. Nec impletum solum in Iudæis Christo pendente: sed etiam implebitur in ultimo iudicio: unde Apocalypseo cap. i, v. 7, legas: *Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt.* Vbi idem est verbum, quod hoc loco: nempe ἐξέκντησαν. Subjicitur vero istic, quod apud Zachariam loco memorato sequitur: *Et plangent se super eum omnes tribus terræ.*

Clare autem hæc historia nobis ostendit providentiam Dei in passione Christi. Quid enim æque poterat fortuitum videri quam quod miles, ambigens an Christus esset mortuus, ac fortasse etiam accedente aliqua petulantia, transfodit latus Christi? Verum Ioannes ostendit, id Scripturis fuisse prædictum. Priusquam enim adferret duo illa loca antea memorata, præmittit hæc verba: *Facta hæc sunt, ut Scriptura impleretur.* Vbi vt non ita capiendum, quasi miles hoc animo Christum transfoderit, ut impleretur, quod de osse non frangendo in agno Paschali præceptum fuit à Mose^a: aut quod Zacharias^b prædixerat, visuros Iudæos, quem pupugissent. Non ea Scripturæ peritia militi Romano: nec ea pietas. Sed vt sumitur hic non antecedenter, verum consequenter, ut vulgo loquuntur: hoc est, non militis notatur propositum, sed solum rei eventus. Nempe factum ut impleretur, valet idem ac si dixisset: sic factum, ut impleretur; sive, sic impletum est, quod prædictum fuit. Similis ratio est illorum Ioannis xix. 24: *Dixerunt ergo (milites) inter se, Ne findamus eam (tunicam inconsutilem,) sed sortiamur de illa cuius futura sit: ut Scriptura impleretur, dicens: Partiti sunt vestimenta ea sibi, & super vestem meam jecerunt sortem.* Nec enim dixere ea milites animo implendi, quod legitur in Psalmis: sed dum istos agunt, quod dicitur, signari implent, quod David prædixerat. Sed quæritur, quomodo

^a Exod. 12.

46. &

Num. 9. 12.

^b Zach. 12.

10.

^c Psalm.

21. 29.

do illud de ossibus Christi non confractis cum eo possit convenire, quod pedes clavis fuerint transmissi. Siquidem ex sceletis apparet, pedis ossa arcte adeo jungi, ut nequeat clavus, nisi osse fracto, transadigi. Mihi eorum placet sententia, qui aiunt, clavum, ubi solidiora cohærent ossa, esse immissum, ossibusque iis separatis, medium transiisse: Quomodo ossa non sint fracta, sed diducta duntaxat, ac collisa.

Quæritur præterea, num alterutrum, an utrumque fuerit latus perfossum. In Scripturis quidem videmus unius solum lateris fieri mentionem. Ac vulgo etiam quinque Christi vulnera numerantur. Est & Tertulliani lib. II. adversus Marcionem:

Hujus de latere ligno pendens in alto.

Theodoretus tamen in dialogo II Christum ait discipulis ostendisse *perforata latera*. Et Leo Magnus epist. XC VII. cap. III. vocat *vulnera lateris*. Sed est *συνειδὸς* numeri: ut scriptura dicit, Ionam ivisse *in latera navis*, hoc est, in alterutrum latus: latrones insultasse Christo, hoc est, alterutrum eorum. Et similia, de quibus satis in Oratoriis Institut. dictum nobis lib. IV. cap. VIII. §. X.

Sic igitur statuendum, unum fuisse vulnus. Quæritur porro, utrius lateris id fuerit. Sinistri fuisse, ait Lucas Brugenensis in Ioan. XIX. 34, *Latus aperuit*, ubi sic scribit: *Non pectus aperuit miles, ut quidam pingunt, sed latus, idque sinistrum; quamquam pictores dexterum nolent. Penetratis enim costis primum, & pulmone deinde, ac tandem pericardio, transfodit cor, quod pericardio proxime & pulmone consequenter obvelatum, tamen si in medio corporis, tamen ad sinistram situm est magis, quam ad dexteram: prout etiam ictus, cum fiat dextra manu, propense petit partem sinistram.* Addunt aliqui argumentum mysticum. Nam Adamum primum esse typum secundi Adami: eoque, uti ex primi latere sinistro formata est Eva, sponsa ejus: ita ex latere secundi profluxisse aquam & sanguinem, quibus formatur Ecclesia, sponsa Christi. Evam autem ex sinistro latere factam colligunt, quia uti non debuit sumi ex capite, ne se efferret supra maritum, nec ex pedibus, ne marito contempti foret, ita ex latere sinistro potius, quod ignobilius, sumtam, quam ex dextro, ne parem se marito crederet. Si ex picturis antiquis de his statuendum, invenias non paucas, ubi latus sinistrum perfoditur. Aliud tamen multis videtur. Adferunt auctoritatem Innocentii III. lib. II. de Sacro altaris sacramento cap. LIV. ubi sic loquitur: *Calix ponitur ad dextrum latus, quasi sanguinem susce-*
pturus,

pturus, qui ex latere Christi dextro creditur vel cernitur profluxisse. Et, toto seculo antiquioris, Ivonis Carnutensis, itidem scribentis, epist. CCCXXXV: *Hostia, quæ juxta calicem consignatur, sic debet esse posita, ut sua & calicis positione dextrum Christi latus repræsentet.* Adhæc aiunt, Athanasium, non veterem quidem, sed alium multo juniorem, in libello de passione Imaginis Christi sic scribere: *Hebræos patrum suorum vestigia secutos valido ictu lancea latus dextrum Iconis percussisse.* Etiam, inquit, Isidorus Mosconius, libello beatæ Claræ de Cruce, refert, Claram assidua meditatione Christi crucifixi cordi suo insculpsisse imaginem crucifixi: eam autem habere vulnus in latere dextro. Quin ipsam B. Virginem ad Brigittam, ut in ejus Revelationibus legitur, dicere, in dextro latere lancea vulneratum. Et in sacra Sindone, quæ Augustæ Taurinorum asservatur, vulnus lateris conspici in parte sinistra, atque hoc indicium esse, vulnus esse acceptum in latere dextro, quia linteum, quod, corpori circumvolutum, imaginem Christi recepit, à sinistris id repræsentet; unde colligunt, fuisse Christo à dextra, ut contrario se hic modo habuerit, sicut in speculis fieri videmus. Etiam de dextro latere transverberato legas in historia Persica Xaverii. Sic quoque Io. Chifletius de linteaminibus Christi. Adhæc P. Tarnovius, & tot alii: ut omnino magnos secutus sit auctores Caspar Barlæus, jam ab annis xxx, & aliquanto amplius, collega conjunctissimus, idem & philosophus, & poëta eximius, quando Christum, in cruce pendentem sic compellat:

Dextra tibi perfossa riget, mea sola scelestæ est,

Nec sentit penam noxia dextra suam.

Innocuum qui mucro latus transfixit, aberrat;

Debentur lateri vulnus, & hasta, meo.

In hoc præstantium virorum dissensu non excutiam, quid verisimilius videatur: solum dicam, de neutro latere satis constare: atque hoc etiam Gretzerus censet lib. 1. de Cruce cap. xxxiv.

Etiam quæri video, utrum sub mammilla vulnus acceperit: prout pictores fingunt. Sed eos, ut ante vidimus, Lucas Brugenensis refellit eo, quod Evangelista clare dicat, *latus fuisse apertum.* Pictores vero tuetur Daniel Mallonius comm. in Alphonsi Palæoti, archiepiscopi Bononiensis 11, historiæ de Christi stigmatibus cap. 11. Nempe propterea, quia in sindone quæ à Iosepho Arimathæensi euita & Christo mortuo circumvoluta, imaginem ejus recepisse dicitur,

cur, vulnus istic loci appareat, ubi pingitur vulgo. Sed major esset sindoni illi fides, si veteres ejus meminissent: nunc demum inventa intra annos ducentos: nempe anno **C D C C C L V I I I**, ut superius vidimus. Sunt qui dicant, ferrum lanceæ non inter costas in cor adactum, sed inter pectus & femur vulnus inflictum, indeque lanceam cor versus ascendisse. Atque hoc colligunt, quia Christus in alto pependerit, miles in terra constiterit, ut, si cor peteretur, ex inferiori corporis parte ad superiora fuerit deveniendum. Fuit hæc sententia Vincentii Bellocensis sermone de Parasceue, Alexandri item ab Ales, quem se sequi profitetur Antonius Gisslandas quæst. **LXXV.** de Parasceue, & Pipinus serm. de Christo Patiente. Sed non essent eo moti argumento, si scissent, vel cogitassent, crucifixos non multum solere elevari à terra: quippe qui vel de terra uno gradu ascenderent in *ἑνωπίδιον* sive in una crucis lignum, arrectario crucis stipiti additum, ut ei insisteretur à crucifigendis: vel si *ἑνωπίδιον* foret nullum, (quod verisimilius videtur) à carnifice sublevaretur in medium stipitis palum, quem *sedilis excelsum* à Tertulliano vocari superius dicebamus.

Video autem, cum dulces dicantur clavi, quibus vivus est excruciat, Christus, lanceæ mucronem, quo à morte est transfixus, dirum appellari: nempe quia gravius peccatur in mortuos, quam vivos. Quam rationem adfert Franciscus de Petris, Iurisconsultus Neapolitanus lib. **I.** Festivaram Lectionum cap. **v** *.

* *Pag.* 36.

Dubitari tamen possit, an, qui homo esset gentilis, nec aliud attenderet, quam ut pareret superioribus, grave adeo commiserit delictum. Totum hoc exinde pendet, quo animo fecerit. Aiunt aliqui, ab eo factum, ne Christus crurifragium pateretur. Quod durum creditu in homine gentili. Alii igitur petulantia factum putant. Alii etiam odio irruisse: ut Chrysostronus in Ioannem cap. **LXXXIV.** quem & sequitur, more suo, Theophylactus.

Mihi non displicet, profectum esse ab hæsitacione, quo & sibi, & aliis, de morte certius constaret: ut Cyrillus censet lib. **XII.** in Ioan. cap. **XXIX.** Et quo verisimilius hoc videatur, narrant aliqui, oculis fuisse caligantibus: ut propterea, nihil ambigentibus aliis, de morte ipse dubitavit. Verum quid de illis dicemus, qui plane cæcum fuisse arbitrantur? Quos sequi non dubitavit Baptista Mantuanus, qui proavorum temporibus magni spiritus poeta fuit. Sic enim cecinit *Festorum* libro:

*Tu cæcus non mente minus, quam corpore, sanctum
Lancea, & admoto pectus mucrone petisti.*

Ac secutus quoque hoc commentum Xaverius in Historia Bohemica. Potius, ut diximus, iis accedimus, qui eo factum putant, ut certius de morte constaret. Interea sic etiam scrupulus superest, qui eximendus nobis. Nam aliqui fecisse aiunt, quia læso pericardio, vel corde, certa mors consequatur. Sed hoc si est, dici oportuit, non tam voluisse explorare, utrum esset mortuus, quam statuisse vulnus infligere, unde certo esset moriturus. Sane letalia quidem sunt cordis vulnera, etiam secundum Hippocratem. Verum hoc de læsis cordis ventriculis exponit Galenus lib. v. de locis affectis cap. I. Et tamen hic quoque aliquod est discrimen, quia, læso dextro cordis ventriculo, ad aliquot dies potest supervivi. Quare de re Sennertum adi libro v. praxios particularis part. IV. cap. III, & inelytæ hujus Amstelodamensium Urbis senatorem Amplissimum & Medicum experientissimum Tulpium lib. II. Observationum cap. XVI II; item alios, quos de cordis vulneribus laudat Clarissimus & amicissimus Thomas Bartholinus Medicus lib. de latere Christi*. Quare si avebat miles cognoscere, utrum Christus esset mortuus, convenientius dixeris, voluisse eum transmittere pleuræ membranæ quæ thoracem ambit. Siquidem ex pleuriticis satis est evidens, quam acutus sit illi parti sensus. Proinde si Christus animi duntaxat deliquium esset passus, pleura trajecta confestim ad se rediisset, certumque vitæ indicium dedisset. Quod ubi non factum, vere esse mortuum, potuit miles perspicere. Quamquam quid impedit, quo minus dicamus, utrumque in milite concurrissè. Voluisse enim latus aperire, partim ut certius de morte sibi, & aliis constaret: partim ut, si vita superesset, certo hanc adimeret. Nihil enim impedit, plures esse facti unius causas.

Etiam in disquisitionem vocant, utrum non latus solum, sed etiam pericardium, atque adeo cor fuerit perforatum. Sed de isto videbimus mox, cum quæremus, unde aqua è latere effluerit.

Porro miles, qui lancea perfodit Christi latus, *Longinus* dicitur etiam in Martyrologio Romano Idibus Martiis, ubi legas: *Cæsarea in Cappadocia passio S. Longini militis, qui latus Domini lancea perforasse perhibetur. Quaritur, verumne id nomen, an fictum* $\lambda\omicron\gamma\gamma\iota\omicron\varsigma$: qua voce lancea, vel hasta, intelligi solet: *συνεκδοχικῶς* videlicet, cum proprie signet cuspidem hastæ, vel sagittarum ferrum; ut ex Xenophonte, at-

*Pag. 135.
& seq.

que

que aliis, constat; ac Yvoni etiam Villiomaro observatum contra Roberti Titii locos controversos lib. I. cap. IX.

Etiam illud in quæstione est, utrum hic miles fuerit idem, ac centurio ille, qui cum terræ motum, aliaque miranda, quæ fierent; Christo in cruce pendente, conspiceret, confessus est, eum vere esse filium Dei: ut legere est Matthæi xxvii. 54. Sed diversos cenfeo cum Luca Brugense in Ioa. x. 34. Nec enim persuadere mihi possum, centurioni, Christum confitenti, animum fuisse istiusmodi, ut adigeret lanceam per latus Christi sustineret. Scio, quid dicant, amore factum, ne crura illi frangerentur. Sed omnino, qui præclare adeo de Christo sentiret, atrox facinus iudicasset, sic sacrum corpus violare, seu vivi, seu mortui.

Adtexam aliquid de nomine ejus militis. Si Longino nomen fuerit, plane id fuerit Romanum. Notum nomen Vclii Longini Grammatici, cujus de orthographia liber superest, & Dionysii Longini Rhetoris, cujus exstat elegans liber de charactere sublimi. Ut à Iustus Justinus, ab Augustus Augustinus, à Marcellus Marcellinus: sic à Longus Longinus. Sed multum metuo, ne primo miles, cujus nomen nesciretur, à lancea, qua aperuit Christi latus, *Longini* nomine sit donatus: posteaque ita etiam centurio dici cæperit, idque occasione ea, quod miles idem ac centurio ille crederetur. Interim sub Cæsare Maximiano Longinus miles fuit, qui privatus militari zona. Sed id sine dubio Romanum nomen putandum.

De latere Christi à milite aperto abunde dictum. Proximum est, ut consideremus illud, quod, ut Ioannes ait, qui id coram conspexit, aqua, & sanguis ex latere ejus profluxerunt. De sanguine nemo miratur. Solum de aqua est disceptatio. Nam multi eum purum & elementarem fuisse arbitratur: talem nempe, qualis ille, quo in sacro lavacro abluimur. Atque hi ad lavacrum recurrunt. Et reperti, qui dissentientibus scriberent hæresios dicam. Vide sodes de hac re dissentientem Thomam Aquinatem III par. quæst. LXVI, art. IV ad III: adhæc Salmeronem tom. x tract. XLVI I, & Suarez, ac Maldonatum. Sed profecto non recurrendum ad miraculum, nisi ubi naturæ est defectus. Atqui potuit aqua exire è latere pericardio perfossio: est enim illud aqua refertum ad æstum cordis refrigerandum. Vnde Hippocrates sic librum de Corde orditur: Καρδίη, ἀν-
μα μὲν ὀσθή πνευμῆς, χροῖω δὲ κατὰ τὴν φωνικίαν. καὶ ἀεὶ ἐβλάλαι
χλιῶνα λεῖον. καὶ ἔστιν ἐν αὐτῇ ὑγρὸν μικρὸν ὁποῖον ἕρον. ὡς δόξαις ἐν
κύσει

κυστὴ τῶν καρδίων ἀνασπρέφουσι. γερνῶνται ἢ τὰς ἑνεκα, ὅπως ἴσχυρηται
 ῥωσομορφῶς ἐν φυλακῇ. ἔχει ἢ ὕγρασμα, ὁρόσον μάλιστα καὶ πυρρομορφῶν
 ἀκ. *Cor figura quidem meta similis, colore autem admodum puniceo, tunica
 levi circumtegitur, in qua humor * paucus, qualis utina, inest, ut cor in vesica
 conversari existimes. Ea vero de causa existit, ut validum in custodia vi-
 geat. Humiditatem autem tantam habet, quanta maxime ad astantis mo-
 delam satis sit. Dixerit aliquis, librum hunc non esse Hippocratis, quia
 quia ejus nec Galenus usquam meminerit, nec Erotianus, ubi li-
 bros Hippocratis recenset: ac præterea, contra quam Hippocrati
 factum, nervorum originem, & principem animi facultatem cen-
 seat esse in corde. Non repugno: constat tamen, esse antiquissimum.
 Ac sententia eadem est Galeni. ut qui & ipse lib. v de locis affectis
 cap. 11 † scribat, καρδίαν ἐν ὑγρῷ κινεῖσθαι, in humore moveri. ac mox
 subdat: Καὶ θαυμαστὸν, ἃ δὲν ἀθροίζεσθαι ποτε πλεῖστον ὑγρῶ τοσούτων ἐν τῷ
 περὶ χολῆν χιλιῶν τῶν καρδίων, ὡς ἐμποδίζειν αὐτῇ διασπασμορμῶν. Καὶ ἴδ
 ἵππ. ἢ ἀνατεμνομορφῶν ζώων ἐθεασάμεθα πολλάκις ὑγρὸν ἔρω πλεῖστον,
 ἐν τῷ περικαρδίῳ διακλῆς. Neque enim mirum videri debet, tantam hu-
 moris multitudinem cumulari interdum in tunica cor ambiente, ut ipsum,
 ne attollatur, impedire possit. Quippe in animalibus dissectis videmus ple-
 rumque plurimum humoris urina speciem referentis, in eo, qui ipsum in-
 volvit, panniculo contineri. Quid multis? quando eadem in senten-
 tia sunt tot Anatomici ac Medici. In his Andreas Laurentius histo-
 riæ Anatomicæ lib. ix. ubi de Organis vitalibus, Georginus Ber-
 tinus Medicinæ lib. v. cap. ix, Nicolaus Nancelius in Analogia
 Macrocosmi, & Microcosmi, Adrianus Spigelius lib. ix. de fabrica
 humani corporis cap. v. E Theologis vero, aliisque Scripturæ in-
 terpretibus, Benedictus Arias Montanus Elucidat. in Ioannem
 cap. xix, Ioannes Poza Theologus Complutensis in Elucidario Dei-
 paræ cap. iv. tr. i. lib. 111, Iacobus Tirinus in Euangelia. Adhæc
 summi viri Theodorus Beza, Immanuel Tremellius^c, & Hugo
 Grotius. Atque eodem etiam Iustus Lipsius propendet. Ipsi etiam
 sæpe tum Leidæ id conspeximus, dissecante humanum corpus Petro
 Pauwio: posteaque Ottone Heurnio, & Adriano Falkenburgio, vi-
 ris clarissimis, multisque annis in Leidensi Academia collegis con-
 junctissimis; tum in inclyta hac Amstelodamensium urbe anatomem
 exercente insigni Medico, & Anatomico, Amplissimoque Urbis
 Senatore, Nicolao Tulpio.*

Ac multo minus merum fuerit miraculum, si etiam inter thora-

*Anatius
 Feñsius ὕ-
 γρῶν σμι-
 κρῶν vertit
 humor mo-
 dicus. At-
 qui modicus
 antiquis
 non signat
 paucus, ut
 vulgo uti
 solent: sed
 mediocris,
 modumque
 servans.
 Quod &
 origo vocis
 confirmat.
 Edit. Ald.
 tom. 3. fol.
 159. b.*

*c Notis in
 Ioan.*

cem & pericardium aqua seu serum contineatur. Sane egregius naturæ mystes Caspar Bartholinus Danus, & dignus tanto parente filius, clarissimus Thomas Bartholinus, existimant, nihil opus esse recurrere ad pericardium perforatum: quia utcumque non fuerit pertusum cor, vel pericardium, ex sola pleura perforata hoc potuerit contingere: imo hoc verisimilius videatur, quia de solo latere aperto legere fit in Euangelio. Statuunt vero, in capacitate thoracis nunc minus esse aquei liquoris, nunc plus, pro cuiusque temperamento: inque Christo ob doloris magnitudinem humorem hunc fuisse adauctum: nec tamen meram & elementalem aquam fuisse, sed *ἰχθῶσι ὕφαιμον* sive *αἷμα ἰχθωροειδές*, sive *ὕδατῶδες αἷμα*, sanguinis serum, sive humorem aquaticum: quomodo & sanguis ex aqua mixtus vocatur Cypriano, vel alteri, libro de montibus Sina, & Sion: *πεφυρμένον ποτὸν* Apollinari, vel alteri in Christo Patiente. De hac sententia plura nunc non disseram: malo enim adeas doctissimum, & amicissimum Thomam Bartholinum lib. de latere Christi cap. IV, & XI, ac deinceps.

15. §. *Quæri video, utrum aqua, & sanguis, fluxerint simul, an successive, puta prius aqua, post etiam sanguis, vel contra. Præterea ut simul fluxerint, in questione remanet, utrum distincta fuerit aqua à sanguine, an vero ambo fuerint permixta. Censeo, fuisse immixta, non confusa.*

* Pag. 274.
edit. Mor-
rell. a. 1611.

Præit Apollinaris vel alius in Christo Patiente * :

————— Ὑδωρ
Ἐπαξεν δὲ τῆς αἷμα τ' ἔπεφυρμένον.

————— Aqua
Effluxit illico, & sanguis non permixtus.

† Verf. Ioan. Nonnus paraphrasi cap. XI x† :

34. carmi-
nis vero
190.

Πρῶτα μὲν αἷμα χύθη, μετέπειτα ἡ θέρσιον ὕδωρ.

Primum quidem sanguis effusus est, deinde vero divina aqua.

Quæ ostendunt, hoc voluisse eos, vel prius unum, inde alterum fluxisse liquorem; vel ut eodem tempore fluxerint, eodem tamen è vulnere ea, quasi distinctis *αὐλοῖς* sive rivulis, fluxisse arcuatim: quomodo fluentem sanguinem tullios dixere antiqui. Ut Ennius:

Missis sanguine tepido tullii efflantes volant.

16. *S. Hic vero sanguinis & aquæ fluxus mysterio non caret. Nam, ut ait B. Ioannes**, tria sunt, quæ testimonium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis.

* I Ioan. 5.
5. 8.

Sententia est, quemadmodum divinitati Christi testimonium in cælis perhibent, Pater, $\Delta\omicron\gamma\textcircled{C}$, & Spiritus Sanctus: ita in terris humanitati ejus testimonium dant Spiritus, quem moriens emisit, sanguis & aqua, quæ mortuo è latere eruperunt. Sane homo verus constat anima, & corpore: anima per spiritum signatur: corporis veritatem signant aqua & sanguis: aqua quidem, ex elementis confuari; sanguis, iisdem ac nos humoribus componi, comprobavit. Unde & idem † : *Hic est, qui venit per aquam & sanguinem, Iesus Christus, non in aqua solum, sed in aqua & sanguine.* Præterea per aquam, & sanguinem, duo significantur sacramenta: baptisimus, quo renascimur; & eucharistia, qua renati nutrimur.

† I Ioan.
5. 6.

17. *S. Sanguis ille, qui fluxit è latere Christi perfoſſo, à matre Domini dicitur collectus in usum reliquiarum, hodieque ostentatur. Sed de isto non apud Evangelistas modo, sed omnes, qui trecentis post Christi passionem annis vixere, altum est silentium.*

Præcipue autem de adſervatione ejus poëticam esse fictionem lubentes agnoscent, qui in fluxu aquæ miraculum statuunt. Nec enim citra revelationem hoc potuisset Maria prævidere.

18. *S. Atque hic terminatur historia Passionis Dominica.*

Dixeris, Passionem non posse ultra mortem extendi: ac videri proinde assentire nos Petro Ioannis, qui circa annum cId cxcv docuit, Christo latus perforatum adhuc viventis: quemadmodum à Guidone Carmelita traditum, & Bernardo de Lutzemburgo in Catalogo hæresum, & ex iis Bellarmino in Chronologia, quam Ecclesiasticis Scriptoribus subjunxit. Nobis vero longe alia mens: sed putamus, quæ proxime diximus, recte ad mortem, ut ejus signum, referri. Nam ex apertione lateris, & inde aquæ, ac sanguinis, exitu, certo constat de morte Christi.

C A P. XII.

De Christi sepultura, & corporis custodia.

I. S. **A** passione ac morte Christi venio ad historiam sepulture.

Nec enim mos Iudæis fuit cadavera cremare; ut Græcis, ac Romanis, imo & aliis quibusdam gentibus: nedum, ut Colchis, de arbore suspendere: sed terræ mandare. unde Philo libro in Flaccum: *Ἀνθρώποις ἢ πῖσι χειροῖσιν οἰκειότερον ἢ φύσιν χωρεῖον ἀπένευμε γῶν, ἔ μόνον ζῶσιν, ἀλλὰ ἢ ἀποθανόντων, ἢ ἡ αὐτῆ ἢ τῶ πρώτῳ ἑποδέχεται ἡ γῆ, ἢ τῶ ἐν τῆ βίῃ πελάγειαν ἀνάλυσιν.* Hominibus, & omnibus terrestribus animalibus, natura proprium magis locum tribuit terram, non modo viventibus, sed etiam mortuis, ut ipsa & primum exciperet ortum, & postremam resolutionem. Deque Iudæis aperte Tacitus in quinto Historiarum: *Corpora condere, quam cremare, more Ægyptio.* Nisi cum doctissimo Chiffetio * pro condere, malis condire. Quomodo de Poppæa idem in xv I Annalium ait: *Corpus non igni abolitum, ut Romanis mos: sed, regum externorum consuetudine, differunt odoribus conditur, tumuloque Iuliorum infertur.* Vbi similiter conditur legit, media porrecta. Verum fallitur. Nam conditum quidem prius, ac postea conditum: at non, ubi odoribus esset referatum, fuit conditum, cum odores illi ipsi ad condimenta pertineant; sed terra tum conditum est. Quod vero Tacitus ait, *corpora condere, more Ægyptio*, id opinionem gignat, quasi eum sepeliendi morem didicerint ab Ægyptiis. Sed ex iis quæ de sepultura Saræ †, atque aliis, narrat Scriptura, satis liquet, morem hunc Iudæis patrium fuisse, non ab aliis gentibus acceptum. At non repugno, quo minus, non dico condendi, sed condiendi morem hauserint ab Ægyptiis. Quibus triplex mos fuit condendi: ditiorum unus, argenti talentum infumentium in conditura, quæ fiebat myrrha pura, casia, aliisque odoribus; item vino phœniceo. Alter mediocrium, quia minarum viginti, ac nitro, quod carnes tabefacit, & unguento cedrino, fiebat. Tertius infimorum, quo corpora lavabantur, & exsiccabantur. Ac postremus ille mos obtinuit in Iudæa. De more isto Ægyptiorum plura si voles, vide Herodotum lib. II, & Diodorum Siculum libro II: è junioribus Chiffetium adi libro de linteis Christi sepul-

* Lib. de linteis sepulcrabilibus Christi c. 2.

† Genes. 23.

cralibus cap. II, & III. Nos Iudaicis ritibus insistemus: ac imprimis sepulturæ Christi: ubi primum agendum de iis, quæ proprie sunt sepulturæ: deinde de custodia sepulti.

2. *S. In sepultura attendimus, qui sepelierint, & ubi ac quomodo, & quando id fecerint, & qui fuerint spectatores. Sepeliere duo viri principes: quorum prior fuit Iosephus ab Arimathæa.*

Arimathæa vero, ut est apud B. Hieronymum lib. de Locis Hebraicis, & in lib. I Sam. sive Reg. cap. I, civitas fuit in regione Tannitica prope Diospolim, aliter dicta Rama, & Ramathim Sophim, unde Elcana, pater Samuelis propheta.

3. *S. Hic describitur non modo à patria, quam diximus: sed etiam ab genere, opibus ac dignitate, quia erat nobilis, dives & Senator Hierosolymitanus.*

Græce est βαλῶντις: quod interpres vetus reddit decurionem, nempe quia qui Romæ Senatores, hi in municipiis decuriones.

4. *S. Idem erat vir bonus & justus, ac discipulus sive auditor Iesu: ac expectabat ipse etiam regnum Dei, quod Christus appropinquare docuerat. Nec consenserat iis, quæ adversus eum Sinedrium decreverat.*

Itaque ut Hieronymus in Matthæum scribit, non defuere, qui de eo dicerent intelligendum Psal. I: *Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum.* Sed non is scopus Psalmi hujus: etsi huic Iosepho recte etiam accommodetur.

5. *S. Quamquam vero antea, Iudæorum metu, occulte solum audisset Christum, ut est apud Ioannem*: nunc tamen, metu ac pudore posito, audacter accessit Pilatum, atque ab eo corpus Christi petiit ad sepulturam. Pilatus, cum sciret, crucifixos aliquamdiu vivere solere, prius ex centurione exquisivit, an jam mortuus esset: nec nisi eo cognito corpus permisit Iosepho.*

* Ioa. 19. 38.

Quod ipsum postea inserviit isti rei, ut de veritate resurrectionis certius constaret.

6. §. *Iosephus hinc triplici officio functus est. Nam & corpus de cruce deposuit, depositum sindoni munda, quam hoc fine erat mercatus, involvit, & ita involutum imposuit novo sepulchro ex petra exciso: quod sibi magno sumtu pararat.*

Hanc curam plenius mox explicabimus. Miretur aliquis, ausum esse tangere morticinum, quo se pollui credebant Iudæi. Et hoc quidem ausum, cum mox esset comedendus agnus paschalis. Sed quomodo id corpus pollueret quemquam, cuius sanguis omnem immunditiam abluit? Hæc de Iosepho.

7. §. *Alter sepelientium fuit Nicodemus: is qui nocte accesserat Christum, ut est Ioan. I I I, & Christi etiam defensionem contra Phariseos susceperat, ut est cap. VII. Vt vero Iosephus sindonem, ita hic ad pollincturam attulit mixturam aloës & myrrhæ, idque ad libras prope centum: ut liqueat, corpus Iesu non leviter fuisse inunctum, sed unguento penitus immersum.*

De consuetudine ea pluribus mox loquar. Hæc nunc de personis sufficiant.

8. §. *Ordo in pollinctura huiusmodi fuit. Primum corpus laverunt.*

Lotionis, ac quidem, ut à pluribus factæ, meminit Chryostomus Homil. LXXXIV in Ioan. Dum peteret eum à Pilato (Ioseph,) & dum lavarent, jam vespera adventarat. Apud Romanos etiam lotio unctionem præcedebat: unde Ennius Annalium lib. I I I de Tanaquile:

Tarquini corpus bona femina lavit, & unxit.

Trojanis item tribuit Maro VI Æn. ubi de exsequiis Miseni,

— *Corpusque lavant frigentis, & unguunt.*

Pœnis quoque morem lavandi cadaver assignat Maro IV Æn. ubi Anna inquit,

— *Date vulnera, limfis
Abluam. —*

9. §. *Vbi lavissent, ungebant.*

Inungendi hunc morem clare indicant verba illa Christi, cum Maria eum pistica nardo inunxisset, ut est Ioan. x i i : *Sinite illam, in diem sepulturae meae servavit istud.* Etiam Ioan. x i x, 39, clare est: *Nicodemus ferens mixturam myrrhae, & aloës, quasi libras centum.* Ac versu proximo additur clare, hunc morem fuisse Iudæis, ut aromatibus condirent cadavera. Ac Marci xvi legas, ut Maria Magdalena, & aliarum feminarum, emerint aromata, quo venientes ungerent Christum.

10. §. *Nempe Iudæis etiam hoc studio erat, ut defunctorum corpora diutissime conservarentur, bonumque spirarent odorem: quod credibile est fecisse, non solum testando amoris erga defunctum, sed etiam ob spem resurrectionis.*

Vnde colligitur, honorem exsequiarum, si modum servet, esse laudabilem. Quo etiam pertinet illud Ecclesiastici cap. vi i i : *Mortuo non prohibeas gratiam.* Leve autem discrimen erat inter Iudæos inungentes, & Ægyptios, de quibus ante diximus. Nam Iudæi exterius solum inungebant. At Ægyptii etiam interius, eoque viscera prius eximebant: ipsum cerebrum extrahebant per nares. Huiusmodi conditurae modus τὰ ἐν χροῖσι dicitur Herodoto.

11. §. *Corpore inuncto, illud linteis sepulcralibus involverunt: quae multi putant fuisse tria: linteum brevius, quod sudarium dicitur, & caput tegebat: linteum longum, quod sindon vocatur, & reliquo corpori, eique nudo, circumvolvebatur: & fascia sive instita, quibus sindon coerceretur, & manus pedesque ligabantur. Sed cum, qui meminere sindonis, non nominent ὀθῶνα sive χερσίας: h. e. linteamina, sive fascias: quique hæc expressere, taceant de sindone: credibile est, idem per sindonem & ὀθῶνα sive χερσίας signari. Σινδῶν sive ὀθῶνι erat initio, prout emtum. Hoc postea fuit discerptum, ut inde fierent ὀθῶνα, sive χερσίας, quia fasciatim corpus involveretur, ac pars inferviret colligando pectori, ac ventri, cum brachio utroque; pars vero femori ac pedibus: quibus opus erat fasciis diversis.*

Hæc fusius enarrat Salmasius secunda de Cruce ad Bartholinum
 * Pag. 378. epistola *. Ο θόννη fuisse integrum linteum, priusquam discerpere-
 & 379. tur, ostendit, quod Lucas linteum illud, in quo varia Petro anima-
 lia ostensa, appellet ὀθόννη μεγάλην, linteum magnum. Sed ubi in par-
 tes discerptum, quæ pro fasciis, sive vinculis sepulcratibus forent,
 non tam ὀθόννη, vel σινδών erat, quam ὀθόνια, h. e. linteamina. Hesy-
 chius: Ο θόννη, σινδών, ζώνη, πελαμών. Ac mox: Ο θόνια, λινᾶ ἰμάτια.
 Nempe ut Latinis pannus aliquid integrum: sed partes ejus, panni,
 τὰ ῥάκη: unde pannis obstitus, pannosus, pannuceus, ῥακώδης. Majori igitur
 linteo, quod sindon dicitur, in fascias discerpto, Christus istis
 fasciis involutus fuit. Quod etiam indicant Marci verba, ἐνείλησε
 τῇ σινδόνι: & verbum ἐντυλίξαι, quod usurpant Euangelistarum alii.
 Sed eos loquentes audiamus.

Ioan. cap. XIX. 40, Acceperunt corpus Iesu, & ligaverunt (ἐδησαν)
 illud linteis (ὀθονίοις) cum aromatibus, sicut mos est Iudeis sepelire. Sin-
 done fuisse corpus Iesu à Iosepho involutum, aperte etiam est apud
 Matth. XXV I I. 59: Accepto corpore, Ioseph involvit (ἐντυλίξεν) illud sin-
 doni munda: σινδόνι καθαρᾷ. Item Marci cap. xv, 46. & Lucas cap.
 XX I I I. 53. Præter vero sindonem fuisse sudarium, indicant verba
 Ioa. cap. xx. 6: Venit ergo Simon Petrus sequens eum, & introivit in monu-
 mentum, & vidit linteamina posita, (ὀθόνια κείμενα) & sudarium, quod
 fuerat super caput ejus. Clare & lintea mina, & sudarium memorat ut
 diversa. Ac similiter de Lazaro cap. xi. 44: Et statim prodiit, qui
 fuerat mortuus, ligatus pedes & manus institis, & facies ejus sudario erat
 ligata. Vbi videmus, etiam corpus dici institis ligatum, sive fasciis.
 Græco est χειρίας. Per χειρίας vero plerique non aliud intelligunt,
 quam quæ ὀθόνια appellat Ioannes: nempe quia corpus fasciatim
 involveretur linteis: ut in Resurrectionis historia dicitur. Nec ta-
 men cum eo contendere velim, qui præter institas alia fuisse lin-
 tea existimet. Audiamus Augustinum lib. I I I de Consensu Euan-
 gel. cap. x X I I I: Neque hic repugnat quicquam recte intelligentibus:
 nec enim illi (tres priores Euangelistæ) qui de Nicodemo tacuerunt,
 affirmaverunt, à solo Ioseph Dominum sepultum, quamvis solius commemo-
 rationem fecerint: aut quia illi una sindone à Ioseph involutum dixerunt,
 propterea prohibuerunt intelligi, & alia lintea potuisse adferri à Nicode-
 mo, & superaddi; ut verum narraret Ioannes, quod non uno linteo, sed
 linteis involutus sit: quamvis & propter sudarium, quod capiti adhibebatur,
 & institas, quibus totum corpus alligatum est, quia omnia de lino erant,
 etiamsi

etiamsi una sindon ibi fuit, verissime dici potuit, *Ligaverunt eum linteis*: *lin-tea* quippe generaliter dicuntur, qua lino texuntur. Porro sudarium quoque ex lino fuisse textum, satis indicat Catullus, qui epigrammate ad Asinium, quod prius *lin-teum* dixit, mox *sudarium* appellat: & Dionii in Nerone est *συνδόνιον*, quod Tranquillo *sudarium*. Nomen ab usu, quia sudor eo soleat abstergi: Nisi à Græcis; quia Hermippus *συνδάειον*: ut ex Grammaticis vet. constat. Pollux ait, quod *συνδάειον* suo tempore vocaretur, antiquis Comicis dictum *καψιδεῶπον*. Quæ vox etiam apud Hesychium. Nec audiendus Nonnus, quando paraphrasi in Ioan. cap. x 1, 181, & xx, 33, vocem appellat Syriacam. Homo Ægyptius, Græceque doctissimus, Latine nesciebat. Objectant, quod libro Ruth, cap. 111 vers. xv, ubi Hebraice est *הבי המטפתח*, *habi hammitpabat*, h. e. *datolinteum*, apud Chaldæum paraphrastem sit *הביסודרא*, *habi sodara*: quod Elias exponit, *lin-teum*, *velum*, *speciem panni*. Etiam *סודרא*, *sudera*, pro velamine habet Thargum Exodi xxxiv. 33. 34. Etiam Syriacus interpres Act. xix. 12. *סודרא* *sudara* habet, ubi Græce *συνδάειον*. Sed enim & Chaldæus ille Paraphrastes & Syriacus interpres non minus habent quædam, quæ à Latinis Oriens acceperat, quam habent Græci Euangelistæ, qui multa usurpant à Latinis accepta, quia in Iudæa & Syria vulgo obtinerent. Vir doctissimus, qui de lin-teaminibus Christi sepulcralibus scripsit, aliter huic quæstioni occurrit ejus operis cap. v. *Inclino*, inquit, *in sententiam Nonni; etsi nihil vetat idem vocabulum linguis nativum esse, ut asserunt quidam de nominibus missa, Cephas, Iesus, pascha*. Nonni hac parte, ut dixi, levis est auctoritas; quia, cum Latine nesciret, nihil mirum, si origine Syriacum putaret vocabulum, quo Syri, & Chaldæi vulgo uterentur Quod vero ad *Missa*, omnino à Latinis est, non Hebræo *מסח*; etsi non ignorem, pro spontanea manus oblatione usurpari Deuter. xvi. 10. Quippe si à Iudæis foret, novissent vocem eam Ecclesiæ Græcæ. At *Cephas*, *Iesus*, *pascha*, Syriaca sunt, vel Chaldaica: non à Græco *κεφαλή*, *ἰδομαι*, & *πάσχω*; licet hoc traditum sit à veteribus quibusdam, nesciis linguæ Syriacæ. Non tamen adverstor, si quis non pro veris habeat etymis, sed allusionibus non inconcinnis.

Simeon Metaphrastes ait, Beatam virginem sudario hoc deterrisse caput Christi de cruce depositi: ac deinde illud tradidisse Iosepho ab Arimathæa, ut eo inter sepulcralia lin-tea uteretur. Sed quis

nescit, quam multa ille paraphraſtes veteribus ignota, vel è recentiorum hauſerit lacunis, vel ipſe conſinxerit?

Poſt reſurrectionem Chriſti ſudarium illud primitus poſſeſſum dicitur à Iudæis credentibus in Chriſtum, uſque in quintam generationem: deinde ab infidelibus uſque ad tempora Mahuviæ, qui anno obiit 160LXXV III, ac hæredem regni reliquit filium ſuum Gizid. Pluribus, ex relatu Arnulphi Epifcopi, rem narrat Venerabilis Beda lib. de Locis Sanctis cap. v: ubi & de incombuſtibili ejus ſudarii virtute miraculum narrat. Ipſum, ſi voles, adi: & Chiffetium lib. de linteis Chriſti ſepulcralibus cap. vi: ubi & contēdit, ſudarium Veſontinum magis videri eſſe illud Bedæ memoratum, quam Taurinense, quia hoc ſit pedum xii, illud Veſontinum pedum octo, quam fuiſſe longitudinem ſepulcri Dominici tradit Adrichomius. Verum magnitudo ſepulchri Dominici parum ad rem facere videtur, cum Beda clare loquatur, non de ſindone, quæ Chriſti corpus contexit, ſed (hæc verba ejus ſunt) *ſudario capitis Domini*. Et ſcrupulum merito injicit, quod in hoc ſudario non capitis modo, ſed reliqui etiam corporis, effigies ſit impreſſa. Integer enim homo comparet. At ſudario ſolum capitis, ſindoni ſolum corporis reliqui effigies potuit imprimi. Variè huic difficultati ſolet occurrì: dum alii putant, priuſquam reſurgeret Chriſtus, effigiem ſui totius tegumento capitis impreſſiſſe: alii autem, ſudario ſignari linteum, quod totum corpus à vertice uſque ad imos pedes contēxiſſet. Prius cenſet Gretzerus lib. i. de Cruce cap. lxxxv: alterum Chiffetius lib. de linteis ſepulcralibus cap. vii. Cui controverſiæ diutius inſiſterem, ſi quæſtio illa, utrum Veſontinum linteum ſit idem, ac illud quicum Chriſtus ſepultus fuit, ad veritatem Dominicæ ſepulturæ pertineret. Nunc ſolum dixerò, de priori quidem ſententia illud, non apparere cauſam, cur Chriſtus miraculoſe vellet capitis velo totius corporis effigiem imprimere: de altera, quod ſatis ſit apertum, ſudarium intelligi non univerſi corporis, ſed unius capitis tegumentum. Vnde & Nonnus:

Καὶ κεφαλῆς ζωστῆρα παλιπύσιον ἀμμάλι χαίτης,

Συδάριον τόπερ εἶπε Σύρων ἀπιδήμι & αἰδή.

Et capitis cingulum reſolutum nexu comæ,

SVDARIUM quod dixit Syrorum popularis vox.

Et, licet aliter hic Nonnus, vox ipſa iudicio eſt, ſic dici, quia capitis ſudorem detergeret: cui uſui Nero ligato circa collum ſudario

rio prodibat: ut est apud Tranquillum in ejus vita cap. LI. Et quid multis? cum capiti soli inservisse clare liqueat ex iis, quæ Ioan. cap. XI legimus de Lazaro, deque Christo cap. XX. Neque aliter Syrus inrerpres. Ut Augustinum, Bedam, & tot alios, taceam: qui omnes susceperunt. De sudario satis dictum. Sequitur de sindone, quæ corpus reliquum, à collo puta usque ad pedes, obvolvebat. Fuisse illud è lino, manifestum est. Videtur vox esse ab Hebræis. Nam סדין, *sadin*, quod est Iudicum XIV. 12. 13. LXX vertunt, ut Esai. 111. 22, *סוד*. Plura de sindone diximus, cum ageremus de juvene, sindone sola in duto, eaque in militis manibus, dum fugeret, relicta, ea nocte, qua captus est Christus.

Quemadmodum vero sudarium alii, de quibus diximus, sic Allobroges, sive Taurinenses, sibi vindicant sindonem, qua Christi corpus fuit involutum. Quæritur, quo pacto hoc conveniat cum eo, quod eam Vefontiones se habere dicant. Aliqui contendunt, illos habere sudarium, hos sindonem. Alii aiunt, Taurinenses habere linteum, cui corpus Christi involutum cum primum de cruce deponeretur, ac deferretur ad sepulturæ locum, quo in linteo non debuisset Christum sepeliri, quia ex vulneribus Christi esset cruentatum: eoque post polincturam alio plane mundo fuisse opus: atque hoc esse Vefontinum. Nondum dixi. Nam alii quoque se aliquod ex sepulcralibus Christi linteis habere aiunt. Ad hoc responderi video, fuisse tria linteae, sudarium, sindonem, & fascias: ac fortasse alicujus ex istis alios hanc, alios partem aliam habere. Sed ecce aliud etiam responsum. Cambrienses quoque sibi sindonem Christi sepulcralem vindicant. Ac Iulius II. in bulla anni MDLVI ait, eam esse, in qua Dominus noster Iesus Christus, in monumento positus, involutus, fuit. Chiffletius * sic occurrit, re-

* Lib. de
linteaminibus
Christi
cap. 25.

sponderi, & apposite, Pontificem non eo loco decretum sancire, sed ex vulgi sententia loqui. Nimirum, quia vulgus multa credat, quæ sapientes non credunt. Audiamus etiam, quid de variis Christi sindonibus catagraphis, sive pictis, scribat Gretserus lib. I de Cruce cap. LXXXV; Hujusmodi sacra pignora, & λείψανα, ex imitatione aucta, & ex prototypo sapius expressa, occasionem dedisse posteris, ut sibi persuaderent, se verum exemplar possidere; cum non nisi imaginem ex primo sudario vel sindone effigiatam haberent: qui error omni culpa caret, cum & in primis illis, & in his, quæ ad imitationem illorum adumbrata sunt, Redemptor noster honoretur. Addit Chiffletius lib. de linteis Christi cap. XXVI I, Pylisipone, primaria Lusitania urbe, extra muros, in Monasterio Virginum Matris Dei de Enxobregas,

ostenditur die Iovis hebdomadæ sanctæ sudarium cum imagine Christi Domini, sed ectypon. Mallonius diserte asserit, & Camberiano linteo alia exemplaria excerpta esse, quæ in magna existimatione, ut par est, servantur: & nos ex Vesontivo idem factum supra ostendimus. Quid mirum autem, si multa ectypha paullatim sint habita pro ipso exemplari: quando in sanctuariis etiam quæ brandea vocant, idem usu venit. De hoc more Romano sanctuaria mittendi pro ipsis reliquiis vide Martyrologium Baronii ad Mart. diem xv. Et Annales Eccles. an. Christi LV. nu. XII: item Chiffletium memorati operis cap. xxvii. * Vbi & aliter iis occurrit, qui mirantur, pro sudario Christi, quod unicum fuisse è Scripturis constat, plura hodie ostendi. Forte, inquit, alicubi Martyris cuiuspiam prisci ævi, aut alterius viri sancti sudarium pro Christi sudario colitur. Quomodo etiam, ut superius vidimus, Baronius respondet iis, qui objectant de pluribus clavis, quam ternis, aut quaternis. Ait ille, ut aliquis fortasse non sit è clavis, quibus Christus ipse affixus fuit cruci, posse esse è clavis, quibus idem ille postea affixus est cruci in membris suis: ut in sancto quopiam martyre. Verum hujusmodi si insistere ulterius velim, metuo ne videar τὸ πάρεργον ποιεῖσθαι ἔργον. Sindonem, & fascias, non fuisse diversa, censuit etiam Nonnus, cum scribit:

* P. 164.
 & seq.

Δεπάλαις ὀθνησιν ἐμπελώσαντο θανάτῳ
 Σώμα, πολυπλέκῳ δῶδει δεσμῶ.

Tenuibus linteis circumdederunt mortui corpus,
 Multiplici circumvolutionum fragrante vinculo.

Ac videtur hæc sententia posse adstrui verbis Ioannis de sepultura Lazari, & Christi. Nam de Lazaro ait cap. xi, 44: *Ligatus (δεδεμμένῳ) manus & pedes institis, (κειρίαις) & facies ejus sudario erat ligata.* De Christo inquit cap. xix, 39: *Acceperunt ergo corpus Christi, & ligaverunt illud linteis cum aromatibus.* Græce ἐδησαν ἐν ὀθνοῖς. Ac cap. xx. 6. 7. refert, ut Petrus institiens in sepulcrum viderit tum sudarium, quod fuerat super caput, tum linteamina (τὰ ὀθνία) seorsim collocata. Videmus, his locis partim sola memorari ὀθνία; partim κειρίας cum sudario; partim, cum eodem ὀθνία. Vnde consequi videtur, idem signari per κειρίας, & ὀθνία, h. e. per fascias, & lintea. Nempe quia lintea fasciatim nudo corpori circumvolverentur. Præsertim cum, ut dicitur δεδεμμένῳ κειρίαις, *ligatis fasciis sive institis, vel tenuis*: sic etiam dicatur ἐδησαν ἐν ὀθνοῖς, *linteis sive linteaminibus vinxerunt.* Aliquorum tamen opinio est, corpus prius fuisse sindone circumvolutum, ac dein-

deinde fasciis findonem constrictam: vel nudo corpori fascias admotas, ac deinde circumplacitam esse findonem. Ac pro hac sententia facit, quod præter sudarium memorentur *ὀθῶναι*, h. e. lintheamina, numero plurativo: ut diversi generis lintheamina intelligantur, eoque findon à fasciis sit diversa. De lintheis sepulcralibus fati.

12. *S. His à Nicodemo, & Iosepho, curatis, corpus Christi non arca prius inclusum, atque hinc sepulcro est immissum, ut moribus nostris obtinet; sed ita uti erat lintheis involutum, repositum est in sepulcro.*

Tradunt Rabbini, in speluncis fuisse loca excavata: in quibus cada-ver fasciis suis involutum reponeretur: ac cavum istoc fuisse pro arca nostra.

Sepulchrum id Christi spelunca fuit, unde & cryptam à veteri scriptore videas nuncupari. Etiam comparant veteres cum Ecclesiæ concha: videlicet quia spelunca, quæ Dominicum corpus continuit, structuræ erat concameratæ: uti templi pars interior non pro tecto lacunar haberet, sed cameram, quam absidem, & concham dixerunt: ac dimidiati hemisphærii figuram habuit, sive quartam referebat partem sphæræ: uti *testudo* vocabatur, si hemisphærium referret; *fornix*, si hemicylindrum. De quibus, ut solet, erudite Salmasius ad Solini Polyhistora *.

* Pap. 1211.

& quatuor sequentibus.

13. *S. Paupertatem vero Christi arguit quod alieno impositus sit sepulchro: uti & quod alieno unctus unguento, & aliena sindoni involutus. Divinam quoque providentiam ostendit, quod prope locum, ubi crucifixus erat, sepulchrum hoc foret, cum ob imminens pascha, longe eum transferendi non suppeteret tempus. Eandem demonstrat, quod hoc sepulchrum fuerit novum, & è petra excisum.*

Nisi enim novum fuisset, dicere potuissent, alium ex eo resurrexisset: & nisi è petra excisum, suspicari potuerant, discipulos per cuniculos esse ingressos sepulchrum, atque ita corpus suffuratos.

14. *S. Ita vero repositus est Christus in spelunca, ut facie respiceret Occidentem.*

Qua de re ex Adrichomio dictum cap. VI, cum ageremus, quam partem

partem caeli spectavit in cruce pendens. Aliter tamen Beda, qui situm censet, ut capite à Septentrione Austrum respiceret.

15. §. *Post haec officia ingens saxum est advolutum ori monumenti.*

Quod & factum in sepultura Lazari; unde Ioannes: Ἦν δὲ σπῆλαιον, καὶ λίθος ἐπέκειτο ἐπ' αὐτῷ. Causa huius moris gemina erat: partim ne saxum posset in cadaver: partim ne furtim auferretur.

16. §. *Atque hac virorum fuere officia circa sepulturam Christi. Muliebres vero illud, quod femina complures, inque his praecipue haec duae, Maria Magdalena, & Maria altera, uti à crucifixo non potuerant avelli, ita etiam postquam à cruce esset depositus, viros sunt secuta, qui pollinctura, & sepultura curam susceperant. Atque haec regione monumenti confederunt, sedulo observantes quid de corpore fieret, atque ubi sepeliretur: idque eo animo, ut exacto sabato eo redirent pollinctura ergo. Nec Christus modo terra mandatus fuit, sed & crux de qua pependerat Christus: imo & illa, quibus affixi fuerant latrones, istic loci, ubi steterunt prius, obruta terra fuerunt: atque id omne ex Iudaeorum more factum.*

Consuetudinem eam ex Rabbinis observarunt complures. Solum dicam duos, Orientalium literarum peritissimum Ioannem Morinum, Parisiensem Theologum, & summum virum Constantinum L'Empereur, in Leidensi Academia antehac collegam meum conjunctissimum. Si veteres ipsos, hoc est, fontes consulere malis, adeatur Maimonides opere inscripto *Manus fortis*, tractatu Sanhedrim cap. xv, num. ix, & commentario in Misnajoth, eodem tractatu, in fine cap. seu sectionis vi. & ipsum Misnajoth, eopse tractatu, cap. vi, num. v, & vi, & Ghemara initio cap. vi, ut mittam cæteros.

17. §. *Porro universa hac contingere instante jam Sabbato.*

Lucæ xxiii. 54: Καὶ ἡμέρα ἦν παρασκευῆ, καὶ σάββατον ἐπέφωσκε. Et dies erat Parasceves, & Sabbatum illucescebat. Aliter dies, aliter

nox

nox ἡπρωσκαι: dies beneficio Solis; nox munere Lunæ ac siderum. Hic sermo de nocte illucescente: quia à nocte inciperet dies sive τὸ νύχθήμερον Iudæorum. Non tamen hic locus tam de initio noctis capiendus, quam de vespera præcedente, sive ultima hora diei Veneris. Nam subdit Evangelista, mulieres spectasse, ubi reponeretur corpus Christi, ac aromata præparasse ad inunctionem, quam post sabbatum exsequi decrerant. Ista sane contigerunt die Veneris, paullo antequam Sol occiderit. Non igitur vox ἡπρωσκαι à Luca accipitur, sicut à Matthæo *. Ille loquitur de luce matutina: hic de vespertina.

* Matth. 28.
I.

18. §. *Postera ubi dies illuxit, quo Sabbatum magnum erat, principes sacerdotum ac pharisei, neglecta religione sabbati, rogarunt Pilatum, ut, quia Christus, quem impostorem vocabant, dum viveret, dixisset, se die tertia resurrecturum, eo sepulcro custodiam adderet, ne discipuli corpus furtim auferrent, ac postea in plebe spargerent, eum resurrexisse: atque ita error de Iesu posterior priori esset periculosior. Ad quæ Pilatus respondit, posse eos ad hanc rem uti custodibus, quos haberent.*

Romanam κρησωδίας vocem retinuit Matth. xxvii, 65: ἔχετε κρησωδίας. Ac similiter vers. seq. & xxviii. 1. Nec mirum id: quia Romani erant milites. Siquidem, ut superius dictum, præses Romanus vigilibus Iudæis ad templi custodiam addebat cohortem, quæ quia hominum erat gentilium, eo, qui ex illa cum Iuda proditore veniebant ad capiendum Christum, ἀμαρτωλοὶ sive peccatores dicti Matth. xxvi. 45. Cum vero dicat Pilatus, κρησωδίας ἔχετε, liquet, Iudæos, quo tempore hanc cohortem Romanorum militum haberent, imperium in eam cohortem habuisse. Nempe parebat ea σερπητῶν, cujus officium erat, ex Synedrii iussu iis manus injicere, qui deliquissent contra legem.

19. §. *Eo impetrato, ut etiam milite Romano ad sepulcri custodiam uti liceret, Iudæi lapidem sepulcri obsignarunt, & sepulcro milites apposuere, qui corpus custodirent. Quomodo iterum ignari inservierunt providentia divina.*

Sperabant enim impii Iudæi, se posse hoc pacto impedire, ne resurre-

surrexisset postea crederetur. Sed contra evenit, ut sic potius miraculum ac fidem resurrectionis firmarent. Nam ob signatione sepulcri, & addito custodum grege, sublata est occasio, ne à discipulis esse sublatus putaretur.

C A P. XIII.

De descensu Christi ad inferos.

1. *S.* **P**ost sepulturam Christi in Symbolo, quod Apostolicum vocatur, subjici solet descensus ad inferos. Quem aliqui olim intellexere secundum naturam divinam. Sed perperam, cum Deus omnia impleat sua gloria; eoque proprie non possit dici ascendere, vel descendere.

Vide Fulgentium lib. 1 ad Thrasymundum, Vandalorum regem: ubi eos, qui alteram sententiam amplecterentur, oppugnat.

2. *S.* Omnino autem intelligendum de humana natura. Sed sic quoque in controversa est, utrum capere oporteat ratione animæ, an corporis: & si ratione animæ, num metaphoricè, an proprie: si ratione corporis, num ratione sepulturae, an triduanæ in sepulchro detentionis. Metaphoricè de animo intelligere oportet, si signatur status animæ in loco invisibili.

Sic transfert ἄδην vetus Irenæi interpres: nempe ut ἄδης idem sit ac ἄιδης πῶς. Nec tamen Irenæus metaphoricè cepit, ut quidam juniorum; sed proprie, ut mox parebit.

3. *S.* Proprie vero de animo intelligunt, quibus placet, animam Christi abiisse in loca infera; idque in locum, ubi Patrum animæ afferrentur, quo inde eas secum assumeret in paradysum. Imo, juxta alios, etiam in gehennam, ut se victorem ostenderet spiritibus malis.

Quidam contenti sunt dicere, abiisse in locum, ubi animæ Patrum detinerentur, usque dum Christus pro eorum peccatis satisfecisset. Atque ita interpretantur, quod captivam dicitur* duxisse captivitatem. Addunt, cum hisce sui triumphantis comitibus; & asse-

* *Epist.*

4. 8.

aflectis sese in paradiso ostendisse Patri, mortis ac Satanæ victorem. Sed alii ulterius progrediuntur: qui volunt, etiam inferorum infima penetrasse, non quidem, ut pateretur, (cui sententiæ nimium quantum adversatur, quod in cruce dixerit Christus, jam esse consummatum:) sed ut malis spiritibus se ostenderet; non tanquam reum, sed velut victorem. Quare descendit ille eo, sed sine dolore: quia jam satisfecerat Patri pro inferorum doloribus, quos perpeti nos oportuisset, absque misericordia Dei foret, & Christi merito.

Sane & Irenæus lib. v. cap. ult. ait, postquam Christus exspirasset, animam ejus triduo conversatam cum animis defunctorum. Est & Fausti Regiensis lib. de Fidei Ratione: *Corpus in tumulto, anima in inferno, divinitas in paradiso*. Similiter Vigilius lib. II contra Eutychem, & alii multi: in his Nicephorus Callistus lib. I Histor. Eccles. cap. xxxi. Itidem creditum, piorum, in piorumque animas esse sub terris. Saltem Novatianus, qui contra Cornelium episcopus creatus fuit, sic statuit lib. de Trinitate. Eoque antiquior paullo Tertullianus lib. de Idololatria cap. xiiii, & Lazarus, & divitem, à morte apud inferos collocat. Sed hunc ait esse in tormentis ignis: illum vero consecutum esse refrigerium: hoc est, esse istuc, ubi erit refrigerium animabus donec summa erit perfectio in omnium resurrectione. Hilarius audiamus in Psalm. cxxxvii: *Humana ista lex necessitatis est, ut, sepultis corporibus, ad inferos animæ descendunt*. Aliqui malunt dicere, sic quidem fuisse ante resurrectionem Christi: sed à resurrectione ejus piorum animas non ultra esse apud inferos. Hieronymus Marci xiv: *Vespera diei, vesperam indicat mundi; circa undecimam namque horam veniunt novissimi, qui primi denarium vitæ accipiunt aeternæ: quia ante crucem Abraham erat in inferno, & post crucem Iatro in paradiso*.

Gentiles, quando Tartarum, & campos Elysios, loca credere vicina, videntur istoc hausisse ab antiquissimis, qui tum bonos statuerent inferos, h. e. paradysum, tum malos, sive gehennam.

4. S. *Qui vero ratione corporis accipiunt per descensum ad inferos, intelligunt, vel sepulturam, quæ contigit eodem die ac Christus est passus: vel detentionem corporis in sepulcro, quæ duravit, donec tertio die à mortuis resurrexit. Si horum alterutrum magis placere dixerit, Patrum mihi ob-*

jiciatur auctoritas : à quibus invitus discedere soleo. Sed non leve est , quod nusquam id legitur in Scripturis , licet aliquos hoc ex eis colligere non ignorem. Præterea Patres hoc dogma de descensu animæ Christi non habuere pro capite , sive , ut nunc loqui solemus , pro articulo fidei. Unde id videas prope in omnibus symbolis omitti.

Vt in ipsius Synodi Nicenæ Symbolo. Vbi profecto non præterissent , si dogma hoc agnovissent. Quippe eo nihil magis valisset ad refellendum Arrium: Siquidem is negabat Christum habuisse animam: ac divinitatem ei pro anima fuisse aiebat. Quod & paullo post defendit Apollinaris , Laodicens presbyter. Itidem neque legas in Antiocheno I I, & Sardicensi; uti & utraque Sirmiana, quarum priori Liberius, alteri Osius Cordubensis subscripsit. Nec meminit confessio fidei synodi Illyricæ, vel concilii Romani I I I, in quo Apollinaristæ , inter alios , damnati. At nihil magis ad expugnandos eos valisset. Nec meminere Concilia duo Oecumenica, Constantinopolitanum, & Chalcedonense. Nec Toletanæ synodi, vel quod Pelagius edidit, ut orthodoxus crederetur. Neque repetitur in confessione à Cyrillo, nomine Concilii Ephesini, edita: nisi quis eo trahat, quod dicatur spoliasse infernum. Sed hoc notat, mortem vicisse, deque ea triumphasse resurgendo. Non in symbolo Charisii Philadelphensis presbyteri, repetito in concilio Chalcedonensi. Nec in Eutychetis responsione, tempore ejusdem concilii. Nec habet symbolum Gelasii episcopi Romani, Neatium, & Iustiniani Imp., vel ejus editum. Non Agathonis episcopi Romani, non Damasi papæ, non Macarii Antiocheni archiepiscopi, qui in Monothelitarum postea sententiam transit: non Sophronii, quod est in concilio œcumenico VI, sive Constantinopolitano gen. II. Non Confessio Patrum concilii Hispalensis II. Non Agapeti. Non concilii Lateranensis, Toletani XI, Bracarenis III. Non veteris Ecclesiæ Alamannicæ symbolum à Goldasto editum Tom. II Antiquitatum Alamannicarum. Non Concilii Tolet. XII, vel XVI. Non Nicenæ syn. II. Non Maxentii Theologi. Non B. Basili & Epiphanii. Non synodi habitæ in encæniis Antiochenæ Ecclesiæ. Non concilii Francofurtensis sub Karolo M. Non concilii Parisiensis sub Ludovico & Lothario. Non Wormatiensis. Vt tandem finiam, in symbolo Athanasii mentio fit; sed potest ibi de sepultura intelligi. Et non esse id Symbolum Athanasii, imo neque

que ante annum fuisse sexcentimum, fufe ostendimus libro de tribus Symbolis. Fit etiam mentio in Forojulienfi & Arelatenfi: fed ea conciliorum funt recentium Symbola.

5. *S. Sic igitur ftatuimus: Orientales per defcenfum Chrifti ad inferos primitus intellexiffe quod Occidentales vocarent feptulturam: ac errore quodam factum effe, ut cum prius, qui unum dicerent, alterum praterirent, ambo poftea ceperint conjungi. Sane temporibus Rufini, hoc eft, circa annum quadringentefimum, ipfa Ecclefia Romana erat contenta meminiffe folius feptulturæ: Aquileienfis vero Ecclefia habuit quidem utrumque in Symbolo fuo; fed fi ex Rufini mente iudicandum, unum idemque ambobus fignificari arbitrabatur.*

Non abeffe à Romano, vel Orientalibus, ait Petrus Faber Agonifticon lib. III cap. x. Sed abfuffe olim, clare indicant hæc Rufini verba in Expositione Symboli §. 20: *Sciendum eft, quod in Ecclefie Romana Symbolo non habetur additum, Descendit ad inferna. Sed neque in Orientis Ecclefiis habetur hic fermo. Viftamen verbi eadem videtur effe in eo, quod feptultus dicitur.* Contra vero eo in Symbolo, quod Athanafii dicitur, habetur de defcenfu ad inferos, non item de feptultura. Errore vero ea conjungi, etiam iudicium eft doctiffimi Valentini Scindleri, fic in Lexico fuo fcribentis in voce Sheol: *Habetur in Symbolo Conftantinopolitano: Paffus etiam fub Pontio Pilato, ac feptultus eft. Pro quo in Symbolo Athanafii: qui paffus pro falute noftra defcendit in infernum. Poftea illa unum & idem fignificantia conjuncta fuerunt, tanquam duo, & diverfa.*

6. *S. Ac pro fententia hac multum facit, quod pro ᾠδῆν ſive inferis, Hebraice fit theol: quod notare terram ſive feptulcrum, minime eft dubitandum.*

Itaque illa Patriarchæ verba Genef. XLII. 38, *Deducetis cum dolore canos meos in Sheol:* auctor libri Tobith fic reddidit: *Deducetis cum dolore vitam meam eis τὸν τῶφον.* Arabes pro sheol habent tara: quod Valentinus Scindlerus in doctiffimo Lexico fuo vertit terram. Ut hinc quoque colligere fit, sheol, ᾠδῆν, inferos, terram denotare, quatenus eft mortuorum receptaculum. Nec aliter accipitur I ſive III Reg. cap. II. verf. 6, & 9: quibus David moriturus præcipit Salomoni, ut ne canitiem Ioab, & Simci, pacifi-

ce & sine sanguine deducat ad *sheol*. Vbi gehennam non possumus intelligere: nec enim hæc pœna à iudice terreno infligitur: sed plane signatur sepulcrum, statusque mortuorum: in quorum numerum etiam Ioab, & Simeï, iubet referri.

7. *S. Quando vero errore conjungi hæc duo ceperint, de sepulchra Christi, & ejusdem ad inferos descensu, solide nequit comprobari.*

Non constare id, etiam Busæus agnoscit. Eralinus putabat, id factum ab Thoma Aquinate. Vixit is anno cD ccc LXV. Aliqui hoc eo refellere conantur, quod mille annis ante id in Symbolo Athanasii legeretur. Hunc vero id Symbolo inseruisse, Goldastus putabat, quia valde faceret adversus Arrium, uti & Apollinarem. Uterque enim negabat, Christum habuisse animam. Sed non esse id symbolum Athanasii, luculente, ut arbitror, evicinus opusculo de Tribus Symbolis. Præterea Athanasiano in Symbolo non est de sepultura, ut per eum descensum sepulturam ejusce Symboli scriptor potuerit intellexisse; sicuti antea referebam.

8. *S. Sed si omnino visum, ambo in Symbolo sociare, ut diversa: nihil commodius per descensum ad inferos intellexeris, quam triduanam mortis potestatem in Christum: sive statum animæ in morte, tum ab excessu è corpore usque ad sepulturam, tum inde porro tempore triduanæ commorationis in sepulcro. Quomodo uti de cælo descendit, ut nascere-tur, ad inferos descendit, cum moreretur.*

Quod est apud Augustinum Quæst. in Genesim. Ac pro hac sententia facere videntur Patrum illi, qui, ut superius dicebamus, ἀδην, quo Christus descendit, commune faciunt animarum domicilium, tum infidelium, tum fidelium: inque hoc ἀδην animas dicunt detineri usque ad resurrectionem, nec ante id tempus in cælestem gloriam pervenire. Vide, inter alios, Tertullianum contra Marcionem lib. IV cap. xxxiv, Hilarium in Psal. cxx. † Andream Cæsariensem in Apocalypf. cap. xv i i: ubi loquitur de stolis albis animarum in sinu Abrahamæ recumbentium, & justorum pusillo tempore, donec numerus electorum consummetur, gloriam æternam expectare: deinde vero subjungit; Πολλοὶς γὰρ ἦ ἀγίων τὸ εἶρηται, τὸ χάρις ἀξίως

* Pag. 532.
edit. Basfl.
n. 1570.

εὐληθένοι τῷ τῆς ἀρετῆς ἐργατῶν ἕκαστον. δι' ὧν καὶ πάλι τῷ μελλόντι αἰτῶν
δοξῆς περιμαίρονται. *Multorum namque sanctorum sententia est, unumquem-*
que virtutis cultorem locum factis suis dignum post hanc vitam sortiri; ex
quo de gloria sibi preparata certam conjecturam facere soleat. Nempe hoc
vult, licet animæ ante iudicii diem necdum penitus, vel fruantur
gaudiis, vel plectantur pœnis pro meritis: eo tamen & loco esse,
& conditione, ut præiudicia futuri sentiant iudicii. Ex opinione à
Græcis hausta Grammaticis ἀδης dicitur, quasi ἀιδης πῶπϞ, un-
de & *locum invisibilem* reddidit vetus B. Irenæi interpres. Sane satis
convenit, locum eum non posse à nobis videri: uti neque status ani-
mæ, nec ipsa animæ ἑστία. Sed de originatione adlata non adsentio.
Magis placet Ἀδλω, sive Dorice Ἀδαν, esse ex Ἀδμα Adamah, ter-
ram significante. Spiritus ex fine trajectus in initium: *m* autem
in: *n* commutatum, quia nullus Græcis casus in *m* definit. Ab
eadem igitur voce est Ἀδης, à qua primus homo nomen accepit
Adam: quia ab *Adamah*, h. e. terra, *Adam* dictus, quia ex terra
fuitus; uti &, in eandem reversurum, *Deus* pronunciat. Imo &
eiusdem est originis Arabum MAHAD, & cum articulo AL-MA-
HAD, quod ipsum notat ἀδλω. Fidem fecerit, quod eadem sunt li-
teræ, ac in ADAMAH: sed καὶ μετέθεσιν. Trajectio huiusmodi vel
est à confusione Babylonica, vel inde, quod linguæ paulatim sint
corruptæ. Quid mirum autem, si Arabum vocabula usque adeo
conveniant cum vocibus Hebræis? quando Arabes sunt Ismaëlita-
rum propago. Ismaël autem filius Abraham; frater Isaac, cuius fi-
lius Iacob, sive Israël, Ismaëlis frater. Quid mirum item, si Græ-
ca consonent Hebræis, quando Græcorum pars est à Cadmo & aliis
è Phœnicia advenis? de quo nobis dictum in primo de Arte Gram-
matica cap. x. Porro non temere dicebamus, SHEOL, etsi prop-
rie sit sepulchrum, sive subterraneum corporum receptaculum,
figurate tamen etiam accipi pro statu mortuorum, sive detentione
in morte. idque bifariam, quia alius ἀδης communis, alius pro-
prius, vel damnatorum. Nempe corporis locum posuere pro ani-
mæ conditione. Sic enim sumitur Genes. xxxviii. 35. ubi liberis
suis Patriarcha ait, *Descendam in sheol ad filium meum.* Saltem ge-
hennam hic intelligere non possumus, quia nec Iosephum, juvenem
pium, nec etiam se, eo descensurum putabat Iacob: quæ inter-
pretatio facilius obtineret locum, cum Dathan, & Abiron vivi di-
cuntur descendisse in Sheol. Superest igitur, ut vel sepulchrum, vel

inmortuorum conditionem intelligamus. Sed si retineamus interpretationem adlatam, vix possis sepulcrum intelligere: quia, ut observatum Origeni, non putavit Iacob, corpus Iosephi esse sepultum, sed varia per loca dispersum: ut quod diceretur à fera laniatum. Quare dicendum, per SHEOL intelligi statum mortuorum, vel saltem quemcunque locum, ubi sit mortuus. Iuxta illud Mæcenatis: *Nec tumulum curo, sepelit natura relictos.*

Possis tamen sepulcrum intelligere, si placet interpretatio R. Salomonis Iarchi, qui exponit, *Descendum in Sheol propter filium meum.* Hebr. E L B E N I. Ut intelligatur mortis causa, non confortium.

Status iste mortuorum ex primorum seculorum iudicio, non ejus crit felicitatis, ac ille à resurrectione. Sic enim statuunt, defunctis lætitiæ fore, quod quiescant à labore, & securi expectent gaudium æternum. Interim eo minorem esse lætitiã, tum quod anima sit à corpore separata, sine quo actus exercere exteriores non possit, vereque sit imperfectum quiddam: tum quod ingenti flagret desiderio denuo assumendi corporis, & plena fruendi beatitate: quod desiderium significatur Apocal. cap. vi. per clamorem animarum sub altari: ut etiam exponit Gregorius Magnus. Sed neque Tertullianus, & alii, quando de refrigerio animarum loquuntur, aliud existimandi intelligere, quam solatium divinum ad tanti desiderii ardorem atque æstum melius ferendum.

9. *S. At neutiquam per descensum ad inferos intelligere in Symbolo licet inenarrabiles animi angores, quos Christus est in cruce perpassus: nam illi angores intelliguntur in capite illo Passus est, nec alii superfuere, postquam Christus ipse dixit, esse jam consummatum.*

Quare non possumus doctissimis viris assentire, quando in tam brevi Symbolo, non sine magna ordinis perturbatione, post mortem, atque adeo sepulturam, subjici ea arbitrantur, quæ ante mortem contigerunt. Respondent, in voce *Passus*, solum intelligi visibilem passionem: hic signari angores animi, qui non videntur. Vellem autem ostenderent, usu Scripturæ hoc pacto ea distingui solem. Et sic quoque de descensu ad inferos ante sepulturam collocari debuisset. Interea neque hic ullus est fidei error, quia certissimum est, acerbissimos, imo ineffabiles fuisse dolores eos, quos Christus pro nobis pertulit in cruce. Sic igitur de hac & illis Patrum inter-

pretationibus censeo, hominem, ut veritatis, sic etiam pacis amantem, non tam sollicitum esse oportere de modo descensus, quam de fructu ejus. Genus teneamus; de modo nulli præfracte moveamus litem.

C A P. XIV.

De nocturno Tempore, quod Resurrectionem Christi proxime antecessit. Vbi & de Pervigilio Paschæ.

1. *S. S*uperest ut, priusquam ad Resurrectionis historiam veniatur, agamus de tertio Sepulturæ die: non toto, sed ea noctis parte, quæ præcessit Resurrectionem.

Dies hæc Matth. xxviii. 1. *μία σάββατον* vocatur, quæ Ioan. xx. 1. *πρώτη*. Nempe est Hebraïsmus. Sic Genes. 1. 5. *יום אחד*, dies unus, pro *ראשון* primus. Theophylactus in Lucam: *Παρεστὶ Ἐβραίοις τὸ μία σημαίνει πρῶτη*. Neque Latini hoc sermonis genus ignorant. Cicero in Catone: *Qui uno & octogesimo anno mortuus est.*

2. *S. Duo autem sunt, quæ ad hanc noctis partem pertinent. Prius in Scripturis memoratur. Alterum pertinet ad tempora consecuta. Illud est, quod ejus diei vespere, unde Iudæi diem ordiuntur, mulieres aromata emerunt. Nempe mox à sabbato: ut ait Marcus xv 1. 1.*

Obstare tamen videtur, quod Lucas xxiii. 56. in parafceue parasse aromata, & unguenta, censet, quia plures fuerint mulieres, à pluribus emta aromata: ut si Maria Magdalena emerit mox à morte Christi ante occasum Solis: post quem incipiebat Pascha: Ioanna autem Chuzæ, & ipsa primaria femina, id fecerit exacto paschate, sive vespera, quæ excepit sabbatum. Sabbato ipso emere nihil licuisset: ideoque emere partim proxime ante sabbatum, partim continuo post illud.

3. *S. Emerere ea mulieres, ut inungerent Christum, sicuti Lucas innuit, clareque dicit Marcus.*

Id quidem fieri ante sepulturam solet: quemadmodum dictum, cum

cum de Nicodemifacto superius loqueremur. Sed tum à mulieribus hisce id non potuerat fieri, quia festinato opus erat in sepultura propter imminens pascha.

4. *S. Atque hæc de historia mulierum aromata ementium ad Christum inungendum. Alterum pertinere dicebamus ad veteris Ecclesiæ morem. Estque istiusmodi. Solet vetus Ecclesia in templis ad mediam usque noctem detineri: velut expectans Dominum ac Regem suum Iesum Christum: qui exinde resurrexit.*

Tertullianus lib. II. ad Vxorem: *Quis (infidelis maritus uxorem Christianam) nocturnis convocationibus, si ita oportuerit, à latere suo exiiri libenter seret? Quis denique sollempnibus Pascha abnoctantem securus sustinebit? Quem locum B. Rhenanus in argumento huiusce libri illustrat ex B. Hieronymo: qui cum narrasset Iudæorum opinionem de Messia in media nocte venturo, in similitudinem Ægyptii temporis, subiungit deinde hæc verba: Vnde reor, & traditionem Apostolicam permansisse, ut in die vigiliarum Paschæ, ante noctis dimidium populos dimittere non liceat, expectantes adventum Christi, & postquam illud tempus transierit, securitate præsumta festum cunctis agentibus diem. Hæc nox Eusebio in v. I. Histor. Eccles. nunc vocatur ἡ μεγάλη ἡ πέρα ἀβραυπέρας, καὶ ἡμέρα τῆς πάσης ἡ πέρα πανυχίδου. Etiam uterque Gregorius, & Nazianzenus, & Nyssenus, uterque oratione de Pascha, prior etiam oratione funebri in Patrem, tradunt, noctem eam, quæ Pascha, sive Resurrectionis festum proxime præcessisset, luminibus ac flammis coruscasse. Nec alio respexit Ausonius Burdigalensis in versibus rhopalicis, sive idyllio xxix; nisi id idyllion, ut ve-reor, supposititium sit:*

Ad temet properant vigilatu convenientes.

Nox lucem revehet funalibus antevhendam,

Nox lumen paricus credentibus indubitatum.

F I N I S L I B R I S E C V N D I .

GERAR-

GERARDI IOANNIS VOSSII

HARMONIÆ EVANGELICÆ

D E

DOMINICA PASSIONE,
Morte, Resurrectione, ac Adscensione,

LIBER TERTIVS:

*In quo agitur de Iesu Christi Resurrectione &
adscensu in Cælos.*

CAP. I.

De Resurrectionis tempore & modo; deque mo-
numentorum apertione.

I. *S.* **N**unc exsequar de Resurrectione Christi. De qua mirandum, cum nihil exactius narretur ab Evangelistis, nusquam tamen plura se offerre *εὐαγγέλιον*: idque, ut de Evangelistis aliis taceam, etiam inter Matthaum, & Marcum; qui magis ceteris solent convenire. Et hæc ratio esse videtur, cur plerique librarii ea in Marco præterierint, quæ cap. XVI. leguntur, à versu nono, qui incipit, *Αὐτῶς*, ad libri usque finem. Nempe credebant, ea non posse conciliari cum Matthæo, eoque tutius omitti.

Sane pars ea capituli abest hodieque à MSis quibusdam: ac quam antiquus sit is defectus, arguit, quod ejusdem meminit Gregorius Nyssenus: uti & Hieronymus ad Hedibiam quæst. III: ubi ait, verba illa in raris ferri Evangelis, omnibus pene Græcæ libris hoc capitulum in fine non habentibus. Idem quoque inibi illam, quam attuli, causam

præteritionis adducit. At non audiendi, qui putant, Marcum quidem ultra verſum VIII. hiftoriam Refurrectionis texuiſſe, ſed amiſſam fuiſſe paginam extremam. At quando quæſo ſit perdita? utrum ſuperſtite Euangelifta, an mortuo? Si vivo, cur non poſtulatam à Marco, ut reponeret deperdita? Diu enim, poſt conſcriptum Euangelium, Alexandrinæ præfuit Eccleſiæ. Si mortuo, cur non potius ex Matthæi Euangelio ſuppletum, præſertim cum in multis adeo conveniant ut multi compendium eſſe alieni operis putarint? Præterea quis dubitet, quin ſimul ac Euangelium illud in hominum manus venit, plurium manu fuerit deſcriptum; præſertim in Eccleſia Alexandrina: ut unius, vel alterius codicis defectum, ex aliis facile fuerit ſupplere. Et fane extimam ejus capituli partem habent etiam interpreſes Syrus, Arabs, ac Latinus. Agnoſcit etiam B. Irenæus lib. II. cap. xxxvi, & præcipue lib. III. cap. xi.

2. *S. Nec inutile fuit, ita ἐναλίθοφανως ſcribi ab Euangeliftis. Nam opinio alioqui foret, conſpiraffe eos, & quod proverbio dicitur, de compacto rem geſſiſſe, ut in velabro olearii ſolent. Adhæc factum id videtur ad exercendam fidem & ſedulitatem noſtram. Nam ſi ſerio, ut convenit, penſiculemus cuncta, comperiemus, pugnam in iis eſſe nullam: eam vero, quæ eſſe videtur, non à ſcribentium, ſed legentium vitio provenire.*

Quod ut pareat, animus eſt cuncta ea, quæ ab Euangeliftis de Refurrectione ſcripta ſunt, commemorare hoc loco, eaque, non ſine veterum ductu in plurimis, in nonnullis etiam juniorum, ita digerere, ac componere, ut veriffimum eſſe liqueat, quod dicebamus.

3. *S. In Refurrectionis hiftoria conſiderabimus tum tempus, & formam ſive modum: tum multiplicem ejus confirmationem. In tempore attendimus, quo die, & qua dici parte. Quod ad prius, cum feria ſexta ſit paſſus, mortuus ac ſepultus, ſeptima autem tota jacuerit in ſepulcro; conſequitur, reſurrexiſſe feria prima, quæ vulgo Solis dicitur: ac in honorem Dominica Refurrectionis Dominica appellatur.*

Vtrum vero & ſic accipiatur in Apocalypſi*, non æque eſt apertum. Nam poſſit Ioannes intellexiſſe non feriam primam hebdomada-

* Apoc. I.
10.

bdomadis, quæ quinquagies bis in anno recurrit: sed eumpse mensis ejusdem diem, quo resurrexit: qui dies semel recurrit in anno. Cur vero Resurrectionem Dominicam non celebrenus decimasexta die primi mensis, id ex eo est, quia Passionis Dominicæ dies non semper incidit in diem Veneris: sed quandoque alium hebdomadis diem. At (ut superiori libro dicebamus) æquum fuit, ut Resurrectio Dominica Dominico die, quando eo resurrexit, celebraretur.

Quare satius visum, ut Passionis Dominicæ jejunium semper incideret in feriam quintam: quia alioqui resurrectionis festum incideret in feriam secundam, tertiam, quartam, quintam, aut sextam. Ea vero feria, qua à Christianis memoria Resurrectionis celebratur, Pascha jam à plurimis seculis nominatur. Nempe aliud est Pascha Iudaicum, aliud Christianum. Illud incidebat in diem decimanquintam mensis Nisan: eo enim immolabant suum phase. Hoc vero in Dominicam quæ Iudaicum festum proxime consequeretur, idque in memoriam non passionis, sed resurrectionis Dominicæ. Iudaicum igitur pascha erit pesah sive transitus de vita ad mortem, quia agnus vivus occidebatur. Nostrum est pesah, sive transitus à morte ad vitam, quia Christus qui mortuus fuerat, tum resurrexit. Dies quo passus est Christus, jejunio celebratur. At, ut Ambrosius ait epist. LXXXIII, *Pascha nostrum non passionis, sed lætitiæ est, & resurrectionis.* Qui vero primus hebdomadis, is octavus est, si ultra hebdomadem procedas: eo & Resurrectionis dies octava dici potest. Itaque mysterium in eo statuit B. Ambrosius, quod templum foret octochorum, ac fons ejus octogonus. Habes id Carmen in Thesauro Inscriptionum Collectionis Gruterianæ pag. MCLXVI num. VI II:

Octachorum sanctos templum surrexit in usus,

Octagonus fons est munere dignus eo.

Hoc numero decuit sacri baptismatis aulam

Surgere, quo populis vera salus rediit,

Luce resurgentis Christi; qui claustra resolvit

Mortis, & è tumulis suscitavit exanimas.

4. S. *Quod ad partem diei, nox erat quando resurgeret, & quidem (Iudaorum judicio, quibus dies ab occasu incipit) post feriam primam noctem intempestam.*

Vnum hoc objici possit, quod apud Matthæum, XI. 40, Christus

stus ipse dicat: *Sicut Ionas fuit in ventre ceti tres dies, & tres noctes: ita erit filius hominis in corpore terra tres dies, & tres noctes.* Atqui primæ diei, si forte, hora diurna, saltem non ultra, triduo possit accenseri. Secunda die, quin integra fuerit in sepulchro, nullum est dubium. Tertiæ diei quæ primæ erat hebdomadis, nihil ex spatio diurno sepulchrum sibi vindicavit: ex nocturno prope universum. Deest igitur triduo primæ diei nox tota: tertiæ dies integra. Sed non est operosum huic occurrere difficultati: quia *ᾠρα φεσικῶς dies, & nox, ponitur pro die civili: quomodo triduum Christus in sepulchro fuit σπενδορικῶς.* Hanc rem pluribus exposui lib. IV. Oratoriarum institutionum cap. VI II. §. VII I, quæ non reponam.

5. §. *Atque hoc de tertia Resurrectionis die etiam cognoscimus ex eo, quod Evangelistæ tradant, mulieres exacta jam hebdomade primo diluculo exiisse domo: jamque ortum Solem fuisse, vel oriri cœpisse, cum ad sepulchrum pervenirent, deque Christi resurrectione edocerentur.*

Hæc lucem majorem capient, cum mulierum testimonium excutiemus. Hic solum adduximus, ut liqueat, Christum die tertia resurrexisse.

6. §. *Sed queritur etiam, qua noctis hora resurrexerit. Maxime est verisimile, id factum sub Solis ortum, dum Maria Magdalena, ac mulierum aliæ, irent ad sepulchrum. Videlicet illis iter capebantibus, differentibus etiam, quis lapidem devolveret, & angelus de cælo descendit, & terra est mota, & lapis devolutus, & fuga in Urbem facta custodie militaris.*

Quomodo, quia jam luceceret, milites clare viderunt ea omnia quæ diximus, & percussi adeo, ut mortuis essent similes, mox fuga sibi consuluerunt, in urbe obviis, & præcipue in Vrbe proceribus narraturi, quanta vidissent miracula. Mulieres videntur nescisse de sepulchro militibus septo. Alioqui non tam consultassent in via de lapide devolvendo, ad quod viri aliqui potuerunt advocari à Maria Magdalena, & Ioanna, opulentis feminis, ut postea dicam: quam de custodibus sepulchri, qui non erant passuri, ut sepulchrum aperiretur.

Concors est veterum Patrum sententiæ, Christum vel media nocte resurrexisse, vel summo mane, sive paullo ante auroram. Cyprianus de orat. Dominica, circa finem: *Nam & mane orandum est, ut resurrectione Domini matutina oratione celebretur, quem credimus ante auroram resurrexisse.* Vide Durantum de ritibus Eccles. Cath. cap. VI, & VII.

7. §. *Queritur etiam, priusne lapis ab Angelo fuerit devolutus, quam Christus resurgeret: an Christus resurrexerit antequam devolveretur. Sunt enim, qui clauso velint sepulchro exiisse. Sed de hoc quid censeam, inferius exponam.*

Ostendam autem, eo devolutum ab angelo lapidem, ut Christus exiret sepulchro.

8. §. *Hac de tempore resurrectionis. Forma sive modus est, quod facta cum terra motu, coque magno: sic ut apertum esset indicium presentis virtutis divinæ. Is factus, ut illi etiam militum qui, obdormiscerent, expergerentur, ac universi eorum fierent testes quæ evenissent. Nam, paucis excubias agentibus, permitti aliis solet, ut dormiant. Sed tanto terræ motu somnus facile excussus. Ita omnes oculis etiam suis videre angelum cælo descendentem, & lapidem de sepulchro devolventem.*

Hinc Euthymius, Terra motus factus est propter asidentes sepulchro custodes, ut timore terræ motus erecti, & horrore adspectus ejus, qui lapidem revolverat, consternati, fugerent, & hac Iudæis renunciarent, ac testes ipsi fierent veritatis.

9. §. *Ea evenisse putamus, dum mulieres sunt in via.*

Vnde factum, ut, quia post fugam militum venirent, Angelos solum, non etiam milites, viderent.

10. §. *Hactenus dictum de Resurrectionis tempore, & modo. Nunc videamus, quibus veritas Resurrectionis confirmetur. Sunt ea varia. Ac primum, quod, quorum monumenta, moriente Christo, fuerant aperta, eorum corpora Christo resurgente resurrexerint, & e sepulchris, quæ extra urbem erant, Hierosolymam ierint, atque ibi conspecta sint.*

sint. De quo sic apud Matthæum legere est, XXVII, 52: Et monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt. Qui egressi è monumentis post resurrectionem ejus introierunt in sanctam urbem, & apparuerunt multis. Neque hoc solum Resurrectionem Christi confirmat: sed pariter ejus resurrectionis efficaciam ostendit, partim in fidelibus ante memoratis, partim se deinceps exertura in omnibus credituris: quippe similiter resurrecturis viriute Christi.

Quæritur, num isti iterum mortui sint, uti Lazarus, qui à Christo resuscitatus fuerat: an cum Christo ad vitam surrexerint immortalem. Posterius malunt recentiores, quia, ut aiunt, alioqui magis pœnæ instar resurrectio fuisset, multa deinde adversa in hac vita subituris. Sed aliter veteres. Et sane quod juniores dicunt, alioqui non fore certos resurrectionis testes: id non magni videtur momenti, quia quid deinceps de iis fieret, constaret nemini: eoque satis esset, si surrexissent eos innotesceret. Nec sic iis, qui viderunt, illudebatur, quia abunde ita & animæ immortalitas, & potentia Dei in resuscitandis corporibus, imo & veritas resuscitati Christi, ostendebatur. Quibus aliud videtur, præterea aiunt, si iterum fuisset moriendum, non beneficium iis fore, sed tormentum. Id vero nihil est, quia jucundissimum his animis fuit Christum conspicerere, & cum eo, sine dolore ullo, quod facile fuit Deo præstare, corpus deferentes ascendere in locum animis beatis destinatum, ubi æternum forent cum Christo ante Dei thronum.

C A P. II.

De testibus cœlestibus resurrectionis.

1. *S. Præterea confirmatur Christi resurrectio, testibus variis, & apparitionibus multis. Testes partim fuere caelestes, partim terrestres. Caelestes sunt angeli apud mulieres.*

Nempe ut conceptio per Angelum significata est Mariæ; & natiuitas pastoribus: ita & resurrectio Angelico ministerio indicata Mariæ

riæ Magdalēnæ , cæterisque mulieribus ; posteaque & adscensio in cælos , per angelos relata ; & extremo iudicio redibit Christus cum angelis buccina excitaturis & congregaturis mortuos.

2. §. *Duos fuisse angelos, tradunt Lucas xxiv. 4, & Ioannes xx: 12. Sed Matthæus & Marcus contenti sunt unum dicere, quia unus amborum nomine locutus fuit.*

Aliqui volunt, diversas esse narrationes, quia bis venerint mulieres ac sepulcrum. Et fatendum, hunc esse morem Euangelistarum, ut, quod unus narrat, id sæpe alter prætereat: & tamen sic continuet omnia, quasi nihil esset omissum. Quo observato, variæ sæpe apparentes pugnæ tolluntur. Censent igitur, & idem hic factum. Quippe ubi desinunt Matthæus & Marcus, qui de uno narrant angelo, ibi incipere Lucam, qui omissis illis à Matthæo & Marco narratis, referat de regressu mulierum, & duobus angelis conspectis: & sic continuare historiam, nequid momenti majoris præteritum videatur. Speciosa oratio: sed tam multa in sermone angelico conveniunt, ut rem eandem narrari prorsus putem. Quare magis fit verisimile, unum à Matthæo, & Marco referri, quia unus sit locutus: sed Lucam & Ioannem de duobus dicere, quia duo fuerint, & hoc pertineret ad firmandam resurrectionem. Nec obstat, quod apud Lucam sit *ἕτερον*, dixerunt. Nam *κατὰ συνέθεσιν* angeli dixerunt, ponitur pro, alteruter: ut in Passionis Dominicæ historia, latrones exprobraverunt ei, pro, alteruter latronum.

3. §. *In hisce angelis considerantur hæc quatuor. Primum à quo fuerint legati. Dicuntur autem angeli Domini, ac cælitus descendisse. Quod ad legationis auctoritatem pertinet.*

Matth. xxvi 11. 2: *Angelus Domini cum è cælo descendisset, accessit ad monumentum.* Nempe cælum est angelis quasi patrium solum, ubi Deum assidue laudant ac contemplantur. Inde, quoties Deus jubet, descendunt, ad mandata ejus exsequenda.

4. §. *Angelis descenditibus, ingens terramotus fuit.*

Nempe uti Christo moriente, ita & resurgente, terræ motus fuit. Matth. xxvi 11. 2: *Et ecce terramotus factus est magnus. Angelus enim Domini descendit de cælo.* Satis particula *ἔτι* sive enim indicat, terræ motum ab an-

ab angelis fuisse. Nempe hi cœlos atque elementa, pro Dei voluntate, gubernant.

5. *S. Subjicitur factum Angelicum, ad ostendendam resurrectionis veritatem. Dicuntur enim devolvisse lapidem ab ostio sepulchri: partim videlicet, ut Domino suo nostroque honestum janitoris officium præstarent: partim etiam, ut mulieres, posteaque discipuli, conspicerent, Christum non amplius esse in sepulchro.*

Utramque rationem adferunt veteres: nec omnes tamen. Neque enim defunt, qui priori causæ adversentur. In quibus est incertus scriptor in opere interrogationum ac responsonum ad Orthodoxos, Justino Martyri attributo, (ut & Hugoni Grotio * observatum) è variis varii temporis scriptoribus collecto: Is sic scribit

* *In Matth.*
23. 2.

Responsonem cxvii: Οὐ δὲ τῶν αὐτῶν ἔγερσιν, ἔλιθς ἐν τῷ μνήματι ἐν ἁγίῳ ἢ ἀφάρεσις· ἀλλὰ δὲ τὸ δηλωθῆναι τοῖς ὁρῶσι τῶν ἀνάστασιν. Τὸ γὰρ ἐν τῷ μνήματι τὰ μὲν ἔνταφιασμός αὐτῶν ὄραν ἰμάτια, αὐτὸν δὲ μὴ ὄραν, δείγμα τὸ αὐτῶν ἐναργέστατον γεγονός ἀναστάσεως. Non excitationis ejus gratia saxi ipsius devolutio de monumento facta est: sed eorum caussa, qui id conspecturi erant. Nam quod sepulcralia ejus in monumento vestimenta viderunt, ipsum autem non viderunt: evidentissimum resurrectionis ejus fuit indicium. Sed nihil solidi adversus priorem causam, quam is Scriptor negat, adferri potest.

6. *S. Post factum angelicum in lapide devolvendo, quod comprobanda resurrectionis veritati inservit, videndum, quales se mulieribus ostenderint angeli. Hic attenditur θεωρησιωπογενεφία à tribus hisce, forma, habitu, sive cultu, & situ. Quod ad formam, apparuere forma virili, ac quidem juvenili.*

Nam apud Lucam xxiv. 4. est, δύο ἄνδρες: apud Marcum vero xiv. legas de forma νεανίσκος. Forma juvenilis conveniebat angelis, quia nunquam canescunt, aut consenescent, sed perpetuo florent, ac vigent, vegentque.

7. *S. Quod ad habitum, sive cultum, candido fuere amictu; quod symbolicum argumentum puritatis ac sanctimonie.*

Hinc

Hinc Ioannes xx. 12. sic de Maria Magdalena scribit: Καὶ θεωρεῖ δύο ἀγγέλους ἐν λευκοῖς, καθεζομένους. Et videt duos angelos, amictos albis. Pro eo, quod Ioannes dicit, ἐν λευκοῖς καθεζομένους, amictos albis: apud Lucam est: δύο ἄνδρες ἐν ἐσθήσεσιν ἀσβεστίσεσιν. duo viri in vestibus fulgurantibus. Matthæus & Marcus de uno, ut dixi, narrant. Prior de eo, ἡ ἰδέα αὐτῆς ὡς ἀσβεστί, καὶ τὸ ἔνδυμα αὐτῆς λευκὸν, ὡσεὶ χιών. *aspectus ejus, sicuti fulgur, vestimentum ejus candidum, sicut nix.* Alter sic: νεανίσκον περιεβλημένον στολῶ λευκῶ, *adolescens amictum stola candida.* Ex eo, quod στολῶ appellet, liquet fuisse vestem ad talos usque demissam: quam Græci etiam ποδήρη nuncupant. Ea erat Pontificis Maximi, quali indutus & Ioanni apparet Christus Apocalypsi 1. 13. Alba vero, vel potius candida erat stola: qui candor symbolum sit tum victoriæ, triumphi, ac lætitiæ: tum candoris, sinceritatis, ac innocentiae: ut videre est Daniel. vii. 9. ac septenis Apocalypseos notis.

8. §. *Quod ad situm, Matthæi est xxviii, 3. 4. Angelus Domini descendit de cælo, & accedens devolvit lapidem ab ostio, seditque super eum. Amplius dicit Ioannes xxi: qui duos memorans angelos, unum, illum nempe qui amborum nomine locutus, sedisse dicit ad caput: alterum autem ad pedes. Marcus, qui, cum Matthæo, solum meminit unius, eum sedisse ait ἐν τοῖς δεξιῶς.*

Hoc est, ad dextram partem, juxta locum ubi caput fuerat mortui. De altero, utrum ad pedes à dextro, aut sinistro latere sederit, non refert Scriptura. Sed enim quidam putant, incertum, an sederit angelus, propter illud Lucæ xxiv. 4: *Δύο ἄνδρες ἐπέσιον αὐτοῖς.* Quod vulgatus interpres, Erasmus item, & alii, verterunt, *Duo viri adstiterunt iis.* Verum Illustri Hugoni Grotio * adfentiendum, qui ἐφιστάναι vertit *supervenerunt*: quomodo eo verbo Hippocratem, & Herodianum uti, idem ostendit.

* ad Matth.
28.2.

9. §. *Hactenus de προσωπογραφία à forma, habitu, situ. Sequitur angeli oratio: qua partim ἐπανορθωτική, partim διποδεικτική. Prior solatium adfert consternatis, non quidem è mala conscientia, ut contigit custodia militari: sed imbecillitate humana.*

Nam dixit angelus: Μη φοβείσθε υμεις. Vbi εμφραπρον videtur illud υμεις. Quasi diceret: Timeant milites; non vos. Quæ cur metuere non debeant, hæc adnectitur ratio, quod sciatur, eas quærere Iesum crucifixum.

10. §. Pars altera comprobat resurrectionem bifariam. Prius à prædictione Christi, cum dicitur, Η γέρθη, ώς περ έπτε. Surrexit; sicut dixit.

Ita Matthæus xxviii. 6. Pleniusque Lucas xxiv. 5. 6. Quid quaeritis viventem cum mortuis? Non est hic, sed surrexit: recordamini, ut dixerit vobis, cum adhuc in Galilæa esset: dicens, Quod oporteret Filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, & crucifigi, & tertio die resurgere.

11. §. Deinde firmat eandem ab ώτοψία, sive oculorum sensu, cum additur: Venite, videte locum, ubi situs fuit Dominus.

Vbi angelus ώδωσ dicit, Dominus; tanquam Dominus & angelorum, & hominum. A resurrectione enim cœpit regnum Christi in hos, & illos.

12. §. Tertium locum obtinet mandatum geminum: prius ut lugentibus discipulis quam primum significant Christi resurrectionem, quo sic animo fluctuantes firmentur. Alterum, ut addant, Iesum ab iis inventum iri in Galilæa.

Matth. xxviii. 4. Et cito dicite discipulis ejus quod surrexit à mortuis: & ecce præcedit vos in Galilæam; ibi eum videbitis. Ecce dixi vobis.

C A P. III.

De terrestribus testibus resurrectionis.

1. §. **D**E caelestibus testibus satis: venio ad terrestres: qui vel pii, vel impii. Pii vel mulieres fuere, vel viri. Mulierum nomina partim exprimuntur, partim reticentur. Nominantur quatuor: ac princeps locus à Matthæo, Marco, & Luca tribuitur Mariæ Magdalene: à Ioanne vero sola nominatur: credo, quia nobilior genere foret, & vel sola, vel præcipue, in unguentis sumtus fecisset.

Sanc

Sane propterea nomen ejus præponitur non à Matthæo solum xxvii, 56, & 61: item xxviii, 1: sed etiam Marci xv, 1. Luc. viii, 2, 3. & xxxiv, 10. Timentibus vero aliis, oculisque in terram dejectis, hæc etiam flevisse dicitur, quod apertum erat luctus indicium.

2. *S. Ei subdit Matthæus Mariam alteram: quam Maria Magdalena iidem subjecerat xxvii. 61. Est vero ea Maria Jacobi & Iosès: ut liquet duo hæc loca conferenti cum xxvii. 56. & Marci xv, 40: ubi vocatur Maria Jacobi parvi & Iosès mater. Atque eadem est, qua Maria mater Domini vocatur. Quippe ea noverca Jacobi & Iosès, liberorum Iosephi: ut satis verisimilis est doctissimorum virorum opinio.*

Quippe tres illas Marias ad crucem steterisse ait Ioannes xix. 25, Mariam, matrem Domini, Mariam Cleopæ, & Mariam Magdalenam. Subjungit deinde, quomodo Iesus matrem adspexerit, & eam Ioanni commendarit. At parum est verisimile, Euangelistas alios, cum referre vellent, mulieres cruci adstantes præterisse matrem Domini, quæ præcipue nominari merebatur. Quare per est verisimile, eam ipsam esse, quam Mariam Jacobi, & Iosès matrem, vel simpliciter Mariam Jacobi, vocant Euangelistæ alii. Temporibus quibus Euangelium scriberent Matthæus, & Marcus, nominari vulgo solet à liberis Iosephi jam defuncti: postea vero, cum Ioannes scriberet, potius à proprio filio suo solet nuncupari. Sed totum hoc plenius explicuimus dissertatione nostra de Genealogia Christi, & fratribus ejus.

3. *S. Tertia mulierum fuit Maria cognomento Salome, filia Cleopæ, sive, ut Græce est, Clopæ, uxor Zebedæi; mater duorum Apostolorum, Ioannis, & Jacobi majoris.*

Matthæo in iis, quæ cruci adstiterint, dicitur mater filiorum Zebedæi: Marco bis Salome vocatur. Lucæ præteritur: Ioanni de sceminis piis cruci adstantibus agenti, Maria τῆ Κλωπῆ, ἡ ἀδελφὴ τοῦ μητρὸς Ἰησοῦ. Maria Cleopæ, soror matris Iesu. Vbi per sororem non germanam intelligo, (nam videtur Maria fuisse filia unica, ut diximus de genealogia Iesu dissertantes) sed consobrinam. Hæc ex Zebedæo mater Ia-

cobi majoris, & Ioannis Euangelistæ fuit. Iacobus ille dictus *maior* ad discrimen minoris, sive quia ætate esset provectior, sive quod *cum* in maioribus negotiis una cum Petro ac Ioanne adhibere soleat Christus. Estque is, quem ab Herode occisum legimus in Actis. Minor erat Iofetis frater, Iosephi filius, Mariæ semper virginis pri-
vignus: cuius extat epistola Canonica.

4. §. *Quarta Lucae xxiv. 10. memoratur, nomine Ioanna. Ea uxor aut vidua erat Chuzæ, qui Herodis erat procurator: ut scimus è Luc. vii 11. 3.*

Vt Maria Magdalene, ita & ista, ut nobilis matrona ac dignitate præcellens, à Luca præponitur Mariæ Iacobi, matri Domini. Nempe illustris ea dignitas, quod maritus fuerit Regius *ἑπίτροπος*. quod non tantum œconomum notat, ut cepit Syrus, quem Græci aliter *λογοθέτης* vocant, Latini *procuratorem*, ut vertit vulgatus interpres.

5. §. *Præter vero quatuor hæcæ fuere aliæ ἀνώουμοι.*

Eas signat Lucas. Nam cum xxiii. 55. 56. dixisset, mulieres Galilæas die parasceues vidisse monumentum, & aromata, ac unguenta parasse: sabbato autem secundum præceptum quievissent: cap. xxiv. 1. ait, eas prima hebdomadis die redisse aromata portantes, nec eas solum, sed etiam *τινὰς σὺν ἀνδράσι*. *Nonnullas cum illis*. Nempe Hierosolymitanas quasdam, quæ sese junxerant mulieribus Galilæis. Scio, illa verba, & *nonnullas cum ipsis*, non inveniri in vulgato interprete. Imo & Græco codice quodam non reperisse se, ait Beza: sed major est aliorum codd. auctoritas. Habent etiam Syrus, & Arabs: qui & ipsi per *τινὰς* non viros, sed feminas, intelligunt.

6. §. *In hisce mulieribus tria sunt tempora distinguenda; quo emere aromata; quo domo exiere; & quo venire ad sepulchrum. Aromata emerunt vespere prima feria: de quo satis antea diximus. Quod ad alterum tempus; proximo primo diluculo ad sepulchrum exierunt.*

Nam factum id, ut Matthæus ait cap. xxviii. 1: *Ὁ ψῆς ἔσβα-
βάτων. Ὁ ψῆς* particula negotium facessit. Proprie notat *sero*. Vnde quicquid *serius* fit, *ἔψῆ* fieri dicitur. Sed quod *serum*, id *tardum*;
unde

unde pro *tarde* accipitur. Vt & Ambrosio monitum lib. x. in Lucam, & B. Hieronymo epist. c. L. ad Hedibiam. Iam quod *tarde* fit, idem fit post tempus. Vnde fumitur pro *post*. Quomodo Plutarchus in Numa, ὄψε τέτων, *post ista*. Et Philostratus, ὄψε τ̄ Τρωικῶν, *post res Troianas*. De quo plenius Grotius. Similiter Matthæus, ὄψε τ̄ σαββάτων, *post sabbatum*, sive hebdomade jam exacta. Vnde Marcus pro eo habet, Διαγρημεύς σαββάτου, *cum transisset sive præterisset sabbatum*. Idem Matthæus, τῇ ἑπιφωσέσει εἰς μίαν σαββάτων. *cum primum se ostentaret lux prima diei sabbatorum*. Vbi duo explicanda, quid sit prima lucis ostentatio, & quid prima sabbatorum. Priori denotatur primum diluculum. Nam ἐπιφώσκειν sive illucescere dicitur Hebræis tempus, quod imminet, & appropinquat. Sic Luc. xxi. 54: *Dies erat Parasceues, & sabbatum illucescebat*. Vbi illucescere, h. e. imminere, dicitur nox ea, quæ parasceues diem excipiebat. At hic dicitur illucescere, sive appropinquare, dies, sive diurnum lumen, feriæ primæ. Nam mulieres exiere, ut est Ioan. xxi. 1. πρὸ σιοτίας ἐπιφωσῆς. *mane cum adhuc tenebra essent*. Causa, cur tam mane exirent, ea fuit, quod jam sabbati dies præterierat, eoque metuerunt ne die illo corpus Christi, quod tantum ob imminens sabbatum erat in proximo Iosephi Arimathæensis sepulchro repositum, alio transferretur.

Quod ad alterum, *μία σαββάτων* per Hebraisimum ponitur pro *πρώτη*: de quo dictum lib. super. cap. ult.

7. S. *Solè vero jam oriente de venerunt ad sepulcrum. Atque hoc veritatem resurrectionis firmat. Nam si in tenebris venissent, ea, quæ viderunt, pro spectris habere potuissent.*

Ad sepulchrum pervenere, ut dicit Marcus, λίαν πρὸ, ἀνατείλαντος ἡλίου: sive ἐπιανατείλαντος ἡλίου, ut est in MSO, quo Beza usus, & apud Eusebium lib. x. ἀποδείξεως Εὐαγγ. cap. viii. Quod Latine sit, *valde mane, cum adhuc Sol oriretur*. Nam aoristus sæpe vim habet imperfecti. Imo iccirco iste ἡρόν dicitur ἀόριστος, quia non definit, imperfectum, perfectum, an plusquamperfectum, denotetur. Theodorus Beza ait, se & in MSO quodam reperisse ἀνατέλλωντος. Videtur id esse à glossa. Nempe ut significaretur, hic aoristum poni pro imperfecto. Nam præsentis & imperfecti eadem est vox in infinitivo. Sed alia mens Bezae Notis in N. T. editis an-

no c I O I O LVI; ubi sic ait: Ego suspicor, omissam particulam $\sigma\delta\kappa$, ut scripserit Marcus, $\sigma\delta\kappa \acute{\epsilon} \pi \acute{\alpha} \nu \alpha \lambda \acute{\epsilon} \iota \lambda \omega \nu \textcircled{C}$ ἡλῆς, id est, nondum orto Sole. Ut omnes optime inter se consentiam. Neque vero hic duntaxat omissa est negans particula δ , sed etiam supra Matth. VII. 30: siquis eum locum diligenter consideret. Vbi Græca quidem sonant: Erat autem longe ab eis grex porcorum multorum pasceus. Sed vulgatus interpres habet, Erat autem non longe: quod sententia loci requirere Beza videtur. Ac de hoc quidem loco sententiam etiam retinuit in posterioribus editionibus: uti illa an. c I O I O LXX XII. Quamquam fatetur, omnes Græcos codices repugnare. Sed puto, nihil in Græcis mutandum. Erat longe: sed sic tamen, ut in conspectu quodammodo foret. Ideo Marcus, & Lucas pro μακρῶν, longe, habent ἐκεῖ, illic: Et fane Syrus quoque interpres negantem particulam omittit. Quod vero ad locum Matthæi de tempore, quo mulieres venire ad sepulcrum, plare standum codd. MSis, & editis; in quorum nullo est $\sigma\delta\kappa$, uti neque apud Syrum. Et audaciæ nimix videtur sic sacro contextui mederi velle, præfertim ubi nihil medicina opus, quia locus Crotonæ sanior sit. Et Beza ipse, cum cognosceret, multis displicere eam opinionem, noluit pertendere. Sic enim scribit edit. an. c I O I O LXXXII: Scribit Matthæus, τῆ ἤπιφωσκέσῃ, cum luce sceret. Lucas, ὀρθῶς βαθεῖ, profundo diluculo: & Iohannes multo etiam apertius, σκοτίας ἐπ ἕως, cum adhuc essent tenebræ. Itaque aliquando existimavi, videri posse, Marcum scripsisse $\sigma\delta\kappa \acute{\epsilon} \pi \acute{\alpha} \nu \alpha \lambda \acute{\epsilon} \iota \lambda \omega \nu \textcircled{C}$ ἡλῆς, nondum orto Sole. Quæ conjectura si periculosa videatur, age legamus ἀνατέλλον; oriente; secuti vetustissimi codicis mei auctoritatem: ut sub ipsum ortum Solis eo dicantur mulieres istæ advenisse. Ac postea: Alios Evangelistas dico profectionis; Marcum adventus ad ipsum sepulcrum tempus notare. Et fane istæ conciliandi ratio, uti expeditissima, ita longe verissima.

8. S. Vbi ad sepulchrum deventum, introspexere, ut ante omnia cognoscerent an adhuc ibi corpus Christi foret, ubi die parasceues positum erat.

Sciabant enim, tantum repositum esse ob festinationem, quia longius non posset transferri ob instans pascha; quemadmodum diximus.

9. S. Quæ tum Angeli mulieribus dixerint, superius relata sunt nobis.

Nempe cum Angelorum testimonium expenderemus.

10. *S. In iis erat angelorum hoc mandatum, ut nunciarent discipulis, Iesum resurrexisse. Quod continuo exsecuta dicuntur.*

Apud Ioannem dicitur, Magdalenam hoc nunciatum esse Petro, & alteri discipulo: nempe ei, quem Christus dilexisset. Significatum omnibus iis: sed soli nominantur principes, quibuscum, si non solis, præcipue tamen, sermo fuit: qui & soli cucurrisse ad visendum sepulcrum referuntur.

11. *S. Exsecuta vero hoc mandatum mulieres, ut apud Matthæum est, μή Φόβος, κὶ χαρῆς*.*

* Cum metu, & gaudio.

Timor inde, quia non caperent resurrectionis mysterium. Gaudium vero partim ex eo, quod Deus eas dignatus foret angelorum conspectu: partim quod ex iis resurrexisse Dominum cognoscerent. Nulli interim ausæ fuere hæc dicere in via: idque Iudæorum metu: ut cognoscere licet ex illis Marci verbis xvi: Καὶ εἰδέντι εἰδέν εἶπεν. ἐφοβῆντο χαρῆ. Quæ verba non Græci modo interpretes agnoscunt; sed & Syrus, ac vulgatus Latinus. Qui tollebant, putabant, pugnare cum eo, quod dicuntur nunciassè Apostolis, ut iussæ erant. Sed nulla hic pugna, quia nihil ausæ erant dicere iis, qui obviam venirent: ac demum rem aperuerunt, ubi ventum ad Apostolos.

12. *S. Interim non ea animi fiducia exsecute sunt mandatum, ut non adhuc fluctuarent. Sane Magdalena ipsa etiam, cum Dominum vidisset Petro & Ioanni dicere, Sublatum Dominum è monumento, nec scire se, ubi eum posuerint.*

Quæ non videntur convenire fati de resurrectione Domini penitus persuasæ. At conspexerat Dominum: fateor: verum nictuebat, ne phantasma vidisset: quemadmodum &, qui ex ea id audierant, φάντασμα fuisse iudicabant: ut cognoscere est ex sermone discipulorum Emauntem euntium Luc. xxiv, 21, 22, 23, 24, 25.

13. *S. Venio nunc ad testimonium virorum. Vbi primi sunt Petrus, & Ioannes.*

Quos & alibi sociatos reperias. Vt in novissima Cœna Luc. xxi: in

in eo, quod Christum pariter secuti, Ioan. XVIII: item in Actis III, & alibi.

14. S. *Horum Ioannes, ut junior, & ætatis beneficio agrior, prior ad sepulcrum, ubi sepulcrum erat, pervenit: ac continuo, inclinato corpore, caput in specum intromisit, ad explorandum, an corpus Christi abesset, uti retulerat Magdalena.*

Quod melius intelligitur, si constiterit, duas fuisse partes specus, cui inmissum erat corpus Christi: unam exteriorem, alteram interiorem. Exterior erat, cuius os contegebatur lapide; quo lapide devoluto, patebat pars specus, & pars corporis, dum foret corpus. Interior pars semper superne erat contacta: ac reliquum corpus continebat.

15. S. *Ioannes ὡς ἐκτύψας, ita ut interius specus cavum videret, conspexit τὰ ὄθνια, sive lintheamina.*

Vt quidem vulgatus vertit interpres, cumque eo Erasmus. Sed proprie notat fascias sive institas: quibus cadaver involvebatur: ut videre est in Ægyptiorum cadaveribus, quas *mumias* vocant. Etiam Herodoti est de iis lib. II: Δέσμιες τὸν νεκρὸν, καλεῖσθαι πᾶν αὐτῷ τὸ σῶμα σινδόν ἢ βυσσίνης τελαμῶσι καὶ ἐπέμηκτοῖσι ὑποχέλιες τῶ νέμμι, τῶ δὲ ἀντὶ κέλης τὰ ποτὰ χεῖρων τευ Αἰγύπτιοι. Cadaver ubi abluerunt, sindone byssina totum incisiss fasciis involvunt, gummi illinentes; quo Ægyptii glutinis locoplurumque utuntur.

16. S. *Postea & Petrus pervenit ad sepulcrum: ac, tum quia ætate foret grandior, eoque consideratior; tum quod zelo ferventior; etiam ingressus est sepulcrum.*

Erant enim sepulcra Iudæorum grandia: quæ aliquot stantes caperent. Vnde & mulieres ab angelis iussæ venire in sepulcrum: puta gradibus quibusdam ad descensum in sepulcro paratis. Descriptionem sepulchri pleniorē si voles, adi Bedam in ultimum caput Marci, & lib. v Hist. Angl. cap. xv I: item Brocardum Monachum, qui conspexerat.

17. S. *Petrus vero, non solum fascias vidit; sed sudarium etiam: atque hoc seorsum suo loco collocatum.*

Sudarium id capiti fuerat impositum : unde Ioannes xx. 7, Τὸ σιδάριον, ὃ ἦν ἐν κεφαλῆς αὐτοῦ. Ac deinde addit, ἔ μὲν ἦ ὁ θανάτων κείμηνον, ἀλλὰ χωρὶς ἐντετυλιγμένον εἰς ἓνα τέπνον. Quod seorsim cum cura collocatum, ostendebat, non esse à furibus ablatum : qui huiusmodi neglectis maturare fugam solent.

18. §. *Exemplum vero Petri secutus deinde est Ioannes : qui ubi fascias, & sudarium Christi, vidit, corpus Christi non vidit ; credidit sermoni Magdalena : crediturus ante, si satis intellexisset Scriptura sensum, Christi resurrectionem typis, & figuris, in Scripturis adumbrantis : aut si fidem satis sermoni habuisset Christi, Resurrectionem suam prædicanti. Sed rei magnitudo, & humani tarditas ingenii, faciebant, ut minus ista in animum admitterent.*

Vide Ioan. xx. 8. Post ista vero discipuli hi duo πρὸς ἑαυτοῖς, ad se se, hoc est, domum suam, rediisse dicuntur.

19. §. *Queritur, utrum ex his proximis testimoniis præcesserit : mulierumne, an Petri, & Ioannis. Sane Ioannes prius de Petro & Ioanne memorat : contra autem Matthæus, Marcus, Lucas.*

Apud quem etiam hoc pacto Cleophas ad Dominum : Muliere quadam ex nostris terruerunt nos, quæ ante lucem fuerunt ad sepulchrum, & non invento corpore ejus, venerunt, dicentes, se etiam Angelorum visionem vidisse, qui dicant, eum vivere. Et abierunt quidam ex nostris ad monumentum : & ita invenerunt, sicut mulieres dixerunt ; ipsum vero non invenerunt.

20. §. *Nec dubitandum, quin iste sit ordo temporis. Sed Ioannes sequitur ordinem dignitatis. Nam mulierum testimonium, quia facile iis imponitur, non continuo solet admitti. Sane cum Magdalena, ea quæ ad sepulchrum vidisset, & audisset ex angelis, narrasset Apostolis : his, ut est apud Lucam, visa sunt verba mulierum, sicut deliramentum, & non crediderunt eis. Etiam Paulus I Cor. xv, ubi testes Resurrectionis laudat, Petrum, Iacobum, Apostolos ceteros, ac quingentos etiam fratres*

advocat: sed de mulieribus tacet. Ioannes igitur maluit ordiri à testimonio Petri & Iacobi. Quorum ille veritatem resurrectionis jam sanguine suo obsignasset, hic autem superstes, ac quævis pro veritate eiusdem sufferre, esset paratissimus.

Valde hanc conjecturam firmat, quod sic quoque mulierum testimonium risere gentiles: in his Luciani amicus, Celsus, qui ut eluderet testimonium Mariæ Magdalenæ, eam vocabat γυναῖκα πέρ-
οιςτοι *: ut Origenes narrat adversus Celsum.

* Stimulatricem, sive velut astro immisso alios incitantem.

21. *S. Hactenus de testimoniis piorum egimus. Sequitur illud impiorum: hoc est, militum, qui apposti erant Iesu corpori custodes. De his duo dicuntur, quorum alia ipsum testimonium tangunt, alia eventum. In testimonio quatuor considerantur; quorum primum erat, quando ierint ad testandum. Hoc tempus indicatur istis verbis, πορθοομδύων αὐτῶν, iis, mulieribus puta, euntibus, sive à sepulcro redeuntibus. Sive, ut recte vulgatus, & Erasmus, rediderunt, Quæ cum abiissent.*

Nempe præfens ponitur pro præterito. Quamquam nec impediat aliquid, quo minus credamus, hos in Urbem pervenisse, & ista dixisse, dum mulieres essent in via ad Urbem.

22. *Alterum est, qui ierint, nempe non milites omnes, sed πνὲς τ' κστωδίας, aliqui custodum.*

Sed qui omnium nomine irent.

23. *S. Tertium fuit, quibus sint locuti. Id Matthæus factum ait πῖς δέχρευῖσσι, principibus sacerdotum.*

Nempe his ratio custodiæ reddenda fuit. Qui, si vellent, poterant synedrium vocare. Quippe jam exactum erat sabbatum.

24. *S. Quartum est, quid dixerint. Nempe retulere omnia illa, quæ sibi contigissent.*

Videlicet de terræ motu, & angeli descensu, & lapide ab eo devoluto. Atque ut ex istis tanto correpto fuerint tremore, ut mortuos referrent; sicut Matthæus narrat xxvi 11. 2. 4. Tum autem, ut
simul

simul ac paullum ad se rediissent, sepulchrum inspexerint, sed neminem viderint. Ut causa non fuerit, cur diutius apud sepulchrum permanerent; eoque venisse se miranda ista nunciatum iis, quibus officii sui rationem reddere oporteret.

25. *S. Sequitur nunc pactio τ̄ δεχέρεων, & militum eorum, qui suo, ac aliorum nomine, advennerant. Vbi tum attenditur τ̄ δεχέρεων postulatum, ac promissum; tum militum adensus. Suasere proceres illi militibus, ut dicerent, corpus Iesu, sese dormientibus, sublatum à discipulis. Et, quia periculi plena hæc confessio fuisset apud præsidem Pilatum, cui suprema erat ratio reddenda: eo polliciti sunt, se id præstituros apud eum, ut sint ἀμέεμνοι, sive indemnes. Atque ut magis sibi obstringerent, etiam promissere iis ingentem pecuniæ vim.*

Hinc videmus, quantum in animis valeat humanis ambitio, atque invidia: quibus duobus, velut cæstro perciti, proceres Iudæorum eo fuere perducti, ut innoxium crudelissimæ neci addicerent. Sane invidia compulsos, etiam Pilati iudicium fuit, ut narrant Evangelistæ. Parum profecto ante sceleratum hoc facinus conscientia iis fuit. Ac, eo patrato, pusillum illud, quod reliquum videbatur, plane fuit, non sopitum, sed occisum. Quare nihil ultra scrupuli fuit, quidvis agere ac jubere, utcumque in animo essent convicti, longe aliter se rem habere. Etsi igitur proceres de terræ motu, angeli descensu, lapidis ab angelo devolutione, & corpore non reperto, certissima è custodibus, testibus minime suspectis, audiissent: auctores tamen fiunt iisdem, ut passim spargant, & si opus sit, Pilato dicant, Iesum, sese dormientibus, furto esse sublatum à discipulis. Gravis ea criminis fuisset confessio: & ex Digestis, Titulo de re Militari, satis constat, quantopere, qui stationem deseruissent aut male custodiam curassent, puniri soleant à Romanis, militaris disciplinæ servantissimis. Sed ne hæc eos cura morderet, duo fecerunt. Nam sponponderunt, acturos sese cum Pilato, ne hoc nomine ulla adversus eos institueretur quæstio: grandi præterea pecunia mendacium hoc redemerunt: quamquam de falsitate in conscientia essent persuasissimi. Quales vere *αἰτοναῖνοι* ab Apostolo vocantur, tanquam à propria conscientia convicti, damnatique. Mendacii vero istius me-

minere etiam Iustinus, ac Tertullianus. Et nisi hoc, vel simile sparsissent, actum de eorum causa fuisset. Nam satis aperta fuisset innocentia Christi, si à mortuis resuscitatus crederetur: cum hoc facere folius sit virtutis divinæ. Atque istoc in causa est, cur Apostoli, in sermonibus & scriptis, tam multi fuerint in Resurrectione adstruenda.

26. S. *Ob promissa ista postulato procerum ad sensere milites: utcumque longe aliter se rem habere in conscientia essent convicti.*

Quare ut ex facto τὸ ἀχρεΐων videmus, quantum invidia, & ambitio, valeant, ita ex facto militum conspiciamus, quantum possit, ut cum Marone dicam, *Auri sacra fames.*

27. S. *Quamquam vero fama hæc de discipulis Domini sui corpus suffuratis etiamnum durarit inter Iudeos, Matthæo suum Evangelium scribente: quod octavo à Resurrectione anno factum putatur: est tamen mendacium id calidum potius, quam callidum: quippe spissum adeo, ut undique diluceat. Nam si custodes ad unum omnes dormiebant, unde iis constabat, à discipulis esse furto sublatum? Præterea quo pacto, cum sepulcrum esset militari septum custodia, discipuli eo ausi fuissent accedere, homines adeo meticulosi, ut Petrus ipse, quo animosior erat nemo, metu ancilla abnegarit Christum: ceteri, cum vincula illi injici viderent, in fugam se conjecerint. Imo postea etiam, Iudeorum metu, non nisi noctu ausi fuerunt congregari. Ad hæc plane iis adversatur, quod lintea, quibus fuerat Christus involutus, in sepulcro sint reperta, ut nudum resurrexisse Christum constet. Sudarium etiam convolutum, & seorsum à linteis repositum. Quæ cura non nisi securi animi fuit. Qualis esse non potuit discipulis. Longæ enim moræ erat avellere à corpore lintea cum unguentis, quæ pice aut visco tenacius adhærebant.*

Quare, si discipulis, hominibus piscatoribus & inermibus, ex eo quod

quod forte clanculum essent conspicati, custodes omnes dormire, tantum animorum accessisset, ut per militarem custodiam suspenso irent ac redirent gradu: lapidem etiam ingentem, quod absque strepitu non videtur fieri potuisse, devolverent de sepulchro: saltem, aperto sepulchro, continuo arrepto Christi corpore, ita uti erat, involuto sindone, & unguento, (præsertim quando & ea non aspernandi erant pretii) se coniecissent in fugam: nec ad ea agenda, quæ antea dicebamus, moram diurnam traxissent in sepulchro. Metuissent enim, nequis in tanto custodum numero expergisceretur, atque ita miseri deprehenderentur ἐν αὐτοφώρῳ.

Quod non ineleganter, pro ætate quidem ea, qua vivebat, Seditius expressit:

——— *Fare, improbe custos,*

Responde, scelerata cohors: si Christus, ut audes

Dicere, concluso furtim productus ab antro

Sopitus latuit, cujus jacet intus amictus?

Cujus ad exuvias sedet angelus? anne beati

Corporis ablator velocius esse putavit

Solvere contextum, quam devecare ligatum?

Cum mora sit furtis contraria. Cautius ergo

Cum Domino potuere magis sua limea tolli.

28. *S. Nec dubium, quin milites ipsi rei veritatem apud familiares subinde sint confessi. Rara enim res est, silentia posse præstare. Præterea quæ conspexerant, tam miranda erant, ut, præsertim ubi paullum temporis intercesserat, ea diutius premere non possent.*

Nec dubium, quin ista etiam confessione multi sint conversi ad fidem Christianam.

29. *S. Sed neque fieri aliter potuit, quin istius rei fama ad Pilati aures perveniret. Neque is tam incuriosus erat, ut non in omnia sedulo inquireret, præsertim quæ sui esse muneris sciret, de cunctis memoratu dignis Casarem facere certiozem.*

Vti & ab eo factum esse, indicant illa Tertulliani verba in Apo-

logetico: Ea omnia super Christo Pilatus, & ipse jam pro sua conscientia Christianus, Casari tum Tiberio nunciavit.

C A P. IV.

De novena apparitione Christi Servatoris:

1. §. **V** Idimus de quadruplici testium genere. Nunc agemus de novena apparitione Christi. Earum prima est facta Mariae Magdalena: ut testantur Marcus XVI. 9: & Ioannes XX. 11, ac sequentibus, & Matthaeus XXVII. 9. 10.

Quæ Petrum, & Ioannem, ad sepulcrum currentes, secuta: sed, mulier quippe, tardius eo pervenit.

2. §. *Nec alia signatur apparitio Matthæi* XXVII. 9. 10.

Aliqui tamen diversas putant Marias Magdalenas: uti B. Ambrosius. Audiamus lib. x in Lucam cap. ult. *Nescit una Magdalene Maria, secundum Ioannem; scit altera Maria Magdalena, secundum Matthæum. Nam eadem & ante scire, & postea nescire, non potuit. Ergo si plures Mariae, plures fortasse etiam Magdalena: cum illud personæ nomen sit, hoc locorum. Denique alteram esse cognosce. Illa admittitur pedes Domini tenere: tangere Dominum ista prohibetur. Illa angelum videre meruit: hæc primo cum venit, neminem vidit. Illa discipulis Dominum resurrexisse nunciavit: ista raptum esse significat: illa gaudet, hæc plorat. Illi in gloria sua jam Christus occurrit, hæc adhuc mortuum querit: illa Dominum vidit, & credidit: hæc non potuit agnoscere, cum videret. Illa fideli adorabat spiritu: hæc dubio iustificabatur affectu. Ac aliquanto post: Itaque quid inter sit inter illam, & hanc Mariam, Scriptura distinguit. Illa occurrit, ut Iesum videat, hæc retrorsum convertitur: illa salutatur, hæc redarguitur. Alii vero unam quidem Mariam Magdalenam putant: sed diversas uni factas apparitiones: quarum prior contigerit, antequam mulieres ex angelico mandato allocutæ forent Apostolos: altera autem, postquam Petrus, & Ioannes, jam vidissent sepulcrum. Sed longe est verisimilius, semel duntaxat ipsius resurrectionis die ex urbe exisse mulieres ad visendum sepulcrum. Nempe sic, ut videntur, habent tempora. Maria Magdalena, licet vidisset, Iesu corpus non esse in sepulcro, & ex Angelo audisset, Iesum resurrexisse, ac iussa esset hunc nuncium referre Apostolis:*

stolis : tamen fide fluctuabat. Metuebat, ne vanum esset de resurrectione, & corpus ab hortulano, vel alio, alium in locum esset repositum : idque eo magis formidabat, quia sciret, tantum festinatione quadam ibi esse repositum. Ergo quamquam jam parere angelo cœperat, tamen animi incerta mox regreditur, diligentius scrutatura, an non alicubi videat vel corpus Christi, vel ejus ablati indicium. Sic animo affecta plorabat, quod ne corpus quidem superesset Iesu, cui extremum unctionis officium præstaret. Rogat angelus, cur fleret : non quasi causam ignoraret, sed ut sic præpararetur ad illam Christi apparitionem, quæ mox secutura. Quamquam & verba sic capere possumus, ut sententia sit, Quorsum fles, cum causâ flendi sit nulla ? nempe quia jam resurrexerat Christus. Respondet autem Magdalena : *Sustulerunt Dominum meum, nec scio, ubi posuerunt eum.* Quæ verba satis arguunt, etiam tum metuisse, ne corpus esset ablatum. Non passus est Dominus Iesus diutius sic hære incertam. Ergo se illi in horto sistit. Tum Maria à monumento hortum versus se convertere ; sive respexerit, more eorum, qui sollicitè aliquid quærunt ; sive quod ex vultu angelico advenire aliquem, cui honorem haberent, cognosceret ; sive quia aliquem ipsa à tergo strepitum audiisset. Quicquid vero in causâ sit, (potuerit plura horum concurrere) respiciens Iesum vidit, quem Iesum esse nesciret. Rogat Iesus, cur fleret. Illa, ut Ioannes ait, *existimans quod hortulanus esset, dicit ei : Domine, si tu asportasti eum, dicito mihi, ubi posueris eum, & ego eum tollam.* Cogitabat secum, nullum rectius sciturum, ubi corpus repositum foret, quam eum, qui horto esset præfectus : & fortasse illud eo animo reposuisset loco Iudæis ignoto, ne crudeliter in corpus etiam sævirent. Nisi potius à furibus metuebat ablatum propter aromata. Poscit igitur, ut, si sciret, ubi illud repositum foret, ejus rei indicium sibi facere vellet : quasi diceret, hoc si intellexerit, dein curæ sibi fore, ut istic sepeliatur, ubi corpus nequeat esse ludibrio. Christus, ubi tantum sui desiderium vidit, non porro dissimulat, quis foret : sed nota voce, ac nomine suo Mariam compellat. Tum illa, agnoscens Iesum, dicere Iesu, ut solebat, *Ραββι*, quod Hierosolymitana lingua sonat, *Magister mi.* Ac simul amplexari pedes parabat, fortasse etiam amplecti jam familiariter cœperat. Quod ab affectu erat : sed simul proderat ad cognoscendam corporis Christi veritatem. Non tamen hoc fine ab ea factum : sed reverentiæ causâ : quomodo deprecabunda Sephora fecit marito, de

quo Exodi VII. 38: mulier illa Sunamitis Elisæo; ut est II five IV Reg. IV. 27. Ac mos idem apud Græcos: unde illud Homericum;

— Καὶ λάβε γύνων.

Sed Christus gestu Magdalenam amovens recufavit hanc corporis sui contrectationem. Ac rationem illam addidit, *Nondum enim adscendi ad Patrem*. Sunt qui sic enarrant: (in his Maldonatus.) Non est, quod me sicprehendas, quasi non amplius sis visura. Maneo enim aliquantisper vobiscum. Nondum adscendo ad Patrem. Ut præteritum pro præsentis sumatur: quasi diceret, Nondum decrevi adscendere. Nam sæpe verba actus accipiuntur pro verbis voluntatis. Sed magis placet interpretatio Iustini Martyris, & aliorum ex antiquis, ac receptior etiam vulgo, ut mens Christi sit ista: Mitte illam familiarem, ac carnalem amplexationem: quæ olim habuit locum. Nunc augustiori sum conditione, quia resurrexi ad immortalitatem ac regnum: eoque hoc pacto frui me non potes. Sed frueris me abunde, ubi adscendero in cælum: idque eo modo, quem tunc cognosces, nunc vero non capis. Atque hoc de adscensu suo brevi futuro fratribus suis nunciare est iusta: simul etiam ut in Galilæam irent, illic visuri Iesum. Vbi per fratres intelligit non profecto consanguineos: sed Apostolos. Alludit vero, ut Eusebius observat, ad illud Psal. XXI *, 23: *Narrabo nomen tuum fratribus meis*. Sic autem vocare discipulos non solet: sed demum postquam resurrectione declaratus nova ratione est Filius Dei. Quippe per ejus resurrectionem facti tunc sumus filii Dei, eoque Christi cohæredes. Huic novæ ἀδελοφότητι probandæ allatus psalmi locus adducitur à divino scriptore ad Hebræos II. II, postquam dixisset, non puduisse Iesum, ut nos fratres suos nuncuparet. Atque hinc etiam ad Rom. VIII. 29. vocatur idem *primogenitus in multis fratribus*. Hisce Iesu fratribus iusta est dicere ista, quæ oratione directa protulit Christus: *Adscendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum, & Deum meum, & Deum vestrum*. *Meum, vestrumque*, inquit, ut significaret, & illis esse in Deo fiduciam reponendam, sicut ipse fecisset, qui resuscitatus esset à mortuis. Nec tamen eodem modo & Christi, & discipulorum pater censendus. Recte Cyrillus Hierosolymitanus Catech. VI I, & XI, *Non dixit*, inquit, *ad Patrem nostrum, ἵνα μὴ κοινωνία γένηται τῶν ποιημάτων πρὸς τὸν μονογενῆ, ne communicatio foret creaturarum cum unigenito*: sed, *ad Patrem meum, & ad Patrem vestrum. ἄλλως ἐμῶ, καὶ φύσιν ἄλλως ὑμῶν καὶ θεῶν. aliter MEVM per naturam; aliter vestrum per ad-*
optionem.

* Al. 22.

ptionem. Solus enim Christus φύσει υἱός, *natura filius*, ut quoque ait Gregorius Neocæsariensis, sive Thaumaturgus, serm. in sancta Theophania, deque Christi baptismo. Quomodo & Epiphanius in Ancorato dicit §. XLIX, nos quidem filios esse *καὶ ἡμεῖς, secundum gratiam*: Christo autem neminem posse æquari, τῷ εἶναι αὐτὸν Φυσι-
κῶς υἱόν. *eo quod sit naturaliter filius*. Ac similiter Ambrosius lib. I de Fide, cap. VI, Augustinus Tractatu cxxi in Euangel. Ioann.

Hinc subdit Ioannes, Magdalenam paruisse, nunciasseque discipulis, ut Dominum vidisset, hoc est, quem Dominum putaret. Nam verene is esset, adhuc erat incerta: ut mox dicam. Item narravit quos secum habuisset sermones. Discipuli tamen Emauntem euntes, tacent apud Lucam de Christo mulieri, vel mulieribus, viso: & contenti sunt dixisse, *σε ὁπασίαν ἀγγέλων ἐωσπένας visionem angelorum vidisse*. Quod inde est, quia, ut dixi, ipsa hæserit Magdalena, utrum angelus, an ipse fuisset Dominus, quem vidisset. Ex eo profecta sit dubitatio, quod contactus corporis certum resurrectionis fuisset argumentum, ille autem quem viderat, prohibuerit, ne pedes suos amplexaretur. Potuere & discipulorum aliqui propterea putare, solum Christi animam fuisse, quam vidisset. Nam opinio ea quorundam fuit Iudæorum, animas etiam habere vehiculum suum, corpus quoddam pellucidum, mediæ inter animum, & crassa illa corpora naturæ: ut autor est Origenes in secundo aduersus Celsum. Ac similiter Chaldæi, & Pythagoræi: de quibus Ill. Grotium adi *.

* In Matth.

Atque ex his liquet, quo pacto una videatur apparitio. Quibus ^{28. 8.} vero persuasum est de apparitione duplici: hi arbitrantur, postquam Mariæ Magdalenæ esset visus, eam à sepulchro rediisse ad mulierum alias: atque ibi Iesu non Magdalenæ solum, sed cæteris etiam mulieribus apparuisse. Hoc colligunt ex illis Matthæi verbis xxv I I. 8, 9 10: *Et ecce Iesus occurrit illis (ἀπὸ τῆς σεν αὐταῖς) dicens, Ave. Illæ autem accesserunt, & tenuerunt pedes ejus, & adoraverunt eum. Tunc ait illis Iesus: Nolite timere, ite, renunciate fratribus meis, ut eant in Galilaam, & ibi me videbunt. Diversam putant, quia hic dicitur non mulieri, sed mulieribus apparuisse. Sed συνεκδοχή est, mulieribus, hoc est, uni è muliebri illo cœtu: ut ante exponebamus illud, Latrones exprobra-
verunt illi. Quamquam & satis sit verisimile, Magdalenam esse regressam una cum famula sua: quomodo proprius fuerit sermo.*

Hæc de mulieribus, quibus apparuisse Iesum, narrat Scriptura. Plurimorum opinio est, præter eas etiam apparuisse Matri suæ: sed

propterea præteriri ab Evangelistis, quia testimonium ejus, tanquam domesticum, nempe in causa Filii, parum fuisset efficax. Sed non videtur hoc satis convenire cum verbis Marci xvi. 9: Ἀναστὰς ὁ πρωτὸς πρῶτη σαββάτῃ, ἐφάνη πρῶτον Μαρίας τῇ Μαγδαληνῇ. Ipse qui resurrexerat, mane prima sabbati apparuit primo Mariæ Magdalena. Et potuit Christus eo se Matri non ostendere subito, quia minus hoc ei opus foret, ut quæ in fide neutiquam, vel saltem longe minus, vacillaret.

3. *S. Altera apparitio facta est duobus discipulis Emauntem euntibus: de qua paucis Marcus xvi, fuse Lucas xxiv.*

Nam fallitur Euthymius cum discipulos duos à Luca signatos ab iis diversos censet, de quibus Marcus. Movit eum, quod in narratione, amborum aliquis videretur dissensus. Sed ea, quæ dissentire videntur, facile conciliantur: ut inferius parebit.

Considerabimus vero in narratione istac, quibus apparuerit Christus, & quando, & ubi, & qualis, ac quare apparuerit: tum etiam dicta factaque, & Christi, & utriusque discipuli.

Apparuit duobus, qui forent è lxx discipulis. Vni nomen Κλεόπας, vel Κλεοπάς, ex quo vocabulo contractum Κλωπᾶς. Imo & ipsum Κλεόπας vel Κλεοπάς contractum est ex Κλεόπατρος; quomodo Dama sive Δημᾶς, ex Δημήτριος, Ἀπολλᾶς ex Ἀπολλωνίου, Ἀλεξᾶς ex Ἀλέξανδρος, Δεκᾶς ex Δεκκιανός, pluriaque id genus, adduximus Institutionum Oratoriarum lib. iv cap. i. §. v. Κλεόπατρος vero nomen Macedonicum, uti & Cleopatra. Nec dubium, quin Iudæi id demum acceperint post tempora Alexandri Magni.

Alterius discipuli nomen reticetur. Eo creditur fuisse Lucas: quomodo & Ioannes, modestiæ causa, suum reticere nomen amat.

Sanc ut Marcum, ita etiam Lucam, ante adscensum Christi in cælum fuisse in ejus discipulis, diserte scripsit Origenes, & inde idem tradidit Euthymius, in iis, quæ, de vita Lucæ, ejus Evangelio præmisit. Sed hæc sententia eo refellitur, quod Lucas ipse sua se ab iis dicat accepisse, οὗς καὶ παρέστησιν ἑαυτὸν ζῶντα, quibus etiam Iesus se exhibuerat videndum, dum viveret. Hæc non conveniunt ei, qui & ipse Iesu ante passionem fuerit discipulus. Alii Nathanaëlem aiunt: ut ex Epiphanio scimus. Alii Apostolum Bartholomæum. Apud B. Ambrosium videas Ammaonem vocari. Sic enim apud eum legitur in Lucam lib. x cap. xxiv: *Videtur separatim se istis undecim demonstrasse;*

se; sicut se Ammaoni, & Cleopha, seorsum jam vespere demonstraverat. Nisi pro Ammaoni, quæ vox nihili videtur, cum illustri Grotio rescribendum Simoni, sive, ut Hebræi hoc nomen efferunt, Simeoni. Nam similiter Origenes lib. adversus Celsum: *Γέγραπται ὅτι ἐν τῷ κτ' Δεκάων, ὅτι μὲν τινὲς ἀνάσασιν λαβῶν τὸ ἄρτον ὁ Ἰησοῦς ἐβλόγησε, καὶ κλάσας ἐπέδιδε τῷ Σίμωνι, καὶ τῷ Κλεόπᾳ. Scriptum in Evangelio secundum Lucam, quod Iesus post resurrectionem accepit pane benedixit, ac fregit, deditque Simoni, & Cleopæ.* Nempe (quod eidem summo viro oblectum) cum dicat Origenes, ita esse apud B. Lucam, plane videtur apud eum cap. xxiv. 34. legisse: *Λέγοντες, ὅτι ἤγερθη ὁ Κύριος ὄντως, καὶ ἠφθῆ Σίμωνι. Dicentes, Surrexit Dominus vere, & apparuit Simoni.* In Latino est ambiguitas: quia illud DICENTES & ad duos discipulos Emaunte venientes, & ad denos Apostolos, possit referri. Et potuit ita cepisse Ambrosius. Sed in Græco, si *Λέγοντες* placet, non aliter, quam de duobus discipulis possis acciperē. Verum non dubito, quin vera sit lectio hæc vulgata, *Λέγοντας*: ut sententia sit, non ista discipulos dixisse Apostolis; sed Apostolos discipulis. Quomodo non unus ex LXX signabitur: sed princeps Apostolorum: quem seorsum vidisse Iesum liquet ex I Corinth. xv; ut inferius dicam.

Hæc de iis, quibus apparuit Christus. Tempus apparitionis clare in Scripturis exprimitur. Nam ipso Resurrectionis die factam esse, legas Lucæ xxiv. 13.

Locus etiam clare indicatur, isque geminus. Prior est, via, quæ Hierosolymnis ducit Emaunte; qui pagus dicitur distitisse LX stadiis Hierosolyma. h. e. septem milliaribus Italicis, ac dimidio. Nam octo stadia milliare ejusmodi conficere, nemo nescit. Memoratur is pagus etiam I Maccab. I 11. Ac Plinio refertur inter toparchias Palæstinae. Nicopolis postea nomen habuit. Apud Lucam de his discipulis est, *πρὸς ὁμολοίαις εἰς κώμην, euntibus in pagum.* Apud Marcum vero, *πρὸς ὁμολοίαις εἰς ἄρζον, euntibus rus.* Nempe quia vulgo Græcis Hebraizantibus πόλις, & ἄρζος, opponebantur. Alter locus est diversorium in Emaunte, ubi cum iis Christus mensæ accubuit.

Qua forma apparuerit Iesus, docet nos Marcus xv 1. 12, cum ait, *ἐν ἐπέρα μορφῇ*, hoc est, habitu alio, quam uti soletet. Fuere vestes aliæ, quam gestarat: proprias enim milites diviserant. Quæritur unde igitur eas habuerit Iesus. Nempe illas vel crearat ipse, vel aliunde sumserat: ut respondet Iustinus Martyr, sive sub Iustini nomine incertus quispiam, Responsione ad Orthodoxos cxvi.

Sed quid si non externa fuerit vestis, verum patria, ac rustica; sive qualis habitantium in agro Hierosolymitano? Nam cum Christus se discipulis junxisset, ac rogasset illa duo; qua de re loquerentur, & cur essent tristes; amborum nomine, fortasse eo quia senior foret, Cleopas respondit apud Lucam: *Σὺ μόνος παροικεῖς ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐκ ἕγνωσ τὰ γενόμενα ἐν αὐτῇ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις; Tu solus peregrinus es in Ierusalem, & non cognovisti, quæ facta sunt in illa his diebus?* Iam verout ἐνοικῶντες vocantur, qui in urbe degunt: ita παροικοὶ dicuntur, quibus domicilium est in urbis diœcesi, sed extra urbem. Similiter παροικία ipsa diœcesis; παροικεῖν de iis, qui habitant in agro, sive territorio extra urbem. Sic sententia fuerit: *Habitas in Hierosolymitana diœcesi, & ignoras quæ proxime tam miranda contigerunt?* Atque hæc interpretatio, uti illustri Grotio placuit, ita eo fit verisimilior, quod Iesus se Emmaentem euntibus addiderit focium, ac simularit se eopse vespere ulterius ire velle: quasi in pagum aliquantulum distantem. Vel παροικεῖν sumere etiam possis pro commorari extra suas ædes, pagumque vel oppidum. Ut sententia sit, *Tu hætenus extra domicilium tuum agis in Vrbe, nec ista cognosti? Vt cumque sumas, est vulgaris ille admirantis sermo: ut indicat, quod similiter apud Ciceronem leges pro Milone: At vero, iudices, vos soli ignoratis, vos hospites in hac urbe versamini, vestra peregrinantur aures, neque in hoc peregrinato civitatis sermone versantur?* Vfus autem est peregrinantium veste. Nam cum peregrinus videretur, mirabundi, quod cum Hierosolymis veniret, nesciret solus peregrinorum, quæ diebus istis contigissent, quæerunt, *Σὺ μόνος παροικεῖς ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐκ ἕγνωσ τὰ γενόμενα ἐν αὐτῇ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις; Tu solus peregrinus es Hierosolymis, neque novisti, quæ facta sunt illic his diebus?* Quasi dicerent, ex habitu te peregrinum esse cognoscimus: attamen quis peregrinorum tam incuriosus est, ut si Hierosolymis fuerit, cum ista fierent, eorum tamen sit ignarus?

Sed non erat fati, si ex schemate sive habitu non agnosceretur: nec è vultu voluit agnosci. Potuit igitur immutare vultus lineamenta: quod & factum esse Theophylactus arbitratur. Sed Iesu fatius visum, si solum impedirentur oculi discipulorum: quod illis Lucæ verbis significatur xxiv. 16: *Ὁφθαλμοὶ αὐτῶν ἐπερατῶντο τῷ μὴ ἄπηνῶναι αὐτόν. Oculi illorum tenebantur, ne eum agnoscerent.* Quod non incommode mihi videtur exponere Cajetanus Ientaculi septimi quæstione prima: quando ait, id factum per subtractionem, secundum omne quod
suæ

suæ figuræ, seu coloris erat; hinc enim apparentia sit alterius. Et parva huiusmodi varietas sufficit ad alienam effigiem apparandam, & non apparandam propriam: quoniam species visibilis sic deficiens ab integritate objecti representat non talem faciem, non tales oculos &c. ac per hoc representat alienam effigiem.

Porro quæritur, cur Iesus noluerit agnosci. Ratio verò est, quod sic futurum sciret, ut discipuli liberius detegerent animi sui ulcus, & Iesus melius faceret medicinam ex factis, & ultro citroque dictis.

Iesus objurgatus, quod solus nesciret notissima, pergit interrogare, quæ ista forent. Tum illi sermonem texunt tripartitum. Primum describunt Christum à persona, quod fuerit propheta, & quidem potens operibus & sermonibus: quod elogium & Mosi tribuitur à Stephano Act. vi. 22. Additurque de Iesu, talem fuisse coram Deo, & hominibus: Deo nempe testimonium ei perhibente dum virtutem ei concedit tanta patranda miracula: hominibus item ei testimonium dantibus, dum prædicationi ejus habent fidem, non ob miracula modo, sed etiam quia docendi modo emerent.

Parte altera narrant, quam indigne tantus propheta esset habitus à primoribus populi: qui & Pilatum eo adegissent, ut eum crucifigeret.

Tertia pars agit de spe discipulorum, idque bifariam. Nam prius explicatur, quid eam non parum infregisset: deinde quid non nihil illam confirmaret. Ad prius pertinet, quod dicat Cleophas, *Ἡμεῖς δὲ ἠλπίζομεν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ μέλλων λυτῆσθαι τὴν Ἰσραήλ.* Nos autem sperabamus, eum esse illum qui liberaturus esset Israel. Nam per *λυτῆρ* non intelligitur redemptio, sive satisfactio pro peccatis, (nec enim usque adeo in fide profecerant Christiana, ut tantum intelligerent mysterium) sed significatur Israël liberatio à jugo Romano: quomodo & Zacharias, pater Ioannis Baptista, expectasse dicitur *λυτῆρ* *τῶν τῶν λαῶν*, populi liberationem, nempe ab exterorum servitute.

Nec aliter capere oportet, quando Luc. i. 25. Simeon dicitur expectasse *παράκλησιν τῶν λαῶν*, consolationem Israël. Interea non terrenam tantummodo felicitatem, sed spiritualem etiam, hoc est, cum vitæ emendatione, sociatam intelligebant. Animi vero anxietatem augebat, quod jam dies esset tertius, ex quo obiisset. Nempe non cogitabant Spuriinæ illud ad Cæsarem: *Venit dies, non abiit.*

Sed ut ista spem adimebant, ita erat, quod eam aliquantum erigeret. Videlicet, quod mulieres negassent, ulterius esse in sepulchro, atque adderent, se vidisse ὁπασίαν τῶν ἀγγέλων, *visionem angelorum*, qui cum vivere dicerent. Interea quam infirma hæc spes fuerit, satis liquet.

Horum sermonem excipit Christus objurgatione severa, ac iusta: *O stulti & tardi corde ad credendum omnibus quæ locuti sunt prophetae.* Græce est, Ὁ ἄνοητοι, καὶ βραδύεις τῆ καρδίας. Unde liquet, cum Iesus Matth. v. 22. ait, eum qui fratri suo *racha* dixerit, reum fore τῶ συνεδέλω, intelligi debere qui præcipiti iraid fecerit, non qui hoc fraterno amore egerit, ut dementiam suam alteri ob oculos poneret, atque ita eum melius ab erroris femita reduceret in viam. Dicit autem Iesus, esse tardos in omnibus credendis, τῶν πεύειν ὅτι πᾶσιν. Credebant, quæ de gloria Messîæ erant prædicta. Sed credere non poterant, Messîæ patienda esse dira multa, & sic ingrediendum in regnum suum. At Christus ait, non ea solum iis credenda, quæ adlubescerent, sed universa. Hanc enim vim habet illud ὅτι πᾶσιν. Tertullianus lib. IV adversus Marcionem cap. XLIII, eodemque ultimo, sic adducit hunc locum: *O insensati, & tardi corde, in non credendo omnibus, quæ locutus est ad vos.* Videmus, de Iesu id dicere, quod in Evangelio legitur de Prophetis: ὅτι πᾶσιν οἷς ἐλάλησεν οἱ θεοφῆται. *in omnibus, quæ locuti sunt prophetae.* Neque propterea putandum, ita, uti Tertullianus citat, vulgo codices habuisse, quibus Ecclesia uteretur. Nam differit Tertullianus adversus Marcionem: qui Evangelium ediderat, quibusdam additis, refectis, mutatis. Indecitat ista Tertullianus, ut ex proprio eum Evangelio refellat. Hinc postea copse capite: *Et Marcion quædam contraria sibi, illa credo industria, eradere de Evangelio suo noluit, ut ex his, quæ eradere potuit, nec erasit, illa quæ erasit, aut negetur erasisse, aut merito erasisse dicatur.* Ac tandem hunc librum quartum verbis istis consignat: *Misereor tui, Marcion; frustra laborasti. Christus enim in Evangelio tuo meus est.* Hoc est, etiam judicando ex Evangelii editione tua, liquet, Iesum esse Creatoris filium: quod negabat Marcion. Id Evangelium vocabat Apostolicum, atque unius Lucæ erat, sed interpolatum: ut ex Epiphanio liquet hæresi XLII. quæ est Marcionitarum. Vbi & videas superiorem Lucæ locum, ubi verba Iesu ad Cleopham ita interpretatur, quasi non de Prophetis, sed se ipso sit locutus, & inter illa reponit, quæ Marcion in Evangelio corruptit.

Post gravem adeo increpationem refellit Christus eorum opinionem, unde dolor iste obyenerat. Cumque illi non possent sibi persuadere, Christum esse Regem promissum, idque propterea, quia esset crucifixus & iam mortuus, quod non videbatur convenire instauratori Israëlis: contra Christus, quasi *ἡ Βλαβιον*, ostendit, ideo potius esse promissum Messiam, quia hoc exigebatur in Messia, ut pateretur, & moreretur, atque ita ingrederetur in regnum suum. Hoc ne facilius, quam verius dictum videretur, adstruxit hoc è Mose, & prophetis: ubi prophetarum nomine etiam psaltæ divini, ac hagiographa omnia continentur. Ea probatio partim fuit ex vaticiniis disertim id sonantibus; qualia præsertim apud Esaiam, ac Danielelem reperimus: partim è typis ac symbolis; cujusmodi erant sacrificia, præcipue piaculare pro populo: item serpens in deserto erectus, Davidis gesta, aliaque, sub quibus mysterium latere, Christus, & Apostoli docuerunt: multaque alia, præter ea, quæ in Scripturis habemus, superesse, vix dubium videtur: quamquam propterea probari non multum debeat illorum industria, qui pene in omnibus veteris Testamenti rebus mysterium simile quærunt, & si ipsis credimus, inveniunt: animo, credo, pio, sed nimis præfidenti, sic, ut, quod cum Sabinis somniant, aliis etiam velint temere persuasum.

Vbi appropinquatum Emmaunti, simulavit Iesus, se ulterius velire: ut quidem vulgatus habet interpres. Vnde controversia oritur, an aliquando liceat aliud simulare, quam animus sit nobis. Putarunt id Chrysostomus, & ejus discipulus Cassianus: nempe judicarunt, licere simulare apud eos, quibus hoc ipsum, ut simulemus, prodest. Non ingredior hoc loco istam disputationem. Id sufficit quod Græce est *ὑποποιεῖν*. Id optime Erasmus reddit, *præ se ferebat*. Certe potuit præ se ferre, & non simulare, ut si revera propositum habuerit, ulterius ire, nisi instanter à discipulis rogaretur, ut secum maneret. Etiam si dixisset verbis, volo ire ulterius, non eo sit mentitus: quia id cum conditione intelligendum. Sic Matth. VII 1. 7. Christus centurioni aiebat, iturum se ad filium ejus paralyticum qui graviter torquebatur, seque eum sanaturum: id conditione ea dictum, nisi centurio urgeat, ut ne veniam, sed hic verbo solo sanem. Ac simili conditione Christus Marci VI. 48. dicitur voluisse præterire discipulos: nempe nisi multum rogaretur à discipulis ut navem conscenderet. Cujusmodi voluntati conditionatæ non

non magis repugnat scientia futuri eventus, quam divinæ comminationi de evertenda Ninive obstitit, quod Deus præsciret servatum iri. Nimirum & ista comminatio adnexam habuit tacitam hanc conditionem, nisi Vrbs pœnitentiam egerit: quam acturam Deus præscivit.

Præ se ferente Christo, ulterius se ire velle, discipuli partim quia *ὄξεναι* sive hospitales forent, partim grato erga doctorem animo, (facile enim videbant, virum esse non vulgariter eruditum in scripturis) rogant eum ut secum divertere & cibum capere velit. Neque id semel ac frigide rogarunt, sed constanter; unde Evangelistæ aiunt, *παραβιάσαντο, aegerunt eum*: puta vehementer orando. Quomodo & idem Lucas sumit Act. XVI, 15. Rogantes vero & rationem addidere, quia jam vespera esset, ac tenebræ imminerent.

Christus igitur eorum sermone persuasus, tectum una subit, atque accumbit. Ipse præter convivarum morem, instar patrisfamilias, ut solet antea, panem accipit, ei benedicit, ac discipulis præbet. Illis, ut credibile, consuetudine illa Christo usitatissima adductis, suspicio injicitur, forte hunc ipsum esse Iesum. Et fortasse peculiari etiam modo solet pani bene dicere, vel eum frangere. Ergo attentius, quam antea, considerant vultum Christi. Ecce rem mirandam. Quem hactenus non norant, is agnoscitur in fractione panis, non illa quidem eucharistica, sive sacramentali, ut multos putasse, ex Augustino, & Theophylacto videre est: sed tamen plusquam vulgari, nec omnis, ut videtur, mysterii experte. Tum demum agnitus, non modo, quia occasione memorata acrius in Christi vultum fixissent oculos: sed præcipue, quia jam oculis impedimentum erat nullum: eoque in vultu Christi figuram, & lineamenta omnia, possent observare. Christus vero jam agnitus *ἀφαντος ἐγένετο ἀπ' αὐτῶν. inconspicuus illis fuit.* Quod quomodo factum sit, varia jam olim opinio fuit: triplex imprimis. Vna, ut sit factus ἀφαντος ex subito recessu. Altera, ut id contigerit ex obducta oculis caligine. Tertia, ut provenerit ex natura corporis *πνευματικῆς*, qualia à resurrectione fore corpora nostra, etiam Apostoli Pauli sententia est. Prima videtur placuisse interpreti Syro, & Arabi. Altera placuit Epiphanio: nempe ut simile eveniret discipulis, ac Sodomitis, cum educere Lothum vellent: item famulo Elisæi prophetæ. Tertia Origenis erat, qui, ut ex aureis ejus adversus Celsum libris videmus, corpora à resurrectione credidit mediæ fore natu-

ræ inter visibilia nostra, & invisibilia angelorum: ac videri, cum volunt; si nolint, non videri: quod & de Angelis ipsis existimavit. Ac tertiam hanc opinionem secutus etiam videtur vulgatus interpretis, cum vertit, *Et ipse evanuit ex oculis eorum.* Eo autem conspici ultra noluit, quia videret, discipulos duos jam abunde à se firmatos esse in fide. Et propositum ei erat Hierosolymam ire, ut itidem firmaret in fide denos Apostolos, quos congregatos sciret. Discipuli ubi disparuisse Christum vident, locuti inter se de summo ardore, quo in via ex sermone Christi flagrabant. Ardor vero erat ex vehementi commotione spirituum. Illà ex sermonis virtute, atque efficacia.

Mox etiam consilium capiunt capse vespere eundi Hierosolymam, ac de iis, quæ sibi contigerant, discipulos faciendi certiores. Veniunt igitur, ac narrant, antequam eodem venisset Iesus. Sermone eorum non habitam fidem, ait Marcus. At habitam tradit Lucas: qui & apostolos ait subjecisse, quomodo Iesus etiam visus esset Petro *ὄντως*, hoc est, *ἀληθῶς* resurrexisset, imo & visus esset Petro. Nam *λέγοντας*, non *λέγοντες* legi oportere, antea dictum. Euangelistæ autem facile conciliantur. Nempe alii credere, alii non item: uti de *ἀπισίᾳ* argumento est, quod etiam Christus, cum denos accessit, eorum amentiam, & incredulitatem arguit. Tanta eorum incredulitas, quam & deinceps magis cognoscemus, vehementer fidem nostram firmat. Nam nimis credulifacile falluntur, ac mox fallunt sui similes. Sed Apostoli vix ullis argumentis adduci potuerunt ad credendum; ut necesse fuerit, Christum & sæpe, & multis comparere, & non videndum modo se præbere, sed voce nota alloqui, & corpus dare contrectandum, & cibum iis præsentibus capere: ut qui alienis non crederent oculis & auribus, crederent suis: nec ulterius pro spectro eum haberent, qui vere à mortuis resurrexisset.

4. *S. Tertia apparitio est facta Petro, quem seorsum vidisse Christum, indicat sermo Apostolorum decem ad discipulos Emaunte venientes, deque visò à se Christo referentes.*

Verba eorum hæc Lucæ xxiv. 34: *Ἡ γένη ὁ Κύριος ὄντως, καὶ ὤφθη Σίμωνι.* Surrexit Dominus vere, & conspectus est Simoni. Meminit

ejus visionis etiam Paulus I Corinth. xv. 5. Ambrosium adi lib. x. in Lucam cap. ult. Apud Ignatium in epistola ad Smyrnæos legas, Christum Petro post resurrectionem dixisse: *Ἀράβετε, ψηλαφήσατέ με, καὶ ἴδετε, ὅτι σὰρξ εἰμι δαμῶνιον ἀσώματον.* Quod vetus interpres reddidit: *Apprehendite, palpate me, & videte, quoniam non sum demonium incorporeum.* Eusebius Eccl. Histor. lib. 111 κεφ. λς, negat, se scire, unde ea verba depromserit Ignatius: *Οὐκ οἶδ' ὅπουθεν ῥητοῖς συγκέχρηται.* Nescio unde illum locum mutuatus sit. Sed scivit illud B. Hieronymus in catalogo scriptorum Ecclesiasticorum: ubi desumptum ait ex Euangelio secundum Nazaræos, sive Hebræos. Cujus & Epiphanius meminit non semel; imo Eusebius ipse lib. 111 Hist. cap. κζ. Eo ex Euangelio & alia compluria à veteribus adducuntur. Quale vero id Euangelium fuerit, mox exponam. Fortasse autem, quod ex Hebræorum Euangelio relatum, non hac apparitione factum, sed quinta, qua decem discipuli una fuere. Hoc inde aliquis collegerit, quia Christus non dixit Petro, *palpa*, sed *palpate*, & *videte*.

5. *S. Quarta est facta Iacobo: cuius rei meminit Paulus, I Corinth. xv. 7.*

* *Catalogo
Scriptorum
ecclesiasti-
corum,
in vita Iacobi.*

De hoc plenius rem narrat B. Hieronymus, his verbis *: *Dominus autem cum dedisset sindonem servo sacerdotis, ivit ad Iacobum, & apparuit ei. Iuraverat enim Iacobus, se non comesturum panem ab illa hora, qua biberat calicem Domini, donec videret eum resurgentem à mortuis.* Subjicit deinde idem: *Afferte, ait Dominus, panem, & mensam. Tulit panem, & benedixit, ac fregit, & dedit Iacobo Iusto, & dixit ei, Frater mi, comede panem tuum; quia resurrexit filius hominis à dormientibus.* Hæc ita legi ait Hieronymus in Hebraico Euangelio, quod Nazaræorum erat: ac à Matthæo quidem (qui in Palæstina octennio ab ascensione Christi in cælos permansit) Hebraice in Palæstinorum præcipue gratiam perscriptum fuit, sed asluta habuit quædam non à Matthæo exarata; sed fando accepta. Eo autem *Nazaræorum* dictum, quia à Christo Nazareno primitus, qui fidem ejus in Palæstina amplexi, *Nazarei* sunt vocati: postea autem annunciato inter gentes Euangelio, Græco vocabulo à Christo nominati sunt Christiani. Cum vero fuerint Iacobi duo, is, de quo nunc sermo est nobis, ipsi Chrysofomo est minor, qui Hierosolymorum episcopus; non major, filius Zebedæi, frater Joannis.

6. *S. Quatuor apparitiones ista solum uni, vel duobus facta.*
Venio

Venio nunc ad illas, quae pluribus contigere. Ac quinta quidem, sextaque, in Iudaea: septima, & octava, in Galilaea: nona, eademque postrema, iterum in Iudaea. Quinta, sextaque, facta Apostolis: prior Thoma absente, ipso Resurrectionis die: quippe Dominica post Solis occasum. Sed si cum Iudaeis diem ab occasu Solis numeremus, feria secunda. Altera vero apparitio, hoc est, sexta, evenit coram eodem Thoma, octiduo post Resurrectionem.

Vtrobique tamen dicitur apparuisse undenis. Sed enim sic loquitur Scriptura more vulgari, *undenos* dicens pro collegio Apostolico, sive undeni forent, sive pene undeni. Similiter Paulus I Cor. xv. 5. ait, (ut est in codd. Græcis) apparuisse illis XII. Hoc itidem valet, Apostolorum collegio: quod ante miserum illum Iudæ exitum constiterat XII Apostolis. Vt tam *αἰφροεσις* sit, quam *συνεκδοχή*. Quomodo & Athenarum rectores à Xenophonte lib. I I vocantur xxx, postquam cæsus esset Theramencis, eoque non amplius essent tyranni xxx, sed undetriginta.

Vt vero historia utriusque apparitionis melius intelligatur, distinge agam, primo de apparitione priori, deinde de altera.

Quod ad priorem, primum Christus se inexpectatus in medio stitit Apostolorum cætu. Quod factum ipsa Resurrectionis die, *ὁψίας ἡσυχίας*, cum jam serum esset, ac tenebræ nocturnæ. *Ἐν θυρῶν κλεισίμασι*, foribus clausis: nempe & de nocte, & foribus clausis, congregabantur discipuli, *ἄλλ' ἢ φῶς ἢ ἰσθάλων*. Ob metum Iudæorum. Quomodo & clausis foribus congregatos liquet Act. XII. 13. Nam pulsasse sæpius Petrus dicitur: & ancilla dicitur subauscultasse, ut ex voce cognosceret, an intronitti posset. Ex Plinio etiam, Tertulliano, & aliis, de nocturnis Christianorum cætibus cognoscere licet. Quærat aliquis, quomodo clausis januis ingressus sit Christus: sic ut non pareret qua parte esset ingressus. Nempe divinæ fuit naturæ opus, ut est apud incertum scriptorem Quæstionum, & Responsum ad Orthodoxos, quæst. cxvi I: ubi hoc plane reponit inter *τὰ ἑαὲρ φύσιν τῆ φύσει γηγόμενα*, quæ supra naturam in natura sunt. Modum addit istiusmodi: *Ὅτι ἐπεὶ τρεπὼ σώματι εἰς τὸ πνεῦμα, ἐποίησεν εἰς αὐτὰς τὴν εἴσοδον, ἀλλ' ἐν περὶ χυμερεῖ σώματι τῆ θείας αὐτῆ διωκτικῆς ποικιλῆς ἑαὲρ φύσιν*. Quod non mutatione cor-

poris in spiritum, sed per divinam suam potentiam, rerum, qua supra naturam, effectricem, huiusmodi introitum ad eos instituerit. B. Augustinus lib. XXI de Civitate Dei cap. VIII, quod est de miraculis: *Non credendum hoc, qui etiam Dominum Iesum, per integra virginalia matris enixum, & ad discipulos, ostiis clausis, ingressum fuisse, non credunt.* Sed fuse imprimis de eo Cyrillus Alexandrinus in Ioan. lib. XII. cap. LIII: *Clausis ergo foribus, repente Dominus omnipotentia sua, natura rerum superata, ingressus ad discipulos est. Nullus igitur querat, quomodo, clausis januis, corpus Domini penetrarit, cum intelligat, non de homine nudo, ut modo nos sumus, sed de omnipotente filio Dei hæc ab Evangelista conscribi. Nam cum Deus verus sit, rerum nature non subiacet. quod in cæteris quoque miraculis patuit. Quibus plura alia subjicit huic firmando.*

Hinc constitit Christus in medio Apostolorum; eosque salutavit his verbis. Εἰρήνη ὑμῖν, Pax vobis. Quod Latinis voce Punica sit *Avete.* Qualis pax intelligatur, docent hæc verba ejusdem Salvatoris Ioa. XIV. 17: *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis, sed non quomodo mundus dat, ego do vobis.* Siquidem mundi pax sæpe inane est nomen, quia interius non est pax, vel quies, sed tumultus, ac feditiones. Dispar est ratio in pace Christi, cujus suavitate spiritus perfunditur, ac reficitur, dum cogitamus, quomodo Christus pro nobis cruciatus pertulerit, ac mortem, quo nos reconciliaret Patri.

Tum vetuit eos timere, eo quod ipse esset. Εγώ εἰμι, μὴ φοβῆτε. *Ego sum, ne timete.* Quæ verba non modo agnoscunt Syrus, & Arabs: sed etiam vulgatus interpres, atque Ambrosius: ut omnino sit verisimile, ea verba ex Græco codice aliquo, unde exscripti alii, excidisse. Valde fallitur vir summus, quando huc ex Evangelio Ioannis translata esse autumat, cum neque istic compareant. Causa vero, cur sic eos compellaret Iesus, hæc subjungitur, quod exinde animo essent perturbati, quia crederent, se videre spiritum, sive, ut in Nazaræorum Evangelio erat, (quod multa è famæ traditione adjecerat Matthæo) dæmonium incorporale. Quo nomine intelligitur spiritus malignus: qui sæpe solet mortuorum specie comparere: quod multi etiam factum esse arbitrantur in Samuele à Pythonissa excitato. Quæ super eo opinio sit nostra, videre est è literis, quæ leguntur in Ioannis Beverovicij Quæsitis per epistolam, aliorumque responsis.

Exquisivit igitur Iesus ex Apostolis, quid ita percellerentur, cogitationibus variis animum subeuntibus, illa imprimis, malum esse
 spiri-

spiritum, qui illis illuderet phantasmate. Ne visu quidem, & allo-
 quio istoc satis firmatus erat animus omnium. Plerorumque tum
 etiam metus erat, ut dixi, ne spectrum vidissent. Altera igitur ratio
 ad firmandos Apostolos accessit. Iesus manus, pedes, latus, ostendit,
 ac cicatrices, ut vestigia vulnerum, quæ iis partibus acceperat.
 Unde eos iussit cognoscere, non se spiritum esse: quippe, qui non
 habent carnem, & ossa. Dixeris, non fuisse id validum argumentum,
 quia & angeli corpore vero induti comparuere. Fateor: sed enim
 his Deus vera creavit corpora: quod dæmonibus non facit. Eoque
 vel frigida cadavera adsumunt, quæ non meticulosis haut adeo ope-
 rosum est tactu vel aliter dignoscere: vel corpora habent ex aëre
 formata: quæ *Φαντάσματα* dicuntur, quia non sunt, quod apparent.
 Solidum igitur est Christi argumentum, quando sic colligit: aut Ie-
 sum videtis: aut phantasma. Nam ne verus esset angelus, minime
 metuebant, eoque nec eo probato opus fuit.

Sic etiam animi fuere incerti, quia ita fere omnes sumus, ut quod
 vehementer cupimus esse verum, id difficulter credamus, ac me-
 tuamus semper, ne in falsum conjiciamur gaudium. Itaque tertium
 addidit Christus. Cibum apponi iussit. Præbuere illi partem assi pis-
 cis: & favum mellis. Comedit Christus: unde & Petrus Actor. x. 4.
 ait, una cum eo edisse, & bibisse. Ac vere comedit, non quia esu-
 riret, aut sitiret, sed ut resurrectionis veritatem comprobaret: se-
 que hominem monstraret, non spiritum. Dixerit aliquis, non
 esse hoc solidum argumentum, quia & Angeli ederint, & biberint;
 ut Genes. xvi 11. 9, apud Abraham; Genes. xix. 2, apud Loth;
 Raphaël item in Historia Tobix. Sed enim in Angelis non est actio
 naturalis corporum viventium. Christus vero non cibum, ut an-
 geli, in corpus ingessit inanimum, sed in corpus vivum: non ta-
 men ad nutritionem id factum: sed solum ad veritatem corporis
 comprobendam. Hinc Augustinus epist. xliix: *Futura resurrectionis corpus imperfectæ felicitatis erit, si cibum sumere non potuerit: imperfectæ felicitatis, si cibi egerit. Sed aliter absorbet terra aquam sitiens, aliter Solis radius candens: Illa, indigentia; iste, potentia. Quibus significat; quod ederet, fuisse non egestatis, sed potestatis: nec cibum in stomacho concoctum: sed absumentum, ut humorem Solis calor absument.* Si hoc non videatur per se sufficere, occurrat il-
 lud Ovidii:

Et quæ non profunt singula, multa juvant.

Quomodo in hisce apparitionibus concurrunt effigies, loquela, vulnera, tactus, esus, potus, progressus, conversatio, prædictio, miracula, testimonia Angelorum, vaticinia prophetarum. Omnia perfecte commonstrant, non æque singula, perfectissime cuncta, h. e. conjuncta. Nam id discriminis est inter *omne*, & *cunctum*, ut in Originum libris ostendimus.

Denique triplici huic argumento addidit argumentum ex Scripturis. Vnde Lucas xxiv. 44: *Hi sunt sermones, quos locutus sum ad vos, cum vobiscum* (puta in quotidiano convictu, non, uti nunc, dispensatione quadam) *adhuc essem: quod necesse foret impleri omnia, quæ sunt scripta in lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis, de me.* Vbi videmus, quomodo Scripturæ dividantur. Per *Mosem* intelligitur Pentateuchus: per *prophetas* tum historici signantur, qui prophetæ anteriores vocantur, quia ante-acta enarrant; tum prophetæ posteriores, qui post-futura prædicunt, ac proprie magis prophetæ nuncupantur. Per *psalmos* designantur hagiographa: quia princeps in iis est psalmis locus: cæteroquin & tres Salomonis libros comprehendunt: ut ex Iosepho constat.

* C. 24. v.
45. 46.

Subjungit Lucas *: *Tunc aperuit eorum mentem, ut intelligerent Scripturas. Et dixit eis, Ita scriptum est, & ita oportuit Christum pati, & resurgere à mortuis tertio die &c.* Apertio cordis non solum fuit à verbis Christi: sed etiam à Spiritu S. illustrante intellectum. Hæc enim duo ad *φωτισμὸν* concurrunt. Testimonia è Scripturis, non tum modo, sed illis xl diebus, quibus in terris fuit, adduxit, & explicuit, ut postea dicitur. Quæ vero subdit deinde Evangelista de mandato prædicandi Evangelii, & promissione Spiritus Sancti, deque mandato altero, ut Hierosolymis expectarent illum donec accepissent; etsi ea tum attingisse Christus possit: plenius tamen exposita die ascensionis: quam resurrectionis: de quo nunc loquimur. Quippe in Iudæa solum acceperunt mandatum, ut irent in Galilæam: in Galilæa autem, ac Bethania, iussi, postquam esset sublatus, Hierosolymis subsistere, donec Spiritum S. accepissent, ac inde Hierosolymis oris apud omnes gentes prædicare pœnitentiam, promittere remissionem peccatorum, atque ex suo mandato, jure, &, quasi vices Christi ob-eundo, credentes baptizare: quemadmodum inferius dicitur.

Postquam Christus tot argumentis firmarat Apostolos: munus suum, tanquam legatione perfunctus, resignat Apostolis, quos vicarios suos facit. Atque huc pertinent verba illa Joannis xx. 21: *Sicut misit*

misi me Pater, & ego mitto vos. Quæ similitudo etsi dispar magnam partem, valde tamen Apostolicam dignitatem commendat: nec Apostolicam modo, sed illorum etiam, quos Apostoli in docendi munere sibi suffecerunt. Porro ad hoc munus exsequendum, partim contulit, partim uberius promisit gratiam Spiritus Sancti. Hoc factum per insufflationem, tanquam symbolum non inane, sed efficacax. Nempe uti primo homini insufflando datus est spiritus vitæ: ita & Apostolis insufflando, partim reapse datus, partim uberius promissus est Spiritus Sanctus ad novam vitam. Valde autem accommodatum erat insufflationis symbolum; quia Spiritus S. vento confertur Act. I. 4.

Porro ex eo quod Christus dicat, *Accipite Spiritum S.*, colligitur, Spiritum non à Patre solum, sed etiam à Filio procedere. Qua de re ita Augustinus lib. IV de Trinitate cap. xx: *Nec possumus dicere, quod Spiritus S. & à Filio non procedat: neque enim frustra idem Spiritus & Patris, & Filii dicitur. Nec video, quid aliud significare voluerit, cum sufflans in faciem discipulorum ait: Accipite Spiritum S. Neque enim status ille corporeus, cum sensu corporaliter tangendi procedens ex corpore, substantia Spiritus S. fuit; sed demonstratio per congruam significationem, non tantum à Patre, sed & à Filio procedere Spiritum S. Quod ergo ait Dominus, Quem ego mittam vobis à Patre: ostendit Spiritum & Patris, & Filii, quia etiam, cum dixisset, Quem mittet Pater, addidit, in nomine meo. Non tamen dixit, Quem mittet Pater à me: quemadmodum dixit, Quem ego mittam vobis à Patre: videlicet ostendens, quod totius divinitatis, vel (si melius dicitur) Deitatis principium Pater est. Qui ergo à Patre procedit, & Filio, ad eum refertur, à quo natus est Filius.*

Præterea iis dedit potestatem remittendi peccata: quo & pertinent verba illa Matth. xvi 11, 18: *Quæcumque ligaveritis in terra, erunt ligata in celo: & quæcumque solveritis in terra, erunt soluta in celo.* Quod illic promittitur, hic confertur. Dixeris, solum Deum habere potestatem remittendi peccata. Sed filius hanc potestatem à Patre accepit: eamque Apostolis dedit, non sic tamen, ut non magnum reluceat discrimen inter modum, quo Christus, eumque quo Apostoli remittunt peccata. Apostoli remittunt, partim cum fidem professos baptizant in remissionem peccatorum, atque ita Ecclesiæ inferunt: partim cum post pœnitentiæ testimonium iterum in communionem admittunt: de quorum utroque alibi dicimus. Sub conditione igitur fidei ac pœnitentiæ remittunt peccata: idque Christi nomine. At Christus propria auctoritate ea remittit, & citra conditionem, quia est *κατ' αὐτῶν*

sis, eoque solum remittit iis, quos scit credere. Ait vero Christus, quorum remiserint peccata, fore remissa: sed & quorum retinuerint peccata, ea fore retenta. Quod tum fit in incredulis, quibus non impertiuntur baptismum; tum post enorme delictum contumacibus, quos non admittunt ad communionem. Nempe hoc Apostolorum iudicium futurum erat prævium signum divini iudicii secuturi. Unde Tertullianus: *Summum futuri iudicii præiudicium est, si quis ita deliquerit, ut à communicatione orationis, & conventus, & omnis sancti commercii, relegetur.* Quemadmodum vero remissorum erat peccatorum visibile signum sanatio morborum, quos immiserat Deus propter peccata; ut videre est Iacobi v. 4: ita & alienati ob peccata numinis indicium erat, vel cæcitas inducta, ut Act. XIII, II: vel conspiciuum in aliquem Satanæ dominium; de quo I Cor. v. 5. & I Timoth. I. 20.

Hæc de apparitione priori: de qua spissus est error multorum, quando censent, eam fuisse novissimam, contigisseque ipso Ascensionis die. In hunc errorem eos præcipue impulit, quod vulgatus interpret Marci xv I. 14. ὄσπερον verterit *novissima*: quemadmodum & recentior interpret *postremo* reddidit. Omnino autem Erasmo adfentiendum, qui vertit *postea*: quomodo sumitur à Thacydide, Plutarcho atque aliis. Hoc pacto perfacile sit solvere nodum, quem ex vitiosa translatione necit Augustinus lib. I I I. de consensu Evangelistarum cap. xxv.

Venio nunc ad apparitionem alteram. quæ itidem facta Hierosolymis: sed præsentem etiam Thoma. Relatum illi ab Apostolis erat, quomodo, eo absente, vidissent Dominum. Hoc non poterat in animum inducere. Itaque non dubitavit dicere: *Nisi videro in manibus ejus typum ex clavis, (ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ τὸ τύπον τῆς ἄλων) ac mittam digitum meum in clavorum locum, (τόπον, non τύπον) & mittam manum meam in latus ejus, non credam.* Vbi videmus quinque vulnerum loca signari: de quibus cognorat ex Ioanne. Is enim præfens cuncta conspexerat. Porro omnia ista loca non videre modo, sed etiam contrectare se velle ait Thomas: absque isto crediturus erat, fuisse Apostolos vel oculis deceptos, vel phasima vidisse. Ingens ἐπίσις; sed bono nostro literis mandata. Qua de re scite Leo Magnus Sermone in Ascensione Domini I: breviter, more suo, Petrus Chrysologus serm. LXXX I I I: pluribus Gregorius Magnus initio Homiliæ XIX: fusiusque hoc ipso, in eandem mentem, Radulphus Ardentius homilia

lia L X I X primæ editionis. Hujus verba quidem: *Sed, fratres mei, quare Dominus electos discipulos suos permisit de sua resurrectione tam diu dubitare? Non hæc frustra; sed provida, & utili, hæc nobis permisit dispensatione. Plus nobis quippe profuerunt illi, qui tarde, & vix crediderunt. Creduli nempe facile credunt, etiam rei nondum probatæ. Increduli vero e contra rei multimodis probatæ vix credere volunt. Quis ergo non credat, quod etiam increduli non credere non potuerunt? Quis non credat, quod Thomas incredulus visu propiore, & attractu manus diligenti, credere compulsus est? Quis non credat, quod Paulus incredulus, & fidei persecutor, à Domino sibi loquente prostratus, excacatus, & post ab eodem reillumatus, credere coactus est? Credamus ergo, fratres, absque dubitatione, quod etiam increduli crediderunt; & agamus Deo gratias, qui ideo discipulos suos dubitare voluit, ne nos dubitaremus; ideo eos ad tempus incredulos esse voluit, ne nos increduli essemus. Hæc Radulphus. Ex his cognoscere est, quo Apostoli ipsi ad credendum erant difficiliore, hoc oportere nos faciliores esse ad credendum. Nec enim fidem leviter habuerunt: sed demum gravissimis ac non dubiis argumentis convicti. Christus igitur, ut Thomæ etiam omnem eximeret scrupulum, iterare ea octiduo post voluit, ac proinde iterum feria prima, qua resurrexerat; & cum Mariæ Magdalenæ, & discipulis Emaunte m euntibus, & si non Iacobo etiam, saltem Petro apparuerat; quodque præcipuum erat, Apostolorum collegio non integro quidem, quando ex Scripturis liquet de Thoma absente, attamen pene integro, ac, ut probabile, solo Thoma absente: etsi fieri possit, ut etiam alius abfuerit; de quo iccirco nihil dicatur, quia is crediderit Apostolico sermone.*

Hanc Dominicanam, quæ sequitur Dominicam Paschalem, clausum Pascha appellat Matthæus Parisius in Historia. * : *In octavis Pasche, quod vulgariter clausum pascha nuncupatur. Belgis blokepaesen / pro hōken / sive gebōken Paschen / h. e. pascha fractum.*

* Pag. 524.
vers. 15. &
alibi.

Quia vero Christus tum resurrexit feria prima, & eadem Apostolico collegio apparuit; & octiduo post itidem feria prima secundo se stitit collegio eidem: imo & quinquagesimo à resurrectione die, quomisit Spiritum S., itidem feria erat prima: deinceps etiam Apostoli conventibus addixere sollempnibus feriam primam. Quomodo legimus Act. xx. 7, hac die congregatos fuisse discipulos, ac Paulum prædicasse, & sacramentum *ἁγιασµῶν* administrasse. Atque iccirco Apostolus etiam I Cor. xv. 2. jubet ea die reponere collectam,

ne id demum fiat, cum eo venerit. Atque inde nomen *diei Dominica*, Apocalypf. 1. 10.

Iterasse vero Christum, quæ octiduo ante fecerat, liquet ex eo quod itidem se clausis januis subito stitit in medio Apostolorum, qui jam non deni, sed undeni erant. Monuit tum Christus Thomam, ne ultra esset incredulus. Nam & fides recte imperatur, quia ex parte aliqua est in potestate voluntatis. Deinde jussit, ut manum mitteret in locum clavorum, ac vulneris à milite in latere accepti. Creditur à nonnullis Thomas contentus tum fuisse conspiciere cicatrices. Sed verisimilius est, contrectando paruisse Christo. Ac quidem primo exclamavit, *Ὁ κύριός μου, O domine mi.* ut communis fert opinio, (alteram quoque inferius subdam) Attice rectus ponitur pro vocandi casu: quomodo & mox subditur, *καὶ ὁ θεός μου, & Deus mi.* Ac similiter Psal. xxxiv *, 23: *Ἐξερθήθητι, κύριε, καὶ ἀεθάρτες τῆς κείσεως μου, ὁ θεός μου καὶ ὁ κύριός μου, εἰς τὴν δίκην μου.* Excitave, domine, & attende iudicio meo, Dominus meus & Deus meus, in causam meam. Sic Marci, xv. 34: *Ὁ θεός μου, ὁ θεός μου, εἰς τί με ἐγκατέλιπες; Deus meus, Deus meus, cur me deseruisti?* Sed apud Psaltem prius est, *Deus*, inde *Dominus*: contra in sermone Thomæ: quod non de nihilo est. Deus præmittitur à psalte, quia Deus dicitur absolute, Dominus ratione creaturarum: ut *Deum esse* natura sit prius, imo & tempore. At Thomas prius vocat Dominum appellatione consueta; deinde vocat Deum, postquam è contrectatione resurrectionem, atque ex ea colligebat eum esse, à quo vitam, eamque æternam, expectare oporteret. Vnde de se Christus ipse Ioa. xi. 25: *Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀνάστασις.* Ego sum resurrectio. h. e. auctor resurrectionis. Quomodo & I Cor. i. 30. dicitur *justitia, sanctificatio, & redemptio*: nempe *ἡ μετανοίας* causæ efficientis.

Non igitur adsendendum Theodoro Mopsvesteno, qui volebat, figuratum esse sermonem per exclamationem. Quasi diceret, *O deum immortalem! quid video? quid tango?* Sed ejus sententia sub anathemate damnata est Synodo V Constantinopolitana aet. 111 Can. xi, & in Edicto Iustiniani Imper. de Professione Fidei. Sane si solum Exclamatio foret, non utrobique articulus ὁ foret, sed ejus loco ᾧ. Quare assentimus Athanasio epistola ad Maximum. *Conjiciant, inquit, cum pudore oculos ad Thomam palpantem Christum, illumque & Dominum, & Deum consistentem.* Ac facile assentimus iis, quibus placet, non tam esse Atticissimum nominativo posito pro vocati-

* Secundum
Hebr. cod.
35.

cativo, ut diximus antea, quam ab affectu esse, quod trunca oratione usus sit Thomas: nec clare dicitur, *Tu Dominus, tu Deus meus es.*

Ad eum Thomæ sermonem respondit Christus, beatum nunc quidem esse quod tandem credat, postquam vidit; (sub quod comprehendere, quod etiam audivit & contrectavit) sed beatiore esse qui crediderint, licet non viderint.

Ex utraque vero apparitione ista videmus, etiam à Resurrectione Christi remansisse in Christo vulnerum cicatrices. Ea vulnera fuere quina: duo manuum, totidem pedum, & unum lateris perfoffi. Sane plurimum non meminit Scriptura. Veteres tamen sic interdum loquuntur, quasi & sextum fuerit, lancea per utrumque latus adacta. Sed de quinis malim. Horum signa remansisse, clare etiam agnoscit Leo Magnus serm. I de Ascensione: *Dum in corpore suo Christus ostendit reliquias vulnerum, vestigia cicatricum.* Causam etiam aperit B. Ambrosius in Lucam lib. x. cap. ult. *Quomodo non corpus, in quo manebant insignia vulnerum, vestigia cicatricum, quæ Dominus palpanda obtulit? In quo non solum fidem firmat; sed etiam devotionem acuit, quod vulnera suscepta pro nobis celo inferre maluit; abolere noluit, ut Deo Patri nostræ prætia libertatis ostenderet.* Nempe voluit Christus ea reservare; partim ut illis fidem discipulis faceret; partim quia hoc ad gloriam ipsius faceret: quomodo cicatrices adversæ militem non fœdant, sed honestant. Quare martyribus putamus partes quidem refectas redditum iri, nequid sit monstrosi: attamen conspicuas fore cicatrices, ac indicia quædam martyrii, quo fuere affecti. Vide B. Augustinum lib. xx I I de Civit. Dei cap. xx.

7. S. *Septima fuit apparitio in Galilæa: quo Apostolos concedere jusserat Christus.*

Vbi quæritur, cum mox à Resurrectione præceperit Christus, ut discipuli irent in Galilæam, cur bis se prius iis ostenderit Hierosolymis: uti proxime vidimus. Huic sic occurrit Ambrosius lib. x. in Lucam cap. ult. *Convenientius arbitrer, quod Dominus quidem mandaverit discipulis, ut in Galilæa se viderent: sed illis metu intra conclave residentibus, primum se obtulisse: postea vero confirmatis animis, illos Galilæam petisse.*

Etiam quæritur, cur jusserit Christus ut in Galilæam potius irent, quam Hierosolymis subsisterent. Nempe eo id præceptum, quia in Galilæa non tantumdem poterat ambitio, atque invidia procerum.

Tutius igitur in Galilæam itum: ubi subditere usque ad diem à resurrectione quadragesimum; quo ascendit in cœlos.

8. *S. Cum vero bis in Galilæa apparuerit discipulis, prior earum apparitionum, contigit ad mare Tiberiadis: quam septimam vocamus, accensis illis, que in Iudæa contigerunt.*

Sed potest & tertia apparitio vocari: quando in Euangelio Ioannis cap. xxi. 14. sic legitur: Τὸτο ἤδη τρίτον ἐφανερώθη ὁ Ἰησοῦς τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ. Hoc jam tertio manifestatus est Iesus discipulis suis. Sed tertia hæc apparitio dicitur ex iis, quibus non uni solum, ut nunc Petro, nunc Iacobo: nec duobus solum, ut discipulis Emauntem euntibus, ostendit: sed si non denis, vel undenis, saltem senis se ostendit. Quamquam & possis dicere, tertiam dici, quia Euangelista dierum numero computat. Ut primæ apparitionis nomine contineantur omnes, quæ prima die continentur: ut qua mulieribus, Petro seorsum, seorsum Iacobo, ac denique denis apparuit discipulis. Sic altera fuerit, qua octavo post resurrectionem die apparuit Apostolorum collegio, etiam Thoma præsentem. Tertia, qua apparuit die tertio, nempe ad mare Tiberiadis.

Hanc apparitionem solus describit Euangelista Ioannes cap. xxi. Quam tamen ipse non videtur edidisse. Potius Euangelium terminarit capite xx. quod probabile reddunt ejusce capituli versus duo ultimi. Hi sic sonant: *Multa quidem & alia signa fecit Iesus in conspectu discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc. Hæc autem sunt scripta in libro hoc, ut credatur, quod Iesus est Christus ille filius, & ut credentes vitam habeamus per nomen ejus.* Quibus verbis videtur finem imposuisse Euangelio suo. Ut sententia sit: In hoc signo definam: quia longuin sit omnia scribere: & ista sufficiant ad salutem. Quomodo, scribentem aliud tum temporis signum voluisse superaddere, non est verisimile. Atqui capite proximo refertur apparitio Domini ad mare Tiberiadis. Illa igitur sit addita ab Ioanne post editionem primam: vel post ejus excessum ab Ioanne presbytero, atque Ecclesia Ephesina: quæ non modo ex ore Ioannis Apostoli sæpius audierat, sed credo etiam in privatis repererat scriptis. A morte vero Ioannis Apostoli accessisse, malo credere: propter illa verba vers. 24: *Scimus, (οἱ μαθηταὶ) quod verum est testimonium ejus.* Nam Ioannes de
fe

se potius scio (οἶδα) dixisset: quomodo cap. XIX. 35. singulo numero de testimonio sui loquitur. Neque ea res fidei hujus capituli ultimi detrahit quicquam: cum similiter Pentateuchi verba extrema de morte Moysi post mortem ejus addita sint. Iosua etiam libro, quem ab Iosua ipso scriptum fuisse legere est in Talmude, additi fuerunt versus v postremi, de morte Iosua, & inde consecutus.

Apparitio vero, quam accessisse postea, dicebamus, habet hoc pacto. Petro piscari in animo erat: partim alimoniam causa, quam antea ex comitatu Christi percipiebant: partim, quia dum Apostoli Spiritum jubentur expectare, vix aliud erat, quod agerent. Huic discipuli sex se comites addidere: Iacobus Zebedaei filius cum fratre Ioanne, Thomas sive Didymus; Nathanael è Cana Galilaeae, & duo, quorum nomina reticentur. Tota autem nocte nihil piscium ceperunt. Vbi diluxit, Christus in litore constitit, nec tamen agnitus est à discipulis. Quæsitit vero è pueris (sic piscantes blandimenti causa appellabat) an non haberent obsonium: qua voce omne quidem *προσφάγιον*, sive quod cum pane comeditur, designatur: sed præcipue & *κατ' ἐξοχῶν* piscis; ut est apud Athenæum initio lib. VI I, & Plutarchum Symposiacion lib. IV problemate IV, pluribusque ostensum præceptoris meo Francisco Nansio Notis, & Curis secundis ad Nonni cap. XXI. vers. 60. Negantibus illis, sibi esse obsonium, iussit Christus, ut rete mitterent ad dextrum navigii latus. Hoc videtur litus spectasse, ubi minus piscium esse solet, eoque hæctenus ad sinistrum latus erat iis piscatio. Promittit autem iis Christus felicem piscationem. Eaque pollicitatio jam divinitatis erat argumentum. Parent Christo: ac mox tanta est capta piscium multitudo, ut rete in scapham attrahi nequiret. Ioannes novitate rei motus, attentius eum considerare cœpit, qui hoc iusserat: ac mox Dominum esse ait. Tum Petrus, qui antea, ut expeditior foret, solum erat indutus interiori tunica, cætera vero nudus, induit tunicam exteriorem, eamque honoratiorem: quæ *ἑπενδύτης*, vel *ἑπένδυμα* nuncupatur. Ea ubi se succinxit, vado ad Christum iit, parum pensi habens, si vestis ea paullum humectaretur, dum honoratori se veste sic sisteret Christo. Ut vero laudabilis ille Petri fervor fuit: ita nec segnitiei culpandi cæteri. Quippe videbant, se quoque brevi affore Christo: nam navigium à litore aberat stadiis solum ducentis. Præterea laus ea fuerit Petri, quod foret promtior: at ea Ioannis erat, quod erat perspicacior. Prior enim Chri-

stum esse animadvertit. Postquam perventum in litus, contuentur ibi cum panem, tum ὀψάριον, prunis impositum: ubi *obsonii* nomine pisces signantur: nisi unicum, & ingentem fuisse verius sit. Hæc vero Christus non aliunde habuit: sed creavit: quamquam & piscis ad iussum Christi possit è mari se stitisse Christo. Præcepit deinde Iesus, ut & ipsi discipuli pisces apponerent quos cepissent. Petrus igitur (cum sociis, credo, sed is princeps) navem ascendit, ac rete attraxit in terram. Id plenum fuit piscium, & magnorum, & multorum; puta CLIII. Qui numerus non videtur mysterio carere. Nam per magnos, multosque pisces, multas magnasque gentes denotari verisimile est. Etiam à nonnullis traditum, tot esse piscium genera. Et figura hujus fuerit, quod temporibus Davidis, ac Salomonis, fuerint CLIII millia profelytorum: ut legere est II Paralip. II. 17. Merito autem pro miraculo habendum; quod cum tanta esset piscium copia, non propterea rete frangeretur. Nempe & hoc videtur præsignium fuisse concordie futuræ inter eos, quos Apostoli essent congregaturi in rete Dominicum. Exinde suos Iesus vocat ad jentaculum. Nam & hoc per ἀλάστον notatur, ut ex Homero liquet. Illi etsi viderent, augustiorem esse Christi vultum, quam olim conspexerant: non tamen ausi fuere eum interrogare, quis foret: neimpe quia tum ex vultu, ac voce, tum ex hisce miraculis, satis viderent, esse Christum. Is vero deinde, tanquam paterfamilias, panem, & pisces, singulis distribuit: sic quoque referens Ecclesie suæ gubernatorem, qui cuique sua dona admittitur. Vere autem comedissee Christum, liquere ex iis possit, quæ superius dicebamus de apparitione quinta: quando Christus coram x discipulis comedit de parte assis piscis, & favo mellis.

Assum hunc piscem symbolum fuisse Christi passi, legas apud Bedam in Lucæ cap. xxiv: *Quid signare credimus piscem assum, nisi ipsum mediatorem Dei, & hominum, hominem passum? Ipse enim latere dignatus in aquis generis humani, capi voluit laqueo mortis nostræ, & quasi tribulatione, assatus est tempore passionis suæ.* Ac tangit idem cap. xxi in Ioan-nem. Sed longius hæc petita. Quo pacto homo spiritualis confertur pisci asso, exponitur quæstione LXXIX earum quæ Athanasio tribuuntur.

Melle, & favo, quid signetur, Augustinus refert. Censet, melle animam nostram signari, favo corpus. Melle sejuncto à favo notari dulcissimas epulas, quibus anima fruetur, ubi è corpore excesserit. Fa-

vo autem signari cibum, dum anima hoc corpore continetur. Eleganter hæc dicuntur : sed eo Christum spectasse, non temere asferam.

Postquam vero cibum una sumissent: quando tempus incipit maxime idoneum colloquiis: ter Petrum rogavit Christus, an se amaret. Ac primum hoc pacto: *Simon Iona, diligis me plus, quam hi?* Prætulerať se discipulorum aliis, cum diceret: *Si omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor. Domine, tecum paratus sum & in carcerem, & in mortem ire.* Disciplinæ igitur hic Ecclesiasticæ exemplum habemus, quando, qui sic sese extulerat, rogatur, an plus cæteris diligeret. Sed non ita læva mens erat Petro, ut se ulterius præferret aliis. Solum igitur dicit: Amare se Christum, & Christum hoc scire. Scite Augustinus: *Suffecit ei testimonium perhibere cordi suo: noluit esse iudex cordis alieni.* Merito autem ad Christum provocat, quia jam experimento didicerat, melius se nosci à Christo, quam se ipso. Respondit Petro Iesus, *Pasce agnos meos, Meos, inquit, non tuos.* Et cum *pasce* ait, sententia est, Non tibi consule, sed illis; nec coge, sed suade. Sic enim pasceñdi vocem ipse intellexit Petrus; ut indicat prioris epistolæ suæ cap. v. 2. *Pascite, quantum in vobis est, gregem Christi, curam illius agentes, non coacte, sed volentes: non turpiter affectantes lucrum, sed propenso animo.* Secundo rogatus, similiter respondit. Cum tertio rogaretur, indoluit. Sed disciplinæ Ecclesiæ conveniens fuit, ut, qui ter negasset, non nisi trina confessione in integrum restitueretur.

Præterea Petro prædixit, ubi consenuisset, hoc est, xl annis post, vinctum iri, non uti junior solet, sed vinculis, quibus duceretur, quo natura abhorreret: unde violentam fore mortem cognoscitur: additur etiam, fore, ut alter ejus manus extenderet; quo, ut in Evangelio dicitur, significatur modus, quo esset Deum glorificaturus. Vbi magnificum audimus martyrii encomium, quod condecoret Deum. Ex manuum vero extensione cognoscitur, violentam illam mortem; fore mortem crucis. In caenini manus extenduntur. Sane hac sublatus Petrus, idque Romæ: sicuti cognoscere est ex non uno loco Tertulliani. Item ex Clementis Alex. lib. vii: Caio item, & Dionysio Corinthio, apud Eusebium: ut Ambrosium, Prudentium, Chrysostomum, Theodoretum, & juniorum alios reticeam. Non habere mihi frontem videntur, qui hoc negant, repugnante omni antiquitate: quasi in historia aliunde sapere possimus, quam ex anti-quo-

quorum monumentis. De morte autem eo melius hæc scribere potuit Ioannes, quia Petrus sub Nerone mortuus est Romæ: at Ioannes post Neronem ea scripsit: nempe, ut Theophylactus ait, in Patmo in sua.

Hinc iussit Iesus, ut Petrus sequeretur se: quod symbolicum fuit. Nam per corporalem sequelam significabatur, ei etiam Christi instar mortem esse subeundam pro veritate Euangelii. Paruit in eo Petrus Christo. Sed, dum sequitur, videt, etiam Ioannem sequi, qui amore Christi par Petro, aut suppar fuit. Non hoc ille iustus erat. Hinc cogitatio subit, quia de sua morte cognorat, exquirendi etiam, qualis mors alterum hunc discipulum maneret. Tum Christus, ut excuteret Petro curiosam ac supervacuum de sodali suo curam, sic ei dicere: *Si eum volo numerare, donec veniam, quid ad te? tu me sequere.* Quasi dicat: Quid si nolim eum à statione sua abripi, & occidi: sed ipse, qui Imperator sum omnium sub meis militantium vexillis, eum à statione sua arcessam: eoque non violenta, uti tu, sed sua morte fungetur: ecquid ad te hoc pertineret? Tu hoc age, & sequere me, etiam morte violenta, qua prævi, meique instar hac Deum condecora. Discipuli, qui adstarent, non intellexerunt hæc verba: quod inde erat quia vox *adventus* est ambigua: nam & accipi potest de adventu singulatim aliquem spectante: ut quo Ioannem arcesseret à statione sua: & de adventu, quo venturus ad iudicium universale. Quod tempus *adventum suum* appellat Matth. xvi. 27. & xxiv. 30. Nec dubium, quin à resurrectione plenius, planiusque, de eo egerit Christus. Cum igitur discipuli intelligerent adventum Christi secundum, ad vivos, mortuosque iudicandum; opinio hæc eorum animos pervasit, non moriturum Ioannem. Et fortasse duravit ea opinio etiam, donec moreretur. Nempe alebat opinionem, quod ad tam longam pertingeret ætatem. Ac tandem præter expectationem mortuo, Ioannes nomine presbyter, Ephesinus episcopus, cuius & secunda, tertiaque epistola Ioannis jam olim credebantur, Ecclesiæ suæ nomine ea adiecerit: ne Christus falsus vates, videretur: Ac fortasse addiderit ex scriptis B. Ioannis privatis: quibus ipse hoc prius scripserit, ut animis hominum evelleret opinionem de se falso susceptam. Non audiendus vero Trapezuntius libello ad Papam edito; quo contendit, Ioannem non obiisse: sed cum Enoch, & Elia, venturum ante iudicium. Impulit eum ad hanc sententiam vitiosa codicum vulgatorum lectio ista: *Sic enim volo numerare, donec veniam:* quo-

quomodo & in Ecclesiis cantari solet. Sed omnino *εάν, si*, non sic, vertendum: quicquid contra contendat Trapezuntius. Recte Tertullianus de Anima: *Obiit & Ioannes, quem in adventu Domini fuisse remansurum, falsa fuerat spes.* Et ut ad propiora tempora ac loca veniam, quis melius hoc nosse potuit Polycrate, qui Ephesus ipse Episcopus fuit? Is Ephesi mortuum scribit ad Victorem, episcopum Romanum: ut videre est apud Eusebium lib. 111 Hist. Ecclesiast. cap. xxxi.

Quare non possum accedere Catharino, Salmeroni, & Baradio; qui (ut de iis scribit Cornelius à Lapide *) *putant, Henoch, & Eliam, * In Genes. & S. Ioannem Euangelistam, necdum esse mortuos, ideoque eos adhuc habere mortalia corpora, venurosque esse contra Antichristum, & ab eo martyrio afficiendos.* pagin. 95. col. 2. Omne hoc inde est, quod ad *Si* additum sit *c*, ut fieret *Sic*. Cornelius à Lapide cum nollet recedere à textu vulgari, qui sic habet, & sciret, quid veteres de morte Ioannis prodidissent, ait ad Ioann. XXI, *Sic valere Si, ut alii codices legunt.* Sed simplicius dixeris, cum Græce sit *εάν*, omnino *Si* legi oportere.

Quæ hæcenus de apparitione septima, ac morte Petro à Christo prædicta retulimus, ea, Ioanne vivo, non legebantur in vulgatis Euangelii codd. sed postea sunt adscripta, & edita ab Ecclesia Ephesina. Vnde deinde subicitur: *Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de his: & scripsit hæc.* Quasi dicant presbyteri Ephesini: Discipulus ille, de cuius morte quærebat Petrus, est ille, qui hanc ipsam historiam scripsit: quam nunc bona fide, uti reperimus in ejus scriptis, repræsentamus. Et quia objici poterat, facile nunc esse ista promere mortuis omnibus Apostolis, porro adjicitur: *Et scimus, quod verum est testimonium ejus.* Quasi dicerent, Scimus, quanta fuerit Ioannis sanctimonia, & quibus miraculis doctrinæ veritatem firmavit: ut de ejus testimonio simus persuassimi. Scimus etiam, sic contigisse, uti de morte tum Petri, tum etiam Ioannis, à Christo erat significatum. Denique, quia mirari aliquis poterat, unicam solam apparitionem adjici, adduntur ita ab eadem Ecclesia, sive ejus nomine & consensu ab Episcopo Ecclesiæ: *Sunt autem & alia multa, quæ fecit Iesus, quæ si scribantur per singula, nec ipse, opinor, mundus caperet eos, qui scriberentur, libros.* Quæ sine dubio *ὑπερβολή* est scriptoris. Ait nunc, *οἱ μαθηταί, πῦο*, at superiore versu dixit, *οἱ δὲ ἀπὸ, scimus.* Nempe, scripta illa nomine totius Ecclesiæ: unde illud *οἱ δὲ ἀπὸ*: at interim scripta ab uno, nempe Episcopo: quemadmodum & epistolæ ad totam scriptæ Ecclesiam

uni tamen Episcopo inscribebantur: ut videre est Apocalypseos cap. 11, & 111. Hæc de apparitione septima, in qua sistit Euangelium Ioannis: simul etiam de iis, quæ addidit Ecclesia, in qua mortuus Ioannes. Nunc apparitiones cæteras ex Euangelistarum aliis addamus.

* Matth.
23.

9. *S. Octava apparitio itidem in Galilea fuit, idque eo in monte, quo undenos ire iusserat Christus*. Is mons putatur fuisse Ithabyrius sive Thabor: in quo antea discipulis tribus majestatis suæ præbuerat specimen: unde & mons sanctus vocatur 11 Petri 1. 18.*

Ex apparitionibus Christi factis coram discipulis solam hanc nar- rat B. Matthæus: nempe quia omnium ea fuerit celeberrima. Turbet aliquem, quod de hac apparitione idem Euangelista dicat com- mate x vii: *Καὶ ἰδόντες αὐτὸν, προσεκύνησαν αὐτῷ: οἱ δὲ ἐδίστασαν.* Quod vulgatus reddidit interpres: *Et, videntes eum, adoraverunt: quidam autem dubitaverunt.* Vbi miretur aliquis, tum etiam dubitasse aliquos, postquam & ipse Thomas desierat ambigere. Verum non hoc voluit Euangelista: sed istoc, antea fuisse dubitatum. Nam il- lud ἐδίστασαν est aoristus, qui & imperfecti, & perfecti, & plusquam perfecti, habet significationem. Quare οἱ δὲ ἐδίστασαν cum Grotio verterim, *Quidam vero addubitaverant.* Antea puta, & in iis præcipue Thomas.

In apparitione ea, quæ peculiariter à Christo dicta sint, haut fa- cile est statuere: quia B. Matthæus comprehendit tum quæ Hiero- solymis dicta fuere antea; tum quæ partim in monte prolata, par- tim quæ locutus postea in Bethania, cum jamjam cælos esset ad- scensus. Est vero omnis is sermo tripartitus. Prima pars præ- mittit Christi mandato auctoritatem ejus. Quippe ait, datam si- bi, à resurrectione puta, potestatem in cælo, & in terra. Dicam de iis ὕστερον πρῶτον, Ὁμνεαίνωσ. Per potestatem in terras jus populi ex universo orbe colligendi; cui credenti, ac baptizato, remitte- ret peccata; quemque sic uniret sibi, ut ipse caput fieret, singuli, & è populo membra, forent per & propter Christum cælestis vitæ hæredes, Christi cohæredes.

In cælo habuit potestatem duplicem: prior est jus mittendi à Pa- tre Spiritus Sancti. de quo Act. 11. 33. Alterum est imperium in Ange-

Angelos : de quo Philip. II. 10. Hebr. I. 4. Eph. I. 10. Coloss. I. 16. Primi solum loci verba apponam: *Vt in nomine Iesu omne se genua flectat, caelestium, acterrestrium, & infernorum.* Vbi caelestium nomine Angeli, terrestrium, homines vivi; infernorum, mortui, secundum Theodoretum; secundum Chrysostomum, dæmones; secundum alios, & mortui, & mali spiritus, intelliguntur. Vt liqueat, Christo dominium datum in omnem creaturam, & justam & injustam. Habuit quidem & antea potestatem; sed ratione naturæ divinæ: hic vero sermo est de potestate, quam, ut mediator, sibi acquisivit redemptione generis humani. Nam quia omnes sanguine suo redemit, jus habuit omnes in regnum suum congregandi.

Postquam de potestate sive regno suo locutus: accedit ad mandatum suum, his verbis, Πορθεῖτες ἐν &c. Quasi dicat, cum igitur mihi data sit hæc potestas, vestrum erit exsequi eam, prout iussero.

Mandati vero partes sunt tres. Prima est, cum eos jubet μαθητεῖν, sive discipulos facere: neque id ex solis Iudæis, ut antea, sed ex gentibus cunctis. Nam addit, πάντα τὰ ἔθνη. Quemadmodum fore prædixerant Prophetæ. Vt Osee II. 23: *Vocabo non populum meum, populum meum.* Malachiæ I. 11: *Ab ortu ad occasum magnum erit nomen meum inter gentes.* Daniel VII. 14: *Et dedit ei potestatem, & regnum: & omnes populi, nationes, & linguæ, ei servient.* Vide & Iesaiæ XLIX. I. item Psalm. II. 8. Porro pro eo, quod apud Matthæum est, μαθητεύειν πάντα τὰ ἔθνη, apud Marcum est, κηρύττειν πάση τῇ κτίσει, *prædicare omni creaturæ.* Vbi quæritur, cur omni creaturæ dicatur pro omni homini. Simplicissime dixeris, more Hebræo creaturam accipi pro homine κατ' ἐξοχλή. Nec inepte tamen, qui censent, sic restringi debere, Prædicare omni creaturæ idoneæ ut ei prædicetur, qualis solus homo. Sic interpretatur Eusebius Emisenus, vel potius Eucherius Lugdunensis in Homilia Festi Ascensionis. Atque ait, simile esse hoc Apostoli de caritate, quod omnia credit, puta credenda. Imo & illud, *Cum exaltatus suero à terra, omnia traham ad me ipsum:* ubi intelligere convenit omnia trahenda. At argute magis, quam vere, Gregorius Magnus Homil. XXIX, ubi eo censet dici omni creaturæ, quia homo sit microcosmus, ac cuncta solus complectatur, quæcumque præclara insunt omni creaturæ. Locus Gregorii prolixior est. Sed præcipua complexus est Radulphus Ardentius homil. LXIX primæ editionis: *Omni creaturæ, inquit, id est,*

homini, propter quem omnis creatura facta est, & in quo omnis creatura per naturarum participationem contenta est. Habet enim esse cum lapidibus, vivere cum arboribus, sentire cum pecudibus, discernere cum Angelis.

Porro quod jubentur omnem gentem vel creaturam *μαθητεύειν*, suo modo etiam ad infantes possumus referre, quatenus Ecclesiae inferuntur, & disciplinae destinantur. Non quidem possunt fidem habere actu, nihilo sane magis, quam rationem exercere. Sed uti nihilominus habent animam rationalem: ita in baptisinate participes fiunt Spiritus Sancti, ac in mysticum illud Ecclesiae corpus coalescunt, cujus caput est Iesus Christus, ut plenius nobis expositum est in Dissertatione de Pædobaptismo.

Iussi vero Apostoli incipere ab Ierusalem. Sic enim Lucas xxiv. 47: *Ἀρχαίμηνον ὑπὸ Ἱερουσαλήμ* *. Iuxta illud vaticinium, quod fama ferebatur, teste Suetonio, & Tacito, è Iudæa proditurum, qui orbi imperaret. Hoc variis à prophetis prædictum. Esaiæ. 11. 3. *De Sione exibit lex, & verbum Dei ex Hierusalem.* Vide eundem propheten. ix. 16. xxviii. 16. xl. 9. lx. 1. Item Psal. 11. 6. & cx. 2.

* Incipiendo
ab Ierusalem.

Altera pars est, qua instituit initiationis sacramentum: nempe tionem sacramenti, qua & Iudæi fuere usi in iis, qui ab idolis se ad unius Dei cultum converterunt, ac inquilini erant, nec tamen jus civitatis exposcerent. *Qua* de re erudite Illustris Grotius ad Matth. 111. 6 Imo & apud gentiles is mos fuit ut per ablutionem corporis initiarentur sacris Deorum. Vide & de isto Grotium in Matth. xxviii. 19. Vnunc Tertulliani loco contentus ero lib. de Baptismo: *Sed enim nationes, extraneæ ab omni intellectu spiritualium potestatum, eadem efficacia idolis suis subministrant: sed viduis aquis sibi mentiantur. Nam & sacris quibusdam per lavacrum iniuntur, Isis alicujus, aut Mithræ.* Vbi pulcre discrimen illud ponit inter ablutionem gentilem & Christianam: quod in priori concurrant exterior corporis, & interior animæ ablutio: eoque aquæ istæ sint viduæ, non maritæ, hoc est, cum Spiritu Sancto, à quo interior est ablutio, sociatæ. Quemadmodum enim mystica est unio inter maritum, & uxorem: ita & unio est mystica inter baptismum corporis & animæ: nec in legitimo sacramenti usu unquam divelluntur. Imo nec maritæ solum aquæ, sed etiam sæcundatæ dicuntur: quia qui ea abluuntur, accipiant Spiritum S. virtute aquæ, non quatenus est elementum, sed quatenus sacramentum. Vnde Xystus Papa versibus iis, quos inscribi iussit in octangulâ lapide basilicæ Constantinopolitanæ:

*Gens sacra anda polis hic semine nascitur almo,
Quam fecundatis Spiritus edit aquis.*

Quid mirum igitur, si per baptismum dicamur regenerari? unde *genitalem undam* vocat Cyprianus. Item si dicatur *φωτισμός*, aliisque elogiis spiritualis efficaciam indicibus tum in Scripturis ornetur, tum ab sanctissimis quibusque, & antiquissimis Theologis: cum baptismum considerent velut aggregatum quoddam ex duabus rebus constans, elemento, & gratia spirituali. Estque horum in usu legitimo conjunctio arctissima, ut non minus unum sint, quam conjuges fiunt una caro: imo arctior est in baptisinate spiritualis illa unio, quam illa conjugum civilis. Parque ratio est Sacrae Eucharistiae: ubi itidem arctissima est junctura, & unitas individua inter signum, & signatum: puta panem, & vinum, ritusque annexos: & corpus ac sanguinem Domini, illius esum, ac hujus potum. Ut in societate istac individua mirari minime debeamus, si de pane & vino sacramentali tam magnifice loqui veneranda soleat antiquitas.

Iubet vero Christus nos baptizari in nomen (*εις τὸ ὄνομα*) Patris, Filii, & Spiritus sancti: Patris, ut omnipotentis creatoris, qui Filium unigenitum pro misericordia sua in mundum miserit ad salutem nostram: in Filium, ut naturalem; quique in plenitudine corporis naturam adsumserit humanam, & pro peccatis nostris satisfecerit Deo, omniumque sit constitutus salvator in se credentium, quos die extrema suscitaturus est ad vitam aeternam: item in Spiritum Sanctum, ut Spiritum Dei, ex quo conceptus sit Iesus, quique testetur de veritate Evangelica, eamque à Christo traditam in Ecclesia illustret, & in cordibus nostris obfignet. Quo pacto veteres Theologi exponere eam solent Fidei regulam, quae à baptizandis jam ab antiquissimis temporibus exigi solet. Atque his tribus nos in baptisimo, velut auctoramento, ac militari sacramento, addicimus, & obstringimus. Et ut milites Romani spondebant, ituros se, quo senatus, populusque Romanus jussisset; ita nos Christiani in baptisinate pollicemur, ad Christi praescriptum vitam nos velle exigere.

Porro verbis illis, quibus in Patris, Filii, & Spiritus S. nomen baptizari jubemur, non videtur praescribi necessaria baptismatis formula; sed necessaria conditio actionis, qua baptizamur, sive formula ea exprimat, sive solum intelligatur: ut si quis baptizet in nomen Iesu, ut in Actis factum legimus. Interea formula haec, quae obtinet, tutius retinetur, ne offenculo simus imperitis, & inno-

vando schifinati occasionem demus, vel calumniæ. Sed de istoc etiam plenius actum nobis in Dissertationibus de Baptifimo.

Tertia est mandati pars, quod Apostoli docere fideles jubentur, ut ea servent, quæ ad vitam piam, & sanctam exiguntur. Verba Christi sunt, *Διδάσκοντες αὐτὸς ποιῆν πάντα ὅσα ἐνετείλαμιν ὑμῖν. Docemes eos facere omnia, que præcepi vobis.* Post baptismum jubentur *διδάσκειν*, ante *μαθηθεῖν*: quia hoc initiationis est, & ad *κατήχησιν* pertinet: alterum perfectionis; unde Clemens Alexandrinus in vi Stromateon τὴ *πίσεως τελείωσιν* appellat. Ante baptismum erat *εἰσαγωγή*: post eum *ἀκριβοῦς ἐξήγησις*. Prius possis, veterum exemplo, conferre cum initiandis, qui mystæ dicti in Eleusiniis sacris, & , minusculis mysteriis contenti, intra vestibulum consistebant. Posterius conferas cum initiatis, qui anno quinto in sacrario majorum mysteriorum participes fiebant, ac *ἐπόπαι* dicti sunt. Pluribus hoc discrimen explicat Scaliger ad lib. 111 Tibulli, & in Eleusiniis suis amicissimus, dum viveret, Io. Meursius, item Isnael Bullialdus Notis ad Mathematica Theonis Smyrnæi.

Hæc de triplici mandato. Post quæ sequitur triplex promissio. Vna salutis æternæ, quam pollicetur omnibus credentibus, & baptizatis. Nec enim vera est fides, si quis baptismum contemnat: qui ordinarium est initiationis instrumentum.

Alter promissio est operandi miracula. Cujus generis quinque à Marco exponuntur. xvi. 17. 18. Prima est, ejiciendi dæmonia: quomodo Paulus Act. xvi. 18 Pythonis spiritum ejicit ex ancillula. Hoc donum omnibus dabatur fidelibus: ut liquet ex Iustini Martyris dialogo cum Tryphone, Irenæo lib. 111, Tertulliano in Apologetico, Minutio in Octavio, Lactantio item, ut recentiora tempora præteream. Ex memoratis, unius Tertulliani verbis contentus ero: *Edatur hic aliquis sub tribunalibus vestris, quem damone agi constat. Iustus à quolibet Christiano loqui spiritus, ille tam se dæmonem confitebitur de vero, quam alibi Deum de falso. Idem: De corporibus nostro imperio excedunt inviti, & dolentibus, & vobis presentibus erubescens.*

Datum vero hoc donum, ubi miraculis opus esset ad fidem excitandam & alendam. Vndeliquet, promissionem eam ad primitivam Ecclesiam imprimis pertinere. Tum enim convertendæ gentes infideles. Nec dubito interea, quin hodieque iis, qui gentibus Christi nesciis prædicare volet Evangelium, paratus sit Christus idem donum impertiri.

10. *S. Alterum miraculum est, linguis loquendi novis, hoc est, sibi insolitis, anteaque ignotis.*

Quomodo Apostoli, Spiritu S. festo Pentecostes accepto, subito aliis linguis loqui cœperunt: ut est Act. II. 4. Sed & Act. x. 46. domestici Cornelii centurionis audita Petri concione novis dicuntur locuti linguis. Item Act. XIX. 6. legimus, quomodo Paulus quosdam baptisinate Ioannis baptizatos baptizarit in nomine Iesu, manusque iis impoverit, ac deinde locuti sint linguis. Item ad Corinth.

11. *S. Tertium miraculi genus est tollendi manibus serpentes citra ullam noxam.*

Quomodo Paulus in Melita insula viperam, ex pyra incensa prorepentem in manus, illæsus coniecit in ignem; ut est Act. XXVII. 5.

12. *S. Quartum est miraculum, quod, siquid θανάσιμον sive letale biberint, id iis non nocet.*

Cujus † generis Eusebius exemplum è Papia habet; de Victore * E Grotio milite, Martyrologium Adonis a. d. Prid. Eid. Maii; de Sabino Canusino episcopo, Gregorius Turonensis: pluraque id genus apud alios. Imo Thalmudistæ etiam narrant de quodam Iosua, filio Levi, qui postquam venenum bibisset, prolato nomine Iesu valetudinem recuperavit. * E Grotio sunt p. 691.

13. *S. Quintum miraculi genus est sanatio egrorum per impositionem manuum. Vbi non nuda intelligitur impositio manuum, sed precationi juncta.*

Quæ conjunguntur Act. XXVII. 8: προσέβαλεν τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπὶ αὐτόν. Cum orasset, imposuissetque ei manus, sanavit eum. Sermo est de Publio, febribus, ac dysenteria vexato: quem Paulus sanavit.

14. *S. Atque hæc miracula patrandi vis omnibus credituris promittitur Ioa. XIV. 12. Non quasi singulis hanc virtutem Deus sit tributurus: cum sint ἀειρέσεις χάρισμάτων, ut est I. Cor. XII. 4: sed quia singulis aliquod sit χάρισμα tribuendum, quod se exerat, non semper, dico, sed si occasio daretur, sic Dei gloriam illustrandi.*

Vt pluribus diximus, cum exponeremus Ioan. cap. XIV. 12.

15. §. *Hactenus de promissione doni miraculorum. Tertia est pollicitatio presentia sua gratiosa, duratura usque ad consummationem seculi.*

Quousque cum Apostoli non vixerint, liquet, promissionem eam factam quoque iis, qui ab illis essent constituti præcones Euangelii, & aliis porro his succedentibus, usque ad finem mundi. Futurus autem nobiscum non modo quatenus divinitas ejus est ubique præsens: sed quatenus Spiritus sui gratia atque auxilio nobis adierit. Sic cum Iosepho dicitur Deus fuisse, cumque eo descendisse in foveam, quia illi auxiliatus est. Suntque hujusmodi Hebraismi compluria in Scriptis exempla.

16. §. *Ad hanc apparitionem octavam etiam pertinere videtur apparitio illa quingentis fratribus facta, de qua Paulus I Corinth. xv. 6.*

Nam si alia fuisset ab iis, quas narramus, puto, non omnes præterissent Euangelistæ. Nunc contenti fuere de undenis referre: quia hi soli, tanquam præcipui, mandatum acceperant eundi in Galilæam, ut ibi Christum viderent: cæteri vero ab Apostolis sunt adsumti: ut præcipue Lxx discipuli. Drutmarus addit, non discipulos modo, sed & feminas abiisse in montem.

Non desunt tamen, qui ad sequentem referant apparitionem, quando è monte olivarum ascendit in cælos. In iis est Paræus. Ac præit Chrysostronus: qui id colligit inde, quod dicat Apostolus, *ὡφθη ἐπένω*, *conspectus est in loco supero*. Sed verisimilius *ἐπένω* exponitur *supra quam*, hoc est, *plusquam*: quod Græcis *ὑπέρον*. Mirantur nonnulli de tanto fratrum numero, cum in Hierosolymitano cætu, quando acceperunt Spiritum Sanctum, solum fuerint cxx: ut est Act. 1. 15. Ideo Beza putabat, legendum *ἐπένω* v' *ἀδελφοῖς*, hoc est, *πεντήκοντα*, *quingenta*. Sed bene est quod interea mutare nihil est ausus in illo omnium codicum consensu. Quin verisimile est, Christum Hierosolymis, ubi tantus erat Judæorum metus, non habuisse tot discipulos, ac in Galilæa, ubi tutum erat Christo credere. Inde etiam ipsi erant Apostoli: atque ibi vixerat Christus. Credibile igitur est, Iesum eo mandasse Apostolis, ut in Galilæam irent,
quia

quia major illic foret credentium numerus, atque à quam plurimis post resurrectionem conspici vellet.

17. S. Valde autem hanc apparitionem firmat, quod cum Apostolus priorem ad Corinthios epistolam scriberet, ex illis quingentis fratribus, quos dixi, obiissent quidem complures, sed complures etiam superessent, testes eorum certissimi quæ vidissent.

Verba enim Pauli sunt I Corinth. xv. 6: *Postea visus est amplius quam quingentis fratribus simul: ex quibus plerique manent usque adhuc; quidam autem obdormierunt.*

Fortasse autem & tum cum quingentis iis conspexerit Iesum S. Ignatius. Solent enim parentes, siquid videndum grande ac memorabile, adsumere etiam liberos suos: qui longissimo tempore oculati esse testes possint. Ejus opinionis fundus est locus S. Ignatii: ex cujus epistola ad Polycarpum apud B. Hieronymum legas, & interpretem illius Sophronium: *Καὶ μὲν τῶν ἀνάστασιν ἐν σαρκὶ αὐτὸν εἶδον & post resurrectionem in carne eum vidi.* Sed ea verba in epistola illa hodie non reperias. Legas quidem simile in epistola Ignatii ad Smyrnenes. Sed pro *εἶδον, vidi*, est *ᾔδω, scio, novi*. Ac similiter adducit Eusebius lib. III Hist. Eccles. cap. xxxi. Vbi Christophorus etiam reddidit, *novi ipsum*, non *vidi*. Ut valde fallatur Mæstræus, quando ab Eusebio hoc ait dici, Christum à resurrectione visum esse ab Ignatio. Et sane si Christum vidisset in carne, addidisset, ubi, quando, vel qua occasione, vidisset. Præterea alios potius adducit testes, ut Petrum, & Thomam: tum item loca adfert scripturæ quibus hæc adstruat. Denique scopus Ignatii satis convenit cum interpretatione ea: quia solum dicit, Ego scio, non tantum eum veram habuisse carnem in nativitate passione, sed etiam post resurrectionem. Quod magis poterat in dubium vocari, præsertim iis, qui, cum Chaldæis, ac Pythagoreis, putarunt, animas etiam à morte conspici, quia habeant vehiculum pellucidum, mediæ inter animam & corpus naturæ. Quæ & Iudæorum quorundam fuit opinio: ut legere est apud Origenem in secundo contra Celsum.

C A P. V.

De nona, & ultima, apparitione Servatoris; deque
adscensione in cœlos, & mox consequutis.

I. S. **N**ona superest, eaque ultima apparitio in terris:
nempe quando in cœlos adscendit. Hujus historia
est tripartita. Primo videndum de iis, quæ antecedunt ad-
scensionem. Deinde de adscensione ipsa. Ac postremo de
mox consequutis. In primo attendimus hæc quatuor: I. tem-
pus apparitionis hujus, atque adscensionis. II. postremum
Christi cum discipulis colloquium. III. deductionem eorum
in Bethaniam. IV. benedictionem Christi. Quod ad tem-
pus attinet, contingere hæc die à Resurrectione XL, ut clare
ait Lucas Act. 1. 3: Per quadraginta dies conspectus
ab iis, & dicens, quæ ad regnum Dei spectant.

Hinc cognoscimus, tam diu voluisse in terris commorari, ut enu-
clearet discipulis Scripturarum loca, quæ antea non percepissent. Ve-
risimile etiam est, tum multa docuisse, quæ ad Ecclesiæ *οἰκονομία*
pertinerent. De tempore, quod dixi, corrupte admodum è Con-
stitutionibus Apostolicis citat Anastasius Nicenus Q. XCIII in Script.
Mansit nobiscum in mundo predicans euangelium regni cœlorum, & curans o-
mnem morbum, & omnem agritudinem in populo, donec fuit natus xxxii,
& menses lli. In tricesimotertio suo anno fuit cruci adfixus, Pharnoth, id
est, mensis Martii die vicesimo quinto, hora sexta diei, & decima quarta lu-
na. Resurrexit autem in triduo, Phurbute, id est, Aprilis die prima, hora sexta
noctis; & visus est ab omnibus discipulis; & manifestavit gloriam suam per dies
xl, docens nos predicare in nomine suo penitentiam, & remissionem peccato-
rum. Adsumtus est autem rursus Pachon, id est, Maii die tertia, hora diei nona.
Sane quod hic dicitur, viii Kal. Aprilis, sive xxv Martii, fuisse ad-
fixum Christum: idem & apud Tertullianum legas contra Iudæos
cap. viii, Augustinum lib. iv de Trinit. cap. v, Bedam de Ratione
temporis cap. xxv lli, & xlv, item in Martyrologio Romano,
ubi de morte S. Disinæ boni latronis. Sed vide, quo pacto cum eo
conveniat, quod sequitur de resurrectionis, vel adscensionis die.

Nam

Nam dicitur resurrexisse die prima Aprilis: quomodo longe supra triduum fuerit in sepulchro. Subjungitur ascendisse tertia Maii: quo pacto paucioribus multo, quam XL diebus, in terris à Resurrectione commoratus. Atque hæc de tempore.

2. *S. Videamus nunc qua dixerit discipulis suis Christus, mox ab iis abiturus. Primum est, quod eos testes adscivit, tum passionis, tum resurrectionis suæ.*

Quæ fundamentum sunt doctrinæ de pœnitentia, ac remissione peccatorum: præcipue vero resurrectio; quia hæc non potuit cognosci, nisi per eos, qui ipsi conspexissent Christum, & cum eo locuti forent: neque etiam potuit contingere, nisi virtute divina: at Deus non confirmasset, nisi quod verissimum foret. Verba sunt Lucæ xxiv. 48: Ὑμεῖς δὲ ἐσετέ μοι μαρτυρεῖτε τῶν. Vos autem estis testes eorum. Ἐσετέ vero hic ponitur pro ἔσεσθε: ut liquet ex Act. i. 8. Vbi dicitur fore sibi testes in Hierusalem, & in omni Iudæa, & Samaria, & ad ultimum terræ.

3. *S. Alterum est, quod promisit, se post Ascensionem Spiritum S. à Patre iis missurum: largiori nempe mensura, quam antea fecisset.*

Luc. Euang. xxiv. 48: Καὶ ἰδὲ ἐγὼ ἀποστέλω πάλιν ἐπιγγελίαν ἔπι πρὸς ὑμᾶς. Et ecce ego mitto promissum Patris mei super vos. Vbi itidem ἀποστέλω mitto, ponitur pro ἀποστέλω, mittam. Vnde Act. i. dicitur pro eo, accepturos Spiritum S. Hoc convenienter superioribus subjicitur. Quasi dicat: Vos quidem testabimini, quæ vidistis: ego autem adversus mundi furorem, quo constantiores sitis, muniam vos intus robere spiritus S.

4. *S. Tertium est, quod mandavit, ut Hierosolymis persisterent, donec accepissent Spiritum S.*

Luc. xxiv. 49: Vos autem sedete (καθίστατε) in civitate Hierusalem, quoad usque induamini virtute ex alto. Ac similiter Act. i. 4: Præcepit eis, ne discederent Hierosolymis, sed ut expectarent promissum Patris. Nempe non multos post dies implendum.

5. *S. Atque hæc de triplici sermone Christi ad discipulos. Sequitur quomodo discipulos è Galilæa deduxerit in Beth-*

*niam, Iudæa pagum, situm in olivarum monte, vel ei ad-
situm.*

Sabbati itinere Hierosolymis distabat: hoc est, bis mille pedi-
bus, ut ait Hieronymus, sive mille passibus, ut ait Lyra. Alii bis
mille passibus abfuisse aiunt. Nec exacte è Scripturis possis definire.
Bethaniam quindecim stadiis abfuisse Hierosolymis, diximus lib. I:
ut videantur pene fuisse bis mille passus.

6. §. *Hic Christus in monte Olivarum benedixit discipu-
lis: idque manibus super eos elevatis.*

Elevantur etiam manus ab iis, qui Deum precantur: more &
gentibus recepto: unde Horatii illud,

Cælo supinas si ruleris manus.

Sed hic agitur de ea manu elevatione, quæ fieret ad benedicen-
dum. Quomodo & manus capiti alterius imponebatur, pro quo
fierent preces. Rogabant enim, quemadmodum ipsi manu sua alium
protegeret: sic Deus ut protegeret eundem in viis suis. Nimirum
causâ ejus erat ritus, quod qui aliquem tueri volunt adversus alte-
rius violentiam, eum manibus extensis soleant protegere. Sed
si unus quidem, vel unus alterve foret, capiti imponebatur ma-
nus: si unus major foret cætus, compendio studebant: multarumque
impositionum loco erat protensio manuum super capita cætus.
Quomodo est Levitici cap. IX. 22: *Ἐπάρετος Ἀαρὼν τὰς χεῖρας ἐπὶ
τὸ λαὸν ὑλόγησεν αὐτούς. Aaron attollens manus super populum benedixit
eis.* Ac Episcopalis ille mos, populum salutare, manu super eum ele-
vata: quod liquet ex Optato disputatione septima adversus Parme-
nianum. Vbi per salutationem istiusmodi benedictio significatur,
quæ manibus fieret sublati.

7. §. *Sequitur nunc adscensio ipsa. Vix impleat hunc bene-
dicendi ritum Iesus Christus, cum, ecce, in altum elevatur,
inque cælos attollitur.*

Hanc in cælos adscensionem Apostoli ἀνάληψιν nuncupare so-
lent. Quam vocem quoque de Eliæ adscensu LXX usurpant IV Reg.
II. V. II. Atque olim etiam liber exstitit, qui ἀνάληψις Μωσέως inscri-
beretur. Cum vero Christus adscendisset in cælos dicitur; & cælum sit
triplex; superum volucrum, puta aër; superius, stellarum sive æther;
supre-

supremum, angelorum, quod *caelum caelorum* dicitur: hic intelligitur tertium: quod Paulo Ephes. IV. 10 dicitur *ὑπερῶν πάντων ἔθρων*. *supra omnes caelos.*

8. §. *In Adfensione hac attendimus quatuor. I. locum unde adscendit. II. modum adfensionis. III. testes, IV. causam efficientem. Locus, unde adscendit, est mons Oliveti, qua parte Bethaniam spectat. Nempe ex quo monte ivit Hierosolyma ad locum passionis, ex eodem abiit è terris ad locum gloriae.*

Hoc consolationi nobis esse debet, quando gravi morbo lecto affigimur, vel aliter affligimur à Domino, sic ut finis vitæ adesse videatur. Nam qui locus tunc molestiam adfert: is, mōx initium futurus est viæ ad gaudia ducentis.

Porro à veteribus refertur, locum, unde Christus adscendit in cœlum, etiamnum vestigia Christi retinere; nec unquam paviri potuisse. Sic sane Paullinus epist. XI ad Severum, & Sulpitius I. Historiæ Sacræ.

9. §. *Modus est hujusmodi. Interim dum discipulis manibus exporrectis benedicit, in altum est elevatus, discipulis conspicientibus, & oculis eum prosequentibus, donec illum nubes susciperet.*

Nempe quia videri amplius non possêt vel nollet.

10. *Atque hinc etiam de testibus cognoscimus. Nempe fuerit illi XI Apostoli, cum discipulis LXX.*

Imo si Chrysostrum audimus, etiam quingenti fratres: de quibus Paullus I Cor. xv. 6. Sed verisimilius est, hos octavæ fuisse apparitionis testes: ut superius diximus.

11. §. *Proximum est, ut dicam de causa efficiente. Elevatio facta est non virtute externa, ut angelico ministerio, sicut contigit Elia; sed virtute interna, propriaque, & corporis gloriosi agilitate.*

Sane corpus animale citra ingens miraculum aliquot seculorum spatium requirat, priusquam pervelatur usque ad firmamentum: ut

quod à nobis distet semidiametris terræ decies novies millenis, secundum Tychonem Braheum : sive vicies millenis, secundum Mercennium. Sic ut si lapis à firmamento demittatur, & is minuto quoque conficiat leucam Francicam, lapis in via sit futurus, secundum Mercennium, annis centum & duobus. Qua de re diximus lib. I I. de Theologia gentili, & Physiologia Christiana, cap. xxxv. & lib. I I I. cap. ix. Nec propterea somnium nobis diuturnum Christi in adscensu iter. Nam Christi corpus à Resurrectione non animale fuit, quale suo pondere gravatur: sed spirituale, ubi corpus non animæ, sed spiritui obsequitur, ita ut corpus protinus sit, ubi spiritus velit. Nunc cogitationum alis momento cœlos petimus, corpore hic relicto: tum corpus ipsum eadem erit agilitate, quia subito erimus, ubi volumus: quod non inde erit, quia corpora nostra convertantur in substantiam spirituales, ut Origenistæ credebant: sed quia terrestres illæ corporis conditiones immutantur, & Spiritus Domini dominabitur in nobis. Atque hæc plurimum lucis capient è dissertatione nostra, quam de Corpore glorioso, inter cæteras à nobis institutas, cum Theologico Illustrium Hollandiæ & Westfrisiæ Ordinum Collegio præsessemus, edidimus.

I 2. §. *Nunc agendum de iis, quæ adscensionem Christi mox sunt consecuta. Hujusmodi sunt duo. Prius est, quod discipulis cælum spectantibus, nec ulterius conspicientibus Christum, duo adstiterunt angeli vestibus albis amicti: qui hoc pacto discipulos sunt affati: Sic veniet, quemadmodum eum vidistis euntem in cælum. Vnde colligi solet, descensurum ad eundem locum, nempe montem Oliveti, sive in vallem Iosaphati. Ac pro se advocant locum Joelis cap. I I I. 2: Congregabo omnes gentes, & deducam eas in vallem Iosaphati, ut disceptem cum illis ibi pro populo meo, & possessione mea Israele, quem disperferunt per gentes, terramque meam partiti sunt. Nec sane inconveniens fuerit divini iudicii locus, ubi Deus olim horribili strage perdidit populi sui hostes: quemadmodum legere est I I Paralip. xx. 16. 26.*

A qua victoria Iosaphati, vallis hæc dicta est Iosaphati: quemadmodum

modum locus ille ubi Orebus cæsus, Orebi rupes vocata est: ut videre est Iud. vii. 25. Falsus Arias Montanus, cum Iosaphati vallem dici arbitratur, eo quod illic sepultus fuerit Iosaphat. Nam sepultus ille intra urbem: nempe in monte Sionis: ut est II Paralipom. xx. 1. At vallis Iosaphat, non in urbe erat, sed urbi vicina: ut ait Kimchi: nempe inter urbem, & montem Oliveti, ut est apud Lyranum, ac statuit quoque Adrichomius in descriptione Hierosolymorum.

C A P. VI.

De fructibus adscensionis Dominicæ.

I. S. **A** *Tque hæc dicta sunt de ultima apparitione, & historia adscensionis Dominicæ. Addam nunc Ἰησοῦν de fructu Adscensionis: qui bifariam attenditur: ratione nostri, ac ratione Christi ipsius. Ratione nostri est triplex. Primus est intercessio Christi pro nobis. Unde Apostolus ad Rom. vii. 34. Quis est qui condemnat? Christus est qui mortuus est, imo vero qui etiam excitatus est, qui est ad dextram Dei, qui etiam postulat pro nobis. Etiam Iob. xiv. 13. Ego, inquit Christus, ad Patrem vado; & quodcunque petieritis in nomine meo, hoc faciam. Si diligitis me, mandata mea servate, & ego rogabo Patrem, & alium paraclatum dabit vobis. Sed & I. Iob. i. 2: Habemus advocatum apud Patrem, Christum Iesum, justum, qui est propitiatio & c.*

At dicat quis, si Christus orat pro nobis, licebit sic precari: *Christe ora pro nobis*: quod in Ecclesia Dei est insolens: licet Christo data sit omnis potestas in cælo & in terra. Huic sic occurritur, Christum dici orare pro nobis oratione non vera, & propria, sed interpretativa: nempe quatenus non ad horam unam, alteram, ut Pontifex V. T., sed perpetuo coram Patre suo apparet, vulnera & cicatrices suas adhuc servans & exhibens: propter quæ Deus pater nos in gratiam recipit ac justificat. Hinc ad Hebr. ix. 24: *Introivit (Christus) in ipsum cælum, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis.* Non igitur intercessio

cessio est Christi humilis supplicatio, sed gloriosa corporis Christi presentatio, quod in tertis pro nostris peccatis plenissime satisfecit, ejusce item sacrificii jugis valor, & constans Patris voluntas, ut propter illud sacrificium nos in gratiam recipiat.

2. *S. Alter adscensionis fructus est adscensio nostri in cælum, ac glorificatio: de quo sic Christus apud Ioan. XIV. 2. 3: In domo Patris mei habitationes multæ sunt: sin minus; dixissem vobis. Vado, paraturus vobis locum: & cum abiero, & paravero vobis locum, rursum veniam, & adsumam vos ad me ipsum.*

Quibus in verbis duo nobis significantur: paratio loci, & nostri eum in locum adscensio. Ad prius pertinet, quod dicat, se vadere ad patrem, ut locum nobis paret. Ad alterum, quod addit, se velle reverti, & nos adsumere ad se ipsum. Quæritur, quomodo per adscensionem nobis locum paret. Veterum, & quorundam è junioribus, sententia est, Christum primum omnium in cælos ascendisse: ingressumque viam antea inviam: eoque recte dici, parasse locum, quia adscensu suo referarit cælos. Quod si est, Patres V. T. non fuerint in cælis ante Christum localiter, sed solum formaliter, quatenus suo modo nihilominus erant beati, ob certam spem & expectationem gloriæ illius, qua fruituri erant post extremum iudicii diem. Equidem, quin per adscensum Christi incrementa ceperit Patrum felicitas, nolim in dubium vocare. Nec tamen cum dissentientibus velim ferram reciprocare. Nam cui bono? quando, seu hoc, seu alterum statuas, nihil eo vel Patrum felicitas futura sit major, vel etiam nostra.

3. *S. Tertius adscensionis fructus est missio Spiritus S. Unde Christus Ioan. XVI. 7: Nisi ego abiero, consolator ille non veniet ad vos. Sin autem profectus fuero, mittam eum ad vos. Et XIV. 16: Ego autem rogabo Patrem, & alium consolatorem dabit vobis: ut permaneat vobiscum in æternum.*

Vbi *alium* dicit, quia hætenus habuerant secum filium Dei, qui eos solaretur: ne igitur, sublato se, solatii sint expertes, ait, se missurum iis Spiritum Sanctum; qui non aliquantisper cum iis maneat, sed

sed dum vita superesset; imo non cum iis modo, sed univérse cum fidelibus, dum mundus staret. Est enim gemina ἀντίθεσις: una inter filium, & ἄλλον ἄλλοκλητον: altera inter consolationem aliquamdiu durantem, & illam quæ durabit in æternum.

4. §. De hoc adscensionis fructu est etiam insignis locus apud Davidem Psal. LXV III, & ex eo apud Paulum Ephes. IV. 8: Adscendens in altum, captivam duxit captivitatem, (sive captivorum turbam,) & dona dedit hominibus.

Vbi tria hæc distinguenda: adscensus in cœlum, triumphus de potestatibus Ecclesiæ infestis, & collatio spiritualium charismatum: quæ tria eopse ordine ponunt David & Apostolus. De secundo, tertioque pluribus dicendum. Veteres plerique per captivitatem intelligunt homines pios veteris Testamenti: eos enim arbitrantur detentos, quasi captivos, donec Christus adscenderet: cum eo autem pariter adscendisse. Alii vero arbitrantur, signari mundum, carnem, & satanam, qui mortis habebat imperium: de quibus Christus resurrectione sua à mortuis, & adscensu in cœlos, triumphavit. Nempe haut aliter ac imperatores Romani in triumphum ducebant victos hostium duces. Aliqui utramque interpretationem conjungunt: ut sermo sit de utraque captivitate: & illa, ut loquuntur, captivante, nempe mortis, ac satanæ: & altera captiva, videlicet antiquorum Patrum. Sed si Patres etiam ante adscensionem Christi felices fuere, etsi minus quam postea, ut antea dicebamus: equidem dure satis captivis comparentur. Malim igitur solos intelligere Ecclesiæ hostes: de quibus longe præclarius triumphavit, quam Marius de Iugurtha: aut de Cleopatra triumphasset Augustus, nisi illa sibi aspides admovisset.

Tertium in superioribus verbis significatur illis verbis, *Et dona dedit hominibus*: pro quo in Hebræo est, *Accipiens dona in hominibus*. Ac magna cum obstinatione Iudæi objiciunt Christianis, quod Apostolus mala fide Davidis verba expresserit. Verum non cogitant, in Hebræo esse ἔδωκεν, quia accipiens ponitur pro, accipiens dedit. Quod & Chaldæus paraphrastes expressit. Vide, quæ de hoc socer Franc. Junius in Parallelis annotavit. Quod vero conjunguntur triumphus de hostibus, & charismatum distributio: id & ipsum simile est ve-

terum triumphis. Nam ut Imperatores in triumpho solent dona in populum mittere: ita & Imperator noster Christus in aeterno suo triumpho nobis dono mittit Spiritum S. tanquam pignus & arrhabonem immortalitatis.

5. *S. Hactenus dictum de Ascensionis fine ratione Ecclesia: nunc videndum de fructu, qui ad Christum Mediatorem redundat. Facta vero hæc ἀνάληψις Christi, ut iret sessum ad dextram Dei.*

Hoc enim est, quod legimus ad Hebræos XI I: 2. Ἐν δεξιᾷ ἔθρονος
 ὁ θεὸς ἐκάθισεν.

6. *S. Hanc sessionem quidam intellexerunt proprie, ut Audiani sive Anthropomorphae.*

Augustinus lib. de Fide & Symbolo cap. V I I: *Credimus etiam, quod sedet ad dexteram Dei Patris. Nec ideo tamen, quasi humana forma circumscriptum esse Deum Patrem, arbitrandum est, ut de illo cogitantibus, dextrum, aut sinistrum latus animo occurrat: aut id ipsum, quod sedere Pater dicitur, flexis poplitibus fieri putandum est, ne in illud incidamus sacrilegium, quo execratur Apostolus eos, qui commutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem corruptibilis hominis. Tale enim simulachrum nefas est Christiano in templo collocare: multo magis in corde nefarium est, ubi vere est Templum Dei, si à terrena cupiditate, atque errore mundetur. Ad dextram ergo intelligendum est, dictum esse in summa beatitudine, ubi justitia, & pax, & gaudium est: sicut ad sinistram hædi constituuntur, id est, in miseria, propter iniquitates, & labores, & cruciatus. Sedere ergo quod dicitur Deus, non membrorum positionem; sed judiciariam significat potestatem.*

Membrorum positionem, quam refellit hoc loco Augustinus, statuerunt Ἀὐθρωπόμορφοι, sive Ἀὐθροπομορφανοί, qui & Ἀὐθρονοί sive Ὀθρονοί: sic dicti ab Audio, sive Odio, è Mesopotamia orto, qui temporibus Arrii ac Niceni concilii vixit, ac statuit, quod homo dicitur conditus ad imaginem Dei, id intelligi debere de corporis membris ac lineamentis: eoque cum Deus dicitur visus, significari divinam substantiam oculis visam corporeis: ut docet Epiphanius hæresi LXX, Socrates lib. VI cap. VI I, & Sozom. lib. VI I I cap. VI I. Audium hunc magis hæreticum, quam schismaticum videri, vult Epiphanius; quod & refert Augustinus; apud quem, literis perperam tra-

trajectis, *Vadiani* legas pro *Audiani*. *Epiphanium* etiam sequitur *Damasceus* lib. de hæresibus. Sed de eo alibi disputamus.

7. *S. Tralationem vero esse sermonem, satis liquet. Ac aliqui putant, tralationem esse in vocabulo dexteræ: ea nunc potentiam divinam signari, nunc gloriam Dei: posteriori autem modo hic sumi. Sed ridiculum fuerit, sedere ad dexteram, hic exponere, sedere ad gloriam. Nempe metaphora non est in sola voce dexteræ: sed tota loquendi formula: quæ notat, consortem esse gloria divinæ, ac imperii in creaturas, imprimis in Ecclesiam. Ut Christus dicatur sedere ad dexteram Patris, quia Patri honore est proximus, quippe is per quem αἰένως Ecclesiam regat.*

Multum autem disputatur de caussa hujus locutionis. *Nebrissen-* *sis* jam olim persuadere conatus, sinistrum latus esse dextro honoratius: ac propterea dici Christum sedere ad dextrum, tanquam honore proximum. Etiam huc trahitur, quod *Salomon* iussit matrem *Bersabeam* sedere à dextris: ut quam honorare voluit; sed sic ut sibi non præferret. Idem fuscè conatus est comprobare *Goropius Becanus* in *Hermathena* sua. Qui etiam *Romanos* in ea fuisse opinione variis veterum locis evincere se posse sperat: inter alia istoc *Ovidiano* in *v Fastorum*:

*Et mediis juvenum non indignantibus ipsis
Ibat, & interior, si comes unus erat.*

Nam *interior* accipi pro *sinisterior*, etiam *Servius* * tradit. Sed *Servio* * *Æm.* huic, Honorato licet *Grammatico*, non tantum honoris deferimus, ut ejus esse servi velimus. Omnino enim *interior* est *dexterior*: uti contra, *exteriorem* ire, pro à sinistris *Horatius* † dixit: ut rectè observatum † *Lib. 2.* magno *Turnebo* in *Adversariis* lib. xiv cap. 1v, & xx 1v. Vbi tamen *sat. 5.* male in *Ovidii* loco, quem mox adferam, pro *interior* reposuit *exterior*. Quod vero ad *Becanum*, nusquam gentium puto sinistrum latus esse honoratius, præterquam apud *Othomannicam* nationem, sive *Musulmannos*. Vbi ad hoc attenditur, quod, qui à dextris eat illius, qui gladio sit accinctus, manui latus sibi claudentis sit obnoxius. De aliis vero nationibus aliter & olim fuit, & nunc est. Nempe *fellit* hocce, quod attenderent potius personam Regis, quam thronum, vel thronum ejus considerarent, tanquam solum à sinistra habentem

bentem sedem constitutam, cum attendi conveniat eam quasi bilateram, ut sic dicam: & quidem, ut thronus Regius sit sublimior honoratiorque sede utraque, & illa dextri, & illa sinistri lateris. Quomodo aliter esse nequit, quin ille, qui sedet à dextro throni latere, ut aliis superior, ita inferior sit Rege. Majorem igitur honorem salva dignitate Regia non poterat matri exhibere Salomo, quam cum matrem Bersebam dextero ad sidere lateri iussit: ut est I sive III Reg. II. 19. Secus fuisset si iussisset occupare latus sinistrum, quia sic, vacante sede lateris dextri, visus fuisset unum præferre matri, cui is locus reservaretur. Etiam est Psalm. XLV. 10, *Adstet regina ad dexteram tuam in auro Ophir*. Sermo est de filia Pharaonis, adstante Salomoni, marito suo; in cujus honorem psalmus ille à filiis Core canebatur. Si & gentiliū testimonia exposcimus, Suetonius in Nerone cap. XIII ait, *Tiridatem, Armeniæ regem, juxta se latere dextro collocavit*. Quod sine dubio honoris causa factum, quicquid in Hermathena sua nugeatur doctissimus, sed majoris tum ingenii, tum doctrinæ, quam judicii, Goropius Becanus. Quem abunde refellit justus Lipsius Electorum lib. II cap. II.

8. §. Porro sessio ad dexteram Patris tria hæc complectitur: omnimodam humilitatis, quam adsumserat in terris, depositionem: summæ regalis, ac sacerdotalis potestatis usurpationem & declarationem: ac denique honoris debiti exhibitionem ab angelis pariter, & hominibus. Hæc gloria cum imperio conjuncta convenit Christo secundum utramque naturam, sed aliter, atque aliter. Divina enim natura secundum se divinam excellentiam & gloriam habuit ab æterno. Humana natura si attendatur quatenus divina conjuncta est *ἁποθεωσις*, divinam habuit gloriam à primo incarnationis momento, etsi occultaretur ex dispensatione voluntaria. Quamvis igitur humana secundum se erat imperfecta in terris, divina tamen fuit perfecta, etsi non manifesta.

Vt valde fallantur, qui propterea, quod humana Christi natura gloriam habeat divinam, putant, eam ubique præsentem. Recte colligerent, si humana hæc natura gloriam illam haberet secundum se per

per realem, ut loquuntur, transfusionem. Nunc aliter est, quia eam solum habuit in unitate personæ per gratiam unionis.

Quibus aliter videtur, contendunt, Christum, secundum humanitatem, sedisse ad dexteram Dei patris à primo nativitatis momento. Sed non difficulter iis occurritur. Quippe alia ratione humana natura divinam habuit gloriam, cum Christus è Virgine nasceretur: aliter vero, quando post ascensum in cælos sedere cepit ad dexteram Patris. Quod variis Scripturæ locis comprobatur. Ut Marci xvi. 19: *Dominus igitur, postquam locutus esset eis, sursum receptus est in calum, & sedet ad dexteram Dei.* Luc. xxiv. 26: *Nonne hæc oportuit pati Christum, & introire in gloriam suam.* Ioan. vi. 39: *Nondum erat Spiritus S., quia Iesus nondum erat glorificatus.* Hebr. 1. 3: *Purificatione peccatorum nostrorum per se ipsum facta sedet ad dexteram maiestatis illius in excelsissimi &c.*

Quamobrem, si quæstio sit, quid Christus fuerit consecutus per Adscensionem in cælos, dixero, humanam ejus naturam tum majori in gloria fuisse, partim quatenus, gloria divina quam ab incarnatione habuit, longe fuit manifestior: partim quatenus gloria naturæ humanæ secundum se considerata, cum hic imperfecta foret, ea perfectionem & complementum suum accepit in cælis.

9. S. *Executi sumus pertinentia ad historiam ter trium apparitionum; quem intra numerum nos continemus: quamquam B. Augustinus ex Euangeliis colligat denas. A quo summo antistite in tribus recedimus, veritate ita, ut arbitrator, exposcente. Primum ille apparitionem mulieribus factam censet diversam ab ea, quæ contigit Mariæ Magdalena. Nobis cum eadem videatur, superius exposuimus. Præterea illam quidem Petro seorsum factam annumerat: at præterit illam, quæ seorsum itidem facta Iacobo. Denique illam, quæ nona est nobis, dividit in duas: quia existimat, Christum, è Galilea redeuntem in Iudeam, prius apparuisse discipulis in Hierusalem: hinc eos deduxisse in Bethaniam, seu montem Olivarum, unde conspectus sit in cælos adscendens. Sed cum Scriptura dicat, Iesum, postquam se exhibuerat discipulis in Galilea, eos eduxisse foras in Bethaniam:*

non video, cur Hierosolymis potius, quam è Galilæa, ad Olivarum montem eduçtos credamus. No-venis verò his apparitionibus non id solum actum à Christo fuit, ut vere surrexisse crederetur, sed etiam ut discipulos instrueret, interpretando iis, quæ de se scripta essent in Scripturis.

Ea quatuor potissimum erant. Primum quod Christus pati deberet: ut clarissime omnium prædixerat Iesaias, & sacrificiorum typis fuerat adumbratum. Deinde quod tertia die esset resurrecturus: cuius rei typus in Iona præcessit. Hinc quod in nomine ejus cunctis gentibus prædicanda esset pœnitentia ac remissio peccatorum. Unde Iesa. LII 1: *In scientia sua justificabit ipse servus meus multos.* Denique prædicationem eam inchoatum iri ab Hierusalem: secundum Ies. cap. II, nec non Michæam cap. IV, *De Sion exibat lux, & verbum Domini de Hierusalem.* Itaque & discipulis illud in mandatis dedit, ut, postquam ab iis esset sublatus, Hierosolymam irent, atque ibi remanerent, donec juxta vaticinium Ioëlis effundatur in eos Spiritus S., eoque Spiritu induti testes Jesu fiant per omnes gentes.

IO. S. *Nostri vero ratione, duplex ejus sessionis fructus fuit. Nam quia regis est, & benefacere domi, & defendere foris: etiam Christus rex, tum beneficiis nos spiritualibus ornavit ad bene vivendum, tum, ne succumbamus potestati inimicæ, nos suo spiritu contra eam tueitur.*

Atque hæc de nona apparitione Christi à resurrectione, quando ascenderet in cœlum: cuius occasione etiam de ascensus ejus fine actum, qui erat sessio ad dextram Dei.

II. S. *Quamquam vero non denas cum Augustino, sed novenas solum apparitiones Jesu memoravimus; fuere tamen & aliæ. Sed solum locuti hæctenus sumus de iis, quæ contingere, priusquam caperetur cœlis. Cætera postea fuere; in quibus princeps facile locus debetur, quando B. Paulo apparuit Damascum eunti. Tum enim & audivit* clamantem, Saul, Saul, cur me persequeris? atque etiam conspexit, ut ostendunt illa Ananie verba: Ut videres illum justum.*

* Act. 22.

14.

Imo & postea vidit; ut in carcere ἐν δεσμῶτι, Act. XXI. 6: item cum tertium in cœlum raptus fuit, atque ἀΐθηται audivit: in quibus citra dubium gloriosus Christi conspectus fuit.

12. *S. Multum etiam veritatem Resurrectionis confirmat, quod discipuli Christi tanta id constantia docuerint, ac sanguine etiam suo veritatem ejus rei obsignarint.*

Sane insolens est, ut aliquis pro opinione vera, sed unde nihil ad se redeat lucri, grande velit periculum subire. Et credamus, discipulos tam futuros insipientes, ut, si Iesum ipsi furto sustulissent, pro eo, à quo turpiter adeo sibi illudum scirent, à quo etiam nihil commodi sperarent, omnibus se offerre periculis, ipsam etiam obire mortem, vellent? Quam profecto hæc à sana ratione abhorrent!

13. *S. Atque hac de Historia Resurrectionis Iesu Christi. Quam paucis consignabo triplici Resurrectionis hujus fructu. Primus est ratione justificationis: unde Apostolus Rom. IV vers. ult. Traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter justificationem nostram.*

Vtunque enim Christus sua passione ac morte promeritus esset remissionem peccatorum nostrorum, & vitam æternam: non ea tamen satisfactio applicari nobis potuisset, nisi resurrectione sua mortem devicisset.

14. *S. Alter est Sanctificatio: quem fructum significat Ioannes VI. 39: Nondum erat Spiritus Sanctus; quia Iesus nondum erat glorificatus. Et Christus ipse Ioa. XVI, 7: Si ego non abiero, Paracletus non veniet ad vos.*

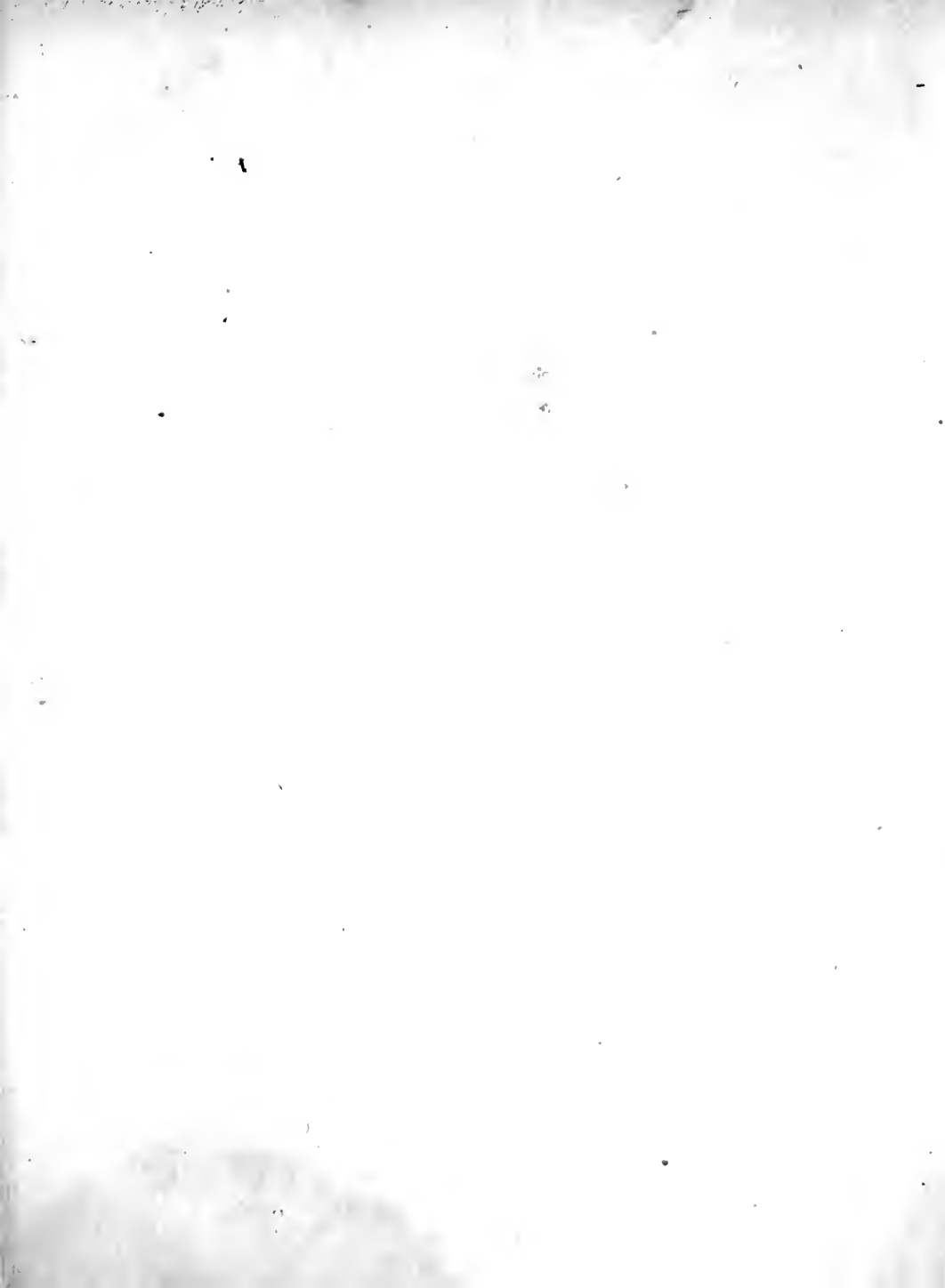
Atqui abire in cœlos non poterat, si ipse morte fuisset detentus in sepulcro. Nisi igitur resurrexisset, nec potuisset mittere Spiritum sanctificantem. Huc etiam pertinet, quod Christi resurrectio sit typus ejus resurrectionis, qua animæ nostræ in hac vita moriuntur delictis, & ad vitæ novitatem resurgunt.

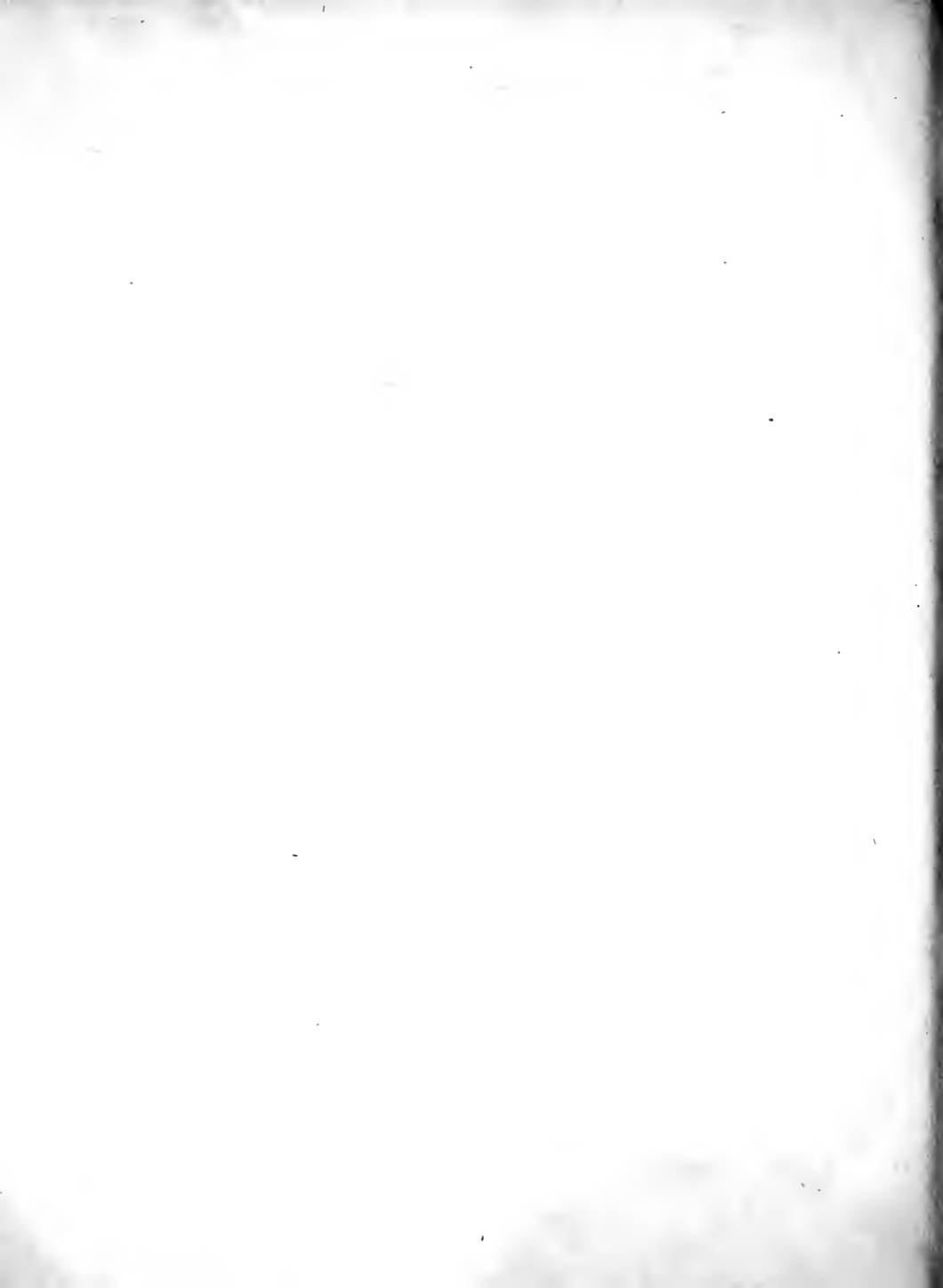
15. *S. Denique resurrectio Christi causa est glorificationis nostræ.*

Aburdum enim est, putare, cum Christus resurrexerit ad gloriam, non itidem nos ad eam resurrecturos: atque ubi est caput Ecclesiæ mysticum, ibi & nos aliquando fore, qui ejus membra sumus. Hoc enim adverbatur promissioni illi Christi Ioa. xiv. 3: *Rursum veniam, & vos ad me assumam, ut, ubi ego sum, ibi & vos sitis.* Est & Apostoli Rom. vii. 11: *Hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi.*

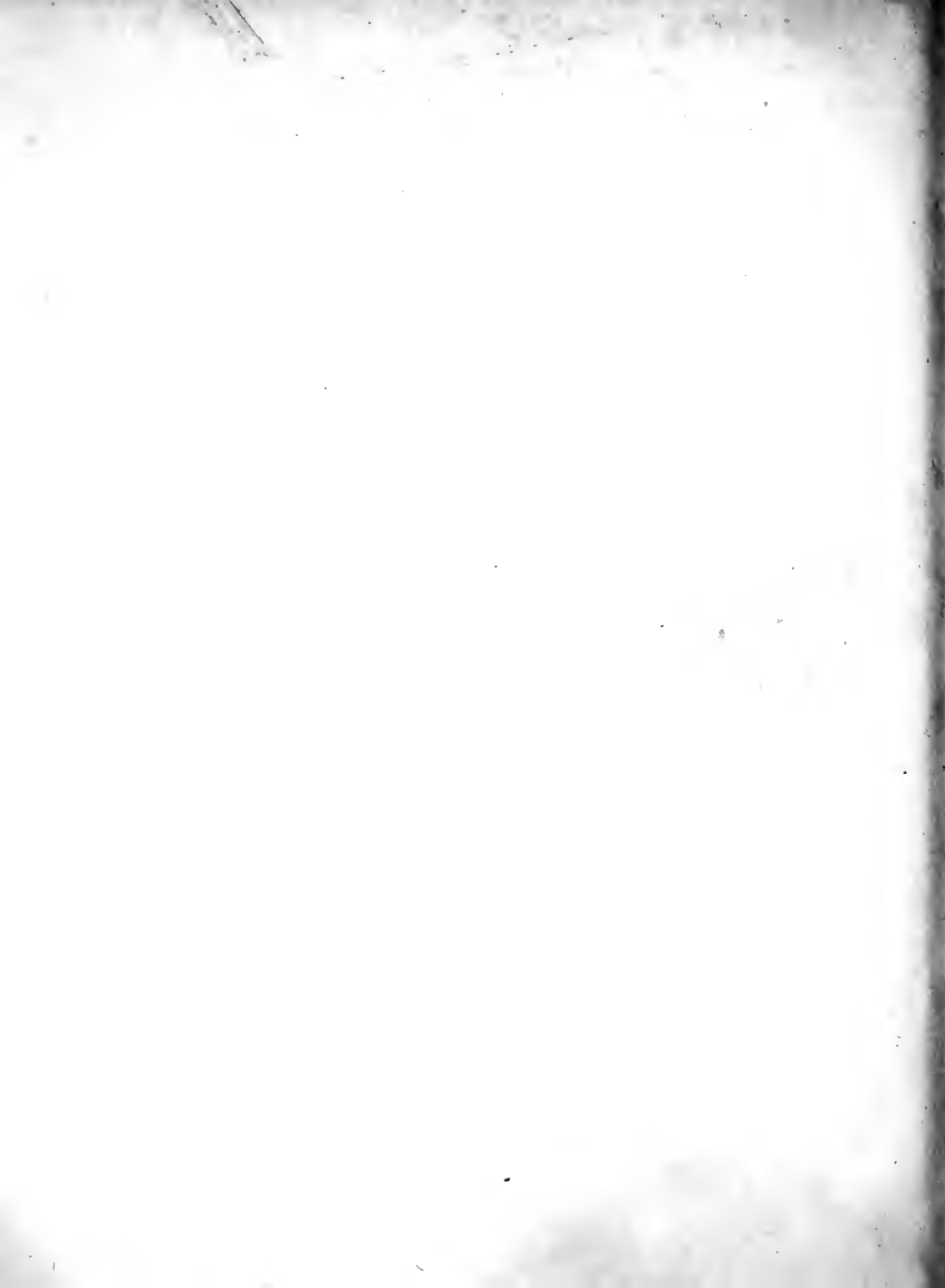
FINIS LIBRI TERTII.

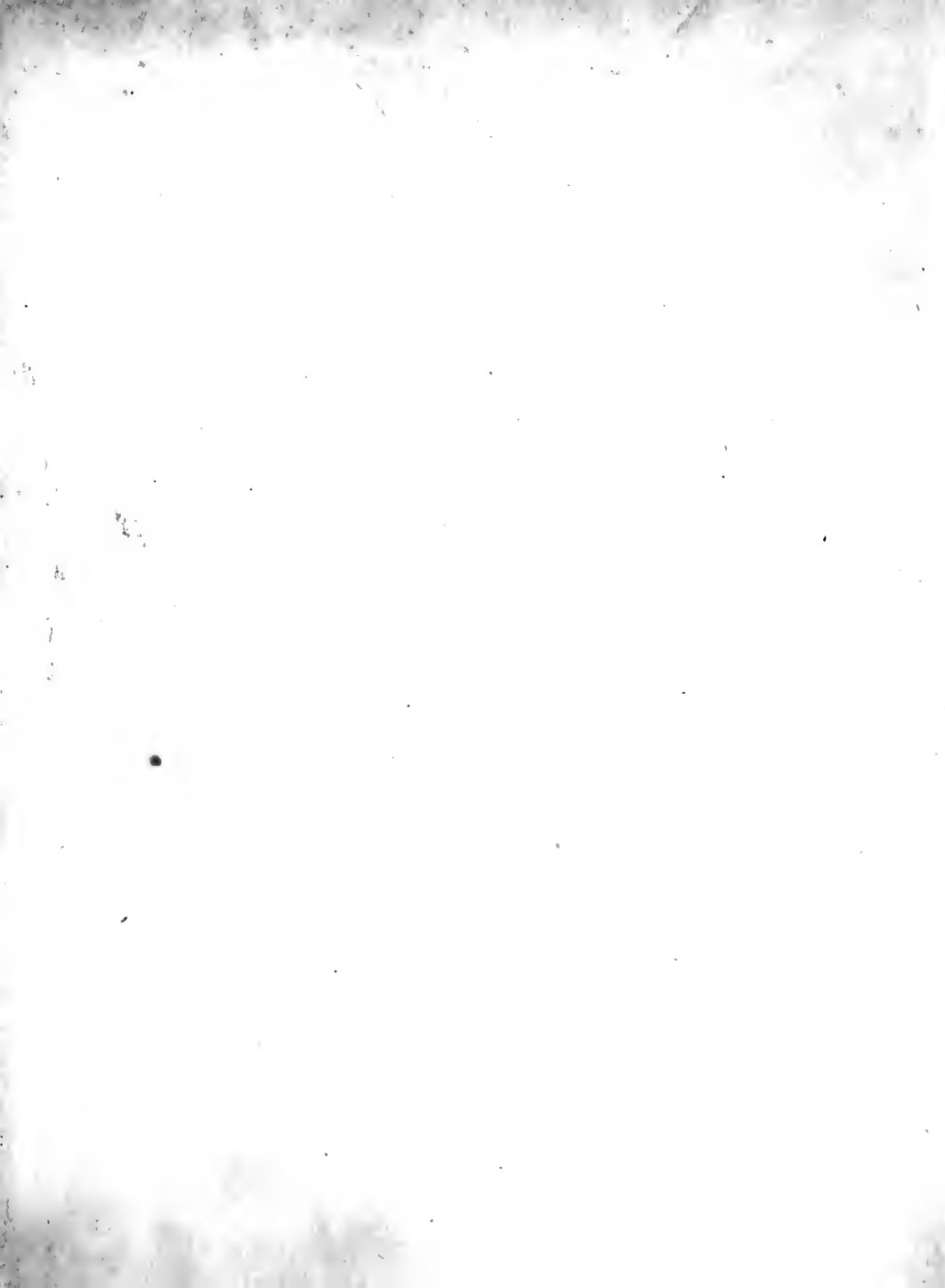

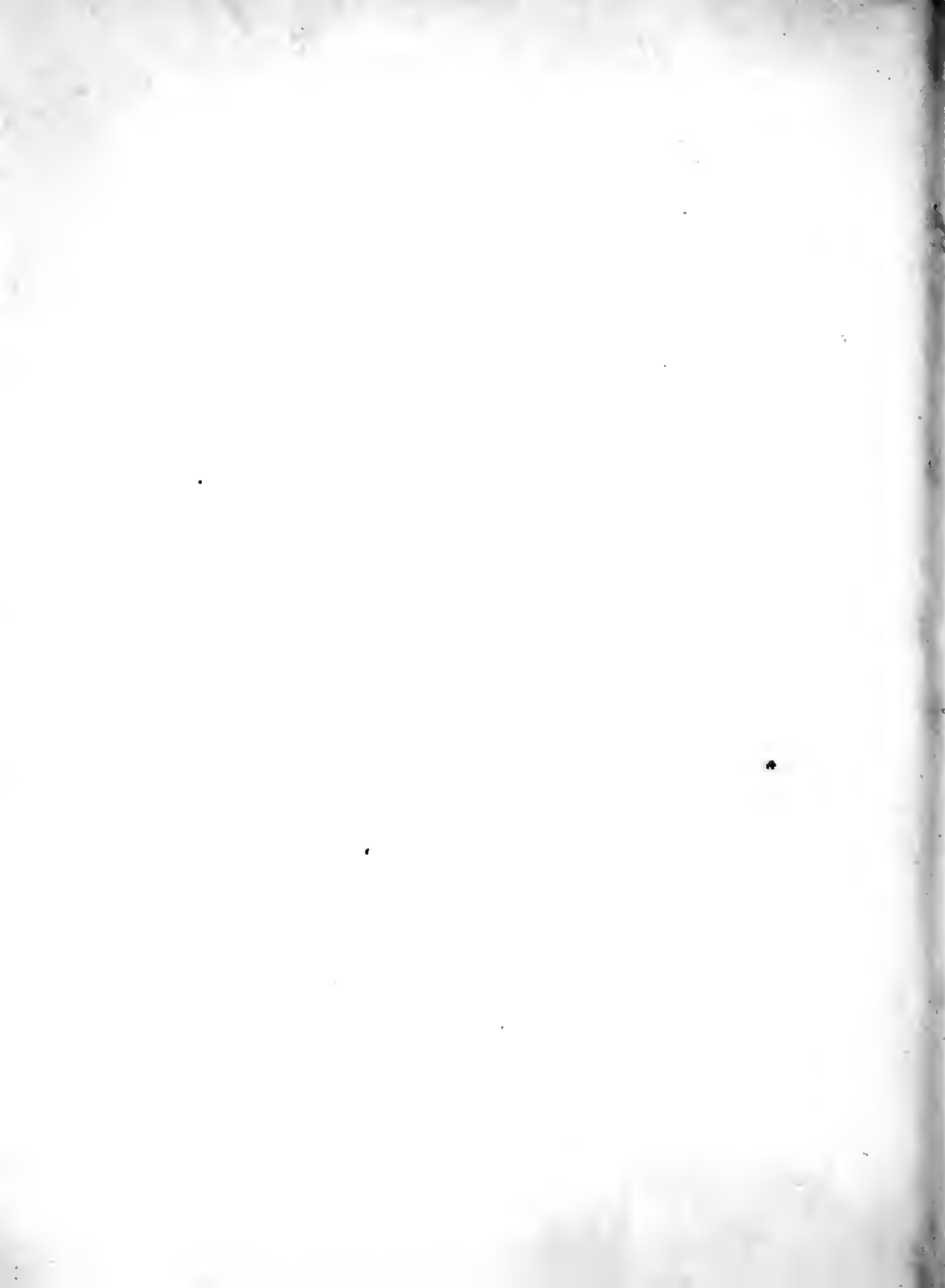

R. M

